

**TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ÇAĞATAY TÜRKÇESİ DÖNEMİNE AİT BAZI
ESERLERDE BİRLEŞİK FİİLLER**

HAZIRLAYAN

Şeyda TUTAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. Eyup Sertaç AYAZ

Kars-2023

T.C.

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

**ÇAĞATAY TÜRKÇESİ DÖNEMİNE AİT BAZI
ESERLERDE BİRLEŞİK FİLLER**

Şeyda TUTAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman ve Jüri Üyeleri

Doç. Dr. Eyup Sertaç AYAZ

Doç. Dr. İnan GÜMÜŞ

Dr. Öğr. Üyesi Naciye KARAHAN KÖK

Kars-2023

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Şeyda Tutar tarafından hazırlanan *Çağatay Türkçesi Dönemine Ait Bazı Eserlerde Birleşik Fiiller* başlıklı bu çalışma, [Savunma Sınavı Tarihi] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [başarılı/başarısız] bulunarak jürimiz tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak (oy çokluğuyla/birliğiyle) kabul/red edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : İmza:

Üye : İmza:

Üye : İmza:

ONAY

Bu tezin kabulü Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve/..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “*Çağatay Türkçesi Dönemine Ait Bazı Eserlerde Birleşik Fiiller*” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

Scientific Ethic Statement

I declare that I complied with the rules of academic and scientific ethics from the proposal stage to the process of completion of the study titled “**Compound Verbs in Some Works Belonging to the Period of Changatai Turkish**” as a Master Thesis I prepared, that I obtained all information in term Project with the framework of scientific ethics and traditions, that I showed sources to the each quotation I made directly or indirectly in this study I prepared as a term Project in accordance with the writing rules and works which I used have been shown in the bibliography.

... / ... / 2023

Şeyda Tutar

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖN SÖZ.....	iii
KISALTMALAR	iv
TABLO LİSTESİ.....	vi
GİRİŞ	1
1. BİRLEŞİK FİİLLER.....	1
1.1. Birleşik Fiillerin Tanımı ve Birleşik Fiillerle İlgili Yapılan Değerlendirmeler ...	1
1.2. Birleşik Fiillerin Sınıflandırılması	9
1.3. Birleşik Fiiller ile İlgili Tanım ve Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi	35
1.4. Çalışmamızda Birleşik Fiilleri Fişlemede Esas Aldığımız Hususlar ve Tercih Ettiğimiz Tasnif	42
2. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ.....	44
2.1. Çalışmamızda Birleşik Fiilleri Taradığımız Eserler	44
2.1.1. Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk.....	45
2.1.2. Hüseyin Baykara Dîvân.....	45
2.1.3. Mevlânâ Lutfî Gül ü Nevrûz.....	46
2.1.4. Şiban Han Dîvân	47
2.1.5. Yûsuf Emirî Dehnâme	48
İNCELEME	49

I. BÖLÜM

MEVLÂNÂ LUTFÎ GÜL Ü NEVRÛZ

1.1. Mevlânâ Lutfî Gül ü Nevrûz'daki Birleşik Fiiller	50
1.1.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	50
1.1.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller	82
1.1.3. Karmaşık Fiiller	99
1.1.3.1. Alışkanlık Fiilleri (-Ar ol-, -Ar bol-, -mAs ol-)	99
1.1.4. Tasvir Fiilleri	100
1.1.4.1. Yeterlik Fiilleri (-A bil-).....	100
1.1.4.2. Tezlik Fiilleri (-A ber-).....	100
1.1.4.3. Sürekilik Fiilleri (-A dur-; -Up kal-; -Up tur-; -Ip tur-).....	100

1.1.4.4. Yaklaşma Filleri (-A yaz-/-Ay yaz-)	101
1.2. Mevlâna Lutfi Gül ü Nevruz'daki Birleşik Fiiller Sözlüğü.....	101
1.2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	101
1.2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	113
1.2.2.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	113
1.2.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	113
1.2.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı ile Birleşenler	114
1.2.2.1.3. Zarf + Fiil Bağlantısı ile Birleşenler.....	115
1.2.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı ile Birleşenler.....	116
1.2.2.2. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	119
1.2.2.2.1. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	119
1.2.2.2.2. Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	119

II. BÖLÜM

HÜSEYİN BAYKARA DÎVÂN

2.. Hüseyin Baykara Dîvân'da Birleşik Fiiller	120
2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller.....	120
2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller.....	182
2.3. Tasvir Fiilleri	199
2.3.1. Yeterlik Fiilleri.....	199
2.3.1.1. –A al-:	199
2.3.1.2. –A tut-:.....	199
2.3.1.3. –Ay al-:	200
2.3.1.4. –y al-:.....	200
2.3.2. Süreklilik Fiilleri	200
2.3.2.1. –Up kal-:	200
2.3.2.2. –A dur-:.....	200
2.4. Hüseyin Baykara Dîvân'da Birleşik Fiiller Sözlüğü.....	200
2.4.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	200
2.4.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	218
2.4.2.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	218
2.4.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	218
2.4.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	219

2.4.2.1.3. Zarf + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	219
2.4.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	219

III. BÖLÜM

ŞİBAN HAN DİVAN

3.1. Şiban Han Divan'daki Birleşik Fiiller	222
3.1.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	222
3.1.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller	311
3.1.3. Karmaşık Fiiller	333
3.1.3.1. Alışkanlık Fiilleri (-Ar ol-, -Ar bol-, -mAs ol-)	333
3.1.4. Tasvir Fiilleri	333
3.1.4.1. Yeterlik Fiilleri (-A bil-)	333
3.2. Şiban Han Divan'daki Birleşik Fiiller Sözlüğü	335
3.2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	335
3.2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	360
3.2.2.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	360
3.2.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	360
3.2.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	360
3.2.2.1.3. Zarf + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	361
3.2.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	361
3.2.2.2. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	364
3.2.2.2.1. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	364

IV. BÖLÜM

EBULGAZİ BAHADIR HAN ŞECERE-Yİ TÜRK

4.1. Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk'te Birleşik Fiiller	365
4.1.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	365
4.1.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller	549
4.1.3. Karmaşık Fiiller	613
4.1.3.1. Alışkanlık Fiilleri (-Ar bol-)	613
4.1.4. Tasvir Fiilleri	614
4.1.4.1.2. -y bil-:	623
4.1.4.2. Tezlik Fiilleri	624

4.1.4.2.1. –A ber-:	624
4.1.4.2.2. –y ber-:	626
4.1.4.3. Süreklilik Fiilleri	627
4.1.4.3.1. –A dur-/tur-	627
4.1.4.3.2. –y tur-:	628
4.1.4.3.3. –A kal-:	628
4.1.4.3.4. –İp kal-:	629
4.2. Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk'te Birleşik Fiiller Sözlüğü	629
4.2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	629
4.2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	648
4.2.2.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	648
4.2.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	648
4.2.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	649
4.2.2.1.3. Zarf + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	650
4.2.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	651

V. BÖLÜM

YÛSUF EMİRÎ DEHNÂME

5.1. Yûsuf Emirî Dehnâme'de Birleşik Fiiller	655
5.1.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller	655
5.1.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller	677
5.1.3. Karmaşık Fiiller	693
5.1.3.1. Alışkanlık Fiilleri (-Ar ol-, -Ar bol-, -mAs ol-)	693
5.1.4. Tasvir Fiilleri	694
5.1.4.1. Yeterlik Fiilleri (-A al-/ -A bir-)	694
5.2. Yûsuf Emirî Dehnâme'de Birleşik Fiiller Sözlüğü	694
5.2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	694
5.2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü	704
5.2.2.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	704
5.2.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	704
5.2.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	705
5.2.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	706
5.2.2.2. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller	709

5.2.2.2.1. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler	709
SONUÇ	710
KAYNAKÇA	719

KAFKAS ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ÇAĞATAY TÜRKÇESİ DÖNEMİNE AİT BAZI ESERLERDE BİRLEŞİK
FIİLLER
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Şeyda Tutar

Doç. Dr. Eyup Sertaç AYAZ

2023 – VI + 727

ÖZET

Çağatay Türkçesi Dönemine Ait Bazı Eserlerde Birleşik Fiiller adı verilen bu tez Şiban Han Dîvân, Mevlânâ Lutfî Gül ü Nevrûz, Yûsuf Emirî Dehnâme, Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk ve Hüseyin Baykara Dîvânı adlı beş temel eserin içerisindeki birleşik fiilleri belirlemek amacıyla hazırlanmıştır. Adı geçen eserlerdeki birleşik fiiller işlev ve fonksiyonlarına göre incelenmiş olup İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller, Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller, Karmaşık Fiiller, Tasvir Fiilleri şeklinde sınıflandırılmıştır.

Yaptığımız bu çalışma “Giriş”, “İnceleme”, “I. Bölüm”, II. Bölüm”, “III. Bölüm”, “IV. Bölüm”, “V. Bölüm” ve “Sonuç” bölümlerinden oluşmaktadır. İncelenen eserlerdeki birleşik fiillerin tespitine bağlı olarak varılan netice ve öneriler sonuç bölümünde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiban Han Dîvân, Mevlânâ Lutfî, Gül ü Nevrûz, Yûsuf Emirî, Dehnâme, Ebulgazi Bahadır Han, Şecere-yi Türk, Hüseyin Baykara, Dîvân, Çağatay Türkçesi, Birleşik Fiil.

Kafkas University
Institute of Social Sciences
Department of Turkish Language and Literature
Compound Verbs in Some Works Belonging to the Period of Changatai Turkish
Master's Thesis
Şeyda TUTAR
Assoc. Prof. Dr. Eyup Sertaç AYAZ
2023 VI + 727

ABSTRACT

This thesis, called Compound Verbs in Some Works Belonging to the Period of Chagatai Turkish, is the work of five works named Şiban Khan Divan, Mevlâna Lutfî, Gül ü Nevruz, Yûsuf Emirî Dehnâme, Ebulgazi Bahadır Khan Şecere-yi Türk and Hüseyin Baykara Divan. Verbs designed in design. The verbs in the UK that occur in the name are in the form of Forming Verbs, Mixed Compound Verbs, Descriptive Verbs, Binary Compound Verbs and Stem Verbs, which have function and function.

This study we have done consists of Introduction”, “Review”, “Part I”, “Chapter II”, “Part I”, “Chapter IV”, “Chapter V” and “Conclusion”. It will be concluded depending on the determination of the acts in the examined projects and will be processed according to the work result.

Keywords: Şiban Han Dîvân, Mevlânâ Lutfî, Gül ü Nevruz, Yûsuf Emirî, Dehname, Ebulgazi Bahadır Khan, Şecere-yi Türk, Hüseyin Baykara, Divan, Chagatai Turkish, Compound Verb.

ÖN SÖZ

Çağatay Türkçesi Dönemine Ait Bazı Eserlerde Birleşik Fiiller başlıklı çalışma, Türk dilinin tarihî gelişmesine ışık tutacağını düşündüğümüz birleşik fiiller konusunu gündeme getirmeye, ele alınan eserlerdeki birleşik fiilleri tespit etme, oluşum yolları bakımından tasnif etme ve günümüzde hâlâ kullanılan birleşik fiilleri belirleme bağlamında üzerinde durulmaya değer bulunmuştur.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam *Doç. Dr. Eyup Sertaç AYAZ*'a; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Naciye Karahan Kök'e ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan aileme şükranlarımı sunarım.

4/6/ 2023

Şeyda TUTAR

KISALTMALAR

1. Eser ve Dil - Lehçe Kısaltmaları

Ar. + Far.	:	Arapça + Farsça
Ar.	:	Arapça
Çin.	:	Çince
Far.	:	Farsça
GN	:	Gül ü Nevrûz
HBD	:	Hüseyin Baykara Dîvân
Moğ.	:	Moğolca
TDAY	:	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
ŞHD	:	Şiban Han Dîvânı
ŞT	:	Şecere-yi Türk
YED	:	Yûsuf Emirî Dehnâme'si

2. Diğer Kısaltmalar

çev.	:	Çeviren
s.	:	Sayfa Numarası
S.	:	Sayı Numarası
TDK	:	Türk Dil Kurumu
vs.	:	Vesaire
A.ç.	:	Arapça Çokluk

3. İşaretler

>	Bu Şekle Girer
<	Bu Şekilden Gelir
+	Gramer tahlili yapıldığında bir isim kökü/gövdesi, bir isim kökü/gövdesine getirilen ek
–	Gramer tahlili yapıldığında bir fiil kökü/gövdesi, bir fiil kökü/gövdesine getirilen ek

A, I, U

Grammer tahlili yapıldığında harflere karşılık gelen ünlü değişimleri (sırasıyla a/e, ı/i, u/ü)

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Birleşik Fiillerle İlgili Kullanılan Terimler.....	36
Tablo 2: Birleşik Fiillerin Gruplandırılması	37
Tablo 3: Araştırmacıların Birleşik Fiil Tasnifi.....	41
Tablo 4: Mevlâna Lutfî Gül ü Nevruz'daki Birleşik Fiiller.....	712
Tablo 5: Hüseyin Baykara Dîvân'da Birleşik Fiiller.....	713
Tablo 6: Şiban Han Divan'daki Birleşik Fiiller	714
Tablo 7: Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk'te Birleşik Fiiller	715
Tablo 8: Yûsuf Emirî Dehnâme'de Birleşik Fiiller.....	716
Tablo 9: Toplam Arapça ve Farsça Sözcük Sayısı.....	717

GİRİŞ

1. BİRLEŞİK FİLLER

1.1. Birleşik Fiillerin Tanımı ve Birleşik Fiillerle İlgili Yapılan Değerlendirmeler

Dil, toplumların sahip olduğu kültürün birer taşıyıcısıdır. Toplumlar ilerleyip geliştikçe dil de bu ilerleme ve gelişmelere bağlı gelişimini sürdürmüştür. İnsanlar dilin anlatım gücünü zenginleştirmek, kültürlerini sonraki nesillere aktarmak, yaşadıkları dönemi her yönüyle dilleri aracılığıyla paylaşmak için dillerinde birçok “türetme ve birleştirme” yöntemi kullanmışlardır. Zira dillerin sahip olduğu sözvarlığı oldukça işlek bir yapıya sahiptir. Bir dilin sözvarlığı denilince yalnızca o dilin sahip olduğu sözcüklerin değil o dilin deyimlerinin, kalıplaşmış sözlerinin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütün akla gelmektedir.¹

Birleşik fiiller dili ilgi çekici hale getiren, anlatımı güzelleştiren, dilin sahip olduğu değişim/gelişim gücünü gösteren ve diller arası kültürel alışverişi ortaya koyabilen sözcük gruplarıdır. Almanca *Zusammengesetztes Verbum*, *Komplexes Verbum*; Fransızca *Verbe Compose*, *Verbe Complex*; İngilizce *Compound Verb*, *Complex Verb*; Osmanlı Türkçesinde ise *Mürekkep Filler* terimleri ile karşılanan konu yine “birleşik fiil” konusu olmaktadır.² Ayrıca araştırmacılar birleşik fiil terimi için ayrıca birleşik eylem, karmaşık fiil, fiil birleşmeleri, öbek fiil gibi terimleri de kullanmışlardır.

Birleşik fiiller her iki unsuru bağımsız fiillerden oluşan ve birleştikten sonra tek bir sözcüksel-anlamsal mana kazanabilen yapılardır. Birleşik fiiller her şeyden önce iki bağımsız anlamlı fiilin birleşerek tek bir sözcüksel anlam belirtmeleriyle özelliklenirler.³

¹ Doğan Aksan, **Türkçenin Sözvarlığı**, Ankara, Engin Yayınevi, 2006, s.7.

² Jale Öztürk, “Dilimizde –mAyA(-mAğA) Başlamak Yapısında Bir Birleşik Fiillerden Söz Edilebilir mi?”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, S.1, (2007), s.112.

³ Ferhat Zeynalov, **Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi** (çev. Yusuf Gedikli), İstanbul, Cem Yayınevi, 1993, s.256-259.

TDK İmla Kılavuzu'nda birleşik fiillerin tanımı şöyledir: Birleşik fiil, ad soyundan bir kelime ile biçim veya anlam bakımından kaynaşıp bütünleşen fiildir (kaybolmak, reddetmek, hasta olmak, tedavi etmek gibi).⁴

Leyla Karahan *Türkçede Söz Dizimi* adlı eserinde birleşik fiilleri bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasvir etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğu şeklinde tanımlamış ve bu işlevlerinden dolayı birleşik fiilleri “bir hareketi karşılayan birleşik fiiller” ve “bir hareketi tasvir eden birleşik fiiller” olmak üzere iki grupta incelemiştir.⁵

Ahmet Bican Ercilasun *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil* adlı çalışmasında birleşik fiilleri bir kelime grubu olarak ele alır ve kelime gruplarında esasın manaca bir bütünlük teşkil etmek ve cümle içerisinde tek kelime muamelesi görmek olduğunu belirtir. Kelime gruplarına iştirak eden unsurların asıl manalarından az veya çok farklı, yeni ve tek bir mana ifade etmek üzere bir araya geldiklerini ve birleşik fiillerde de durumun böyle olduğunu vurgular: ister iki tarafı da fiil olsun ister bir tarafı isim bir tarafı fiil olsun her birleşik fiil tek bir anlamı karşılar diyerek birleşik fiilleri cümle içinde olsun ya da olmasın yeni ve müstakil bir kavramı karşılayan bir kelime grubu olarak tanımlar.⁶

Muharrem Ergin *Türk Dilbilgisi* adlı eserinde birleşik fiillerden bir yardımcı fiille bir ismin veya bir fiil şeklinin meydana getirdiği kelime grubudur diye söz eder.⁷

Vecihe Hatiboğlu *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* adlı çalışmasında “birleşik eylem” ifadesini kullanarak bir kelime ile anlam bakımından kaynaşıp kalıplaşan eylemlerdir (reddetmek, addetmek, hissetmek, rica eylemek, gidivermek, yok olmak vs.) tanımını yapmıştır.⁸

Ahmed Cevdet - Fuat Paşa *Kavâid-i Osmaniyye* adlı eserlerinin beşinci bölümünde *mürekkep fiilleri* işlerler.⁹

⁴ TDK, sozluk.gov.tr. (28.06.2023).

⁵ Leyla Karahan, *Türkçede Söz Dizimi-Cümle Tahlilleri*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2006, s.73.

⁶ Ahmet Bican Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, Ankara, Gazi Üniversitesi Yayınları, 1984, s.48-50.

⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dilbilgisi*, İstanbul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1962, s.364.

⁸ Vecihe Hatiboğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1969, s.20.

⁹ Ahmed Cevdet Paşa – Fuat Paşa, *Kavâid-i Osmaniyye*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000, s.87.

Feyza Hepçilingirler *Türkçe Dilbilgisi* adlı eserinde Türkçede birleşik eylem meselesinin oldukça karışık olduğunu vurgulayarak birleşik eylemlerin tanımını şöyle yapmıştır: “Ad ya da eylem soylu bir sözcükle kendi anlamından uzaklaşarak onları çekimli birer eylem gibi kullanıma sokmaya yarayan bir yardımcı eylemden oluşan eylemlerdir.”¹⁰

Mehmet Hengirmen *Türkçe Temel Dilbilgisi* adlı eserinde “Yardımcı Eylemler” başlığı altında “olmak, kılmak, etmek, eylemek” sözcüklerini inceleyerek bu sözcüklerin ad soylu sözcüklerle birleşik eylemler kurduğunu savunur ve sözü geçen eylemlerin de “yardımcı eylem” olduğunu vurgular.¹¹

Tuncer Gülensoy *Türkçe El Kitabı* adlı eserinde: “Ad soylu bir kelime ile *etmek, olmak, eylemek* yardımcı fiillerinin birleşmesi ile meydana gelen unsurların birleşik fiilleri oluşturduğunu” açıklamıştır (göz etmek, söz olmak vs.).¹²

Hatice Şahin *Kutadgu Bilig’de Tasviri Fiiller* adlı makalesinde birleşik fiiller için dilin gelişmesinin ve yalın anlatımdan uzaklaşarak dildeki anlatım zenginliğinin artmasının bir yolu ve sonucu olduğu açıklamasını yapar.¹³

Jale Öztürk *Dilimizde -mAyA(-mAğA) Başlamak Yapısında Bir Birleşik Fiilden Söz Edilebilir mi?* adlı makalesinde birleşik fiillerin kelime grupları içerisinde bir hareketi karşılamak veya bir hareketi tasnif etmek üzere yan yana gelen kelimeler topluluğundan oluştuğunu ifade etmektedir.¹⁴

Ahmet Akçataş *Türkiye Türkçesinde Fiil Kökleri Arası İlişkilerde Etkili Unsurlar Üzerine* başlıklı makalesinde birleşik fiil ilişkileri üzerinde durarak yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiillerin Türkçede çok kullanıldığını ifade eder. Arapça, Farsça ve Fransızca gibi yabancı dillerden gelme isimlerle kurulan birleşik fiillerde (niyaz etmek, empoze etmek...) *etmek, olmak ve kalmak* yardımcı fiilleri kullanılır. İkinci tarzdaki birleşik fiilleri Türkçede “e” ve “i” li zarf fiil ekleriyle *vermek, bilmek, durmak, kalmak, yazmak* fiillerinin birleşmesiyle oluşan ve tümü zarf-fiil ekli birleşik fiiller başlığı altında toplanan *yeterlilik (görebilmek...), tezlik (alıvermek...),*

¹⁰ Feyza Hepçilingirler, **Türkçe Dilbilgisi**, İstanbul, Remzi Kitabevi, 2005, s.200-201.

¹¹ Mehmet Hengirmen, **Türkçe Temel Dilbilgisi**, Ankara, Engin Yayınevi, 2002, s.266.

¹² Tuncer Gülensoy, **Türkçe El Kitabı**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2000, s.338.

¹³ Hatice Şahin, “Kutadgu Bilig’de Tasviri Fiiller”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.2 (2001), s.95-105.

¹⁴ Öztürk, “Dilimizde -mAyA (-mAğA) Başlamak Yapısında Bir Birleşik Fiilden Söz Edilebilir mi?”, s.111-120.

süreklilik (gidedurmak...), yaklaşma (düşeyazmak...) fiilleri oluşturur. Diğer bir birleşik fiil yapısı ise deyimler içinde kalıplaşmış, özel anlam kazanmış deyim kurucu fiillerle anlamı değiştiren isimlerin kurduğu özel oluşumlarda bulunur (göze gir-, başa çık-, dile düş-...).¹⁵

Aziz Merhan *Atabetü'l-Hakayık'ta Birleşik Eylemler* adlı çalışmasında birleşik fiiller için: “Bir eylemin yardımıyla en az bir ad ve bir eylemin oluşturduğu söz öbeğidir.” tanımını yaparak birleşik fiilleri şöyle açıklamıştır:

“Birleşik eylem denilince akla ilk gelen *ad + eylem* ve *eylem + eylem* birleşmesi biçiminde görülen iki tür birleşik eylem olduğudur. Ancak bir ad ile bir eylemin birliğinden oluşan öbekleri birleşik eylem değil de yardımcı eylemle oluşarak bildirme görevini üstlenmiş gruplar olarak görmek gerekmektedir.” Ayrıca Merhan anlam kaymasına uğramış ve deyimleşmiş olan birleşik fiilleri aynı nedenden birleşik fiil olarak değerlendirmez. Ona göre birleşik fiil olmanın esası iki eylemin birleşerek anlamca bütünlük taşımasıdır. Bu bakış açısı ile Merhan, *eylem + eylem* birleşmesinden oluşan birleşik fiilleri betimleyici (deskriptif) ve belirleyici (protodeskriptif) olarak ikiye ayırır. Bu iki gruba da ek olarak *bol- (ol-)* ve *er-(-imek)* eylemleriyle yapılandırılan karmaşık fiillerin eklenebileceğini savunur.¹⁶

Ferhad M. Zeynalov *Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi* adlı makalesinde birleşik eylemleri analitik yolla oluşan çeşitli birleşmelerin içinden ayırabilmek için şu unsurların dikkate alınması gerektiğini vurgular: “Evvela birleşik eylemlerden her kısmın ayrı ayrı müstakil anlamı olmaktadır. Her iki taraf eylem olarak karışmalı ve tek bir mefhum oluşturmalıdır. Böyle olduğunda çeşitli terkibi eylemler, eylemli birleşmeler, tasviri eylem şekilleri bu gruba dâhil olamaz. Aynı zamanda bu sabit olmayan kelime-eylem birleşmeleriyle beraber; iş, durum ve hareket bildiren eylemlere tek cins karşılık olan pek çok sabit kelime (eylem) birleşmeleri de birleşik eylem grubundan dışarıda kalmış olur.”¹⁷

Halil İbrahim Delice *Yüklem Olarak Türkçede Fiil* adlı çalışmasında fiillerin yapısını incelemiş ve fiilde yapıyı “*Basit fiiller, Türemiş fiiller, Öbek fiiller*” başlıkları altında

¹⁵ Ahmet Akçataş, “Türkiye Türkçesinde Fiil Kökleri Arası İlişkilerde Etkili Unsurlar Üzerine”, *Türkish Studies*, S.5/1, (2010), s.137-153.

¹⁶ Aziz Merhan, “Atabetü'l-Hakayık'ta Birleşik Eylemler”, *Bilig Dergisi*, S.49, (2009), s.101-112.

¹⁷ Ferhad M. Zeynalov, “Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi”, *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S.24-25, (1986), s.455-468.

incelemiştir. Diğer gramer kitaplarında *birleşik fiil* terimi ile ele alınan konuyu *öbek fiiller* terimiyle karşılamayı uygun görmüştür. Öbek fiilleri de değişik yollarla yapıldığı ve her yapının belli bir işlevi olduğunu açıklamıştır.¹⁸

Hasan Karaca *Birleşik Fiillerin Tasnifi ve Yapısında Birleşik Fiil Olan Birleşik Fiiller* adlı makalesinde birleşik fiiller için eylem karşılayan kelime grupları olduğunu vurgulamış ve kelime gruplarının unsurları olan yapılar olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla birleşik fiillerin de unsurlardan oluşmuş sözdizimsel birleşmeler olduğunu söylemiştir.¹⁹

Halil İbrahim Delice *Birleşik Fiil Sorunu* adlı makalesinde birleşik fiillerin sözdizimi bağlamında düşünüldüğünde bu konunun birleşik fiil terimiyle değil de “*fiil öbeği*” terimiyle karşılanması gerektiğini savunur.²⁰

Gülcan Çolak *Birleşik Fiil Yapılarındaki Bağımlı Sözlükbirimler* adlı makalesinde yabancı dillerden dilimize geçmiş kelimeleri fişlemiş ve birleşik fiillerin çoğunun Arapça ya da Farsçadan alıntı kelimeleri fiilleştirmekte kullanıldığını vurgulamıştır (affet-, bahane et-...). Ayrıca batı dillerinden alıntı kelimeleri fiilleştirmede de birleşik fiillerin etkisini açıklamıştır (afişe et-, dans et-, şarj et-...).²¹

Hasan Karaca *Ol- Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiillerde Ana Fiilde Yer Alan -AcAk, -mİş, -r, -Ar/-mAz, -DI, -mAktA ve -yor Ekleri* adlı çalışmasında Türkiye Türkçesinde sıfat-fiil ekleri ile kip/zaman eklerinin ulandığı biçimbirimlerin aynı kalıbı kullanarak *ol-* fiiliyle birleşik fiiller oluşturduğuna değinmiş ve söz konusu -AcAk *ol-*, -mİş *ol-/bulun-*; , -r, -Ar/-mAz *ol-*, -DI *ol-*, -mAktA *ol-*, ve -yor *ol-* şeklindeki yapıların sıfat fiil ekleri mi, kip zaman ekleri mi oldukları konusunda araştırmacıların ortak bir karara varamadıklarını belirtmiştir. Karaca, bu eklerin tereddütsüz sıfat fiil ekleri olduğunu kabul ederken tartışmaya konu olan yapıların

¹⁸ Halil İbrahim Delice, “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.26/2, (2002), s.185-212.

¹⁹ Hasan Karaca, “Birleşik Fiillerin Tasnifi ve Yapısında Birleşik Fiil Olan Birleşik Fiiller”, **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, S.22, (2021), s.258-266.

²⁰ Halil İbrahim Delice, “Birleşik Fiil Sorunu”, **Türk Dilbilgisi Toplantıları “Birleşik Fiil” Bildiriler ve Tartışmalar**, (2014), s.33-44.

²¹ Gülcan Çolak, “Birleşik Fiil Yapılarındaki Sözlükbirimler”, **Dil Araştırmaları Dergisi**, S.27, (2020), s.31-45.

*öncelik (-mİş bulun-), başlama (-r, -Ar/-mAz ol-), ve niyet (-AcAk ol-) yapıları olduğunu ileri sürerek bu yapıların kip zaman eki kökenli olduğunu vurgulamıştır.*²²

Mustafa Uğurlu *Birleşik Fiil Üzerine* adlı çalışmasında: “Birleşik fiil, bir isim ile bir fiilin oluşturduğu bir bütünlüktür. Temel yapısı {(isim) (fiil)} şeklinde gösterilebilir. Birleşik fiil cümle unsurları açısından yüklem, kelime grupları açısından birleşik fiil grubudur. Birleşik fiil kurabilecek fiillerin bir listesi yapılamaz, her fiil istemine göre aldığı tamlayıcısıyla zaman içinde birleşik fiil oluşturabilir. Birleşik fiil kuran fiillerin zamanla ses değişikliğine uğraması, anlamını yitirmesi veya gerçek anlamının dışında kullanılması birleşik fiil olmasına bir engel teşkil etmez. Bir fiilin tamlayıcılarıyla oluşturduğu birlik gerçek anlamının dışında kullanılsa da birleşik fiil olamaz. Gramer veya dilbilgisi kitaplarında birleşik fiil, ek fiil, isim cümlesinin yüklemi, birleşik çekim gibi ayrı terimlerle ve ayrı bölümlerle birbiriyle ilgisiz bir şekilde açıklanan yapılar sadece birleşik fiil olarak tasnif edilmelidir.” açıklamasını yapmıştır.²³

Emre Kundakçı *Ahkâmü'l-Külliye Alâ Tahvil-i Sini'l-Âlem*'de *Esas Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller* adlı makalesinde birleşik fiilleri şöyle açıklamıştır: “Birleşik fiiller, Türkçe yahut alıntı isimlerden fiil türetiminin yaygın kullanılan formu olan birleştirme yöntemi ile türetilmiş fiillerdir. Birleşik fiil yapılarında daima anlamca kaynaşma vardır. Birleşik fiillerde esas anlam ilk unsurda iken ikinci unsurun işlevi yardımcı fiil, yarı yardımcı fiil, esas fiil olması fark etmeksizin ismi fiilleştirmektir.”²⁴

Mustafa Özkan *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi* adlı çalışmasında birleşik fiillerin birer kelime grubu olduğunu belirtir. Kelime gruplarında esasın anlamca kaynaşma ve bir bütünlük meydana getirmek olduğunu da vurgulayarak birleşik fiillerin tanımını şöyle yapar: “Bir yardımcı fiil ile oluşan isim veya bir fiil unsurunun meydana getirdiği kelime grubuna birleşik fiil adı verilir. İsim ve fiil unsuru önce, yardımcı fiil sonra getirilir. İsimlerle oluşturulan birleşik fiillerde esas anlamı isim unsuru taşır. Yardımcı fiillerin anlama tesiri yoktur. Yardımcı fiil

²² Hasan Karaca, “Ol- Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiillerde Ana Fiilde Yer Alan –AcAk, -mİş, -r, -Ar/-mAz, -DI, -mAktA ve –yor Ekleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S.2, (2018), s.89-97.

²³ Mustafa Uğurlu, “Birleşik Fiil Üzerine”, *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, S.2, (2009), s.399-413.

²⁴ Emre Kundakçı, “Ahkâmü'l-Külliye Ala Tahvil-i Sini'l-Âlem'de Esas Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S.246, (2020), s.73-94.

yalnızca isimleri fiilleştirir ve onların çekimini sağlar. Bir takım kavramları karşılamak için basit ve türemiş fiillerden faydalandığı gibi birleşik fiillerden de faydalanılır. Basit ve türemiş fiiller ile birleşik fiiller arasında ifade ve anlatım bakımından fark yoktur. Bu fark sadece yapıları ile ayrılır. Birleşik fiil yapmak için kullanılan fiiller tam yardımcı fiil ve yarı yardımcı fiiller olmak üzere ikiye ayrılır (Tam Yardımcı Fiiller: *et-, eyle-, yap-, kıl-, ol-, bulun-/* Yarı Yardımcı Fiiller: *al-, bil-, başla-, bul-, buyur-, dur-, gel-, gör-, koş-, kal-, koy-, sev-, ver-, yaz-*).²⁵

Günay Karaağaç *Çağatayca El Kitabı* adlı çalışmasında birleşik fiil yapımının özellikle Arapça ve Farsça nadiren Türkçe bir isim ile yapıldığını vurgulamaktadır. Birleşik fiilde isim unsuru genellikle Arapça ve Farsça iken fiil unsuru Türkçe bir fiil olarak kendini göstermiştir. Birleşik fiil yapımında kullanılan yardımcı fiillerin genellikle *kıl-(kılmak, yapmak)* olduğunu bazen ve daha çok şiirlerde *et- veya eyle-* fiillerinin kullanıldığını belirtir. Farsçanın taklit edilmesiyle sık sık şu yardımcı fiillerin birleşik fiil yaptığı sonucuna da varmıştır: *çek-, tart-(çekmek), tap- (bul-), ur- (vur-), ye-(ye-), yut-(yut-)*. Bu fiilleri belirttikten sonra da şu birleşik fiilleri örnek olarak göstermiştir: *avf kıl- (affet-), âsâyiş kıl- (dinle-), çâre kıl- (çare bul-), izhâr et- (göster-), kengeş et- (danış-), nâle çek- (ağla-), dem ur- (bahset-), gam ye- (üzül-)* gibi.²⁶

Rasih Erkul *Cümle Metin Bilgisi* adlı eserinde birleşik fiiller için şunları söylemektedir: “Bir isim veya bir fiilin bir yardımcı fiille meydana getirdiği kelime grubudur. İsim veya fiil önce, yardımcı fiil ise sona gelir. İsim ile birleşik fiil yapan yardımcı fiiller şunlardır: *et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-*. Bu fiillerden *et-, eyle-* ve *yap-* fiilleri geçişli birleşik fiiller; *ol-, bulun-* ise geçişsiz birleşik fiiller yaparlar. Asıl ve en çok kullanılan yardımcı fiiller ise *et-* ve *ol-* dur. İsim unsuru asıl olurken yardımcı fiil fiilleştirme görevini üstlenmektedir (yardım *et-*, şaka *yap-*, gönül *eyle-*, grip *ol-*, yol *al-*...). Fiiller ile birleşik fiil yapan yardımcı fiiller ise şunlardır: *bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-*. Bu fiillerden de *dur-* fiili *-ıp/-ip-*’li zarf fiil ile birleşik fiil yapar (konuşup *dur-*...).”²⁷

Süer Eker *Çağdaş Türk Dili* adlı çalışmasında birleşik eylem ifadesini kullanarak bu anlam birleşmelerinin sonsuz anlam inceliklerini ve eylem derecelerini göstermek

²⁵ Mustafa Özkan, *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2013, s.273.

²⁶ Günay Karaağaç, *Çağatayca El Kitabı*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s.58-60.

²⁷ Rasih Erkul, *Cümle Metin Bilgisi*, Ankara, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, 2001, s.11-12.

suretiyle dile son derece zengin anlatım imkânı kazandırdığı ve modern Türkiye Türkçesinde eylem birleşmelerinin gittikçe azaldığının göze çarptığını vurgulamaktadır.²⁸

Nurettin Demir ve Emine Yılmaz *Türk Dili El Kitabı* adlı eserlerinde birleşik fiiller için şu ifadeleri kullanmışlardır: “yardım et-, vefa et-, namaz kıl-, dayak ye- gibi kelimelerde bir isim ögesine yardımcı fiil dediğimiz, ismin fiil olarak kullanılmasını sağlayan bir fiilin gelmesiyle yeni bir fiil ortaya konulmuştur.”²⁹

Neşe Atabay, Sevgi Özel ve İbrahim Kutluk *Sözcük Türleri* adlı çalışmalarında birleşik eylem ifadesini kullanmışlardır. Birleşik eylemlerin en çok et-, ol-, kıl- gibi yardımcı eylemlerle yapıldığını vurgulamışlardır. Bahsi geçen eserde “Yardımcı Eylemler” başlığı altında et-, ol-, eyle-, kıl- gibi yardımcı eylemlerin yanı sıra bil-, ver-, kal-, dur- gibi kimi eylemlerin de birleşik eylem yapmakta kullanıldığı açıklanarak ol-, et-, eyle-, kıl- eylemleri ayrı ayrı ele alınmış ve incelenmiştir: “Olmak Yardımcı Eylemi” başlığı altında:

1. ol- eyleminin Türkiye Türkçesi dilbilgisinde genellikle yardımcı eylem olarak kullanıldığı ad soylu bazı sözcüklerin yanına onları birleşik eylem yapmak için getirildiği,
2. Türkçe veya yabancı kökenli sözcüklerle kullanılabileceği,
3. Deyimleşme üzerinde etkili olabileceği (cehennem ol- gibi),
4. Eylemsilerden geçmiş, geniş ve gelecek zaman ortaçlarıyla birlikte birleşik eylem kurabildiği (bitmiş ol-, tanıdık ol- gibi),
5. İsim soylu sözcüklerle oluşturduğu birleşik eylemlerin geçişsiz olduğu (iyi ol-, dost ol-, hasta ol- gibi) açıklanır.
6. ol- eylemi ile kurulan bazı birleşik eylemlerde çatı eklerini yardımcı eylem alır fakat bu türdeki birleşik eylem sayısı azdır (meşgul olunmak, hapsolunmak, affolunmak gibi).

“Etmek Yardımcı Eylemi” başlığı altında:

1. Ad ya da ad soylu sözcüklerde birleşik eylem yaparlar. Yalnız başına da kullanılabilen bu eylem genellikle yapmak anlamı taşır.

²⁸ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, Grafiker Yayınlar, 2005, s.474.

²⁹ Nurettin Demir, Emine Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2003, s.180-181.

2. Türkçe ya da yabancı sözcüklerle birleşik eylem oluşturabilir: söz et-, oyun et-, dert et-, laf et- gibi.
3. Birleşik eylem oluşturduğu durumlarda ad ya da ad soylu sözcük çokluk eki alabilir: laflar et-, oyunlar et- gibi.
4. Bu eylemle oluşan birleşik eylemler nesne alıp alamadıklarına göre geçişli ve geçişsiz olabilirler.
5. *et-* yardımcı eylemi ikilemelerde de kullanılabilir: çarçur et-, didik didik et- gibi.
6. *et-* yardımcı eylemi deyimlerle de kullanılabilir: alt et-, kül et-, bir dediğini iki etme- gibi.
7. *et-* yardımcı eylemi birleşik eylem oluşturduğunda çatı ekleri de alarak türlü çatılı eylemler yaparlar: dönüşlülük kavramını veren birleşik eylemler kurabilir (iş edin-, evlat edin-...), edilgen çatılı birleşik eylemler kurabilir (yok edil-, ayırt edil-...), ettirgen çatılı birleşik eylem kurabilir (kabul ettir-, yasak ettir-...), kimi zaman çift çatılı birleşik eylem yaptığı da görülebilir (his ettiril-, yok ettiril-...).

“*Eylemek Yardımcı Eylemi*” başlığı altında:

1. Sadece yardımcı eylem olarak kullanılan bir sözcüktür. Bu eylem yerine günümüzde daha çok “*et-*” yardımcı eylemi kullanılır.
2. *eyle-* yardımcı eylemi daha çok yabancı sözcüklerle birleşik eylem yaparlar ve kullanılışları giderek azalmaktadır (sabreyle-, niyaz eyle-, arz eyle- gibi).

“*Kılmak Yardımcı Eylemi*” başlığı altında:

1. Bu yardımcı eylem de “*etmek*” anlamına gelir ve günümüzde kullanımı azalmıştır (namaz kıl-, mecbur kıl-, etkisiz kıl- gibi.)³⁰

1.2. Birleşik Fiillerin Sınıflandırılması

Zeynep Korkmaz *Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları* adlı makalesinde birleşik fiilleri dört başlığa ayırarak incelemiştir:

A. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

³⁰ Neşe Atabay, Sevgi Özel, İbrahim Kutluk, **Sözcük Türleri**, İstanbul, Papatya Yayıncılık, 2003, s.220-224.

B. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller

1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

- 1.1. Özne + Fiil bağlantısı ile birleşenler
- 1.2. Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler
- 1.3. Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler
- 1.4. Zarf + Fiil bağlantısı ile birleşenler
- 1.5. Fiil + Özne + Fiil bağlantısı ile birleşenler

2. . İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

- 2.1. Özne + Nesne + Fiil bağlantısı ile birleşenler
- 2.2. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil bağlantısı ile birleşenler
- 2.3. Özne + Zarf + Fiil bağlantısı ile birleşenler
- 2.4. Nesne + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.5. Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.6. Nesne + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.7. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.8. Yer Tamlayıcısı + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.9. Yer Tamlayıcısı + Yer Tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.10. Yer Tamlayıcısı + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.11. Zarf + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.12. Zarf + Yer Tamlayıcısı + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.13. Zarf + Zarf + Fiil kuruluşunda olanlar
- 2.14. Fiil + Nesne + Fiil kuruluşunda olanlar

3. Üç Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

C. Karmaşık Fiiller

1. Öncelik Fiilleri
2. Alışkanlık Fiilleri
3. İstek Fiilleri

D. Tasvir Fiilleri

1. Yeterlik Fiili
2. Tezlik Fiili
3. Süreklilik Fiili
4. Yaklaşma Fiili

5. Uzaklaşma Fiili³¹

Hikmet Dizdaroğlu *Türkçede Fiiller* isimli çalışmasında birleşik fiilleri şöyle tasnif eder:

1. İki Fiilden Yapılmış Fiiller (Özel Birleşik Fiil)

- a. Yeterlilik Fiili (-ebilmek)
- b. Tezlik Fiili (-ı, -i, -u, -ü + vermek)
- c. Süreklilik Fiili (-a, -e + durmak/kalmak/koymak/gelmek)
- d. Yaklaşma Fiili (-a, -e + yazmak)

2. Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

- a. Etmek Yardımcı Fiili İle Yapılanlar
- b. Eylemek Yardımcı Fiili İle Yapılanlar
- c. Olmak Yardımcı Fiili İle Yapılanlar
- ç. Kılmak Yardımcı Fiili İle Yapılanlar
- d. Buyurmak Yardımcı Fiili İle Yapılanlar

3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller³²

Necmeddin Hacıeminoğlu *Türk Diline Yapı Bakımından Fiiller* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle ele alır:

- a. Fiil + Fiil Şeklinde Olanlar
- b. İsim + Fiil Şeklinde Olanlar³³

Von Gabain *Eski Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şu şekilde inceler:

1. Mantıki Esas Fiil ve Gramatik Çekimli Yardımcı Fiil: Birinci genellikle yalın hâl yahut bir ara şekle sahiptir.

- a. kıl- gu er- “yapabilmek”

kıl- guluk bol- “yapmak, zorunda olmak”

kıl- u bol- “yapabilmek”

- b. Birleşik Zamanlar

kıl- ur er- tim “kılardım”

³¹ Zeynep Korkmaz, “Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları”, *Türk Dili Dergisi*, C. 1998/II, S.559, Temmuz, (1998), s.3-14.

³² Hikmet Dizdaroğlu, *Türkçede Fiiller*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1963, s.30-40.

³³ Necmeddin Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1991, s.11.

kıl- tum er- di “kıldı idim”

kıl- mış er- tim “kılmış idim”

kıl- ur bol- tum “şimdi kılıyorum”

kıl- mış bol- gay men “kılmış olacağım”

c. Şart

kıl- ur men er- ser “kılar isem”

kıl- dım er- ser “kıldı isem”

ç. *bar*, *yok* ve *kergek* ile yardımcı fiilin yan yana gelmesi

bar er- di “var idi”

d. Gerçekleşmemiş ve Benzeri

kıl- gay er- tim “kılacaktım”

kıl- tı er- tim “kıldı idim”

kıl- tacı bol- gay men “kılacaktım”

kıl- mış er- gey men “kılmış olacağım”

kıl- ayın er- ti “kılardım”

2. Mantıki Esas Fiil ve Gramerlik Çekimli Modal Yardımcı Fiil

a. kıl- u u- yur men “kılabilirim”

kıl- galı sakın- ur men “kılmayı düşünürüm”

b. kıl- u tegin- ür men “gayretle kılıyorum”

c. ti- p ötün- ür men “... deyip rica ediyorum”

3. Mantıki Esas Fiil ve Gramerlik Çekimli Tasviri Fiil

a. kıl- u tut- ar men “yapıp dururum”

b. art- ip kal- ır men “geçip giderim”

c. kıl- galı yat- ur men “hemen yapacağım”

ç. kıl- kalır men “hemen yapacağım”³⁴

Tahsin Banguoğlu *Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında birleşik fiilleri “*Birleşik Fiil Tabanları*” başlığı altında sınıflandırır:

A. Birleşik Fiil Tabanları

I. Zarf Öbeği Kalıbında: ileri sürmek, geri kalmak, ayrı düşmek, karşı koymak, boş vermek gibi.

³⁴ A. Von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s.109-110.

II. Çekim Öbeği Kalıbında: kar yağmak, baş kaldırmak, yakayı kurtarmak, dile düşmek gibi.

1. Kimse Olan Adlarla: başı dönmek, gözü kararmak, karnı acıkmak gibi.
2. Nesne Olan Adlarla: dirsek çevirmek, boyun eğmek, diş bilemek, ant içmek, can atmak gibi.
3. İsimleme Olan Adlarla: ele almak, göze girmek, baştan savmak, halden anlamak, gözden düşmek gibi.
4. Yardımcı Fiillerle: alt etmek, yok olmak, feryat etmek, gürültü yapmak gibi.
5. Yarı Yardımcı Fiillerle Oluşan Birleşik Fiiller: yol almak, şart koşturmak, günah işlemek gibi.

III. Bağlam Öbeği Kalıbında Birleşik Fiiller

1. ...mek...mak: satmak savmak gibi.
2. ...ip...mak: satıp savmak gibi.
3. ...mak...ıştırmak: vermek verıştırmek gibi.
4. ...ip...ıştırmak: verip verıştırmek gibi.³⁵

Tahsin Banguğlu'nun *Yarı Yardımcı Fiillerle Oluşan Birleşik Fiiller* şeklinde başlık verdiği tasnifine Zeynep Korkmaz ve Hamza Zülfikar itiraz ederler. Korkmaz onların *Karmaşık Fiiller* olduğunu, Zülfikar ise bu tabirdeki örneklerin olsa olsa deyim olduğunu savunur.

Vecihe Hatiboğlu *Türkçenin Sözdizimi* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şu şekilde inceler:

Birleşmiş Olarak Kullanılan Yardımcı Eylemler

1. Bir Adla Bir Eylemden Kurulan Birleşmiş Eylemler

- a. Bazı Tek Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: hissetmek, zannetmek, affetmek, reddetmek gibi.
- b. Bazı İki Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: emretmek, hükmetmek, sabretmek, kaybetmek, kahretmek, aksetmek, hapsetmek gibi.
- c. Ses Artmasına ya da Ses Düşmesine Uğramayan Tek Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: arz etmek, söz etmek, dert etmek, naz etmek, mest olmak, yok olmak gibi.

³⁵ Tahsin Banguğlu, **Türkçenin Grameri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000, s.310-318.

ç. Çok Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: tehdit etmek, inat etmek, muhtaç olmak, layık olmak gibi.

2. İki Eylem Kökünden Kurulan Ulaçlı Birleşmiş Eylemler

a. Yeterlik Eylemi: gelebilmek, yazabilmek, okuyabilmek gibi.

b. Tezlik Eylemi: gelivermek, alıvermek, okuyuvermek gibi.

c. Yakınlık Eylemi: düşeyazmak, öleyazmak gibi.

ç. Sürerlik Eylemi: bakakalmak, gidedurmak, yapagörmek gibi.³⁶

Ferhat Zeynalov *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi* adlı eserinde fiillerin yapılarını incelemiş ve birleşik fiilleri dört gruba ayırmıştır:

1. Hareketin Başlamasını, Devam Etmesini ve Yönünü Bildiren Birleşik Fiiller: “gitmek, gelmek, çıkmak gibi.”

2. Hareketin Sürekliliğini, Anılığını Bildiren Birleşik Fiiller: “gidiverin, duruverdi gibi.”

3. Hareketin Bittiğini, Sona Erdiğini ve Sınırını Bildiren Birleşik Fiiller: “gelip durmak, donup kalmak gibi.”

4. Hareketin Şiddetini ve Ortaklığını Bildiren Birleşik Fiiller: “sarıp solmak, yiyip içmek gibi.”³⁷

Leyla Karahan *Türkçede Söz Dizimi - Cümle Tahlilleri* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle açıklamıştır:

A. Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller

1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller: Bu tip birleşik fiillerde “et-, ol-, yap-, eyle-, kıl-, bulun-“ gibi yardımcı fiiller kullanılır (dost ol-, yok et-, sabret-, zannet-, mutlu ol- gibi).

2. Diğer Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller: Bazı birleşik fiillerde “ol-, et-, kıl-“ gibi yardımcı fiiller yerine asıl fiiller kullanılır (yol al-, para ye-, boş ver-, baş kaldır-, kan kustur- örneklerinde de olduğu gibi bu kategoride yer alan kelimelerden biri veya hepsi ya sözlük anlamlarını kaybetmiş ya da deyimleşmiştir).

3. Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller: Bu birleşik fiiller zarf-fiil eki taşıyan bir fiil ile bir tasvir fiilinin birleşmesinden meydana gelmiştir. Tasvir fiili, asıl fiille yeterlilik, ihtimal, tezlik, yaklaşma vb. anlamlar katar “bil-, ver-, dur-, gel-, git-, kal-,

³⁶ Veciye Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınlar, 1972, s.43-45.

³⁷ Zeynalov, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi*, s.259-260.

koy-, gör-, yaz-“ yardımcı fiilleri asıl fiile “yeterlilik, ihtimal, tezlik, devamlılık, beklenmezlik, yaklaşma” gibi anlamlar kazandırır (yazabil-, yapıver-, sürüp git-, çıka gel- gibi).³⁸

Ahmet Bican Ercilasun *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil* adlı eserinde birleşik fiilleri iki başlık altında sınıflandırmıştır:

1. Bir Tarafı İsim Bir Tarafı Fiil Olan Birleşik Fiiller (isim+fiil): “edgü bol- (iyi ol-), yavlak kıl- (kötülük et-), yırak tut- (uzak tut-), elig ur- (hakim ol-), köngül bir- (gönül ver-) gibi.”
2. İki Tarafı Fiil Olan Birleşik Fiiller (fiil+fiil): “seçebil- (seçebil-), sayu bir- (sayıver-), baka tur- (bakadur-), yaga tur- (yağıp dur-) gibi.”³⁹

Muharrem Ergin *Türk Dilbilgisi* adlı eserinde birleşik fiilleri ikiye ayırmıştır:

1. İsimle Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller: Bu kategorideki fiiller *et-, ol-, eyle-, bulun-, yap-* fiilleridir (yok et-, alay et-, halt et-, var eyle-, gürültü yap-, bulunmuş ol- gibi).
2. Fiille Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller: Bu kategorideki yardımcı fiiller *bil-, ver-, gel-, gör-, dur-, kal-, yaz-, koy-* fiilleridir (gelebil-, yapadur-, kala kal-, gezip dur- gibi).⁴⁰

Tahir Nejat Gencan *Dilbilgisi* adlı eserinde “İki veya daha çok sözcükten birleşmiş fiillerimiz pek çoktur.” ifadesini kullanarak birleşik fiilleri şöyle tasnif etmiştir:

A. Kurallı Birleşik Fiiller

1. Özel Birleşik Fiiller

- 1.1. Yeterlik Fiili: Fiil tabanına birer geniş düz ünlü (a, e) ile birlikte “*bilmek*” fiili gelir ve ünlü harflerle biten tabanlara kaynaştırma harfi “y” gelir (bekleyebil-, anlayabil- gibi).
- 1.2. Tezlik Fiili: Fiil tabanına bir dar ünlü (ı, i, u, ü) ile birlikte “*vermek*” fiili gelir ve ünlü harflerle biten tabanlara kaynaştırma harfi “y” gelir (geliveririm, atlayıver gibi).
- 1.3. Sürerlik Fiili: Fiil tabanına bir geniş düz sesli (a, e) ile birlikte “*kalmak, gelmek, durmak*” fiillerinden biri gelir ve ünlü harflerle biten tabanlara kaynaştırma harfi “y”

³⁸ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi-Cümle Tahlilleri*, s.73-79.

³⁹ Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, s.50.

⁴⁰ Ergin, *Türk Dilbilgisi*, s.364-366.

gelir. “*kalmak, durmak, gelmek*” fiilleri de sözlük anlamlarından sıyrılarak birleştikleri gövdeye sürerlik anlamı katarlar (bakadur-, uyuyakal- gibi).

1.4. İsteklenme Fiili: “-*eceği*” yapıli fiilimsi ve o anlama gelen “-*esi*” yapıli sözcükler “*gelmek*” fiili ile öbekleşerek bir isteklenme ayrıntısı taşırlar (gülesi gel-, dalası gel- gibi).

1.5. Yaklaşma Fiili: Fiil tabanlarına bir düz geniş ünlüden (a, e) sonra “*yazmak*” fiili gelir (düşeyaz- gibi).

B. Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller

1. “*etmek*” Yardımcı Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller: “sabret-, bahset-, hisset-, ah et-, yasak et-, berbat et- gibi.”

2. “*olmak*” Yardımcı Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller: “iyi ol-, mevcut ol-, kahrol-, unutmüş ol- gibi.”

3. “*eylemek*” Yardımcı Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller: “seyreyle-, güzel eyle- gibi.”

4. “*kılmak*” Yardımcı Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller: “takdim kıl-, namaz kıl- gibi.”⁴¹

Feyza Hepçilingirler *Türkçe Dilbilgisi* adlı çalışmasında birleşik fiilleri iki ana başlık altında bölmüştür:

A. Ad + Yardımcı Eylemden Oluşan Birleşik Eylemler

1. Yardımcı Eylem Vasıtasıyla Oluşan Birleşik Eylemler: “hasta ol-, ikna ol-, razı et-, ikna et- gibi.”

2. Ses (hece) Düşmesi Vasıtasıyla Oluşan Birleşik Eylemler: “kayıp ol- > kaybol-, kayıp et- > kaybet- gibi.”

3. Ses Türemesi (İkizlenme) Vasıtasıyla Oluşan Birleşik Eylemler: “his et- > hisset-, zan ol- > zannol- gibi.”

Ayrıca Hepçilingirler, ses türemesi ve hece düşmesi varsa bu birleşik eylemlerin bitişik yazılması gerektiğini vurgular (mahvol-, vazgeç- gibi).

B. Eylem + Yardımcı Eylemden Oluşan Birleşik Eylemler

1. Yeterlik (bil-): “yapabil-, verebil-, görebil- gibi.”

2. Tezlik (ver-): “yazıver-, gülüver-, okuyuver- gibi.”

3. Sürerlik (kal-, dur-, gel-, koy-): bakakal-, gidedur- gibi.”

⁴¹ Tahir Nejat Gencan, *Dilbilgisi*, İstanbul, Ahmet Sait Basımevi, 1966, s.210-219.

4. Yaklaşma (yaz-): “düşeyaz-, gideyaz-, öleyaz- gibi.”⁴²

Mehmet Hengirmen *Türkçe Temel Dilbilgisi* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle ele almıştır:

A. Yardımcı Eylemlerle Oluşturulan Birleşik Eylemler

1. Olmak: “var ol-, yok ol-, iyi ol-, hasta ol- gibi.”
2. Etmek: “deli et-, yardım et-, söz et-, göz et- gibi.”
3. Kılmak: “namaz kıl- gibi.”
4. Eylemek: Günümüzde “eyle-“ sözcüğü yerine daha çok “et-“ sözcüğü kullanılır (sabreyle- > sabret-, seyr eyle- > seyret- gibi).

B. Ulaçlı Birleşik Eylemler

1. Yeterlik Eylemi (-a, -e + bil-): “yapabil-, görebil- gibi.”
2. Tezlik Eylemi (-ı, -i, -u, -ü + ver-): “geliver-, yapıver gibi.”
3. Sürerlik Eylemi(-a/-e dur-/kal-/gör-/gel): “bakadur-, yürüyedur-, donakal-, uyuyakal- gibi.”⁴³

Tahsin Banguoğlu *Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında birleşik fiil tabanlarının sözdizimindeki belirtme öbeklerinden geldiğini ifade ederek birleşik fiil tabanlarını temelde üç kalıpta incelemiştir:

A. Birleşik Fiil Tabanları

I. Zarf Öbeği Kalıbındaki Birleşik Fiiller: “ileri gel-, geri kal-, ayrı düş-, karşı koy- gibi.”

II. Çekim Öbeği Kalıbında Birleşik Fiiller

1. Kimse Olan Adlarla Olan Birleşik Fiiller: “yağmur yağ-, hava boz-, toz kalk-, kan gel-, gün doğ- gibi.”
2. Nesne Olan Adlarla Olan Birleşik Fiiller: “göz yum-, boyun eğ-, diş bile-, kulak kabart-, söz aç-, can at- gibi.”
3. İsimleme Olan Adlarla Olan Birleşik Fiiller: “ele al-, göze gir-, oyuna gel-, baştan sav-, ayakta dur- gibi.”
4. Yardımcı Fiillerle Olan Birleşik Fiiller: “alt et-, yardım et-, sarhoş ol-, deli ol-, mümkün kıl- gibi.”

⁴² Hepçilingirler, *Türkçe Dilbilgisi*, s.199-208.

⁴³ Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, s.266-274.

- a. “*et-, ol-, kıl- yap-*“ Yardımcı Eylemleriyle Oluşan Birleşik Fiiller: “*söz et-, sağır ol-, şaka yap-, doğum yap-* gibi.”
- b. Yabancı Kelimelerle Oluşan Birleşik Fiiller: “*arz et-, addet-, tabi ol-, rencide ol-, tasdik et-* gibi.”
- c. Batı Dillerinden İsim Tabanları Olarak Gelen Kelimelerle Kullanılan Birleşik Fiiller: “*protesto et-, ciro et-, istop et-, gol at-* gibi.”
- d. Yarı Yardımcı Fiillerle Olan Birleşik Fiiller (*al-, ver-, bul-, işle-, gör-, koş-*): “*günah işle-, şirk koş-, vazife gör-, şifa bul-* gibi.”

III. Bağlam Öbeği Kalıbında Birleşik Fiiller

- 1...mak...mak: satmak savmak...
- 2....ıp...mak: satıp savmak
- 3....mak...ıştırmek: vermek verıştırmek
- 4....ıp...ıştırmek: verip verıştırmek

B. Karmaşık Fiiller

I. Öncelik Fiilleri (-mİş + yardımcı fiil)

- 1.Yardımcı Fiilin Geçmiş Zamanda Olması: Denek üyeleri tanışmış oldular.
2. Yardımcı Fiilin Şimdiki Zamanda Olması: Artık barışmış oluyoruz.
3. Yardımcı Fiilin Geniş Zamanda Olması: Yarına kadar öfkesi geçmiş olur.
4. Yardımcı Fiilin Gelecek Zamanda Olması: O zamana kadar gitmiş olacağız.
5. Yardımcı Fiilin Eğilim Kiplerinden Gelmesi: Sobayı yakmış olmalısın.
6. Birleşik Fiilin Birleşik Zamanlar Alması: Bu dertten kurtulmuş olacaktın.

II. Başlama Fiilleri (-r + yardımcı fiil)

1. Yardımcı Fiilin Geçmiş Zamanda Olması: Her gün dükkâna uğrar oldum.
2. Yardımcı Fiilin Şimdiki Zamanda Olması: Evde haber bekler oluyorlar.
3. Yardımcı Fiilin Gelecek Zamanda Olması: Yüzümüze bakmaz olacak.
4. Yardımcı Fiilin Birleşik Zamanlı Olması: Anlaşır olmuşlarmış.
5. Yardımcı Fiilin Eğilim Kiplerinden Gelmesi: Gelmez olsun!

III. Niyet Fiilleri

1. -IcI + Yardımcı Fiil: Oturacak oldular.
2. Yardımcı Fiilin Eğilim Kiplerinden Gelmesi: Anlatacak olsam, gülersin.
3. Yardımcı Fiilin Birleşik Zamanlı Olması: Kalıcı olmalıydınız.

C. Tasvir Fiilleri

1. Yeterlilik Fiilleri: “*atlayabil-, dayanabil-, varabil-...*”

2. İvedilik Fiilleri: “aliver-, çakıver-, çöküver-...”
3. Sürek Fiilleri: “okuyadur-, söylenedur-, isteyegör-...”
4. Yaklaşıklık Fiiller: “Öleyaz-, boğulayaz-...”
5. Yarı Tasvir Fiilleri (-ıp): “kasıp kavur-, gidip gel-, kırıp dök-...”⁴⁴

Vecihe Hatiboğlu *Türkçenin Sözdizimi* adlı çalışmasında “Birleşmiş Olarak Kullanılan Yardımcı Eylemler” başlığı altında birleşik fiilleri temelde iki başlığa ayırmıştır:

A. Bir Adla Bir Eylemden Kurulan Birleşmiş Eylemler

1. Bazı Tek Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: Bazı yabancı asıllı tek heceli sözcükler “et-, eyle-, ol-“ yardımcı eylemleriyle kullanılınca bu yardımcı eylemlerin başlarındaki ünlüler dolayısıyla sözcüklerin asıllarındaki çift ses ortaya çıkar (hisset-, hisseyle-, hissölün-; zannet-, zanneyle-, zannölün-; affet-, affeyle-, affölün-...).
2. Bazı İki Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: Bazı iki heceli sözcükler “et-, eyle-, ol-“ yardımcı eylemleriyle kullanılınca bu sözcükler yardımcı eylemlerin başlarındaki ünlülerin etkisiyle ses düşmesine uğrarlar (emret-, emreyle-, emrölün-; sabret-, sabreyle-, sabrölün-; kahret-, kahreyle-, kahrölün-...).
3. Ses Artması ya da Ses Düşmesine Uğramayan Tek Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: Bazı tek heceli sözcükler “et-, eyle-, ol-“ yardımcı eylemleriyle kullanılınca hiçbir ses değişimine uğramaz ve ayrı yazılırlar (arz et-, arz eyle-, arz ölün-...).
4. Çok Heceli Sözcüklerle Yardımcı Eylemlerin Kullanılması: Çok heceli sözcükler “et-, eyle-, ol-“ yardımcı eylemleriyle kullanılınca ses değişimine uğrasalar da ayrı yazılırlar (tehdit et-, inat et-, sükût eyle-...).

B. İki Eylem Kökünden Kurulan Ulaçlı Birleşmiş Eylemler

1. Yeterlik Eylemi: “anlatabil-, yazılabil-, gelebil-...”
2. Tezlik Eylemi: “geliver-, aliver-...”
3. Yakınlık Eylemi: “düşeyaz-, öleyaz-...”
4. Sürerlik Eylemi: “gidedur-, olagel-...”⁴⁵

Tuncer Gülensoy *Türkçe El Kitabı* adlı çalışmasında birleşik fiilleri üçe ayırmıştır:

⁴⁴ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s.310-494.

⁴⁵ Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, s.43-45.

- A. İsim + Yardımcı Fiil: “dua et-, yakı yak-, söz al-, affet- gibi.”
- B. Asıl Fiil + Zarf-fiil Ekleri (a-, e-, ı-, i-, u-, ü-; ıp-, ip-, up-, üp- + yardımcı fiil)
1. Devamlılık: “gidedurdu, çıkageldi, bakakaldı, yalvarıgördü gibi.”
 2. Tezlik: “geliverdi...”
 3. Yeterlilik: “yapabildi...”
 4. Yaklaşma: “düşeyazdı...”
- C. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller: “boş ver-, gönül al-, kalp kır-, surat as- gibi.”⁴⁶

Mecdut Mansuroğlu *Türkiye Türkçesinde Birleşim ve Yazılışlar Üzerine* adlı çalışmasında isim ve fiil birleşmelerini ele almış, fiil birleşmelerini birinci dereceden çalışan *J. Deny, A.V. Gabain ve A.N. Kononov'un* tasniflerini karşılaştırarak belli başlı fiil birleşme tasniflerini toplamak adına bir tasnif geliştirmiştir:

1. İsmi Bildirici Yapan veya Bir Fiili Geçmiş Zaman veya Başka Bir Zaman Kipine Geçiren Yardımcı Fiillerle Meydana Getirilenler

1. *esse* Karşılığı Olarak Şu Şekillerden Faydalanılır:
 - a. Yanlız Geçmiş Zamanlarda: var idi>vardı, hoş imiş>hoşmuş...
 - b. Şimdiki Zaman Bildirici Adı: varım, hoşsun, yokuz...
 - c. ol (-i'nin Kullanılmadığı Yerlerde): dikkatli ol-, temiz ol-, sıcak ol-...
 - d. değil: hoş değil, hasta değil, çocuk değil...

1.2. *feri* Karşılığı Olarak Şu Şekillerden Faydalanılır:

- a. ol-: aşık ol-, deli ol-, viran ol-...

2. İsmi Fiil Yapan Fiillerle Meydana Gelen Birleşik Fiiller

- a. *kıl-*: *eyle-*, *yap-*, *et-* ile aynı fonksiyondadır (namaz kıl-, mecbur kıl-, mümkün kıl-...).
- b. *eyle-*: *kıl-*, *et-*, *yap-* ile aynı fonksiyondadır (sena eyle-...).
- c. *et-*: *kıl-*, *eyle-*, *yap-* ile aynı fonksiyondadır (akın et-, dövüş et-...).
- d. *buyur-*: *kıl-*, *eyle-*, *et-*, *yap-* ile aynı fonksiyondadır ancak değişik anlam içerir, saygı bildirir (lütuf buyur-...).
- e. *yap-*: *kıl-*, *eyle-*, *et-* ile aynı fonksiyondadır (idman yap-, fren yap-...).
- f. *çek-*: çile çek-, iç çek-, zahmet çek-...
- g. *gör-*: iş gör-, tahsil gör-...
- h. *geç-*: dalga geç-, matrak geç-...

⁴⁶ Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, s.401-410.

j. *al-*: göze al-, sıkıya al-...

k. İki Unsurun Değişik Anlam Verdiği Dağınık Kullanılışlar: dolap çevir-, kafa tut-, yan çiz-...

3. Zarf-fiillerin Fiillerle Kaynaşmasıyla Oluşan Birleşik Fiiller

a. Tasvirici Yardımcı Fiillerle

1. *dur-*: “bakadur-, bakıpdur-...”

2. *gel-*: “çıkagel-...”

3. *git-*: “dalıp git-, uslanmadı git-...”

4. *kal-*: uyuyakal-, şaşıp kal-...

5. *ko-/koy-*: “alı koy-...”

6. *ver-*: “gidiver-...”

7. *yaz-*: “düşeyaz-...”

8. *yor-* (*-ıyor/-iyor*): “geliyor-...”

b. Anlam Değiştirici Yardımcı Fiillerle

1. *bil-*: “gidebil-, yapabil-...”

2. *gör-*: “isteye gör-...”

3. *-ama-, -eme- (-uma-)*: “alama, geçeme...”⁴⁷

A. Von Gabain *Türkçede Fiil Birleşmeleri* adlı makalesinde fiil birleşmelerini dört grupta incelemiştir:

I. Grup

1. Çekimli Fiil + *i-* Fiili: “yazar idim...”

2. Çekimli Fiil + *ol-* Fiili: “yazar oldum...”

3. Çekimli Fiil + *bulun-* Fiili: “Yazmış bulundum...”

II. Grup: *-a, -e/-ı, -i/-u, -ü, -ıp/-ip, -up/-üp* + *dur-, gel-, düş-, ver-, yaz-, git-, ko-* fiilleri (Deskriptif Fiiller) ile yapılrılar (kaçadur-, ezberleyipdur-, alıko-, olagel- gibi).

III. Grup (Verbal İsim + Modal Fiil)

1. *-mağa başla-*: “söylemeye başla-...”

2. *-mağı bil-*: “yazmağı bil-...”

3. *buyur-*: “buyurdu...”

4. *git-* (Deskriptif Fiil): “otarı gidesiniz (otlatmaya gidersiniz)...”

5. *gör-* (Modal Yardımcı Fiil): “sora gördiler...”

⁴⁷ Mecdut Mansuroğlu, “Türkiye Türkçesinde Birleşim ve Yazılışlar Üzerine”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, S.8, (1958), s.35-38.

Başka Bir Grup:

1. İsim + ol-
2. İsim + et-
3. İsim + eyle-
4. İsim + kıl-⁴⁸

Aziz Merhan *Atabetü'l-Hakayık'ta Birleşik Eylemler* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle incelemiştir:

A. Eylem + Eylem Birleşmesinden Oluşan Birleşik Eylemler

1. Betimleyici Eylemler: Asıl anlamlarını yitirerek ulaç (gerundium) eki almış eylemlerle birleşerek anlam birliği oluşturan sözcük grubudur (yetebil-, bilebil-...).
2. Belirleyici Eylemler: Esas olan çekime giren eylemin gerçek anlamını korumasıdır. Birbirlerini karşılıklı etkiledikleri, belirledikleri için bu tip eylemlere belirleyici birleşik eylemler denir (yemez içmez, armaz usanmaz...).⁴⁹

Nurettin Demir *Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü* adlı çalışmasında birleşik fiilleri tek başlık altında toplamıştır:

A. Her İki Unsuru da Fiil Olan Birleşik Fiiller

1. Zarf-fiil + Yardımcı Fiil: “bakıp dur-...”
2. Çekimli Fiil + Yardımcı Fiil: “bakar durur...”⁵⁰

Halil İbrahim Delice *Yüklem Olarak Türkçede Fiil* adlı çalışmasında birleşik fiilleri dört başlığa ayırmıştır:

A. Yardımcı Fiiller ile Kurulanlar

1. Yabancı İsim + Yabancı Fiil Yapısıyla Kurulanlar: “et-, eyle-, ol-, kıl-” gibi yardımcı fiiller ile yapılandırılırlar (arz et-, tabi ol- gibi).
2. Fiil (Zarf-fiil eki yahut kip eki) + Yardımcı Fiil Yapısıyla Kurulanlar: Bu tip öbek fiillerde oluşumu sağlayan yardımcı fiiller sınırlı sayıdadır ve eklendikleri asıl fiillere *ivedilik, yeterlilik, süreklilik* gibi kiplik anlamlar katarlar (yazıver-, bakakal-, gidedur- gibi).

⁴⁸ A. Von Gabain, “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, **TDAY-Belleten**, S.1953, (1953), s.16-28.

⁴⁹ Merhan, “Atabetü'l-Hakayık'ta Birleşik Eylemler”, s.101-112.

⁵⁰ Nurettin Demir, “Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü”, **TDAY-Belleten**, S.633, (1994), s.83-94.

3. Yalın veya Çekimli İsim + Asıl Fiil Yapısıyla Kurulanlar: Bu tür öbek fiillerin oluşumunda sözlükteki herhangi bir fiil eklendiği çekimli veya çekimsiz isimlerle anlamca kalıplaşarak yardımcı fiil gibi kullanılmak yoluyla öbek-fiiller meydana getirebilirler. Bu durumlarda da yüzde yüz kalıplaşmış fiil öbekleri *deyim* ya da yerine göre kalıp ifade şeklinde kullanılabilen fiil öbekleri *yarı deyim* ortaya çıkar (küplere bin- > deyim, öne çık- > yarı deyim gibi).

4. Ek-fiille Kurulanlar: Bu tür öbek fiillerde kullanılan *er-* ve *tur-* yardımcı fiilleri diğer yardımcı fiillerden işlev açısından farklıdır. Bu iki yardımcı fiil sadece bildiri diyebileceğimiz cümleleri kurmakla görevlidir.⁵¹

Beşir Göğüş *Türkçede Birleşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şu şekilde incelemiştir:

A. Bir Öge ve Bir Fiilin Kalıplaşmasıyla

1. Fiilin Kendi Öznesiyle (Çekimli Fiille): “gözü kal-, ocağı sön-, kanı kayna- gibi.”
2. Fiilin Kendi Nesnesiyle (Yalın Hâlde): “dil uzat-, dirsek çevir-, can al-, yakayı kurtar- gibi.”
3. Fiilin Kendi Dolaylı Tümcesi ile: “dile düş-, günaha gir-, yüze gül-, elde et- gibi.”
4. Fiilin Kendi Zarfı ile: “hor gör-, ileri gel-, hoş tut- gibi.”

B. İki Fiilin Kalıplaşmasıyla

1. Aynı Kipten Çekilmiş Fiillerle: “kapkaç, dedikodu, vur patlasın gibi.”
2. Fiil İkizlenmeleriyle: “kes-, biç-, silmek süpür- gibi.”
 - a. -e Ekiyle Yapılmış Ulaç (Bağ-fiil, gerondif)’ların Tekrarı ile: “koşa koşa, bağıra bağıra gibi.”
 - b. Geniş Zaman Üçüncü Şahsının Olumlu-Olumsuz Şekliyle: “gelir gelmez, verir vermez gibi.”
 - c. -di’li Geçmiş Kipli Fiilin -eli Ekiyle Tekrarı Suretiyle: “geldim geleli, gittim gideli gibi.”

3. Tasvir Fiilleri

- a. Yeterlik Fiili: “okuyabil-, yazabil-, geçebil- gibi.”
- b. Tezlik Fiili: “oluver-, çıkagel- gibi.”
- c. Sürerlik Fiili: “bakadur, olagel-, yapadur- gibi.”
- d. Yaklaşma Fiili: “düşeyaz-, batayaz- gibi.”

⁵¹ Delice, “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”, s.192-193.

C. Yardımcı Fiillerle

1. İsim Soyundan Bir Kelime ve Yardımcı Fiille: “hisset-, kaybol-, razı eyle-, namaz kıl- gibi.”
2. Bir Ortaç ve Bir Yardımcı Fiille:
 - a. Başlama Fiiller: “okur ol-, gezer ol-...”
 - b. Bitirme Fiiller: “batmış bulun-, görüşmüş ol-...”
 - c. Davranma Fiiller: “vuracak ol-, kalkacak ol-...”
3. Kaynaşmış Fiiller: “lazım gel-, vazgeç-, rast gel-...”⁵²

Hasan Karaca *Birleşik Fiillerin Tasnifi ve Yapısında Birleşik Fiil Olan Birleşik Fiiller* adlı çalışmasında araştırmacıların tek bir tasnifte birleşemediklerini açıklayarak mevcut sınıflandırmaların temelde şu dört yapıyı barındırdığını açıklamıştır:

- a. İsim + Yardımcı Fiil: “kabul et-, dost ol-, sabreyle-...”
- b. Fiil + Zarf-fiil Eki + Yardımcı Fiil (tasvir fiilleri): “alıver-, bakakal-, düşeyaz-...”
- c. İsim + Fiil (deyimleşmiş kalıplar): “el aç-, boy at-, kıymet bil-...”
- d. Fiil (kip ekli/fiil + sıfat-fiil ekli fiil/isim işlevli çekimli fiil) + Yardımcı Fiil: “yapacak ol-, söylemiş bulun-...”⁵³

Karaca, kaynaklarda değinilmemiş birleşik fiil yapılarını dört başlık altında ele almış ve bunların birleşik fiillerle kurulmuş birleşik fiiller olduğunu savunmuştur:

1. İsim + Birleşik Fiil: “nakl ediver-, arz olunuver-, hissedebil-, kaydedebil-, test edip dur- gibi.”
2. Fiil + Birleşik Fiil: “çıkılmış olabil-, bakıp duruver- gibi.”
3. Birleşik Fiil + Yardımcı Fiil: “dönüp durur ol-, anlatabilmiş ol-, sürüp gider ol- gibi.”
4. Birleşik Fiil + Birleşik Fiil: “kaybeder oluver-, nakletmiş olabil- gibi.”⁵⁴

Yılmaz Akdemir *Eski Anadolu Türkçesinde Birleşik Fiiller Üzerine* adlı makalesinde birleşik fiilleri dört grupta sınıflandırmıştır:

⁵² Beşir Göğüş, “Türkçede Birleşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği”, **TDAY-Belleten**, S.10, (1962), s.245-264.

⁵³ Karaca, “Birleşik Fiillerin Tasnifi ve Yapısında Birleşik Fiil Olan Birleşik Fiiller”, s.259.

⁵⁴ Karaca, “Birleşik Fiillerin Tasnifi ve Yapısında Birleşik Fiil Olan Birleşik Fiiller”, s.263-265.

1. İsim + Yardımcı Eylemlerle Oluşan Birleşik Fiiller: İsim veya isim soylu sözcüklerin “*et-, ol-, eyle-, kıl-, yap-, bulun-, buyur-*“ gibi yardımcı eylemlerle birleşmesi sonucu oluşur (yardım et-, pişman ol-, ihsan kıl-, ziyan eyle- gibi).

2. Fiilimsi + Yardımcı Eylemlerle Oluşan Birleşik Fiiller

2.1. İsim-fiil + Yardımcı Eylemlerle Oluşan Birleşik Fiiller

2.1.1. İstek Fiiller (-mAk iste-): “kurtılmak iste-, dutmak iste-...”

2.1.2. Niyet/Karar Bildirme Fiiller (-mAk ol-): “ağlamak ol-, incitmek ol-...”

2.2. Sıfat-fiil + Yardımcı Eylemden Oluşan Birleşik Fiiller

2.2.1. Niyet/Tasarlama Fiilleri (-AcAk ol-): “olacak ol-, götürecektir ol-...”

2.2.2. Bitirme/Sonuç Fiilleri (-mİş ol-): “İncitmiş ol-, görmemiş ol-...”

2.2.3. Alışkanlık ve Alışkanlığı Terk Etme Fiilleri (-Ar ol-, -mAz ol-): “görür ol-, oynar ol-...”

2.2.4. İstek Fiilleri (-y(AsI) + (k.e) + gel-, ol-): “göresi gel-, olası ol-, yarayası ol-...”

2.3. Zarf-fiil + Yardımcı Eylemden Oluşan Birleşik Fiiller

2.3.1. Yeterlik Fiilleri

2.3.1.1. zarf-fiil + bil-: “gizleyebil-...”

2.3.1.2. zarf-fiil + uma-, bilme-: “kurtarama-...”

2.3.2. Süreklik Fiilleri

2.3.2.1. zarf-fiil + gel-: “görüp gel-...”

2.3.2.2. zarf-fiil + git-: “ağlayu git-...”

2.3.2.3. zarf-fiil + gör-: “öldüre gör-...”

2.3.2.4. zarf-fiil + kal-: “olup kal-...”

2.3.2.5. zarf-fiil + dur-/tur-: “baka dur-...”

2.3.2.6. zarf-fiil + ver-: “isteyü ver-...”

2.3.2.7. zarf-fiil + ko(y)-: “alıkoy-...”

2.3.2.8. zarf-fiil + yürü-/yору-: “gide yorır...”

2.3.2.9. zarf-fiil + yat-: “dirilüp yat-“

2.3.3. Tezlik (İvediklik) Fiilleri

2.3.3.1. zarf-fiil + ver-, maya iver-, virme-: “alıvir-, çalır-...”

2.3.4. Yaklaşma Fiilleri

2.3.4.1. zarf-fiil + yaz-: “bengzedü yaz-...”

2.3.5. Uzaklaşma Fiilleri

2.3.5.1. zarf-fiil + ı->-bı-: “veribi-...”

2.3.5.2. zarf-fiil + git-: “varupgit-...”

3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller: “bayram et-, biri iki eyle-, baş aç-, itlik eyle-...”

4. Kökteş Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller: “söz söyle-, ekin ek-...”⁵⁵

Dilek Ergönenç Akbaba *Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller* adlı çalışmasında birleşik fiilleri üç başlık altında çalışmıştır:

1. Zarf-fiille Kurulan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiiller)
2. Sıfat-fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller (Karmaşık Fiiller)
3. İsim-fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller⁵⁶

Hatice Yiğitbaşı *Bugünkü Uygur Türkçesinde Birleşik Fiiller* adlı makalesinde birleşik fiilleri şöyle ele almıştır:

1. İsim + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller

- a. Yardımcı Fiili “ber-” Olan Birleşik Fiiller: “cavab ber- (cevap ver-), mukapat ber- (mükafat ver-) gibi.”
- b. Yardımcı Fiili “al-” Olan Birleşik Fiiller: “kerz al- (borç al-), payda al- (kâr al-) gibi.”
- c. Yardımcı Fiili “bol-” Olan Birleşik Fiiller: “aşık bol- (aşık ol-), kul bol- (kul ol-) gibi.”
- ç. Yardımcı Fiili “et-” Olan Birleşik Fiiller: “yok et- (kaybet-) gibi.”
- d. Yardımcı Fiili “kıl-” Olan Birleşik Fiiller: “takdim kıl- (takdim kıl-), hürmet kıl- (hürmet et-) gibi.”
- e. Yardımcı Fiili “koy-” Olan Birleşik Fiiller: “teleb koy- (iste-), yol koy- (izin ver-) gibi.”
- f. Yardımcı Fiili “kör-” Olan Birleşik Fiiller: “ticaret kilip kör- (ticaret yap-) gibi.”
- g. Yardımcı Fiili “sal-” Olan Birleşik Fiiller: “kulak sal- (kulak ver-), işka sal- (işe koy-) gibi.”
- h. Yardımcı Fiili “sür-” Olan Birleşik Fiiller: “yem sür- (geçimini sağla-) gibi.”
- ı. Yardımcı Fiili “tart-” Olan Birleşik Fiiller: “dikkatini tart- (dikkatini çek-) gibi.”
- i. Yardımcı Fiili “ur-” Olan Birleşik Fiiller: “dolisiga ur- (sırtına vur-) gibi.”

⁵⁵ Yılmaz Akdemir, “Eski Anadolu Türkçesinde Birleşik Fiiller Üzerine”, *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, S.37, (2019), s.1434-1456.

⁵⁶ Dilek Ergönenç Akbaba, “Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller”, *Dil Araştırmaları Dergisi*, S.1, (2007), s.83-95.

j. Yardımcı Fiili “kel-” Olan Birleşik Fiiller: “barlıkka kel- (meydana gel-) gibi.”

k. Yardımcı Fiili “kal-” Olan Birleşik Fiiller: “heyran kal- (hayran kal-) gibi.”

2. Fiil + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller

a. Yeterlilik: “okuyala- (okuyabil-), berele- (verebil-)...”

b. Tezlik: “kiliver- (geliver-)...”

c. Süreklilik: “örüvat- (öredur-)...”

3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller: “köngül aç- (gönül eğlendir-), tayak ye- (dayak ye-), egiz aç- (ağız aç-/iste-) gibi.”⁵⁷

Abdurrahman Özkan *Mehekkü'l-İlim Ve'l-Ulemâ İsimli Eserde Birleşik Fiiller* adlı makalesinde birleşik fiilleri şöyle sınıflandırmıştır:

1. Asıl Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller

1.1. “eyle-” Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller: “bahs eyle-, amel eyle-, iltifat eyle-...”

1.2. “it-” Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller: “adet it- (et-), bahs it- (et-)...”

1.3. “ol-” Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller: “adem ol-, ahir ol-...”

1.4. “olun-” Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller: “arz olun-, emr olun-...”

1.5. “kıl-” Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller: “namaz kıl-...”

1.6. “idin-/idün-” Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller: “adet idin- (idün-), fikir idin- (idün-)...”

1.7. “itdir-/itdür-” Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller: “meyil itdir-, kelimat itdür-...”

1.8. “kılın-” Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiiller: “kâdî kılın- (kadılık görevi veril-)...”

2. Bir Yanı Sıfat-Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller

2.1. Öncelik Fiilleri (-mİş/-mUş ol-): “olmuş ol-, demiş ol-, itmiş ol-...”

2.2. Niyet Fiilleri (-AcAk, -IcI/-UcU, -AsI): “yıkıcı ol-, gidecek ol-...”

2.3. Alışkanlık Fiilleri (-Ar ol-, -Ir/-Ur ol-, -mAz ol-): “yoklar ol-, alur ol-...”

3. Bir Yanı İsim Bir Yanı Esas Fiil Olan Birleşik Fiiller: “gözini aç-, el al-, çare ara-...”

4. Bir Yanı Zarf-Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiiller)

4.1. Yeterlik Fiilleri: “idebil-, diyebil-...”

4.2. Tezlik Fiilleri: “okuyuvir-...”

4.3. Süreklilik Fiilleri

4.3.1. “tur-” Yardımcı Fiiliyle Oluşturulan Süreklilik Fiilleri: “idip tur-, diye tur-...”

⁵⁷ Hatice Yiğitbaşı, “Bugünkü Uygur Türkçesinde Birleşik Fiiller”, **TDAY-Belleten**, S.47, (2003), s.365-380.

- 4.3.2. “kal-” Yardımcı Fiiliyle Oluşturulan Süreklilik Fiilleri: “bakup kal-...”
- 4.3.3. “gel-” Yardımcı Fiiliyle Oluşturulan Süreklilik Fiilleri: “reayet olu gel-...”
- 4.3.4. “ko-” Yardımcı Fiiliyle Oluşturulan Süreklilik Fiilleri: “isnat idüp ko-...”
- 4.3.5. “git-” Yardımcı Fiiliyle Oluşturulan Süreklilik Fiilleri: “ola gide-...”
- 4.3.6. “var-” Yardımcı Fiiliyle Oluşturulan Süreklilik Fiilleri: “otura var-...”
- 4.3.7. “yoru-” Yardımcı Fiiliyle Oluşturulan Süreklilik Fiilleri: “diye yor-...”⁵⁸

Kerima Filan *Rûz-nâme’de Birleşik Fiiller* adlı çalışmasında birleşik fiilleri ikiye ayırır:

1. Yardımcı Fiillerle Kurulan ve Deyim Niteliğinde Olan Birleşik Fiiller: “hesap et-(düşün-)...”
2. Esas Fiillerle Kurulan ve Deyim Niteliğinde Olan Birleşik Fiiller: “ayagina gel-, el uzat-...”⁵⁹

Erdem Uçar *Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri* adlı çalışmasında tasvir fiilleri şöyle sınıflandırmıştır:

1. Yeterlik Bildiren Tasvir Fiilleri
 - 1.1. *al-*
 - 1.2. *bil-*
 - 1.3. *bol-*
2. Süreklilik Bildiren Tasvir Fiilleri
 - 2.1. *bar-*
 - 2.2. *kal-*
 - 2.3. *kel-*
 - 2.4. *kör-*
 - 2.5. *tur-*
3. Tezlik Bildiren Tasvir Fiilleri
 - 3.1. *ber-*
 - 3.2. *sal-*
 - 3.3. *tüş-*
4. Uzaklaşma Bildiren Tasvir Fiilleri

⁵⁸ Abdurrahman Özkan, “Mehekkü’l-İlim Ve’l-Ulemâ İsimli Eserde Birleşik Fiiller”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, S.34 (2016), s.11-45.

⁵⁹ Kerima Filan, “Rûz-nâme’de Birleşik Fiiller”, **TDAY- Belleten**, S.49, (2001), s.114-128.

4.1. *kit-*

4.2. *yiber- (gönder-)*

5. Yaklaşma Bildiren Tasvir Fiilleri

5.1. *yaz-*

6. Başlama Bildiren Tasvir Fiilleri

6.1. *başla-*

6.2. *kiriş- (giriş-)*

7. Bitme Bildiren Tasvir Fiilleri

7.1. *koy-*⁶⁰

Kazım Köktekin *Eski Anadolu Türkçesi* adlı eserinde birleşik fiilleri şöyle tasnif eder:

A. İsim + Yardımcı Fiil

1. *bul-*: “rıza bul-...”

2. *dur-*: “saf dur-...”

3. *dut-*: “saf dut-...”

4. *düş-*: “ayru düş-...”

5. *eyle-*: “beyan eyle-...”

6. *işle-*: “sevap işle-...”

7. *it-*: “kulluk it-...”

8. *kal-*: “aciz kal-...”

9. *kıl-*: “beyan kıl-...”

10. *ol-*: “sakin ol-...”

11. *tut-*: “bir tut-...”

12. *ur-*: “ad ur-...”

13. *vir-*: “selam vir-...”

14. *vur-*: “kamçı vur-...”

B. Fiil + Zarf-Fiil + Fiil

1. Tezlik Fiili: “soruvir-, bitürüvir-...”

2. Yeterlik Fiili: “alabil-...”

3. Süreklilik Fiili: “söyleşüyörürdi...”⁶¹

⁶⁰ Erdem Uçar, “Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri”, **Türkbilig**, S.32, (2016), s.21-56.

⁶¹ Kazım Köktekin, **Eski Anadolu Türkçesi**, Erzurum, Fenomen Yayınları, 2011, s.135-136.

Halil İbrahim Kaya *Eski Anadolu Türkçesinde Birleşik Fiillerin Kuruluşu* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şu şekilde açıklar:

1. İsim + Yardımcı Eylemden Oluşan Birleşik Fiiller
2. Fiilimsi + Yardımcı Eylemden Oluşan Birleşik Fiiller
 - a. İsim-fiil + Yardımcı Eylem: İstek, niyet ve karar fiilleridir.
 - b. Sıfat-fiil + Yardımcı Eylem: Niyet / tasarlama, bitirme / sonuç, alışkanlık ve istek fiilleridir.
 - c. Zarf-fiil + Yardımcı Eylem: Yeterlilik, süreklilik, tezlik, yaklaşma ve uzaklaşma fiilleridir.
3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller
4. Kökteş Fiiller⁶²

Nesrin Arı *Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıları* adlı çalışmasında Zeynep Korkmaz, Leyla Karahan, Muharrem Ergin, Halil Açıkgöz ve Muhammed Yelten'in hemen hemen aynı görüşte olduğunu vurgulayarak bu ortak tasnifi oluşturmuştur:

1. İsim Unsuru İle Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller
2. Bir Fiil Unsuru İle Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller
3. Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller⁶³

Abdullah Demiral *Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle tasnif eder:

1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller
2. Fiilimsi + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller
 - 2.1. İsim-Fiil + Yardımcı Fiil
 - 2.2. Sıfat-Fiil + Yardımcı Fiil
 - 2.3. Zarf-Fiil + Yardımcı Fiil⁶⁴

Mustafa Özkan *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle tasnif etmiştir:

⁶² Halil İbrahim Kaya, "Eski Anadolu Türkçesinde Birleşik Fiillerin Kuruluşu", Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Siirt 2019, s.25-572.

⁶³ Nesrin Arı, "Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıları", Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa 2010, s.2-3.

⁶⁴ Abdullah Demiral, "Harezmi Türkçesinde Birleşik Fiiller", Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Diyarbakır 2012, s.25-26.

1. İsim + Yardımcı Fiil Kalıbıyla Kurulanlar

A. Türkçe İsimler

- a. Zarf Grubu Kalıbında: “ileri sür-, karşı koy-, denk gel-...”
- b. Özne Durumunda Olan İsimlerle: “yağmur yağ-, gün doğ-, kan gel-...”
- c. Nesne Durumunda Olan İsimlerle: “can at-, el aç-, boyun eğ-...”
- d. Yönelme, Bulunma ve Uzaklaşma Hâlinde Bulunan İsimlerle: “ayağa kalk- yolda kal-, baştan sav-...”

B. Yabancı İsimlerle

- a. Arapça, Farsça Kelimelerle Kurulan Birleşik Fiiller: “ilan et-, ümîd et-, şâd ol-...”
- b. Batı Menşeli Kelimelerle Kurulan Birleşik Fiiller: “abluka et- (kuşat-), dekore et- (süsle-), espri yap- (şaka yap-)...”

2. Fiil + Zarf-Fiil + Yardımcı Fiil Kalıbıyla Kurulanlar

- a. Yeterlik Fiili: “görebil-, düşünebil-...”
- b. Yaklaşma Fiili: “öleyaz-, boğulayaz-...”
- c. Tezlik Fiili: “alıver-, deyiver-...”
- d. Süreklilik Fiili: “gidedur-, şaşakal-...”
- e. Yarı Tasvir Fiilleri: “sürüp git-, kasıp kavur-...”⁶⁵

Hatice Şahin *Eski Anadolu Türkçesi* adlı çalışmasında birleşik fiilleri ikiye ayırır:

- 1. İsim + Fiil Dizilişinde Olanlar: “ad eyle-, hürmet it-, aşıkâr kıl-, aciz ol-...”
- 2. Fiil + Fiil Dizilişinde Olanlar
 - a. Süreklilik Bildirenler: “yalvarı gör-, işleyü gel-...”
 - b. Tezlik Bildirenler: “ıdivir-, alıvir-...”
 - c. Yeterlilik Bildirenler: “kılımazam, bulımadum...”⁶⁶

Necmeddin Hacıeminoğlu *Karahanlı Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında birleşik fiilleri üçe ayırarak açıklar:

- 1. İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller: “bol- (körünmez bol-), kıl- (cefa kıl-), er- (kızıl er-), et- (çâk et-), tur- (dik tur-)
- 2. İsim + Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller: ak- (liş ak-), al- (öç al-), bir- (boyun bir-), bul- (kut bul-), kör- (ağırlık kör-), tut- (il tut-)...

⁶⁵ Mustafa Özkan, *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, İstanbul, Filiz Kitabevi, 2013, s.273-281.

⁶⁶ Hatice Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, Ankara, Akçağ Yayınlar, 2003, s.65-66.

3. Fiil + Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller: “bar- (kitebar-), bil- (köndürebil-), bir- (bolubir-), kel- (çıkakel-), yaz- (uruyaz-)...⁶⁷

Süer Eker *Çağdaş Türk Dili* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle sınıflandırır:

1. Tasviri (betimsel, deskriptif) Eylemler: “dur- (gidedur-), ver- (geliver-), yaz- (öleyaz-), kal- (şasakal-), bil- (yapabil)...
2. Adla Yapılan Birleşik Eylemler: “satın al-, taarruz et-...”
3. Diğer Birleşik Eylemler: “git- (anlayamadı gitti), ---dıkçaA---AcAğI gel- (yedikçe yiyeceği gel-), -Ar ol- (yapar ol-)...⁶⁸

Mustafa Argunşah ve Gülden Sağol Yüksekaya *Karahanlıca Harezmce ve Kıpçakça Dersleri* adlı çalışmalarında Karahanlı, Harezm ve Kıpçak Türkçelerinin ses ve biçim bilgisi özelliklerini ayrı ayrı ele almışlardır. Üç farklı döneme ait farklı eser tahlilleri neticesinde elde edilen birleşik fiillerin tasnifi de değişiklik göstermiştir. Bu tasnifler şu şekli almıştır:

Karahanlı Türkçesinde Birleşik Fiiller

A. İsim + Fiil

1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller: “bol-, et-, kıl-“
2. İsim Unsuru ve Bir Asıl Fiille Kurulan Birleşik Fiiller: “ant iç-, iman ketür-, kan tök- (bu kategorideki örneklerin biri veya hepsi deyimleşmişlerdir)”

B. Fiil + Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil

1. Süreklilik Fiilleri: “aka kel-, arta bar-...”
2. Tezlik Fiilleri: “kılı ber-...”
3. Yaklaşma Fiilleri: “kılı yaz-...”
4. Yeterlik Fiilleri: “yeyü bil-...”

Harezm Türkçesinde Birleşik Fiiller

A. İsim + Fiil

1. Ana Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller: “bol-, et-, eyle-, kıl-“
2. İsim Unsuru ve Bir Asıl Fiille Kurulan Birleşik Fiiller: “aç- (ağız aç-), ber- (boyun ber-), bul- (sıhhat bul-), at- (tang at-)...”

B. Fiil + Fiil

⁶⁷ Necmeddin Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2003, s.176-181.

⁶⁸ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2005, s.474-476.

1. Süreklilik Fiilleri: “oturup tur-, baka kal-...”

2. Tezlik Fiilleri: “kazganu ber-...”

3. Yaklaşma Fiilleri: “öldürü yaz-...”

4. Yeterlik Fiilleri: “çıka alma-...”

Kıpçak Türkçesinde Birleşik Fiiller

A. İsim + Yardımcı Fiil: “aç- (köngül aç-), al- (borç al-), iç- (ant iç-), kör- (reva kör-)...”

B. Fiil + Zarf-Fiil Eki + Yardımcı Fiil

1. Süreklilik Fiilleri: “tur- (öretur-)...”

2. Tezlik Fiilleri: “ber- (açaber-)...”

3. Yaklaşma Fiilleri: “bar- (sürebar-)...”

4. Yeterlik Fiilleri: “alabil-, atabil-...”⁶⁹

Nurettin Koç *Yeni Dilbilgisi* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle sıralamıştır:

1. Yardımcı Eylemlerle Kurulmuş Birleşik Eylemler

a. *et-* Yardımcı Eylemi: “arzu et-, davet et-, hücum et-...”

b. *ol-* Yardımcı Eylemi: “tabi ol-, lazım ol-, sebep ol-...”

c. *eyle-* Yardımcı Eylemi: “rahmet eyle-, sabreyle-, yol eyle-...”

d. *kıl-* Yardımcı Eylemi: “etkisiz kıl-, namaz kıl-...”

2. İki Eylemle Kurulmuş Birleşik Eylemler

a. Yeterlik Bildirenler: “gülebil-, çözebil-...”

b. Tezlik Bildirenler: “salıver-, çıkıver-...”

c. Sürerlik Bildirenler: “bakakal-, donakal-...”

d. Yakınlık Bildirenler: “bayılayaz-, güleyaz-...”

e. Kesinlik Bildirenler: “-a/-e ve gör- eylemi ile yapılır (duragör-...).

f. Kısa Bir Süre Bildirenler: al- eyleminin sonuna getirilen -ı- ekiyle koy- eyleminden oluşur (alıkoy-...).

3. Deyimleşmiş Birleşik Eylemler: “dalga geç-, gözü doy-, el çek-...”⁷⁰

Talat Tekin *Orhon Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle tasnif etmiştir:

⁶⁹ Mustafa Argunşah, Gülden Sağol Yüksekaya, **Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri**, İstanbul, Kesit Yayınları, 2017, s.83-348.

⁷⁰ Nurettin Koç, **Yeni Dilbilgisi**, İstanbul, İnkılap Kitabevi Yayınları, 1958, s.343-357.

1. Ad ya da Sıfat + Yardımcı Eylem: Bu kategorideki yardımcı eylemlerin “*bol-*, *kıl-*, *kış-*” olduğunu belirtir.

a. Ad ya da Sıfat + *bol-* (*ol-*): “kağan *bol-* (hakan *ol-*), kul *bol-* (köle *ol-*), kergek *bol-* (öl-/vefat et-)...”

b. Ad ya da Sıfat + *kıl-* veya *kış-* (birlikte kılmak): “bay *kıl-* (zengin *kıl-*), uruş *kıl-* (savaş-), yok *kış-* (birlikte yok et-)...”

2. Eylem Zarfı + Tasvir Eylemi: Bu tür birleşik eylemler genellikle ünlülü bir eylem zarfı ile onu izleyen “*bar-*, *ber-*, *ıd-*, *elt-*, *kal-*, *kör-*, *u-*” eylemlerinden oluşur (adrulu *bar-* > ayrılıp git-, uca *bar-* > öl-, yitürü *ıd-* > kaybediver-, yatu *kal-* > yata *kal-*...).⁷¹

Oya Şen Göktürk Yazıtlarının Kelime Varlığı adlı çalışmasında birleşik fiilleri şöyle ele almıştır:

1. Fiil ve Yardımcı Fiilin Birleşmesiyle Oluşanlar

1.1. *bar-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.2. *bil-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.3. *bir-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.4. *ıd-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.5. *kal-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.6. *kir-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.7. *kör-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.8. *olur-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.9. *sanç-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.10. *teg-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.11. *u-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.12. *ur-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

1.13. *yorı-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

2. İsim ve Yardımcı Fiilin Birleşmesiyle Oluşanlar

2.1. *bol-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

2.2. *er-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

2.3. *kıl-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller

2.4. *kış-* Yardımcı Fiiliyle Yapılmış Birleşik Fiiller⁷²

⁷¹ Talat Tekin, **Orhon Türkçesi Grameri**, İstanbul, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:9, 2003, s.98-100.

1.3. Birleşik Fiiller ile İlgili Tanım ve Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi

Yaptığımız çalışmada araştırmacıların başta birleşik fiil teriminin kullanımı olmak üzere birleşik fiillerin sınıflandırılması ve diğer kalıp ifadelerden ayrılması konusunun henüz fikir birliğine varılamamış olduğunu gördük. Çalışmamızda hangi terimi kullanacağımız ve nasıl bir sınıflandırma yapacağımızı daha net belirlemek amacıyla araştırmacıların tanım, tasnif ve sınıflandırmalarını karşılaştırmayı uygun bulduk. Buna göre araştırmacıların birleşik fiilleri karşılamak üzere kullandıkları terimleri tablo üzerinde görelim:

⁷² Oya Şen, “Göktürk Yazıtlarının Kelime Varlığı”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2010, s.200-214.

Tablo 1: Birleşik Fiillerle İlgili Kullanılan Terimler

Araştırmacılar	Birleşik Fiil	Birleşmiş Eylem	Birleşik Eylem	Öbek Fiil	Fiil Birleşmeleri	Mürekkep Fiil	Karmaşık Fiil
Korkmaz	+						
Dizdaroglu	+						
Gabain	+						
Banguoğlu	+						
Hatiboğlu		+					
Zeynalov	+						
Karahan	+						
Ercilasun	+						
Ergin	+						
Gencan	+						
Hepçilingirler			+				
Hengirmen			+				
Gülensoy	+						
Mansuroğlu	+						
Şahin	+						
Akçataş	+						
Öztürk	+						
Merhan			+				
Demir	+						
Göğüş	+						
Karaca	+						
Akdemir	+						
Delice				+			
Çolak	+						
Akbaba	+						
Uğurlu	+						
Kundakçı	+						
Yiğitbaşı	+						
Özkan	+						
Korkmaz	+				+		+
Filan	+						
M. Özkan	+						
Köktekin	+						
Karaağaç	+						
Erkul	+						
Şahin	+						
Hacıeminoğlu	+						
Eker			+				
Demir-Yılmaz	+						
Koç			+				
Tekin			+				
Ahmed Cevdet						+	
Toplam	32	1	6	1	1	1	1

Tablodan anlaşılabacağı gibi birleşik fiiller için 7 terim kullanılmıştır. Bunlardan *birleşik fiil* terimini 32 araştırmacı, *birleşmiş eylem* terimini 1 araştırmacı, *birleşik eylem* terimini 6 araştırmacı, *öbek fiil*, *fiil birleşmeleri*, *mürekkep fiil* ve *karmaşık fiil* terimlerini ise birer araştırmacının kullandığını tespit ettik. Yukarıda da görüldüğü gibi *birleşik fiil* teriminin sıklıkla kullanımına uyarak biz de çalışmamızda bu terimi kullandık. Ayrıca fişleme yaparken iki sözcüğün tek bir anlama karşılık gelmesi, anlamca kaynaşması ve bir fiilin isim veya başka bir fiille birleşmesi bu tanımları tercih etme sebebimizdir.

Araştırmacıların birleşik fiilleri tasnif ederken de fikir ayrılıklarında olduğunu gördük. Genelleme yaparak birleşik fiillerin tasnifini de tablo üzerinde görelim:

Tablo 2: Birleşik Fiillerin Gruplandırılması

Araştırmacılar	1 Grupta İnceleyenler	2 Grupta İnceleyenler	3 Grupta İnceleyenler	4 Grupta İnceleyenler
Korkmaz				+
Dizdaroğlu			+	
Hacıeminoğlu		+		
Gabain			+	
Banguoğlu			+	
Hatiboğlu		+		
Zeynalov				+
Karahan		+		
Ercilasun		+		
Ergin		+		
Gencan		+		
Hepçilingirler		+		
Hengirmen		+		
Gülensoy			+	
Mansuroğlu			+	
Merhan	+			
Demir	+			
Göğüş			+	
Karaca				+
Akdemir				+
Akbaba			+	
Yiğitbaşı			+	
Özkan				+
Filan		+		
Köktekin		+		
Şahin		+		
Eker			+	
Koç			+	
Tekin		+		
Ahmed Cevdet				
Toplam	2	12	11	4

Tabloda da görüldüğü gibi birleşik fiilleri tek grupta inceleyen araştırmacı sayısı 2, iki gruba ayıran araştırmacı sayısı 12, üç grupta inceleyen araştırmacı sayısı 11 ve 4 grup ile sınıflandırma yapan araştırmacı sayısı 4 olmaktadır.

Birleşik fiilleri yapıları bakımından ise Hikmet Dizdaroğlu *Türkçede Fiiller* adlı eserinde İki Fiilden Yapılmış Birleşik Fiiller (Özel Birleşik Fiiller), Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller ve Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller olarak üç

grupta incelemiştir.⁷³ Necmeddin Hacıeminoğlu *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller* adlı çalışmasında Fiil + Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller ve İsim + Fiil Yapısında Olan Birleşik Fiilleri iki başlık ile belirtmiştir.⁷⁴ Von Gabain *Eski Türkçenin Grameri* adlı eserinde birleşik fiilleri “I. (Mantıkî) esas fiil ve (gramerlik çekimli) yardımcı fiil, II. (Mantıkî) esas fiil ve (gramerlik çekimli) modal yardımcı fiil, III. (Mantıkî) esas fiil ve (gramerlik çekimli) tasvirî fiil şeklinde üç gruba ayırmıştır.⁷⁵ Tahsin Banguoğlu *Türkçenin Grameri* adlı çalışmasında Birleşik Fiil Tabanları, Karmaşık Fiiller ve Tasvir Fiilleri adı altında üç gruba ayırmıştır.⁷⁶ Vecihe Hatiboğlu *Türkçenin Sözdizimi* adlı eserinde *birleşmiş eylem* ifadesini kullanarak Bir Adla Bir Eylemden Kurulan ve İki Eylem Kökünden Kurulan Birleşik Eylemler şeklinde iki grupta incelemiştir.⁷⁷ Ferhad M. Zeynalov *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi* adlı çalışmasında 1. Hareketin Başlamasını Devam Etmesini ve Yönünü Bildiren Birleşik Fiiller 2. Hareketin Sürekliliğini Anılığını Bildiren Birleşik Fiiller 3. Hareketin Bittiğini, Sona Erdiğini ve Sınırını Bildiren Birleşik Fiiller 4. Hareketin Şiddetini ve Ortaklığını Bildiren Birleşik Fiiller şeklinde dörde ayırarak çalışmıştır.⁷⁸ Leyla Karahan *Türkçede Söz Dizimi Cümle Tahlilleri* adlı eserinde birleşik fiilleri Bir Hareketi Karşılayan Birleşik Fiiller ve Bir Hareketi Tasvir Eden Birleşik Fiiller olmak üzere ikiye ayırmıştır.⁷⁹ Ahmet Bican Ercilasun *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil* adlı çalışmasında Bir Tarafı İsim Bir Tarafı Fiil Olan Birleşik Fiiller (İsim + Fiil) ve İki Tarafı Fiil Olan Birleşik Fiiller (Fiil +Fiil) şeklinde iki grupta ele almıştır.⁸⁰ Muharrem Ergin *Türk Dilbilgisi* adlı çalışmasında İsimle Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller ve Fiille Birleşik Fiil Yapan Yardımcı Fiiller başlıkları altında iki grupta incelemiştir.⁸¹ Tahir Nejat Gencan *Dilbilgisi* isimli çalışmasında birleşik fiilleri Kurallı Birleşik Fiiller ile Yardımcı Fiillerle Yapılan Birleşik Fiiller adı altında ikiye ayırmıştır.⁸² Feyza Hepçilingirler *Türkçe Dilbilgisi* adlı eserinde *birleşik eylem* tanımını doğru kabul ederek Ad + Yardımcı Eylemden Oluşan Birleşik Eylemler ve Eylem + Yardımcı Eylemden Oluşan Birleşik Eylemler

⁷³ Dizdaroğlu, *Türkçede Fiiller*, s.30-40.

⁷⁴ Hacıeminoğlu, *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*, s.11.

⁷⁵ Gabain, *Eski Türkçenin Grameri* (çev. Mehmet Akalın), 109-110.

⁷⁶ Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s.310-318.

⁷⁷ Hatiboğlu, *Türkçenin Sözdizimi*, s.43-45.

⁷⁸ Zeynalov, *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi* (çev. Yusuf Gedikli), s.256-259.

⁷⁹ Karahan, *Türkçede Söz Dizimi-Cümle Tahlilleri*, s.73.

⁸⁰ Ercilasun, *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*, s.48-50.

⁸¹ Ergin, *Türk Dilbilgisi*, s.364.

⁸² Gencan, *Dilbilgisi*, s.210-219.

şeklinde sınıflandırmıştır.⁸³ Mehmet Hengirmen *Türkçe Temel Dilbilgisi* adlı eserinde *birleşik eylem* terimini kullanarak Yardımcı Eylemlerle Oluşturulan Birleşik Eylemler ile Ulaçlı Birleşik Eylemler şeklinde iki grupta ele almıştır.⁸⁴ Tuncer Gülensoy *Türkçe El Kitabı* adlı çalışmasında birleşik fiilleri üç grupta incelemiştir: 1.İsim + Yardımcı Fiil 2. Asıl Fiil + Zarf Fiil Ekleri (-a, -e, -ı, -i, -u, -ü; -ıp, -ip, -up-, -üp) 3. Deyimleşmiş Birleşik Fiiller olarak üçe ayırmıştır.⁸⁵ Mecdut Mansuroğlu *Türkiye Türkçesinde Birleşim ve Yazılışlar Üzerine* başlıklı makalesinde birleşik fiilleri 1. Ek Fiil İle Oluşturulanlar 2. İsmi Fiil Yapan Fiillerle Oluşturulanlar 3. Zarf Fiillerin Fiille Kaynaşmasıyla Oluşturulanlar şeklinde üç başlık ile sınıflandırmıştır.⁸⁶ Aziz Merhan *Atabetü'l-Hakayık'ta Birleşik Eylemler* adlı makalesinde *birleşik eylem* tanımını uygun görerek bu yapıları Eylem + Eylem Birleşmesinde Oluşan Birleşik Eylemler başlığı altında incelemiştir.⁸⁷ Nurettin Demir *Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü* adlı çalışmasında birleşik fiilleri Her İki Unsuru da Fiil Olan Birleşik Fiiller adı altında çalışmıştır.⁸⁸ Halil İbrahim Delice *Yüklem Olarak Türkçede Fiil* isimli makalesinde birleşik fiiller için en uygun terimin *öbek fiiller* olduğunu dile getirerek bu yapıdaki fiilleri Yardımcı Fiillerle Kurulanlar başlığı altında ele almıştır.⁸⁹ Beşir Göğüş *Türkçede Birleşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği* adlı makalesinde birleşik fiil yapılarını 1. Bir Öge ve Bir Fiilin Kalıplaşmasıyla 2. İki Fiilin Kalıplaşmasıyla 3. Yardımcı Fiillerle şeklinde üçe ayırmıştır.⁹⁰ Hasan Karaca *Birleşik Fiillerin Tasnifi ve Yapısında Birleşik Fiil Olan Birleşik Fiiller* çalışmasında 1. İsim + Birleşik Fiil = Birleşik Fiil 2. Fiil + Birleşik Fiil = Birleşik Fiil 3. Birleşik Fiil + Yardımcı Fiil = Birleşik Fiil ve 4. Birleşik Fiil + Birleşik Fiil = Birleşik fiil olarak dört grupta sınıflandırmıştır.⁹¹ Yılmaz Akdemir *Eski Anadolu Türkçesinde Birleşik Fiiller Üzerine* adlı makalesinde birleşik fiilleri 1.İsim + Yardımcı Eylemlerle Oluşan 2. Fiilimsi + Yardımcı Eylemlerle Oluşan 3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller 4.

⁸³ Hepçilingirler, *Türkçe Dilbilgisi*, s.200-201.

⁸⁴ Hengirmen, *Türkçe Temel Dilbilgisi*, s.266.

⁸⁵ Gülensoy, *Türkçe El Kitabı*, s.338.

⁸⁶ Mansuroğlu, "Türkiye Türkçesinde Birleşim ve Yazılışlar Üzerine", s.35-38.

⁸⁷ Merhan, "Atabetü'l-Hakayık'ta Birleşik Eylemler", s.101-112.

⁸⁸ Demir, "Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü", s.83-94.

⁸⁹ Delice, "Yüklem Olarak Türkçede Fiil", s.185-212.

⁹⁰ Göğüş, "Türkçede Birleşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği", s.245-264.

⁹¹ Karaca, "Birleşik Fiillerin Tasnifi ve Yapısında Birleşik Fiil Olan Birleşik Fiiller", s.258-266.

Kökteş Fiillerden Oluşan Birleşik Fiiller şeklinde sınıflandırmıştır.⁹² Dilek Ergönenç Akbaba *Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim Fiil Bulunan Birleşik Fiiller* başlıklı çalışmasında birleşik fiilleri 1. Zarf Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller (Tasvir Fiilleri) 2. Sıfat Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller (Karmaşık Fiiller) 3. İsim Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller şeklinde üçe ayırmıştır.⁹³ Hatice Yiğitbaşı *Bugünkü Uygur Türkçesinde Birleşik Fiiller* adlı makalesinde birleşik fiilleri üç grupta inceler: 1. İsim + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller 2. Fiil + Yardımcı Fiil Kuruluşundaki Birleşik Fiiller 3. Anlamca Kaynaşmış Birleşik Fiiller.⁹⁴ Abdurrahman Özkan *Mehekkü'l-İlim Ve'l-Ulemâ İsimli Eserde Birleşik Fiiller* makalesinde birleşik fiilleri 1.Asıl Yardımcı Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller 2. Bir Yanı Sıfat Fiil Bir Yanı Yardımcı Fiil Olan Birleşik Fiiller 3. Bir Yanı İsim Bir Yanı Esas Fiil Olan Birleşik Fiiller 4. Bir Yanı Zarf Fiil Bir Yanı Fiil Olan Birleşik Fiiller şeklinde dörde ayırmıştır.⁹⁵ Kerima Filan *Rûz-nâme'de Birleşik Fiiller* adlı çalışmasında birleşik fiilleri iki grupta sınıflandırmıştır: 1. Yardımcı Fiillerle Kurulan ve Deyim Niteliğinde Olan Birleşik Fiiller 2. Esas Fiillerle Kurulan ve Deyim Niteliğinde Olan Birleşik Fiiller.⁹⁶ Kazım Köktekin *Eski Anadolu Türkçesi* adlı eserinde birleşik fiilleri İsim + Yardımcı Fiil ve Fiil + Zarf Fiil + Fiil yapılarıyla ele almıştır.⁹⁷ Mustafa Özkan *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi* adlı çalışmasında birleşik fiilleri iki ana başlığa ayırır: İsim + Yardımcı Fiil Kalıbıyla Kurulanlar ve Fiil + Zarf Fiil + Yardımcı Fiil Kalıbıyla Kurulanlar.⁹⁸ Hatice Şahin *Eski Anadolu Türkçesi* adlı eserinde birleşik fiil yapılarını İsim + Fiil Dizilişinde Olanlar ve Fiil + Fiil Dizilişinde Olanlar diye ikiye ayırmıştır.⁹⁹ Necmeddin Hacıeminoğlu *Karahanlı Türkçesi Grameri* adlı çalışmasında birleşik fiilleri üçe ayırır: 1. İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller 2. İsim + Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller 3. Fiil + Fiil Şeklinde Olan Birleşik Fiiller.¹⁰⁰ Süer Eker *Çağdaş Türk Dili* adlı eserinde birleşik fiiller için *birleşik eylem* ifadesini kullanır ve birleşik eylemleri üç grupta sınıflandırır: 1. Tasvîri Eylemler 2. Adla Yapılan Birleşik Eylemler 3. Deyimleşmiş

⁹² Akdemir, "Eski Anadolu Türkçesinde Birleşik Fiiller Üzerine", s.1434-1456.

⁹³ Ergönenç Akbaba, "Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller", s.83-95.

⁹⁴ Yiğitbaşı, "Bugünkü Uygur Türkçesinde Birleşik Fiiller", s.365-380.

⁹⁵ Özkan, "Mehekkü'l-İlim Ve'l-Ulemâ İsimli Eserde Birleşik Fiiller", s.11-45.

⁹⁶ Filan, "Rûz-nâme'de Birleşik Fiiller", s.114-128.

⁹⁷ Köktekin, *Eski Anadolu Türkçesi*, s.135-136.

⁹⁸ Özkan, *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*, s.273-281.

⁹⁹ Şahin, *Eski Anadolu Türkçesi*, s.65-66.

¹⁰⁰ Hacıeminoğlu, *Karahanlı Türkçesi Grameri*, s.176-181.

Birleşik Eylemler.¹⁰¹ Nurettin Koç *Yeni Dilbilgisi* eserinde *birleşik eylem* ifadesini kullanır ve bu eylemleri üç grupta ele alır: 1. Yardımcı Eylemlerle Kurulmuş Birleşik Eylemler 2. İki Eylemle Kurulmuş Birleşik Eylemler 3. Deyimleşmiş Birleşik Eylemler.¹⁰² Talat Tekin *Orhon Türkçesi Grameri* adlı eserinde *birleşik eylemleri* 1. Ad ya da Sıfat + Yardımcı Eylem 2. Eylem Zarfı + Tasvir Eylemi şeklinde iki gruba ayırır.¹⁰³ Ahmed Cevdet - Fuat Paşa *Kavâid-i Osmaniyye* adlı eserlerinin beşinci bölümünde *mürekkep fiilleri* işlerler.¹⁰⁴

Birleşik fiiller konusu araştırmacıların tasnif ve görüşleri doğrultusunda iki ana başlık altında ele alınmaktadır. Araştırmacıların çoğu *isim + fiil* ve *fiil + fiil* yapılarını birleşik fiiller olarak tasnif ederken bir kısmı da sadece *fiil + fiil* yapısını birleşik fiil olarak değerlendirmiştir. Bu yapıları esas alan araştırmacıları tablo üzerinde görelim:

Tablo 3: Araştırmacıların Birleşik Fiil Tasnifi

<i>İsim + Fiil</i> ve <i>Fiil + Fiil</i> Yapısını Kabul Eden Araştırmacılar	Karahan, Ercilasun, Ergin, Gencan, Hengirmen, Banguoğlu, Hatiboğlu, Delice, Göğüş, Korkmaz, Eker, Demir-Yılmaz, Koç, Tekin.
<i>Fiil + Fiil</i> Yapısını Kabul Eden Araştırmacılar	Gabain, Zeynalov.

Tabloda genel bir sınıflandırma esas alındığından aynı yapıyı kabul eden araştırmacıların da kendi içlerinde fikir ayrılığında olduğunu ve *İsim + Fiil* ile *Fiil + Fiil* yapıları içerisinde farklı tanım ve tasnifler yaptıklarını belirtmek gerekir.

Yukarıda görüldüğü gibi birleşik fiillerin tanım, tasnif ve sınıflandırılması konusu henüz fikir birliğine varılmış bir konu değildir. Biz de çalışmamızda Zeynep Korkmaz'ın tasnifini esas alarak incelemiş olduğumuz eserlerin bize verdiği örnekler doğrultusunda bazı eklemeler yaparak çalışmamızı tamamladık.

¹⁰¹ Eker, *Çağdaş Türk Dili*, s.474-476.

¹⁰² Koç, *Yeni Dilbilgisi*, s.343-357.

¹⁰³ Tekin, *Orhon Türkçesi Grameri*, s.98-100.

¹⁰⁴ Ahmed Cevdet Paşa – Fuat Paşa, *Kavâid-i Osmaniyye*, s.91.92.

1.4. Çalışmamızda Birleşik Fiilleri Fişlemede Esas Aldığımız Hususlar ve Tercih Ettiğimiz Tasnif

Her dilin kendine özgü sözcük türetme kabiliyeti vardır. Diller bunu vurgu, tonlama, dizimsel özellikler ve dilbilgisel bükümlemeler ile gerçekleştirir. Bu sayede dünya dilleri belki de sayamayacağımız kadar sayıda dilbilgisel form üretir. Dillerin sahip olduğu sınırsız ifade gücü o dilin beraberinde yaşadığı toplumun kültürel ortamından beslenerek büyür. Onu yaşatan toplumun kültürel bilgilerini bünyesinde taşıyan dil, aktarım görevinin yanı sıra üretim işlevi ile de karşımıza çıkar. Nitekim bir dilde ikileme, deyim, atasözü ve eşdizimli sayısının varlığı o dilin geçmişi ve işlenmişliği hakkında bizlere bilgi vermektedir. Bahsettiğimiz bu kalıp ifadeler bugün deyimbilim alanında çalışma konusu olmuş ve araştırmacılar bu kalıplaşmış unsurların sınırlılıklarını belirleme, işlevlerini ortaya çıkarma gibi çalışmalara ağırlık vermişlerdir.

Birleşik fiiller konusu birçok araştırmacı tarafından ele alınmış ve çalışılmıştır. Araştırmacılar birleşik fiil başlığının yanı sıra birleşik fiillerin tasnifi konusunda da fikir birliğine varamamıştır. Çalışmamızda “*birleşik fiil*” adını kullanmayı uygun gördüğümüz ve birer “*sözcük grubu*” olarak ele aldığımız konuyu araştırmacılar birbirinden farklı şekillerde incelemişlerdir. Birleşik fiiller için ayrıca *birleşik eylem*, *mürekkap fiil*, *bileşik eylem*, *öbek fiil*, *karmaşık fiil* ve *fiil birleşmeleri* gibi farklı adlandırmalarda bulunulmuş ve birleşik fiillerin tasnifi konusu da bir o kadar farklılık göstermiştir.

Çalışmamızda birleşik fiilleri tanıma ve fişleme adına esas aldığımız özellikler şunlardır: “anlamca kaynaşma, süreklilik, anlamsal bütünlük, birbirinden ayrılmaz bir yapı halini alma, tek bir anlama karşılık gelme, Türkçe veya Arapça/Farsça gibi isimleri fiilleştirme, bir hareketi/oluşu bildirme, kalıplaşma, dönüşüm, yaygınlaşma, kültürel bir iz taşıma, cazip bir anlatım gücü sağlama.”

Yukarıdaki tabloda belirttiğimiz özelliklerin yanı sıra birleşik fiillerin genellikle iki sözcükten oluştuğunu, asıl anlamın ilk unsurda kaldığı diğer sözcüğün ise onu yapılandırdığını, ikinci sözcüğün anlama tesir etmeden yapıyı kalıplaştırmada etkili olduğunu ve bu birlikteliğin nasihat, övgü gibi anlamları değil de anlık nitelik ve durum bildirmedi etkili olduğunu belirtmek gerekir. Tüm bu özellikleri taşıyan yapının birleşik fiil oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Araştırmamızda birleşik fiilleri fişlerken esas aldığımız sınıflandırma ise Zeynep Korkmaz'ın tasnifini esas alarak oluşturduğumuz bir sınıflandırmadır:

1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller
2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller
3. Karmaşık Fiiller
 - a. Öncelik Fiilleri
 - b. Alışkanlık Fiilleri
 - c. İstek Fiilleri
4. Tasvir Fiilleri
 - a. Yeterlilik Fiilleri
 - b. Tezlik Fiilleri
 - c. Süreklilik Fiilleri
 - d. Yaklaşma Fiilleri
 - e. Uzaklaşma Fiilleri

“İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller” başlığı altında beş farklı eser üzerinde *“ol-/bol-, et-/it-, eyle-, kıl-“* yardımcı fiilleri ile yabancı veya Türkçe isimlerin bir araya gelerek oluşturduğu birleşik fiiller; *“Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller”* başlığı altında beş farklı eser üzerinde anlam kayması ile meydana gelen bazı araştırmacıların *“deyimleşmiş”* olarak nitelendirdikleri birleşik fiiller; *“Karmaşık Fiiller”* başlığı altında *Öncelik (-mİş ol-), Alışkanlık (-Ir ol-, -Ar ol-, -mAz ol-) ve İstek (-AsI + k.e. +gel-)* fiilleri; *“Tasvir Fiilleri”* adı altında ise *Yeterlilik, Tezlik, Süreklilik, Yaklaşma ve Uzaklaşma* fiilleri tespit edilmiştir. Tasvir Fiillerinin her alt başlığı için karşılaşılan her farklı eke özel alt başlık açılmıştır (1.4.2. Tezlik Fiilleri, 1.4.2.1. -a/-e, -ı/-i, -u/-ü ver- gibi). İncelediğimiz tasnifler arasında fişlediğimiz eserlere yönelik en kapsayıcı ve işlevsel yapıya sahip tasnif Zeynep Kormaz'ın tasnifi olduğundan bu tasnif ile çalışmamızı sürdürmeyi uygun gördük. Ayrıca çalışmamızda incelediğimiz eserler üzerinde *“ng”* ve *“’”* dışında transkripsiyon işaretlerini birleşik fiillerin belirlenmesi ve anlamlandırılmasında katkısı bulunmadığı için kullanmadık. İncelediğimiz her eserin sonuna o esere ait birleşik fiiller sözlüğü oluşturduk. Her sözcüğün kelime anlamını hem kaynakçada bahsi geçen sözlüklerden hem de eserlerin dizin bölümlerinden özenle inceledik.

2. ÇAĞATAY TÜRKÇESİ

Orta Asya ve civarında yaşayan Türklerin 15. yüzyılda başlayıp 20. yüzyılın başlarına kadar kullandıkları yazı dili Çağatay Türkçesi adını alır. Çağatayca, Çağatay Türkçesi, Çağatay Dili terimleri araştırmacılar arasında çok tartışılmakla beraber bu dönemin sınırlılıklarını çizmek de tartışma konusu olmuştur. Çağatay Türkçesi kendi içerisinde devirlere ayrılmış ve Klasik Öncesi Devirde bizleri Sekkâkî, Haydar Harezmi, Lûtfî, Yusuf Emîrî, Seyyid Ahmed Mirza, Gedâî, Atâî, Ahmedî ve Yakînî gibi önemli isimler karşılarken Klasik Devir adı verilen dönemde Ali Şir Nevâî, Hüseyin Baykara, Hâmidî, Şâhî, Şiban Han, Muhammed Salih, Babür Şah gibi isimler önemli eserler vermişlerdir. Klasik Sonrası devirde ise Ebulgazi Bahadır Han Çağatay Türkçesinin adından söz ettiren eserlerini vermiştir.

Bunların yanı sıra Ali Şir Nevâî ile büyük bir alana yayılarak itibar kazanan Çağatay Türkçesi eserlerini anlamak adına birçok sözlük oluşturulmuştur. Bu sözlükler: Abuşka Sözlüğü, Bedai'a'l-lügat, Fazlullah Han Sözlüğü, Kitab-ı Zeban-ı Türki, Senglâh Lügati, Hülâse-i Abbasi ve Lügat-i Çağatay ve Türk-i Osmânî¹⁰⁵ olmaktadır.

Çağatay Türkçesi genellikle Arap harfleri ile kullanılmış ve alfabesinde bilinen sekiz ünlüsünün yanında “e, i” arasında söylenen “kapalı e” ünlüsü de kullanılmıştır. Çağatay Türkçesinde ünlü uyumlarına göz atacak olursak kalınlık-incelik uyumunun aslî kelimelerde korunduğu söylenebilir, düzlük-yuvarlaklık uyumunun ise gelişmemiş olduğunu belirtmek gerekir.

Birbirinden zengin eserlerin ortaya çıktığı Çağatay Türkçesini çalışmamıza konu etme sebebimiz ise bu alanda ve Çağatay Türkçesi döneminde yapılan çalışmaların yetersiz olmasıdır. Çalışmamızı tamamlarken birleşik fiilleri belirleme adına seçtiğimiz eserleri yine çalışmaların yetersiz olduğu ve Çağatay Türkçesi dil özelliklerini net yansıttığını düşündüğümüz eserleri tercih ettik.¹⁰⁶

2.1. Çalışmamızda Birleşik Fiilleri Taradığımız Eserler

Çağatay Türkçesi metinlerinde birleşik fiilleri tespit etme aşamasında metin belirleme noktasına geldiğimizde bu dönem eserleri içerisinde diğer metinlere göre

¹⁰⁵ Zuhal Kargı Ölmez, “Çağatayca Sözlükler”, **Kebikeç**, S.6, (1998), s.137-144.

¹⁰⁶ Ahat Üstüner, **Türkçenin Tarihi Gelişmesi**, Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2015, s.204-223.

az çalışılmış metinler üzerinde inceleme yapmayı tercih ettik. Bunun yanı sıra hem metin dili hem de şiir dili üzerinden birleşik fiilleri gösterebilmek için bir adet mensur eser seçtik ve diğer dört eserimiz manzum eserlerden oluştu. İncelediğimiz her eserin sonuna da o eserde karşımıza çıkan birleşik fiillerin sözlüğünü vererek bizden sonraki çalışmaya faydalı olmak istedik.

2.1.1. Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk

Ebu'l-gazi Bahadır Han Ürgenç'te ve kendi eseri Şecere-yi Türk'te verdiği bilgiye göre hicri 1014 (miladi 1605)'te doğmuştur. Harezmi-Özbek Hanları soyundan olan Ebulgazi Bahadır Han aynı zamanda Harezmi Şiban Özbek hanlarından bir hükümdardır. 1663'te tahttan çekilen Ebu'l-gazi aynı yıl vefat etmiştir. Ebu'l-gazi Bahadır Han'ın Şecere-yi Türk ve Şecere-yi Terâkime adlı bilinen iki eseri vardır.

Şecere-yi Türk 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayarak Şeybânîlerin tarihini ve soylarını anlatmak amacıyla kaleme alınmış bir eserdir. Eser 1663 yılında Ebu'l-gazi'nin ölümü dolayısıyla yarım kalınca oğlu Enûşe Muhammed Bahadır Han tarafından tamamlanmıştır. Şecere-yi Türk'ün Berlin, Edinburg ve Göttingen olmak üzere üç adet bilinen nüshası vardır. Şecere-yi Türk Almanca, Fransızca ve Rusça çevirilerinin yanı sıra Ahmed Vefik Paşa tarafından Osmanlı Türkçesine, Dr. Rıza Nur tarafından da Arap harfleriyle Türkiye Türkçesi'ne çevrilmiştir. Bunların dışında oldukça ilgi çeken ve merak edilen bir eser olarak Şecere-yi Türk Kazakça, Özbekçe ve Çağdaş Uygurca gibi dillere de çevrilmiştir.¹⁰⁷

2.1.2. Hüseyin Baykara Dîvân

Timurluların son ve en tanınmış hükümdarlarından biri olan Hüseyin Baykara 1438 yılında Herat'ta doğmuş 1506 yılında rahatsızlanarak ölmüştür. Cenazesi Herat'ta defnedilmiştir. Hüseyin Baykara ve Ali Şir Nevâyî birlikte büyümüş, birbirlerinin hayatına yakından tesir etmiş ve beraber okumuşlardır. Bu durum Ali Şir Nevâyî'nin Mecâlisü'n-Nefâis adlı tezkiresinin sekizinci meclisini Hüseyin Baykara'ya ayırmış ve ona övgü dolu sözler söylemiş olmasıyla daha iyi anlaşılmaktadır.

Hüseyin Baykara'nın Risâle-yi Sultan Hüseyin Baykara ve Dîvân adlı bilinen iki eseri vardır. Söz konusu çalışmada esas alınan Dîvân adlı eserin sekizi Türkiye'de on

¹⁰⁷ Zühal Ölmez, *Şecere-yi Türk*, Bilge Su Yayıncılık, Ankara 2021, s. 15-31.

üçü ise yurt dışında olan 21 nüshası vardır. Dîvân bünyesinde 201 gazel, 2 muhammes, 6 rubai ve 3 beyit bulundurmaktadır.¹⁰⁸

2.1.3 Mevlânâ Lutfî Gül ü Nevruz

Çağatay Türkçesi ve Edebiyatının öncü şairlerinden biri olan Mevlânâ Lutfî hakkında kaynaklardan elde edilen bilgi kısıtlı olmaktadır. Bu bilgiler doğrultusunda Mevlânâ Lutfî'nin Herat'ta doğduğu, uzun bir ömür sürdüğü, yine Herat civarındaki Dih-i Kenâr köyünde vefat ettiği ve oraya defnedildiği söylenmektedir. Lutfî yaşadığı dönemde Çağatay Türkçesini en güzel ve en sade şekliyle kullanmıştır. Edebi dil olarak Arapça ve Farsçanın rağbet gördüğü dönemde Lutfî'nin Türkçeye ağırlık vermesi, daha sade ve akıcı bir üslupla şiirlerini yazması Türk dili açısından büyük bir zenginlik olmuştur. Şiirlerin kullanmış olduğu öz Türkçe sözlerin yanı sıra atasözleri ve halk deyişlerine de yer vermiştir. Mevlânâ Lutfî'den günümüze ulaşan eserler Türkçe Divan'ı ve Gül ü Nevruz adlı mesnevisidir. Bu eserlerin yanı sıra Lutfî'nin Farsça bir Divan'ının olduğu ve Zafername adlı başka bir mesnevisinin de bulunduğu söylene de bu eserler günümüze ulaşmamıştır.

Gül ü Nevruz adlı eserin aslı 14. Yüzyılda İran'a egemen olmuş Muzafferiler Hanedanlığının ünlü tabib ve şairlerinden Celaleddin Tabib'e ait Farsça bir mesnevidir. Üzerinde çalışmamızı tamamladığımız eser ise Celaleddin Tabib'in bu Farsça Gül ü Nevruz mesnevisinin m.1411 tarihinde Mevlânâ Lufî tarafından Çağatay Türkçesine yapılan tercümesidir. Eser aruzun mefâ'ilün/mefâilün/feûlün kalıbıyla yazılmıştır. Nevşad ülkesinin padişahının oğlu Nevruz ile Ferhar şahının kızı Gül'ün aşk hikâyesini konu edilen eser toplam 1245 beyitten meydana gelmektedir. Eserin dili 14.-15. yüzyıl Orta Asya Türkçesini açık ve sade bir şekilde gözler önüne sermektedir. Lufî'nin Gül ü Nevruz'u Oğuz ve Kıpçak lehçelerinden izler taşımakta, atasözleri ve halk deyişlerine yer vermesi açısından oldukça önemli bir eserdir. Eserin şu ana kadar tespit edilen sekiz adet nüshası bulunmaktadır; İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Laleli Kitaplığı, No:1911 (İstanbul/Türkiye), London British Museum Add. No:7914 (Londra/İngiltere), Budapest, Library of the Hungarian Academy of Sciences, Tör. O.182:8 (Budapeşte/ Macaristan), Oxford Bodleian Library, No:73, 2111 (Londra/İngiltere), Wien Staatsbibliothek, No:649

¹⁰⁸ Talip Yıldırım, *Dîvân*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2021, s.11-23.

(Viyana/Avusturta), Paris Bibliotheque Nationale Suppl, Turc. No.998 (Paris/Fransa), Tataristan Cumhuriyeti Milli Müze Kütüphanesi (Kazan/Rusya) ve İstanbul Millet Kütüphanesi, Arapça, No.86 (İstanbul/Türkiye).¹⁰⁹

2.1.4. Şiban Han Dîvân

Şiban Han'ın adı ve mahlası farklı şekillerde söylenmektedir. Şair Şiban Han'ın adı Şiban, Şibânî, Şaybak, Şah-Baht Han, Şeybânî Han gibi farklı söylemler ile karşımıza çıksa da Şiban Han Divanı'nda kendisine “*ey Şibân*” diye hitap etmektedir. Şiban Han 855 (1451) yılında dünyaya gelmiş ve yaptığı seferlerle Türk dünyasındaki makam ve mevkii artmıştır. Arapça ve Farsçayı iyi bile Şiban Han'ın edebiyatçı, sanatkâr ve âlimleri himaye edip onlarla sohbetler yaptığı bilinmektedir. Şiban Han şiirlerinde yer yer tarihe dokunmuş Semerkant ve Herat gibi şehirleri tasvir etmiştir. Şiban Han'ın şairliği onu Çağatay Sahası'nın önemli isimlerinden biri yapmıştır. Şiban Han'ın eserleri Bahru'l-Hudâ, Fıkha ait risale ve Dîvân'dan oluşmaktadır.

Şiban Han'ın Dîvân'ı 192 varaktan oluşan çok iyi korunan ve eksik sayfası olmayan bir yazmadır. Tek yazma nüshası İstanbul Topkapı Müzesi 3. Ahmet Kütüphanesi Numara:2436'da kayıtlı olmaktadır. Dîvân hurûf-ı heca tertibiyle yazılmıştır. Eldeki nüshada eserin istinsah tarihi yazılı değildir. Şiban Han şiirlerinde aşk ve tabiat güzelliklerini anlatan şiirleri, ahlaki ve tasavvuf şiirlerinin yanı sıra Divan Edebiyatı'nın sınırlarının dışına çıkarak günlük hayatına ve katıldığı savaşlara da değinmiştir. Türkistan coğrafyasını gerçekçi bir anlatım tarzıyla okurlarına yansıtmıştır. Şiirlerinde şaraptan ve musikiden de severek bahsetmiştir. Bu âlemlere karşı çıkanları ise sert bir şekilde eleştirmiştir. Şiirlerinde dini kimliğini de açıkça gösteren Şiban Han'ın Allah'a ve peygamberlere de saygısı açıkça görülmektedir. Şiban Han şiirlerinde aruzun kolay kalıplarını kullanmıştır. Klasik bir divan şeklinde düzenlenmiş olan Şiban Han'ın Dîvân'ında 7 tevhid, 10 nat, 306 gazel, 8 mensur parça, 1 murassa-nâme, 27 rubâî, 12 tuyuğ, 5 tarih, 1 musarra beyit ve 48 muammâ tespit edilmiştir.¹¹⁰

¹⁰⁹ Süleyman Efendioğlu, **Gül ü Nevruz**, Eser Yayınları, Erzurum 2019, s. 1-19.

¹¹⁰ Yakup Karasoy, **Şiban Han Dîvânı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s. 4-35.

2.1.5. Yûsuf Emirî Dehnâme

14. ve 15. yüzyıllar arasında yaşayan Yusuf Emirî'nin hayatı hakkındaki bilgiler oldukça sınırlıdır. Doğum ve ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yusuf Emirî'nin Divan'ı Beng ü Çağır adlı münazarası ve Dehnâme adlı bir mesnevisi bulunmaktadır. Hakkındaki bilgiler Devletşah Tezkiresinden elde edilmektedir.

Dehnâme 906 beyitlik bir mesnevi olmaktadır. Tek nüshası Londra British Museum'da Add. 7914 numarada kayıtlı olan bir mecmuanın yaprakları arasında yer almaktadır. Mesnevi aruzun mefâîlün/mefâîlün/feûlün kalıbıyla yazılmıştır. Eser hicri 833 (miladi 1429) yılında tamamlanmış ve Baysungur Mirza'ya sunulmuştur.¹¹¹

¹¹¹ Kazım Köktekin, **Dehnâme**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013, s. 2-21.

INCELEME

I. BÖLÜM

MEVLÂNA LUTFÎ GÜL Ü NEVRÛZ

1.1. Mevlâna Lutfî Gül ü Nevruz'daki Birleşik Fiiller

1.1.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

bol-:

âbâd (Ar.) bol-: Mamur olmak,
bakımlı olmak.

Aning tek saltanatka koydı bünyâd
Ki sultanlığ esâsı bol âbâd
(GN; 216, 82)

âgâh (Far.) bol-: Dikkatli olmak,
gözünü açmak, haberdar olmak.

Ayıttı bülbül-i şûride ey şâh
Çü şerhin sordıng erse bolgıl âgâh
(GN; 232, 202)

Garîbler nâlesindin bolgıl âgâh
Ki hırmen-sûz erür âh-ı seher-gâh
(GN; 263, 420)

Aning tek çırkırıp seslendi nâ-gâh
Kim ol tegredeki el boldı âgâh
(GN; 291, 626)

Tutup nevrûznı öpüp dedi kim şâh
Mening sırrımdın imdi bolgıl âgâh
(GN; 302, 700)

arzu-mend (Far.) bol-: Arzulamak,
istemek.

Bu kez boldı ölümge arzu-mend
Hayâtındın bi-küllî üzdi peyvend
(GN; 293, 638)

âşnâ (Far.) bol-: Tanıdık olmak.

Çü bülbül boldı nevrûz âşnâsı
Açıldı mingdin artuk pür-nevâsı
(GN; 230, 194)

âşüfte (Far.) bol-: Canlı olmak.
Murâdingning güli âşüfte bolsun
Hasûding bahtı dâyim hufte bolsun
(GN; 300, 687)

âvâre (Far.) bol-: Serseri olmak.
Sening ümîdinge keçtim cihandın
Keçip âvâre boldum hânümândın
(GN; 263, 419)

âzâd (Far.) bol-: Kurtulamamak,
hürriyetine kavuşmamak.
Uşol gam-gîn ki ermes gam bile şâd
Îlâhî bolmasun ol gamdın âzâd
(GN; 374, 1210)

Seni sevgen hemîşe şâd bolsun
Sening tek kaygudın âzâd bolsun
(GN; 262, 413)

Eşitip gül bu sözni şâd boldı
Be küllî kaygudın âzâd boldı
(GN; 302, 699)

Cihân barınca dâyim şâd bolsun

Gam u endişedin âzâd bolsun
(GN; 376, 1228)

bed-hâl (Far.+Ar.) bol-: Perişan olmak.

Vezir ol kaddi körgeç lâl boldı
Ayaktın tüşti vü bed-hâl boldı
(GN; 339, 967)

best (Far.) bol-: Bağlamak, düğümlemek, durdurmak.
Uşol-dem kim uruşta mest bolgay
Zamâne heybetindin best bolgay
(GN; 216, 89)

bîdâr (Far.) bol-: Uyanık olmak, sağlam olmak.
Çü gül nâz uykusındın boldı bîdâr
Körer bülbül kılatur nâle-i zâr
(GN; 236, 235)
Cihân barınca ading bar bolsun
Hemîşe devleting bîdâr bolsun
(GN; 341, 980)

bî-hûş (Far.) bol-: Aklı gitmek, şaşkına dönmek.
Çü ferhâr atını şeh gûş kıldı
Özindin bardı vü bî-hûş boldı
(GN; 230, 190)

bî-kâr (Far.) bol-: İşe yaramaz olmak.
Yadagandın kölükler kaldı iştin
Talıp bî-kâr boldılar yörüştin
(GN; 308, 742)

bülend-âvâz (Far.) bol-: Gür sesli olmak.

Kim ey gül gül-şen içre tâze bolgıl
Cihân içre bülend-âvâze bolgıl
(GN; 262, 412)

bünyâd (Far.) bol-: Temel, asıl olmak.

Îlâhî tâ felek bünyâdı bolgay
Cihân içre hünerning yâdı bolgay
(GN; 217, 96)

dem-sâz (Far.) bol-: Sırdaş olmak.
Biri ming şiveler birle kılıp nâz
Birisi hem bolup ol demga dem-sâz
(GN; 367, 1165)

dermânderak (Far.) bol-: Daha da çaresiz kalmak.
Tilep istep nişân tapmas kişidin
Dagı dermânderak boldı işindin
(GN; 227, 169)

fârig (Ar.) bol-: Vazgeçmek, el çekmek, çekilmek.
Çapışurlar kelip tuşluk tuşındın
Ulus fârig bolup sançış işindin
(GN; 358, 1097)

fidâ (Ar.) bol-: Feda olmak, kurban olmak.

Eyittı sûsen ey cân u cihânım
Sening üçün fidâ bolsun bu cânım
(GN; 291, 628)

fîrûz (Far.) bol-: Mutlu olmak, uğurlu olmak.

Barining ornina nevrûz boldi
Murâd u bahtına firûz boldi
(GN; 373, 1207)

fitne (Ar.) bol-: Fitne olmak, fitne çıkmak.

Çü fitne boldi köp türlüğ alâmet
Aytıp lâ-havl özin kıldı melâmet
(GN; 226, 165)

fûlâd (Far.) bol-: Çelik olmak, sert ve dayanıklı olmak.

Şehân-şâhî ki kılsam erliğin yâd
Erigeş müstemi ger bolsa fûlâd
(GN; 214, 73)

gâfil (Ar.) bol-: Gafil olmak, dikkatsiz davranmak.

Felek yâ rab neçüktin boldi gâfil
Ne tüşti ekki yâr andak mukâbil
(GN; 299, 678)

gam-h'âr (Ar.+Far.) bol-: Dertli olmak.

Mening üçün munung dek zâr bolgan
Garîb ü bî-kes ü gam-h'âr bolgan
(GN; 279, 535)

gayret (Ar.) bol-: Gayretli olmak.
Nedür ey bî-hamiyyetler bu hayret
Er oğlğa kerek kim bolsa gayrey
(GN; 354, 1071)

germ (Far.) bol-: Sıcak olmak.
Çü hadsiz germ boldi sohbet-i hâs
Du'â kıldı vezir-i sâhib-ihlâs
(GN; 341, 978)

Hâr (Far.) bol-: Hakir olmak, adi, zavallı, itibarsız olmak.

Gül-i bî-hâr edim ferhâr içinde
Cihânda hâr boldum zâr içinde
(GN; 266, 445)

hâl (Ar.) bol-: Hal olmak.

Gül andak kaldı bu efsâfıdın lâl
Ki her-dem özge boldı hâlidin hâl
(GN; 286, 590)

hâldin hâl (Ar.) bol-: Halden hale girmek.

Yemenlîğlar ol iştin kaldılar lâl
Ki barça boldılar ol hâldin hâl
(GN; 359, 1104)

hâyil (Ar.) bol-: Perdelemek, engellemek.

Öz özi birle köngli boldı mâyıl
Velî ol dem uyattın boldı hâyil
(GN; 222, 135)

hayrân (Ar.) bol-: Hayran olmak, şaşırmaq, şaşkına dönmek.

Anıng tek köryegür elkâbıdın söz
Kim öz sözlerine hayrân bolur öz
(GN; 217, 93)

Anıng tek boldı öz körkine hayrân
Ki çâk etti yakasın şâh-ı keyvân
(GN; 222, 134)

Kulagına kişining sözi yakmas
Közi hayrân bolup hiç kimge bakmas
(GN; 276, 517)

Tang atkaç kördi cevher boldı hayrân
Ne ötmekke vü ne yanmakka imkân

(GN; 325, 866)

hem-dem (Far.) bol-: Sıkı fıkı,
candan arkadaş, samimi dost olmak.
Eger nefs-i denîga bolsa hem-dem
Denâ'ettin urur dünyîni ber-hem
(GN; 207, 15)

hem-râh (Far.) bol-: Yoldaş olmak,
yol arkadaşı, samimi dost olmak.
Ne menzildeki bolsa ışk hem-râh
Hakikat mısır tahtınca urur câh
(GN; 319-320, 820)
Çü lutfingız bu kulga bolsa hem-râh
Aceb yoktur tilegim tapsam ey şâh
(GN; 346, 1012)

hem-râz (Far.) bol-: Sırdaş, sıkı
arkadaş olmak.
Ne bir hem-dem ki ol hem-sâz bolgay
Ne bir mahrem ki ol hem-râz bolgay
(GN; 212, 50)
Çü bülbül gül bile hem-râz boldı
Revân sûsen yöridi özr kördı
(GN; 244, 290)

hem-sâye (Far.) bol-: Komşu olmak.
Süt emgende sa'âdet dâye boldı
Tili çıkkaç hüner hem-sâye boldı
(GN; 220, 117)

hem-sâz (Far.) bol-: Arkadaş, dost
olmak.
Ne bir hem-dem ki ol hem-sâz bolgay
Ne bir mahrem ki ol hem-râz bolgay
(GN; 212, 50)

hırâmân (Far.) bol-: Salına salına,
naz ve eda ile yürüyen olmak.
Bu hâlette hırâmân boldı sâkî
Melik-zâdega yetti dev ayakı
(GN; 222, 132)

hirâsân (Far.) bol-: Korkmak,
ürkmek.
Ki ey şâh-ı cüvân-baht-ı cihân-gîr
Hirâsân boldı sendin behmen-i pîr
(GN; 253, 353)

hîre (Far.) bol-: Bulanık ve donuk
olmak, fersiz olmak.
Îzârı aksidin kün hîre bolur
Yüzi utrusıda ay tîre bolur
(GN; 233, 208)

hoş (Far.) bol-: Hoş olmak, iyi olmak.
Ne hoş bolgay ki bad ez sabr-ı bisyâr
Körüşülgey saâdet birle dîdâr
(GN; 365, 1147)

hoşluk (Far.) bol-: Ferahlık gelmek.
Kamuk mihnet kopup hoşluk bolup
yüz
Felek yârî kılıp işler bolur tüz
(GN; 372, 1199)

hufte (Far.) bol-: Herşeyden habersiz
olmak.
Murâdingning güli âşüfte bolsun
Hasûding bahtı dâyim hufte bolsun
(GN; 300, 687)

hurrem (Far.) bol-: Şen, neşeli,
sevinçli olmak.

Uşol çağda ki âlem boldı hurrem

Sabâ ürdi dem-i İsi-yi Meryem

(GN; 219, 110)

Yüregi koptı könglü boldı hurrem

Anı indep dedi ey yâr-ı hem-dem

(GN; 229, 182)

Körüp hakan aning tek boldu hurrem

Kim örtengey edik örmese bir dem

(GN; 311, 768)

Tang atkaç kim zamâne boldı hurrem

Arıtıldı felek közgüsidin gam

(GN; 351, 1049)

Cihân hurrem bolup huld-ı berîn tek

Süzülüp çeşmeler mâ-i ma'în tek

(GN; 360, 1113)

Tikildi yandaşa tört adruk ol-dem

Boluban tört iklim eli hurrem

(GN; 366, 1152)

icâzet (Ar.) bol-: İzin vermek.

İcâzet bolsa dîdâlarını körsün

Du'âlar birle peygâmın yetürsün

(GN; 282, 557)

işler tüz bol-: İşlerin düz olması.

Kamuk mihnet kopup hoşluk bolup

yüz

Felek yârî kılıp işler bolur tüz

(GN; 372, 1199)

katında bol-: Yanında olmak.

Eger dünyîni yek-ser örteseler

Mening katımda bolsang ne gamım

bar

(GN; 302, 705)

kemer-bend (Far.) bol-: Kul köle olmak, emrine girmek.

Barı bolsun tapugungda kemer-bend

Tena'um birle bol meşgul yek-çend

(GN; 345, 1005)

konak bol-: Misafir olmak.

Yetip kelgeç konak boldı evine

Kutulup kün yüzi tün pertevine

(GN; 335, 940)

kul bol-: Köle olmak.

Yanar ot içre saldım hânlığımı

Kulung boldum salıp sultânlığımı

(GN; 262, 416)

künd (Far.) bol-: Kör olmak, keskin olmamak.

Gül-i ferhâr açığıldı bolup tünd

Ki neçük boldı mundak tîgingnız künd

(GN; 353, 1064)

lâl (Ar.) bol-: Lal olmak, dilsiz olmak, konuşamamak.

Vezir ol kaddi körgeç lâl boldı

Ayaktın tüşti vü bed-hâl boldı

(GN; 339, 967)

Yemenlîglar ol iştin kaldılar lâl

Atın kamçılardı nevrûz der-hâl

(GN; 358, 1092)

maîşet (Ar.) bol-: Yaşamak, yaşayış, dirlik, geçimlik.

Tapılır bes latîf envâ-ı nimet

Kelip kılsa bolur tün kün maîşet

(GN; 370, 1184)

mağrûr (Ar.) bol-: Mağrur olmak,
gururlanmak, kibirli olmak.

Bolup mağrûr öz gencînesine
Ne muhtâc özgeler gencînesine
(GN; 377, 1237)

mât (Far.) bol-: Mat olmak,
yenilmek.

Körüp kızlar ol işni boldılar mât
Gül-âb u râyiha keltürdiler bat
(GN; 273, 497)

mâyil (Ar.) bol-: Meyilli olmak,
eğilmek, yönelmek.

Öz özi birle köngli boldı mâyl
Velî ol dem uyattın boldı hâyil
(GN; 222, 135)
Aning tek çaptı kalkannı hamâyil
Ki gül at arkasındın boldı mâyl
(GN; 356, 1085)

medhûş (Ar.) bol-: Korkuya
kapılmak.

Yana bir âh urup medhûş boldı
Demi söndi vü nefesi boş boldı
(GN; 275, 508)
Yemen sultânı andag boldı medhûş
Ki kaynagan kazan tek başladı cûş
(GN; 343, 994)

mest (Far.) bol-: Sarhoş olmak,
kendinden geçmiş olmak.
Uşol-dem kim uruşta mest bolgay
Zamâne heybetindin best bolgay
(GN; 216, 89)
Gehî nevrûz gül edi bile süst

Demî gül boldı nevrûz elide mest
(GN; 359, 1100)

meşgûl (Ar.) bol-: Meşgul olmak.
Ulus barça bularga boldı meşgûl
Yıgıldı bir dem içre tört kaytul
(GN; 365, 1146)

meşhûr (Ar.) bol-: Meşhur, ünlü
olmak.

Aning tek kıldı yeryüzini ma'mûr
Ki adli boldı yeryüzinde meşhûr
(GN; 216, 85)

Memâliklerga râzım boldı meşhûr
Hayâtımning çerâğı kaldı bî-nûr
(GN; 266, 446)

mevcûd (Ar.) bol-: Bulunmak, var
olmak, mevcut olmak.
Cihânning içidin ol erdi maksûd
Aning ışkında âlem boldı mevcûd
(GN; 209, 32)

muhalled (Ar.) bol-: Ebedi olmak.
Bu devlet sâyesi bolsun muhalled
Bilig birle hûner içre mü'ebbet
(GN; 217, 97)

mukârin (Ar.) bol-: Kavuşmak,
yaklaşmak.

Kim ay bolsa mukârin müşterîge
Azîmet kılssa çolpan öz yeringe
(GN; 289, 615)

musâhib (Ar.) bol-: Can dostu olmak.
Kerek kim cân bile bolsa musâhib
Manga bu genç ü gevher ne münâsib

(GN; 340, 971)

muvâfık (Ar.) bol-: Muvafık olmak, uygun düşmek, münasip olmak.

Neçük keldi ki tuymadı halayık
Aning tek sözle kim bolsun muvâfık
(GN; 270, 477)

Hoş ol-dem ki bolup devlet muvâfık
Tilep tapkay murâdın ekki âşık
(GN; 365, 1149)

mübârek (Ar.) bol-: Mübarek olmak, uğurlu olmak.

Hemîşe baht u devlet birle ya'nî
Mübârek bolsun uşbu fikr ü ma'nî
(GN; 377, 1233)

mühevvis (Ar.) bol-: Hevesli olmak.
Kılur atıngnı her dem nakl meclis
Boluptur sendin arturak mühevvis
(GN; 260, 399)

mülâzım (Ar.) bol-: Gedikli olmak, bağlanmak.

Tapugında mülâzım bol nihânî
Ayıtkıl her neçük bolsa sen anı
(GN; 244, 287)

müşevveş (Ar.) bol-: Karmakarışık olmak, kargaşa çıkmak.

Körüp nevrûz anıng vasfını nâ-hoş
Kelip rahmı bolup vaktı müşevveş
(GN; 337, 952)

nâ-geh (Far.) bol-: Vakitsiz, zamansız olmak, ani olmak.
Kinete ahter-i baht oldı tâli

Saâdet şem'i nâ-geh boldı lâmi
(GN; 212, 54)

nâ-kâm (Far.) bol-: Mahrum olmak.
Ne bilsün gül yörüşin telbe behrâm
Yörüdi her neçük kim bolsa nâ-kâm
(GN; 350, 1044)

nakş-perdâz (Ar.+Far.) bol-: Nakış yapan, nakkaş, sanatkâr olmak.
Ne her meclis ki bolsa nakş-perdâz
Kılur nevrûz cân-efşânlık âgâz
(GN; 231, 195)

nefesi (Ar.) boş bol-: Nefesi kesilmek.
Yana bir âh urup medhûş boldı
Demi söndi vü nefesi boş boldı
(GN; 275, 508)

nevrûz (Far.) bol-: Nevruz vakti olmak, Nevruz dönemine gelmek.
Çü nevrûz boldı içre firûz
Atadı oğlınıg atını nevrûz
(GN; 220, 116)

nigûn-sâr (Far.) bol-: Ters dönmek, baş aşağı olmak.
Bölündi ortadın behrâm-ı hûn-h'âr
Atı sagraşındın boldı nigûn-sâr
(GN; 357, 1089)

nümûdâr (Far.) bol-: Ortaya çıkmak, örneklenmek.
Çemenler boldı cennetdin nümûdâr
Açıldı gül saçıldı müşg-i tatar
(GN; 219, 111)

perâkende (Far.) bol-: Dağılmak,
saçılmak.

Perâkende bolup gîsû-yı müşgîn
Nihâlî erguvân tek serv-i sîmîn
(GN; 322, 843)

perîşân (Far.) bol-: Perişan olmak.
Kişining kalmadı pervâ kişidin
Bolup barça perîşân öz işidin
(GN; 314, 785)
Cefâsındın felek boldı peşîmân
Ferah keldi vü gam boldı perîşân
(GN; 360, 1110)

pest (Far.) bol-: Alçalmak, aşağıda
kalmak.
Körer kim bülbül-i şûrîde-i mest
Sürûd aytur bolup toprak bile pest
(GN; 272, 490)

Körüp arslanlar ol arslan yıkar şest
Barı boldı kara toprak bile pest
(GN; 326, 872)

peşîmân (Far.) bol-: Pişman olmak.
Çü sûsen kördi gül vaktin perîşân
Ayıtkan pendidin boldı peşîmân
(GN; 243, 278)
Meger bolgay mu bu oğlan peşîmân
Koyup yangay bu sevdânı perîşân
(GN; 251, 336)
Peşîmân boldı behmen öz sözindin
Katıg veh içre kaldı öz özindin
(GN; 253, 350)

Cefâsındın felek boldı peşîmân
Ferah keldi vü gam boldı perîşân

(GN; 360, 1110)

pür-hande (Far.) bol-: Güleç olmak,
sürekli gülmek.
Ayıttı sûsen ey hûr-ı perî-zâd
Lebüng pür-hande bolsun hâtırîng şâd
(GN; 271, 483)

pâci (Ar.) bol-: Rücu eden, geri dönen
olmak.
Felektin mihr-i enver boldı tâli
Karanguluknı kökdin kıldı râci
(GN; 303, 713)

pevân (Far.) bol-: Yürümek, yola
çıkma.
Beling baglap ayak baskın yüzümge
Revân bolgıl kadem koygıl közümge
(GN; 234, 218)

revâne (Far.) bol-: Akma, gitmek,
yola koyulmak.
Ser-â-ser yükletip genc ü hazîne
Revân öz eliğe boldı revâne
(GN; 255, 364)

rüsvâ (Ar.) bol-: Rezil olmak.
Erür hecring elindin tâkatim tâk
Boluptur-men bu kün rüsvâ-yı âfâk
(GN; 264, 427)

sâf (Ar.) bol-: Açılmak, sıralanmak,
dizilmek, tâbi olmak.
Tümen olturdı vü boldı hevâ sâf
Çerig tuttı cihânı kâf-tâ-kâf
(GN; 351, 1050)

Ulus bolsun anıng key hükmidin sâf

Ki fermânını tutsun kâf-tâ-kâf
(GN; 376, 1230)

ser-â-ser (Far.) bol-: Bölünmek.
Ser-â-ser boldı kalkan eki pâre
Dogulgadın dagı boldı güzâre
(GN; 357, 1086)

ser-hôş (Far.) bol-: Sarhoş olmak.
Bolup ser-hôş nevâyî başlasunlar
Şehen-şehga du'âyî başlasunlar
(GN; 218, 100)

şâd (Far.) bol-: Sevinçli, mesut,
mutlu olmak.
Seni sevgen hemîşe şâd bolsun
Sening tek kaygudın âzâd bolsun
(GN; 262, 413)
Eşitip gül bu sözni şâd boldu
Be küllî kaygudın âzâd boldı
(GN; 302, 699)

Gül-i ferhâri vü nevrûz-ı nevşâd
Eşitip boldılar bî-çâreler şâd
(GN; 314, 786)

Kılıp keçken firâk eyyâmını yâd
Dagı artuk bolur ol vasfıdın şâd
(GN; 368, 1168)

Cihân barınca dââyîm şâd bolsun
Gam u endişedin âzâd bolsun
(GN; 376, 1228)

şüküfte (Far.) bol-: Açılmak,
serpilmek (çiçek için).
Eşitip gül bu sözlerni nühüfte
Hem-ol-dem goncası boldı şüküfte
(GN; 278, 529)

tahammülsiz (Ar.) bol-:

Tahammülsüz olmak, dayanamamak.
Tahammülsiz bolup atlanur ol-dem
Çıkıp seyrân bile def eter ol gam
(GN; 227-228, 172)
Çü gül bu şi'ri bülbüldin eşitti
Tahammülsiz bolup feryâd etti
(GN; 264, 430)
Tahammülsiz bolup atlanur ol-dem
Çıkıp seyrân bile def eter ol gam
(GN; 227-228, 172)

tâli (Ar.) bol-: Talihli, kısmetli olmak.
Kinete ahter-i baht oldu tâli
Sa'âdet şem'i nâ-geh boldı lâmi
(GN; 212, 54)
Çü tâli boldı mihr-i âlem-efrûz
Humâr uykusıdın uygandı nevrûz
(GN; 255, 366)
Felektin mihr-i enver boldı tâli
Karanguluknı kökdin kıldı râci
(GN; 303, 713)

tâyif (Ar.) bol-: Dönmek, dolaşmak.
Keçer mecliste her türlüğ letâyif
Ki bolmas zihn anıng gerinde tâyif
(GN; 330, 901)

tâze (Far.) bol-: Taze olmak.
Kim ey gül gül-şen içre tâze bolgıl
Cihân içre bülend-âvâze bolgıl
(GN; 262, 412)

tengsiz bol-: Eşsiz olmak, denksiz,
benzersiz olmak.
Yemen mülki kaçan kim bolsa yabız

Bolur arâf tek dünyâda tengsiz
(GN; 370, 1183)

teshîr (Ar.) bol-: Ele geçirmek, elde etmek.

Meger kim ol perî teshîr bolgay
Zelîhâ birle Yûsuf bir bolgay
(GN; 234, 215)

tîre (Far.) bol-: Kararmak, karanlık olmak.

Îzârı aksidin kün hîre bolur
Yüzi utrusıda ay tîre bolur
(GN; 233, 208)

tirig bol-: Canlı, diri olmak.

Tirig bolsa tiley kelgey kulını
Tirigley yelge bermegey gülünü
(GN; 334, 928)

tünd (Far.) bol-: Sert olmak, hiddetlenmek.

Gül-i ferhâr açığılandı bolup tünd
Ki neçük boldı mundak tîgingnız künd
(GN; 353, 1064)

vakti (Ar.) bol-: Vakti gelmek, zamanı gelmek.

Saâdet birle dey faslı yetildi
Perîlerge azîmet vakti boldı
(GN; 372, 1195)

Îcâzet berip elg özr koldı
Töşek saldılar uyku vakti boldı
(GN; 222, 137)

yabız bol-: Güzelleşmek, serpmek, gürbüzleşmek.

Yemen mülki kaçan kim bolsa yabız
Bolur a'râf tek dünyâda tengsiz
(GN; 370, 1183)

yâd (Far.) bol-: Zikretmek, anmak, hatırlamak.

Îlâhî tâ felek bünyâdı bolgay
Cihân içre hünerning yâdı bolgay
(GN; 217, 96)

yegâne (Far.) bol-: Eşsiz olmak, dengi bulunmamak.

Tapıp neşv ü nemâ devlet içinde
Yegâne boldı az müddet içinde
(GN; 220, 118)

yeksân (Far.) bol-: Bir olmak, beraber olmak, eşit olmak.

Aradın küç kötürdi tört sultân
Ser-â-ser rub-ı meskûn boldı yeksân
(GN; 373, 1206)

yetkin bol-: Yetmek, kâfi gelmek.

Tirig-biz bende-biz her netseng etkin
Neçük kim bolsa maksûdingga yetkin
(GN; 257, 377)

yırak bol-: Uzak olmak.

Hazân yelini körmesün nihâling
Yaman közdin yırak bolsun cemâling
(GN; 272, 484)

zâr (Far.) bol-: Ağlamak, feryat etmek.

Demî çün şem'î rûşen tek bolup zâr
Gehî pervâne tek örtep özin h'âr
(GN; 275, 505)

Mening üçün munung dek zâr bolgan
Garîb ü bî-kes ü gam-h'âr bolgan
(GN; 279, 535)

zâyi (Ar.) bol-: Yok olmak, boşa
gitmek.

Nece kim körse derd ü cev ü mihnet
Kaçan zâyi bolur erbâb-ı devlet
(GN; 375, 1223)

et-:

bahâne (Far.) et-: Bahane etmek.

Gehî kıldı felek cevriñi takrîr
Gehî etti bahâne dest-i takdîr
(GN; 296, 663)

bend (Far.) et-: Esir etmek.

Alarnı bend etip bî-rahm yeldâ
Yiberdi bende dep hakan katında
(GN; 310, 764)

bidrûd (Far.) et-: Selamet dilemek,
iyi dilek ve dualarla yolcu etmek.
Neçük bülbülñi bidrûd etti nevrûz
Bu kez haddin aşurdu âh-ı dil-sûz
(GN; 246, 303)

boş et-: Boşaltmak.

Mükemmel boş etip cevher elini
Yıraktın tolgana saldı yolını
(GN; 325, 864)

bünyâd (Far.) et-: Başlamak, temel
atmak.

Çü murg-ı subh bünyâd etti pervâz
Kara kuzgun azîmet kıldı âgâz
(GN; 303, 712)

cân-bahş (Far.) et-: Can bağışlamak,
hayat vermek.

Birin rûhu'l-kuds dep izzet üçün
Demin cân-bahş etip her illet üçün
(GN; 208, 23)

cûş (Far.) et-: Coşmak,
heyecanlanmak.

Bu kez nevrûz gayretin edüp cûş
Açıqlangan bile boldı zirih-pûş
(GN; 355, 1072)

çâk (Far.) et-: Yırtmak, parçalamak.

Aning tek boldı öz körkine hayrân
Ki çâk etti yakasın şâh-ı keyvân
(GN; 222, 134)

Yakasın çâk edip feryad kıldı
Köyüklük nevhânı bünyâd kıldı
(GN; 226, 161)

Aning tek boldı öz körkine hayrân
Ki çâk etti yakasın şâh-ı keyvân
(GN; 222, 134)

def (Ar.) et-: Def etmek, savmak.

Tahammülsiz bolup atlanur ol-dem
Çıkıp seyrân bile def eter ol gam
(GN; 227-228, 172)

fehm (Ar.) et-: Anlayamamak,
kavrayamamak.

Tüketkeç sözni tekrâr ettürür bâz
Ki men fehm etmedim başdın kıl âgâz
(GN; 284, 576)

feryâd (Far.) et-: Feryat etmek,
sızlamak, inlemek.

Biri nevhâ kılıp başka saçıp hâk

Biri feryâd etip kögsin kılıp çâk
(GN; 273-274, 498)

fıkr (Ar.) et-: Düşünmek, anlamak,
idrak etmek.

Yana fıkr etti kim şâyed ki nevrûz
Çıkıp erken sudın bâ-baht u firûz
(GN; 333, 918)

Bu yol emgekidin fıkr etmegin hîç
Murâdınğ tengri berse kalmagıl keç
(GN; 234, 219)

Bolup erdi bu sözdin ferruh âgâh
Hemîşe fıkr eter erdi ki nâ-gâg
(GN; 247, 308)

Tefekkür kıldı bir kün behmen-i pîr
Ki fıkr etmek kerek bir özge tedbîr
(GN; 251, 335)

Karı bir özge iş fıkr etti der-hâl
Barıp saldı ulukrak yerde çengâl
(GN; 338, 956)

Velî fıkr etti ol dâna-yı hüşyâr
Ki sultân lâyıkdur uşbu dil-dâr
(GN; 340, 970)

hâr (Far.) et-: Hakir bırakmak, adi,
zavallı etmek.

Gül-i perde-nişînni zâr etme
Büzürg ü küçük içre h'âr etme
(GN; 265-266, 441)

hased (Ar.) et-: Kıskanmak.
Bu devlettin hased etip zamâne
Yana engîz kıldı ming bahâne
(GN; 319, 823)

havf (Ar.) et-: Kuşkulanmak.

Yemen sultânı havf etti bu iştin
Be-gâyet korkuban angsız yörüştin
(GN; 348, 1029)

hayâl (Ar.) et-: Hayâl etmek.
Meğer hakan etip gülnüng hayâlin
Tiledi sevünüp tapsa visâlin
(GN; 287, 597)

hem-dem (Far.) et-: Sıkı fıkı, candan
arkadaş, samimi dost etmek.

Maâni içre könglin mahrem etti
Hakikat sırrı birlen hem-dem etti
(GN; 206, 8)

hîle (Ar.) et-: Hile yapmak, aldatmak.
Yok erse bizge andak hîle etkey
Ki bar yoknı alıp yolına ketkey
(GN; 254, 355)

hurûş (Far.) et-: Koşmak, çağlamak,
gürlemek, bağırıp çağırmak.

Ki nâ-geh telbeler tek yetti bülbül
Elin tutkaç hurûş etti vü gulgul
(GN; 297, 667)

Hurûş etti kebürge kökredi kûs
Urup çevgân dühülning yüzine bûs
(GN; 351, 1051)

hûy (Far.) et-: Bağırma, gürültü
etmek.

Tarîd etken bilen körgüzdi cevân
Tepindi hûy etip çün s3ir-i garrân
(GN; 358, 1093)

inâm (Ar.) et-: İyilik etmek, yardımda
bulunmak.

Şükrler kıldı tengrige firâvân
Ki in'âm etti lutfındın yangı cân
(GN; 336, 944)

irşâd (Ar.) et-: Doğru yolu göstermek,
uyarmak.

Bu ma'nîdîn yiberdi enbiyânı
Kim irşâd ettiler dîn-i müdânı
(GN; 207, 16)

kabul (Ar.) et-: Kabul etmek, razı
olmak.

Kabul etti anıng der-hâstın şâh
Kelip tüşti sa'âdet birle nâ-gâh
(GN; 340, 973)

kan et-: Kan etmek.

Vücûdın şest etip deryâ hevâsı
Yüregın kan etip hicrân belâsı
(GN; 335, 935)

lutf (Ar.) et-: Lütuf, yardım, bağış
hoşluk, iyilik, iyi muamaele etmek.
Şehen-şâhî ki ger lutf etse izhâr
Tamuk sahnını kılğay bâğ u gül-zâr
(GN; 215, 74)

mahrem (Ar.) et-: Mahrem etmek,
yasak edilmiş olmak.

Ma'âni içre könglin mahrem etti
Hakikat sırrı birlen hem-dem etti
(GN; 206, 8)

meşgul (Ar.) et-: Meşgul etmek.
Ayıttı sûsen ey gül koy bu sözni
Bu mühmel sözge meşgul etme özni
(GN; 264, 433)

mevkûf (Ar.) et-: İptal etmek.

Bu kün işretni mevkûf etti ol mâh
Ki nâ-geh yetti ol bülbül seher-gâh
(GN; 236, 231)

meyl (Ar.) et-: Yönelmek, istemek,
meyletmek.

Eger meyl etse a'lâ illiyînga
Köz uçı birle bakmas hûr aynga
(GN; 207, 14)

nakş (Ar.) et-: Yazmak, işlemek,
süslemek.

Târîh sekkiz yüz on dört erdi hicret
Ki nakş ettim bu mensûr-ı mahabbet
(GN; 378, 1244)

nazar (Ar.) et-: Bakmak, görmek.
Yaratkan kılğay rencingni zâyî
Nazar etkey saâdet birle tâli
(GN; 344, 999)

niyyet (Ar.) et-: Niyet etmek.

Uluk toylar kılıp işretler etti
Yaratkan birle köp niyyetler etti
(GN; 220, 114)

pesend (Far.) et-: Tercih etmek,
beğenmek.

Tiletip tapmadı öz bülbülin gül
Pesend etmedi köngli özge bülbül
(GN; 236, 230)

Tüşüp nevşâd şehrine güzârım
Pesend etti ol elni ihtiyârım
(GN; 240, 258)

sabr (Ar.) et-: Sabretmek, sabırlı davranmak.

Küyer cânım yüregim örtenür zâr
Ne sabr etsem bolur ne takâtım bar
(GN; 239, 250)
Gül-i miskin bu derd içre giriftâr
Küninçe sabr eter na-kâm u na-çâr
(GN; 246, 302)

sayd (Ar.) et-: Avlamak.

Çü sayd etting gülingni bilgil ey dost
Boğulup ölmesün Bismil kıl ey dost
(GN; 302, 704)

sâz (Far.) et-: Gayret etmek.

Kerekmegey ki nevrûz-ı perî-rûy
Âzimet sâz etip ketgey perî-rûy
(GN; 247, 309)

sehv (Ar.) et-: Yanılmak.

Gacarçı başlar erken sehv etmiş
Yörüben arslan bar yolga tüşmiş
(GN; 325, 865)

selâm (Ar.) et-: Selam vermek.

Selâm etti revân nevrûz-ı nevşâd
Tevâzu birle kıldı âferîn yâd
(GN; 309, 756)
Eliglerin sala serv-i hırâmân
Selâm etkeç yer öpti şâh-ı hûbân
(GN; 329, 894)
Selâm etti kopup bir sebük-rûh
Aning tek kim necât ashâbına nûh
(GN; 336, 945)

sevâd (Ar.) et-: Karalamak, yazıya dökmek.

Uşol kim sevâd etsem bu takrir
Hayâlim nakş bağladı ki tahrir
(GN; 377, 1234)

seyl (Ar.) et-: Sel olmak.

Bulut kökrep yaşın yaşnap esip yel
Boratıp kar yagıp yamgur etip seyl
(GN; 305, 724)

seyr (Ar.) et-: Seyretmek, gezmek, dolaşmak.

Heves kıldım ki seyr etsem cihânı
Tanısam dünyîde yahşî yamannı
(GN; 240, 257)

Eriktim bu safâsız mesken içre
Tiler-men seyr etsem gül-şen içre
(GN; 271, 482)

suâl (Ar.) et-: Sormak, sual etmek.

İnanmasang buyur kim zühre der-hâl
Su'âl etsün anga kim nedür ahvâl
(GN; 265, 435)

sücûd (Ar.) et-: Secde etmek.

Sücûd etip dediler ey yaratkan
Yamanlarını kerem birle bir etken
(GN; 314, 787)

şest (Far.) et-: Parçalamak, yaralamak.

Vücûdın şest etip deryâ hevâsı
Yüregın kan etip hicrân belâsı
(GN; 335, 935)

şükr (Ar.) et-: Şükür etmek.

Tavâf-ı şükr etip ol pâd-şehler
Kelip tiktiler ulug bâr-gehler

(GN; 365-366, 1151)

şükr-rîz (Ar.) et-: Şükür etmek, hamt.

Tekellümdin etip türlüğ şükr-rîz
Köngül-tâblar hikâyet kıldı nevrûz
(GN; 336-337, 947)

tagyîr (Ar.) et-: Değiştirmek.

Dedi Ferruh ki bir tedbîr eteli
Taassub tonını tagyîr eteli
(GN; 369, 1177)

Ki elfâzımnı tagyîr etmegeyler
Tasarruf birle bir bir etmegeyler
(GN; 378, 1243)

tarîd (Ar.) et-: Kovmak, çıkarmak.

Tarîd etkeç koyun tek hamle kıldı
Bulut tek kökredi ot tek çakıldı
(GN; 355, 1077)
Tarîd etken bilen körgüzdi cevân
Tepindi hûy etip çün s3îr-i garrân
(GN; 358, 1093)

tedbîr (Ar.) et-: Tedbirli olmak,
önlem almak.

Dedi Ferruh ki bir tedbîr eteli
Ta'assub tonını tagyîr eteli
(GN; 369, 1177)

tekrâr (Ar.) et-: Tekrar etmek.

Tüşüngde kirdi mü ol baht-ı bîdâr
Ki tüş körge tek etting sözni tekrâr
(GN; 266, 448)

teveccüh (Ar.) et-: Yönelmek,
yakınlık göstermek.

Teveccüh etti gülning hazretinde

Yörüp yetti revân sûsen katında
(GN; 293, 640)

tîz (Far.) et-: Hızlandırmak, acele
etmek.

Çü kördi halvetinde şem ü şâhid
Tama bâzâlarını tîz etti zâhid
(GN; 317, 807)

tulû (Ar.) et-: Doğmak, yükselmek,
ortaya çıkmak.

Tulû etti şeref burcında ikbâl
Köngül hôşlugına yüzlendi ikbâl
(GN; 212, 55)

Evimge kondı bir devlet hümâyî
Tulû etti sa'âdet tolunayı
(GN; 341, 981)

yâr (Far.) et-: Yoldaş etmek.

Yığıp behmen ne kim ser-dârlarını
Özige yâr etip gaddârlarını
(GN; 254, 359)

zaf (Ar.) et-: Zayıflamak, güçsüz
düşmek, takatsiz kalmak.

Nece kim deseler gavgası artar
Yüregi zaf etip sevdâsı artar
(GN; 276, 516)

Mizâcı zaf etip nâ-hoş hevâdın
Çıkıp ol rahmı yok tilsiz belâdın
(GN; 335, 934)

zâr (Far.) et-: Ağlatmak.

Gül-i perde-nişînni zâr etme
Büzürg ü küçük içre h'âr etme
(GN; 265-266, 441)

zebûn (Ar.) et-: Aciz etmek.

Ayıttı gül koyung bu herze sözni
Zebûn etmek nedür yağığa özni
(GN; 354, 1069)

zûr (Far.) et-: Zor vermek, zorlamak,
mecbur bırakmak.

Munung tekde çağır zûr etti nâ-gâh
Uyudu ne körer uykusida şâh
(GN; 223, 140)

eyle-:

şefî (Ar.) eyle-: Şefaati yapmak.
Înâyet kıldı nâ-geh baht-ı tevsen
Ki bülbülü şefî eyledi sûsen
(GN; 244, 284)

it-:

men (Ar.) it-: Engellemek.
Meni men itmengiz kirmeng kanımgâ
Ger ölsem yolıda minnet cânımgâ
(GN; 301, 694)

kıl-:

abîr-efşân (Ar.+Far.) kıl-: Güzel
koku saçmak.
Abîr-efşân kılıp sahrâ yüzini
Mu'attar kıldılar bathâ tozını
(GN; 366, 1156)
Barıban tâfanıng hazretine
Abîr-efşân kılıban türbetine
(GN; 371, 1191)

âferîn (Far.) kıl-: Alkışlamak, takdir
etmek.
Selâm etti revân nevrûz-ı nevşâd
Tevâzu birle kıldı âferîn yâd

(GN; 309, 756)

Anıng tek çaldı gayretin beline
Ki mirrîh âferîn kıldı eline
(GN; 357, 1088)

âgâh (Far.) kıl-: Dikkatli olmak,
gözünü açmak.

Kılıp bülbülü öz sırrından âgâh
Ayıttı cümle-i ahvâlini şâh
(GN; 233, 211)

Haremga kirdi meskendin kopup şâh
Revân sûseni indep kıldı âgâh
(GN; 290, 621)

âgâz (Far.) kıl-: Başlamak, işe
koyulmak, girişmek.

Kel ey cân bülbülü pervâz kılğıl
Şâhen-şeh medhini âgâz kılğıl
(GN; 214, 66)

Ki hem-demlik künidür nâz kılma
Burungı şiveni âgâz kılma
(GN; 269, 470)

Şeh andın sordı deryâ barıdın râz
Ol evvel kıldı gül vasfını âgâz
(GN; 327, 881)

Köterdi şâh-zâde perde-i râz
Ser-â-ser ser-güzeştin kıldı âgâz
(GN; 343, 991)

âh (Ar.) kıl-: Ah çekmek.

Tahammülsizliğindin kılsa bir âh
Köyer ol şu'ledin bu yetti har-gâh
(GN; 332, 913)

arz (Ar.) kıl-: Arz etmek, bildirmek,
sunmak, takdim etmek.

Kelip bülbül yer öpti gül katında
Du'âlar arz kıldı hazretinde
(GN; 244, 288)

Ovulcap yer öpüp kulluk kılıp arz
Dediler ey tapugung dünyêde farz
(GN; 289, 612)

atâ (Ar.) kıl-: Bağışlamak sunmak,
vermek.

Mening hâlimni bir yahşı mahalde
Tapugında atâ kıl bir gazelde
(GN; 234, 221)

ayyârlık (Ar.) kıl-: Hilebazlık etmek.
Kulavuz bülbül ü nevrûz pey-rev
Kılıp ayyârlıg birle tek ü dû
(GN; 261, 404)

az kıl-: Azaltmak.
Nece kim aldadı gül nâz kıldı
Burungı iltifâtın az kıldı
(GN; 243, 279)

Yeter bu işvelerni az kılğıl
Hem-ol bilturgı nakşing sâz kılğıl
(GN; 265, 440)

âzâd (Far.) kıl-: Azat etmek,
hürriyetine kavuşturmak.
Ulusta müstahaklarını kılıp şâd
Hem-ol-dem bendîlerni kıldı âzâd
(GN; 220, 115)
Kulung-biz ne ukubet kim kılur-sen
Ve ger âzâd kılsang sen bilür-sen
(GN; 310, 763)

âzâr (Far.) kıl-: Eziyet etmek,
incitmek.

Meni derdim bile koy yığlayın zâr
Cerâhat üzre kılma sen hem âzâr
(GN; 242, 273)

azîmet (Ar.) kıl-: Gitmek, ayrılmak,
yola çıkmak.

Kim ay bolsa mukârin müşterîge
Azîmet kılma çolpan öz yeringe
(GN; 289, 615)
Çü murg-ı subh bünyâd etti pervâz
Kara kuzgun azîmet kıldı âgâz
(GN; 303, 712)

Bilip şehler bu fursatnı ganimet
Kaçıp çıkmakka kıldılar azîmet
(GN; 314, 789)

bagrı çâk (Far.) kıl-: Bağrı
parçalanmak.
Derin erdi ki bagrın çâk kılsa
Yüregın çıkarıban pâk tilse
(GN; 297, 666)

bahâne (Far.) kıl-: Bahane bulmak,
sebep bulmak.
Eşitting bolgay ahır kim zamâne
Neçük engîzler kıldı bahâne
(GN; 300, 688)

bî-hûde (Far.) kıl-: Beyhude, boşuna
yersiz.

Tevâzu kıldı vü yer öpti bülbül
Ki men bî-hûde kılmas-men bu gulgul
(GN; 239, 256)

bî-renc (Far.) kıl-: Tüketmek.
Köngül küncide nece bar edi genc
Ki kılğay erdi yıllar sarf bî-renc

(GN; 377, 1235)

bismil (Ar.) kıl-: Temiz kılmak
murdar etmemek.

Çü sayd etting gülingni bilgil ey dost
Boğulup ölmesün Bismil kıl ey dost
(GN; 302, 704)

bünyâd (Far.) kıl-: Esas kılmak,
temel yapmak.

Yakasın çâk edip feryad kıldı
Köyüklük nevhanı bünyâd kıldı
(GN; 226, 161)
Kelür işning songnındın yâd kıldı
Besî dem-serdîlîg bünyâd kıldı
(GN; 251, 338)
Kelip sûsen hem ol vaz'ı bile şâd
Eşitken sözlerni kıldı bünyâd
(GN; 284, 574)
Çü bir ayça yemende çırgadı şâd
Köngül baglap ol elde kıldı bünyâd
(GN; 347, 1023)

cevlân (Ar.) kıl-: Gezinmek,
dolaşmak, gezmek.

Kılıp gül hücre si girdinde cevlân
Nevâyî başladı giryân u nâlân
(GN; 236, 232)
Tang atkunça kılurlar erdi cevlân
Tang atkaç çün mü'ezzin tüzdi elhân
(GN; 315, 795)
Yörüp meydân içinde kıldı cevlân
Ganimler tep tiledi merd-i meydân
(GN; 353, 1062)
Kılıp nevrûz gül alnında cevlân

Kezip bu dört iklim içre yek-sân
(GN; 373, 1202)

cûş (Far.) kıl-: Coşmak, kaynamak.

Çü nevrûz ol kadehni nûş kıldı
İçi kaynar kazan tek cûş kıldı
(GN; 224, 147)
Kaçan kim gül bolur bolsa kadeh-nûş
Çagır elning dimâgındın kılur cûş
(GN; 330, 900)

çâk (Far.) kıl-: Yırtmak, parçalamak.

Yer üstün ağnadı tonın kılıp çâk
Kızıl kanga boyap boyun başın pâk
(GN; 248, 318)
Biri nevhâ kılıp başka saçıp hâk
Biri feryâd etip kögsin kılıp çâk
(GN; 273-274, 498)
Yüzün körmey köngül aldurdılar pâk
Barı gül tek yakalar kıldılar çâk
(GN; 286, 592)
Eşitkeç gül yakasın çâk kıldı
Ayıtgan ağzını pür-hâk kıldı
(GN; 292, 633)
Yanıp öyge ton obragın kılıp çâk
Özin yerge urup başka saçıp hâk
(GN; 296, 660)
Keçe bolgaç gül-i miskin-i gam-nâk
Kılıp hicrân elindi pîrehen çâk
(GN; 323, 856)
Ayaktın baş tonı obragını pâk
Hem-ol-dem kıldı hicrân elidin çâk
(GN; 331, 909)
Saçın bir bir titip tonın kılıp çâk

Başına saçtı bu endişedin hâk
(GN; 362, 1125)

çıdagınça (Moğ.) kıl-: Tahammül
etmek, katlanmak, sabretmek.
Çıdagınça kılıp efsun u nîreng
Barıp efsun kılayın ming tümen reng
(GN; 233, 214)

der-hâst (Far.) kıl-: İstemek, arzu
etmek.

Kelip güldin meni der-hâst kıl
Mening birle mizâcın râst kılğıl
(GN; 244, 286)

Yana bülbülga pür der-hâst kıldı
Kim ol sözüng cevâbın râst kıldı
(GN; 267, 454)

dest-âvîz (Far.) kıl-: Hediye etmek.
Felek pür şubede engîz kılğay
Cihân bir işni dest-âvîz kılğay
(GN; 297-298, 670)

duâ (Ar.) kıl-: Dua etmek.
Yığılıp kârvânîler ser-â-ser
Kılıp şeh-zâdega türlüğ duâlar
(GN; 228, 178)
Duâlar kıldı hadsiz şâd-ı hoşnûd
Neçük kelgeni tek yandı yana zûd
(GN; 283, 572)
Duâlar kıldı vü yer öpti nevrûz
Ki bolğıl dâyimâ bâ-bâht-ı firûz
(GN; 310, 760)
Çü hadsiz germ boldı sohbət-i hâs
Duâ kıldı vezir-i sâhib-ihlâs
(GN; 341, 978)

Ovulcadı duâlar kıldı nevrûz
Ara yerde çü şemî âlem-efrûz
(GN; 347, 1022)

dûr (Far.) kıl-: Uzaklaştırmak.
Rebâb u ûd u mûsîkâr u tanbûr
Köngüllerdin kılıp endişeni dûr
(GN; 330, 898)

düşmenlîğ (Far.) kıl-: Düşmanlık,
hasımlık etmek.

Körer düşmen kılıp düşmenlîğini
Savuk behmen kılıp behmenlîğini
(GN; 255, 367)

efsun (Far.) kıl-: Büyü yapmak.
Çıdagınça kılıp efsun u nîreng
Barıp efsun kılayın ming tümen reng
(GN; 233, 214)

endîşe (Far.) kıl-: Karar vermek,
düşünmek.

Kılıp bülbülni öz sırrından âgâh
Ayıttı cümle-i ahvâlini şâh
(GN; 233, 211)

Özi birle çü endîşe kıldı
Erenler tek tahammül pîşe kıldı
(GN; 334, 930)

engîz (Far.) kıl-: Şamata çıkarmak,
karıştırmak, fitne çıkarmak.

Felek pür şu'bede engîz kılğay
Cihân bir işni dest-âvîz kılğay
(GN; 297-298, 670)

Bu devlettin hased etip zamâne
Yana engîz kıldı ming bahâne
(GN; 319, 823)

Keyin baktı ese behrâm-ı hûn-rîz
Hâcil kaldı vü kıldı özge engîz
(GN; 353, 1061)

fehm (Ar.) kıl-: Anlamak, kavramak.
Kılıp fehm ü hitâb ü nâm u i'lâm
Berip i'câz u dîn ü şerh ü ahkâm
(GN; 208, 25)
Kiçik yaştın kamuk fenlerni bildi
Köpin öz aklı birle fehm kıldı
(GN; 220, 119)

fermân (Far.) kıl-: Emretmek,
buyurmak.
Şeh-i âlem hem-ol-dem kıldı fermân
Ki keldi ol sehî serv-i hırâmân
(GN; 342, 985)

feryâd (Far.) kıl-: Feryat etmek,
sızlamak, inlemek.
Yakasın çâk edip feryad kıldı
Köyüklük nevhanı bünyâd kıldı
(GN; 226, 161)
Kaçan sûsen gül atın yâd kılrsa
Tiler nevrûz kim feryâd kılrsa
(GN; 282, 564)
Umag birle gül-i ferhâr çün bâd
Mübâriz yibering tep kıldı feryâd
(GN; 357, 1091)
Bu hâletni körüp nevrûz-ı nevşâd
Atındın sıçrap andak kıldı feryâd
(GN; 358, 1095)
Bu hâletni körüp nevrûz-ı nevşâd
Atındın sıçrap andak kıldı feryâd
(GN; 358, 1095)

fıkr (Ar.) kıl-: Düşünmek, anlamak,
idrak etmek.

Ger andın hod fıkr kılmas-sen âhır
Atang birle anangdın eymen âhır
(GN; 241, 268)
Sevük sevgen ölümün fıkr kılmas
Etin kayçı bile tograsa bilmes
(GN; 242, 271)
Kanın kaynar tengizdin fıkr kılmay
Azîz cân kuvvetin bir çüçe bilmey
(GN; 318, 818)

fuzûlluk (Ar.) kıl-: Büyük dengesizlik
yapmamak.

Atıngdın tüş atım toynağını öp
Özingni bil fuzûlluk kılmağıl köp
(GN; 356, 1081)
Köp özge kılma bu türlüğ fuzûlluk
Yaraşur begge beglik kulga kulluk
(GN; 253, 349)

gadr (Ar.) kıl-: Vefasızlık etmek,
haksızlık etmek, kıymak.

Kece birle ne türlüğ gadr kıldı
Ara yerde neçük saldı vü bardı
(GN; 259, 391)

gadr-engîz (Ar.+Far.) kıl-: Hainlik
düşünmek, ortalığı kaynatmak.

Yamanlık hançerini tîzge kıldı
Yaman könglinde gadr-engîz kıldı
(GN; 253, 351)

gâfil (Ar.) kıl-: Aldatmak, gaflete
düşürmek.

Nece bir yolu gâfil kılmak özni

Be-çüz nevrûz kim sözler bu sözni
(GN; 270, 471)

gûş (Far.) kıl-: Dinlemek, kulak
vermek.

Çü ferhâr atını şeh gûş kıldı
Özindin bardı vü bî-hûş boldı
(GN; 230, 190)

güstâhlığ (Far.) kıl-: Küstahlık
etmek.

Kılıp güstâhlığ gül hazretinde
Katık söz söyledim bilmey katında
(GN; 244, 285)

güzer (Far.) kıl-: Geçirmek,
dolaştırmak.
Ve ger kılşa güzer deryâga kahrı
Kurup kalgay neçük kim lût şehri
(GN; 215, 75)

Tutar erdi izi tozı firâkı
Ne yerdin kim güzer kılşa burâkı
(GN; 304, 720)

haber (Ar.) kıl-: Haber vermek.
Yörüp bülbül haber kıldı ki ey şâh
Beşâret ber ki devlet keldi nâ-gâh
(GN; 281, 554)

hac (Ar.) kıl-: Hac yapmak, Hac
görevini yerine getirmek.
Kelürler erdi mundak hacga her yıl
Kılıp hac tarkaşurlar erdi bî-dil
(GN; 363, 1133)

hamle (Ar.) kıl-: Saldırıya geçmek.
Tarîd etkeç koyun tek hamle kıldı

Bulut tek kökredi ot tek çakıldı
(GN; 355, 1077)

hayr (Ar.) kıl-: Yardım etmek.
Keçe virâneler içre kılıp seyr
Cemî-i müstahaklarga kılıp hayr
(GN; 371-372, 1194)

hâzır (Ar.) kıl-: Hazırlamak.
Közeldürük bile bir eski çâdır
Tilegeç kıldılar fi'l-hâl hâzır
(GN; 280, 548)

hem-dem (Far.) kıl-: Sıkı fıkı, candan
arkadaş, samimi dost etmek.
Hayâli haylı birle şâd u hurrem
Keçüreyin kılıp derdini hem-dem
(GN; 333, 925)

hem-nefes (Far.+Ar.) kıl-: Sürekli
beraber olunan arkadaş, dost.
Kılıp hecr ü firâkın hem-nefesler
Hevâsı birle oynayın hevesler
(GN; 334, 926)

hem-râh (Far.) kıl-: Yol arkadaşı,
samimi dost.
Uşol kün kim demimdin kalsa bir âh
Kıl ol-dem birle hem-demliğini hem-
râh
(GN; 211, 47)

hevâyî (Ar.) kıl-: Nefsine düşmek,
arzusu artmak, hırsı artmak.
Tek olturgaç hevâyî kıldı nevrûz
Ederletti atın ber-derd ü ber-sûz
(GN; 247, 311)

heves (Ar.) kıl-: Heves etmek.

Heves kıldım ki seyr etsem cihânı
Tanısam dünyîde yahşı yamannı
(GN; 240, 257)

Visâl için emes erdi bu kelmek
Heves kıldım taleb üstinde ölmek
(GN; 269, 463)

hidmet (Ar.) kıl-: Hizmet etmek.

Kul oldur emgek içre kılsa hidmet
Yok erse kul mu kimdür vakt-i devlet
(GN; 257, 379)

hikâyet (Ar.) kıl-: Hikâye anlatmak.

Şehî kim cûdîdın kılsam hikâyet
Eşitken çü nedin kılğay rivâyet
(GN; 214, 71)

Cemâлиндin hikâyet kılsa bolmas
Kemâлиндin rivâyet kılsa bolmas
(GN; 232, 207)

Zamânî kıldı öz derdin hikâyet
Demî öz bahtıdın sözler şikâyet
(GN; 296, 662)

Tekellümdin etip türlüğ şükr-rîz
Köngül-tâblar hikâyet kıldı nevrûz
(GN; 336-337, 947)

hoş (Far.) kıl-: Memnun etmek, güzel davranmak.

Bu künler hôş kılıp gül-şen hevâsın
Tiledi hâtırı bülbül nevâsın
(GN; 236, 229)

Köngülde hôş kılıp yeldâ alarnı
Ki yandurdılar ol saât alarnı
(GN; 311, 765)

hoşnûd (Far.) kıl-: Hoşnut etmek.

Hem-ol-dem kıldı balıgçını hoşnûd
Barıp yusûfnı keltürgil dedi zûd
(GN; 339, 963)

hûn-rîz (Far.) kıl-: Kan dökmek, zalim olmak.

Buşurganıp çıkardı hançer-i tîz
Tiledi kılsa bî-rahm-âne hûn-rîz
(GN; 332, 917)

hüküm (Ar.) kıl-: Emretmek.

Hüküm kıldı cemî-i beglerine
Ne kim erkân-ı devletning barına
(GN; 347, 1020)

itimâd (Ar.) kıl-: Güvenmek, itimat etmek.

Felekning dest-bürdin bilse bolmas
Cihânga i'timâdı kılsa bolmas
(GN; 290, 616)

ibâdet (Ar.) kıl-: İbadet etmek.

Hemîn kim urdı dem subh-ı sa'âdet
Kopup kıldılar aheng-i ibâdet
(GN; 368, 1170)

inâyet (Ar.) kıl-: Yardım etmek, bağış ve ihsanda bulunmak.

Înâyet kıldı nâ-geh baht-ı tevsen
Ki bülbülñi şefî eyledi sûsen
(GN; 244, 284)

irşâd (Ar.) kıl-: Aydınlatmak, bilgilendirmek, uyarmak.

Bu sözde âşnâlıkning idi bar
Anga irşâd kılğan mürşidi bar

(GN; 264, 432)

işret (Ar.) kıl-: İçip eğlenmek.

Kılur ol şeh-nevâlar birle işret

Ayur gül atını sâ'at-be-sâ'at

(GN; 231, 197)

izhâr (Ar.) kıl-: Ortaya koymak, açığa vurmak.

Tiledi kılsa öz sırrını izhâr

Benî-âdemga berdi genç-i esrâr

(GN; 206, 7)

Nöker sivder anı andak körüp zâr

Kıyâmet tang bigin kıldılar izhâr

(GN; 275, 511)

Bu hâlette kılıp habsini izhâr

Husûmet başladı hûn-rîz-i hûn-hâr

(GN; 349, 1036)

kabûl (Ar.) kıl-: Kabûl etmek, razı olmak.

Kabûl kılsang tapukçu-men kemine

Terahhum kıl tapugçular kemine

(GN; 280, 544)

kadeh-gerdân (Ar.) kıl-: Kadeh dolaştırmak.

Kadeh-gerdân kılıban sâkî-i ömr

Keçürdiler muning dek bâkî-i ömr

(GN; 373, 1203)

kerem (Ar.) kıl-: Lutfetmek, cömertlik göstermek, ihsanda bulunmak.

İcâzetdür kadem koysa yüzümge

Kerem kılğay ayak bassa közümge

(GN; 282, 559)

kesb (Ar.) kıl-: Kazanmak, edinmek.

Anıng tokkan töregen yeri keşmîr

Ol elde kesb kılğan sihr ü tezvîr

(GN; 237, 241)

kur kıl-: Tuzak yapmak.

Uzatıp u kılıp sözlerni bir kur

Yeşip güldin kaba nevrûzdın kur

(GN; 317, 806)

kurbân (Ar.) kıl-: Kurban etmek.

Körüp cevher anıng şest ü kemânının

Tiler erdi ki kurbân kılsa cânın

(GN; 326, 875)

kut kıl-: Memnun kalmak, kutlamak, mutlu olmak.

İkevlen birbirin vaslın kılıp kut

Yaraşa yandaşıp çün dürr ü yâkût

(GN; 307, 741)

lanet (Ar.) kıl-: Lanet etmek.

Felek devrine lanet kıldı bisyâr

Cânıdın kesti ümidin be-yek-bâr

(GN; 293, 639)

latîfe (Ar.) kıl-: Sürpriz yapmak.

Îlâhî tengri kılğay bir latîfe

Ki katkay ol garîbni zarîfe

(GN; 286, 589)

lutf (Ar.) kıl-: Lutfetmek.

Meger bu iş bile bir iş açılğay

Ümidim bar ki tengri lutf kılğay

(GN; 338, 955)

meded (Ar.) kıl-: Muhtaç kalmak, yardım ummak.

Nece meded kılıp bütler tapuğın
Tapınurlar edi hânlar kapuğın
(GN; 311, 771)

Meded kıldı inâyet bâd-bânı
Yırak saldı su ol eğrimdin anı
(GN; 321, 837)

melâmet (Ar.) kıl-: Kınamak,
ayıplamak.

Çü fitne boldı köp türlüğ alâmet
Aytıp lâ-havl özin kıldı melâmet
(GN; 226, 165)

mesned (Ar.) kıl-: Temel yapmak.
Yaşasun nûh peygamber yaşını
Kılıp mesned mesihâ mefreşini
(GN; 376, 1231)

mısbâh (Ar.) kıl-: Kandil yapmak,
ışıklandırmak, aydınlatmak.
Zamirin kıldı müşkillerga miftâh
Nüfûsın kıldı ma'nîlerga mısbâh
(GN; 206, 9)

miyâr (Ar.) kıl-: Ölçmek.
Her işte sûsen-i pür-fenn ü ayyâr
Şehen-şehning kılığın kıldı miyâr
(GN; 283, 567)

ming şîve-engîz (Far.) kıl-: Bin çeşit
işve yapmak.
Közi kaşı kılıp ming şîve-engîz
Lebi pür işve vü zülfi dil-âvîz
(GN; 223, 143)

muattar (Ar.) kıl-: Hoş ve güzel
kokmak.

Hevâ îsî demi tek rûh-perver
Kılıp âlemni cennet tek muattar
(GN; 360-361, 1114)

Abîr-efşân kılıp sahrâ yüzini
Muattar kıldılar bathâ tozını
(GN; 366, 1156)

muayyen (Ar.) kıl-: Açıklamak, açık
etmek.

Yanıp gül hazretinde bardı sûsen
Eşitken sözini kıldı muayyen
(GN; 240, 263)

mukârin (Ar.) kıl-: Birleştirmek.
Kavuşturun ol ekki mihr-bânı
Mukârin kıldılar ten birle cânını
(GN; 366, 1157)

murassa (Ar.) kıl-: Hayrette
bırakmak.
Murassa kılğan atlas ulug evler
Barı tanglık külüg boyluk bidevler
(GN; 287, 601)

musammem (Ar.) kıl-: Karar kılmak,
kesin olarak karar vermek.
Kılıp nevrûz hem azmin musammem
Revân çîn mülkine yüz koydı ol-dem
(GN; 304, 717)

mübârek (Ar.) kıl-:
Bereketlendirmek, kutlamak.
Okuganga bitigenge ilâhî
Mübârek kıl bu genc-i pâh-şâhî
(GN; 378, 1245)

müdâra (Far.) kıl-: Dost olmak,
yoldaş olmak.

Ayıttı sûsene gül kim hudâ-râ
Demî kılğıl mening birle müdârâ
(GN; 271, 479)

müheyyâ (Ar.) kıl-: Hazırlatmak.
Yiberip hâssalarını pîş-vâzın
Müheyyâ kıldı hânlar îş ü nâzın
(GN; 328, 885)

mükerrer (Ar.) kıl-: Tekrar etmek,
tekrarlamak.
Kim ey köp şîvelik kılğay-sen bu âvâz
Mükerrer nece kılğay-sen bu âvâz
(GN; 265, 435)

münaggaş (Ar.) kıl-: Kederlendirmek,
üzmek.
Hem-ol-dem fitne-i âhir-zamân tek
Münaggaş kıldı gül vaktin hazân tek
(GN; 238, 245)

müretteb (Ar.) kıl-: Tertip etmek,
düzenlemek.
Hem-ol-dem keltürüp şâhâne hil'at
Müretteb kıldı barça zîb ü zînet
(GN; 340, 969)

müselmân (Ar.+Far.) kıl-: Müslüman
yapmak.
Yörüttü dîve öz hükmin süleymân
Munung teklerni kılmağı müselmân
(GN; 317, 810)

nasîhat (Ar.) kıl-: Nasihat etmek.
Bu kez sultân nasîhat kıldı âgâz

Ki ey hoş cilvelik şâh-ı ser-efrâz
(GN; 344, 996)

nâz (Far.) kıl-: Nazlanmak.
Nece kim aldadı gül nâz kıldı
Burungı iltifâtın az kıldı
(GN; 243, 279)
Ki hem-demlik künidür nâz kılma
Burungı şiveni âgâz kılma
(GN; 269, 470)

Biri ming şiveler birle kılıp nâz
Birisi hem bolup ol demga dem-sâz
(GN; 367, 1165)

nazar (Ar.) kıl-: Nazar etmek,
dikkatlice bakmak.
Terahhum kıldı öz eski kulına
Nazar kıldı nevâsız bülbüline
(GN; 213, 59)

nevhâ (Ar.) kıl-: Ağıt yakmak.
Biri nevhâ kılıp başka saçıp hâk
Biri feryâd etip kögsin kılıp çâk
(GN; 273-274, 498)

nezzâre (Ar.) kıl-: Bakacak olmak,
bakmak.
Eger bir dem sanga nezzâre kılsam
Ökünçüm kalmagay ölsem tirilsem
(GN; 269, 467)

nisâr-efşân (Ar.+Far.) kıl-: Saçmak,
serpmek, dağıtmak.
Nisâr-efşân kılıp dürr ü cevâhir
Tapukta kıldılar ihlâs-ı zâhir
(GN; 228, 179)

niyyet (Ar.) kıl-: Niyet etmek.

Kılıp hac niyyetin bağladı ihrâm
Sefer kıldılar ol ekki dil-ârâm
(GN; 361, 1118)

nûş (Far.) kıl-: İçmek.

Çü nevrûz ol kadehni nûş kıldı
İçi kaynar kazan tek cûş kıldı
(GN; 224, 147)

öz işing kıl-: Kendi işini yapmak.

Ki sen kim-sen bar oltur öz işing kıl
Eger coçing eseng coçinlığing bil
(GN; 349, 1037)

pâ-mâl (Far.) kıl-: Ayak altında

kalmış, çiğnenmiş olmak.
Yasanıp gül katındın çıktı der-hâl
Kılıp iblis telbîsini pâ-mâl
(GN; 280, 549)

pâre (Far.) kıl-: Parçalamak.

Nefir ü burgu vü tûk u nakâre
Dil-âverler yüregin kıldı pâre
(GN; 351-352, 1052)

perhîz (Far.) kıl-: Sakınmak.

Kılıp perhîz alarning sohbetindin
Perîler kettiler şeytân katındın
(GN; 317, 812)

pervâz (Far.) kıl-: Uçurmak, uçmak.

Kel ey cân bûlbûli pervâz kılğıl
Şâhen-şeh medhini âgâz kılğıl
(GN; 214, 66)

Kılur nevrûz öz evcinde pervâz
Aning yâdında sen mundak nevâ-sâz

(GN; 265, 439)

pest (Far.) kıl-: Mahvetmek, yerle bir etmek.

Neçük örtedi gülning hırmenini
Ne türlüğ pest kıldı gül-şenini
(GN; 300, 689)

pîşe (Far.) kıl-: Huy edinmek.

Yana el tilidin endişe kıldı
Zarurettin tahammül pîşe kıldı
(GN; 227, 166)
Özi birle çü endişe kıldı
Erenler tek tahammül pîşe kıldı
(GN; 334, 930)

ragbet (Ar.) kıl-: Yönelmek, rağbet etmek.

Tilemedi sening yâdıngdın özge
Ki ragbet kılmas erdi özge sözge
(GN; 260, 397)

rahat (Ar.) kıl-: Huzur vermek, rahatlamak.

Köngül küncinde koydı ışk gencin
Kılıp rahat mahabbet derd ü rencin
(GN; 205, 2)

rahm (Ar.) kıl-: Acımak, merhamet etmek.

Terahhum vaktidir ey yâr ey yâr
Garîbka rahm kıl zinhâr zinhâr
(GN; 264, 429)

Başına tüşken emgeklerni bildi
Yaşardıp közlerin köp rahm kıldı
(GN; 281, 551)

Özünge rahm kıl kanıngnı tökme

Teningdin küç bile cânıngnı sökme
(GN; 356, 1080)

râm (Far.) kıl-: Bağlamak, boyun
eğdirmek, itaat ettirmek.
Felekke seyr berdi yerge ârâm
Anâsırnı kılıp birbirine râm
(GN; 205, 4)

rast (Far.) kıl-: Uygun görmek.
Hem-ol-dem toy yaragını kılıp rast
Evine ündedi sultânı bî-h'âst
(GN; 340, 972)

rîş (Far.) kıl-: Yaralamak.
Zamânî kögsini yırtıp kılur rîş
Gehî kollarga tiş birle basar nîş
(GN; 332, 912)
Kümiş inçü kılıp gül yaprağın rîş
Asel üstinde arı çaykadı nîş
(GN; 367, 1160)

rivâyet (Ar.) kıl-: Rivayet etmek,
nakletmek.
Şehî kim cûdıdın kılısam hikâyet
Eşitken çü nedin kılğay rivâyet
(GN; 214, 71)
Cemâlindin hikâyet kılma bolmas
Kemâlindin rivâyet kılma bolmas
(GN; 232, 207)

sabr (Ar.) kıl-: Sabretmek, sabırlı
davranmak.
Begimizning muhâlin tarta bilmey
Kaçıp keldük cefâga sabr kılmay
(GN; 310, 762)
Beşâret bergil ey dil ehl-i gamga

Kim er tek sabr kılısunlar elemga
(GN; 374, 1212)

sâz (Far.) kıl-: Düzenlemek,
hazırlamak.
Ki nâ-geh bülbül-i şûrîde-i mest
Sürûdı sâz kıldı ez ser-i derst
(GN; 261, 410)
Yeter bu işvelerni az kılğıl
Hem-ol bilturgı nakşing sâz kılğıl
(GN; 265, 440)

sefer (Ar.) kıl-: Sefer kılmak, sefere
çıkmaq, savaşa çıkmak.
Sefer kıldı yemenlıglar yemenga
Yüzün koydı adenlıglar adenga
(GN; 371, 1189)

ser-encâm (Far.) kıl-: Anlatmak,
hikâye etmek, olay anlatmak.
Çü cevher kıldı işlerni ser-encâm
Adenga yüzlenip bağladı ihrâm
(GN; 324, 860)

serzeniş (Far.) kıl-: Sitem etmek,
yakınmak.
Fuzûl dep serzeniş kılma bu kulnı
Yaratkan tengri yok kılısun fuzûlnı
(GN; 350, 1041)

seyr (Ar.) kıl-: Seyretmek, gezmek,
dolaşmak.
Aning tek kim tilese bir dem içre
Kılur seyr on sekiz ming âlem içre
(GN; 206, 11)
Keçe virâneler içre kılıp seyr
Cemî-i müstahaklarga kılıp hayr

(GN; 371-372, 1194)

sıfat (Ar.) kıl-: Sıfatlandırmak.

Sıfatlar kıldı bülbül nece mikdâr

Ki körmey boldı sûsen âşık-ı zâr

(GN; 281, 551)

Nece desem sıfat kılğandın artuk

Sen andın yahşı-sen ol sendin artuk

(GN; 286, 588)

sirâyet (Ar.) kıl-: Yayılmak.

Sirâyet kıldı barça elge bu gam

Teşirmegen bağır kalmadı ol-dem

(GN; 343, 995)

sultân (Ar.) kıl-: Sultan, padişah

etmek.

Vücûdı içre könglin kıldı sultân

Ki boldılar anga me'mûr-ı fermân

(GN; 206, 10)

şâd (Far.) kıl-: Mutlu ve mesut

etmek, sevindirmek.

Ulusta müstahaklarını kılıp şâd

Hem-ol-dem bendîlerini kıldı âzâd

(GN; 220, 115)

şükr (Ar.) kıl-: Şükr etmek.

Ne tîl birle munung şükrin kılâyın

Uğandın mundın özge ne tileyin

(GN; 269, 466)

Şükrler kıldı tengrige firâvân

Ki inâm etti lutfındın yangı cân

(GN; 336, 944)

tacîl (Ar.) kıl-: Hızlandırmak.

Felek devri dü esbe kıldı tacîl

Köz açkunça anı hem kıldı tebdîl

(GN; 319, 824)

tayîn (Ar.) kıl-: Tayin etmek, atamak,

görevlendirmek.

Anıng tek kıldı şâhen-şehni tahsîn

Ki kızlar kıldılar mehrini tayîn

(GN; 286, 591)

Eşitip bu haberni şâh-ı müşgîn

Kılıp utru yiberdi elni tayîn

(GN; 288, 603)

Agırlap elçilerini şâh-ı müşgîn

Konalga yerlerini kıldı tayîn

(GN; 290, 619)

Özi evinde kıldı özge tayîn

Ki kelse anda tüşkey husrev-i çîn

(GN; 328, 887)

Tengeli ittifâk üstinde elni

Kılalı ortada tayîn bir elni

(GN; 369, 1179)

tagyîr (Ar.) kıl-: Değiştirmek,

başkalaştırmak.

Yarak ol-dur ki atlansak bu şeb-gîr

Kılıp baştın ayak tonlarını tagyîr

(GN; 305, 727)

Yüz evürgeç kamug bütlerdin ol pîr

Hem-ol-dem kıblesini kıldı tagyîr

(GN; 312, 774)

tahammül (Ar.) kıl-: Tahammül

etmek, sabretmek.

Tahammül kıldı salmadı özini

Hem-ol yoldın evürmedi yüzini

(GN; 256, 369)

Tiler bolsang köngül maksûdını gül
Tahammül kıl tahammül kıl tahammül
(GN; 277, 524)

Tahammül kıl eşit mendin nasihat
Kop âhır tut bu fırsatnı ganimet
(GN; 298, 671)

tahayyül (Ar.) kıl-: Hayrette kalmak,
şaşırmak.

Ve ger endişesi kılsa tahayyül
Bedîhe zabt kılğay cüzvîdin kül
(GN; 215, 80)

tahayyür (Ar.) kıl-: Hayrette kalmak,
şaşırmak.

Ne el bar ne ulus bar ne hazîne
Tahayyür kaldı dünyâning işine
(GN; 255, 368)

tahrîr (Ar.) kıl-: Yazıya dökmek,
yazıya geçirmek.

Kılıp vasfın terâne birle takrir
Hayâlin nakş bağlap kıldı tahrîr
(GN; 231, 199)

tahsîn (Ar.) kıl-: Güzelleştirmek.
Aning tek kıldı şâhen-şehni tahsîn
Ki kızlar kıldılar mehrini ta'yîn
(GN; 286, 591)

takrîr (Ar.) kıl-: Anlatmak, beyân
etmek.

Gehî kıldı felek cevri tahrîr
Gehî etti bahâne dest-i takdîr
(GN; 296, 663)

Sorup anglap alar hâlini bir bir
Burun zâhid katında kıldı takrîr

(GN; 316, 803)

Öz engîzi üçün ol hîlelig pîr
Vezir allında andak kıldı takrîr
(GN; 338, 957)
Tiler kim bolsa bu eki ulus bir
Kılur ol çârgedin hazretka takrir
(GN; 289, 614)

tama (Ar.) kıl-: Arzu etmek, ummak.
Sanga tegmes kim elgerseng yemenni
Çerig tartıp tama kılsang adenni
(GN; 350, 1038)

tasarruf (Ar.) kıl-: Olanla yetinmek,
kullanmak, sarf etmek.
Be-terk-i resmî birle bî-tekellûf
Zarûret munçalık kıldım tasarruf
(GN; 377, 1239)

tasavvur (Ar.) kıl-: Tasavvur etmek,
hayale getirmek, göz önüne getirmek.
Ne ot tüşti cânımga bilmen âhır
Halâsımnı tasavvur kılman âhır
(GN; 239, 249)

tavâf (Ar.) kıl-: Tavaf kılmak, Hac
zamanında Kabe'nin çevresinde
dolaşmak.

Yana ferrûh ayagına tüşüp gül
Tavâf kılguçılarga tüşti gulgul
(GN; 365, 1145)

tebdîl (Ar.) kıl-: Değiştirmek.
Felek devri dü esbe kıldı ta'cîl
Köz açkunça anı hem kıldı tebdîl
(GN; 319, 824)

tebessüm (Ar.) kıl-: Gülümsemek,
tebessüm etmek, gülmek.

Körüp bülbülni gül kıldı tebessüm

Çırayın açtı başladı tekellüm

(GN; 244, 289)

Çırayın açtı vü kıldı tebessüm

Külümsep başladı bir bir tekellüm

(GN; 278, 530)

tedbîr (Ar.) kıl-: Tedbir almak.

Yarag ol kördi nevrûz-ı cihân-gîr

Ki hân kılğay çerig yıgmakka tedbîr

(GN; 348, 1031)

tefeül (Ar.) kıl-: Hayra yormak,

uğurlu saymak.

Ne hakan kim sening bir kem-terîn kul

Kılıp ikbâlingiz birle tefeül

(GN; 289, 613)

tefekkün (Ar.) kıl-: Düşünmek,

düşünceye dalmak.

Özi birle tefekkür kıldı sûsen

Ki kim-sen bolğay-sen gülge düşmen

(GN; 243, 280)

Tefekkür kıldı bir kün behmen-i pîr

Ki fikr etmek kerek bir özge tedbîr

(GN; 251, 335)

tekrâr (Ar.) kıl-: Tekrar etme,

yineleme.

Dedi kim kıl bu tahrîringni tekrâr

Ayır örtügli takrîringni izhâr

(GN; 232, 201)

tenaum (Ar.) kıl-: Rahat etmek,

bolluk içinde olmak.

Av avlap kuş salıp çırgap hemîşe

Keçe kündüz tena'um kıldı pîşe

(GN; 347, 1024)

terahhum (Ar.) kıl-: Acımak.

Terahhum kıldı öz eski kulına

Nazar kıldı nevâsız bülbüline

(GN; 213, 59)

Kabul kılsang tapukçu-men kemine

Terahhum kıl tapugçular kemine

(GN; 280, 544)

terceme (Ar.) kıl-: Tercüme etmek,
çevirmek.

Velî çün hükm edi şâh-ı cihandın

Ki kılğıl terceme ol tercemândın

(GN; 377, 1238)

terkîb (Ar.) kıl-: Birleştirmek, terkip
etmek.

Kaçan kim kılsa pür-âheng terkîb

Tüşer şeh-zâdega artukı tergîb

(GN; 231, 196)

tertîb (Ar.) kıl-: Düzenlemek, düzene
sokmak.

Be-gâyet vasfıdın tergîbi artıp

Selâtîn resmice kıldurdı tertîb

(GN; 328, 886)

teshîr (Ar.) kıl-: Ele geçirmek, zabt
etmek, elde etmek.

Maa'l-kıssa çü nevrûzı cihân-gîr

Cihânnı azm birle kıldı teshîr

(GN; 374, 1215)

teslîm (Ar.) kıl-: Teslim etmek,
vermek.

Ne anglar ne bilür sûsen sözini
Kılur teslîm her sözde özini
(GN; 283, 566)

tevâzu (Ar.) kıl-: Saygı,
alçakgönüllük göstermek.

Tevâzu kıldı vü yer öpti bülbül
Ki men bî-hûde kılmas-men bu gulgul
(GN; 239, 256)

Elin tutkaç tevâzu kıldı sûsen
Ki şâhâ kem-terîn hizmetçingiz-men
(GN; 282, 561)

Aden sultânı hem tüşti atındın
Tevâzu kıldı yahşı niyyetinidn
(GN; 329, 895)

Vezir allında kelgeç şâh-zâde
Tevâzu kıldı çün serv-i piyâde
(GN; 339, 966)

tevekkül (Ar.) kıl-: Tevekkül etmek.

Ki ey zâlim bu nâ-insâflıktur
Yaratkanga tevekkül kıl tik oltur
(GN; 297, 668)
Açıgdın urdı gül kamçı atına
Tevekkül kıldı tengri hazretine
(GN; 355, 1076)

tîz (Far.) kıl-: Hızlandırmak,
çabuklaştırmak, acele etmek.
Kader kıldı kazâning hançerin tîz
Hemân âdet bile başladı hûn-rîz
(GN; 373, 1205)

tîzge (Far.) kıl-: Hızlandırmak,
çabuklaştırmak, acele etmek.

Yamanlık hançerini tîzge kıldı
Yaman könglinde gadr-engîz kıldı
(GN; 253, 351)

toy kıl-: Toy düzenlemek, ziyafet
vermek, tören yapmak.

Uluk toylar kılıp işretler etti
Yaratkan birle köp niyyetler etti
(GN; 220, 114)

Uluk toylar kılıp tört sultân
Sevinüp kıldılar köp hayr u ihsân
(GN; 366, 1153)

tüz kıl-: Usulünce yapmak.

Kılıp hacc u ziyâret resmini tüz
Köçüp nevşâd eline koydılar yüz
(GN; 371, 1192)

vasf (Ar.) kıl-: Bahsetmek,
özelliklerini saymak.

Şehî kim berrining vasfını kılsam
Tükenmegey tümen ming yıl tirilsem
(GN; 214, 72)
Neçük kim vasf kıldı ol birini
Vezir sıçrap yevütkeci yerini
(GN; 339, 962)

yâd (Far.) kıl-: Zikretmek, anmak,
hatırlamak.

Şehân-şâhî ki kılsam erliğin yâd
Erigey müstemi ger bolsa fûlâd
(GN; 214, 73)

Kelür işning songnındın yâd kıldı
Besî dem-serdîlîg bünyâd kıldı

(GN; 251, 338)

Kaçan sûsen gül atın yâd kılrsa

Tiler nevrûz kim feryâd kılrsa

(GN; 282, 564)

Bir erte kim kılur nevrûznı gül yâd

Yüreğindin çıkarur âh u feryâd

(GN; 324, 858)

Kılıp keçken firâk eyyâmını yâd

Dagı artuk bolur ol vasfıdın şâd

(GN; 368, 1168)

yârî (Far.) kıl-: Yardım etmek.

Nece kün ger felek kılmasa yârî

Murâdını berür perverd-gârı

(GN; 375-376, 1224)

yazuk kıl-: Günah işlemek, suç işlemek.

Yazuk kılğan kişi tek ezher-i sûz

Kelip müşgîn ayagın öpti nevrûz

(GN; 364, 1144)

yek-rûye (Far.) kıl-: Dürüst, güvenilir olmak.

Kılıp dünyîde yek-rûye işimni

Koyuptur-men ayağına başımni

(GN; 301, 693)

yok kıl-: Yok etmek.

Fuzûl dep serzeniş kılma bu kulnı

Yaratkan tengri yok kılsun fuzûlni

(GN; 350, 1041)

zabt (Ar.) kıl-: Zaptetmek, ele geçirmek, hâkim olmak.

Ve ger endişesi kılrsa tahayyûl

Bedîhe zabt kılgay cüzvîdin kül

(GN; 215, 80)

Bu kez gavvâs vakti yetmiş erdi

Aden sultânı zabtın kılmış erdi

(GN; 321, 839)

zâhir (Ar.) kıl-: Ortaya çıkmak, zuhur etmek.

Nisâr-efşân kılıp dürr ü cevâhir

Tapukta kıldılar ihlâs-ı zâhir

(GN; 228, 179)

zârî (Far.) kıl-: Yalvarıp yakarmak.

Ayakın öpti vü köp kıldı zârî

Saçıp kan yaş çü ebr-i nev-bahârî

(GN; 277, 521)

zâyi (Ar.) kıl-: Boşa çıkarmak.

Yaratkan kılmağay rencingni zâyî

Nazar etkey sa'âdet birle tâli

(GN; 344, 999)

zûr (Far.) kıl-: Kuvvetlendirmek, güçlendirmek, zorlamak, mecbur etmek.

Melâmet birle artar ışk-ı pür-şûr

Nece tıygan sayın anca kılur zûr

(GN; 241, 270)

1.1.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller

açıl-:

iş açıl-: Yol açılmak.

Meger bu iş bile bir iş açılgay
Ümidim bar ki tengri lutf kılgay
(GN; 338, 955)

al-:

feyz (Ar.) al-: Feyiz almak, manevi güç
ile aydınlanmak, ilham almak.

Tevakku oldur erbâb-ı hünerdin
Ki çün feyz alsalar bu muhtasardın
(GN; 377, 1240)

köngül al-: Sevindirmek, kırılan bir
kimseyi güzel bir davranışla hoşnut
etmek.

Katıngda keltürüp könglini algıl
Ve-yâhûd hâlî ok boynını çalgıl
(GN; 253, 354)

nümûne (Far.) al-: Numune almak,
örnek almak.

Körüp öz bütlerini bâz-gûne
Alarning körkidin aldı nümûne
(GN; 312, 775)

as-:

sofra (Ar.) as-: Sofra hazırlamak.

Bu hâlette alarnı uyku bastı
Felek se-pâye taptı sofa astı
(GN; 308, 745)

aş-:

haddin (Ar.) aş-: Haddini, sınırını
ölçüsünü aşmak.

Tükendi sabr u ârâm u karârı
Yığı köp boldı haddin aştı zârı
(GN; 226, 164)

Neçük bülbülni bidrûd etti nevrûz
Bu kez haddin aşurdı âh-ı dil-sûz
(GN; 246, 303)

Şeh aytur ey mening dem-sâz yârim
Ki haddin aştı derd ü intizârım
(GN; 259, 392)

at-:

tang at-: Tan atması, gün ağarması,
şafak sökmek, sabah olmak.

Velî nevrûz anıng tek berdi bed-hâl
Köz açmadı tang atkunça kalıp lâl
(GN; 274, 502)

Tang atkunça munıng tek pâs tuttı
Besî gam yedi vü hûn-âbe yuttı
(GN; 275, 506)

Tang atkanda kıyâmetning tangı tek
Kelip körmediler gülñi perî tek
(GN; 313, 779)

Tang atkunça kılurlar erdi cevhlân
Tang atkaç çün mü'ezzin tüzdi elhân
(GN; 315, 795)

Tang atkaç kördi cevher boldı hayrân
Ne ötmekke vü ne yanmakka imkân
(GN; 325, 866)

Bu kün kim fursatıng bar hoş keçürgil
Yana tang atsa anı anda körgil

(GN; 345, 1007)

Tang atkaç kim zamâne boldı hurrem
Arıtıldı felek közgüsiden gam

(GN; 351, 1049)

Tang atkunça ayak tutmak baş urmak
Tüzük oynamak ü barmak yaşurmak
(GN; 367, 1163)

avut-:

könglini avut-: Gönlünü avutmak.

Kalender-vâr keydi kisvet-i fakr
Avuttu könglini der-mihnet-i fakr
(GN; 257, 382)

bagla-:

kemîn (Ar.) bagla-: Tuzak kurmak.

Yörişin yahşı çirçimlep yörüp tîz
Kemînler bagladı pür azm-ı hûn-rîz
(GN; 349, 1033)

nakş (Ar.) bagla-: Nakşetmek, desen
vermek, süslemek.

Uşol kim sevâd etsem bu takrir
Hayâlim nakş bagladı ki tahrir
(GN; 377, 1234)

Ne kim mutrib dese âvâz içinde
Mugannî nakş baglar sâz içinde
(GN; 341, 977)

Kılıp vasfın terâne birle takrir
Hayâlin nakş baglap kıldı tahrîr
(GN; 231, 199)

bas-:

ayak bas-: Bir yere varmak, ulaşmak.

Beling baglap ayak baskın yüzümge
Revân bolgıl kadem koygıl közümge

(GN; 234, 218)

İcâzetdür kadem koysa yüzümge
Kerem kılgay ayak bassa közümge
(GN; 282, 559)

nîş (Far.) bas-: İğne basmak.

Zamânî kögsini yırtıp kılur rîş
Gehî kollarga tiş birle basar nîş
(GN; 332, 912)

uyku bas-: Uyku basmak, uykusu
gelmek.

Bu hâlette alarnı uyku bastı
Felek se-pâye taptı sofra astı
(GN; 308, 745)

başla-:

cûş (Far.) başla-: Titremeye,

kaynamaya başlamak.

Yemen sultânı andag boldı medhûş
Ki kaynagan kazan tek başladı cûş
(GN; 343, 994)

dîvânelig (Far.) başla-: Deliliğin
başlaması.

Yana dîvânelik başlap hîred-mend
Bolup dîvânelerga mevsim-i bend
(GN; 235, 228)

duâyî (Ar.+Far.) başla-: Yalvarışa,
yakarışa başlamak.

Bolup ser-hôş nevâyî başlasunlar
Şehen-şehga duâyî başlasunlar
(GN; 218, 100)

hikâyet (Ar.) başla-: Hikâyeye
başlamak, söze başlamak.

Gehî lâle bile başlar hikâyet
Gehî gülüni körüp sözler şikâyet
(GN; 228, 174)

Hikâyet başlasa şeh hazretinde
Mühendisler dem urmasalar katında
(GN; 330, 903)

husûmet (Ar.) başla-: Düşmanlığa başlamak.

Bu hâlette kılıp habsini izhâr
Husûmet başladı hûn-rîz-i hûn-hâr
(GN; 349, 1036)

yıglay başla-: Ağlamaya başlamak.
Açıg ün birle yıglay başladı zâr
Şeh-i nevşâd üçün ol mâh-ı ferhâr
(GN; 331, 910)

ber-:

bâr (Far.) ber-: Müsaade, izin vermek.

Çıkıp taht üzre müşgîn şâh-ı ferhâr
Töre birle kamug elge berip bâr
(GN; 289, 608)

beşâret (Ar.) ber-: Müjde vermek.

Beşâret bergil ey dil ehl-i gamga
Kim er tek sabr kılsunlar elemga
(GN; 374, 1212)

Yörüp bülbül haber kıldı ki ey şâh
Beşâret ber ki devlet keldi nâ-gâh
(GN; 281, 554)

İcâzet berip elg özr koldı
Töşek saldılar uyku vakti boldı
(GN; 222, 137)

beşâret-nâme (Ar.+Far.) ber-: Müjde haberi getirmek.

Beşâret-nâme berdi hâtif-i gayb
Hüner kıldı atıyyet fethini ayb
(GN; 212, 57)

cân (Far.) ber-: Ölmek, vefat etmek.

Çü cân berip tapar gevherni gavvâş
Azîz cânındın artukrak tutar hâs
(GN; 368, 1169)

cevâb (Ar.) ber-: Cevap vermek.

Cevâbın bergeç ol şeh-zâde nevrûz
Revân başladı takrir-i dil-efrûz
(GN; 336, 946)

haber (Ar.) ber-: Haber vermek.

İnanmam tali'imdin bu nazarnı
Ki bermedi müneccim bu haberni
(GN; 267, 453)

Anıng idin tapadur-men sabâdın
Haber bergil manga ol âşnâdın
(GN; 270, 472)

icâz (Ar.) ber-: Mucize sayılacak kadar

özlü ve şaşırtıcı sözler söylemek.

Kılıp fehm ü hitâb ü nâm u ilâm
Berip icâz u dîn ü şerh ü ahkâm
(GN; 208, 25)

icâzet (Ar.) ber-: İzin vermek.

İcâzet berip elg özr koldı
Töşek saldılar uyku vakti boldı
(GN; 222, 137)

Buşurganmay salıp barganlarıga
İcâzet berdi hem kalganlarıga
(GN; 256, 374)

Azîmet müşgîn öz yerine

İcâzet berdi çin elçilerine

(GN; 304, 714)

istidâd (Ar.) ber-: Yetki vermek.

Ki nevrûzga köp istidâd berse

Yasap ferhâr mülkine yiberse

(GN; 250, 327)

merhem (Ar.) ber-: İlaç, merhem vermek.

Çü merhem bermeseng nîş urmaging ne

Nemek ber-sîne-i rîş urmaging ne

(GN; 242, 274)

mirâc (Ar.) ber-: Yükseltmek, yüceltmek.

Mahabbetdin başına tâc berdi

Habîbu'llâh atap mirâc berdi

(GN; 210, 37)

murâd (Ar.) ber-: Murat vermek.

Egerçi renc ü mihnetdin yırading

Yaratkan tengri bat bergey murâdın

(GN; 279, 540)

müjde (Far.) ber-: Müjde vermek.

Manga ol dem ki bu gam müjde berdi

Çagır hûn-ı dil ü nuklum gam erdi

(GN; 374, 1213)

rızâ (Ar.) ber-: Razı olmak, onay vermek.

Rızâ berdi gül-i miskin bu sözge

Burungı ahdini kılmadı özge

(GN; 306, 728)

Rızâ berdim ne kim bolsa yaraging

Başımur anda kim bolsa adaging

(GN; 303, 708)

tâc (Ar.) ber-: Taç vermek.

Mahabbetdin başına tâc berdi

Habîbu'llâh atap mi'râc berdi

(GN; 210, 37)

teselli (Ar.) ber-: Teselli vermek, avutmak.

Özin her dem bir iş birle avutur

Teselliler berip könglin savutur

(GN; 227, 170)

teşvîş (Ar.) ber-: Karışıklık çıkarmak.

Yemen ser-haddine çapkun yiberdi

Umaksıp elge köp teşvîş berdi

(GN; 348, 1027)

vade (Ar.) ber-: Söz vermek, vaat etmek.

Munung tek köp ümîdler vade berdi

Bu sözler birle sûsenni yiberdi

(GN; 280, 546)

yelge ber-: Boşa çıkarmak.

Sening ümidinge keldim bu elge

Er erseng bermegil sa'yimni yelge

(GN; 259, 395)

bil-:

hâl (Ar.) bil-: Durum bilmek.

Yemen sultânı çün kördi cemâlin

Ferâset birle bildi barça hâlin

(GN; 342, 987)

iş bil-: İşini bilmek.

Eger sendin yana bir iş bileyin

Öz elgim birle otangdın çapayın

(GN; 253, 348)

özüngni bil-: Kendini, haddini bilmek.
Atıngdın tüş atım toynağını öp
Özingni bil fuzûlluk kılmağıl köp
(GN; 356, 1081)

boya-:

kızıl kanga boya-: Kızıl kana
boyanmak.
Yer üstin ağnadı tonın kılıp çâk
Kızıl kanga boyap boyın başın pâk
(GN; 248, 318)

büt-:

fermân (Far.) büt-: Ferman yazmak.
Okutkaç ol bitik hattını hakan
Bitik tek tolğanıp bütkerdi fermân
(GN; 313, 782)

bütür-:

iş bütür-: İş bitirmek.
Mening üçün ne emgending ne kördüng
Ne bütmeý kalğan işimni bütürdüng
(GN; 242, 275)

çakıl-:

ot çakıl-: Ateş saçılmak.
Urunup seskenip koptı yerindin
Açıgdın ot çakılıp közlerindin
(GN; 238, 244)

yaşın çakıl-: Şimşek çakması.
Bulut kökrep yaşın andak çakıldı
Ki deryâ neft tek otka yakıldı
(GN; 319, 826)

çayka-:

nîş (Far.) çayka-: Zehir salmak.

Kümiş inçü kılıp gül yaprağın rîş
Asel üstinde arı çaykadı nîş
(GN; 367, 1160)

çevir-:

yüz çevir-: Yüz çevirmek, gösterdiği
ilgiyi kesmek.
Bu tepkende ming atlıg utru turmas
Açıglansa tümendin yüz çevirmes
(GN; 354, 1068)

çevür-:

yüz çevür-: Yüz çevirmek, gösterdiği
ilgiyi kesmek.
Başım barsa bu yoldın yüz çevürmen
Köngülge kimsening mihrin kivürmen
(GN; 280, 545)
Yüz evürseng tagı men yüz çevürmen
Gamingdın başka bi'llâh kim dem urman
(GN; 302, 702)

çık-:

cânı (Far.) çık-: Canı çıkmak, ölmek.
Yüzüng körmey gâmingdın çıktı cânım
Felekcin aştı feryâd u figânım
(GN; 264, 428)

demi (Far.) çık-: Sesi çıkmak.
Demi çıkmay melâmetdin perîşân
Iya bilmey hayâtındın peşîmân
(GN; 291, 623)

sözindin çıkma-: Sözünden dışarı
çıkmamak.

Ki kılgaylar anga i'zâz u ikrâm
Sözindin çıkmagaylar hâsıdın âm
(GN; 347, 1021)

tili çık-: Dili çıkmak, konuşmak.
Süt emgende sa'âdet dâye boldı
Tili çıkkaç hüner hem-sâye boldı
(GN; 220, 117)

yoldın çık-: Yoldan çıkmak.
Ulug yoldın çıkıp ekki vefâ-dâr
Koyup taglarga yüz nâ-kâm u nâ-çâr
(GN; 306, 733)

düş-:

cânıga (Far.) ot düş-: Canına ateş düşmek.

Ne ot tüşti cânınga bilmen âhır
Halâsımnı tasavvur kılman âhır
(GN; 239, 249)

em-:

süt em-: Süt emmek.

Süt emgende saâdet dâye boldı
Tili çıkkaç hüner hem-sâye boldı
(GN; 220, 117)

esle-:

sözni esleme-: Sözüni dikkate almamak.
Melik-zâde bu sözni eslemedi
Revân meclis üçün işret tiledi
(GN; 254, 356)

eşit-:

tasîhat (Ar.) eşit-: Nasihat dinlemek, öğüt almak.

Atangdur-men eşit mendin nasîhat
Ki bu dünyî erür beş kün ganîmet
(GN; 345, 1006)

söz eşit-: Söz dinlemek, öğüt dinlemek.

Eşitti erse gül sûsen sözini

İsi azdı tıya bilmey özini

(GN; 241, 264)

Çü mundak katık sözler eşitti

Tevâzu birle sûsenga hem ayttı

(GN; 242, 272)

Bu sözlerni eşitti erse nevrûz

Açıglandı ki ey pîr-i bed-âmûz

(GN; 252, 344)

Eşitip gül bu sözlerni nühüfte

Hem-ol-dem goncası boldı şüküfte

(GN; 278, 529)

Kelip sûsen hem ol vaz'ı bile şâd

Eşitken sözlerni kıldı bünyâd

(GN; 284, 574)

Tilim kesgil çıkargıl közlerimni

Eşitmegil perîşân sözlerimni

(GN; 291, 629)

evür-:

yüz evür-: Yüz çevirmek, gösterdiği ilgiyi kesmek.

Tahammül kıldı salmadı özini

Hem-ol yoldın evürmedi yüzini

(GN; 256, 369)

Yüz evürseng tagı men yüz çevürmen

Gamingdın başka bi'llâh kim dem urman

(GN; 302, 702)

Yüz evürgeç kamug bütlerdin ol pîr

Hem-ol-dem kıblesini kıldı tagyîr

(GN; 312, 774)

Yetip hac mevsimi nâ-geh bu künler

Yüz evürüp ka'bega âlem ser-â-ser

(GN; 361, 1116)

ıçkın-:

yürek ıçkın-: Hayrette kalmak.

Yürek ıçkındı vü köngli tarıktı

Öz ıçkısı bile ilgerü çıktı

(GN; 352, 1056)

ıç-:

ant ıç-: Ant içmek, yemin etmek.

Bu söz üstide köp ant ıçtı ol mâh

Köngüldin koptı vü turdı şehen-şâh

(GN; 303, 710)

hûn-âbe (Far.) ıç-: Kanlı su içmek, dertli, kederli olmak.

Erür âşık işi hûn-âbe içmek

Cihân u cânıdın bir yolu keçmek

(GN; 256, 373)

mey (Far.) ıç-: Şarap içmek.

Kecege tegrü andak içtiler mey

Ki yattılar ayaktın başını bilmey

(GN; 254, 358)

kal-:

hayrân (Ar.) kal-: Hayran kalmak, hayrette kalmak.

Yana hem öZR koldı şeh firâvân

Ki sûsen ol keremdın kaldı hayrân

(GN; 283, 571)

Şeh ol evsâflarındın kaldı hayrân

Sevünüp zûd körmey ez dil ü cân

(GN; 328, 884)

hayret (Ar.) içinde kal-: Hayret içinde kalmak, şaşırmaq.

Ki kaldı barça el hayret içinde

Ki ne boldı bu bir sa'at içinde

(GN; 358, 1096)

keç kal-: Geç kalmak.

Bu yol emgekidin fikr etmegin hiç

Murâdıng tengri berse kalmagıl keç

(GN; 234, 219)

lâl (Ar.) kal-: Dili tutulmak.

Yemenlıglar ol iştin kaldılar lâl

Atın kamçılardı nevrûz der-hâl

(GN; 358, 1092)

melâmet (Ar.) kal-: Aşağılanıp kalmak.

Gül-i bî-çâre hem sevdâ içinde

Melâmetdin kalıp gavga içinde

(GN; 276, 515)

sabrı (Ar.) kalma-: Sabrı kalmamak.

Barıp körgen kişining sabrı kalmay

Aşukup yandı yolda bir dem urmay

(GN; 338, 961)

taaccübde (Ar.) kal-: Hayrette kalmak, şaşırmaq.

Körüp şehni bu sûret birle bülbül

Taaccübde kalıp başladı gulgul

(GN; 258, 387)

zamânî (Ar.) kal-: Gizli kalmak.

Ol eldin kelse nâ-geh kârvânî

Ulusdın yaşurın kalmas zamânî

(GN; 270, 475)

keç-:

cihândın (Far.) keç-: Dünyadan geçmek.

Sening ümîdinge keçtim cihândın

Keçip âvâre boldum hânümândın

(GN; 263, 419)

tekellüm (Ar.) keç-: Sohbet etmek.

Beş altı kün kılıp îş ü tena'um

Arada keçti köp türlüg tekellüm

(GN; 323, 855)

yoldın keç-: Vazgeçmek.

Şehen-şehga ayak tutti kim içkil

Meni dep özgedin bir yolu keçkil

(GN; 224, 146)

keçür-:

hoş (Far.) keçür-: Hoş geçirmek.

Felekning gerdîşindin körmegil gam

Cihânnı hoş keçürgil şâd u hurrem

(GN; 344, 998)

Bu kün kim fursating bar hoş keçürgil

Yana tang atsa anı anda körgil

(GN; 345, 1007)

kel-:

haber (Ar.) kel-: Haber gelmek.

Haber keldi ese müşgîn-i ferhâr

Bilip keyfiyyetini âhır-ı kâr

(GN; 362, 1122)

kan kel-: Kan gelmek.

Birer yıglap olok tınsa küçenip

Dimâgındın kelür kan birle enip

(GN; 276, 519)

özine kel-: Kendine gelmek.

Savuk sular saçıp gülning yüzine

Ki nâ-geh seskenip keldi özine

(GN; 274, 500)

Köz açtı subh-dem keldi özine

Yokardın gül körünmedi közine

(GN; 275, 507)

Gül-âb efşân çü boldı yüzlerine

Perîler keldi nâ-geh özlerine

(GN; 358, 1092)

rahmı (Ar.) kel-: Mermamete gelmek.

Körüp nevrûz anıng vasfını nâ-hoş

Kelip rahmı bolup vaktı müşevveş

(GN; 337, 952)

keltür-:

başına belâ (Ar.) keltür-: Başına belâ

getirmek.

Özüngni küç bile öldürmeding ne

Başımızga belâ keltürmeging ne

(GN; 277, 523)

selâm (Ar.) keltür-: Selam getirmek.

Kelip sûsen yegâne gül katında

Selâmı keltürüptür hazretinde

(GN; 281, 556)

kes-:

ümîd (Far.) kes-: Ümit kesmek,

kaybetmek.

Kesip cândın ümîd ekki şehen-şâh

Bu yıl keldiler erdi hacga nâ-gâh

(GN; 363, 1129)

Felek devrine lanet kıldı bisyâr

Cânıdın kesti ümidin be-yek-bâr

(GN; 293, 639)

ket-:

başın alıp ket-: Başını alıp gitmek.

Başın alıp ketip barganlarınça

Yetip turmay ayagı barganınça

(GN; 314, 790)

özindin ket-: Kendinden geçmek.

Gül-âb u su saçıp her-dem yüzindin

Gehî yıglap keter erdi özindin

(GN; 274, 504)

yolına ket-: Yoluna gitmek.

Yok erse bizge andak hîle etkey

Ki bar yoknı alıp yolına ketkey

(GN; 254, 355)

ketür-:

sofra (Ar.) ketür-: Sofra, yemek getirmek.

Eliglerin tutup evge kivürdi

Barıp mihmân üçün sofrâ ketürdi

(GN; 316, 800)

key-:

mâtem (Ar.) tonı key-: Yas elbisesi giyinmek.

Ki âlem örtene yazdı demindin

Felek mâtem tonın keydi gamındın

(GN; 273, 494)

kir-:

kanıga kir-: Kanına girmek.

Meni men itmengiz kirmeng kanımga

Ger ölsem yolıda minnet cânımga

(GN; 301, 694)

tüşünge kir-: Rüyasına girmek.

Tüşüngde kirdi mü ol baht-ı bîdâr

Ki tüş körge tek etting sözni tekrâr

(GN; 266, 448)

yolga kir-: Yola girmek.

Tevekkül birle yolga kirdiler hoş

Burungıdın dagı arturdılar hoş

(GN; 258, 384)

kol-:

özr (Ar.) kol-: Özür dilemek, af dilemek.

İcâzet berip elg özr koldı

Töşek saldılar uyku vakti boldı

(GN; 222, 137)

Çü bülbül gül bile hem-râz boldı

Revân sûsen yöridi özr kördı

(GN; 244, 290)

Yana hem özr koldı şeh firâvân

Ki sûsen ol keremdın kaldı hayrân

(GN; 283, 571)

Tevâzu birle özrin koldı nevrûz

Kim ey sahîb-kırân-ı âlem-efrûz

(GN; 350, 1040)

kon:

devlet (Ar.) hümâyî (Far.) kon-:

Devlet kuşu konmak.

Evimge kondı bir devlet hümâyî

Tulû etti saâdet tolunayı

(GN; 341, 981)

kop-:

yel kop-: Fırtına kopması.

Muhâlif yel kopup çaykaldı deryâ

Kıyâmettin katıg kün boldı deryâ

(GN; 319, 825)

Keçe birle kînete koptı bir yel

Ki yuduk barçamız bu dünyîdin el

(GN; 323, 848)

yüregi kop-: Yüregi kopmak,
neşelenmek, sevinmek.

Yüregi koptı könglü boldı hurrem
Anı indep dedi ey yâr-ı hem-dem
(GN; 229, 182)

kopar-:

tûfân (Ar.) kopar-: Fırtına koparmak.

Cılav koydı vü uçdın uçka bardı
Ayaktın baş koyup tûfân kopardı
(GN; 353, 1059)

Cılav koydı vü uçdın açka bardı
Çapıp baştın ayak tûfân kopardı
(GN; 355, 1074)

koy-:

baş koy-: Boyun eğmek, boyun bükme,
eziklik duymak.

Yüregi örtenip közdin töker yaş
Ayak içken sayu her-dem koyar baş
(GN; 237, 239)

Kadem ornında şeh-zâde koyup baş
Mahabbet birle oynap cânını fâş
(GN; 261, 406)

Kılıp dünyîde yek-rûye işimni
Koyuptur-men ayağına başımni
(GN; 301, 693)

Berip öz ihtiyarımni kolungga
Başımni men koyuptur-men yolungga
(GN; 303, 709)

Biribirning tizine baş koyuşup
Uyıldılar ayakları uyuşup
(GN; 308, 744)

Zamânî toprag üstinde koyar baş

Gehî bagrına küç birle urur taş
(GN; 331, 911)

Cılav koydı vü uçdın uçka bardı
Ayaktın baş koyup tûfân kopardı
(GN; 353, 1059)

Cılav koydı vü uçdın uçka bardı
Ayaktın baş koyup tûfân kopardı
(GN; 353, 1059)

bünyâd (Far.) koy-: Temel koymak,
temel atmak.

Aning tek saltanatka koydı bünyâd
Ki sultanlık esâsı bol âbâd
(GN; 216, 82)

kadem (Ar.) koy-: Ayak basmak,
harekete geçmek.

Beling baglap ayak baskın yüzümge
Revân bolgıl kadem koygıl közümge
(GN; 234, 218)

Er oğlu kim kadem koysa bu yolga
Kadem baştın kerektür cânı yolga
(GN; 256, 372)

karavul (Moğ.) koy-: Nöbetçi koymak,
tutmak.

Karavullar koyup kaçkan yolına
Yiberdi elçiler nevşâd eline
(GN; 362, 1123)

ruh (Ar.) koy-: Yüz sürmek.

Gül ü nevrûz u müşgîn birle ferrûh
Medîne hıttasına koydılar ruh
(GN; 371, 1190)

rolınga cân (Far.) koy-: Uğruna can
vermek.

Eger ming cân yolında koysam azdur
Aning üçün cânımdın toysam azdur
(GN; 285, 585)

rolınga koy-: Yoluna koymak, yönünü çevirmek.

Köyügüngni körüp bir yolu köydüm
Hayâtımnı sening yolingda koydum
(GN; 277, 526)

büz koy-: Meyil etmek, yönelmek.
Kılıp nevrûz hem azmin musammem
Revân çin mülkine yüz koydı ol-dem
(GN; 304, 717)
Kılıp hacc u ziyâret resmini tüz
Köçüp nevşâd eline koydılar yüz
(GN; 371, 1192)

kökre-:

bulut kökre-: Bulut kükremesi yağmur yağacak olması.
Bulut kökrep yaşın yaşnap esip yel
Boratıp kar yağıp yamgur etip seyl
(GN; 305, 724)
Bulut kökrep yaşın andak çakıldı
Ki deryâ neft tek otka yakıldı
(GN; 319, 826)

kör-:

derd (Far.) kör-: Dert, sıkıntı görmek.
Elâ ey nâzenin-i nâz-ı pür-derd
Bu kündin songra yâ rab körmegil derd
(GN; 279, 539)

hayâl (Ar.) kör-: Hayal görmek.
Hayâlingni körüp bu boldı hâlim
Visâlingga kaçan yetsün mecâlim

(GN; 268, 461)

revâ (Far.) kör-: Reva, uygun, layık görmek.

Revâ körsem aning renc ü azâbın
Ne degey-men kıyâmet kün hisâbın
(GN; 333, 924)

tüş kör-: Rüya görmek.

Neçük nevrûz gülni түşte kördi
Ne türlüğ sırrını eldin yaşurdı
(GN; 245, 295)
Tüşüngde kirdi mü ol baht-ı bîdâr
Ki түş körgen tek etting sözni tekrâr
(GN; 266, 448)

kuru-:

közindin yaş kuruma-: Gözündeki yaşın kurumaması, sürekli ağlamak.
Ketermey köz biribirining közindin
Kurumas yaş ekisining közindin
(GN; 299, 684)

kuruş-:

Kanı kuruş-: Kanı kurumak.
Çü el içre közi kim gülge tüşti
Yüregi sustanup kanı kuruşti
(GN; 273, 492)

saç-:

kan saç-: Kan saçmak.
Aning tek sustanıp tüşti ayaktın
Ki yaş ornında kan saçtı karaktın
(GN; 241, 265)

kan yaş saç-: Kanlı gözyaşı saçmak.
Ayakın öpti vü köp kıldı zârî

Saçıp kan yaş çü ebr-i nev-bahârî
(GN; 277, 521)

Biribirin körüp kan yaş saçarlar
Birer lahza köngül râzın saçarlar
(GN; 294, 643)

su saç-: Su saçmak.
Gül-âb u su saçıp her-dem yüzündin
Gehî yıglap keter erdi özündin
(GN; 274, 504)

sakla-:

mahal (Ar.) sakla-: Yerini saklamak,
gizlenmek.
Mahal saklap mübârek fâl birle
Gazel başladı derd ü hâl birle
(GN; 261, 411)

sal-:

âteş-i tîz (Ar.) sal-: Şidetli, keskin ateş
salmak.
Lebim la'li şeker tek âteş-engîz
Salur yüz ming köngülge âteş-i tîz
(GN; 225, 154)

bî-hâst (Far.) sal-: Aciz bırakmak.
Muhâlif söz bile ey kavlı nâ-râst
Meni saldıng bu sevdâ içre bî-hâst
(GN; 265, 438)

bünyâd (Far.) sal-: Temel atmak.
Gaming çün saldı könglüm içre bünyâd
Hem ol-dem otka yaktı taht-ı nevşâd
(GN; 268, 457)

otka sal-: Ateşe salmak.
Ki biz mundag kanda barur-biz

Ulusnı küç bile otka salur-biz
(GN; 251, 339)

töşek sal-: Döşek sermek, yatak
hazırlamak.
İcâzet berip elg özr koldı
Töşek saldılar uyku vakti boldı
(GN; 222, 137)

yırak sal-: Uzak salmak, durmak.
Yana sûsen yırak saldı kim ey mâh
Kaçan kelsün bu gurbet içre ol şâh
(GN; 270, 474)
Meded kıldı inâyet bâd-bânı
Yırak saldı su ol eğrimdin anı
(GN; 321, 837)

savu-:

könglü savu-: Gönlü soğumak.
Egerçi rahm gerdingde yavumas
Meni mundak körüp könglüng savumas
(GN; 266, 442)

savut-:

köngül savut-: Gönül soğutmak.
Özin her dem bir iş birle avutur
Teselliler berip könglin savutur
(GN; 227, 170)

sıçra-:

yerindin sıçra-: Yerinden sıçramak.
Keyip bir kıskarak ton şeb-revâne
Yerindin sıçradı şâh-ı zamâne
(GN; 260, 403)
Gül-i müşgîn yerindin sıçradı cüst
Eşikni içgerüdün bağladı rüst
(GN; 331, 908)

Tevâzu birle sıçradı yerindin
Yokarı aldı barça beglerindin
(GN; 342, 989)

sor-:

ahvâl (Ar.) sor-: Hal, durum, vaziyet sormak.

Kopup sûsen çıkıp bülbülün kördi
Siyâset birle ahvâlün sordı
(GN; 239, 252)

Elin öpti ayagın kuçtı der-hâl
Du'âdın songra sordı şerh ü ahvâl
(GN; 258, 388)

haber (Ar.) sor-: Haber sormak.

Haber sormakka bülbül ağzı barmas
Tegayyür birle sûsen hod dem urmas
(GN; 293, 642)

hâl (Ar.) sor-: Hal, durum sormak.

Yetip bülbülün yaguz kördi ol
Ne kim nevrûz hâlin sordı ol
(GN; 280, 550)

Salâber birle ol bî-rahm kâfir
Alarning şerh-i hâlin sordı bir bir
(GN; 310, 759)

Sorup anglap alar hâlini bir bir
Burun zâhid katında kıldı takrîr
(GN; 316, 803)

Hem-ol sâat ki cevher gülün kördi
Tapukluklar bigin hâlini sordı
(GN; 322, 845)

Çü kaddinde edeb tüzini kördi
Edeb birle burun hâlini sordı
(GN; 343, 990)

sön-:

demi (Far.) sön-: Soluğu durmak.

Yana bir âh urup medhûş boldı
Demi söndi vü nefesi boş boldı
(GN; 275, 508)

söyle-:

söz söyle-: Söylemek, konuşmak.

Kılıp güstâhlığ gül hazretinde
Katık söz söyledim bilmey katında
(GN; 244, 285)

Ne kim söz söylese nevrûz nevrûz
Belinglese sözi nevrûz nevrûz
(GN; 246, 301)

sür-:

ömr (Ar.) sür-: Yaşamak, hayatına devam etmek.

Cihânda munca yıllar ömr sürdüm
Neçük kim bolsa dünyânı keçürdüm
(GN; 243, 282)

tap-:

cân (Far.) tap-: Can bulmak.

Mesîhâ tek demimdin cân tapar el
Ünümnüng derdidin dermân tapar el
(GN; 230, 189)

dermân (Far.) tap-: Derman, çare bulmak.

Kengeşti beg begât birle firâvân
Hiç iş birle tilep tapmadı dermân
(GN; 249, 322)
Mesîhâ tek demimdin cân tapar el
Ünümnüng derdidin dermân tapar el
(GN; 230, 189)

mahal (Ar.) tap-: Yer bulmak.

Mahal taptıng mı hiç kördüng mü gülñi
Sagundurdung mu bu bî-çâre kulñi
(GN; 259, 394)

maksûd (Ar.) tap-: Maksudına ulaşmak.

Neçük kim taptı maksûdını nevrûz
Anıng tek bolsun uşbu şâh-ı firûz
(GN; 376, 1225)

murâd (Ar.) tap-: Muradına kavuşmak.

Gül ü nevrûz çün taptı murâdın
Körüp ol besteliglarnıng güşâdın
(GN; 361, 1117)
Hoş ol-dem ki bolup devlet muvâfık
Tilep tapkay murâdın ekki âşık
(GN; 365, 1149)
Çü erdi bu saâdetka sezâ-vâr
Tilep taptı murâdın âhır-ı kâr
(GN; 375, 1221)

nevâ (Far.) tap-: Nağme dizmek, şarkı söylemek.

Meğer ol nagmedin bir dem avunup
Nevâ tapkay köngül gamdın sevünüp
(GN; 218, 101)

nişân (Far.) tap-: İşaretlemek, belirtmek, iz koymak.

Köp istep tapmasa nâ-geh nişânım
Neçük bolgay mening ol mihr-bânım
(GN; 333, 919)
Tilep istep nişân tapmas kişidin
Dagı dermânderak boldı işindin
(GN; 227, 169)

tabîr (Ar.) tap-: Tabir buldu, tabirine ulaştı.

Çü şeh öz tüşine tabîr taptı
Tilegen işine tedbîr taptı
(GN; 233, 210)

tedbîr (Ar.) tap-: Çare bulmak.

Çü şeh öz tüşine ta'bîr taptı
Tilegen işine tedbîr taptı
(GN; 233, 210)

teselli (Ar.) tap-: Teselli bulmak.

Hîç iş birle teselli tapkusı yok
Mamuk birle yalınñı yapkusı yok
(GN; 249, 325)

tileg tap-: Dileğine kavuşmak.

Çü lutfingız bu kulga bolsa hem-râh
Aceb yoktur tilegim tapsam ey şâh
(GN; 346, 1012)

vasl (Ar.) tap-: Kavuşma, ulaşma, birleşme.

Körüp köp iştiyâk u derd-i hicrân
Kinete vasl tapkay cân-ı cânân
(GN; 365, 1148)

visâl (Ar.) tap-: Arzusuna kavuşmak.

Meğer hakan etip gülñüng hayâlin
Tiledi sevünüp tapsa visâlin
(GN; 287, 597)

tarık-:

köngli tarık-: İçi sıkılmak.

Yürek ıckındı vü köngli tarıktı
Öz ıckısı bile ilgerü çıktı
(GN; 352, 1056)

toldur-:

kadeh (Ar.) toldur-: İçki doldurmak.

Kel ey sâkî tarab vaktini hôş tut

Kadeh toldur kopuzçılarga hoş tut

(GN; 218, 99)

toy-:

cânındın (Far.) toy-: Canına doymak,

yaşamaya doymak.

Eger ming cân yolında koysam azdur

Aning üçün cânımdın toysam azdur

(GN; 285, 585)

cihandın (Far.) toy-: Dünyaya doymak.

Uyumas boldu işret hod ne bolur

Cihandın toydı sohbet hod ne bolur

(GN; 246, 304)

tök-:

kan tökme-: Kan akıtmamak.

Özünge rahm kıl kanıngnı tökme

Teningdin küç bile cânıngnı sökme

(GN; 356, 1080)

közdin yaş tök-: Ağlamak.

Yüreği örtenip közdin töker yaş

Ayak içken sayu her-dem koyar baş

(GN; 237, 239)

tur-:

mukâbil (Ar.) tur-: Karşı durmak.

Mûciler turguzup berkitti kunbul

Kara tag dek yasap turdı mukâbil

(GN; 353, 1060)

utru turma-: Karşı durmamak, karşı

çıkılmamak.

Bu tepkende ming atlıg utru turmas

Açıglansa tümendin yüz çevirmes

(GN; 354, 1068)

tut-:

fermânını (Far.) tut-: Emrine uymak.

Ulus bolsun aning key hükmidin sâf

Ki fermânını tutsun kâf-tâ-kâf

(GN; 376, 1230)

hâs (Ar.) tut-: Kıymetli görmek.

Ulus bolsun aning key hükmidin sâf

Ki fermânını tutsun kâf-tâ-kâf

(GN; 376, 1230)

hôş (Far.) tut-: Hoş, güzel tutmak.

Kel ey sâkî tarab vaktini hôş tut

Kadeh toldur kopuzçılarga hoş tut

(GN; 218, 99)

kulak tut-: Haber salmak.

Tut toskudın anga hem bir ayak tut

Bosagasın öpüp mendin kulak tut

(GN; 234, 220)

müsellem (Ar.) tut-: Dayanak olmak,

tanıklık etmek.

Eger zihni nege yüzlense bir dem

Hem-ol-dem akl-ı gül tutgay müsellem

(GN; 215, 79)

pâs (Far.) tut-: Nöbet tutmak.

Tang atkunça muning tek pâs tuttı

Besî gam yedi vü hûn-âbe yuttı

(GN; 275, 506)

sohbet (Ar.) tut-: Sohbet etmek.

Tutar erdim yiğitler birle sohbet

Kılıp dünyâ içinde îş ü işret
(GN; 322, 847)

sözge tut-: Söze tutmak, lafa tutmak.
Yaş ermes-men ki söz birle avutsang
Meni her-dem bir özge sözge tutsang
(GN; 266, 443)

terfîb (Ar.) tut-: Düzenlemek,
sıralamak, düzene sokmak.
Yasadı hikmeti bu munça terkîb
Ki dünyânın medârı tuttı terfîb
(GN; 206, 6)

yol tut-: Yola çıkmak.
Çerig allın tüzüben tuttı yolnı
Hirevül turguzup toktattı golnı
(GN; 352-353, 1058)
Çerig ellin tüzüben tuttı yolnı
Karavul turguzup tohtattı golnı
(GN; 355, 1073)

tüş-:

adaktın түş-: Mecalsiz kalmak, güçten
kuvvetten düşmek.
Yavuk yetkeç yayaklandı yıraktın
Boyn körge kişi түşti adaktın
(GN; 329, 893)

âşûb (Far.) түş-: Karışıklık çıkmak,
kargaşa oluşmak.
Ne kim tuşluk tuşında түşti âşûb
Ser-i şemşîr boldı ber-ser-i çûb
(GN; 313, 784)

gulgul (Far.) түş-: Çılgılık koparmak.
Yana ferrûh ayagina түşüp gül

Tavâf kılguçılarga түşti gulgul
(GN; 365, 1145)

güzârı (Far.) түş-: Yolu düşmek.
Tüşüp nevşâd şehrine güzârım
Pesend etti ol elni ihtiyârım
(GN; 240, 258)

közi түş-: Gözü ilişmek.
Karavulga kelip erdi gül özi
Hemîn kim bu çerigge түşti közi
(GN; 351, 1045)

ot түş-: Ateş düşmesi.
Ne agzınga sıgar bu söz ne tilge
Ki bî-had ot түşüptür cân-ı dilge
(GN; 292, 631)

yesîr (Ar.) түş-: Esir düşmek.
Hotenlig bir yesîr түşken kiçikdin
Köterip sattılar üç dört eşiktin
(GN; 310, 761)

yırak түş-: Uzak düşmek.
Çü ol tûfân anıng tek koptı nâ-geh
Yırak түşti yavuk hûrşiddin meh
(GN; 334, 932)

yolga түş-: Yola düşmek, yola çıkmak.
Künin bolcap hem-ol-dem yolga түşti
Yörüp ferhâr mülkine yavuştı
(GN; 235, 223)

tüz-:

elhân (Ar.) түz-: Şarkı okumak.
Çemende bülbül ü kumrî gazel-h'ân
Tüzüp dürrâc u keklik türlü elhân
(GN; 361, 1115)

nevâ (Far.) tüz-: Nağme dizmek, şarkı söylemek.

Kivürdi kıçkırın ma'nî burâk
Nevâ tüzdüm kadeh çevürdi sâkî
(GN; 213, 65)

ur-:

bagrına taş ur-: Bağrına taş bağlamak.

Zamânî toprak üstinde koyar baş
Gehî bagrına küç birle urur taş
(GN; 331, 911)

Zamânî toprak üstinde koyar baş
Gehî bagrına küç birle urur taş
(GN; 331, 911)

başın yerge ur-: Başını yerlere vurmak.

Başın yerge urup nece çalındı
Ki boynındın süngeleri köründi
(GN; 292, 634)

bıçak ur-: Bıçak vurmak, kesmek.

Közi tüzmez ki baksa gül yüzine
Derin devr kim bıçak ursa özine
(GN; 291, 624)

çarh (Far.) ur-: Çark kurmak.

Çü urdı himmeti gül-bang-ı levlâk
Mahabbet üstide çarh urdı eflâk
(GN; 209, 28)

dem (Far.) ur-: Söz, bahis açmak.

Haber sormakka bülbül ağzı barmas
Tegayyür birle sûsen hod dem urmas
(GN; 293, 642)

özin yerge ur-: Kendini yere atmak, hayıflanmak.

Yanıp öyge ton obragın kılıp çâk
Özin yerge urup başka saçıp hâk
(GN; 296, 660)

ver-:

cân (Far.) ver-: Can vermek, ölmek.

Alar kim kıldılar maksûd-ı hâsıl
Berip cân boldılar cânânga vâsıl
(GN; 279, 542)

yag-:

kar yag-: Kar yağması.

Bulut kökrep yaşın yaşnap esip yel
Boratıp kar yagıp yamgur etip seyl
(GN; 305, 724)

yaşar-:

közleri yaşar-: Gözleri yaşarmak.

Başına tüşken emgeklerni bildi
Yaşardıp közlerin köp rahm kıldı
(GN; 281, 551)

ye-:

gam (Ar.) ye-: Gamlanmak,

kederlenmek, üzüntü çekmek.

Yemek içmekdin aç u özmriddin sır
Bagırdın kan içir könglinde gam yer
(GN; 247, 306)

Tang atkunça muning tek pâs tuttı
Besî gam yedi vü hûn-âbe yuttı
(GN; 275, 506)

yet-:

yeti yerge yet-: Yedi kat yere girmek.

Geh örlep çarh kâfına minerler
Geh enişlep yeti yerge yeterler
(GN; 307, 738)

yığ-:

çerig yığ-: Asker toplamak.

Yarag ol kördi nevrûz-ı cihân-gîr
Ki hân kılgay çerig yıgmakka tedbîr
(GN; 348, 1031)

yıgla-:

kan yıgla-: Kan ağlamak.

Anıng tek tolganıp yıgladılar zâr
Ki kan yıglamagan kalmadı diyâr
(GN; 249, 320)

Yüzini yerge sürtüp yıglaşa zâr
Ne kim uçkan yügürgeñ kan yıglar
(GN; 324, 859)

zâr (Far.) yıgla-: Ağlayıp inlemek.

Yüzini yerge sürtüp yıglaşa zâr
Ne kim uçkan yügürgeñ kan yıglar
(GN; 324, 859)

Ataların tanıp ol ekki gam-h'âr
Sevingendin besî yıgladılar zâr
(GN; 364, 1143)

yiber-:

çapkun yiber-: Birlik göndermek,
akıncı göndermek.

Yemen ser-haddine çapkun yiberdi
Umaksıp elge köp teşvîş berdi
(GN; 348, 1027)

kız yiber-: Kız vermek, ulaştırmak.

Firâvân mal ataptur husrev-i çîn
Yibersün dep kızını şâh-ı müşgîn
(GN; 296, 658)

yut-:

hûn-âbe (Far.) yut-: Kanlı su yutmak.

Tang atkunça munıng tek pâs tuttı
Besî gam yedi vü hûn-âbe yuttı
(GN; 275, 506)

yuy-:

cihândın (Far.) el yuy-: Cihandan,
dünyadan el çekmek.

Cihandın el yuyup cândın bolup sır
Tilep tapmay katıg çarlagu tek yer
(GN; 332, 916)

1.1.3. Karmaşık Fiiller

1.1.3.1. Alışkanlık Fiilleri (-Ar ol-, -Ar bol-, -mAs ol-)

Eşütür bolsa gül âhengi bülbül
Öngine tüşti ferhâr içreki gül
(GN; 231, 198)
Uyumas boldu işret hod ne bolur
Cihandın toydı sohbet hod ne bolur
(GN; 246, 304)
Tiler bolsang köngül maksûdını gül

Tahammül kıl tahammül kıl tahammül
(GN; 277, 524)
Sıfatlar kıldı bülbül nece mikdâr
Ki körmey boldı sûsen âşık-ı zâr
(GN; 281, 551)
Muna el kün tiler bolsang özüng bil
Yaman yahşı ne kim kılsang özüng kıl

(GN; 350, 1042)
Eşütür bolsangızlar bir sözüm bar

Eşütür bolsangız sözge harîdâr
(GN; 369, 1178)

1.1.4. Tasvir Fiilleri

1.1.4.1. Yeterlik Fiilleri (-A bil-)

Etip her biri bir kişverni tahsîn
Kıla **bil**mediler birbirni ta'yîn
(GN; 221, 128)
Çü nâ-geh bu yasalnı kördi behrâm
Kıla **bil**medi el künin ser-encâm
(GN; 352, 1054)
Katıg bed-vehm ü yollar bu sıfatlık
Keçe **bil**mes edi andın mîng atlık
(GN; 325, 863)
Bar işde ol-durur kim men tiler-men
Teye **bil**men nece kim yahşılar men
(GN; 285, 586)
Demi çıkmay melâmetdin perîşân
İya **bil**mey hayâtındın peşîmân
(GN; 291, 623)
Köre **bil**men sening derdingni ey mâh
Çın aytur-men munı va'llâh u bi'llâh

(GN; 278, 528)
Eşitti erse gül sûsen sözini
İsi azdı tıya **bil**mey özini
(GN; 241, 264)
Deyü **bil**men ki ne devletka yettim
Tüşüm müdür ki bu işretka yettim
(GN; 269, 465)
Uyat u nâm u nengin közge yelmey
Atası tâc u tahtın çüçe **bil**mey
(GN; 306, 730)
Begimizning muhâlin tarta **bil**mey
Kaçıp keldük cefâga sabr kılmay
(GN; 310, 762)
Kanın kaynar tengizdin fikr kılmay
Azîz cân kuvvetin bir çüçe **bil**mey
(GN; 318, 818)

1.1.4.2. Tezlik Fiilleri (-A ber-)

Koya **ber**dük sanga sançış yaragın
Ne sançış belki barça iş yaragın

(GN; 350, 1043)

1.1.4.3. Sürekilik Fiilleri (-A dur-; -Up kal-; -Up tur-; -Ip tur-)

Ve ger kılsa güzer deryâga kahrı
Kurup **kal**gay neçük kim lût şehri
(GN; 215, 75)
Velî erte keçe olturup **tur**sa

Bu gamdın hâlî ermes bir dem ursa
(GN; 227, 167)
Başın alıp ketip barganlarınça
Yetip **tur**may ayagı barganınça

(GN; 314, 790)

1.1.4.4. Yaklaşma Filleri (-A yaz-/-Ay yaz-)

Kim örtey yazdı âlemni ser-â-ser

Tiledi tapmadı gülüni berâber

(GN; 226, 160)

Eşitkeç bu beşâretni uşol şâh

Sevüngendin ölüsley yazdı nâ-gâh

(GN; 260, 400)

Ki âlem örtene yazdı demindin

Felek mâtem tonın keydi gamındın

(GN; 273, 494)

Tutup ol-dem tişi tırnağı birle

Tite yazdı tonın obragı birle

(GN; 291, 627)

1.2. Mevlâna Lutfî Gül ü Nevruz'daki Birleşik Fiiller Sözlüğü

1.2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

bol-:

-A-

âbâd (Ar.) bol-: Mamur olmak, bakımlı olmak.

âgâh (Far.) bol-: Dikkatli olmak, gözünü açmak.

ârzu-mend (Far.) bol-: Arzulamak, istemek.

âşnâ (Far.) bol-: Tanıdık olmak.

âşüfte (Far.) bol-: Canlı olmak.

âvâre (Far.) bol-: Serseri olmak.

âzâd (Far.) bol-: Kurtulmak, hürriyetine kavuşmak.

-B-

bed-hâl (Far.+Ar.) bol-: Perişan olmak.

best (Far.) bol-: Bağlamak, düğümlemek, durdurmak.

bîdâr (Far.) bol-: Uyanık olmak, sağlam olmak.

bî-hûş (Far.) bol-: Aklı gitmek, şaşkına dönmek.

bî-kâr (Far.) bol-: İşe yaramaz olmak.

bülend-âvâz (Far.) bol-: Gür sesli olmak.

bünyâd (Far.) bol-: Temel, asıl olmak.

-D-

dem-sâz (Far.) bol-: Sırdaş olmak.

dermânderak (Far.) bol-: Daha da çaresiz kalmak.

-F-

fârig (Ar.) bol-: Vazgeçmek, el çekmek, çekilmek.

fidâ (Ar.) bol-: Feda olmak, kurban olmak.

fîrûz (Far.) bol-: Mutlu olmak, uğurlu olmak.

fitne (Ar.) bol-: Fitne olmak, fitne çıkmak.

fûlâd (Far.) bol-: Çelik olmak, sert ve dayanıklı olmak.

-G-

gâfil (Ar.) bol-: Gafil olmak, dikkatsiz davranmak.

gam-hâr (Ar.+Far.) bol-: Dertli olmak.

gayret (Ar.) bol-: Gayretli olmak.

germ (Far.) bol-: Sıcak olmak.

-H-

hâr (Far.) bol-: Hakir olmak, adi, zavallı, itibarsız olmak.

hâl (Ar.) bol-: Hal olmak.

hâldin hâl (Ar.) bol-: Halden hale girmek.

hâyil (Ar.) bol-: Perdelemek, engellemek.

hayrân (Ar.) bol-: Hayran olmak, şaşırmaq, şaşkına dönmek.

hem-dem (Far.) bol-: Sıkı fıkı, candan arkadaş, samimi dost olmak.

hem-râh (Far.) bol-: Yoldaş olmak, yol arkadaşı, samimi dost olmak.

hem-râz (Far.) bol-: Sırdaş, sıkı arkadaş olmak.

hem-sâye (Far.) bol-: Komşu olmak.

hem-sâz (Far.) bol-: Arkadaş, dost olmak.

hırâmân (Far.) bol-: Salına salına, naz ve eda ile yürüyen olmak.

hirâsân (Far.) bol-: Korkmak, ürkemek.

hîre (Far.) bol-: Bulanık ve donuk olmak, fersiz olmak.

hoş (Far.) bol-: Hoş olmak, iyi olmak.

hoşluk (Far.) bol-: Ferahlık gelmek.

hufte (Far.) bol-: Herşeyden habersiz olmak.

hurrem (Far.) bol-: Neşeli, sevinçli olmak.

-İ-

icâzet (Ar.) bol-: İzin vermek.

işler tüz bol-: İşlerin düz olması.

-K-

katında bol-: Yanında olmak.

kemer-bend (Far.) bol-: Kul köle olmak, emrine girmek.

konak bol-: Misafir olmak.

kul bol-: Köle olmak.

künd (Far.) bol-: Kör olmak, keskin olmamak.

-L-

lâl (Ar.) bol-: Lal olmak, dilsiz olmak, konuşamamak.

-M-

maîşet (Ar.) bol-: Yaşamak, yaşayış, dirlik, geçimlik.

mağrûr (Ar.) bol-: Mağrur olmak, gururlanmak, kibirli olmak.

mât (Far.) bol-: Mat olmak, yenilmek.

mâyil (Ar.) bol-: Meyilli olmak, eğilmek, yönelmek.

medhûş (Ar.) bol-: Korkuya kapılmak.

mest (Far.) bol-: Sarhoş olmak, kendinden geçmiş olmak.

meşgûl (Ar.) bol-: Meşgul olmak.

meşhûr (Ar.) bol-: Meşhur, ünlü olmak.

mevcûd (Ar.) bol-: Bulunmak, var olmak, mevcut olmak.

muhalled (Ar.) bol-: Ebedi olmak.

mukârin (Ar.) bol-: Kavuşmak, yaklaşmak.

musâhib (Ar.) bol-: Can dostu olmak.

muvâfık (Ar.) bol-: Muvafık olmak, uygun düşmek, münasip olmak.

mübârek (Ar.) bol-: Mübarek olmak, uğurlu olmak.

mühevvis (Ar.) bol-: Hevesli olmak.

mülâzım (Ar.) bol-: Gedikli olmak, bağlanmak.

müşevveş (Ar.) bol-: Karmakarışık olmak, kargaşa çıkmak.

-N-

nâ-geh (Far.) bol-: Vakitsiz, zamansız olmak, ani olmak.

nâ-kâm (Far.) bol-: Mahrum olmak.

nakş-perdâz (Ar.+Far.) bol-: Nakış yapan, nakkaş, sanatkâr olmak.

nefesi (Ar.) boş bol-: Nefesi kesilmek.

nevrûz (Far.) bol-: Nevruz vakti olmak, Nevruz dönemine gelmek.

nigûn-sâr (Far.) bol-: Ters dönmek, baş aşağı olmak.

nümûdâr (Far.) bol-: Ortaya çıkmak, örneklenmek.

-P-

perâkende (Far.) bol-: Dağılmak, saçılmak.

perîşân (Far.) bol-: Perişan olmak.

pest (Far.) bol-: Alçalmak, aşağıda kalmak.

peşîmân (Far.) bol-: Pişman olmak.

pür-hande (Far.) bol-: Güleç olmak, sürekli gülmek.

-R-

râci (Ar.) bol-: Rücu eden, geri dönen olmak.

revân (Far.) bol-: Yürümek, yola çıkmak.

revâne (Far.) bol-: Akmak, gitmek, yola koyulmak.

rüsvâ (Ar.) bol-: Rezil olmak.

-S-

sâf (Ar.) bol-: Açılmak, sıralanmak, dizilmek, tâbi olmak.

ser-â-ser (Far.) bol-: Bölünmek.

ser-hôş (Far.) bol-: Sarhoş olmak.

-Ş-

şâd (Far.) bol-: Sevinçli, mesut, mutlu olmak.

şüküfte (Far.) bol-: Açılmak, serpilmek (çiçek için).

-T-

tahammülsiz (Ar.) bol-: Tahammülsüz olmak, dayanamamak.

tâli (Ar.) bol-: Talihli, kismetli olmak.

tâyif (Ar.) bol-: Dönmek, dolaşmak.

tâze (Far.) bol-: Taze olmak.

tengsiz bol-: Eşsiz olmak, denksiz, benzersiz olmak.

teshîr (Ar.) bol-: Ele geçirmek, elde etmek.

tîre (Far.) bol-: Kararmak, karanlık olmak.

tirig bol-: Canlı, diri olmak.

tünd (Far.) bol-: Sert olmak, hiddetlenmek.

-V-

vaktî (Ar.) bol-: Vakti gelmek, zamanı gelmek.

-Y-

yabız bol-: Güzelleşmek, serpilmek, gürbüzleşmek.

yâd (Far.) bol-: Zikretmek, anmak, hatırlamak.

yegâne (Far.) bol-: Eşsiz olmak, dengi bulunmamak.

yeksân (Far.) bol-: Bir olmak, beraber olmak, eşit olmak.

yetkin bol-: Yetmek, kâfi gelmek.

yırak bol-: Uzak olmak.

-Z-

zâr (Far.) bol-: Ağlamak, feryat etmek.

zâyi (Ar.) bol-: Yok olmak, boşa gitmek.

et-:

-B-

bahâne (Far.) et-: Bahane etmek.

bend (Far.) et-: Esir etmek.

bidrûd (Far.) et-: Selamet dilemek, iyi dilek ve dualarla yolcu etmek.

boş et-: Boşaltmak.

bünyâd (Far.) et-: Başlamak, temel atmak.

-C-

cân-bahş (Far.) et-: Can bağışlamak, hayat vermek.

cûş (Far.) et-: Coşmak, heyecanlanmak.

-Ç-

çâk (Far.) et-: Yırtmak, parçalamak.

-D-

def (Ar.) et-: Def etmek, savmak.

-F-

fehm (Ar.) et-: Anlayamamak, kavrayamamak.

feryâd (Far.) et-: Feryat etmek, sızlamak, inlemek.

fikr (Ar.) et-: Düşünmek, anlamak, idrak etmek.

-H-

hâr (Far.) et-: Hakir bırakmak, adi, zavallı etmek.
hased (Ar.) et-: Kıskanmak.
havf (Ar.) et-: Kuşkulanmak.
hayâl (Ar.) et-: Hayal etmek.
hem-dem (Far.) et-: Sıkı fıkı, candan arkadaş, samimi dost etmek.
hîle (Ar.) et-: Hile yapmak, aldatmak.
hurûş (Far.) et-: Koşmak, çağılamak, gürlemek, bağırıp çağırmak.
hûy (Far.) et-: Bağırma, gürültü etmek.

-İ-

inâm (Ar.) et-: İyilik etmek, yardımda bulunmak.
irşâd (Ar.) et-: Doğru yolu göstermek, uyarmak.

-K-

kabul (Ar.) et-: Kabul etmek, razı olmak.
kan et-: Kan etmek.

-L-

lutf (Ar.) et-: Lütuf, yardım, bağış hoşluk, iyilik, iyi muamele etmek.

-M-

mahrem (Ar.) et-: Mahrem etmek, yasak edilmiş olmak.
meşgul (Ar.) et-: Meşgul etmek.
mevkûf (Ar.) et-: İptal etmek.
meyl (Ar.) et-: Yönelmek, istemek, meyletmek.

-N-

nakş (Ar.) et-: Yazmak, işlemek, süslemek.
nazar (Ar.) et-: Bakmak, görmek.
niyyet (Ar.) et-: Niyet etmek.

-P-

pesend (Far.) et-: Tercih etmek, beğenmek.

-S-

sabr (Ar.) et-: Sabretmek, sabırlı davranmak.
sayd (Ar.) et-: Avlamak.
sâz (Far.) et-: Gayret etmek.
sehv (Ar.) et-: Yanılmak.
selâm (Ar.) et-: Selam vermek.

sevâd (Ar.) et-: Karalamak, yazıya dökmek.

seyl (Ar.) et-: Sel olmak.

seyr (Ar.) et-: Seyretmek, gezmek, dolaşmak.

suâl (Ar.) et-: Sormak, sual etmek.

sücûd (Ar.) et-: Secde etmek.

-Ş-

şest (Far.) et-: Parçalamak, yaralamak.

şükr (Ar.) et-: Şükür etmek.

şükr-rîz (Ar.) et-: Şükür etmek, hamt.

-T-

tagyîr (Ar.) et-: Değiştirmek.

tarîd (Ar.) et-: Kovmak, çıkarmak.

tedbîr (Ar.) et-: Tedbirli olmak, önlem almak.

tekrâr (Ar.) et-: Tekrar etmek.

teveccüh (Ar.) et-: Yönelmek, yakınlık göstermek.

tîz (Far.) et-: Hızlandırmak, acele etmek.

tulû (Ar.) et-: Doğmak, yükselmek, ortaya çıkmak.

-Y-

yâr (Far.) et-: Yoldaş etmek.

-Z-

zaf (Ar.) et-: Zayıflamak, güçsüz düşmek, takatsiz kalmak.

zâr (Far.) et-: Ağlatmak.

zebûn (Ar.) et-: Aciz etmek.

zûr (Far.) et-: Zor vermek, zorlamak, mecbur bırakmak.

eyle-:

-Ş-

şefî (Ar.) eyle-: Şefaatiçi yapmak.

it-:

-M-

men (Ar.) it-: Engellemek.

kıl-:

-A-

- abîr-efşân (Ar.+Far.) kıl-:** Güzel koku saçmak.
âferîn (Far.) kıl-: Beğenme, alkış.
âferîn (Far.) kıl-: Alkışlamak, takdir etmek.
âgâh (Far.) kıl-: Dikkatli olmak, gözünü açmak.
âgâz (Far.) kıl-: Başlamak, işe koyulmak, girişmek.
âh (Ar.) kıl-: Ah çekmek.
arz (Ar.) kıl-: Bildirmek, sunmak, takdim etmek.
atâ (Ar.) kıl-: Bağışlamak sunmak, vermek.
ayyârlık (Ar.) kıl-: Hilebazlık etmek.
az kıl-: Azaltmak.
âzâd (Far.) kıl-: Azat etmek, hürriyetine kavuşturmak.
âzâr (Far.) kıl-: Eziyet etmek, incitmek.
azîmet (Ar.) kıl-: Gitmek, ayrılmak, yola çıkmak.

-B-

- bagrı çâk (Far.) kıl-:** Bağrı parçalanmak.
bahâne (Far.) kıl-: Bahane bulmak, sebep bulmak.
bî-hûde (Far.) kıl-: Beyhude, boşuna yersiz.
bî-renc (Far.) kıl-: Tüketmek.
bismil (Ar.) kıl-: Temiz kılmak murdar etmemek.
bünyâd (Far.) kıl-: Esas kılmak, temel yapmak.

-C-

- cevlân (Ar.) kıl-:** Dolaşmak, gezmek.
cûş (Far.) kıl-: Coşmak, kaynamak.

-Ç-

- çâk (Far.) kıl-:** Yırtmak, parçalamak.
çıdagınça (Moğ.) kıl-: Tahammül etmek, katlanmak, sabretmek.

-D-

- der-hâst (Far.) kıl-:** İstemek, arzu etmek.
dest-âvîz (Far.) kıl-: Hediye etmek.
duâ (Ar.) kıl-: Dua etmek.
dûr (Far.) kıl-: Uzaklaştırmak.

düşmenliğ (Far.) kıl-: Düşmanlık, hasımlık etmek.

-E-

efsun (Far.) kıl-: Büyü yapmak.

endişe (Far.) kıl-: Karar vermek, düşünmek.

engîz (Far.) kıl-: Şamata çıkarmak, karıştırmak, fitne çıkarmak.

-F-

fehm (Ar.) kıl-: Anlamak, kavramak.

fermân (Far.) kıl-: Emretmek, buyurmak.

feryâd (Far.) kıl-: Feryat etmek, sızlamak, inlemek.

fıkr (Ar.) kıl-: Düşünmek, anlamak, idrak etmek.

fuzûlluk (Ar.) kıl-: Fodulluk, ukalalık, densizlik taslamak.

-G-

gadr (Ar.) kıl-: Vefasızlık etmek, haksızlık etmek, kıymak.

gadr-engîz (Ar.+Far.) kıl-: Hainlik düşünmek, ortalığı kaynatmak.

gâfil (Ar.) kıl-: Aldatmak, gaflete düşürmek.

gûş (Far.) kıl-: Dinlemek, kulak vermek.

güstâhlığ (Far.) kıl-: Küstahlık etmek.

güzer (Far.) kıl-: Geçirmek, dolaştırmak.

-H-

haber (Ar.) kıl-: Haber vermek.

hac (Ar.) kıl-: Hac yapmak, Hac görevini yerine getirmek.

hamle (Ar.) kıl-: Saldırıya geçmek.

hayr (Ar.) kıl-: Yardım etmek.

hâzır (Ar.) kıl-: Hazırlamak.

hem-dem (Far.) kıl-: Sıkı fıkı, candan arkadaş, samimi dost etmek.

hem-nefes (Far.+Ar.) kıl-: Sürekli beraber olunan arkadaş, dost.

hem-râh (Far.) kıl-: Yol arkadaşı, samimi dost.

hevâyî (Ar.) kıl-: Nefsine düşmek, arzusu artmak, hırsı artmak.

heves (Ar.) kıl-: Heves etmek.

hidmet (Ar.) kıl-: Hizmet etmek.

hikâyet (Ar.) kıl-: Hikâye anlatmak.

hoş (Far.) kıl-: Memnun etmek, güzel davranmak.

hoşnûd (Far.) kıl-: Hoşnut etmek.

hûn-rîz (Far.) kıl-: Kan dökmek, zalim olmak.

hüküm (Ar.) kıl-: Emretmek.

-İ-

itimâd (Ar.) kıl-: Güvenmek, itimat etmek.

ibâdet (Ar.) kıl-: İbadet etmek.

inâyet (Ar.) kıl-: Yardım etmek, bağış ve ihsanda bulunmak.

irşâd (Ar.) kıl-: Aydınlatmak, bilgilendirmek, uyarmak.

işret (Ar.) kıl-: İçip eğlenmek.

izhâr (Ar.) kıl-: Ortaya koymak, açığa vurmak.

-K-

kabul (Ar.) kıl-: Kabul etmek, razı olmak.

kadeh-gerdân (Ar.) kıl-: Kadeh dolaştırmak.

kerem (Ar.) kıl-: Lutfetmek, cömertlik göstermek, ihsanda bulunmak.

kesb (Ar.) kıl-: Kazanmak, edinmek.

kurbân (Ar.) kıl-: Kurban etmek.

kut kıl-: Memnun kalmak, kutlamak, mutlu olmak.

-L-

lânet (Ar.) kıl-: Lanet etmek.

latîfe (Ar.) kıl-: Sürpriz yapmak.

lutf (Ar.) kıl-: Lutfetmek.

-M-

meded (Ar.) kıl-: Muhtaç kalmak, yardım ummak.

melâmet (Ar.) kıl-: Kınamak, ayıplamak.

mesned (Ar.) kıl-: Temel yapmak.

mısbâh (Ar.) kıl-: Kandil yapmak, ışıklandırmak, aydınlatmak.

miyâr (Ar.) kıl-: Ölçmek.

ming şîve-engîz (Far.) kıl-: Bin çeşit işve yapmak.

muattar (Ar.) kıl-: Hoş ve güzel kokmak.

muayyen (Ar.) kıl-: Açıklamak, açık etmek.

mukârin (Ar.) kıl-: Birleştirmek.

murassa (Ar.) kıl-: Hayrette bırakmak.

musammem (Ar.) kıl-: Karar kılmak, kesin olarak karar vermek.

mübârek (Ar.) kıl-: Bereketlendirmek, kutlamak.

müdâra (Far.) kıl-: Dost olmak, yoldaş olmak.

müheyyâ (Ar.) kıl-: Hazırlatmak.

mükerrer (Ar.) kıl-: Tekrar etmek, tekrarlamak.

münaggaş (Ar.) kıl-: Kederlendirmek, üzmek.

müretteb (Ar.) kıl-: Tertip etmek, düzenlemek.

müselmân (Ar.+Far.) kıl-: Müslüman yapmak.

-N-

nasîhat (Ar.) kıl-: Nasihat etmek.

nâz (Far.) kıl-: Nazlanmak.

nazar (Ar.) kıl-: Nazar etmek, dikkatlice bakmak.

nevhâ (Ar.) kıl-: Ağıt yakmak.

nezzâre (Ar.) kıl-: Bakacak olmak.

niyyet (Ar.) kıl-: Niyet etmek.

nûş (Far.) kıl-: İçmek.

-Ö-

öz işing kıl-: Kendi işini yapmak.

-P-

pâ-mâl (Far.) kıl-: Ayak altında kalmış, çiğnenmiş olmak.

pâre (Far.) kıl-: Parçalamak.

perhîz (Far.) kıl-: Sakınmak.

pervâz (Far.) kıl-: Uçurmak, uçmak.

pest (Far.) kıl-: Mahvetmek, yerle bir etmek.

pîşe (Far.) kıl-: Huy edinmek.

-R-

ragbet (Ar.) kıl-: Yönelmek, rağbet etmek.

rahat (Ar.) kıl-: Huzur vermek, rahatlamak.

rahm (Ar.) kıl-: Acımak, merhamet etmek.

râm (Far.) kıl-: Bağlamak, boyun eğdirmek, itaat ettirmek.

rast (Far.) kıl-: Uygun görmek.

rîş (Far.) kıl-: Yaralamak.

rivâyet (Ar.) kıl-: Rivayet etmek, nakletmek.

-S-

sabr (Ar.) kıl-: Sabretmek, sabırlı davranmak.

sâz (Far.) kıl-: Düzenlemek, hazırlamak.
sefer (Ar.) kıl-: Sefer kılmak, sefere çıkmak, savaşa çıkmak.
ser-encâm (Far.) kıl-: Anlatmak, hikâye etmek, olay anlatmak.
serzeniş (Far.) kıl-: Sitem etmek, yakınmak.
seyr (Ar.) kıl-: Seyretmek, gezmek, dolaşmak.
sıfat (Ar.) kıl-: Sıfatlandırmak.
sirâyet (Ar.) kıl-: Yayılmak.
sultân (Ar.) kıl-: Sultan, padişah etmek.

-Ş-

şâd (Far.) kıl-: Mutlu ve mesut etmek, sevindirmek.
şükr (Ar.) kıl-: Şükretmek.

-T-

tacîl (Ar.) kıl-: Hızlandırmak.
tayîn (Ar.) kıl-: Tayin etmek, atamak, görevlendirmek.
tagyîr (Ar.) kıl-: Değiştirmek, başkalaştırmak.
tahammül (Ar.) kıl-: Tahammül etmek, sabretmek.
tahayyül (Ar.) kıl-: Hayrette kalmak, şaşımak.
tahrîr (Ar.) kıl-: Yazıya dökmek, yazıya geçirmek.
tahsîn (Ar.) kıl-: Güzelleştirmek.
takrîr (Ar.) kıl-: Anlatmak, beyân etmek.
tama (Ar.) kıl-: Arzu etmek, ummak.
tasarruf (Ar.) kıl-: Olanla yetinmek, kullanmak, sarf etmek.
tasavvur (Ar.) kıl-: Tasavvur etmek, hayale getirmek, göz önüne getirmek.
tavâf (Ar.) kıl-: Tavaf kılmak, Hac zamanında Kabe'nin çevresinde dolaşmak.
tebdîl (Ar.) kıl-: Değiştirmek.
tebessüm (Ar.) kıl-: Gülümsemek, tebessüm etmek, gülmek.
tedbîr (Ar.) kıl-: Tedbir almak.
tefeül (Ar.) kıl-: Hayra yormak, uğurlu saymak.
tefekkür (Ar.) kıl-: Düşünmek, düşünceye dalmak.
tekrâr (Ar.) kıl-: Tekrar etme, yinleme.
tenaüm (Ar.) kıl-: Rahat etmek, bolluk içinde olmak.
terahhum (Ar.) kıl-: Acımak.
terceme (Ar.) kıl-: Tercüme etmek, çevirmek.

terkîb (Ar.) kıl-: Birleştirmek, terkip etmek.
tertîb (Ar.) kıl-: Düzenlemek, düzene sokmak.
teshîr (Ar.) kıl-: Ele geçirmek, zabt etmek, elde etmek.
teslîm (Ar.) kıl-: Teslim etmek, vermek.
tevâzu (Ar.) kıl-: Saygı, alçakgönüllük göstermek.
tevekkül (Ar.) kıl-: Tevekkül etmek.
tîz (Far.) kıl-: Hızlandırmak, çabuklaştırmak, acele etmek.
tîzge (Far.) kıl-: Hızlandırmak, çabuklaştırmak, acele etmek.
toy kıl-: Toy düzenlemek, ziyafet vermek, tören yapmak.
tüz kıl-: Usulünce yapmak.

-V-

vasf (Ar.) kıl-: Bahsetmek, özelliklerini saymak.

-Y-

yâd (Far.) kıl-: Zikretmek, anmak, hatırlamak.
yârî (Far.) kıl-: Yardım etmek.
yazuk kıl-: Günah işlemek, suç işlemek.
yek-rûye (Far.) kıl-: Dürüst, güvenilir olmak.
yok kıl-: Yok etmek.

-Z-

zabt (Ar.) kıl-: Zaptetmek, ele geçirmek, hâkim olmak.
zâhir (Ar.) kıl-: Ortaya çıkmak, zuhur etmek.
zârî (Far.) kıl-: Yalvarıp yakarmak.
zâyi (Ar.) kıl-: Boşa çıkarmamak.
zûr (Far.) kıl-: Kuvvetlendirmek, güçlendirmek, zorlamak, mecbur etmek.

1.2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

1.2.2.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

1.2.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

âşûb (Far.) tüş-: Karışıklık çıkmak, kargaşa oluşmak.
cânî (Far.) çık-: Canı çıkmak, ölmek.
cûş (Far.) başla-: Titremeye, kaynamaya başlamak.
demi (Far.) çık-: Sesi çıkmak.

demo (Far.) sön-: Soluğu durmak.
dîvânelig (Far.) başla-: Deliliğin başlaması.
gulgul (Far.) tüş-: Çılgılık koparmak.
güzârı (Far.) tüş-: Yolu düşmek.
husûmet (Ar.) başla-: Düşmanlığa başlamak.
iş açıl-: Yol açılmak.
kan kel-: Kan gelmek.
kanı kuruş-: Kanı kurumak.
kar yag-: Kar yağması.
köngli tarık-: İçi sıkılmak.
könglü savu-: Gönlü soğumak.
közi tüş-: Gözü ilişmek.
közleri yaşar-: Gözleri yaşarmak.
ot çakıl-: Ateş saçılmak.
ot tüş-: Ateş düşmesi.
rahmı (Ar.) kel-: Merhamete gelmek.
sabrı (Ar.) kal-: Sabrı kalmak.
sofra (Ar.) as-: Sofra hazırlamak.
tang at-: Tan atması, gün ağarması, şafak sökmek, sabah olmak.
tili çık-: Dili çıkmak, konuşmak.
uyku bas-: Uyku basmak, uykusu gelmek.
yel kop-: Fırtına kopması.
yüregi kop-: Yüreği kopmak, neşelenmek, sevinmek.

1.2.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı ile Birleşenler

adaktın tüş-: Mecalsiz kalmak, güçten kuvvetten düşmek.
canındın (Far.) toy-: Canına doymak, yaşamaya doymak.
cihândın (Far.) keç-: Dünyadan geçmek.
cihandın (Far.) toy-: Dünyaya doymak.
duâyî (Ar.+Far.) başla-: Yalvarışa, yakarığa başlamak.
hikâyet (Ar.) başla-: Hikâyeye başlamak.
kanığa kir-: Kanına girmek.
kızıl kanga boya-: Kızıl kana boyanmak.

otka sal-: Ateşe salmak.
özindin ket-: Kendinden geçmek.
özine kel-: Kendine gelmek.
sözge tut-: Söze tutmak, lafa tutmak.
sözindin çıkma-: Sözünden dışarı çıkmamak.
tüşünge kir-: Rüyasına girmek.
yelge ber-: Boşa çıkarmak.
yerindin sıçra-: Yerinden sıçramak.
yeti yerge yet-: Yedi kat yere girmek.
yıglay başla-: Ağlamaya başlamak.
yoldın çık-: Yoldan çıkmak.
yoldın keç-: Vazgeçmek.
yolga kir-: Yola girmek.
yolga düş-: Yola düşmek, yola çıkmak.
yolna ket-: Yoluna gitmek.
yolına koy-: Yoluna koymak, yönünü çevirmek.

1.2.2.1.3. Zarf + Fiil Bağlantısı ile Birleşenler

başın alıp ket-: Başını alıp gitmek.
bî-hâst (Far.) sal-: Aciz bırakmak.
hâs (Ar.) tut-: Kıymetli görmek.
hayrân (Ar.) kal-: Hayran kalmak, hayrette kalmak.
hayret (Ar.) içinde kal-: Hayret içinde kalmak, şaşırarak.
hoş (Far.) keçür-: Hoş geçirmek.
hüş (Far.) tut-: Hoş, güzel tutmak.
keç kal-: Geç kalmak.
lâl (Ar.) kal-: Dili tutulmak.
melâmet (Ar.) kal-: Aşağılanıp kalmak.
mukâbil (Ar.) tur-: Karşı durmak.
revâ (Far.) kör-: Reva, uygun, layık görmek.
taaccübde (Ar.) kal-: Hayrette kalmak, şaşırarak.
utru turma-: Karşı durmamak, karşı çıkmamak.
zamânî (Ar.) kal-: Gizli kalmak.

1.2.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı ile Birleşenler

ahvâl (Ar.) sor-: Hal, durum, vaziyet sormak.

ant iç-: Ant içmek, yemin etmek.

âteş-i tîz (Ar.) sal-: Şiddetli, keskin ateş salmak.

ayak bas-: Bir yere varmak, ulaşmak.

bâr (Far.) ber-: Müsaade, izin vermek.

baş koy-: Boyun eğmek, boyun bükme, eziklik duymak.

beşâret (Ar.) ber-: Müjde vermek.

beşâret-nâme (Ar.+Far.) ber-: Müjde haberi getirmek.

bıçak ur-: Bıçak vurmak, kesmek.

bünyâd (Far.) koy-: Temel koymak, temel atmak.

bünyâd (Far.) sal-: Temel atmak.

cân (Far.) ber-: Ölmek, vefat etmek.

cân (Far.) tap-: Can bulmak.

cân (Far.) ver-: Can vermek, ölmek.

cevâb (Ar.) ber-: Cevap vermek.

çapkun yiber-: Birlik göndermek, akıncı göndermek.

çerig yığ-: Asker toplamak.

dem (Far.) ur-: Söz, bahis açmak.

derd (Far.) kör-: Dert, sıkıntı görmek.

dermân (Far.) tap-: Derman, çare bulmak.

elhân (Ar.) tüz-: Şarkı okumak.

fermân (Far.) büt-: Ferman yazmak.

fermânı (Far.) tut-: Emrine uymak.

feyz (Ar.) al-: Feyiz almak, manevi güç ile aydınlanmak, ilham almak.

gam (Ar.) ye-: Gamlanmak, kederlenmek, üzüntü çekmek.

haber (Ar.) ber-: Haber vermek.

haber (Ar.) kel-: Haber gelmek.

haber (Ar.) sor-: Haber sormak.

haddin (Ar.) aş-: Haddini, sınırını ölçüsünü aşmak.

hâl (Ar.) bil-: Durum bilmek.

hâl (Ar.) sor-: Hal, durum sormak.

hayâl (Ar.) kör-: Hayal görmek.

hûn-âbe (Far.) iç-: Kanlı su içmek, dertli, kederli olmak.

hûn-âbe (Far.) yut-: Kanlı su yutmak.

icâz (Ar.) ber-: Mucize sayılacak kadar özlü ve şaşırtıcı sözler söylemek.

icâzet (Ar.) ber-: İzin vermek.

istidâd (Ar.) ber-: Yetki vermek.

iş bil-: İşini bilmek.

iş bütür-: İş bitirmek.

kadeh (Ar.) toldur-: İçki doldurmak.

kadem (Ar.) koy-: Ayak basmak, harekete geçmek.

kan saç-: Kan saçmak.

kan tökme-: Kan akıtmamak.

kan yaş saç-: Kanlı gözyaşı saçmak.

kan yığla-: Kan ağlamak.

karavul (Moğ.) koy-: Nöbetçi koymak, tutmak.

kemîn (Ar.) bagla-: Tuzak kurmak.

kız yiber-: Kız vermek, ulaştırmak.

könglini avut-: Gönlünü avutmak.

köngül al-: Sevindirmek, kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek.

köngül savut-: Gönül soğutmak.

kulak tut-: Haber salmak.

mahal (Ar.) sakla-: Yerini saklamak, gizlenmek.

mahal (Ar.) tap-: Yer bulmak.

maksûd (Ar.) tap-: Maksadına ulaşmak.

mâtem (Ar.) tonı key-: Yas elbisesi giyinmek.

merhem (Ar.) ber-: İlaç, merhem vermek.

mey (Far.) iç-: Şarap içmek.

mirâc (Ar.) ber-: Yükseltmek, yüceltmek.

murâd (Ar.) ber-: Murat vermek.

murâd (Ar.) tap-: Muradına kavuşmak.

müjde (Far.) ber-: Müjde vermek.

müsellem (Ar.) tut-: Dayanak olmak, tanıklık etmek.

nakş (Ar.) bagla-: Nakşetmek, desen vermek, süslemek.

nasîhat (Ar.) eşit-: Nasihat dinlemek, öğüt almak.
nevâ (Far.) tap-: Nağme dizmek, şarkı söylemek.
nevâ (Far.) tüz-: Nağme dizmek, şarkı söylemek.
nîş (Far.) çayka-: Zehir salmak.
nişân (Far.) tap-: İşaretlemek, belirtmek, iz koymak.
nişânı (Far.) tap-: İzini bulmak.
nümûne (Far.) al-: Numune almak, örnek almak.
ömr (Ar.) sür-: Yaşamak, hayatına devam etmek.
özr (Ar.) kol-: Özür dilemek, af dilemek.
özüngni bil-: Kendini, haddini bilmek.
pâs (Far.) tut-: Nöbet tutmak.
rızâ (Ar.) ber-: Razı olmak, onay vermek.
ruh (Ar.) koy-: Yüz sürmek.
selâm (Ar.) keltür-: Selam getirmek.
sofra (Ar.) as-: Sofra hazırlamak.
sofra (Ar.) ketür-: Sofra, yemek getirmek.
sohbet (Ar.) tut-: Sohbet etmek.
söz eşit-: Söz dinlemek, öğüt dinlemek.
söz söyle-: Söylemek, konuşmak.
sözni esleme-: Sözünü dikkate almamak.
süt em-: Süt emmek.
tabîr (Ar.) tap-: Tabir buldu, tabirine ulaştı.
tedbîr (Ar.) tap-: Çare bulmak.
tekellüm (Ar.) keç-: Sohbet etmek.
terfîb (Ar.) tut-: Düzenlemek, sıralamak, düzene sokmak.
teselli (Ar.) ber-: Teselli vermek, avutmak.
teselli (Ar.) tap-: Teselli bulmak.
teşvîş (Ar.) ber-: Karışıklık çıkarmak.
tileg tap-: Dileğine kavuşmak.
töşek sal-: Döşek sermek, yatak hazırlamak.
tûfân (Ar.) kopar-: Fırtına koparmak.
tüş kör-: Rüya görmek.
ümîd (Far.) kes-: Ümit kesmek, kaybetmek.

vade (Ar.) ber-: Söz vermek, vaat etmek.
vasl (Ar.) tap-: Kavuşma, ulaşma, birleşme.
visâl (Ar.) tap-: Arzusuna kavuşmak.
yesîr (Ar.) tüş-: Esir düşmek.
yırak sal-: Uzak salmak, durmak.
yırak tüş-: Uzak düşmek.
yol tut-: Yola çıkmak.
yürek ıçkın-: Hayrette kalmak.
yüz çevir-: Yüz çevirmek, gösterdiği ilgiyi kesmek.
yüz çevür-: Yüz çevirmek, gösterdiği ilgiyi kesmek.
yüz evür-: Yüz çevirmek, gösterdiği ilgiyi kesmek.
yüz koy-: Meyil etmek, yönelmek.
zâr (Far.) yıgla-: Ağlayıp inlemek.

1.2.2.2. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

1.2.2.2.1. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

bagrına taş ur-: Bağrına taş bağlamak.
başına belâ (Ar.) keltür-: Başına belâ getirmek.
cânıga (Far.) ot düş-: Canına ateş düşmek.
cihândın (Far.) el yuy-: Cihandan, dünyadan el çekmek.
közdin yaş tök-: Ağlamak.
közindin yaş kuruma-: Gözündeki yaşın kurumaması, sürekli ağlamak.
özin yerge ur-: Kendini yere atmak, hayıflanmak.
yolına cân (Far.) koy-: Uğruna can vermek.

1.2.2.2.2. Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

başın yerge ur-: Başını yerlere vurmak.

II. BÖLÜM

HÜSEYİN BAYKARA DÎVÂN

2.. Hüseyin Baykara Dîvân'da Birleşik Fiiller

2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

bol-:

âciz (Ar.) bol-: Aciz olmak, gücü yetmemek.

İy habîbingdin kilip hamdıngda lâ-
uhsâ senâ

Ol çü âciz bolsa vafıng kim kıla algay
yana
(HBD; 59, 1/3)

adem (Ar.) bol-: Yokluk olmak.

Köz ü zülfüng birle agzıng sırrın iltür
cân ara
Ger Hüseyinî derd-i ışkıng yolıda bolsa
adem
(HBD; 157, 99/3)

Barça bir sarı vü yoktur yâr vaslıdın
ümîd
Tapka-sin vasl iy köngül ol dem ki
bolgay-sin adem
(HBD; 159, 101/3)

Lalidin cânım adem boldu vü könglüm
turferak
Gönce agzı fûrkatide teh-be-teh kan
mu diyin
(HBD; 170, 112/9)

ârmân (Far.) bol-: Arzu etmek, hasret olmak.

Cân birürde kilip oltur bir demî körey
sini
Kim Hüseyinî könglide ay dûst ârmân
bolmasun
(HBD; 198, 140/3)

âşık (Ar.) bol-: Sevmek, âşık olmak.

Bolgalı âşık Hüseyinî hem gedâdur
hem zebûn
Işk ara sûd itmedi şeh yâ mübâriz
irkeni
(HBD; 248, 190/6)

Ger rakîbingdin mini öksük körersin
tang imes
Kim ki âşık boldı itdin kim diseng
hem ârı yok
(HBD; 134, 76/3)

âşikârâ (Far.) bol-: Ortada, meydanda olmak.

Ded-i ışkıng haddin aştı korkaram kim
nâ-gehân

Âşikârâ bolmagay bu sırr-ı pinhânım
mining

(HBD; 138, 80/3)

âşüfte (Far.) bol-:İffetsiz olmak.

Perçeming tang yilidin âşüfte bolmuş
gûyiyâ

Kim kılıptur rûzgarımnı perîşân bu
kiçe

(HBD; 201, 143/6)

âteşîn (Far.) bol-:Ateşli olmak.

Bâde tâbıdın meger laling boluptur
âteşîn

Yâ meger mey leması saldı mining
cânınga ot

(HBD; 77, 19/3)

âvâre (Far.) bol-:Başiboş olmak.

İy Hüseyinî şükr kıl kim yâr vaslı
kadrini

Hicr-i mühlik deştide âvâre bolganlar
bilür

(HBD; 100, 42/6)

İy Hüseyinî men eger âvâre boldum
gam imes

Ömr ü devlet birle bolsun köngül
alğanım mining

(HBD; 140, 82/6)

Bilmegen ahab min âvâre bolgan
hâlin

Kûyıda her yannı kılğan reng
kanlardın biling

(HBD; 146, 88/3)

ayru bol-:Ayrı olmak.

Derd ü renc mihnet ü gamga

tahammül iyledim

Sindin ayru bolgalı billâh ki yoktur
tâkatım

(HBD; 164, 106/3)

bekâ (Ar.) bol-:Sürekli, ebedi olmak.

Ger Hüseyinî tapmadı bergî cemâling
bâgıdın

Bu cemende iy gül-i nev-res sanga
bolsun bekâ

(HBD; 64, 6/6)

belâ (Ar.) bol-:Bela, musibet olmak.

Cân u könglüm boldı vîrân ışk otı birle
ni gam

Çün manga boldı belâ kûyında mihnet-
hâneî

(HBD; 202, 144/3)

bî-gâne (Far.) bol-:Yabancı, el
olmak.

Çün bolur her lahza bir bî-gâne birle
âşinâ

Âşinâlardın köngül bî-gâne bolmay
niylesün

(HBD; 186, 128/6)

bî-had (Far.) bol-:Sınırsız olmak.

Tograban bagrımnı ol ay hicride tîg-ı
sitem

Köz yolıdın yaş ile akızdı anı dem-be-
dem

Eşk-i lal-i dürridin bî-had bolup-min
muhteşem

Müflis irdim mey kılıp singan sıfâlim
câm-ı Cem

Hâtırım vîrânesin hod genc-i Kârûn
kıldı lâ

(HBD; 262, 203/30)

bîmâr (Far.) bol-:Hasta olmak.

İgme kaşing heyeti bîmâr bolgan köz
üze

Bar anıng dik kim bi-aynih nâ-tüvân
üstinde nûn

(HBD; 187, 129/3)

bîmârlıg (Far.) bol-: Hastalık olmak.

Közlering kim boldılar bîmârlıg
aynıda mest

Turfe işdür kim imesler köz yumup
açgunça sag

(HBD; 127, 69/3)

bî-nevâ (Far.) bol-:Nasipsiz olmak.

Bî-nevâ boldı Hüseyinî ni nevâ tapkay
eger

Vasldın zâhir anga iylese cânân elfâz
(HBD; 125, 67/6)

boydaş bol-:Akran, arkadaş olmak.

Körsetme çemende ser ü yoldaş manga
Kim körgenidin közdin akar yaş
manga

İndürse ni boldı her nefes baş manga
Ol serv-i revân ki boldı boydaş manga
(HBD; 262, 204)

cân (Far.) bol-:Can omak, içten ve
samimi olmak.

Hiç müselmânga nigârâ dâg-ı hicrân
bolmasun

Kim visâlingdin cüdâ bolsa anga cân
bolmasun

(HBD; 198, 140/3)

celâ (Ar.) bol-:Vatanından ayrılmak.

İy Hüseyinî il selâmet kûyıldın bolgay
celâ

Ger Nevâyî yanglıg âheng-i hicâzımnı
disem

(HBD; 160, 102/9)

cilve-ger (Ar.) bol-:Cilveli olmak.

Dehr bâzârıga gavgâ saldı Yûsuf hüsni
kim

Cilver-ger boldı sining hüsning nümü-
dârı bile

(HBD; 212, 154/3)

cüdâ (Far.) bol-:Ayrı olmak.

Hiç müselmânga nigârâ dâg-ı hicrân
bolmasun

Kim visâlingdin cüdâ bolsa anga cân
bolmasun

(HBD; 198, 140/3)

çürük bol-:Çürük olmak.

Nâlelık könglüm çürük bolgan
sünekler içredür

İyle kim hâşâk içre bolsa bülbül
meskeni

(HBD; 248, 190/3)

Deşt (Far.) bol-:Çöl olmak.

Deşt bolgay lâle-zârıdın uyatlık hicr
ara

Munça kanlıg dâg ile cism-i nizârımnı
disem

(HBD; 161, 103/3)

dîvâne (Far.) bol-:Deli divane olmak,
kendinden geçmek.

Yârsız mahzûn köngül dîvâne bolmay
niylesün

Vâmık u Mecnûn kibi efsâne bolmay
niylesün

(HBD; 186, 128/3)

Tilbe ger bolmış Hüseyinî tang imes
yâri anıng

Çün perî bolmış özi dîvâne bolmay
niylesün

(HBD; 186, 128/6)

Ger Hüseyinî ışk ara dîvâne bolsa ni
aceb

Kim perî-peyker melek-sîmâ yigitdür
dil-beri

(HBD; 251, 193/6)

dûd (Far.) bol-:Duman olmak,
kaybolmak.

Rûzgârımnı mu ışk itti kara yâ boldı
dûd

Hicr çün gam dûzahıdın saldı
virânınga ot

(HBD; 77, 19/3)

düşmen (Far.) bol-:Düşman olmak.

İy köngül ol dil-rübâning özge yâri bar
imiş

Veh sanga düşmen bolup ol özgelege
yâr imiş

(HBD; 120, 62/3)

efsâne (Far.) bol-:Efsane olmak.

Yârsız mahzûn köngül dîvâne bolmay
niylesün

Vâmık u Mecnûn kibi efsâne bolmay
niylesün

(HBD; 186, 128/3)

Minet-i Yakûb irür derdimdin iy cân
şemmeî

Boldı Yûsuf kıssası devrüngde bir
efsâneî

(HBD; 202, 144/3)

efzûn (Far.) bol-:Fazla olmak.

Serv-i güldin her dem efzûn bolsa
derdim ni aceb

Derdlik könglüm çü ol hem-derd
yârim sarıdur

(HBD; 91, 33/3)

eser (Ar.) bol-:İz olmak, etki
bırakmak.

Ni habîbî kim fîğanımdın anga bolgay
eser

Ni refikî kim mining hâlimdin ol
tapkay haber

(HBD; 106, 48/3)

esîr (Ar.) bol-:Esir düşmek, esir
olmak.

İy felek çün min anga boldum esîr
artuksıdur

Turresin tarrâr yâhûd gamzesin
gammâz kıl

(HBD; 156, 98/6)

Bardılar ahab u min hicrân esîri
bolmuşam
İt uyup kalmış dagı veh kim köçüptür
kârvân
(HBD; 180, 122/6)

esîrî (Ar.) bol-: Aşırı bağlı, tutkun
olmak.

Vade kıldı vasl için boldum esîrî vâ
kim
Sözleşür ol zâlim-i nâ-mihr-bânım
özge nev
(HBD; 126, 68/3)

fârig (Ar.) bol-: Boş olmak.
Yitkeli ser-mâye-i ısking mini
sevdâsığa
Fârig bolmuş hâtırım âkem ziyân u
sûdıldın
(HBD; 193, 135/3)

fasîh (Ar.) bol-: Anlaşılır olmak.
Kimni kim min istedim bolgay mesihâ
dik fasîh
İster ol kim min dem urmay bolga-min
allıda lâl
(HBD; 151, 93/3)

fâş (Far.) bol-: Herkesçe bilinmek,
açık olmak.
Bolmagım rüsvâ tang irmes kim bu
katla halk ara
Fâş boldı asragan sırr-ı nihânım özge
nev
(HBD; 126, 68/6)

fersûde (Far.) bol-: Eski, yıpranmış
olmak.
Çün cünûn zencîriga boldum giriftâr iy
köngül
Bolga-sin fersûde cânımdın haber-dâr
iy köngül
(HBD; 148, 90/3)

fidâ (Ar.) bol-: Feda olmak, kurban
olmak.
Bolsa yüz cânım fidâ lal-i şarâb-
âlûdıga
Cism-i bîmârım hem olsun çeşm-i hâb
âlûdıga
(HBD; 263, 210)
İtlerige ger fidâ boldı süngök dik
peykerim
İy Hüseyinî hayret itme söz barur cân
üstine
(HBD; 222, 164/6)

gam (Ar.) bol-: Dert, keder olmak.
Renc ile köydi köngül dimes anı
cânânığa
Kayda bülbül bolsa gam bolur gül-i
handânığa
(HBD; 207, 149/3)

gavgâ (Ar.) bol-: Kavga olmak.
Kûyıda şeydâ köngül feryâd kılma
bad-ez-în
Keçe yâ kûndüz uyur vaktıda gavgâ
bolmasun
(HBD; 197, 139/6)

gâyib (Ar.) bol-: Kaybolmak.

Bolgalı gâyib közümdin bir kad-i
mevzûn yigit
Körmedim hüsn ehli içre hüsn-i rûz-
efzûn yigit
(HBD; 80, 22/3)

giriştâr (Far.) bol-: Tutulmak,
yakalanmak.
Çün cünûn zencîriga boldum giriştâr iy
köngül
Bolga-sin fersûde cânımdın haber-dâr
iy köngül
(HBD; 148, 90/3)

hacil (Ar.) bol-: Utanmak.
Sadkası boldı Hüseyinî cân dagı kıldı
fidâ
Bolmadı yâr allıda barı bu ser-gerdân
hacil
(HBD; 152, 94/6)

halâs (Ar.) bol-: Kurtulmak.
Tâze tâze dâg könglümdin kara salgan
kibi
Mümkin irmes bolmak ol yüzi
karalardın halâs
(HBD; 121, 63/3)
Sâkiyâ mey tut ki hier endûhıdın
bolmas halâs
Her dem ilginde leb-â-leb câm-ı sahbâ
bolmasa
(HBD; 208, 150/6)

harîf (Ar.) bol-: Meslektaş olmak.
Nâsıhâ pendim cünûn meniga ızhâr
iyleding

Tilbege akl örgetürsin gûyiyâ boldung
harîf
(HBD; 129, 71/6)

hem-dem (Far.) bol-: Yakın arkadaş
olmak.
Kayda istey istesem kaydın tapay sin
yârnı
Kim manga hem-dem bolup sorgay
demî min zârnı
(HBD; 242, 184/3)

hem-hâne (Far.) bol-: Ev arkadaşı
olmak.
Derd ü gamdın çâre yok hicride ansın
haste cân
Gamga hem-dem derdga hem-hâne
bolmay niylesün
(HBD; 186, 128/3)

kan bol-: Kanamak.
Köz uçudın nâvek-i cevring bile öltür
mini
Dâmen-i pâking bigim nâgeh yana kan
bolmasun
(HBD; 198, 140/3)
Bir leb-i lâli ki şevkıdın yalım hûn-âb
idi
İmdi könglüm boldı anıng hieridin kan
özgece
(HBD; 204, 146/3)
Kan bolup bagrı köyüp cismi közi kan
yaş töküp
Bu ukubetler bile öldi digil hem-
râzıma

(HBD; 218, 160/3)

Kalmadı ol yâr kûyında yiri kan
bolmagan
İtleri mecrûh cismimni çü her yân
südreği

(HBD; 237, 179/3)

karangu bol-: Karanlık olmak.

Âlem ehliga cihân bolgay karangu
şemmeî
Zülfi hicridin karargan rûzgârımni
disem

(HBD; 161, 103/3)

kem (Far.) bol-: Az olmak.

İy Hüseyinî çün manga köprek idi
ümmîd-i lutf
Manga kem bolmak ni irdi gayrga
köprek nidür

(HBD; 94, 36/6)

kerem (Ar.) bol-: Cömertlik

göstermek.
Min hilâl oldum gâmingdın sin kuyaş-
sin iy sanem
Yok aceb ger bolsa mindin kemlik ü
sindin kerem

(HBD; 157, 99/3)

kıyâmet (Ar.) bol-: Kıyamet olmak.

Dehr içinde âfetî tüşmiş kıyâmet boldı
mu
Yâ ki çıkkın bezmdin mest ol perî-
peyker müdür
(HBD; 93, 35/3)

lâl (Ar.) bol-: Dilsiz olmak,
konuşamamak.

Kimni kim min istedim bolgay mesihâ
dik fasîh
İster ol kim min dem urmay bolga-min
allıda lâl

(HBD; 151, 93/3)

malûm (Ar.) bol-: Belli, açık olmak.

Hat buzuldu lîk malûmung bolur
giryânlıgım
Beyle kim yazdım firâking zülmidin
yığlap hat

(HBD; 123, 65/3)

Bu acebdür kim sanga malûm
bolmaydur bu sır
Kim irür-min lali şevkîdın ölümge
muntazır

Ger suyungdın her nefes yüz câm
birseng bar muzır
Zulmet-i hicrinde çeşming vasfın itme
iy Hızır

Min ki ömrümdin toyup-min âb-ı

hayvânı nitey

(HBD; 260, 202/25)

mâni (Ar.) bol-: Mani olmak, engel
olmak.

İlge mezkûr olgay atıng dip hased
mâni bolur

Yoksa tutgay irdi ışkıngda cihânı
şöhretim

(HBD; 166, 108/3)

Ayga mâni boldı bu şeb-gûn tutman
yüz şükr kim
Yitip âhım yili kıldı ol tumannı bir sarı
(HBD; 238, 180/3)

mâyil (Ar.) bol-: İstekli olmak.

Bolmadıng mektepga mâyl lîk âzâd
iyleding
Akl u his tıflın cehâlet mektebidin
dâyimâ
(HBD; 61, 3/6)

meded (Ar.) bol-: Yardım etmek.

Hayl-ı gam cânımga kasd iyer idi iy
akl u hûş
Çün meded boldı manga ışk özge ni
gamdur bu kün
(HBD; 183, 125/3)

merdâne (Ar.) bol-: İnsanca, yiğitçe
davranmak.

Cân alurda çün irür merdâne ol ay cân
dagı
Özni iyerde fidâ merdâne bolmay
niylesün
(HBD; 186, 128/3)

mest (Far.) bol-: Kendinden geçmek,
sarhoş olmak.

Işk câmıdın bolup-sin iy Hüseyinî asru
mest
Hüsniyin ger behre tapmak isteseng
bir dem ayıl
(HBD; 155, 97/6)

mestlık (Far.) bol-: Sarhoşluk olmak.

Sâkiyâ mey tut ki şâyed mestlık
bolgay manga
Munça müşkil hâlni fi'l-cümle âsân
kılgu dik
(HBD; 136, 78/6)

mihmân (Far.) bol-: Konuk, misafir
olmak.

Yâr mihmân bolsa cism öyige cân
iyler nisâr
Aytingız iy dûstlar kim mihmânım
kildi mü
(HBD; 199, 141/3)

mukayyed (Ar.) bol-: Kayıtlı olmak.

Bu çemen ehliga iy bülbül mukayyed
bolma köp
Kim sabâga seyr yoktur dâym ü gülge
sebât
(HBD; 76, 18/6)

mutâd (Ar.) bol-: Alışılmış olmak.

İy Hüseyinî yâr çün cevri itti âdet özge
nev
Sin dagı bolgıl cefâ-keşlikde mutâd
özgece
(HBD; 203, 145/6)

mutekif (Ar.) bol-: Kendini ibadete
vermek.

Kûyıda itler üni kim çıktı her yan
muhtelif
Tilbe könglüm gûyiyâ kim boldı anda
mutekif
(HBD; 129, 71/3)

muterif (Ar.) bol:- İtiraf etmek,
hatasını söylemek.

Haste mûrîdür-min iy ışk iyleme bî-
dâd kim

Ejderhâ allingda öz acziga bolgay
muterif

(HBD; 129, 71/3)

mübâh (Ar.) bol:- Mübah olmak,
günah olmamak.

Yârdın ni kilse âşık birse cân bolgay
mübâh

Defter-i ışk içre gûyâ beyle bolmış
istilâh

(HBD; 86, 28/3)

mübtelâ (Ar.) bol:- Tutkun olmak.

Boldı gül vakti vü min hâr-ı gamıdın
mübtelâ

Hicr otıdın lâle dik bagrınga yüz dâg-ı
belâ

(HBD; 64, 6/3)

Mübtelâ bolganda ol kâfırğa kıldım
terk-i cân

Bir yolu berbâd olurnı dîn ü millet
bilmedim

(HBD; 168, 110/6)

müdâm (Ar.) bol:- Devamlı, sürekli
olmak.

Kad ü yüzüng hicridin veh kim manga
bolmış müdâm

Serv meyli ber-taraf gül ârzûsı hod
harâm

(HBD; 163, 105/1)

müdevver (Ar.) bol:- Çevirilmiş
olmak.

Ger yüzüng bolsa müdevver
sünbülüng asru uzun

Hiç irmestür aceb nivçün kim ol aydur
bu bil

(HBD; 155, 97/3)

mühlik (Ar.) bol:- Tehlikeli, ürkütücü
olmak.

Vasl ümidi birle ger tapşurmadım
cânımnı lîk

İmdi kim cânınga mühlik boldı hicrân
tapşuray

(HBD; 256, 198/3)

müvecceh (Ar.) bol:- Yönelmiş
olmak.

Bir dem iy ahabâb her sarı kaşımdın
kitmengiz

Her ni kimdir-min müvecceh bolmasa
işitmengiz

Bu ki dir-min çihredin kanlık yaşım
arıtmangız

La'l-gûn eşkim lebi hicrânıda ayb
itmengiz

Köz yolıdın tökmeyin bagrımdağı
kannı nitey

(HBD; 260, 202/20)

müyesser (Ar.) bol:- Nasip olmak.

Perde dik ol yüzge yüz sürterge hod
yoktur hadim

Bes yüzüm sürterge ger bolsa
müyesser ol nikâb

(HBD; 72, 14/3)

Kılmagıl hicrân iligidin şikâyet iy
köngül

Âkıbet bolgay müyesser vasl-ı dil-
hâhıng sining

(HBD; 137, 79/3)

Körme dirle ol perî-veşni ki iyler
kasd-ı cân

İy Hüseyinî bu müyesser bolsa nivçün
körmeyin

(HBD; 189, 131/9)

nâ-dân (Far.) bol-: Cahil olmak.

Cânga yittim dil-ber-i nâ-dân ilindin
âh âh

Hiç kişining dünyîde mahbûbı nâ-dân
bolmasun

(HBD; 198, 140/3)

nâ-şekibâ (Far.) bol-: Sabırsız olmak.

Bir zamân körmekke ol ârızını yoktur
tâkatim

Hiç kim ışk içre min dik nâ-şekibâ
bolmasun

(HBD; 197, 139/3)

nâ-tüvân (Far.) bol-: Zayıf olmak.

Nâ-tüvân bolsam garîb irmes aning
hicrânıdın

Ni üçün kim ol garîb-i nâ-tüvânım
bardı lâ

(HBD; 228, 170/3)

nâzük (Far.) bol-: Nazik olmak.

Zafim aşmış söz dimeng ol ay sözidin
özge kim

Hâtırı nâzük bolur tapkanda istilâ
maraz

(HBD; 122, 64/6)

nem (Far.) bol-: Islaklık, rutubet
olmak.

Veh ki ıskım şulesi her dem çiker
andak alem

Kim melâyik közi dûdıdın bolur her
lahza nem

(HBD; 158, 100/3)

nihân (Far.) bol-: Gizli, saklı olmak.

Könglüng içre kim nihândur dimengiz
iy dûstlar

Kim nihân bolgan köngülde könglüm
algandur nihân

(HBD; 177, 119/3)

Gönce içre iyle kim her yan nihân
bolgay tiken

Hicr okıdın könglüm içre anca
peykândur nihân

(HBD; 178, 120/3)

nîl-gûn (Far.) bol-: Lacivert olmak.

Çerh kâcı birle çihrem gerçi boldı nîl-
gûn

Ni kıla algay kişi bu nîl-gûn târem bile
(HBD; 211, 153/6)

pâ-mâl (Far.) bol-: Çiğnenmiş olmak.

Sabr-ı huşum mülki boldı ortada yir
birle ting

Min bolup pâ-mâl taptı hânümânım
ihtilâl

(HBD; 150, 92/3)

pây-bend (Far.) bol-: Engel olmak.

Hak bilür kim cân ara könglüm idi

hem-sohbeting

Gerçi min zaf ilgidin hicringge

boldum pâ-y-bend

(HBD; 88, 30/3)

pedîdâr (Far.) bol-: Ortada olmak.

Koy ki devrânning cefâ-âyîn ili

bîdâdîdın

Bolmayın hergiz alar içre pedîdâr iy

köngül

(HBD; 148, 90/3)

perîşân (Far.) bol-: Perişan olmak,

zorda olmak.

Haste könglüm bend-i zülfüngdin

perîşândur besî

Cem kılğıl sünbülüngni kim perîşân

bolmasun

(HBD; 198, 140/3)

pervâne (Far.) bol-: Pervane gibi

dönmek.

Ârızı gülşen ara güldür şeb-istân içre

şem

Geh bu hem bülbül gehî pervâne

bolmay niylesün

(HBD; 186, 128/3)

peşîmân (Far.) bol-: Pişman olmak.

Çünkü terk-i mihrin ittim cevriini hem

istemen

İy köngül sin hem yana bolma

peşîmân isteme

(HBD; 216, 158/3)

peydâ (Far.) bol-: Ortaya çıkmak.

Sorma peydâ vü nihânım kim hazîn

könglüm ara

Niçe ok kim bolsa peydâ anca

peykândur nihân

(HBD; 175, 117/3)

Ehl-i dîn içre müselmânlar ni tip

peydâ bolay

Kim buzuk könglüm ara bir nâ-

müselmândur nihân

(HBD; 178, 120/3)

Haste könglüm reşkidin bî-hâl-min ol

kûy ara

Aytingız min anda irken çağda peydâ

bolmasun

(HBD; 197, 139/3)

Vehm iter irdim belâ-yı hicrdin yüz

vây kim

Cânıma türlü belâlar boldı peydâ

özgece

(HBD; 205, 147/3)

rîş (Far.) bol-: Yara, bere olmak.

İy Hüseyinî bu kara kayguda cânıng

bolsa rîş

Gam yime bir kün devâ kılgay visâli

merhemi

(HBD; 241, 183/3)

rûşen (Far.) bol-: Anlaşılr olmak.

Bolmasa rûşen közüm her dem sevâd-ı

hattıdın

Tîredür billâh ser-â-ser dünyî-i dîn

könglüme

(HBD; 217, 159/6)

rüsvâ (Ar.) bol-: Rezil olmak.

Bolmagım rüsvâ tang irmes kim bu

katla halk ara

Fâş boldı asragan sırr-ı nihânım özge

nev

(HBD; 126, 68/6)

Bir perî ıskıda min dik bolsa rüsvâ

tang imes

Sırrımı Mecnûn bile Ferhâd'dın

yaşurmagan

(HBD; 180, 122/3)

İyler irdim ıskning rüsvâlarığa ser-

zeniş

Bolgalı rüsvâ sözüm lâf irkeni bilgürdi

lâ

(HBD; 227, 169/3)

İşk ara rüsvâ bolup-min bu teessüfdin

nı sûd

Yâ dirîğıdır her işning zımnıda yâ

kâşkî

(HBD; 240, 182/3)

sadka (Ar.) bol-: Sadaka olmak.

Sadkası boldı Hüseyinî cân dagı kıldı

fidâ

Bolmadı yâr allıda barı bu ser-gerdân

hacil

(HBD; 152, 94/6)

sâkin (Ar.) bol-: Sakin olmak, rahat

olmak.

Bü'l-aceb irmes melâhatlık lebing

üstide hâl

Kim çibin gâhi bolur sâkin nemek-dân
üstine

(HBD; 223, 165/3)

sebeb (Ar.) bol-: Neden olmak,

alakası olmak.

Kılma müşkîn hatıng her harfı boldı

bir sebeb

Kim tirilgey çün müretteb iyledi esbâb

hat

(HBD; 123, 65/3)

selâmet (Ar.) bol-: Güvende olmak.

Gerçi hicrânıngda kalmas rûh u

cismimdin eser

Sin selâmet bolgıl iy rûh-ı mücessem

yahşı kal

(HBD; 149, 91/3)

ser-firâz (Far.) bol-: Şerefli, kibirli

olmak.

Ol ni kâmetdür ki barça râstlar iylep

duâ

Dir ki bu gülşen ara ol serv bolsun ser-

firâz

(HBD; 109, 51/3)

söz bol-: Lâf, söz olmak.

Kıl yigitligde yigitler ıskı sırrın hıfz

kim

Söz bolur irmiş karılık vaktıda düşvâr

hıfz

(HBD; 124, 66/6)

süsthk (Far.) bol-: Tembellik,

gevşeklik yapmak.

İy Hüseyinî süstlık bolgay eger cân
birmesem

Zafdı her dem çü ol ârâm-ı cânım
sustayur

(HBD; 97, 39/3)

şâd (Far.) bol-: Mutlu, mesut olmak.

Cânga yâr ot yaksa merhem yakkanıça
şâd bol

İy Hüseyinî ışk ara bu nev irür vech-i
hasen

(HBD; 171, 113/3)

İy Hüseyinî tilbe könglüm bolmadı bir
lahza şâd

Âkıbet çün tapmadım ol şûh vaslıdın
murâd

Yârdın ayru buzug könglümde kıldım
hayr-bâd

İy Nevâyî iyle künc olmay bu vîrânı
nitey

(HBD; 261, 202/35)

şikest (Far.) bol-: Kırılmak, kırılmış
olmak.

İy Hüseyinî vasl üçün her niçe kim
çıktım masâf

Hicr bolgaç rû-be-rû kalbim ara boldı
şikest

(HBD; 82, 24/6)

tâze (Far.) bol-: Taze, yeni olmak.

Iyş bustânıda rûhum tâze bolmag
isteseng

Tutkıl iy gül-çihre sâkî dem-be-dem
gül-reng râh

(HBD; 86, 28/6)

Tâze boldı cân u könglümde firâk
âzârıdur

Cilve kıldı gül nitey bagrımda hicrân
hârıdur

(HBD; 91, 33/3)

temâşâ (Far.) bol-: Seyretmek,
izlemek.

Serv birle gül temâşâsıga meylim yok
turur

Bâg ara ol serv-i gül-rûhdın temâşâ
bolmasa

(HBD; 208, 150/3)

temennâ (Ar.) bol-: İsteği olmak.

Cevr ü bî-dâdını mühlik isterem
cânınga kim

Hiç kimge ışk ol aynıng temennâ
bolmasun

(HBD; 197, 139/3)

tilbe bol-: Deli olmak.

Hayr-bâdıngdın Hüseyinî tilbe bolmış
iy perî

Dimesün yârıga hiç ferzend-i âdem
yahşı kal

(HBD; 149, 91/3)

Vâlih olmuş veh Hüseyinî yâr râm
olsun diben

Tilbe bolganlar kibi istep perî teshîrini
(HBD; 243, 185/3)

ting bol-: Denk ve eşit olmak.

Her niçe ser-keş durur bu serv-kadler
âkıbet

Mümkin ırnes bir bile ting bolmagay
bustân ara
(HBD; 67, 9/3)

tirig bol-: Diri, hayatta olmak.
Mihr-bânlıgdın imes vallâh tirig
bolmak manga
Derddin çün ol refik-ı mihr-bânım
sustayur
(HBD; 97, 39/3)

Yârsız körmən hayâtımnı tiriglik
sanıga
Veh ni imkândur tirig bolmak siver
cândın yırak
(HBD; 131, 73/3)

vâkıf (Ar.) bol-: Haberdar olmak.
Haste könglüm zaf iter vâkıf bolung iy
dûstlar
Kim bu kündindir bu zâr-ı nâ-tüvânım
özge nev
(HBD; 126, 68/3)

vefâsız (Ar.) bol-: Sadakatsiz olmak.
İy köngül bolsang vefâsız dil-
rübâlardın halâs
Şükr kıl bolgan kişi yanglık belâlardın
halâs
(HBD; 121, 63/3)

vîrân (Far.) bol-: Yıkılmak, harap
olmak.
Gam yili cismin binâsın boldı vîrân
kılgu dik
Kaysı vîrân kim kara yir birle yeksân
kılgu dik

(HBD; 136, 78/3)
İy Hüseyinî zulm körgen hâtırım vîrân
bolur
Çıkse her mazlûm âhnı hâtır-ı nâ-
şâdıdın
(HBD; 169, 111/6)
Cân u könglüm boldı vîrân ışk otı birle
ni gam
Çün manga boldı belâ kûyında mihnet-
hâneî
(HBD; 202, 144/3)

vîrâne (Far.) bol-: Yıkılmış, harap
olmuş olmak.
İşk tûfânı vü mey sey âbı bir dem
öksümes
İy köngül ömrüm öyi vîrâne bolmay
niylesün
(HBD; 186, 128/3)

yâr (Far.) bol-: Sevgili, dost olmak.
Yâr bolsa özgece veh ihtiyârı bar
durur
Bolmagumdur min vefâ bâbıda katâ
özgece
(HBD; 205, 147/3)

yigit bol-: Delikanlı olmak.
Hiç kim ışk içre min dik bolmasun
köngli yigit
Ehl-i hüsn içre sining dik köngli hârâ
bolmasun
(HBD; 197, 139/3)

zaf (Ar.) bol-: Zayıf, güçsüz olmak.

Ok ki înek kögsüme gerçi teningâ
boldı zaf

Cân bile könglüm talaştılar anıng
peykânını

(HBD; 245, 187/3)

zâhir (Ar.) bol-: Ortaya çıkmak.

Lâl irür ikki lebing söz riştesin

ötkergeli

Süft irür agzning ki zâhir boldı lâl-i
nâbda

(HBD; 68, 10/3)

Lalidin mü her zamân zâhir bolur şîrîn
sözi

Yoksa gül yafragıdın bolgay iyân

şekker müdür

(HBD; 93, 35/3)

Evvel ol yüz cilve kıldı songra zâhir
boldu hat

Gül zuhûru iy köngül kim kördi

reyhândın burun

(HBD; 184, 126/3)

Aksa eşki hülle-i şeb-gûn ara veh ni

aceb

Kün kara bulut ara kirgeç bolur zâhir

nemi

(HBD; 241, 183/3)

it-:

âbâd (Ar.) it-: Bakım yapmak.

İsteme âbâd itip pend ile iy nâsıl mini

Kim birev seyl-i gâmıdın asru vîrân-

min bu kün

(HBD; 182, 124/6)

ahd (Ar.) it-: Yemin etmek,
sözleşmek.

İy Hüseyinî hicridin cânım kutulsa ahd
itey

K'âşnâlık kılmayın cins-i benî âdem
bile

(HBD; 211, 153/6)

arz (Ar.) it-: Sunmak, arz etmek.

Kan yaşımını kördüng ü gül dik köngül
hâlin dagı

Bu sıfât hâlimni bes allıga arz it iy
sabâ

(HBD; 64, 6/3)

İy sabâ yar allıda arz it Hüseyinî hâlini

Kim gam-ı ışkî ara zâr u harâb-ahvâl-
min

(HBD; 191, 133/6)

Kûh u derdimdin sabâ arz itse şîrîn
kıssalar

Nitti diseng bir peyâmı yitkür ol

Ferhâd'ıma

(HBD; 213, 155/3)

İy köngül derdimni arz it ol meh-i

tannâzıma

Haste cânımın helâkin ayt serv-i
nâzıma

(HBD; 218, 160/3)

âşâm (Far.) it-: İçmek.

İyle kim ol gamze bagrım kanıdın

âşâm iter

İsterem könglümni lalidin ciger-hâr
iylesem

(HBD; 162, 104/3)

ayb (Ar.) it-: Suçlamak, ayıplamak.

Hicride cânımga bî-dâd iylesem ayb
itmengiz

Kim katık hâl irmiş ayrılmak birevge
ögrenip

(HBD; 74, 16/3)

İy Hüseyinî köymekimni ışk ara ayb
itmegey

Kim ki bilgey haste könglümde ni
âteş-pâredür

(HBD; 92, 34/3)

İy Hüseyinî hicr ara bî-hodlugum ayb
itmegey

Her kişi kim bir perî ışkıda ser-gerdân
irür

(HBD; 96, 38/3)

Ger Hüseyinî nâle kılrsa ışk ara ayb
itmengiz

Kim durur âşık kim anıng şivesi efgân
imes

(HBD; 115, 57/6)

Bolsa hâlîm özgece ayb itmengiz iy
dûstlar

Kim tüşüptür dil-berim başıga sevdâ
özgece

(HBD; 205, 147/3)

Bir dem iy ahab her sarı kaşımdın
kitmengiz

Her ni kimdir-min müvecceh bolmasa
işitmengiz

Bu ki dir-min çihredin kanlık yaşım
aritmangiz

La'l-gûn eşkim lebi hicrânıda ayb
itmengiz

Köz yolıdın tökmeyin bağrımdağı
kannı nitey

(HBD; 260, 202/20)

azm (Ar.) it-: Hareketlenmek,
yönelmek.

Azm itip ol gonçe-i handân adem gül-
zârıga

Yüz sarı açkan sirişkim lâlesini
sormangiz

(HBD; 113, 55/3)

bâver (Far.) it-: İnanmak,
tasdiklemek.

Veh ni tâlidür kim gam şâmı tüşümge
kirse yâr

Bâver itmey uykudın sigrip kopar-min
siskenip

(HBD; 74, 16/6)

Bâver itmes irdiim il derdin velî gam
körgeli

Çın hayâl iyeler-min ilning nâle-i
tezvirini

(HBD; 243, 185/3)

behre-ver (Far.) it-: Kısmetli, nasipli
etmek.

Ol eger bî-dâd tıgı birle kögsüm kılrsa
çâk

Bu tikip ol çâkni merhemdin itse
behre-ver

(HBD; 106, 48/3)

bî-dâd (Far.) it-: Baskı uygulamak,
zulüm etmek.

Kılsalar gavgâ ulus cânınga bî-dâd
itkeli
Mindin ol dem lâhza-i ayrılma zinhâr
iy köngül
(HBD; 148, 90/3)

bünyâd (Far.) it-: İnşa etmek.

Veh ki hicrân tarhın ol ay saldı bünyâd
özgece
Nâ-tüvân könglümge bünyâd itti bî-
dâd özgece
(HBD; 203, 145/3)

cevr (Ar.) it-: Eziyet etmek.

Dime ol cevr itse özge bir yigit peydâ
kılây
İy Hüseyinî bolmas andak çün yana
peydâ yigit
(HBD; 81, 22/6)
İy Hüseyinî yâr çün cevr itti âdet özge
nev
Sin dagı bolgıl cefâ-keşlikde mutâd
özgece
(HBD; 203, 145/6)

çâk (Far.) it-: Yırtmak, parçalamak.
Könglekin çâk itse ol mest iy ki iyler-
siz rüfû

Rişte-i cânımnı her târığa peyvend
iylengiz
(HBD; 112, 54/3)

İy Hüseyinî çâk itip kögsümni tikmiş
lutf ile

Tikmekin merhem mü dermân üzre
dermân mu diyin

(HBD; 170, 112/9)

Yaka yırtık çâk itip kögsüm başınga
taş urup

Yıglar irdim dem-be-dem yâ kim
mecâlim bar idi

(HBD; 236, 178/3)

def (Far.) it-: Def etmek, kovmak.

Sormağım üçün lebingdin kim yazıp
irding hadîs
Def iter yanî köngülning zafını gül
birle kand
(HBD; 88, 30/3)

esîr (Ar.) it-: Esir etmek, esir almak.

Ger Hüseyinî köngli kûyung içre itti
tanmagn

Kim anıng könglin esîr itti közüng
bakıp turup

(HBD; 75, 17/6)

fâş (Far.) it-: Açığa çıkarmak,
bildirmek.

Niçe yaşurdung sin imdi ışk sırrın il
ara

Fâş iter âhir Hüseyinî çihre-i kâhıng
sining

(HBD; 137, 79/3)

fehm (Ar.) it-: Anlamak, kavramak.

İy Hüseyinî dir iding ol dül-rübânı bî-
vefâ

Min hem anı fehm itip-min kim yüz
anca bar imiş

(HBD; 120, 62/6)

feryâd (Far.) it-: Feryat etmek,
sızlamak.

Veh ki könglüm nâlesi her dem
buzulgan cân ara
Gûyiyâ bir cugd irür feryâd iter vîrân
ara

(HBD; 66, 8/3)

İy Hüseyinî hicr zulmidin niçe feryâd
itey

Bu katıg hâletde çün yitmes kişi
feryâdıma

(HBD; 214, 156/6)

Çünki kildim özüme feryâd itip çıkdım
figân

Hem itingdin hem özümdin infîâlim
bar idi

(HBD; 236, 178/3)

Özgece feryâd iter-min her zamân
hicrân tüni

Bolmas irmiş itken itning hicr ara bir
dik üni

(HBD; 254, 196/3)

giriftâr (Far.) it-: Düşkün olmak,
tutulmak.

Yüzige hayrân közüm çihre nümûdâr
itkeli

Allıda lâl irdi til lalin şeker-bâr itkeli
Kaddiga mâyl hîred âhemg-i refâtâr
itkeli

Zülfiga vahşî köngül saydın giriftâr
itkeli

Yok agızdın bar ikençe haddi efsûn
kıldı lâ

(HBD; 261, 203/25)

halâs (Ar.) it-: Kurtarmak.

Könglüme çün dir-min ol güldin halâs
it özni dir

Hâr-ı ışkî çün içimde üstüvâr olmuş
nitey

(HBD; 229, 171/6)

Dir ki sabr itkil hakîm akl kılgıl sâkiyâ
Bir kadeh birle halâs itting devâsıdın
mini

(HBD; 247, 189/6)

harâb (Ar.) it-: Perişan etmek.

Sâkiyâ hicrân harâb itmiş mini toldur
kadeh

Çün harâb olmak kirek bârî bolay mest
ü harâb

(HBD; 71, 13/6)

hayret (Ar.) it-: Hayret etmek,
şaşırmak.

İtlerige ger fidâ boldı süngök dik
peykerim

İy Hüseyinî hayret itme söz barur cân
üstine

(HBD; 222, 164/6)

hem-reh (Far.) it-: Yol arkadaşı
etmek.

Ger Hüseyinî âhıdın ot tüşse her yan
ayb imes

Işk mundak hem-reh itti âh u
efgânımga ot

(HBD; 77, 19/6)

iftitâh (Ar.) it-: Başlamak, işe girişmek.

Könglüm algaç barça il könglin
musahhar iyleding
Mülkler fethin bizing kişverdin itting
iftitâh

(HBD; 86, 28/3)

ihtirâz (Ar.) it-: Tereddüt etmek.

Tâli'im zafıdın olgay kaçmaging min
tilbedin
Yok ise nige perî Mecnûndın itkey
ihtirâz

(HBD; 107, 49/3)

ilâc (Ar.) it-: İlaç yapmak.

Kildi ıskımgı ilâc itmekke bir kün pîr-
i ışk

İy Hüseynî köydi uşbu şu'le-i sûzân
ara

(HBD; 66, 8/9)

irsâl (Ar.) it-: Göndermek.

Sûz-ı ıskımnı sabâdın veh ni nev irsâl
itey

Kim semûm olur sabâ yitkürse
peygâmım mining

(HBD; 141, 83/3)

kabûl (Ar.) it-: Kabul etmek.

Kılmadı uşşâk akl u dîn ü neng ü nâm
terk

Munça rüsvâlıg kabûl ittim min-i
rüsvâ vü bes

(HBD; 117, 59/6)

kan it-: Kanatmak, acıtmak.

Yirge kirsün eşk kim akızdı bagrım

kan itip

Yok ki mahfî sırr-ı ışkım iyledi ifşâ vü
bes

(HBD; 117, 59/3)

kasd (Ar.) it-: Niyetlenmek,

kastetmek.

Könglüm alıp cânıma kasd itti ol bî-
gâne-veş

İy Hüseynî bar idi andın gümânım
özge nev

(HBD; 126, 68/6)

katl (Ar.) it-: Öldürmek, katletmek.

Katl itey dip kilmeding başımgı iy
serv-i revân

Özgeler katliga boldung munı ihmâl
iyleding

(HBD; 144, 86/3)

Katl itip âvâre könglümni buzug
cismim ara

Veh bilip bilmeske sal iy cân kilip
nezzâre kıl

(HBD; 155, 97/3)

kismet (Ar.) it-: Pay etmek, bölmek.

Kâtib-i takdir ilige gûyîya ayş u neşât

Kismet itkende manga derd ü belâ
kıldı rakam

(HBD; 158, 100/3)

kûr (Far.) it-: Kör etmek.

Gamda min kim vasl ara ni tip
yüzüngni körge-min

Kim yığıdın kûr itip min dîde-i hûn-
bârnı

(HBD; 242, 184/3)

lâl (Ar.) it-: Konuşmamasını
sağlamak, lal etmek.

Tilbe könglüm sûrişi bülbülni lâl itmiş
bu kün

Kıldı gülşendin güzer gûyâ perî-zâdım
yana

(HBD; 220, 162/3)

lutf (Ar.) it-: İhsan etmek,
bağışlamak.

Lutf itip uşşâk ara yâ Rab nevâ kılğın
nasîb

Tâ Hüseyñning makâmı bolsa bu dâr-ı
fenâ

(HBD; 59, 1/6)

Lutf itip çikkil Hüseyñî'ni kemend-i
vasl ile

İy ki zülfüng riştesi cân boynıga irür
kemend

(HBD; 88, 30/3)

İlge lutf itmekdin er cânımnı almakdur
garaz

Yâr eger sin-sin mining cân
birmekimge şek nidür

(HBD; 94, 36/6)

Lutf itip sâkî Hüseyñî'ga tola tutkıl
kadeh

Kim bu endûh içre evlâ özdin olmak
bî-haber

(HBD; 106, 48/6)

Ârızing mihrin açıp cismim ara cân
örteme

Âşıkârâ lutf itip könglümni pinhân
örteme

(HBD; 215, 157/3)

mahv (Ar.) it-: Yok etmek, ortadan
kaldırmak.

İy hired ol kün gamım mahv it
köngüldin tâ yana

Eşk kanı birle rûhsârımnı gül-gûn
körmeyin

(HBD; 189, 131/3)

mamûr (Ar.) it-: Mamur, bayındır
etmek.

Könglüm it mamûr mihring birle lîkin
koymagıl

Nefs anda kılğalı hırs u heves tarhın
binâ

(HBD; 59, 1/3)

meks (Ar.) it-: Beklemek, yerinde
durmak.

Nitke-min hicride meks itmey velîkin
hoş turur

İy Hüseyñî niçe kün ömr iylese izhâr
meks

(HBD; 83, 25/6)

men (Ar.) it-: Menetmek, yasaklamak.

Işknı men itseler şevkum otı iyler sitîz
Şule yanglık kim nefes tesîri iyle anı

tîz
(HBD; 110, 52/3)

İşk u süt birle tenimga kirdi çıkkay cân
bile

Nâsihâ men itme ilni âdet-i mâhudıdın
(HBD; 193, 135/3)

meyl (Ar.) it-: Yönelmek, istemek.

Tutmayın hergiz ol ay atımnı lîkin
gamzesi

Kan tökerge meyl itip lali mining atım
atap
(HBD; 70, 12/3)

Rişte-i cânım uzalur zülfi sarı meyl
itip

Gerçi köprek kıskarur her niçe rişte
tapsa tâb

(HBD; 71, 13/3)

İy müselmânlar köngül meyl itmese
tâat sarı

Ayb kılmang anda çün bir nâ-
müselmândur nihân

(HBD; 176, 118/3)

nasîb (Ar.) it-: Nasip, kısmet etmek.

Budur ümmîdi Hüseyñining ki yitkey
vaslinga

Hak nasîb itkey anı vallâhu âlem bi'ş-
şavâb

(HBD; 69, 11/3)

nâ-tüvân (Far.) it-: Zayıflatmak,
zayıf etmek.

Veh ki gam deştide itken nâ-tüvân
könglüm kanı

Terk-i cânım iylegen bî-hânümân
könglüm kanı

(HBD; 246, 188/3)

nâzil (Ar.) it-: İnmek.

Tün ü kün ve'l-leyl ü ve's-şems âyetin
vasfing ara

Nâzil itse yok aceb zülf ü yüzüng
şânıda çerh

(HBD; 87, 29/3)

niyâz (Ar.) it-: Yalvarmak, dua etmek.

Min niyâz ehli tüşüp-min ışk ara iy
serv-i nâz

Her niçe kim min niyâz itsem ıyân sin
nâz kıl

(HBD; 156, 98/3)

nümûdâr (Far.) it-: Benzetmek,
örnek etmek.

Yüzige hayrân közüm çihre nümûdâr
itkeli

Allıda lâl irdi til lalin şeker-bâr itkeli
Kaddiga mâyil hîred âhemg-i refâtâr

itkeli

Zülfîga vahşî köngül saydın giriftâr
itkeli

Yok agızdın bar ikençe haddi efsûn
kıldı lâ

(HBD; 261, 203/25)

pest (Far.) it-: Mırıldanmak, yavaş
sesle konuşmak.

Tün ü kün mahzûn köngül bir nâleni
pest itmeli

Veh ki müşkil hâl ile bizge katık iş
birdi dest

(HBD; 82, 24/3)

peyvend (Far.) it-: Kavuşturmak,
ulaştırmak.

Anglaman serv üzre gül peyvend
itipdür bâg-bân
Yoksa gül sançıpdur ol serv-i revân
destâr ara
(HBD; 65, 7/3)

İy Hüseyinî ışk okı kim sinsa peyvend
itkeli

Kirpikim kan yaş aradur âbnûs ile
bakkam
(HBD; 158, 100/3)

rahm (Ar.) it-: Acımak, merhamet
etmek.

Ger kilip vîrâne kabrimni ziyâret
kılga-sin
Rahm itip iy kâtilim anı imâret kılga-
sin
(HBD; 194, 136/3)

Rahm itip bir kün Hüseyinî'ni itingdin
sorga-sin

Ol melâmet kûyıda itken yamanım
kildi mü
(HBD; 199, 141/3)

Merdüm-i çeşmim irip aktı cemâling
şevkîdın

Rahm iter çağdur Hüseyinî dîde-i
giryânıga
(HBD; 207, 149/3)

Her sabâ kim kilse sindin cân birür ol
rahm itip
Niçe asragay tiriglik sayı bu bîmârı
(HBD; 242, 184/3)

rûşen (Far.) it-: Belli etmek.

Hûblar hüsnini gerdûn ârızındın
yarutur
Rûşen itken dik bir otning şûlesidin
yüz çerâg
(HBD; 127, 69/3)

sabr (Ar.) it-: Sabretmek.

İy Hüseyinî dime sabr itseng netîce
vasl irür

Kim netîce istemiş bir fil-i nâ-
mevcûdîdın
(HBD; 193, 135/6)

Sin hod aytur-sin ki ışk içre kirek
könglüngge sabr

Sabr iterge iy refik ol mihr-bân
könglüm kanı
(HBD; 246, 188/6)

Dir ki sabr itkil hakîm akl kılğıl sâkiyâ
Bir kadeh birle halâs itting devâsıdın
mini
(HBD; 247, 189/6)

sûd (Far.) it-: Yararlı olmak.

Bolgalı âşık Hüseyinî hem gedâdur
hem zebûn
Işk ara sûd itmedi şeh yâ mübâriz
irkeni
(HBD; 248, 190/6)

şâd (Far.) it-: Mutlu, mesut etmek.

Çün mini vasling bile şâd itmeseng
sorsang bolur
Kim niçük sin derdime iy sîne
biryânım mining

(HBD; 138, 80/3)

şerh (Ar.) it-: Açıklamak.

İy köngül ol bî-vefâ kûyıda miskîn
iylegil

Zâr yıglap şerh itip hâlimni şîven
iylegil

(HBD; 153, 95/3)

Sebze vü gül dik hatı birle yüzün mü
şerh itey

Sebze vü güldin bizelgen bâg-ı
ruhsârın mu diy

(HBD; 233, 175/3)

Bil ü agzıngning hadîsin şerh iterge iy
habîb

Hurde-bînler birle her dem kîl u kâlim
bar idi

(HBD; 236, 178/3)

târâc (Ar.) it-: Yağmalamak.

Köz kara kılmış köngül mülkini târâc
itkeli

Her sarı saflar tüzetken hayl-ı
müjgânın körüng

(HBD; 147, 89/3)

terk it-: Terk etmek, bırakmak.

Dise könglüm tutgum özge yâr ışking
terk itip

Ayb imestür mest ile dîvânedin lâf u
güzâf

(HBD; 128, 70/3)

terkin it-: Çabuk etmek,

hızlandırmak.

Dime kim allıda cân bir yoksa ışkın
terkin it

Kim ol âsândur manga lîkin bu mir
imkân imes

(HBD; 115, 57/6)

tilberep it-: Delirtmek.

Tilberep itken köngülñi istedim her
yan barıp

Kûh u deryâ vü beyâbânlarını bir bir
ahtarıp

(HBD; 73, 15/3)

tîz (Far.) it-: Çabuk etmek.

Bu belâ berkı ol âfet dûzahı kör turfe
kim

Tîz iter bu ikkini bir hâtırı efgâr otı
(HBD; 232, 174/3)

vehm (Ar.) it-: Kuruntu etmek.

Özge demga salmagıl öltürmekimni iy
Mesîh

Vehm iter-min birmesün ömr özge
demga mühletim

(HBD; 166, 108/3)

Vehm iter irdim belâ-yı hicrdin yüz
vây kim

Cânıma türlü belâlar boldı peydâ
özgece

(HBD; 205, 147/3)

zabt (Ar.) it-: Kuşatmak.

Nâsihâ niylep özümni mey içerdin
zabt itey

Kim manga manzûr sâkidür kadeh-
peymâ yigit

(HBD; 78, 20/3)

zâhir (Ar.) it-: Zuhur etmek, ortaya çıkmak.

İy Hüseyinî niçe yaşurgay-sin ol ay mihrini

Âkıbet çün zâhir itküng imdi rûşen iylegil

(HBD; 153, 95/3)

zîb (Ar.) it-: Süslemek, bezemek.

Zîb iter kök sebzesi birle kuyaş ruhsârını

Kâtib-i kudret ki hatting nüshâsın inşâ kılur

(HBD; 98, 40/3)

iyle-:

âbâd (Ar.) iyle-: İmar etmek, bakım yapmak.

Sabr öyini nâsihâ pendingni âbâd iylegey

Tilbe kim akl u dâniş mülkidin âvâredür

(HBD; 92, 34/3)

aksin iyle-: Tersini yapmak.

Kayda kim körseng anı külmek bile Hursend iding

Aksin iyle iy köngül her yirde yığla zâr zâr

(HBD; 103, 45/3)

âr (Ar.) iyle-: Utanmak, çekinmek.

Neng irür Şîrîn ü Leylî'din sanga bes min dagı

Ayb imes Ferhâd u Mecnûn'dın eger âr iylesem

(HBD; 162, 104/3)

âşikâr (Far.) iyle-: Açıklamak, açığa çıkarmak.

Sırrın ilge âşikâr iyley kişige ışk ara Zînhâr öz sırrıngızın âşikârâ kılmangız

(HBD; 111, 53/6)

âşikârâ (Far.) iyle-: Açıklamak, açığa çıkarmak.

İl arasında niçe sırrımın pinhân sahladım

Bu sarıg yüz âşikârâ iyledi râz-ı nihân (HBD; 174, 116/3)

İşikingde kiçeler köp yığlamakdın âkıbet

Âşikârâ iyledim bu sırr-ı pinhânımnı min

(HBD; 192, 134/3)

ayb (Ar.) iyle-: Suçlamak, ayıplamak.

Şevk u sabrım nakdini iyley anı körgeç fidâ

Dimese ayb iylep ol meh-veş bularnı köp ü az

(HBD; 109, 51/3)

âzâd (Far.) iyle-: Hürriyetine kavuşturmak.

Bolmading mektepga mâylîk âzâd iyleding

Akl u his tıflın cehâlet mektebidin dâyimâ

(HBD; 61, 3/6)

Kullugungga hat birip âlemni âzâd
yledim
Uşbu dünyide özümni kul mu sultân
mu diyin
(HBD; 170, 112/6)

azm (Ar.) iyle-: Hareket etmek,
yönelmek.
Âh ile azm yledim râzınga mahrem
yahşı kal
Derd ile ayrıldım iy derdimga merhem
yahşı kal
(HBD; 149, 91/3)
Hıdmetingde cân u könglümni koyup
azm yledim
İy köngülge mûnis ü cânınga hem-
dem yahşı kal
(HBD; 149, 91/3)

bend (Far.) iyle-: Bağlamak.
Ol kuyaş kûyıda min âvâreni bend
iylengiz
Bârî bu tezvir ile könglümni hursend
iylengiz
(HBD; 112, 54/3)
Uçmasun hürkünclük könglüm kuşu
veh veh anı
Dâne-i hâl ü kemend-i zülf ile bend
iylegil
(HBD; 154, 96/3)

bî-dâd (Far.) iyle-: Baskı uygulamak,
zulüm etmek.
Hicride cânınga bî-dâd iylesem ayb
itmengiz

Kim katık hâl irmiş ayrılmak birevge
ögrenip
(HBD; 74, 16/3)
Haste mûrîdür-min iy ışk iyleme bî-
dâd kim
Ejderhâ allınga öz acziga bolgay
muterif
(HBD; 129, 71/3)
Yâr bardı közdin ü könglümge fûrkat
şiddeti
Çerh bî-dâd yledi cânınga devrân
cevr hem
(HBD; 159, 101/3)
Niçe bî-dâd iyleyin könglümge veh ol
hastega
Asru haddin aşu bî-dâd üzre bî-dâdım
yana
(HBD; 220, 162/3)

bî-hâl (Far.+Ar.) iyle-: Halsiz,
yorgun düşürmek.
Zülf açıp min tilbeni âşüfte-ahvâl
iyleding
Çîn-i ebrû körsetip könglümni bî-hâl
iyleding
(HBD; 144, 86/3)

bî-hûş (Far.) iyle-: Aklını başından
almak.
Sâkiyâ evvel mini bezm içre bî-hûş
iyle kim
İltifâtın meclis ehli sarı her yan
körmeyin
(HBD; 190, 132/6)

bî-sabrlık (Ar.) iyle-: Sabırsızlık etmek.

Hicr zulmin kör ki sabr iyley disem
iyler helâk
İylesem bî-sabrlık âlem ara rûsvâ kılur
(HBD; 98, 40/3)

bî-vefâ (Far.) iyle-: Vefasızlık etmek.

Minde mihri bu sıfatdur vay kim ol
bagrı taş
Bî-vefâ iyley gümân bu haste-i efgârını
(HBD; 252, 194/3)

bî-vefâlık (Far.) iyle-: Vefasızlık etmek.

Ba'd-en-în iy hüsn ehli ilni şeydâ
kılmangız
Bî-vefâlık iyleben âlemga rûsvâ
kılmangız
(HBD; 111, 53/3)

bünyâd (Far.) iyle-: İnşa etmek.

Cevr bünyâd iylemiş veh kim pey-â-
pey âhdin
Bolgu diktür dem-be-dem berbâd
bünyâdım yana
(HBD; 220, 162/3)

cefâ (Ar.) iyle-: Eziet etmek.

İy Hüseyinî çün vefâ ehliga yoktur cüz
cefâ
Hem cefâ iyley vefâ-yı bî-şümârımını
disem
(HBD; 161, 103/6)

Bu kün ol gül çün cefâ iyley ni tang
könglüm kuşın

Kûyıda bülbül kibi şâm u seher zâr
iylesem

(HBD; 162, 104/3)

Kutkarurda nâ-tüvân cânımını ol bî-
bâkdin

Yüz cefâ iylep anı kiltür kaşımdın
ötkerü

(HBD; 200, 142/3)

cem (Ar.) iyle-: Toplamak, bir araya
getirmek.

Bu ki bî-dâding okıdın il kaçır cân
havfıdın

Barçasın cem iylep iy kâtil mining
cânınga at

(HBD; 76, 18/3)

ciger-hâr (Far.) iyle-: Keder, dert
çekmek.

İyle kim ol gamze bagrım kanıdın
âşâm iter

İsterem könglümni lalidin ciger-hâr
iylesem

(HBD; 162, 104/3)

çâk (Far.) iyle-: Yırtmak, parçalamak.

Kiltürüp çâk iyleben kögsümni saldı
ornına

Fürkat ü köymek otıdın barçasıdın
kutkarıp

(HBD; 73, 15/6)

İşkıda çâk iyleyem kögsümni bu vehm
olmasa

Kim ulusga zâhir olgay dâg-ı
pinhânım mining

(HBD; 140, 82/3)

Nâr dik kõnglümni iylep çâk malûm
iyle kim

Kögsüm içre katre katre bağlaban
kandur nihân

(HBD; 175, 117/6)

duâ (Ar.) iyle-: Dua etmek.

Ol ni kâmetdür ki barça râstlar iylep
duâ

Dir ki bu gülşen ara ol serv bolsun ser-
firâz

(HBD; 109, 51/3)

edâ (Ar.) iyle-: Vermek, teslim etmek.

Min-i gedâ nitip ol şâh hamdın iyley
edâ

Ki şâhlar şehi kildi gedâlarığa gedâ
(HBD; 60, 2/3)

Hâl-i zârın sin kibi sultândın ayru
tüşkeli

Yafrak irmes gülge kim yüz til bile
iyler edâ

(HBD; 64, 6/3)

efgâr (Far.) iyle-: Yara etmek.

Işk menide kılur nâsıh tili kõnglümni
rîş

Yoksa bu gam gonçesin tang yili efgâr
iylemes

(HBD; 118, 60/3)

efşânlık (Far.) iyle-: Saçmalık etmek.

Ol yigit allıda bir efşânlık iyler nakd-i
cân

Ârzû yâ say birle bolmagumdur çün
yigit

(HBD; 80, 22/6)

Elfâz (Ar.) iyle-: Söz, laf etmek.

Bî-nevâ boldı Hüseyinî ni nevâ tapkay
eger

Vasldın zâhir anga iylese cânân elfâz
(HBD; 125, 67/6)

fehm (Ar.) iyle-: Anlamak, anlayış
göstermek.

Tilberep kalgan kõngül fehm iylemes
pendimni hiç

Anı lutf iylep tabîbâ kâbil-i pend
iylegil

(HBD; 154, 96/6)

fidâ (Ar.) iyle-: Feda etmek, kurban
etmek.

İştiyâkında ölüm hâlidedür-min iy ecel
Cân fidâ iyley sanga kilgünçe kılsang

yâr meks

(HBD; 83, 25/6)

İylesem lâl-i revân-bahşingga cânımnı
fidâ

Hançer-i müjgân bile cânımnı iyler-sin
figâr

(HBD; 102, 44/3)

Vasl ara her dem sanga cânım fidâ
iyley didim

Nivçün iy ârâm-ı cânım iyleding
mindin kenâr

(HBD; 103, 45/3)

Şevk u sabrım nakdini iyley anı

körgeç fidâ

Dimese ayb iylep ol meh-veş bularnı

köp ü az

(HBD; 109, 51/3)

Cân alurda çün irür merdâne ol ay cân
dagı

Özni iylerde fidâ merdâne bolmay
niylesün

(HBD; 186, 128/3)

Baş koyup cânım fidâ iylep itingning
allıda

İyledim vaktî munı kim itidâlim bar
idi

(HBD; 236, 178/3)

figân (Far.) iyle-: Bağırıp çağırmaq.

Ger Hüseyinî hicr ara didi figân iyley
figân

Şükr kim vaslîng bile ol hem tilin lâl
iyleding

(HBD; 144, 86/6)

figâr (Far.) iyle-: Yaralamak.

İylesem lâl-i revân-bahşingga cânımın
fidâ

Hançer-i müjgân bile cânımın iyley-sin
figâr

(HBD; 102, 44/3)

fıkr (Ar.) iyle-: Düşünmek.

Cânnı köp şevkida örtey-sin velî fıkr
iyle kim

Bolmagay-sin yitse nâgeh vaslı iy
hicrân hacil

(HBD; 152, 94/6)

fırîb (Far.) iyle-: Kandırmak,
aldatmak.

Kirpiking ikki sipeh her dem tüzüp
berhem urar

Yüz fırîb iylep bu könglüm gâret-i
îmânıga

(HBD; 207, 149/3)

gavgâ (Ar.) iyle-: Kavga etmek.

Min öler hâletde-min iy yâr kûyı itleri

İylemeng gavgâ mining sırrımın ifşâ
kılmangız

(HBD; 111, 53/3)

Yüz maraz kasdımdadur kim kördi
mundak haste kim

Başıda ehl-i azâ dik iylegey gavgâ
maraz

(HBD; 122, 64/3)

gusl (Ar.) iyle-: Boy abdesti almak.

Kâbe-i kûyung irür andak mukaddes
ravza kim

Hûr kevser içre gusl iylep anı iyley
tavâf

(HBD; 128, 70/6)

güftâr (Far.) iyle-: Söz, laf etmek.

Ya Rab ol gül içre gonçe nige güftâr
iylemes

Yâ bilip bilmeske salıp sırrın izhâr
iylemes

(HBD; 118, 60/3)

gül-zâr (Far.) iyle-: Gül bahçesine
çevirmek.

Bolsam öy küncide eşkim katresi gül-
nâr irür

Azm-i gül-zâr iylesem gül közlerimge
hâr irür

(HBD; 95, 37/3)

gümân (Far.) iyle-: Şüphe etmek.

Çün bahâr-ı ıyşım olmuş gam hazânıga
bedel

İylerem işret sûrîdın nevha-i mihnet
gümân

(HBD; 181, 123/3)

haber-dâr (Ar.+Far.) iyle-: Haberdar
etmek.

Zâr öler-min ol perî yok kim haber-dâr
iylesem

Cilve kılgaç allıda köznî güher-bâr
iylesem

(HBD; 162, 104/3)

hâl (Ar.) iyle-: Halletmek.

Cân kuşın sayd iylemekke laling üzre
iy kuyaş

Dâne-i mihr ikting ammâ atını hâl
iyleding

(HBD; 144, 86/3)

halâs (Ar.) iyle-: Kurtuluşa ermek.

İyleseng miskin Hüseyinî cânını andın
halâs

Virdi bu bolgay duâda sin dagı dâyim
yaru

(HBD; 200, 142/6)

hareket (Ar.) iyle-: Hareket etmek,
hamle yapmak.

Ger olmasa anıng emri felek bu sürat
ile

Öz özidin hareket iyley almagay aslâ
(HBD; 60, 2/3)

havâle (Ar.) iyle-: Yollamak.

Çün havâle iyleding hicrânga kılma
şekve kim

Katl hükmi iylegendin songra hâcet
yok itâb

(HBD; 70, 12/3)

hayâl (Ar.) iyle-: Hayal etmek.

Bâver itmes irdiim il derdin velî gam
körgeli

Çın hayâl iyler-min ilning nâle-i
tezvirini

(HBD; 243, 185/3)

helâk (Ar.) iyle-: Yok etmek,
öldürmek.

Hicr zulmin kör ki sabr iyley disem
iyler helâk

İylesem bî-sabrlık âlem ara rüsvâ kılur
(HBD; 98, 40/3)

hired-mend (Far.) iyle-: Akıllılık
etmek.

Könglüme ilm ü edeb talimi köp
birmek bile

Vâmık u Ferhâd u Mecnûn dik hired-
mend iylengiz

(HBD; 112, 54/6)

hursend (Far.) iyle-: Gözü tokluk
etmek.

Ol kuyaş kûyıda min âvâreni bend
iylengiz
Bârî bu tezvir ile könglümnü hursend
iylengiz
(HBD; 112, 54/3)
Nitti bir bakmak bile könglümnü
hursend iylegil
Hicr târın bir zamân vaslingga
peyvend iylegil
(HBD; 154, 96/3)

hûşyâr (Far.) iyle-: Akıllı davranmak.
Akl turmas minde vü könglümde bir
dem iy refik
İyle kim ösrükler içre iylemes hûşyâr
meks
(HBD; 83, 25/3)

izhâr (Ar.) iyle-: Göstermek.
Nâsıhâ pendim cünûn meniga ızhâr
iyleding
Tilbege akl örgetürsin gûyiyâ boldung
harîf
(HBD; 129, 71/6)

ihmâl (Ar.) iyle-: İhmal etmek,
önemsememek.
Katl itey dip kilmeding başımga iy
serv-i revân
Özgeler katliga boldung munı ihmâl
iyleding
(HBD; 144, 86/3)

inkâr (Ar.) iyle-: İnkâr etmek,
tanımamak.

Ger Hüseyinî ışkını ikrâr tartar ehl-i
zühd
Ehl imesler yoksa ol bu işdin inkâr
iylemes
(HBD; 118, 60/9)

izhâr (Ar.) iyle-: Belirtmek,
göstermek.
Ya Rab ol gül içre gonçe nige güftâr
iylemes
Yâ bilip bilmeske salıp sırrın izhâr
iylemes
(HBD; 118, 60/3)

kan iyle-: Kan etmek, acıtmak.
Tilbe könglümni lebing kan iylep
agzıng kıldı güm
Tapkay anı istegen yâ Râb bu dem
kandın haber
(HBD; 105, 47/6)

kâr (Far.) iyle-: Kazanmak.
Taş ile fûlâdga âhım otıdur kâr-ger
Ni katıgdur ol köngül kim hiç anga kâr
iylemes
(HBD; 118, 60/3)

kasd (Ar.) iyle-: Niyetlenmek,
kastetmek.
Hayl-ı gam cânımga kasd iyler idi iy
akl u hûş
Çün meded boldı manga ışk özge ni
gamdur bu kün
(HBD; 183, 125/3)

kîne (Far.) iyle-: Gizli düşmanlık
etmek.

Kîne iylep ışk u aklım sabr u hûşum
buzdılar

Veh min-i bî-hânümân boldum arada
pây-mâl

(HBD; 150, 92/3)

küfr (Ar.) iyle-: Küfür etmek.

İy Hüseyinî çün irür nevmîdlıg küfr
iyle say

Kim nasîbing âfiyet kûyını kılğay zü'l-
celâl

(HBD; 150, 92/6)

lâl (Ar.) iyle-: Konuşmamasını

sağlamak, lal etmek.

Ger Hüseyinî hier ara didi figân iyley
figân

Şükr kim vaslınğ bile ol hem tilin lâl
iyleding

(HBD; 144, 86/6)

lâle-zâr (Far.) iyle-: Lale bahçesi

etmek, güzelleştirmek.

Ot tüşüpdür deşt üze âhımdın iy ehl-i
tarab

Lâle-zâr iylep tasavvur azm-i sahrâ
kılmangız

(HBD; 111, 53/3)

lutf (Ar.) iyle-: İhsan etmek,

bağışlamak.

Tilberep kalgan köngül fehm iylemes
pendimni hiç

Anı lutf iylep tabîbâ kâbil-i pend
iylegil

(HBD; 154, 96/6)

malûm (Ar.) iyle-: Belli etmek.

Nâr dik könglümni iylep çâk malûm
iyle kim

Kögsüm içre katre katre bağlaban
kandur nihân

(HBD; 175, 117/6)

mamûr (Ar.) iyle-: Mamur, bayındır
etmek.

Nakd-i ışkın ger buzulgan könglüm
içre koydı cân

Asru mamûr iyledi ol genc ile vîrânını
(HBD; 245, 187/3)

mânend (Far.) iyle-: Benzer, eş
etmek.

Yâ Rab ol yüzni yırak salma

közümdin tâ anga

Munça güller kim açılmış birni

mânend iylegil

(HBD; 154, 96/3)

memûr (Ar.) iyle-: Memur etmek.

Niçe il katliga memûr iyleben ol
gamzeni

Yaşurun lîkin mining sarı işâret kılga-
sin

(HBD; 194, 136/6)

meyl (Ar.) iyle-: Yönelmek, istemek.

Ol kad ü yüz hicridin ölsem bizep gül-
berg ile

Tofragımın başı üzre serv ikip meyl
iylegil

(HBD; 155, 97/3)

Bâg ara hâşâk yildin her taraf meyl
iylese

Sâyesini iylemes başıydın anıng serv
kem

(HBD; 157, 99/3)

İy Hüseyinî yârsızlık hem irür hoş
âlemî

Çünkü cânım kasdı iyler meyl her yâr
iylesem

(HBD; 162, 104/6)

Könglüm andın özgege mümkün imes
meyl iylemek

Veh ki töhmet birle şûh-ı bed-
gümânım örteği

(HBD; 235, 177/3)

miskîn (Ar.) iyle-: Aciz duruma
düşmek.

İy köngül ol bî-vefâ kûyıda miskîn
iylegil

Zâr yıglap şerh itip hâlimni şîven
iylegil

(HBD; 153, 95/3)

musahhar (Ar.) iyle-: Birinin emrine
girmek.

Könglüm algaç barça il könglin
musahhar iyleding

Mülkler fethin bizing kişverdin itting
iftitâh

(HBD; 86, 28/3)

mühr (Ar.) iyle-: Mühürlemek, nişan
koymak.

İyledim iy nâme râzımnı yazıp
agzingnı mühr

Yâr eger kögsüngni kılsa çâk şerh-i
râz kıl

(HBD; 156, 98/3)

müretteb (Ar.) iyle-: Tertip etmek,
sıraya koymak.

Kılma müşkîn hatıng her harfı boldı
bir sebeb

Kim tirilgey çün müretteb iyledi esbâb
hat

(HBD; 123, 65/3)

müzeyyen (Ar.) iyle-: Süslemek.

Niçe bolgay-min firâkıngdın harâb iy
genç-i hüsn

Bir zamân vîrâne külbemni müzeyyen
iylegil

(HBD; 153, 95/3)

nâle (Far.) iyle-: Feryat figan etmek.

Nâle iyler irdi ışkıngda Hüseyinî
yaşurun

Hicring itti âşkâr ol nâle-i pinhânını
(HBD; 245, 187/9)

nevmîd (Far.) iyle-: Ümidini kesmek.

Subh-ı vaslıdın mini ol yâr nevmîd
iyledi

Sin kara bahtım kibi iy şâm-ı hicrân
örteme

(HBD; 215, 157/6)

nigûn (Far.) iyle-: Tersini, aksini
yapmak.

Bes ki peykânîng tenimde kaldı
kaddim boldı ham
Şâhda çün mîve köp bolsa kaddin iyeler
nigûn
(HBD; 187, 129/3)

nisâr (Ar.) iyle-: Para dağıtmak.
Yâr mihmân bolsa cism öyige cân
iyler nisâr
Aytingız iy dûstlar kim mihmânım
kildi mü

(HBD; 199, 141/3)

nümû-dâr (Far.) iyle-: Benzetmek,
örnek etmek.
Ay yüzüng taklîdiga nakkâş-ı çîn her
dem çiker
Yüz rakam lîkin birin yüzdin nümû-
dâr iylemes
(HBD; 118, 60/6)

Ogurluk iyle-: Hırsızlık yapmak.
Zülfîdin laling sarı hâlingdür ogır
hindûsı
Kim şeker ister ogurluk iylegey meh-
tâgba
(HBD; 68, 10/3)

pâ-mâl (Far.) iyle-: Çiğnenmek, ayak
altında kalmak.
Öpkeli kildi köngül zülfüng uçın iy
serv-i nâz
Ser-firâz iyeler mahalda anı pâ-mâl
iyleding
(HBD; 144, 86/3)

Ünçidin ol şeddedür kim iyledi pâ-mâl
anı

Yâ süreyyâdur ayagın öpkeli kilmiş
revân
(HBD; 179, 121/3)

Tüşkeli sûzân köngül kûyung ara fi'l-
hâl anı
Yirge tüşken ot idi kim iyleding pâ-
mâl anı
(HBD; 249, 191/3)

pedîdâr (Far.) iyle-: Ortaya
çıkarmak.
Ol cefâkeş bilgey ahvâlîm katıg sab
irkenim
Kim bolup kanlar gam-ı ışkın pedîdâr
iylemes
(HBD; 118, 60/3)

pend (Far.) iyle-: Öğüt vermek,
nasihat etmek.
Kûyıda min tilbeni yüz cevır birle
öltürüp
Ol suûbetlerni yüz dîvânega pend
iylengiz
(HBD; 112, 54/3)

pergend (Far.) iyle-: Dağıtmak,
darmadağın etmek.
İstey istey tapsangız könglümni kim
buzmış mini
Vasl tîgı birle siz pergend pergend
iylengiz
(HBD; 112, 54/3)

perhîz (Far.) iyle-: Perhiz yapmak,
dinde yasak olan şeylerden uzak
kalmak.

Hûblarda sindin özge çünki mahbûb
istemes

Kil Hüseyinî sarı imdi munça perhîz
iyleme

(HBD; 219, 161/3)

Zaf ara hûh-hânelıgđın hiç perhiz
iylemes

Munça kim dâyim çiker ol nergis-i
şehlâ maraz

(HBD; 122, 64/3)

per-vâz (Far.) iyle-: Uçmak.

İylegil per-vâz iy şeh-bâz-ı himmet
kim bu kün

Tâyir-i kuds âşiyânında humâyıng
kilgüsi

(HBD; 239, 181/3)

peyvend (Far.) iyle-: Kavuşturmak,
ulaştırmak.

Könglekin çâk itse ol mest iy ki iyer-
siz rüfû

Rişte-i cânımnı her târıga peyvend
iylengiz

(HBD; 112, 54/3)

Nitti bir bakmak bile könglümnü
hursend iylegil

Hicr târın bir zamân vaslınnga
peyvend iylegil

(HBD; 154, 96/3)

Başıng üzre gül mü sançıpdur-sin iy
ranâ nihâl

Yoksa peyvend iyleding serv-i
hırâmân üstine

(HBD; 222, 164/3)

pinhân (Far.) iyle-: Gizlemek.

Halkdın ışkını pinhân iylemek
maksûd irür

Özgeler sarı közüm ger tüşse amdâ iy
refik

(HBD; 135, 77/3)

rahm (Ar.) iyle-: Acımak, merhamet
etmek.

İy kuyaş yüzlüg sanem hâlim körüp
rahm iyle kim

Yitti kökke her nefes hicringde feryâd
u figân

(HBD; 174, 116/3)

Min hod öldüm iy köngül sin nevhâ
tartıp nâle kıl

Bolgay ol rahm iyleben salgan kulag
bu sâzıma

(HBD; 218, 160/6)

reftâr (Far.) iyle-: Salına salına
gitmek.

Tûbî-i cennet eger yüz nâz ile kılsa
hırâm

Serv-i nâzım allıda ol azm-i reftâr
iylemes

(HBD; 118, 60/3)

rûşen (Far.) iyle-: Belli etmek.

Şâm-ı hicrânın ara kim tîredür giryân
közüm

Anı rûşen iylemekke subh-ı ruhsârın
ilâc

(HBD; 84, 26/3)

İy Hüseyinî niçe yaşurgay-sin ol ay
mihri

Âkıbet çün zâhir itkünğ imdi rûşen
iylegil

(HBD; 153, 95/3)

rûfû (Far.) iyle-: Yama yapmak.

Könglekin çâk itse ol mest iy ki iyle-
siz rûfû

Rişte-i cânımın her târığa peyvend
iylengiz

(HBD; 112, 54/3)

rüsvâ (Ar.) iyle-: Rezil etmek.

Min barıp sin yâr allında kalur-sin iy
köngül

Mini rüsvâ iyleding rüsvâ-yı âlem
yahşı kal

(HBD; 149, 91/3)

sâbit (Ar.) iyle-: Kararlı olmak.

Cân birip öptüm ayagın sâbit iylep ışk
anga

Min kibi bir âşık-ı sâbit-kadem
kemdür bu kün

(HBD; 183, 125/3)

sabr (Ar.) iyle-: Sabretmek.

Hicr zulmin kör ki sabr iyley disem
iyler helâk

İylesem bî-sabrlık âlem ara rüsvâ kılur

(HBD; 98, 40/3)

İy Hüseyinî hicr ara sabr iylegil kim
ehl-i ışk

Vasl tapmak mümkün irmes derd-i
hicrân körmeyin

(HBD; 190, 132/6)

sayd (Ar.) iyle-: Avlamak.

Halk sayd iylerde ting irmes sining
birle kuyaş

Zülf ü hâlidin çü anıng dâne birle dâmı
yok

(HBD; 133, 75/3)

Cân kuşın sayd iylemekke laling üzre
iy kuyaş

Dâne-i mihr ikting ammâ atını hâl
iyleding

(HBD; 144, 86/3)

ser-firâz (Far.) iyle-: Kibirlilik
etmek.

Öpkeli kildi köngül zülfüng uçın iy
serv-i nâz

Ser-firâz iyler mahalda anı pâ-mâl
iyleding

(HBD; 144, 86/3)

ser-zeniş (Far.) iyle-: Başa kakmak.

İyler irdim ışkning rüsvâlarığa ser-
zeniş

Bolgalı rüsvâ sözüm lâf irkeni bilgürdi
lâ

(HBD; 227, 169/3)

seyr (Ar.) iyle-: Seyretmek.

Yirde seyr iylep Hüseyinî yüzige
sunmas ayak

Ting imes allında tofrag birle anıng
altunı

(HBD; 254, 196/6)

sitem (Far.) iyle-: Haksızlık, zulüm
etmek.

Bu çemen ranâların köp sivme kim
iyler sitem

Gül bile serv özgece nesrîn ü şimşâd
özgece

(HBD; 203, 145/6)

sitîz (Far.) iyle-: Kavga etmek.

İşknı men itseler şevkum otı iyler sitîz

Şule yanglık kim nefes tesîri iyle anı

tîz

(HBD; 110, 52/3)

söz iyle-: Söz etmek, söylemek.

Yâ ol aytıp lalidin söz iylese cânımga
kût

Yâ bu pend aytıp öçürse könglüm
otıdın şerer

(HBD; 106, 48/3)

suâl (Ar.) iyle-: Sormak

İy Hüseyinî turfe hâletdür munı kimdin
soray

Kil yana bir katla hem ol yârdın iyley
suâl

(HBD; 151, 93/6)

sûd (Far.) iyle-: Fayda sağlamak.

İstedi cân u köngül nakdini veh sûd
iylerem

Ger lebidin bûseî ol nakd ile sûdâ kılur
(HBD; 98, 40/3)

şeker-rîz (Far.) iyle-: Mutluluk

gözyaşı dökmek.

Özr üçün şîrîn hadîsingni şeker-rîz

iyleme

Bu fûsun birle otımnı dem-be-dem tîz

iyleme

(HBD; 219, 161/3)

şerh (Ar.) iyle-: Açıklamak.

İy ki bilmey-siz cünûnum çün sorar-
siz hâletim

Anı şerh iylerde nâ-mefhûm edâlârdın
biling

(HBD; 145, 87/3)

şikâf (Far.) iyle-: Yırtmak.

Kögsüme ok u kılıçındın irür hayret
besî

Kim bu bir her niçe tikse ol biri iyler
şikâf

(HBD; 128, 70/3)

şitâb (Far.) iyle-: Acele etmek.

Kayda barsa ol saâdet ahteri hem-râhı
min

Kim kuyaş tacîl kılsa sâye hem iyler
şitâb

(HBD; 70, 12/3)

şîven (Far.) iyle-: Sızlamak, inlemek.

İy köngül ol bî-vefâ kûyıda miskîn
iylegil

Zâr yıglap şerh itip hâlimni şîven
iylegil

(HBD; 153, 95/3)

şükr (Ar.) iyle-: Şükür etmek.

Dehr ilidin iyki boldung münkatı şükr

iyle kim

Hem cefâ-gerlerdin oldung hem

cefalardın halâs

(HBD; 121, 63/6)

tahammül (Ar.) iyle-: Sabretmek,

tahammül etmek.

Derd ü renc mihnet ü gamga

tahammül iyledim

Sindin ayru bolgalı billâh ki yoktur

tâkatim

(HBD; 164, 106/3)

taharrük (Ar.) iyle-: Hareket etmek,

kımıldamak.

Şek imes kim seyrdin kalgay taharrük

iylemey

Koysalar kûh-ı gâmımnı çerh-i gerdân

üstine

(HBD; 224, 166/3)

tavâf (Ar.) iyle-: Etrafını (Kâbe)

saygıyla dolanmak.

Kâbe-i kûyung irür andak mukaddes

ravza kim

Hûr kevser içre gusl iylep anı iyer

tavâf

(HBD; 128, 70/6)

tekellüm (Ar.) iyle-: Konuşmak.

Bu ki laling tırgüzür ilni tekellüm

iyleben

Min bilür-min uşbu mühlik gamnı vü

cânım mining

(HBD; 139, 81/3)

telafluz (Ar.) iyle-: Söylemek.

Nûş-hand iylep çüçük sözler katar-siz

özgege

Min visâlingdin telafluz iylegeç

sögmek nidür

(HBD; 94, 36/3)

teşbîh (Ar.) iyle-: Benzetmek.

Zülfünge sünbülñü ni nev iyleyin

teşbîh kim

Hem dil-âsâ ıtrı hem cân riştesi dik târı

yok

(HBD; 134, 76/3)

tîz (Far.) iyle-: Çabuk etmek.

Işknı men itseler şevkum otı iyer sitîz

Şule yanglık kim nefes tesîri iyle anı

tîz

(HBD; 110, 52/3)

Özr üçün şîrîn hadîsingni şeker-rîz

iyleme

Bu fûsun birle otımnı dem-be-dem tîz

iyleme

(HBD; 219, 161/3)

vade (Ar.) iyle-: Vadetmek, söz

vermek.

Ol ki bar irdi hayâtım çeşmesining

kevseri

Yok yok irdi bâg-ı ömrüm nahlining

turfe beri

Min hod irdim şevkîdın Mecnûn u ol
hem ber-serî
Vade iylep cilvesin bâg içre andag kim
perî
Deşt üze âvâre kılmaklıkka Mecnûn
kıldı lâ
(HBD; 261, 203/10)

vasl (Ar.) iyle-: Kavuşturmak.
Berk-ı hicrân nâl dik cismimde besdür
sin dagı
Vade-i vasl iyleben iy ahdi yalğan
örteme
(HBD; 215, 157/3)

visâl (Ar.) iyle-: Bir araya getirmek.
Şâm-ı hicrânım körüp sin mihr atın
tutmadıng
Vade-i subh-ı visâl iylep anı
yarutmadıng
(HBD; 143, 85/3)

zâhir (Ar.) iyle-: Ortaya çıkmak.
Hat eser zâhir kılıpdur safha-i hüsnüng
üze
Âh ol kündin ki zâhir iylegey irâb hat
(HBD; 123, 65/3)
İy Hüseyinî şerh-i hâlim yazsam olgay-
sin melûl
Çün okur hâletde zâhir iylese itnâb hat
(HBD; 123, 65/6)
Yitti kök kim zâhir iyler cismide gül
rengini
İy Hüseyinî barçasın otlug figânım
örtedi

(HBD; 234, 176/6)

zahm (Ar.) iyle-: Yaralamak.
Yüz tiken dik igne birle vây kim zahm
iyleding
Hicr ara zahmıng ayagığa kırıptür dip
tiken
(HBD; 171, 113/3)

zâr (Far.) iyle-: Ağlamak.
Bu kün ol gül çün cefâ iyler ni tang
könglüm kuşın
Kûyıda bülbül kibi şâm u seher zâr
iylesem
(HBD; 162, 104/3)

zer-kâr (Far.) iyle-: Altın işleme
yapmak.
Bu ki sürter-min sarıg yüzni anıng
toynagığa
İsterem veh kim anıng nalini zer-kâr
iylesem
(HBD; 162, 104/3)

zıkr (Ar.) iyle-: Anmak, hatırlamak.
Vây kim yüz katla kılğay irdim öz
ışkımnı fâş
Veh ki il atıngnı zıkr iylerdin artar
gayretim
(HBD; 166, 108/3)

zulm (Ar.) iyle-: Haksızlık etmek,
zulmetmek.
Özgece zulm iyledi çün cânıma çerh iy
refik
Ayb imes min dagı çıksem âh u efgân
özgece

(HBD; 204, 146/3)

Yâr zulm iylerge çün bî-ihyâr olmuş
nitey

Veh anga cevri ü sitem kılmak şîâr
olmuş nitey

(HBD; 229, 171/1)

kıl-:

âgâz (Far.) kıl-: Başlamak.

Gâyibim hâlidin iy kâsid hikâyet kılma
bes

Her niçe encâmıya yitseng yana âgâz
kıl

(HBD; 156, 98/3)

akl (Ar.) kıl-: Akıl etmek.

Dir ki sabr itkil hakîm akl kılğıl sâkiyâ
Bir kadeh birle halâs itting devâsıdın
mini

(HBD; 247, 189/6)

alâlâ (Far.) kıl-: Gürültü yapmak.

Bir nefes cânân bile tapmış Hüseyinî
halvetî

Barıng iy cân u köngül bir dem alâlâ
kılmangız

(HBD; 111, 53/6)

alem (Ar.) kıl-: İşaret etmek.

İy çerh-i cefâ-ger ni sitemler kıldıng
Cânımnı nişâne-i elemeler kıldıng
Mühlik nefesim otın alemler kıldıng
Özrüngni niçük kolay keremler kıldıng
(HBD; 263, 207)

âsân (Far.) kıl-: Kolaylaştırmak, izin
vermek.

Sâkiyâ mey tut ki şâyed mestlık
bolgay manga

Munça müşkil hâlni fi'l-cümle âsân
kılgu dik

(HBD; 136, 78/6)

âsûde (Far.) kıl-: Huzur vermek.

İy ecel âsûde kıl hicrân belâsıdın mini
Bir yolu kutkar ulusning mâcerâsıdın
mini

(HBD; 247, 189/3)

âşikâr (Far.) kıl-: Açıklamak, açığa
çıkarmak.

İmdi kim boldum giriftâring tümen
ming nâz ile

Bî-vefâlık resm ü âyînini kıldıng
âşikâr

(HBD; 102, 44/3)

âşikârâ (Far.) kıl-: Açıklamak, açığa
çıkarmak.

Sırrın ilge âşikâr iyer kişige ışk ara
Zînhâr öz sırrıngızın âşikârâ kılmangız
(HBD; 111, 53/6)

âşinâ (Far.) kıl-: Tanıdık, bildik
etmek.

Haste könglümni özüngdin özgedin bî-
gâne kıl

Özgedin bî-gâne kılgaç kıl özüngge
âşinâ

(HBD; 59, 1/3)

âvâre (Far.) kıl-: Serseri, işsiz güçsüz
etmek.

İşk ara âvâre kıl fersûde cânım iy ecel

Dûstlar könglini öz hâlimga mahzûn
körmeyin

(HBD; 189, 131/3)

Ol ki bar irdi hayâtım çeşmesining
kevseri

Yok yok irdi bâg-ı ömrüm nahlining
turfe beri

Min hod irdim şevkıdın Mecnûn u ol
hem ber-serî

Vade iylep cilvesin bâg içre andag kim
perî

Deşt üze âvâre kılmaklıkka Mecnûn
kıldı lâ

(HBD; 261, 203/10)

ayb (Ar.) kıl-: Ayıplamak, suçlamak.

Ger köngülsizlikdin ölsem ayb kılma
iy Hüseyin

Veh nitey birmes köngül kim dil-
sitânımdur mining

(HBD; 142, 84/9)

Işk ara akl âfetin çün bilmişem iy
mug-beçe

Ayb kılma ger demî bu deyr ara
huşyâr imen

(HBD; 172, 114/6)

İy müselmânlar köngül meyl itmese
tâat sarı

Ayb kılmang anda çün bir nâ-
müselmândur nihân

(HBD; 176, 118/3)

Kögsüme taş urmagımnı ayb kılma iy
köngül

Koy ki anda kalgıgan peykânlarını
örtetey

(HBD; 259, 201/6)

ayyârlık (Ar.) kıl-: Hile yapmak,
dolandırmak.

Gûyiyâ âşüfte zülfüng hem kılıp
ayyârlık

İyledi sevdâ ara hâl-i perişânımnı ahz
(HBD; 89, 31/3)

az kıl-: Azaltmak.

Işk iter şevkumnı her dem köprek ü
sabrımnı az

Gerçi sin bî-dâdnı köp yâ vefânı az kıl
(HBD; 156, 98/3)

azm (Ar.) kıl-: Hareket etmek,
yönelmek.

Azm kıldım ışk-i bî-dâdnı zâhir
kılgalı

Salmadı veh kim kulak hâlimga
sultânım mining

(HBD; 140, 82/3)

âzürde (Far.) kıl-: Gücendirmek,
kırmak.

Anı min kim kılmadım âzürde bolgaç
söz çağı

Kıldı ol âzürde söz birle mini tapmak
mecâl

(HBD; 151, 93/3)

bahâne (Far.) kıl-: Bahane, sebep
bulmak.

Şûhlukdın her zamânî bir bahâne
kılmagıl

Nâ-tüvân könglümni her dem gussa-
âmîz iyleme
(HBD; 219, 161/3)

bahs (Ar.) kıl-: Anmak, bahsi
geçmek.

Işk ara Mecnûn Hüseyinî birle kılmas
bahs kim
Ni özi bar anca ni yâri anıng yâriçe bar
(HBD; 101, 43/6)

bî-gâne (Far.) kıl-: Yabancı etmek,
tanımamak.
Haste könglümni özüngdin özgedin bî-
gâne kıl
Özgedin bî-gâne kılgaç kıl özüngge
âşinâ
(HBD; 59, 1/3)

bî-gânelık (Far.) kıl-: Yabancılık
etmek, tanımamak.
Kılmağıl uşşâk ara min tilbedin bî-
gânelık
Kim kılıptur hüsn ehli dünyâde köp
yatnı öz
(HBD; 108, 50/3)

binâ (Ar.) kıl-: Kurmak, inşa etmek.
Hicring otı cism-i zârım kıldı kül iy
yâr bil
Ger binâ kılısang mezârım tarhın ol kül
birle kıl
(HBD; 155, 97/3)

cefâ (Ar.) kıl-: Cefa, eziyet etmek.
Her kaçan didim vefâ kıl iyleding yüz
min hiyel

Her kaçan didim cefâ kıl anı fi'l-hâl
iyleding
(HBD; 144, 86/3)

cem (Ar.) kıl-: Bir araya getirmek.
Haste könglüm bend-i zülfüngdin
perîşândur besî
Cem kılğıl sünbülüngni kim perîşân
bolmasun
(HBD; 198, 140/3)

cilve (Ar.) kıl-: Görünmek, tecelli
etmek.
Her kişi körse perîler içre siz köz
merdümin
Bir perini cilve kılğan sagınur insân
ara
(HBD; 66, 8/3)

Tâze boldı cân u könglümde firâk
âzârıdur
Cilve kıldı gül nitey bagrımda hicrân
hârıdur
(HBD; 91, 33/3)
Zâr öler-min ol perî yok kim haber-dâr
iylesem
Cilve kılgaç allıda közni güher-bâr
iylesem
(HBD; 162, 104/3)
Cennet içre sâkin olsang tûbî-i cennet
mü diy
Cilve kılgaç kâmeting serv-i hırâmân
mu diyin
(HBD; 170, 112/3)

Evvel ol yüz cilve kıldı songra zâhir
boldu hat

Gül zuhûru iy köngül kim kördi
reyhândın burun

(HBD; 184, 126/3)

Cilve kıldı bâğ ara ol serv-i âzâdım
yana

Köydürür ışk ehlini bu âh u feryâdım
yana

(HBD; 220, 162/3)

Könglüm öz hâlîde kalmas cilve kılgaç
kâmeting

Veh ni hâl irkin bu kim iyler kading
bî-hâl anı

(HBD; 249, 191/3)

Serv-i nâzım cilve kılmas veh nitey
bustân ara

Ol elif dik kâmeti hem yok buzulgan
cân ara

(HBD; 67, 9/3)

cilve-ger (Ar.+Far.) kıl-: Cilveli
olmak, cilve yapmak.

Küzdüz olgay kiçe vü hurşîd ü ay bir
kün eger

Ârızıngnı cilve-ger kılma öz eyvânıda
çerh

(HBD; 87, 29/3)

çâk (Far.) kıl-: Yırtmak, parçalamak.
Ol eger bî-dâd tîgı birle kögsüm kılma
çâk

Bu tikip ol çâknı merhemdin itse
behre-ver

(HBD; 106, 48/3)

İyledim iy nâme râzımnı yazıp
agzıngnı mühr

Yâr eger kögsüngni kılma çâk şerh-i
râz kıl

(HBD; 156, 98/3)

çâre (Far.) kıl-: Tedbir almak.

Âşıkârâ otlarımga çâre kılma giy tabîb
Anı niyler-sin ki örter dâğ-ı pinhânım
mining

(HBD; 139, 81/6)

Didim iy cân derdime vaslîng bile bir
çâre kıl

Külüp aytur iy Hüseyinî tutma mindin
bu gümân

(HBD; 174, 116/3)

davâ (Ar.) kıl-: İddia etmek.

Ger perî hüsnüng bile davâ kılur
dîvânedür

Anı hüsn ehlide tutmas âdemî sanıda
çerh

(HBD; 87, 29/6)

dermân (Far.) kıl-: Çare bulmak.

İy Hüseyinî yitmese ol ay sining
feryâdınga

Çerh ü encüm hod imes derdingga
dermân kılgu dik

(HBD; 136, 78/6)

Devâ (Ar.) kıl-: Tedavi etmek.

İy Hüseyinî bu kara kayguda cânıng
bolsa rîş

Gam yime bir kün devâ kılğay visâli
merhemi

(HBD; 241, 183/3)

dîvâne (Far.) kıl-: Deli divane etmek,
kendinden geçirmek.

Kılğay men-i cünûnum ışk ara
köygen kişi

Kim mini dîvâne kılğan bir perî ruhsâr
irür

(HBD; 95, 37/3)

duâ (Ar.) kıl-: Dua etmek.

Ömr üçün kılsam duâ sin kılğıl yâ
Rab kabûl

Çün hayâtım istemes şûhî ki cânımdır
mining

(HBD; 142, 84/3)

efgân (Far.) kıl-: Feryat figan etmek.

Niçe kim ihfâ kılur ışkın Hüseyinî vâ
kim

Körgeç ol aynı yana bî-ihliyâr efgân
kılur

(HBD; 99, 41/6)

Sorma kûyungda eger efgân kılur-min
her kiçe

Kim mining dik âşık-ı bî-hânumân
kemdür bu kün

(HBD; 183, 125/3)

efsûn (Far.) kıl-: Büyü, sihir yapmak.

Yüzige hayrân közüm çihre nümûdâr
itkeli

Allıda lâl irdi til lalin şeker-bâr itkeli

Kaddiga mâyil hired âhemg-i reftâr
itkeli

Zülfîga vahşî köngül saydın giriftâr
itkeli

Yok agızdın bar ikençe haddi efsûn
kıldı lâ

(HBD; 261, 203/25)

efzûn (Far.) kıl-: Çok, aşkın etmek.

Ol ki dir irdi visâlimni sanga hem-dem
kılây

Çâkler bagrıngda kim bolmış anga
merhem kılây

Öksütüp derd ü gamıng mundın narı
hurrem kılây

Didi vaslım birle köpdin köp gamıngnı
kem kılây

Anı kündin künge öksütmektin efzûn
kıldı lâ

(HBD; 261, 203/15)

elem (Ar.) kıl-: Dert etmek.

İy çerh-i cefâ-ger ni sitemler kıldıng
Cânımnı nişâne-i elemeler kıldıng

Mühlik nefesim otın alemler kıldıng
Özrüngni niçük kolay keremler kıldıng

(HBD; 263, 207)

endâz (Far.) kıl-: Ölçmek, miktarını
belli etmek.

İy Hüseyinî köngli çün bülbül kibi
kıldıng hevâ

Bârî ol gül gülşen-i kûyını ok endâz
kıl

(HBD; 156, 98/6)

fakîr (Ar.) kıl-: Zavallı, yoksul etmek.

Genc tapsa münim olmas kimni sin

kılsang fakîr

Genc birle müflis olmas kimge sin

birseng gınâ

(HBD; 59, 1/3)

fâş (Far.) kıl-: Meydana, açığa

çıkmaq.

Vây kim yüz katla kılğay irdim öz

ışkımnı fâş

Veh ki il atıngnı zikr iylerdin artar

gayretim

(HBD; 166, 108/3)

feryâd (Far.) kıl-: Feryad etmek.

Kûyıda şeydâ köngül feryâd kılma

bad-ez-în

Keçe yâ kündüz uyur vaktıda gavgâ

bolmasun

(HBD; 197, 139/6)

fidâ (Ar.) kıl-: Feda etmek, gözden

çıkarmak.

İy Hüseyinî bolsa yüz cânıng fidâ kıl

hicride

Kim tapılmas dünyide andak yana

mevzûn yigit

(HBD; 80, 22/6)

Niçe cân kıldım fidâ ni anı tapdım ni

muni

Her niçe tohm-ı vefâ ikdim cefâ birdi

semer

(HBD; 106, 48/6)

Sadkası boldı Hüseyinî cân dagı kıldı
fidâ

Bolmadı yâr allıda barı bu ser-gerdân

hacil

(HBD; 152, 94/6)

Min anga cânını fidâ kılmakta vü ol

cânıma

Hicr otı yakmış koyarga dâg-ı hasret

bilmedim

(HBD; 168, 110/3)

Hicr ara dem urmâyın cânım fidâ

kıldım digil

Çün işitmes ger işitse gül-rûh-ı

gammazıma

(HBD; 218, 160/3)

İy Hüseyinî yâr üçün cânıngnı kılmış-

sin fidâ

Cân fidâ kılmak irür âşık kişige lâzıma

(HBD; 218, 160/6)

figân (Far.) kıl-: Bağırıp çağırmak,

inlemek.

Yâr çün könglüngdedür atın tutup

kılma figân

Hak çü âgehdür anıng zikri hafı hoşrak

ki cehr

(HBD; 104, 46/3)

gammâz (Ar.) kıl-: Haber taşımak.

İy felek çün min anga boldum esîr

artuksıdur

Turresin tarrâr yâhûd gamzesin

gammâz kıl

(HBD; 156, 98/6)

gâret (Ar.) kıl-: Baskın yapmak.

Çün köngülde koymadın ârâm u sabr
u katl u dîn

İmdi iy zâlim bu kişverde ni gâret
kılga-sin

(HBD; 194, 136/3)

gavgâ (Ar.) kıl-: Kavga etmek, kavga
çıkarmak.

Min esîr-i ışk-min gavgâ nidür uşşâk
ara

İy refik-ı pend-gû ayting ki gavgâ
kılmangız

(HBD; 111, 53/3)

Kılsalar gavgâ ulus cânımga bî-dâd
itkeli

Mindin ol dem lâhza-i ayrılma zinhâr
iy köngül

(HBD; 148, 90/3)

Hâlining her dem hayâli tilbe
könglümde irür

Zâglar andak ki gavgâ kıldı Mecnûn
üstige

(HBD; 221, 163/3)

güm (Far.) kıl-: Kaybetmek, yitirmek.

Tilbe könglümni lebing kan iylep
agzing kıldı güm

Tapkay anı istegen yâ Râb bu dem
kandın haber

(HBD; 105, 47/6)

gümân (Far.) kıl-: Sezmek,
zannetmek.

Yâ irür sîm-âbî dip kılma gümân kim
ışk otı

Örtedi mecrûh cismimni irür
hâkisterim

(HBD; 167, 109/3)

Min hod öldüm hicrinde ol nükte dip
kılmış gümân

Veh dingiz kim başıma ol bed-
gümânım kildi mü

(HBD; 199, 141/6)

güzer (Far.) kıl-: Geçmek.

Tilbe könglüm sûrişi bülbülni lâl itmiş
bu kün

Kıldı gülşendin güzer gûyâ perî-zâdım
yana

(HBD; 220, 162/3)

Hicr endûhıda yâ gülşn ara kıldım
güzer

Serv boyı kâmetingning nahlidin birdi
haber

Lîk anıng vaslıdın ni behre taptım ni
semer

Nahl-i kadding çün imes giryân
közümde cilve-ger

Cûy-bâr etrâfida serv-i hırâmânı
nıtey

(HBD; 260, 202/10)

hakâret (Ar.) kıl-: Hor görmek.

Ol ay istignâsıdın eflâk irür pesti y
köngül

Hâcet irmestür ki sin arz-ı hakâret
kılga-sin

(HBD; 194, 136/3)

hâl (Ar.) kıl-: Halletmek.

Rengsiz hâling boyarga hâl kılây köz
merdümin

Sürtkey-min şâyed uşbu rîv ile
hâlingga köz

(HBD; 108, 50/3)

Köz karasın hâl kılıp yazdım sanga
acz u niyâz

Köz yaşımni hem sipip ol nâmega iy
serv-i nâz

(HBD; 109, 51/3)

halâs (Ar.) kıl-: Kurtarmak.

Vasl ara öltür mini hicrân cefâsıdın
burun

Nitti ger kılsang halâs anıng belâsıdın
burun

(HBD; 185, 127/3)

harâb (Ar.) kıl-: Perişan etmek, viran
etmek.

Bir müsâfir ay hayâli kıldı könglümni
harâb

Kalmadı cânınga ansız bir zamân
tâkat ni tâb

(HBD; 72, 14/3)

harâret (Ar.) kıl-: Sıcak etmek,
ısıtmak.

Âhım allıda savuk salkın-sin it dûzah
otı

Her dem er yüz katla ızhâr-ı harâret
kılga-sin

(HBD; 194, 136/3)

hayâl (Ar.) kıl-: Hayal etmek,
zannetmek.

Veh ni işdür kimni kim min mihr-bân
kıldım hayâl

Özgelerdin ol mini köprek kılur
âzürde-hâl

(HBD; 151, 93/3)

hayret (Ar.) kıl-: Hayret etmek,
şaşırmak.

İy Hüseyinî hicride tapsam helâk-i
câvidân

Kılmagıl hayret hayât-ı câvidânım
bardı lâ

(HBD; 228, 170/6)

hem-dem (Far.) kıl-: Yakın arkadaş
etmek.

Ol ki dir irdi visâlimni sanga hem-dem
kılây

Çâkler bagrıngda kim bolmış anga
merhem kılây

Öksütüp derd ü gamıng mundın narı
hurrem kılây

Didi vaslım birle köpdin köp gamıngnı
kem kılây

Anı kündin künge öksütmektin efzûn
kıldı lâ

(HBD; 261, 203/15)

hevâ (Far.) kıl-: Arzulamak,
heveslenmek.

İy Hüseyinî ol kuyaş sarı hevâ kılsang
ni tang

Çünkü sâz itting riyâzet birle
himmetdin cenâh

(HBD; 86, 28/6)

İy Hüseyinî kõngli çün bülbül kibi
kıldın hevâ

Bâr ol gül gülşen-i kûyını ok endâz
kıl

(HBD; 156, 98/6)

heves (Ar.) kıl-: İstemek.

Kevkeb-i eşkim şafak-gûn kilse veh
irür sezâ

Mîn ki subh vasl ara hicrân tûnin
kıldım heves

(HBD; 114, 56/3)

Hâmlıkdın ger heves kıldım firâkın
vasl ara

İy felek cânınga yittim ger hevesdür
uşbu bes

(HBD; 114, 56/3)

hırâm (Far.) kıl-: Naz etmek.

Tûbî-i cennet eger yüz nâz ile kılsa
hırâm

Serv-i nâzım allıda ol azm-i reftâr
iylemes

(HBD; 118, 60/3)

Közüme her kirpik olsun bir tiken ger
sinsizin

İsteben gül-geştini bustân ara kılsam
hırâm

(HBD; 163, 105/1)

hikâyet (Ar.) kıl-: Hikâye etmek.

Gâyibim hâlidin iy kâsid hikâyet kılma
bes

Her niçe encâmıga yitseng yana âgâz
kıl

(HBD; 156, 98/3)

humâr (Ar.) kıl-: Sersem etmek.

İy Hüseyinî mey bile kılğıl humâring
fikri kim

Def hem sahbâ kılur çün kiltürür sahbâ
maraz

(HBD; 122, 64/6)

hurrem (Far.) kıl-: Neşelendirmek.

Ol ki dir irdi visâlimni sanga hem-dem
kılay

Çâkler bagrınga kim bolmış anga
merhem kılay

Öksütüp derd ü gaming mundın narı
hurrem kılay

Didi vaslım birle köpdin köp gamingnı
kem kılay

Anı kündin künge öksütmektin efzûn
kıldı lâ

(HBD; 261, 203/15)

izhâr (Ar.) kıl-: Göstermek.

Kaçsam ol zencîr ile âvârelıg sahrâsıga
Kılma hâlimni hired ehliga ızhâr iy

kõngül

(HBD; 148, 90/3)

ibâret (Ar.) kıl-: Laflamak, söz
etmek.

İy Hüseyinî ıškđın kiçküm ki
mühlikdür diding

Yahşırak ger imdi tagyîr-i ibâret kılga-
sin

(HBD; 194, 136/6)

ibtidâ (Ar.) kıl-: Başlamak.

Min bilür irdim ki yoktur intihâ
ışkımgâ hiç
Tâ gül-i vaslîng bile kıldım mahabbet
ibtidâ

(HBD; 64, 6/3)

ifşâ (Ar.) kıl-: Açığa çıkarmak.

Min öler hâletde-min iy yâr kûyî itleri
İylemeng gavgâ mining sırrımın ifşâ
kılmangız

(HBD; 111, 53/3)

ihfâ (Ar.) kıl-: Saklamak, gizlemek.

Niçe kim ihfâ kılur ışkın Hüseyinî vây
kim

Körgeç ol aynı yana bî-ihliyâr efgân
kılur

(HBD; 99, 41/6)

imâret (Ar.) kıl-: İmar etmek,
onarmak.

Ger kilip vîrâne kabrimni ziyâret
kılga-sin
Rahm itip iy kâtilim anı imâret kılga-
sin

(HBD; 194, 136/3)

imkân (Ar.) kıl-: İmkân etmek, fırsat
vermek.

Derd ü gam seyli dagı könglüm
harîmiga tüşüp

Ol sevâd içre buzukluk olça imkân
kılgu dik

(HBD; 136, 78/3)

inşâ (Ar.) kıl-: Yazıya dökmek,
kaleme almak.

Zîb iter kök sebzesi birle kuyaş
ruhsârını
Kâtib-i kudret ki hatting nüshâsın inşâ
kılur

(HBD; 98, 40/3)

isâr (Ar.) kıl-: Üstün tutmak.

Körgeç anı ger Hüseyinî yanglık itseng
terk-i hûş

Hazretide kılga-sin cânımın isâr iy
köngül

(HBD; 148, 90/6)

işâret (Ar.) kıl-: İşaret etmek.

Niçe il katliga memûr iyleben ol
gamzeni
Yaşurun lîkin mining sarı işâret kılga-
sin

(HBD; 194, 136/6)

itirâf (Ar.) kıl-: Saklamaktan

vazgeçmek, açıklamak.

İşk zûr-ı desti ger budur mining
aczimni tang

Ejderhâ ger bolsa acziga kılgay itirâf
(HBD; 128, 70/3)

izhâr (Ar.) kıl-: Belirtmek.

Kimni kim devrân ilidin yâr tuttum
âkıbet

Özgece çıktı özin ger kıldı izhâr

özgece

(HBD; 206, 148/6)

kabûl (Ar.) kıl-: Kabul etmek.

Ömr üçün kılsam duâ sin kılmagıl yâ

Rab kabûl

Çün hayâtım istemes şûhî ki cânımdır

mining

(HBD; 142, 84/3)

kara kıl-: Kararmak.

Hayretim bar tâ kara kılmış libâsın ol

perî

Kim karangu tünde körmiş âftâb-ı

hâveri

(HBD; 238, 180/3)

katl (Ar.) kıl-: Öldürmek, katletmek.

Âkıbet bir kün Hüseyinî'ni cefâ tîgı

bile

Katl kılğumdur didin giy dûst

bismillah revân

(HBD; 173, 115/3)

kem (Far.) kıl-: Az etmek.

Ol ki dir irdi visâlimni sanga hem-dem

kılay

Çâkler bagrında kim bolmış anga

merhem kılay

Öksütüp derd ü gamıng mundın narı

hurrem kılay

Didi vaslım birle köpdin köp gamıngnı

kem kılay

Anı kündin künge öksütmektin efzûn

kıldı lâ

(HBD; 261, 203/15)

kerem (Ar.) kıl-: Lutf etmek,

cömertlik göstermek.

İy çerh-i cefâ-ger ni sitemler kılding

Cânımnı nişâne-i elemeler kılding

Mühlik nefesim otın alemler kılding

Özrüngni niçük kolay keremler kılding

(HBD; 263, 207)

lâle-zâr (Far.) kıl-: Lale bahçesi

etmek, güzelleştirmek.

Gül yüzüng şevkıda gam deştini kıldı

lâle-zâr

Tîg-ı hicring tökti çün her sarı bagrım

kanını

(HBD; 245, 187/3)

lutf (Ar.) kıl-: İhsan etmek,

bağışlamak.

Lutflar kılmış cihân rüsvâsı uşşakıga

yâr

Veh munung dik çağda rüsvâ-yı cihân

könglüm kanı

(HBD; 246, 188/3)

mahâret (Ar.) kıl-: Hüner, marifet

göstermek.

Katl ara teslîm irür iy hicr allında

ecel

Niçe cânım alıp izhâr-ı mahâret kılga-

sin

(HBD; 194, 136/3)

mahzûn (Ar.) kıl-: Tasalı, kaygılı

davranmak.

Cevr ü zulmin veh yana cânınga
gerdûn kıldı lâ
Yaşurup ol aynı hâlimni diger-hûn
kıldı lâ
Âh u vâ-veylâ mini asru ciger-hûn
kıldı lâ
Ol ciger pergâlesi eşkim ciger-gûn
kıldı lâ
Şâd itey dip nâ-tüvân könglümni
mahzûn kıldı lâ
(HBD; 261, 203/5)

men (Ar.) kıl-: Menetmek,
yasaklamak.
Dir ki könglüngge figân u zârlıgdın
men kıl
Çün bu mahzûn cüz figân u zârlık
bilmes nitey
(HBD; 258, 200/3)

merhamet (Ar.) kıl-: Merhamet
etmek.
Cân içinde yaşurun tuttum gâmingnı
müddetî
Merhamet kılğın ki mundın narı
yoktur kuvvetim
(HBD; 165, 107/3)

merhem (Ar.) kıl-: İlaç yapmak.
Ol ki dir irdi visâlimni sanga hem-dem
kılây
Çâkler bagrıngda kim bolmış anga
merhem kılây
Öksütüp derd ü gamıng mundın narı
hurrem kılây

Didi vaslım birle köpdin köp gamıngnı
kem kılây
Anı kündin künge öksütmektin efzûn
kıldı lâ
(HBD; 261, 203/15)

mesken (Ar.) kıl-: Mesken yapmak,
oturmak.
Bülbül-i şeydâ eger gül-zâr ara
mesken kılur
Tilbe könglümge irür kûyungda mevâ
iy refik
(HBD; 135, 77/6)

meyl (Ar.) kıl-: Yönelmek, istemek.
Ol yüz ü kad hicride bustânga kılman
meyl kim
Gül sarı köz salmayın serv-i hırâmân
körmeyin
(HBD; 190, 132/3)

muhkem (Ar.) kıl-: Sağlamlaştırmak.
Ni şerefür ol perî mecnûnıga kim
könglüni
Kayd üçün altun selâsil açıban
muhkem kılur
(HBD; 100, 42/3)

munsarîf (Ar.) kıl-: Dönmek.
Işk ara âfet selâmet kûyıdadur âkıbet
İy Hüseyinî hoştur ol yan kılsang özni
munsarîf
(HBD; 129, 71/6)

müzeyyen (Ar.) kıl-: Süslemek.
Ol kara yilde tünidin veh ki çıkıkcunca
kuyaş

Yir yüzin kök dik müzeyyen kıldı
eşkim ahteri
(HBD; 238, 180/3)

nâle (Far.) kıl-: Feryat figan etmek.
Ger Hüseyinî nâle kılsa ışk ara ayb
itmengiz

Kim durur âşık kim anıñ şivesi efgân
imes
(HBD; 115, 57/6)

İy Hüseyinî nâle kılsam öltürür kâfir
közi
Gûyiyâ koymas anı uykuga efgânım
mining

(HBD; 139, 81/6)

Min hod öldüm iy köngül sin nevhâ
tartıp nâle kıl
Bolgay ol rahm iyleben salgan kulag
bu sâzıma

(HBD; 218, 160/6)

nâ-sâzlıg (Far.) kıl-: Ters düşmek,
uygun olmamak.

İy Hüseyinî barça uşşâk içre sin-sin bî-
nevâ

Hâlinge nâ-sâzlıglar kılğan ol kâfir
müdür
(HBD; 93, 35/6)

nâz (Far.) kıl-: Naz etmek.

Min niyâz ehli tüşüp-min ışk ara iy
serv-i nâz

Her niçe kim min niyâz itsem ıyân sin
nâz kıl
(HBD; 156, 98/3)

nevhâ (Ar.) kıl-: Feryat figan etmek.
İy Hüseyinî cüz fenâ âhemgi malûm
olmadı

Kûyıda kim nevhâ kıldınz zaf vaktı
ingrenip
(HBD; 74, 16/9)

nezzâre (Ar.) kıl-: Seyretmek,
bakmak.

Katl itip âvâre könglümni buzug
cismim ara

Veh bilip bilmeske sal iy cân kilip
nezzâre kıl
(HBD; 155, 97/3)

Kayda cennet servi birle hûrga koygay
köngül

Ger melek nezzâre kılsa serv-i hûrî-
zâdıma
(HBD; 214, 156/3)

Her makâm içre Hüseyinî ışk lahnın
sâz iter

Kılmasa ruhsârınga nezzâre güng ü lâl
anı
(HBD; 249, 191/6)

nihân (Far.) kıl-: Gizlemek,
saklamak.

İy Hüseyinî ışkını kıldım nihân kalmak
gümân

Munça rüsvâlıg bile tutmaknı şöhrat
bilmedim
(HBD; 168, 110/3)

Mihr andak kim bulut içre nihân
kılgay özin

Sünbül-i zülfüng içinde mâh-ı
tâbândur nihân

(HBD; 175, 117/3)

perîşân (Far.) kıl-: Perişan etmek,
birini zor duruma düşürmek.

Turreni ruhsâr üze kıldıng perîşân veh
ni tang

Ger dimâgımnı perîşân kılsa sevdâ iy
refîk

(HBD; 135, 77/3)

Şule-i endûh örtep haste cânım
hırmenin

Sarsar-ı âhım külin her yan perîşân
kılgu dik

(HBD; 136, 78/3)

Niçe ol bed-mihr zülfî dik perîşân
kılga-min

Âlem ehli kõnglini bu hâtır-ı derhem
bile

(HBD; 211, 153/3)

pervâz (Far.) kıl-: Uçurmak.

Kirpikimdin iy kõngül her dem
kanatlar sâz kıl

Hicr deştidin visâli kûyige pervâz kıl
(HBD; 156, 98/3)

peydâ (Far.) kıl-: Göstermek.

Dime ol cevır itse özge bir yigit peydâ
kılây

İy Hüseyinî bolmas andak çün yana
peydâ yigit

(HBD; 81, 22/6)

İyle kim Hûrşîd tâbı zerreni peydâ
kılur

Gonçe agzıng sırrını hem gül yüzüng
gûyâ kılur

(HBD; 98, 40/3)

İşkdın tâ kılmışam peydâ min-i şeydâ
maraz

Kılgu-dikdür zaflık cismimni nâ-peydâ
maraz

(HBD; 122, 64/3)

peyvend (Far.) kıl-: Kavuşturmak,
ulaştırmak.

Aytıkay serv üzre gül peyvend kılmış
bâg-bân

Kim ki körse ârızıng ol kadd-i mevzûn
üstine

(HBD; 221, 163/3)

pinhân (Far.) kıl-: Saklamak,
gizlemek.

Şâm-ı hicrânımnı bilmen kim bu
yanglıg tîredür

Yâ kılıptur dūd-ı âhım anı pinhân bu
kiçe

(HBD; 201, 143/3)

rahm (Ar.) kıl-: Acımak, merhamet
etmek.

Zahm-ı mülük kõnglüm ahvâlîga cânâ
rahm kıl

Kanı turmas yâresin kör nâle-i zârîga
bak

(HBD; 132, 74/3)

Niçe bolgay vasling ümmîdiga derd ü
hasretim

Rahm kıl kim yok turur hicringde imti
tâkatim

(HBD; 165, 107/3)

Köz yaşımdur fûrkatingde yüz üze
türlüg hazân

Rahm kıl iy erguvânî reng tonlug nev-
civân

(HBD; 180, 122/3)

Rahm kıl kim bar ikendür âşık-ı
maşuk hem

Min gedâ-yı dehr sin âşûb-ı devrândın
burun

(HBD; 184, 126/6)

rakam (Ar.) kıl-: Yazı yazmak.

Fûrkatingde tâb u pîçim şerhini kıldım
rakam

Satr ara her yirde zâhir kıldı pîç ü tâb
hat

(HBD; 123, 65/3)

rem (Far.) kıl-: Ürmek, korkudan
titremek.

Sayd irür könglüm kuş ol yüzge vü
ister anı

Beyle kuş kim kördi kim rem
kılmagay sayyâdın

(HBD; 169, 111/3)

riâyet (Ar.) kıl-: Korumak, kollamak.

Sorgalı kilding bu kün tangla dime
kılgum vedâ

Zâr könglümni riâyet kıl ki mihmân-
min bu kün

(HBD; 182, 124/3)

rîş (Far.) kıl-: Yara, bere etmek.

Işk menide kılur nâsıh tili könglümni
rîş

Yoksa bu gam gonçesin tang yili efkâr
iylemes

(HBD; 118, 60/3)

rûşen (Far.) kıl-: Belli etmek.

İy kılıp rûşen ulus tapmakka envâr-ı
Hüdâ

Mushaf-ı ruhsâr üze ve’ş-şems birle
ve’z-zühâ

(HBD; 61, 3/3)

rüsvâ (Ar.) kıl-: Rezil etmek.

Ger kulung-min cevır köp kılding
didim satkın mini

Dimedim uşşâk ara rüsvâ kılıp âlemga
sat

(HBD; 76, 18/3)

Hicr zulmin kör ki sabır iyley disem
iyle helâk

İylesem bî-sabrlık âlem ara rüsvâ kılur
(HBD; 98, 40/3)

Ba’d-en-în iy hüsn ehli ilni şeydâ
kılmangız

Bî-vefâlık iyleben âlemga rüsvâ
kılmangız

(HBD; 111, 53/3)

İy köngül bir devrning ser-fitnesidür
kim mini

Beyle rüsvâ kıldı yoksa fitne-i devrân
imes

(HBD; 115, 57/3)

sabr (Ar.) kıl-: Sabretmek.

Sabr kılmakdın devâ yitmes Hüseyinî
derdiga

İy hired tapgıl aning derdiga dermân
özgece

(HBD; 204, 146/6)

sarf (Ar.) kıl-: Harcamak.

İy müselmânlar koyung kim sarf
kıldım yolıda

Zülfidin zünnâr bağlap dîn ü îmânımnı
min

(HBD; 192, 134/3)

sayd (Ar.) kıl-: Avlamak.

Vade-i mihr ü vefâ iylep bu hûn
âgaşteni

Sayd kıldı zülfi dâmıga çikip ser-
rişteni

Kan yaşımdın lâle-gûn çün kıldı bâg u
püşteni

Kutkaray dip çerh cevridin min-i ser-
geşteni

Encüm-i peykân bile cismimni gerdûn
kıldı lâ

(HBD; 261, 203/20)

seyr (Ar.) kıl-: Seyretmek.

Hicr şâmı ay çıkıp min yıglar ırdım
derd ile

Seyrler kıldım sini istep meh-i şeb-
gerd ile

(HBD; 209, 151/3)

sicil (Ar.) kıl-: Hüküm yazmak.

Didi âhir bar murâdım kim sini

öltürge-min

Ger sining reying budur kıldım sicil
kanımını min

(HBD; 192, 134/3)

sitem (Far.) kıl-: Haksızlık, zulüm
etmek.

Yâr zulm iylerge çün bî-ihitiyâr olmuş
nitey

Veh anga cevri ü sitem kılmak şîâr
olmuş nitey

(HBD; 229, 171/1)

İy çerh-i cefâ-ger ni sitemler kıldıng
Cânımnı nişâne-i elemeler kıldıng

Mühlik nefesim otın alemler kıldıng

Özrüngni niçük kolay keremler kıldıng
(HBD; 263, 207)

sitîz (Far.) kıl-: Kavga etmek,
dövüşmek.

Akl aning ıslâhıga her niçe kim kıldı
sitîz

Lîk ışkım menini kılmak idi emri-i
muhâl

(HBD; 150, 92/3)

sorak kıl-: Soruşturmak.

İy sabâ kilding Hüseyinî tilbe könglin
sorgalı

Bardı mindin ol perî kûyı sarı kılğıl
sorak

(HBD; 131, 73/3)

şehîd (Ar.) kıl-: Şehit düşmek.

Vade katlimga eger kılsang ki kılgay-
sin şehîd

Başıma kilse ecel cânım barınca
yalbaray
(HBD; 250, 192/3)

şeydâ (Far.) kıl-: Delirtmek.

Mining ahvâlîm körüp ibret alın giy
ehl-i ışk

Kim ki bir bed-mihr ışkıda özin şeydâ
kılur
(HBD; 98, 40/6)

Ba'd-en-în iy hüsn ehli ilni şeydâ
kılmangız
Bî-vefâlık iyleben âlemga rüsvâ
kılmangız
(HBD; 111, 53/3)

şikâyet (Ar.) kıl-: Şikâyet etmek.

Kılmagıl hicrân iligidin şikâyet iy
köngül
Âkıbet bolgay müyesser vasl-ı dil-
hâhing sining
(HBD; 137, 79/3)

şükr (Ar.) kıl-: Şükür etmek.

İy Hüseyinî şükr kıl kim yâr vaslı
kadrini
Hicr-i mühlik deştide âvâre bolganlar
bilür
(HBD; 100, 42/6)
İy köngül bolsang vefâsız dil-
rübâlardın halâs

Şükr kıl bolgan kişi yanglık belâlardın
halâs

(HBD; 121, 63/3)

taaccüb (Ar.) kıl-: Hayret etmek.

Yüz vefâ kılsang cefâ körseng taaccüb
kılmagıl

Kim bu âyîndür ezelde âlem ehlining
feni
(HBD; 248, 190/6)

tacîl (Ar.) kıl-: Acele ettirmek.

Kayda barsa ol saâdet ahteri hem-râhı
min
Kim kuyaş tacîl kılsa sâye hem iyler
şitâb
(HBD; 70, 12/3)

tebessüm (Ar.) kıl-: Tebessüm etmek,
gülümsemek.

Töküm kanım terahhum kılmadınğ hiç
Körüp hâlim tebessüm kılmadınğ hiç
(HBD; 85, 27/3)

Lebleringdin söz işitsem şekeristân
mu diyin

Her kaçan kılsang tebessüm lal-i
handân mu diyin
(HBD; 170, 112/3)

Tebessüm kılmayın cânımnı aldınğ
Alıp cânım terahhum kılmadınğ hiç
(HBD; 85, 27/3)

teklîf (Ar.) kıl-: İstemek, önermek.

Söz ilâcımdın dime iy bahr-i ışk içre
garîk

Kim boluptur dip gamıdın dâg ile
cising harîk

Ger manga bar sin muhibb u müşfik ü
yâr u şefîk

Dâgıma merhemni köp teklîf kılma iy
refîk

Tuttum ol dâgım ongaldı dâg-ı
hicrânı nitey

(HBD; 260, 202/30)

tekrâr (Ar.) kıl-: Tekrarlamak,
yinelemek.

Könglüm itti ışk esrârın kılıp tekrâr
hıfz

Kim ki kılğan dik kelâm-ı pâk-i vahy-
âsâr hıfz

(HBD; 124, 66/3)

temennâ (Ar.) kıl-: İstekte bulunmak.

Anglang iye hl-i vefâ ger ölsengiz
tartıp cefâ

Bî-vefâların vefâ resmi temennâ
kılmangız

(HBD; 111, 53/3)

Künc-i vasıng kim tiler mesken

Hüseynî veh irür

Ol gedâ kim şahlık kılgay temennâ iy
refîk

(HBD; 135, 77/6)

Min ki ol ay ışkını kıldım temennâ iy
köngül

Kılgay irdim zühd içinde dîde bînâ
kâşkî

(HBD; 240, 182/6)

tenaum (Ar.) kıl-: Bolluk içinde rahat
yaşamak.

Hüseynî hicride efgândın özge

Körüp mihnet tenaum kılmadıng hiç
(HBD; 85, 27/3)

terahhum (Ar.) kıl-: Acımak,
merhamet etmek.

Töküm kanım terahhum kılmadıng hiç
Körüp hâlim tebessüm kılmadıng hiç

(HBD; 85, 27/3)

Tebessüm kılmayın cânımnı aldıng

Alıp cânım terahhum kılmadıng hiç
(HBD; 85, 27/3)

terennüm (Ar.) kıl-: Şarkı söylemek.

Firâkıda köngül köp çıkıng efgân

Visâlide terennüm kılmadıng hiç
(HBD; 85, 27/3)

terk kıl-: Terk etmek, vazgeçmek.

Kılmadı uşşâk akl u dîn ü neng ü nâm
terk

Munça rüsvâlıg kabûl ittim min-i
rüsvâ vü bes

(HBD; 117, 59/6)

terkin kıl-: Çabuklaştırmak.

Hânümân terkin kılıp itti köngül kim
bilmedim

Kayda bardı ol alahan ol alamanım
mining

(HBD; 140, 82/3)

tesîr (Ar.) kıl-: Etki etmek.

Lafzı tesîr kılıp örter anıng manîsi

Çün sürer şârih-i derd ü gâm-ı hicrân
elfâz

(HBD; 125, 67/3)

tevehhüm (Ar.) kıl-: Tahmin etmek,
zannetmek.

Cihân ehli köyüp âhımdın iy cân
Bu âhımdın tevehhüm kılmağıng hiç
(HBD; 85, 27/3)

tîre (Far.) kıl-: Karartmak.

Tîre kıldı zülfi ıyşım subhını çün şâm-
ı gam
Özgelerning bezmide ol şem-i
rahşândur nitey
(HBD; 257, 199/6)

tugyân (Ar.) kıl-: Azgınlık, taşkınlık
yapmak.

Kirmegey irdim mahabbet kûyige
bilsem idi
Kim bolur renc ü suûbet munça tugyân
kılgu dik
(HBD; 136, 78/3)

vade (Ar.) kıl-: Vadetmek, söz
vermek.

Vade kıldı vasl üçün boldum esîrî vâ
kim
Sözleşür ol zâlim-i nâ-mihr-bânım
özge nev
(HBD; 126, 68/3)

vatan kıl-: Yurt etmek.

Hayf dip kaygurmağıl cânâ ni asıg
imdi kim

Derd-i hicringdin adem ser-menzilin
kıldım vatan

(HBD; 171, 113/3)

vedâ (Ar.) kıl-: Veda etmek, ayrılmak.

Sorgalı kilding bu kün tangla dime
kılğum vedâ
Zâr könglümni riâyet kıl ki mihmân-
min bu kün
(HBD; 182, 124/3)

vefâ (Ar.) kıl-: Sadakat göstermek.

Tâ hattıng çıkmay durur kılğıl vefâ
hattın rakam
Kim bu gülşen gülleri bolmas tikensiz
a yigit
(HBD; 81, 22/6)
Ömr yanglık bî-vefâdurlar özümni
isterem
Ömr eger kılsa vefâ bu bî-vefâların
halâs
(HBD; 121, 63/3)

Her kaçan didim vefâ kıl iyleding yüz
min hiyel

Her kaçan didim cefâ kıl anı fi'l-hâl
iyleding

(HBD; 144, 86/3)

Bu çemenning gülleride yok vefâ iy
hûblar

Bes vefâ kılmak ganimet hüsn
devrânıng körüng

(HBD; 147, 89/6)

Yüz vefâ kılsang cefâ körseng taaccüb
kılmagıl

Kim bu âyîndür ezelde âlem ehlining
feni

(HBD; 248, 190/6)

vîrân (Far.) kıl-: Yıkmaq, harap
etmek.

Gam yili ıskım binâsın kıldı vîrân
özgece

Sabr u hûşum kişverin yir birle yeksân
özgece

(HBD; 204, 146/3)

Tâ ki sançıldı buzulgan könglüm içre
nâvekin

İyle kuşdur kim nişîmen kıldı vîrân
üstine

(HBD; 223, 165/3)

yâd (Far.) kıl-: Hatırlamak.

Baksa ol ay ıskıda Leylî vü Şîrîn
hâlîme

Kılmağaylar yâd ol Mecnûn u bu
Ferhâd'ıdın

(HBD; 169, 111/3)

yeksân (Far.) kıl-: Eşitlemek.

Gam yili cismin binâsın boldı vîrân
kılgu dik

Kaysı vîrân kim kara yir birle yeksân
kılgu dik

(HBD; 136, 78/3)

zâhir (Ar.) kıl-: Ortaya çıkmak.

Yâ sanga yok rahm yâ peygâmım
ayturda sabâ

Kılmadı zâhir mining hâlimni iy dil-
ber sanga

(HBD; 62, 4/3)

Ger Hüseyinî derd ili könglin buzar
irmes aceb

Nagmeler kim mung bile zâhir kılur
efgân ara

(HBD; 67, 9/6)

Hat eser zâhir kılıpdur safha-i hüsnüng
üze

Âh ol kündin ki zâhir iylegey irâb hat
(HBD; 123, 65/3)

Fürkatingde tâb u pîçim şerhini kıldım
rakam

Satr ara her yirde zâhir kıldı pîç ü tâb
hat

(HBD; 123, 65/3)

zahm (Ar.) kıl-: Yaralamak.

Tîg ile könglümni kılding zahm iy
sîmîn-beden

Kanı turmaydur dip ol zahm üzre
köydürdüng tügen

(HBD; 171, 113/3)

zâyil (Ar.) kıl-: Yitirmek.

İşk ara Mecnûnnı dir-min kim özümge
ohşatay

Hûşını zâyil kılıp dîvâlığını örgetey
(HBD; 259, 201/3)

ziyâret (Ar.) kıl-: Ziyaret etmek.

Ger kilip vîrâne kabrimni ziyâret
kılga-sin

Rahm itip iy kâtilim anı imâret kılga-
sin

(HBD; 194, 136/3)

ol-:

âciz (Ar.) ol-: Aciz olmak, gücü yetmemek.

Çerh encüm puhtesi birle dise merhem koyay
Âciz olgay şiddet-i cism-i figârımın disem
(HBD; 161, 103/3)

âşık (Ar.) ol-: Sevmek, âşık olmak.

Işk esîrin âşık olgan mübtelâların biling
Vasl kâmin tapmay ölgen bî-nevâların biling
(HBD; 145, 87/3)
Âşık olganda ümidim bar idi nûş-ı neşât
Anda bar ırkenni munça nîş-i mihnet bilmedim
(HBD; 168, 110/3)
Âşık olmay-min bu kün iy şeyh kim cân-âferîn
Kısmım itti âferîniş ibtidâsıdın burun
(HBD; 185, 127/3)

âşikâr (Far.) ol-: Açık, ortada olmak.

Aytmang kim sırr-ı ışkını yaşurgıl il ara
Min yaşurmasdın burunrak âşikâr olmuş nitey
(HBD; 229, 171/3)

bedel (Ar.) ol-: Karşılık, değer olmak.

Çün bahâr-ı ıyşım olmuş gam hazânıga bedel

İylerem işret sûrüdün nevha-i mihnet gümân

(HBD; 181, 123/3)

berbâd (Far.) ol-: Kötü, fena olmak.

Mübtelâ bolganda ol kâfirga kıldım terk-i cân
Bir yolu berbâd olurnı dîn ü millet bilmedim
(HBD; 168, 110/6)

bî-haber (Far.+Ar.) ol-: Habersiz olmak.

Lutf itip sâkî Hüseyinî'ga tola tutkıl kadeh
Kim bu endûh içre evlâ özdin olmak bî-haber
(HBD; 106, 48/6)

bî-hod (Far.) ol-: Çılgın olmak, kendingen geçmek.

İy Hüseyinî cürâ-i vaslı meydin içmeyin
Bî-hod oldung vây eger kim birseler peymâneî
(HBD; 202, 144/6)

bî-ihyâr (Far.+Ar.) ol-:

Kendiliğinden olmak.

İy müselmânlar özümni bilmesem keyfiyyetin
Işk âşûbı ara bî-ihyâr olgan bilür
(HBD; 99, 41/3)

Yâr zulm iylerge çün bî-ihyâr olmuş nitey

Veh anga cevır ü sitem kılmak şîâr
olmuş nitey

(HBD; 229, 171/1)

İy ki dir-siz ol perî ışkım nihâl tutkıl bu
kim

Âh u derdim hicridin bî-ihıtyâr olmuş
nitey

(HBD; 229, 171/3)

bî-karâr (Far.+Ar.) ol-: Kararsız
olmak.

Tâ közüm tüşdi yüzüngge könglüm
oldı bî-karâr

Sin hem itting lutf u mihringdin mini
ümmîd-vâr

(HBD; 102, 44/3)

bîmâr (Far.) ol-: Hasta olmak.

Bir gül-i râna hevâsıda ki bîmâr
olmuşam

Kan yaşım rengi sarıg yüzde turuptur
bilgürüp

(HBD; 75, 17/6)

cem (Ar.) ol-: Birleşmek, bir araya
gelmek.

İy Hüseyinî ışk ile çün âfiyet cem
olmadı

Her ni kilse urma dem könglüng ara
asra vü bes

(HBD; 117, 59/6)

çâk (Far.) ol-: Yırtılmak.

Kan körüp eşkimni könglüm nâlesini
sormangız

Çâk olup kögsüm ciger pergâlesini
sormangız

(HBD; 113, 55/3)

def (Ar.) ol-: Ortadan kaldırmak.

Hattı nakşı hatırımdın tîg ile def
olmadı

Veh ni hatdur kim niçe bütgan sayı
zâyil imes

(HBD; 116, 58/3)

Ni hakîm ü ni fûsun-gerdin cünûnum
def olur

Kim ni hikmet nef yitkürdi ni efsun
könglüme

(HBD; 217, 159/3)

Bardur ümmîdi Hüseyinî teşne-lebing
kim yana

Derd-i hicrân def olup yitkey visâling
kevseri

(HBD; 238, 180/3)

dûzah (Far.) ol-: Cehennem olmak.

Dûzah olsun meskenim ger tûbî-i
cennet sözi

Ötse anıng utrusıda serv-i nâzımını
disem

(HBD; 160, 102/6)

fehm (Ar.) ol-: Anlayamamak,
kavrayamamak.

İy Hüseyinî körmeseng devr-i
muhâlifdin nevâ

Câm devrinde kirek fehm olmasa
sindin hilâf

(HBD; 128, 70/6)

fidâ (Ar.) ol-: Feda olmak, kurban olmak.

Sâkiyâ cânım fidâng olsun tutup bir câm-ı mey

Veh ki hicrân derdidin cânımnı kutkar bir zamân
(HBD; 180, 122/6)

gâfil (Ar.) ol-: Dikkatsiz davranmak. Gâfil olgaç ol perî kûyıda barır baş alıp

Akl öyide tilbe könglümni niçe kim başkaray
(HBD; 250, 192/6)

gark (Ar.) ol-: Batmak, boğulmak. Hicr girdâbıda gark oldum kemend-i vasl ile
Çık mini kim kalmayın bu bahr-i bî-pâyân ara
(HBD; 66, 8/6)

gâyib (Ar.) ol-: Kaybolmak. İy Hüseyinî yar hem dem gâyib olgaç kiç kilür
Sehv imiş ol nükte kim il ömr işin dirler şitâb
(HBD; 72, 14/6)

halâs (Ar.) ol-: Kurtulmak. Tilbe könglüm halâs olmas perî-veşler gamı
Râst andag kim bola alman min alardın halâs
(HBD; 121, 63/3)

Akl kaydın halâs olgay idi Mecnûn eger

Işk tavrında kulak salgay idi irşâdına
(HBD; 214, 156/6)

harâb (Ar.) ol-: Perişan olmak.

Sâkiyâ hicrân harâb itmiş mini toldur kadeh

Çün harâb olmak kirek bârî bolay mest ü harâb
(HBD; 71, 13/6)

kismet (Ar.) ol-: Kismet olmak.

Dime kim ışkî ezeldin kismet olmuş cânıma

İy Hüseyinî bu nasîb olmuş manga andın burun
(HBD; 184, 126/6)

küzdüz ol-: Gündüz, sabah olmak.

Küzdüz olgay kiçe vü hurşîd ü ay bir kün eger
Ârızınğı cilve-ger kılsa öz evvânıda çerh
(HBD; 87, 29/3)

mahrûm (Ar.) ol-: Yoksun, mahrum olmak.

Vaslıdın mahrûm olup hicridedür min pâ-y-best
Naşın iltür nâkaning yolıda boldum yirge pest
(HBD; 82, 24/3)

malûm (Ar.) ol-: Belli, açık olmak.

İy Hüseyinî cüz fenâ âhemgi malûm olmadı

Kûyıda kim nevhâ kılding zaf vaktı
ingrenip
(HBD; 74, 16/9)

melûl (Ar.) ol-: Usanmak, bıkmak.
İy Hüseyinî şerh-i hâlim yazsam olgay-
sin melûl
Çün okur hâletde zâhir iylese itnâb hat
(HBD; 123, 65/6)

melûl (Ar.) ol-: Usanmak.
Hicr ara düşvâr cân birmektin olmuş-
min melûl
Başıma iy ömr batrak kil ki âsân
tapşuray
(HBD; 256, 198/3)

mezkûr (Ar.) ol-: Zikretmek, anmak.
İlge mezkûr olgay atıng dip hased
mâni bolur
Yoksa tutgay irdi ışkingda cihânı
şöhretim
(HBD; 166, 108/3)

nasîb (Ar.) ol-: Nasip, kısmet olmak.
Dime kim ışkı ezeldin kısmet olmuş
cânıma
İy Hüseyinî bu nasîb olmuş manga
andın burun
(HBD; 184, 126/6)

nev (Ar.) ol-: Tür, cins olmak.
Kündüz ol bu birle her nev olsa
kılgay-min be-ser
Kiçe vîrân öyde veh yalguzlugum
düşvâr irür
(HBD; 95, 37/3)

nev-bahâr (Far.) ol-: İlkbahar olmak.
Nev-bahâr oldı açılmas veh ki ıyşım
gül-büni
Gam hazânı yilidin savruldı sabrım
hırmeni
(HBD; 248, 190/3)

râm (Far.) ol-: Uymak, boyun eğmek.
Vâlih olmuş veh Hüseyinî yâr râm
olsun diben
Tilbe bolganlar kibi istep perî teshîrini
(HBD; 243, 185/3)

sâkin (Ar.) ol-: Sakin olmak, rahat
olmak.
Cennet içre sâkin olsang tûbî-i cennet
mü diy
Cilve kılgaç kâmeting serv-i hırâmân
mu diyin
(HBD; 170, 112/3)

şîâr (Ar.) ol-: Alamet, işaret olmak.
Yâr zulm iylerge çün bî-ihîtiyâr olmuş
nıtey
Veh anga cevır ü sitem kılmak şîâr
olmuş nıtey
(HBD; 229, 171/1)

üstüvâr (Far.) ol-: Güvenilir olmak.
Könglüme çün dir-min ol güldin halâs
it öznî dir
Hâr-ı ışkı çün içimde üstüvâr olmuş
nıtey
(HBD; 229, 171/6)

vâlih (Ar.) ol-: Şaşa kalmak, şaşırmak.

Vâlih olmuş veh Hüseyinî yâr râm
olsun diben
Tilbe bolganlar kibi istep perî teshîrini
(HBD; 243, 185/3)

zâhir (Ar.) ol-: Ortaya çıkmak.

Ger sanga yok sâye tang rimes nidin
kim çün kuyaş
Zâhir oldı sâye kitmân küncide ister
hafâ
(HBD; 61, 3/3)

Veh ni hâletdür ki min her niçe
körgüzsem niyâz
İy meh-i bed-mihr sindin zâhir olmas
gayr-ı nâz
(HBD; 107, 49/3)

Işkıda çâk iylerem kögsümni bu vehm
olmasa
Kim ulusga zâhir olgay dâg-ı
pinhânım mining
(HBD; 140, 82/3)

Köz yaşım seylide bolmas zaflık
cismim ayân
Kayda bir hüsn zâhir olgay bahr-ı
ummân üstine
(HBD; 222, 164/3)

zâr (Far.) ol-: Ağlamak, feryat etmek.
Zâr olup ıskığa âzârı kilürni bilmedim
Zârlarga ıskdın kilgen nasib âzâr imiş
(HBD; 120, 62/3)

Hüsn ile sin kâmil ü Şîrîn ü Leylî
şöhreti
Işk ara min zâr olup Ferhâd u Mecnûn
töhma
(HBD; 231, 173/3)

zevâl (Ar.) ol-: Yok olmak.
Bar idi çolpan u ayınga elem veh
bolmasun
Kim gubâr olgay munga yâhûh zevâl
olgay anga
(HBD; 63, 5/3)

2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller

açıl-:

közü açıl-: Gözünü açmak, uyanmak.
Gerçi hüsn ü nâz uykusıdın açılmas
közüng
Bu karı kul sarı hem bir bakkıl iy
mirzâ yigit
(HBD; 78, 20/6)

ak-:

kanı ak-: Kanı akmak.
Işk sahrâsı ara her sarı kanlıg lâledür

Anda bagrım dâgındın akmış meger
kanım mining
(HBD; 139, 81/3)

al-:

cân (Far.) al-: Öldürmek.
Tebessüm kılmayın cânımını aldığ
Alıp cânım terahhum kılmadığ hiç
(HBD; 85, 27/3)
Her zamân korkutma kim cânıngnı
algum cevri ile

Al firâking cevridin kalgan ise cânım
 mining
 (HBD; 140, 82/3)

Lali cânım almagıdın iyle min hoş-hâl
 kim
 İsi-yi Meryem eger cân birse minnet-
 dâr imen
 (HBD; 172, 114/3)

Cân alurda çün irür merdâne ol ay cân
 dagı
 Özni iylerde fidâ merdâne bolmay
 niylesün
 (HBD; 186, 128/3)

İy ecel hüsniga hayrân irkenümde
 cânım al
 Tâ özümdin özgeni ol yüzge hayrân
 körmeyin
 (HBD; 190, 132/3)

Katl ara teslîm irür iy hicr allıngda
 ecel
 Niçe cânım alıp izhâr-ı mahâret kılga-
 sin
 (HBD; 194, 136/3)

İşkida cânımnı al cisminmi köydür iy
 ecel
 Yilge savurgıl ki ışk ehlining olsun
 ibreti
 (HBD; 231, 173/3)

İlge lutf itmekdin er cânımnı almakdur
 garaz
 Yâr eger sin-sin mining cân
 birmekimge şek nidür
 (HBD; 94, 36/6)

ibret (Ar.) al-: Ders çıkarmak.
 Mining ahvâlîm körüp ibret alın giy
 ehl-i ışk
 Kim ki bir bed-mihr ışkıda özin şeydâ
 kılur
 (HBD; 98, 40/6)

Ötmegil hüsn ehli kûyı sarı zinhâr iy
 refik
 Ger inanmas-sin mining hâlimga bakıp
 ibret al
 (HBD; 150, 92/6)

köngül al-: Gönlünü almak.
 İy Hüseyinî men eger âvâre boldum
 gam imes
 Ömr ü devlet birle bolsun köngül
 alganım mining
 (HBD; 140, 82/6)

aş-:
haddin (Ar.) aş-: Sınırını, derecesini
 aşmak.
 Ded-i ışking haddin aştı korkaram kim
 nâ-gehân
 Âşikârâ bolmagay bu sırr-ı pinhânım
 mining
 (HBD; 138, 80/3)

Haddin aştı ışking otı içre derd ü
 hasretim
 Vây kim sin gâfil ü köydürdi dâg-ı
 fûrkatim
 (HBD; 164, 106/3)

Niçe bî-dâd iyleyin könglümge veh ol
 hastega

Asru haddin aştı bî-dâd üzre bî-dâdım
yana

(HBD; 220, 162/3)

at-:

tang at-: Sabah olmak.

İy Hüseyinî çıksa gül-gün ton bile ol
gül ni tang

Kiçe tang atkunça irdi dîde-i hûn-bâr
ara

(HBD; 65, 7/6)

Ârzûdur tüşde vaslîng veh ki tüş irür
muhâl

Manga kim közüm kiçe tang atkuça
bîdâr irür

(HBD; 95, 37/3)

Niçe bolgay hicr şâmı zülfi tâbı
yâdîdın

Târ- cismim kiçe tang atgunça pîc u
ham bile

(HBD; 211, 153/3)

bağışla-:

cân (Far.) bağışla-: Canını

bağışlamak, affetmek.

Âb-ı hayvânîngdın ilge cân bağışlap
lutf ile

Lalîng otîdın minîng cânımnı

köydürmek nidür

(HBD; 94, 36/3)

bas-:

ayak bas-: Gelmek, ulaşmak.

Kayda kim bastıng ayak akdî sirişkim
anca kim

Lâle birdi bâr<ı> ol tofrak ara her hâr
u has

(HBD; 114, 56/3)

bir-:

cân (Far.) bir-: Can vermek, ölmek.

Ni acâyib hûr irür iy şûh-ı sîmîn-ber
sanga

Kim niçe mihringe cân birsem imes
bâver sanga

(HBD; 62, 4/3)

Cân birip ebnâ-yı devrândın vefâ köz
tutma kim

Yok turur bu şîve ni mahbûb u ni
ahbâbda

(HBD; 68, 10/6)

İlge lutf itmekdin er cânımnı almakdur
garaz

Yâr eger sin-sin minîng cân

birmekînge şek nidür

(HBD; 94, 36/6)

Minde her dem yüz niyâz u anda

istignâ vü bes

Her zamân yüz cân birey ol şûh-ı bî-

pervâ vü bes

(HBD; 117, 59/3)

Lali cânım almagıdın iyle min hoş-hâl
kim

Îsi-yi Meryem eger cân birse minnet-
dâr imen

(HBD; 172, 114/3)

Cân birip öptüm ayagın sâbit iylep ışk
anga

Min kibi bir âşık-ı sâbit-kadem
kemdür bu kün

(HBD; 183, 125/3)

İy Hüseyinî yârning kögsümge yitken
nâvekin

Cân birip kıldım buzug könglümge
mihmân bu kiçe

(HBD; 201, 143/6)

İy ecel bu zafdı min hod tirilgüm yok
turur

Cân birürde koy ki anıng âsitânın
yastanay

(HBD; 230, 172/3)

Her sabâ kim kilse sindin cân birür ol
rahm itip

Niçe asragay tiriglik sayı bu bîmârı
(HBD; 242, 184/3)

Bî-haber ol zülfidin cân birdi könglüm
hâliga

Bilmedi dîvânelıgdın dâm içinde
dâneni

(HBD; 244, 186/3)

Hicr ara düşvâr cân birmektin olmış-
min melül

Başıma iy ömr batrak kil ki âsân
tapşuray

(HBD; 256, 198/3)

Cân birür min hicride zafımdın il
körmes mini

Işk ara her niçe dir-min kim özümni
körsetey

(HBD; 259, 201/3)

Lal-i cân bahşıngdın ayru âb-ı
hayvânı nitey

Her dem er yüz cân birür cânânesiz
cânı nitey

Ger imes manzûr yüzüng hûr u
gılmânı nitey

Güşen-i kûyungdın ayru bâg-ı rızvânı
nitey

Başıma ger gül saçar sinsiz gül-efşânı
nitey

(HBD; 260, 202/5)

Cân birürde kilip oltur bir demî körey
sini

Kim Hüseyinî könglide ay dûst ârmân
bolmasun

(HBD; 198, 140/3)

İy Hüseyinî süstlık bolgay eger cân
birmesem

Zafdı her dem çü ol ârâm-ı cânım
sustayur

(HBD; 97, 39/3)

Çün Hüseyinî cân birür tüzgeç
mugannî şedd-i rûh

Rûh-ı kudsî feyz yaşurmuş meger
mızrâbda

(HBD; 68, 10/6)

cefâ (Ar.) bir-: Eziyet çektirmek.

Niçe cân kıldım fidâ ni anı tapdım ni
munı

Her niçe tohm-ı vefâ ikdim cefâ birdi
semer

(HBD; 106, 48/6)

gınâ (Ar.) bir-: Zenginlik, bolluk vermek.

Genc tapsa münim olmas kimni sin
kılsang fakîr
Genc birle müflis olmas kimge sin
birseng gınâ
(HBD; 59, 1/3)

haber (Ar.) bir-: Haber vermek, bildirmek.

Vasl şemi şulesidin körgüzür pervâne
dâg
Min kibi ol kayda birgey dâg-ı
hicrandın haber
(HBD; 105, 47/3)
İy sabâ birgil haber serv-i revânım
kildi mü
Cân isî sindin kilür rûh-ı revânım kildi
mü
(HBD; 199, 141/3)
Hicr endûhıda yâ gülşn ara kıldım
güzer
Serv boyı kâmetingning nahlidin birdi
haber
Lîk anıng vaslıdın ni behre taptım ni
semer
Nahl-i kadding çün imes giryân
közümde cilve-ger
Cûy-bâr etrâfıda serv-i hırâmânını
nitey
(HBD; 260, 202/10)
Veh kanı ol dil-rübâ kim bar idi
hüsride ân

Hiç dil-ber bu zamân birmes manga
andın haber

(HBD; 105, 47/3)

iş bir-: İş vermek.

Tün ü kün mahzûn köngül bir nâleni
pest itmeli
Veh ki müşkil hâl ile bizge katık iş
birdi dest
(HBD; 82, 24/3)

köngül bir-: Gönül vermek, sevmek.

Kimge kim birdim köngül veh
düşmen-i cândur manga
Bolmasun hiç kimge min dik ışk ara
sûz u güdâz
(HBD; 107, 49/3)
Ger köngülsizlikdin ölsem ayb kılma
iy Hüseyin
Veh nitey birmes köngül kim dil-
sitânımdur mining
(HBD; 142, 84/9)
İy Hüseyinî bî-vefâlarga köngülni
birmegil
Çün vefâlık yâr taptıng söz dimeng
cân üstine
(HBD; 223, 165/6)
İy ki dir sin kim Hüseyinî özgege
birmiş köngül
Özgege birmek üçün iy bed-gümân
könglüm kanı
(HBD; 246, 188/6)

kût (Ar.) bir-: Güç, takat vermek.

İy Hüseyinî haste cânınga lebindin kût
bir

Kim meger tapkay bu şerbet birle
bîmârıng ilâc

(HBD; 84, 26/6)

rûh (Ar.) bir-: Can vermek.

Okugaç mazmûnını cânsız tenimge
birdi rûh

İyle kim İsî demidin âyet-i ümmü'l-
kitâb

(HBD; 69, 11/3)

teskîn (Ar.) bir-: Yatıştırmak.

Öz otum yâ yâr otıga gerçi teskîn birse
eşk

Veh anı niyley ki kılğay yüz çakın
izhâr otı

(HBD; 232, 174/6)

ümmîd (Far.) bir-: Ümit vermek.

Könglüm ister çağda köp ümmîd birdi
mihridin

Veh ki songra zâlim-i nâ-mihr-bânım
örtedi

(HBD; 235, 177/3)

zahmet (Ar.) bir-: Sıkıntı, zarar
vermek.

İşikingde kiçeler âhemte imdi
yıglaram

Kim itingge birmesün zahmet bu
efgâning mining

(HBD; 138, 80/3)

zehr (Far.) bir-: Zehir vermek,
zehirlemek.

Tîg-i hicrân sürdi yitmey vaslıdın
könglümge behr

Nûş birmesdin burun birdi manga bir
katre zehr

(HBD; 104, 46/3)

zekât (Ar.) bir-: Zekât vermek.

Çün Hüseyinî'dür gedâyıng hüsndin
birgil zekât

İy melâhat mahzeni ol sîm alur sâyıl
imes

(HBD; 116, 58/6)

büt-:

hayâl (Ar.) büt-: Hayal kurmak,
hayale inanmak.

Hûn-feşân közümdе kaddingning
hayâli bütkelı

Cûy-bâr etrâfıda serv-i revânımdur
mining

(HBD; 142, 84/6)

çık-:

cân (Far.) çık-: Ölmek.

Sini körgeç dir idim çıkkay figân
cândın burun

Çıkmasun dip reşkdin cân çıkdı
efgândın burun

(HBD; 184, 126/3)

Sormagınga geh kilür ol ay hâdengin
çıkmengiz

Çıkmagay cân tâ ki ol kilgünçe
peykândın burun

(HBD; 184, 126/3)

Işk u süt birle tenimga kirdi çıkkay cân
bile

Nâsihâ men itme ilni âdet-i mâhudıdın
(HBD; 193, 135/3)

çik-:

âh (Ar.) çik-: Hayıflanmak.

Çikmegil âh iy köngül kim âlem ehli
katliga

Sebzesin gül üzre ol yildin perişân
körmeyin

(HBD; 190, 132/3)

zahmet (Ar.) çik-: Eziyet görmek.

İyledim könglüm öyin âbâd bî-keslik
bile

Çikmişem zahmet besî bu öyni vîrân
isteme

(HBD; 216, 158/3)

di-:

söz di-: Söz söylemek, konuşmak.

İyle kim gül içre gonçeng her niçe
malûm imes

Gonçe agzing niçe kim söz dise hem
mefhûm imes

(HBD; 119, 61/3)

Zafım aşmış söz dimeng ol ay sözidin
özge kim

Hâtırı nâzûk bolur tapkanda istilâ
maraz

(HBD; 122, 64/6)

Çün Hüseyinî köngli her dem bir tarâf
âvâredür

Söz diseng tüz kim cevâbıda özümni
tohtatay

(HBD; 259, 201/6)

eşit-:

söz eşit-: Söz dinlemek.

Bir ara hayf söz eşitkeç ol müsâfirdin
bu kün

Bardı könglüm utru vü cânınga tüşti
ıztırâb

(HBD; 72, 14/3)

iç-:

bâde (Far.) iç-: İçki içmek.

İy Hüseyinî bâde içsem yâr ilindin ting
durur

Bolsa âb-ı Hızr u ömr-i câvidân yâ
bolmasa

(HBD; 208, 150/6)

mey (Far.) iç-: İçki içmek.

Nâsihâ niylep özümni mey içerdin
zabt itey

Kim manga manzûr sâkidür kadeh-
peymâ yigit

(HBD; 78, 20/3)

İy Hüseyinî cürâ-i vaslı meydin
içmeyin

Bî-hod oldung vâ y eger kim birseler
peymâneî

(HBD; 202, 144/6)

Yaşurun mey içmemiş bolsang niçe
bolmış bu nev

Lebde güftâr özgece baş üzre destâr
özgece

(HBD; 206, 148/3)

işit-:

söz işit-: Söz dinlemek.

Lebleringdin söz işitsem şekeristân
mu diyin

Her kaçan kılsang tebessüm lal-i
handân mu diyin

(HBD; 170, 112/3)

kal-:

eser (Ar.) kal-: İz kalmak, tesiri
kalmak.

Gerçi hicrânında kalmas rûh u
cismimdin eser

Sin selâmet bolgıl iy rûh-ı mücessem
yahşı kal

(HBD; 149, 91/3)

Tende yok tırnakça yir kim dâg-ı
ışkıng anda yok

Hâme nevkidin eser kalgan kibi tırnag
üze

(HBD; 226, 168/3)

hayrân (Ar.) kal-: Hayran kalmak,
hayret etmek.

Gam yime leb-teşne hicrân deştide
hayrân kalıp

Kim zülâl-i vasl içerge reh-nümâyıng
kilgüsi

(HBD; 239, 181/6)

Hüsnüğe ol nev hayrân-min ki hayrân
kaldılar

Kördiler Ferhâd u Mecnûn çün anıng
hayrânını

(HBD; 245, 187/6)

kil-:

özüne kil-: Kendine gelmek, aklı
başına gelmek.

Çünkü kildim özüme feryâd itip çıkdım
figân

Hem itingdin hem özümün infîâlüm
bar idi

(HBD; 236, 178/3)

yâdına (Far.) kil-: Aklına gelmek,
hatırlamak.

Her kaçan kim kilse ol serv-i perî-rûh
yâdıma

Kilmes ol dem hûr u cennet hâtır-ı nâ-
şâdıma

(HBD; 213, 155/3)

Şâm-ı hicrânıngnı körgeç kildi zülfüng
yâdıma

Tüşdi subh-ı vasl ümidi hâtır-ı nâ-
şâdıma

(HBD; 214, 156/3)

Mest ikende dime kim sundum ayag
kim öpke-sin

İmdi sungıl ösrük irdim anda kilmes
yâdıma

(HBD; 214, 156/3)

yahşılık kil-: İyilik gelmek.

Yârdın cüz yahşılık kilmes velîkin
allıda

Zulmiga bâis köngül atlık

yamanumdur mining

(HBD; 142, 84/6)

kir-:

kiçe kir-: Gece olmak.

Kûyî tofragıda zaфіmdın nişân peydâ
imes

Lîk kuvvet yok kiçe kirmekke ol
tofrag üze

(HBD; 226, 168/3)

tüşüngke kir-: Rüyasına girmek.

Veh ni tâlidür kim gam şâmı tüşümge
kirse yâr

Bâver itmey uykudın sigrip kopar-min
siskenip

(HBD; 74, 16/6)

yirge kir-: Yere girmek.

Yirge kirsün eşk kim akızdı bagrım
kan itip

Yok ki mahfî sırr-ı ışkım iyledi ifşâ vü
bes

(HBD; 117, 59/3)

koy-:

baş koy-: Herşeyi göze almak.

Baş koyup cânım fidâ iylep itingning
allıda

İyledim vaktî munı kim itidâlim bar
idi

(HBD; 236, 178/3)

merhem (Ar.) koy-: İlaç koymak,
sürmek.

Çerh encüm puhtesi birle dise merhem
koyay

Âciz olgay şiddet-i cism-i figârımın
disem

(HBD; 161, 103/3)

İsteben kilse yana kögsüm şikâfın
tapmagay

Veh ki bir merhem koyup ol çâk-i
kögsüm bütkerü

(HBD; 200, 142/6)

Tîgı zahmıdın irür hursend könglüm iy
refik

Yakma merhem koy öley ol zahm-ı
âzârı bile

(HBD; 212, 154/3)

yüz koy-: Yönelmek.

Tâ ki kûyung tofragın savurdı
ruhsârımdın âh

Özr üçün allıngda koydum her zamân
tofrakka yüz

(HBD; 108, 50/3)

Kiçe kündüz cânıma veh kim belâlar
yüz koyup

Şâm tâ subh uyku yokdın könglümge
yüz ming sitem

(HBD; 159, 101/3)

kör-:

cefâ (Ar.) kör-: Eziyet, şiddet görmek.

Yüz vefâ kılsang cefâ körseng taaccüb
kılmagıl

Kim bu âyîndür ezelde âlem ehlining
feni

(HBD; 248, 190/6)

zulm (Ar.) kör-: Eziyet görmek.

İy Hüseyinî zulm körgen hâtırım vîrân
bolur

Çıkse her mazlûm âhnı hâtır-ı nâ-
şâdydın

(HBD; 169, 111/6)

kuru-:

kanı kuru-: Korkmak.

Gerçi kanımnı kuruttı hier otı hem hoş
turur

Katl vakti bâri anıng tığıda kan
körmeyin

(HBD; 190, 132/3)

kutkar-:

cân (Far.) kutkar-: Canını kurtarmak.

Sâkiyâ cânım fidâng olsun tutup bir
câm-ı mey

Veh ki hicrân derdidin cânımnı kutkar
bir zamân

(HBD; 180, 122/6)

Kaytarurda vâkıf ol kim yana kaytıp
kilmesün

Tingri üçün nâ-tüvân cânımnı andın
kutkaru

(HBD; 200, 142/3)

Kutkarurda nâ-tüvân cânımnı ol bî-
bâkdin

Yüz cefâ iylep anı kiltür kaşımdın
ötkerü

(HBD; 200, 142/3)

örget-:

akl (Ar.) örget-: Akıl vermek, ne
yapacağını öğretmek.

Nâsılâ pendim cünûn meniga ızhâr
iyleding

Tilbege akl örgetürsin gûyiyâ boldung
harîf

(HBD; 129, 71/6)

ötker-:

ömr (Ar.) ötker-: Ömür, yaş

geçirmek.

Bolsa âlem kâm-rânı kâmsız ömr

ötkerür

Kim ki bir şîrîn-tekellüming lebidin
kâmı yok

(HBD; 133, 75/6)

sal-:

bilmeske sal-: Bilip bimezlikten
gelmek.

Ya Rab ol gül içre gonçe nige güftâr
iylemes

Yâ bilip bilmeske salıp sırrın ızhâr
iylemes

(HBD; 118, 60/3)

Katl itip âvâre könglümni buzug
cismim ara

Veh bilip bilmeske sal iy cân kilip
nezzâre kıl

(HBD; 155, 97/3)

Şevkıldın âhım felekke yitti gûyâ kim
bilip

Bile bilmeske salur-min haste hâl-i
zârını

(HBD; 252, 194/3)

fitne (Ar.) sal-: Fitne, bela, karışıklık
çıkarmak.

Yok ki salgan fitne devrânga müfettin
gamzesi

İkki fettân köz bile hem hüsniğâ
meftûn yigit

(HBD; 79, 21/3)

gavgâ (Ar.) sal-: Kavga çıkarmak.

Dehr bâzârıga gavgâ saldı Yûsuf hüsni
kim

Cilver-ger boldı sining hüsning nümü-
dârı bile

(HBD; 212, 154/3)

köz sal-: Bakmak.

Ol yüz ü kad hicride bustânga kılman
meyl kim

Gül sarı köz salmayın serv-i hırâmân
körmeyin

(HBD; 190, 132/3)

Her kayan köz salsa ol gül-çihre ayn-ı
reşkdin

Könglüme her kirpiki veh kim tiken
dik sançılur

(HBD; 99, 41/3)

Ger Hüseyinî sab hâlin ışkıng içre
salmasang

Çeşm-i hûn-rîziga köz sal cism-i
efgârıga bak

(HBD; 132, 74/6)

kulag sal-: Dinlemek.

Akl kaydıdın halâs olgay idi Mecnûn
eger

Işk tavrında kulak salgay idi irşâdıma
(HBD; 214, 156/6)

Min hod öldüm iy köngül sin nevhâ
tartıp nâle kıl

Bolgay ol rahm iyleben salgan kulag
bu sâzıma

(HBD; 218, 160/6)

ot sal-: Yakmak, tutuşturmak.

Rûzgârımnı mu ışk itti kara yâ boldı
dûd

Hicr çün gam dûzahıdın saldı
virânınga ot

(HBD; 77, 19/3)

Yüz açıp örter mini veh ışk otıdın ni
gile

Kim manga ot salguçı ol âteşin ruhsâr
imiş

(HBD; 120, 62/3)

Yüz ü kadding hicridin bâg içre
kirsem bâg-bân

Dir ki veh ot salma âhıngdın gül ü
şimşâdıma

(HBD; 213, 155/3)

Ger Hüseyinî'ga bir otlug yüz gamı ot
salmasa

Bes niçük âlemni köydürdi Nevâyî-vâr
otı

(HBD; 232, 174/6)

Bâde tâbıdın meger laling boluptur
âteşin

Yâ meger mey leması saldı mining
cânınga ot

(HBD; 77, 19/3)

yırak sal-: Uzak salmak.

Yâ Rab ol yüzni yırak salma
közümdin tâ anga
Munça güller kim açılmış birni
mânend iyilegil
(HBD; 154, 96/3)

savur-:

kül savur-: Kül savurmak.
Derd ile ışk ehlining allığa kilgey tîre
kün
Kökke savursang külümni zâr cismim
köydürüp
(HBD; 75, 17/3)

tap-:

dermân (Far.) tap-: Deman bulmak,
çare aramak.
Sabr kılmakdın devâ yitmes Hüseyinî
derdiga
İy hîred tapgıl aning derdiga dermân
özgece
(HBD; 204, 146/6)

haber (Ar.) tap-: Haber vermek,
haber yayılmak.
Ni nişânıdın haber taptım ni atıdın eser
Hicr vâdisinde bî-nâm u nişân
könglüm kanı
(HBD; 246, 188/3)

mecâl (Ar.) tap-: Güç, kuvvet
bulmak.
Anı min kim kılmadım âzürde bolgaç
söz çağı
Kıldı ol âzürde söz birle mini tapmak
mecâl

(HBD; 151, 93/3)

mesken (Ar.) tap-: Mesken, yer
bulmak.

İy Hüseyinî âfiyet kûyıda mesken
tapmagung
Özni bu âşüftelıgdın kılmagung tâ
özgece

(HBD; 205, 147/6)

takrîr (Ar.) tap-: Anlatmak.

Işk esrârı fesâhat bile tapmas takrîr
Tûtî ayturga besî sabdur âsân elfâz
(HBD; 125, 67/3)

visâl (Ar.) tap-: Kavuşmak.

Niçe kim vasl istesem ol vasl ara
hicrân tiler
Ol tiler hicrân niçe hicrân ötüp tapsam
visâl
(HBD; 151, 93/3)

tik-:

közlerin tik-: Bakmak, gözlerini
dikmek.

Tâ Hüseyinî vasl üçün yüzüngge tikkey
közlerin
İgne dik her kirpikige eşkdin bir târ
irür
(HBD; 95, 37/3)

toy-:

ömründin (Ar.) toy-: Yaşamaktan
bıkmak.

Yûsuf'um hicride ömrümdin toyup-
min iy Mesîh

Bar ölümce barça ger hod Nûh ile
hem-sâl-min

(HBD; 195, 137/3)

tök-:

kan tök-: Öldürmek.

Tutmayın hergiz ol ay atımnı lîkin
gamzesi

Kan tökerge meyl itip lali mining atım
atap

(HBD; 70, 12/3)

Her dem ol kirpik hayâli cân regidin
kan töker

Yoksa mahzûn könglüm içre neşter-i
hicrân imes

(HBD; 115, 57/3)

Kilgen irmiş hûblar ışk ehli kanın
tökkeli

İy köngül kör kim mining katlinga
cânım kildi mü

(HBD; 199, 141/3)

Gül yüzüng şevkıda gam deştini kıldı
lâle-zâr

Tîg-ı hicing tökti çün her sarı bagrım
kanını

(HBD; 245, 187/3)

Kan tökerge isteding könglüm ger ol
âvâreni

Tapmadım kil kim ıvâz cânımnı tâvân
tapşuray

(HBD; 256, 198/3)

Anca kan tökti közüm hicingde iy kan
tökküçi

İmdi köz açsam körer-min âlemîdür
kan ara

(HBD; 66, 8/3)

Bir dem iy ahabb her sarı kaşımdın
kitmengiz

Her ni kimdir-min müvecceh bolmasa
işitmengiz

Bu ki dir-min çihredin kanlık yaşım
arıtmangız

La'l-gûn eşkim lebi hicrânıda ayb
itmengiz

Köz yolıdın tökmeyin bagrımdağı
kannı nitey

(HBD; 260, 202/20)

sirişk (Far.) tök-: Gözyaşı dökmek,
ağlamak.

Körgeç ol meh-veş kırânın közlerim
tökti sirişk

Bar yağın bakmak aceb ay hâle
baglangan zamân

(HBD; 179, 121/6)

yaş tök-: Ağlamak.

Derd-i ışkını şerhini közümge digeç
tökti yaş

Veh kim anı yâr sagındım velî agyâr
imiş

(HBD; 120, 62/3)

tur-:

kanı tur-: Kanı durmak.

Zahm-ı mülik könglüm ahvâlîga cânâ
rahm kıl

Kanı turmas yâresin kör nâle-i zârığa
bak

(HBD; 132, 74/3)

Tîg ile könglümni kıldıng zahm iy
sîmîn-beden

Kanı turmaydur dip ol zahm üzre
köydürdüg tügen

(HBD; 171, 113/3)

tut-:

âhı (Ar.) tut-: Ahı tutmak, edilen
bedduanın yerini bulup gerçekleşmesi.
Bolgah lali üze hattı nümû-dar özgece
Tuttı âhım berkıdın kök yüzi zengâr
özgece

(HBD; 206, 148/3)

hoş (Far.) tut-: Memnun etmek.

İy Hüseyinî niçe kün hoş tut bu fâni
dehrni

Kim imes Cemşîd her şeh kim kolında
câmı yok

(HBD; 133, 75/6)

Özni hoş tutkıl ki âhir tîre hâk
astıdadur

Ol ki hâlâ rahş sürgey çerh-i gerdân
üstine

(HBD; 223, 165/6)

köz tut-: Gözetlemek.

Cân birip ebnâ-yı devrândın vefâ köz
tutma kim

Yok turur bu şîve ni mahbûb u ni
ahbâbda

(HBD; 68, 10/6)

muâf (Ar.) tut-: Ayrıcalık tanımak.

Cüz melâlet yok tirigligdin çü ol ay
hicride

Tutkıl iy ışk imdi ol teklîfdin bizni
muâf

(HBD; 128, 70/3)

pinhân (Far.) tut-: Saklı tutmak.

İşkî sözün zâr cismimde niçük pinhân
tutay

Berk otı hâşâk ara bolmak ni imkândur
nihân

(HBD; 177, 119/6)

vatan tut-: Yurt tutmak.

İyle kim dârü's-şifâ içre vatan tutgay
mariz

İylemiş cân u ten ü könglüm öyin
meva maraz

(HBD; 122, 64/3)

tutul-:

ay tutul-: Ay tutulmak.

İy müneccim dimegil kim ay tutulmuş
bu kiçe

Kim yapılmış her kuyaş hicride âhım
dûdıdın

(HBD; 193, 135/6)

tüş-:

ayru түş-: Ayrı düşmek, ayrılmak.

Hâl-i zârın sin kibi sultândın ayru
tüşkeli

Yafrak irmes gülge kim yüz til bile
iyler edâ

(HBD; 64, 6/3)

ıztırâb (Ar.) tüş-: Sıkıntı, acı, eziyet düşmek.

Zerre yanglıg ayb imes könglümde
tüşse ıztırâb

Mihr-i ruhsârığa çün her lahza
közgüdür hicâb
(HBD; 71, 13/3)

közü tüş-: Bakmak.

Tâ közüm tüşdi yüzüngge könglüm
oldı bî-karâr

Sin hem itting lutf u mihringdin mini
ümmîd-vâr
(HBD; 102, 44/3)

ot tüş-: Ateş düşmek.

Işk otının şulesidin köydi könglüm yâ
meger

Tüşdi sûzân âhıdın mecnun-ı
uryânınga ot
(HBD; 77, 19/3)

Ot tüşüpdür deşt üze âhımdın iy ehl-i
tarab

Lâle-zâr iylep tasavvur azm-i sahrâ
kılmangız
(HBD; 111, 53/3)

İy Hüseyinî mâtemim şerhini didim
kim yazay

Sözidin hem safhaga ot tüşdi hem
köydi kalem
(HBD; 159, 101/6)

Leblering şevkıda kim ot tüşti mahzûn
cânıma

Âteşin lali durur ol şulening her ahgeri

(HBD; 251, 193/3)

Ger Hüseyinî âhıdın ot tüşse her yan
ayb imes

Işk mundak hem-reh itti âh u
efgânınga ot
(HBD; 77, 19/6)

otga tüş-: Ateşe düşmek, yanmak.

Könglim itti kûyıda bir otga tüşken
tilbeni

Hiç âşık körgey olgay mu dip iyler-
min sorag
(HBD; 127, 69/3)

İy firâking zulmidin cânımda ot
könglümde tâb

Otka tüşken kıl kibi cismim ara hem
pîç u tâb
(HBD; 70, 12/3)

ur-:

dem (Far.) ur-: Bahs etmek.

İy dudaging şerbeti şermendesı âb-ı
hayât

Nutking allıda irür İsîga dem urmak
uyat
(HBD; 76, 18/3)

İy Hüseyinî ışk ile çün âfiyet cem
olmadı

Her ni kilse urma dem könglüng ara
asra vü bes
(HBD; 117, 59/6)

Ol vefasızdın cefâlar kördüm ü dem
urmadım

Kim manga âşıklık âyîni müsellemdür
bu kün

(HBD; 183, 125/3)

İy Mesîhâ urma dem kim âb-ı hayvân
zehrdür

Nâ-tüvân könglümge vaslınıg
edâsıdın burun

(HBD; 185, 127/3)

Hicr ara dem urmâyın cânım fidâ
kıldım digil

Çün işitmes ger işitse gül-rûh-ı
gammazıma

(HBD; 218, 160/3)

yag-:

belâ (Ar.) yag-: Bela, musibetlerle
karşılaşmak.

Yâr kûydın umarda başıma yagsa belâ
Anda iyler-min tevakkuf her cihetdin

köymenip

(HBD; 74, 16/6)

yagdır-:

ok yagdır-: Ok atmak, çok sayıda ok
atmak.

Bar ikin âşıkga mihnet okların
yagdurgalı

Ol ki müjgâning kılıp nâvek kaşingnı
ya kılur

(HBD; 98, 40/3)

yak-:

ot yak-: Ateş yakmak.

Cânga yâr ot yaksa merhem yakkanıça
şâd bol

İy Hüseyinî ışk ara bu nev irür vech-i
hasen

(HBD; 171, 113/3)

Vasl ara gayret Hüseyinî cânıga ot
yaktı kim

Nice cân tapkay likâsın yâ ki köz
dîdârını

(HBD; 252, 194/3)

yaz-:

nâme (Far.) yaz-: Mektup yazmak.

İy Hüseyinî nâme yazganda öpey dip
atını

Bu heves birle kalem yanglıg boluptur
heyetim

(HBD; 166, 108/3)

yi-:

gam (Ar.) yi-: Gamlanmak,
kederlenmek.

İy köngül bîmârlıgdın gam yime kim
başına

Bir Mesihâ dik hadisi rûh-perver
kilgüsi

(HBD; 239, 181/3)

Gam yime mahzûn köngül kim dil-
rübâyıng kilgüsi

Bezm-i ıyşing tüzgüçi işret-ferâyıng
kilgüsi

(HBD; 239, 181/3)

Gam yime leb-teşne hicrân deştide
hayrân kalıp

Kim zülâl-i vasl içerge reh-nümâyıng
kilgüsi

(HBD; 239, 181/6)

İy Hüseyinî bu kara kayguda cânıng
bolsa rîş

Gam yime bir kün devâ kılgay visâli
merhemi

(HBD; 241, 183/3)

Yıglama iy köz kim ol serv-i sîmîn-ber
kilgüsi

Köymegil iy cân ki ol hûrşîd-i enver
kilgüsi

İy köngül bîmârlıgdın gam yime kim
başınga

Bir Mesîhâ dik hadîs rûh-perver
kilgüsi

(HBD; 263, 209)

yit-:

cânga (Far.) yit-: Canına yetmek,
bıkmak.

Cânga yitkey İsî-i rûhullâh iy ârâm-ı
cân

Tapsa bu deyr-i fenâda sin kibi tersâ
yigit

(HBD; 81, 22/3)

yitkür-:

haber (Ar.) yitkür-: Haber
ulaştırmak.

Bes perîşândur dimâgım tâ nesîm-i
müşk-bîz

Şâm-ı gam yitkürdi ol zülf-i perîşândın
haber

(HBD; 105, 47/3)

yum-:

köz yum-: Görmemek, gözlerini
kapatmak.

İy kuyaş kirding tüşümge çün köz
açtım tok iding

Kil yana Tingri üçün köz yumdum vü
bîdâr imen

(HBD; 172, 114/3)

İy Hüseyinî yâr çün köz merdümüdür
közni yum

Köz öyi dik yir kirek halvet üçün dil-
dâr ile

(HBD; 210, 152/6)

Eşk tûfânı eger cismim köterdi kûyydın
Âh kim tâ köz yumup açtım çıkardı
kûyydın

Yok ki sürdi kûyydın ol seyl min
âvâresin

Nahl-i ümmîdim nihâlin hem kutkardı
kûyydın

(HBD; 263, 208)

2.3. Tasvir Fiilleri

2.3.1. Yeterlik Fiilleri

2.3.1.1. –A al-:

İy habîbingdin kilip hamdingda lâ-
uhsâ senâ

Ol çü âciz bolsa vasfing kim **kıla**
algay yana

(HBD; 59, 1/3)

Tilbe könglüm halâs olmas perî-veşler
gamı

Râst andag kim **bola** alman min
alardın halâs

(HBD; 121, 63/3)

Ayta alman lalinge yâkût ohşar kim
aning

Hem çüçüktür tamı hem cân-bahşlık
âsârı yok

(HBD; 134, 76/3)

Işkdın kildi mining başımgı anca sab
hâl

Kim anı Ferhâd ile Mecnûn **kıla** alması
hayâl

(HBD; 150, 92/3)

Dise bolmas ışk etvârıda anı yâr kim
Gayrning vaslın tasavvur **iyley** algay
yâr ile

(HBD; 210, 152/3)

Çerh kâcı birle çihrem gerçi boldı nîl-
gûn

Ni **kıla** algay kişi bu nîl-gûn târem
bile

(HBD; 211, 153/6)

Çâre-i ışkî nidür cüz sabr mahzûn
könglüme

Çün **kıla** almas kılın bir çâre mecnun
könglüme

(HBD; 217, 159/3)

Kiçe hicringdin visâlingga hayâlim bar
idi

Hiç kimge **ayta** alman kim ni hâlim
bar idi

(HBD; 236, 178/3)

Toktata alman özümni yıglamadın
hicr ara

Körse bu hâlimni ol gül asray almas
kûlgünü

(HBD; 254, 196/3)

2.3.1.2. –A tut-:

Lutf itip sâkî Hüseyinî'ga **tola** tutkıl
kadeh

Kim bu endûh içre evlâ özdin olmak
bî-haber

(HBD; 106, 48/6)

2.3.1.3. –Ay al-:

Tîr-ı bârân-ı gamıng ol nev yagdı
cismime

Sahlay almaş-min hisâbın ger anı yüz
yıl nitey

(HBD; 230, 172/3)

Toktata alman özümni yıglamagdı
hicr ara

Körse bu hâlimni ol gül **asray** almas
kûlgünü

(HBD; 254, 196/3)

2.3.1.4. –y al-:

Agzıng esrârıda köptür sözüm ü **diy**
alman

Ger kulak salsa diyin her niçe pinhân
elfâz

(HBD; 125, 67/6)

2.3.2. Süreklilik Fiilleri

2.3.2.1. –Up kal-:

Bardılar ahab u min hicrân esîri
bolmuşam

İt **uyup** kalmış dagı veh kim köçüptür
kârvân

(HBD; 180, 122/6)

2.3.2.2. –A dur-:

Sinsizin köp yıglamakdın yitti iş ol
bizge kim

Su mudur bilmen közümdin **aka**
durgan yâ kanı

(HBD; 255, 197/3)

2.4. Hüseyin Baykara Dîvân’da Birleşik Fiiller Sözlüğü

2.4.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

bol-:

-A-

âciz (Ar.) bol-: Aciz olmak, gücü yetmemek.

adem (Ar.) bol-: Yokluk olmak.
ârmân (Far.) bol-: Arzu etmek, hasret olmak.
âşık (Ar.) bol-: Sevmek, âşık olmak.
âşikârâ (Far.) bol-: Ortada, meydanda olmak.
âşüfte (Far.) bol-: İffetsiz olmak.
âteşîn (Far.) bol-: Ateşli olmak.
âvâre (Far.) bol-: Başiboş olmak.
ayru bol-: Ayrı olmak.

-B-

bekâ (Ar.) bol-: Sürekli, ebedi olmak.
belâ (Ar.) bol-: Bela, musibet olmak.
bî-gâne (Far.) bol-: Yabancı, el olmak.
bî-had (Far.) bol-: Sınırsız olmak.
bîmâr (Far.) bol-: Hasta olmak.
bîmârlıg (Far.) bol-: Hastalık olmak.
bî-nevâ (Far.) bol-: Nasipsiz olmak.
boydaş bol-: Akran, arkadaş olmak.

-C-

cân (Far.) bol-: Can olmak, içten ve samimi olmak.
celâ (Ar.) bol-: Vatanından ayrılmak.
cilve-ger (Ar.) bol-: Cilveli olmak.
cüdâ (Far.) bol-: Ayrı olmak.

-Ç-

çürük bol-: Çürük olmak.

-D-

deşt (Far.) bol-: Çöl olmak.
dîvâne (Far.) bol-: Deli divane olmak, kendinden geçmek.
dûd (Far.) bol-: Duman olmak, kaybolmak.
düşmen (Far.) bol-: Düşman olmak.

-E-

efsâne (Far.) bol-: Efsane olmak.
efzûn (Far.) bol-: Fazla olmak.
eser (Ar.) bol-: İz olmak, etki bırakmak.

esîr (Ar.) bol-: Esir düşmek, esir olmak.

esîrî (Ar.) bol-: Aşırı bağlı, tutkun olmak.

-F-

fârig (Ar.) bol-: Boş olmak.

fasih (Ar.) bol-: Anlaşılır olmak.

fâş (Far.) bol-: Herkesçe bilinmek, açık olmak.

fersûde (Far.) bol-: Eski, yıpranmış olmak.

fidâ (Ar.) bol-: Feda olmak, kurban olmak.

-G-

gam (Ar.) bol-: Dert, keder olmak.

gavgâ (Ar.) bol-: Kavgâ olmak.

gâyib (Ar.) bol-: Kaybolmak.

giriiftâr (Far.) bol-: Tutulmak, yakalanmak.

-H-

hacil (Ar.) bol-: Utanmak.

halâs (Ar.) bol-: Kurtulmak.

harîf (Ar.) bol-: Meslektaş olmak.

hem-dem (Far.) bol-: Yakın arkadaş olmak.

hem-hâne (Far.) bol-: Ev arkadaşı olmak.

-K-

kan bol-: Kanamak.

karangu bol-: Karanlık olmak.

kem (Far.) bol-: Az olmak.

kerem (Ar.) bol-: Cömertlik göstermek.

kıyâmet (Ar.) bol-: Kıyamet olmak.

-L-

lâl (Ar.) bol-: Dilsiz olmak, konuşamamak.

-M-

malûm (Ar.) bol-: Belli, açık olmak.

mâni (Ar.) bol-: Mani olmak, engel olmak.

mâyil (Ar.) bol-: İstekli olmak.

meded (Ar.) bol-: Yardım etmek.

merdâne (Ar.) bol-: İnsanca, yiğitçe davranmak.

mest (Far.) bol-: Kendinden geçmek, sarhoş olmak.
mestlık (Far.) bol-: Sarhoşluk olmak.
mihmân (Far.) bol-: Konuk, misafir olmak.
mukayyed (Ar.) bol-: Kayıtlı olmak.
mutâd (Ar.) bol-: Alışılmış olmak.
mutekif (Ar.) bol-: Kendini ibadete vermek.
muterif (Ar.) bol-: İtiraf etmek, hatasını söylemek.
mübâh (Ar.) bol-: Mübah olmak, günah olmamak.
mübtelâ (Ar.) bol-: Tutkun olmak.
müdâm (Ar.) bol-: Devamlı, sürekli olmak.
müdevver (Ar.) bol-: Çevirilmiş olmak.
mühlik (Ar.) bol-: Tehlikeli, ürkütücü olmak.
müvecceh (Ar.) bol-: Yönelmiş olmak.
müyesser (Ar.) bol-: Nasip olmak.

-N-

nâ-dân (Far.) bol-: Cahil olmak.
nâ-şekibâ (Far.) bol-: Sabırsız olmak.
nâ-tüvân (Far.) bol-: Zayıf olmak.
nâzük (Far.) bol-: Nazik olmak.
nem (Far.) bol-: Islaklık, rutubet olmak.
nihân (Far.) bol-: Gizli, saklı olmak.
nîl-gûn (Far.) bol-: Lacivert olmak.

-P-

pâ-mâl (Far.) bol-: Çiğnenmiş olmak.
pây-bend (Far.) bol-: Engel olmak.
pedîdâr (Far.) bol-: Ortada olmak.
perîşân (Far.) bol-: Perişan olmak, zorda olmak.
pervâne (Far.) bol-: Pervane gibi dönmek.
peşîmân (Far.) bol-: Pişman olmak.
peydâ (Far.) bol-: Ortaya çıkmak.

-R-

rîş (Far.) bol-: Yara, bere olmak.
rûşen (Far.) bol-: Anlaşılır olmak.

rüsvâ (Ar.) bol-: Rezil olmak.

-S-

sadka (Ar.) bol-: Sadaka olmak.

sâkin (Ar.) bol-: Sakin olmak, rahat olmak.

sebeb (Ar.) bol-: Neden olmak, alakası olmak.

selâmet (Ar.) bol-: Güvende olmak.

ser-firâz (Far.) bol-: Şerefli, kibirli olmak.

söz bol-: Laf, söz olmak.

süstlük (Far.) bol-: Tembellik, gevşeklik yapmak.

-Ş-

şâd (Far.) bol-: Mutlu, mesut olmak.

şikest (Far.) bol-: Kırılmak, kırılmış olmak.

-T-

tâze (Far.) bol-: Taze, yeni olmak.

temâşâ (Far.) bol-: Seyretmek, izlemek.

temennâ (Ar.) bol-: İsteği olmak.

tilbe bol-: Deli olmak.

ting bol-: Denk ve eşit olmak.

tirig bol-: Diri, hayatta olmak.

-V-

vâkîf (Ar.) bol-: Haberdar olmak.

vefâsız (Ar.) bol-: Sadakatsiz olmak.

vîrân (Far.) bol-: Yıkılmak, harap olmak.

vîrâne (Far.) bol-: Yıkılmış, harap olmuş olmak.

-Y-

yâr (Far.) bol-: Sevgili, dost olmak.

yigit bol-: Delikanlı olmak.

-Z-

zaf (Ar.) bol-: Zayıf, güçsüz olmak.

zâhir (Ar.) bol-: Ortaya çıkmak.

it-:

-A-

âbâd (Ar.) it-: Bakım yapmak.

ahd (Ar.) it-: Yemin etmek, sözleşmek.

arz (Ar.) it-: Sunmak, arz etmek.

âşâm (Far.) it-: İçmek.

ayb (Ar.) it-: Suçlamak, ayıplamak.

azm (Ar.) it-: Hareketlenmek, yönelmek.

-B-

bâver (Far.) it-: İnanmak, tasdiklemek.

behre-ver (Far.) it-: Kısmetli, nasıpli etmek.

bî-dâd (Far.) it-: Baskı uygulamak, zulüm etmek.

bünyâd (Far.) it-: İnşa etmek.

-C-

cevr (Ar.) it-: Eziyet etmek.

-Ç-

çâk (Far.) it-: Yırtmak, parçalamak.

-D-

def (Far.) it-: Def etmek, kovmak.

-E-

esîr (Ar.) it-: Esir etmek, esir almak.

-F-

fâş (Far.) it-: Açığa çıkarmak, bildirmek.

fehm (Ar.) it-: Anlamak, kavramak.

feryâd (Far.) it-: Feryat etmek, sızlamak.

-G-

giriftâr (Far.) it-: Düşkün olmak, tutulmak.

-H-

halâs (Ar.) it-: Kurtarmak.

harâb (Ar.) it-: Perişan etmek.

hayret (Ar.) it-: Hayret etmek, şaşırmak.

hem-reh (Far.) it-: Yol arkadaşı etmek.

-İ-

iftitâh (Ar.) it-: Başlamak, işe girişmek.

ihtirâz (Ar.) it-: Tereddüt etmek.

ilâc (Ar.) it-: İlaç yapmak.

irsâl (Ar.) it-: Göndermek.

-K-

kabûl (Ar.) it-: Kabul etmek.

kan it-: Kanatmak, acıtmak.

kasd (Ar.) it-: Niyetlenmek, kastetmek.

katl (Ar.) it-: Öldürmek, katletmek.

kısmet (Ar.) it-: Pay etmek, bölmek.

kûr (Far.) it-: Kör etmek.

-L-

lâl (Ar.) it-: Konuşmamasını sağlamak, lal etmek.

lutf (Ar.) it-: İhsan etmek, bağışlamak.

-M-

mahv (Ar.) it-: Yok etmek, ortadan kaldırmak.

mamûr (Ar.) it-: Mamur, bayındır etmek.

meks (Ar.) it-: Beklemek, yerinde durmak.

men (Ar.) it-: Menetmek, yasaklamak.

meyl (Ar.) it-: Yönelmek, istemek.

-N-

nasîb (Ar.) it-: Nasip, kısmet etmek.

nâ-tüvân (Far.) it-: Zayıflatmak, zayıf etmek.

nâzil (Ar.) it-: İnmek.

niyâz (Ar.) it-: Yalvarmak, dua etmek.

nümûdâr (Far.) it-: Benzetmek, örnek etmek.

-P-

pest (Far.) it-: Mırıldanmak, yavaş sesle konuşmak.

peyvend (Far.) it-: Kavuşturmak, ulaştırmak.

-R-

rahm (Ar.) it-: Acımak, merhamet etmek.

rûşen (Far.) it-: Belli etmek.

-S-

sabr (Ar.) it-: Sabretmek.

sûd (Far.) it-: Yararlı olmak.

-Ş-

şâd (Far.) it-: Mutlu, mesut etmek.

şerh (Ar.) it-: Açıklamak.

-T-

târâc (Ar.) it-: Yağmalamak.

terk it-: Terk etmek, bırakmak.

terkin it-: Çabuk etmek, hızlandırmak.

tilberep it-: Delirtmek.

tîz (Far.) it-: Çabuk etmek.

-V-

vehm (Ar.) it-: Kuruntu etmek.

-Z-

zabt (Ar.) it-: Kuşatmak.

zâhir (Ar.) it-: Zuhur etmek, ortaya çıkmak.

zîb (Ar.) it-: Süslemek, bezemek.

iyle-:

-A-

âbâd (Ar.) iyle-: İmar etmek, bakım yapmak.

aksin iyle-: Tersini yapmak.

âr (Ar.) iyle-: Utanmak, çekinmek.

âşikâr (Far.) iyle-: Açıklamak, açığa çıkarmak.

âşikârâ (Far.) iyle-: Açıklamak, açığa çıkarmak.

ayb (Ar.) iyle-: Suçlamak, ayıplamak.

âzâd (Far.) iyle-: Hürriyetine kavuşturmak.

azm (Ar.) iyle-: Hareket etmek, yönelmek.

-B-

bend (Far.) iyle-: Bağlamak.

bî-dâd (Far.) iyle-: Baskı uygulamak, zulüm etmek.

bî-hâl (Far.+Ar.) iyle-: Halsiz, yorgun düşürmek.

bî-hûş (Far.) iyle-: Aklını başından almak.

bî-sabrlık (Ar.) iyle-: Sabırsızlık etmek.

bî-vefâ (Far.) iyle-: Vefasızlık etmek.

bî-vefâlık (Far.) iyle-: Vefasızlık etmek.

bünyâd (Far.) iyle-: İnşa etmek.

-C-

cefâ (Ar.) iyle-: Eziyet etmek.

cem (Ar.) iyle-: Toplamak, bir araya getirmek.

ciger-hâr (Far.) iyle-: Keder, dert çekmek.

-Ç-

çâk (Far.) iyle-: Yırtmak, parçalamak.

-D-

duâ (Ar.) iyle-: Dua etmek.

-E-

edâ (Ar.) iyle-: Vermek, teslim etmek.

efgâr (Far.) iyle-: Yara etmek.

efşânlık (Far.) iyle-: Saçmalık etmek.

elfâz (Ar.) iyle-: Söz, laf etmek.

-F-

fehm (Ar.) iyle-: Anlamak, anlayış göstermek.

fidâ (Ar.) iyle-: Feda etmek, kurban etmek.

figân (Far.) iyle-: Bağırıp çağırmak.

figâr (Far.) iyle-: Yaralamak.

fikr (Ar.) iyle-: Düşünmek.

firîb (Far.) iyle-: Kandırmak, aldatmak.

-G-

gavgâ (Ar.) iyle-: Kavga etmek.

gusl (Ar.) iyle-: Boy abdesti almak.

güftâr (Far.) iyle-: Söz, laf etmek.

gül-zâr (Far.) iyle-: Gül bahçesine çevirmek.

gümân (Far.) iyle-: Şüphe etmek.

-H-

haber-dâr (Ar.+Far.) iyle-: Haberdar etmek.

hâl (Ar.) iyle-: Halletmek.

halâs (Ar.) iyle-: Kurtuluşa ermek.

hareket (Ar.) iyle-: Hareket etmek, hamle yapmak.

havâle (Ar.) iyle-: Yollamak.

hayâl (Ar.) iyle-: Hayal etmek.

helâk (Ar.) iyle-: Yok etmek, öldürmek.

hired-mend (Far.) iyle-: Akıllılık etmek.

hursend (Far.) iyle-: Gözü tokluk etmek.

hûşyâr (Far.) iyle-: Akıllı davranmak.

-I-

izhâr (Ar.) iyle-: Göstermek.

-İ-

ihmâl (Ar.) iyle-: İhmal etmek, önemsememek.

inkâr (Ar.) iyle-: İnkâr etmek, tanımamak.

izhâr (Ar.) iyle-: Belirtmek, göstermek.

-K-

kan iyle-: Kan etmek, acıtmak.

kâr (Far.) iyle-: Kazanmak.

kasd (Ar.) iyle-: Niyetlenmek, kastetmek.

kîne (Far.) iyle-: Gizli düşmanlık etmek.

küfr (Ar.) iyle-: Küfür etmek.

-L-

lâl (Ar.) iyle-: Konuşmamasını sağlamak, lal etmek.

lâle-zâr (Far.) iyle-: Lale bahçesi etmek, güzelleştirmek.

lutf (Ar.) iyle-: İhsan etmek, bağışlamak.

-M-

malûm (Ar.) iyle-: Belli etmek.

mamûr (Ar.) iyle-: Mamur, bayındır etmek.

mânend (Far.) iyle-: Benzer, eş etmek.

memûr (Ar.) iyle-: Memur etmek.

meyl (Ar.) iyle-: Yönelmek, istemek.

miskîn (Ar.) iyle-: Aciz duruma düşmek.

musahhar (Ar.) iyle-: Birinin emrine girmek.

mühr (Ar.) iyle-: Mühürlemek, nişan koymak.

müretteb (Ar.) iyle-: Tertip etmek, sıraya koymak.

müzeyyen (Ar.) iyle-: Süslemek.

-N-

- nâle (Far.) iyle-:** Feryat figan etmek.
nevmîd (Far.) iyle-: Ümidini kesmek.
nigûn (Far.) iyle-: Tersini, aksini yapmak.
nisâr (Ar.) iyle-: Para dağıtmak.
nümû-dâr (Far.) iyle-: Benzetmek, örnek etmek.

-O-

- ogurluk iyle-:** Hırsızlık yapmak.

-P-

- pâ-mâl (Far.) iyle-:** Çiğnenmek, ayak altında kalmak.
pedîdâr (Far.) iyle-: Ortaya çıkarmak.
pend (Far.) iyle-: Öğüt vermek, nasihat etmek.
pergend (Far.) iyle-: Dağıtmak, darmadağın etmek.
perhiz (Far.) iyle-: Perhiz yapmak, dinde yasak olan şeylerden uzak kalmak.
per-vâz (Far.) iyle-: Uçmak.
peyvend (Far.) iyle-: Kavuşturmak, ulaştırmak.
pinhân (Far.) iyle-: Gizlemek.

-R-

- rahm (Ar.) iyle-:** Acımak, merhamet etmek.
reftâr (Far.) iyle-: Salına salına gitmek.
rûşen (Far.) iyle-: Belli etmek.
rûfû (Far.) iyle-: Yama yapmak.
rüsvâ (Ar.) iyle-: Rezil etmek.

-S-

- sâbit (Ar.) iyle-:** Kararlı olmak.
sabr (Ar.) iyle-: Sabretmek.
sayd (Ar.) iyle-: Avlamak.
ser-firâz (Far.) iyle-: Kibirlilik etmek.
ser-zeniş (Far.) iyle-: Başa kakmak.
seyr (Ar.) iyle-: Seyretmek.
sitem (Far.) iyle-: Haksızlık, zulüm etmek.
sitîz (Far.) iyle-: Kavga etmek.
söz iyle-: Söz etmek, söylemek.

suâl (Ar.) iyle-: Sormak

sûd (Far.) iyle-: Fayda sağlamak.

-Ş-

şeker-rîz (Far.) iyle-: Mutluluk gözyaşı dökmek.

şerh (Ar.) iyle-: Açıklamak.

şikâf (Far.) iyle-: Yırtmak.

şitâb (Far.) iyle-: Acele etmek.

şîven (Far.) iyle-: Sızlamak, inlemek.

şükr (Ar.) iyle-: Şükür etmek.

-T-

tahammül (Ar.) iyle-: Sabretmek, tahammül etmek.

taharrük (Ar.) iyle-: Hareket etmek, kıvıldamak.

tavâf (Ar.) iyle-: Etrafını (Kâbe) saygıyla dolanmak.

tekellüm (Ar.) iyle-: Konuşmak.

telaftuz (Ar.) iyle-: Söylemek.

teşbîh (Ar.) iyle-: Benzetmek.

tîz (Far.) iyle-: Çabuk etmek.

-V-

vade (Ar.) iyle-: Vadetmek, söz vermek.

vasl (Ar.) iyle-: Kavuşturmak.

visâl (Ar.) iyle-: Bir araya getirmek.

-Z-

zâhir (Ar.) iyle-: Ortaya çıkmak.

zahm (Ar.) iyle-: Yaralamak.

zâr (Far.) iyle-: Ağlamak.

zer-kâr (Far.) iyle-: Altın işleme yapmak.

zîkr (Ar.) iyle-: Anmak, hatırlamak.

zulm (Ar.) iyle-: Haksızlık etmek, zulmetmek.

kıl-:

-A-

âgâz (Far.) kıl-: Başlamak.

akl (Ar.) kıl-: Akıl etmek.

alâlâ (Far.) kıl-: Gürültü yapmak.
alem (Ar.) kıl-: İşaret etmek.
âsân (Far.) kıl-: Kolaylaştırmak, izin vermek.
âsûde (Far.) kıl-: Huzur vermek.
âşikâr (Far.) kıl-: Açıklamak, açığa çıkarmak.
âşikârâ (Far.) kıl-: Açıklamak, açığa çıkarmak.
âşinâ (Far.) kıl-: Tanıdık, bildik etmek.
âvâre (Far.) kıl-: Serseri, işsiz güçsüz etmek.
ayb (Ar.) kıl-: Ayıplamak, suçlamak.
ayyârlık (Ar.) kıl-: Hile yapmak, dolandırmak.
az kıl-: Azaltmak.
azm (Ar.) kıl-: Hareket etmek, yönelmek.
âzürde (Far.) kıl-: Gücendirmek, kırmak.

-B-

bahâne (Far.) kıl-: Bahane, sebep bulmak.
bahs (Ar.) kıl-: Anmak, bahsi geçmek.
bî-gâne (Far.) kıl-: Yabancı etmek, tanımamak.
bî-gânelik (Far.) kıl-: Yabancılık etmek, tanımamak.
binâ (Ar.) kıl-: Kurmak, inşa etmek.

-C-

cefâ (Ar.) kıl-: Cefa, eziyet etmek.
cem (Ar.) kıl-: Bir araya getirmek.
cilve (Ar.) kıl-: Görünmek, tecelli etmek.
cilve-ger (Ar.+Far.) kıl-: Cilveli olmak, cilve yapmak.

-Ç-

çâk (Far.) kıl-: Yırtmak, parçalamak.
çâre (Far.) kıl-: Tedbir almak.

-D-

davâ (Ar.) kıl-: İddia etmek.
dermân (Far.) kıl-: Çare bulmak.
devâ (Ar.) kıl-: Tedavi etmek.
dîvâne (Far.) kıl-: Deli divane etmek, kendinden geçirmek.
duâ (Ar.) kıl-: Dua etmek.

-E-

- efgân (Far.) kıl-:** Feryat figan etmek.
efsûn (Far.) kıl-: Büyü, sihir yapmak.
efzûn (Far.) kıl-: Çok, aşkın etmek.
elem (Ar.) kıl-: Dert etmek.
endâz (Far.) kıl-: Ölçmek, miktarını belli etmek.

-F-

- fakîr (Ar.) kıl-:** Zavallı, yoksul etmek.
fâş (Far.) kıl-: Meydana, açığa çıkmak.
feryâd (Far.) kıl-: Feryad etmek.
fidâ (Ar.) kıl-: Feda etmek, gözden çıkarmak.
figân (Far.) kıl-: Bağırıp çağırmak, inlemek.

-G-

- gammâz (Ar.) kıl-:** Haber taşımak.
gâret (Ar.) kıl-: Baskın yapmak.
gavgâ (Ar.) kıl-: Kavga etmek, kavga çıkarmak.
güm (Far.) kıl-: Kaybetmek, yitirmek.
gümân (Far.) kıl-: Sezmek, zannetmek.
güzer (Far.) kıl-: Geçmek.

-H-

- hakâret (Ar.) kıl-:** Hor görmek.
hâl (Ar.) kıl-: Halletmek.
halâs (Ar.) kıl-: Kurtarmak.
harâb (Ar.) kıl-: Perişan etmek, viran etmek.
harâret (Ar.) kıl-: Sıcak etmek, ısıtmak.
hayâl (Ar.) kıl-: Hayal etmek, zannetmek.
hayret (Ar.) kıl-: Hayret etmek, şaşırmak.
hem-dem (Far.) kıl-: Yakın arkadaş etmek.
hevâ (Far.) kıl-: Arzulamak, heveslenmek.
heves (Ar.) kıl-: İstemek.
hırâm (Far.) kıl-: Naz etmek.
hikâyet (Ar.) kıl-: Hikâye etmek.
humâr (Ar.) kıl-: Sersem etmek.

hurrem (Far.) kıl-: Neşelendirmek.

-İ-

ızhâr (Ar.) kıl-: Göstermek.

-İ-

ibâret (Ar.) kıl-: Laflamak, söz etmek.

ibtidâ (Ar.) kıl-: Başlamak.

ifşâ (Ar.) kıl-: Açığa çıkarmak.

ihfâ (Ar.) kıl-: Saklamak, gizlemek.

imâret (Ar.) kıl-: İmar etmek, onarmak.

imkân (Ar.) kıl-: İmkân etmek, fırsat vermek.

inşâ (Ar.) kıl-: Yazıya dökmek, kaleme almak.

isâr (Ar.) kıl-: Üstün tutmak.

işâret (Ar.) kıl-: İşaret etmek.

itirâf (Ar.) kıl-: Saklamaktan vazgeçmek, açıklamak.

izhâr (Ar.) kıl-: Belirtmek.

-K-

kabûl (Ar.) kıl-: Kabul etmek.

kara kıl-: Kararmak.

katl (Ar.) kıl-: Öldürmek, katletmek.

kem (Far.) kıl-: Az etmek.

kerem (Ar.) kıl-: Lutf etmek, cömertlik göstermek.

-L-

lâle-zâr (Far.) kıl-: Lale bahçesi etmek, güzelleştirmek.

lutf (Ar.) kıl-: İhsan etmek, bağışlamak.

-M-

mahâret (Ar.) kıl-: Hüner, marifet göstermek.

mahzûn (Ar.) kıl-: Tasalı, kaygılı davranmak.

men (Ar.) kıl-: Menetmek, yasaklamak.

merhamet (Ar.) kıl-: Merhamet etmek.

merhem (Ar.) kıl-: İlaç yapmak.

mesken (Ar.) kıl-: Mesken yapmak, oturmak.

meyl (Ar.) kıl-: Yönelmek, istemek.

muhkem (Ar.) kıl-: Sağlamlaştırmak.

munsarîf (Ar.) kıl-: Dönmek.

müzeyyen (Ar.) kıl-: Süslemek.

-N-

nâle (Far.) kıl-: Feryat figan etmek.

nâ-sâzlıg (Far.) kıl-: Ters düşmek, uygun olmamak.

nâz (Far.) kıl-: Naz etmek.

nevhâ (Ar.) kıl-: Feryat figan etmek.

nezzâre (Ar.) kıl-: Seyretmek, bakmak.

nihân (Far.) kıl-: Gizlemek, saklamak.

-P-

perîşân (Far.) kıl-: Perişan etmek, birini zor duruma düşürmek.

pervâz (Far.) kıl-: Uçurmak.

peydâ (Far.) kıl-: Göstermek.

peyvend (Far.) kıl-: Kavuşturmak, ulaştırmak.

pinhân (Far.) kıl-: Saklamak, gizlemek.

-R-

rahm (Ar.) kıl-: Acımak, merhamet etmek.

rakam (Ar.) kıl-: Yazı yazmak.

rem (Far.) kıl-: Ürmek, korkudan titremek.

riâyât (Ar.) kıl-: Korumak, kollamak.

rîş (Far.) kıl-: Yara, bere etmek.

rûşen (Far.) kıl-: Belli etmek.

rüsvâ (Ar.) kıl-: Rezil etmek.

-S-

sabr (Ar.) kıl-: Sabretmek.

sarf (Ar.) kıl-: Harcamak.

sayd (Ar.) kıl-: Avlamak.

seyr (Ar.) kıl-: Seyretmek.

sicil (Ar.) kıl-: Hüküm yazmak.

sitem (Far.) kıl-: Haksızlık, zulüm etmek.

sitîz (Far.) kıl-: Kavga etmek, dövüşmek.

sorak kıl-: Soruşturmak.

-Ş-

şehîd (Ar.) kıl-: Şehit düşmek.
şeydâ (Far.) kıl-: Delirtmek.
şikâyet (Ar.) kıl-: Şikâyet etmek.
şükr (Ar.) kıl-: Şükür etmek.

-T-

taaccüb (Ar.) kıl-: Hayret etmek.
tacîl (Ar.) kıl-: Acele ettirmek.
tebessüm (Ar.) kıl-: Tebessüm etmek, gülümsemek.
teklîf (Ar.) kıl-: İstemek, önermek.
tekrâr (Ar.) kıl-: Tekrarlamak, yinelemek.
temennâ (Ar.) kıl-: İstekte bulunmak.
tenaum (Ar.) kıl-: Bolluk içinde rahat yaşamak.
terahhum (Ar.) kıl-: Acımak, merhamet etmek.
terennüm (Ar.) kıl-: Şarkı söylemek.
terk kıl-: Terk etmek, vazgeçmek.
terkin kıl-: Çabuklaştırmak.
tesîr (Ar.) kıl-: Etki etmek.
tevehhüm (Ar.) kıl-: Tahmin etmek, zannetmek.
tîre (Far.) kıl-: Karartmak.
tugyân (Ar.) kıl-: Azgınlık, taşkınlık yapmak.

-V-

vade (Ar.) kıl-: Vadetmek, söz vermek.
vatan kıl-: Yurt etmek.
vedâ (Ar.) kıl-: Veda etmek, ayrılmak.
vefâ (Ar.) kıl-: Sadakat göstermek.
vîrân (Far.) kıl-: Yıkma, harap etmek.

-Y-

yâd (Far.) kıl-: Hatırlamak.
yeksân (Far.) kıl-: Eşitlemek.

-Z-

zâhir (Ar.) kıl-: Ortaya çıkmak.
zahm (Ar.) kıl-: Yaralamak.
zâyil (Ar.) kıl-: Yitirmek.

ziyâret (Ar.) kıl-: Ziyaret etmek.

ol-:

-A-

âciz (Ar.) ol-: Aciz olmak, gücü yetmemek.

âşık (Ar.) ol-: Sevmek, âşık olmak.

âşikâr (Far.) ol-: Açık, ortada olmak.

-B-

bedel (Ar.) ol-: Karşılık, değer olmak.

berbâd (Far.) ol-: Kötü, fena olmak.

bî-haber (Far.+Ar.) ol-: Habersiz olmak.

bî-hod (Far.) ol-: Çılgın olmak, kendingen geçmek.

bî-ihtiyâr (Far.+Ar.) ol-: Kendiliğinden olmak.

bî-karâr (Far.+Ar.) ol-: Kararsız olmak.

bîmâr (Far.) ol-: Hasta olmak.

-C-

cem (Ar.) ol-: Birleşmek, bir araya gelmek.

-Ç-

çâk (Far.) ol-: Yırtılmak.

-D-

def (Ar.) ol-: Ortadan kaldırmak.

dûzah (Far.) ol-: Cehennem olmak.

-F-

fehm (Ar.) ol-: Anlayamamak, kavrayamamak.

fidâ (Ar.) ol-: Feda olmak, kurban olmak.

-G-

gâfil (Ar.) ol-: Dikkatsiz davranmak.

gark (Ar.) ol-: Batmak, boğulmak.

gâyib (Ar.) ol-: Kaybolmak.

-H-

halâs (Ar.) ol-: Kurtulmak.

harâb (Ar.) ol-: Perişan olmak.

-K-

kısmet (Ar.) ol-: Kısmet olmak.

küzdüz ol-: Gündüz, sabah olmak.

-M-

mahrûm (Ar.) ol-: Yoksun, mahrum olmak.

malûm (Ar.) ol-: Belli, açık olmak.

melûl (Ar.) ol-: Usanmak.

mezkûr (Ar.) ol-: Zikretmek, anmak.

-N-

nasîb (Ar.) ol-: Nasip, kısmet olmak.

nev (Ar.) ol-: Tür, cins olmak.

nev-bahâr (Far.) ol-: İlkbahar olmak.

-R-

râm (Far.) ol-: Uymak, boyun eğmek.

-S-

sâkin (Ar.) ol-: Sakin olmak, rahat olmak.

-Ş-

şîâr (Ar.) ol-: Alamet, işaret olmak.

-Ü-

üstüvâr (Far.) ol-: Güvenilir olmak.

-V-

vâlih (Ar.) ol-: Şaşa kalmak, şaşırmak.

-Z-

zâhir (Ar.) ol-: Ortaya çıkmak.

zâr (Far.) ol-: Ağlamak, feryat etmek.

zevâl (Ar.) ol-: Yok olmak.

2.4.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

2.4.2.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

2.4.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

âhı (Ar.) tut-: Ahı tutmak, edilen bedduanın yerini bulup gerçekleşmesi.

ay tutul-: Ay tutulmak.

belâ (Ar.) yag-: Bela, musibetlerle karşılaşmak.

cân (Far.) çık-: Ölmek.
eser (Ar.) kal-: İz kalmak, tesiri kalmak.
ıztırâb (Ar.) tüş-: Sıkıntı, acı, eziyet düşmek.
kiçe kir-: Gece olmak.
közü açıl-: Gözünü açmak, uyanmak.
közü tüş-: Bakmak.
ot tüş-: Ateş düşmek.
ömr (Ar.) ötker-: Ömür, yaş geçirmek.
tang at-: Sabah olmak.
yahşılık kil-: İyilik gelmek.

2.4.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

bilmeske sal-: Bilip bilmezlikten gelmek.
cânga (Far.) yit-: Canına yetmek, bıkmak.
otga tüş-: Ateşe düşmek, yanmak.
ömründin (Ar.) toy-: Yaşamaktan bıkmak.
özüne kil-: Kendine gelmek, aklı başına gelmek.
tüşüngke kir-: Rüyasına girmek.
yâdına (Far.) kil-: Aklına gelmek, hatırlamak.
yirge kir-: Yere girmek.

2.4.2.1.3. Zarf + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

ayru tüş-: Ayrı düşmek, ayrılmak.
hayrân (Ar.) kal-: Hayran kalmak, hayret etmek.
hoş (Far.) tut-: Memnun etmek.
muâf (Ar.) tut-: Ayrıcalık tanımak.
pinhân (Far.) tut-: Saklı tutmak.

2.4.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

âh (Ar.) çık-: Hayıflanmak.
akl (Ar.) örget-: Akıl vermek, ne yapacağını öğretmek.
ayak bas-: Gelmek, ulaşmak.

bâde (Far.) iç-: İçki içmek.
baş koy-: Herşeyi göze almak.
cân (Far.) al-: Öldürmek.
cân (Far.) bağışla-: Canını bağışlamak, affetmek.
cân (Far.) bir-: Can vermek, ölmek.
cân (Far.) kutkar-: Canını kurtarmak.
cefâ (Ar.) bir-: Eziyet çektirmek.
cefâ (Ar.) kör-: Eziyet, şiddet görmek.
dem (Far.) ur-: Bahs etmek.
dermân (Far.) tap-: Derman bulmak, çare aramak.
fitne (Ar.) sal-: Fitne, bela, karışıklık çıkarmak.
gam (Ar.) yi-: Gamlanmak, kederlenmek.
gavgâ (Ar.) sal-: Kavga çıkarmak.
gınâ (Ar.) bir-: Zenginlik, bolluk vermek.
haber (Ar.) bir-: Haber vermek, bildirmek.
haber (Ar.) tap-: Haber vermek, haber yayılmak.
haber (Ar.) yitkür-: Haber ulaştırmak.
haddin (Ar.) aş-: Sınırını, derecesini aşmak.
hayâl (Ar.) büt-: Hayal kurmak, hayale inanmak.
ibret (Ar.) al-: Ders çıkarmak.
iş bir-: İş vermek.
kan tök-: Öldürmek.
kanı ak-: Kanı akmak.
kanı kuru-: Korkmak.
kanı tur-: Kanı durmak.
köngül al-: Gönlünü almak.
köngül bir-: Gönül vermek, sevmek.
köz sal-: Bakmak.
köz tut-: Gözetlemek.
köz yum-: Görmemek, gözlerini kapatmak.
közlerin tik-: Bakmak, gözlerini dikmek.
kulag sal-: Dinlemek.
kût (Ar.) bir-: Güç, takat vermek.

mecâl (Ar.) tap-: Güç, kuvvet bulmak.
merhem (Ar.) koy-: İlaç koymak, sürmek.
mesken (Ar.) tap-: Mesken, yer bulmak.
nâme (Far.) yaz-: Mektup yazmak.
ok yagdır-: Ok atmak, çok sayıda ok atmak.
ot sal-: Yakmak, tutuşturmak.
ot yak-: Ateş yakmak.
rûh (Ar.) bir-: Can vermek.
sirişk (Far.) tök-: Gözyaşı dökmek, ağlamak.
söz di-: Söz söylemek, konuşmak.
söz eşit-: Söz dinlemek.
söz işit-: Söz dinlemek.
takrîr (Ar.) tap-: Anlatmak.
teskîn (Ar.) bir-: Yatıştırmak.
ümmîd (Far.) bir-: Ümit vermek.
vatan tut-: Yurt tutmak.
visâl (Ar.) tap-: Kavuşmak.
yaş tök-: Ağlamak.
yırak sal-: Uzak salmak.
yüz koy-: Yönelmek.
zahmet (Ar.) bir-: Sıkıntı, zarar vermek.
zahmet (Ar.) çık-: Eziyet görmek.
zehr (Far.) bir-: Zehir vermek, zehirlemek.
zekât (Ar.) bir-: Zekât vermek.
zulm (Ar.) kör-: Eziyet görmek.

III. BÖLÜM

ŞİBAN HAN DİVAN

3.1. Şiban Han Divan'daki Birleşik Fiiller

3.1.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

bol-:

âciz (Ar.) bol-: Gücü yetmemek, aciz olmak.

Min ki zülfüng dâmıda asru âciz
bolmuşam
Ârızıngning üstine sünbülleringni
tartma sin
(ŞHD; 208, 203/10)

âgeh (Far.) bol-: Dikkatli olmak, gözünü açmak.

Ehl-i ışk esrarıdın her kimse âgeh
bolmadı
Barı âşık sırrıdur bilgil bu ney birle
rebâb
(ŞHD; 83, 23/10)

agyâr (Ar.) bol-: Yabancı olmak.

Neçün tarardı ca'dını ol turra-i Tâtâr
Agyâr boldı könglüme ol zülf nişânesi
(ŞHD; 288, 316/1)
Yâr hayâli birle dâyim bar ise ölmekke
teng
Ger anıng nâzik hayâli bolmasun
ağyâr ara
(ŞHD; 80, 20/1)

âhir (Ar.) bol-: Son olmak, nihayet.

Sâl-i hûk yılında sekbâk işi âhir boldı
bil

Târîhini tâ zâ kılduk anı sin yahşı bil
Boldı tenbel uşbu çirig darbıdın asru
helâk
Kirdin kurganga kaçıp ol ilni kılıp
münfa'il
(ŞHD; 307, 364/5)

zkîl (Ar.) bol-: Olgun olmak (nesne için).

İçmegen bolsang Şibânî bar-çı ol
meyhânega
Kim uşol gül-güne suret câmıdın
bolgıl akîl
(ŞHD; 181, 163/5)

amân (Ar.) bol-: Güvenli olmak, emniyetli olmak.

Bî-misl-i perîlgera Şibân boladur âşık
Her kim ki imes âşık riyâdın amân
bolmas
(ŞHD; 144, 109/5)

Baglama kîne ay sanem könglüng
içinde her zamân
Kim sini yâd kılmagan hîç kişi
bolmadı amân

(ŞHD; 318, 406)

amel (Ar.) bol-: İş, hareket, çalışma, dini vecibelerin yerine getirilmesi.

Neçün biri birini tiler Türk (ü)

Hindüvek

Gerçi bu şem yüzide barça amel bolur
(ŞHD; 109, 63/10)

ârif (Ar.) bol-: Arif, ilim, irfan sahibi olmak.

Bu gavgâ içre töhmet kılsa manga

Şeyhü'l-İslâmi

Ki ârif bolur ol kişi bu gavgalardın
atlanmas

(ŞHD; 146, 112/1)

asîl (Ar.) bol-: Asıl, soylu olmak.

Sining aslıngdur sin andın bol asil

Bu meseldür na-kesaslıdın kaçır

(ŞHD; 65, 1/1)

âşık (Ar.) bol-: Birine sevgiyle bağlana, tutulan, vurgun, mübtela olan.

Kişi kim ışk lâfını kılur bolsa kiçer
başın

Ne âşık bolur ol kişi kiçe pervâne tig
yanmas

(ŞHD; 146, 112/1)

Her ki âşık bolmayın bilmes bu
ışkның lezzetin

Kâdiler bil bu Şibânî ışkını tag
eylemiş

(ŞHD; 154, 124/1)

Şibânî hüsnünge âşık boluptur

Bu hüsnüng ıskıdın anga haber kıl
(ŞHD; 180, 162/10)

Boldı âşık ikki dünyâ mahremi

İşk yok bolur u nâ-mahrem ıyan

(ŞHD; 233, 238/5)

âşıkî (Far.) bol-: Bir aşık, aşıklık, aşığa ait olmak.

Her kişi bolsa âşıkî merkeb-i cân
anın bile

Bolsa müyesser ol cemâl her tür dü
cihân aning bile

(ŞHD; 267, 286/1)

Fıkh ehli men iter her kayda bolsa
'âşiki

Kim bularning kaşıda ilm ü hüner köp
boldı ayb

(ŞHD; 88, 31/1)

âşikâr (Far.) bol-: Belli olmak, açık olmak, meydanda olmak.

Yitti vâdîdin güzer kılsang revân

Takı yollar sanga bolur âşikâr

(ŞHD; 128, 87/1)

âşikârâ (Far.) bol-: Ortada, apaçık meydanda.

Ger sadefning içide kızli ise gevher ne
'ayb

Âşikârâ bolmadı ağzında uşbu sırr-ı
gayb

(ŞHD; 88, 31/1)

âşînâ (Far.) bol-: Tanıdık, yakın, bildik (kimse).

Ay Şibânî hak sanga boldı ezeldin
âşînâ
Aning üçün huşk u ter mülkinde kıldı
pâdşâ
(ŞHD;76, 14/1)
Mu'attar dimağ ü münevver köngül
Sining sözleringe bolur âşînâ
(ŞHD;69, 5/1)

ayb (Ar.) bol-: Ayıp olmak.
Ayb bolgay il közünde her teveccüh
kılmaging
Körmese hergiz kişi anda nihân
bolmak kirek
(ŞHD; 171, 149/10)

bâde (Far.) bol-: Şarap, hamr, mey
içmek.
Mutrib terâne kıldı toltur piyâle sâkî
Maksûd bâde boldı sâkî nedür bahâne
(ŞHD; 248, 258/5)

bahâr (Far.) bol-: Bahar, ilk yaz
olması.
Fasl-ı bahâr boldı vü lâle (vü) gül
açıldılar
Sâkî kitür piyâleni bâde-i hoş-güvâr ile
(ŞHD; 244, 252/10)

baş bol-: Baş olmak.
Altan kaan manâsı budur bular
kavlince
Nayman Osmân baş bolgay kıl
muhtelif bilgince
Munlar başını yığgıl il ulus imin
bolsun

Uşbu sırnı aymadım kim tapkusı
ölginçe
(ŞHD; 310, 376)

bâtıl (Ar.) bol-: Batıl olmak, boşa
gitmek.

Her ki bâtıl bolsa zulmet andadur
Âşıkıng derd (ü) sözi envâr imiş
(ŞHD; 153, 122/5)

bedel (Ar.) bol-: Değer, kıymet,
karşılık olmak.

Ay her kemâl yüzide noksanı yok
sining
Veh küfr-i zülfidin barı bir bir bedel
bolur
(ŞHD; 110, 63/1)

Şibânî hecr tûni subh-ı vasl ile bedel
boldı
Yana devlet yitip kildi gam-ı hicrân
kitip bardı
(ŞHD; 278, 301/10)

belâ (Ar.) bol-: Bela, musibet, afet
olmak.

Burna oza kiçkenler tersâ-beçedin
sözler
Tersâ-beçeni bolgay çettâça belâ
bolmas
(ŞHD; 144, 110/1)

bende (Far.) bol-: Bende, kul, köle
olmak.
Gül yüzüne vâlih oldı gül-şen içre tâze
gül
Kâmetine bende boldı serv tig âzâdeî

(ŞHD; 252, 265/10)

berâber (Far.) bol-: Eşit olmak, denk olmak.

Serv ile bu sünbüle burçlarıdın boldı yırak

Ay u kün birle berâber bolsa takı yahşırak

Uşmunung sırrın bileyin dir iseng mindin işit

Mini sin alıp bularnıng bolğanını sin bırak

(ŞHD; 316, 397/1)

beter (Far.) bol-: Kötü olmak, kötüleşmek.

Mollâm bu dünyâda ne kim kilse kiter

Dünyâning işi birbiridin boldı beter

Bol sabrda muhkem öcüm alay diseng

Kim sabr kılur kişige bu dünyâ niter

(ŞHD; 299, 337/1)

bî-çâre (Far.) bol-: Zavallı, çaresiz olmak.

Könglümdeki tün ü kün zülfüngdin

irür ay cân

Bî-çâre köngül boldı efgâr beden bile

(ŞHD; 260, 275/10)

bidâyet (Ar.) bol-: İşin başında olmak.

Bularnıng ta’ati her dem riyâdur

Tün (ü) kün kılğan boldı bidâyet

(ŞHD; 94, 39/5)

bî-gâm (Far.) bol-: Gamsız, kedersiz, kendisine herhangi bir konuyu dert edinmeyen kimse olmak.

Ay Şibân kardaş likâsındın köngül bî-gâm bolur

Ol likâsı ki likâsındın bolgay bî-gâm kanı

(ŞHD; 277, 299/5)

bî-hâber (Far.+Ar.) bol-: Habersiz olmak.

Cânâ sinig hecring bile ne hûş bardur ne hıred

Boldum cihandın bî-hâber işking şarâbı cân-ı cân

(ŞHD; 201, 192/5)

bi-i’tibâr (Far.+Ar.) bol-: Değersiz, itibarsız olmak.

Kafir ü müminga kıldıng izzetingni bi-hisâb

Kimse kim lütfüngdin ayrılşa bolır bi-i’tibâr

(ŞHD;66, 2/10)

bî-kârâr (Far. + Ar.) bol-: Kararsız olmak.

Dem-be-dem her tavr ile çıktım besî min intizâr

Hecr otıdın bil felek dig eyle boldum bî-kârâr

(ŞHD; 103, 54/5)

bilge bol-: Bilge, hakim, bilgin olmak.

Bolmasun hergiz hayâlim bil ki

ma’şûkdın cüdâ

Hoş yaraşur bilge bolsa dâyimâ ol cân
u ten

(ŞHD; 205, 199/5)

bî-mâr (Far.) bol-: Hasta olmak.
Köngül bî-mâr boldı cânım efgâr
Tabîbâ kiçmegil bu hastalardın
(ŞHD; 215, 213/5)

bî-pâ (Far.) bol-: Ayaksız,
dayanaksız, mesnetsiz olmak.
Sevr bî-pâ boldı vü kaldı hacil ol
nârven
Cilve kılsa bâğ ara serv-i hırâmânım
mining
(ŞHD; 170, 147/10)

bî-şümâr (Far.) bol-: Hesapsız,
sayısız olmak.
Ayb imestür bî-kârâr olmak bu ışkning
yolıda
Kim anıng halini bilse bolmas irmiş
bî-şümâr
(ŞHD; 103, 54/5)

cân (Far.) bol-: Can, samimi, içten
olmak.
Eger könglümde bir cân bolsa bir
cânân aceb irmes
Kim ol kim bir idi hûrşîd-i rahşânım
iki boldı
(ŞHD; 281, 305/10)

Tende cân boldı ol bûy-ı pirâhan
manga
Könglüm oldı uşbu bûydın subh dig
rûşen manga

(ŞHD; 78, 17/10)

Zülmet-i zülfide bir şeb tınmadı hem-
râh-ı ışk

Akl minde neylesün ol kasd-ı düzd-i
cân bolur
(ŞHD; 116, 73/1)

Tende cân boldı ol bûy-ı pirâhan
manga
Könglüm oldı uşbu bûydın subh dig
rûşen manga
(ŞHD; 78, 17/10)

cânân (Far.) bol-: Sevgili olmak.
Gerçi körsem her çemende serv ile
nâzûk-nihâl
Közge ilmes-min alarnı cilve-i cânân
bolur
(ŞHD; 116, 73/1)

câvidân (Far.) bol-: Ebedi olmak,
bengü olmak.
İlm ü hikmet akl u cân dın kiçmeyin
Bolmayın hergiz kişi bil câvidân
(ŞHD; 233, 238/5)

cefâ (Ar.) bol-: Eziyetli, sıkıntılı
olmak.
Işk ehlini başınga ni türlü cefâ bolmas
Çettâ-beçe cevrine bilgil ki devâ
bolmas
(ŞHD; 144, 110/1)

cüdâ (Far.) bol-: Ayrı, ayrılmış
olmak.
Bî-vefâ dünyâda cevân kılmağing
nedür sining

Bil cüdâ bolur cihânda mürğ-i cândın
uşbu ten

(ŞHD; 211, 208/1)

çâkrek (Far.) bol-: Yırtılmış olmak,
parçalanmış olmak.

Gamzesining oklarıdın hasta cânım
neylesün

Kirpügi peykânlarıdın boldı könglüm
çâkrek

(ŞHD; 174, 152/5)

çâlâk (Far.) bol-: Çevik, hızlı, çabuk
hareket eden.

İr iseng könglüng ivinge yalbar u yol
birmegil

İv bozarga cüst ü çâlâk bolur ol mekr-i
karı

(ŞHD; 293, 322/5)

çâlâkrek (Far.) bol-: Çabuk, eli ayağı
hızlı bir hizmetçi olmak.

Asl nesebde bilingiz boldı Benâyî
pâkrek

Bu şî'r ü inşada anıng tig bolmagay
çâlâkrek

Uşbu yitikdın Benâyî boldı köp
gamnâkrek

İl arasında bir anıng big bolmagay bî-
bâkrek

(ŞHD; 306, 361/5)

dânâ (Far.) bol-: Bilgin, âlim olmak.
Bahr-i muhit içide dürr-i yetîm kim
bolur

Dürr-i yetîm dünyada birgine dâna
bolur

(ŞHD; 129, 88/1)

Âşık olgannı dir imişler besî nâdân
kişi

Katreler közüm yaşıdın kilse dâna
bolga-min

(ŞHD; 231, 235/10)

dâne (Far.) bol-: Tane, tohum olmak.

Her seher Barlâs hayâli birle
yanmakdur Şibân

Ol perî-veş ıskıda ham dâne bolmay
nideyin

(ŞHD; 217, 215/10)

derd (Far.) bol-: Dertli, hastalıklı,
sıkıntılı olmak.

Der bolur her kişiğe kîmiyâ

Derd könglini dürr-i şeh-vâr iter
(ŞHD; 124, 83/5)

deşt (Far.) bol-: Bozkır, çöl, kır, ova
olmak.

Deşt boldı bezm-gâh u ebr boldı sâye-
bân

Her gedâ kim bir ayak bal içti
sultândur yana

(ŞHD; 258, 272/5)

devâ (Ar.) bol-: İlaç, çare olmak.

Işk ehlini başınga ni türlü cefâ bolmas
Çettâ-beçe cevrine bilgil ki devâ

bolmas

(ŞHD; 144, 110/1)

dîv (Far.) bol:- Dev, şeytan, cin olmak.

Câhillikde aning tig halk bolmas
Aning hod-bînligi boldı anga dîv
(ŞHD; 240, 248/5)

du'â (Ar.) bol:- Dua etmek, duada bulunmak.

Mihrâb ara zâhidler her kiçe du'â eyler
Ammâ kara kaşı tig mihrâb-ı duâ
bolmas
(ŞHD; 144, 110/5)

dürd-nûş (Far.) bol:- Tortu içen, artık içen olmak.

Ger kâdî birlen muhtesip kılgay idi bir
çâşnî
K'o harâbât-ı deyrde ol bolgay irdi
dürd-nûş
(ŞHD; 154, 125/1)

efsun-gerî (Far.) bol:- Büyücü, sihirbaz olmak.

Köngülde bir idi cânım közümdede cân
ikki boldı
Közümning yaşıda körmen meğer
efsun-gerî boldı
(ŞHD; 280, 304/1)

emân (Ar.) bol:- Emniyet, güven, huzur, rahatlık olmak.

Sözümni tutkan iller boldı emân
Sözümni tutmaganlar boldı yadav
(ŞHD; 240, 248/5)

esîr (Ar.) bol:- Esir olmak, esir düşmek.

Karşı Hazâr ili tig köz kaşınga boldum
esîr

Neng ü nâmûs koymagan ol anber-
efşândur yana
(ŞHD; 257, 271/1)

fâni (Ar.) bol:- Fani olmak, ölümlü olmak, geçici olmak.

Mini kör fâni boldum köhne canga
Mining birle kılur derdi mülâkât
(ŞHD; 95, 40/1)

Ay Şibânî dünya vü ukbada sin fâni
bolup

Közleringdin dürr ü mercân dem-be-
dem dür saç saç
(ŞHD; 97, 44/10)

Işk içre kör ki ankâ ne türlü boldı fâni
Mürg-i bedenni sivse âşiyânını bozar-
min

(ŞHD; 206, 200/1)

Anka bigin fâni bolur dâyimâ
Tün ü kün aning işi uğru ügü
(ŞHD; 240, 247/1)

fâsık (Ar.) bol:- Allah'ın emirlerini tanımayarak günaha girmek, günahkar olmak.

Kaşını körüben zahid kaçan kim
kılmasa secde
Perîler kûyide hiç kim aning tig
bolmagay fâsık
(ŞHD; 162, 135/5)

fâzıl (Ar.) bol:- Faziletli olmak, erdemli olmak.

İlig başıda Benâyî fâzıl boldı
Tolun ay dig il ara meşhûr boldı
Bir niçe misâfir boluban bizge kilip
Şeh nâyını kiterip özi boldı
(ŞHD; 314, 391/5)

fazl (Ar.) bol-: Faziletli, erdemli
olmak.

Pîr Hâfız hakkıda fazlını kılğıl ay
kerim

Târîhi hem fazl boldı lutf u ihsân kıl
rahîm

Mürşîd-i Hâfız ilâhî irdi Şibân hakkıda
Âhiret rahmetini kılğıl ilâhi sin âzim
(ŞHD; 308, 366/10)

fenâ (Ar.) bol-: Yokluk, fanilik, yok
olma.

Gavvâslık niteg kıla-sin bolmayın fenâ
Şehr-i vücûd ara sin özüngni bî-çâre
kıl

(ŞHD; 183, 167/5)

ferâh (Ar.) bol-: Rahat olmak, huzurlu
olmak, gönlü rahat olmak.

Körgeli kardaşların boldı Şibânîga
ferah

Yakı turur könglümüz rûy-ı Semerkand
ile

(ŞHD; 266, 285/1)

feth (Ar.) bol-: Feth, ele geçirmek.
Feth boldı Mâverâü'n-nehr Tingri
lutfidın

Ay Şibânî nevbet-i feth-i Horâsândur
yana

(ŞHD; 258, 272/5)

fidâ (Ar.) bol-: Feda etmek, gözden
çıkarmak, uğruna vermek, kurban
etmek.

Yoktur cânıma tâkat bar könglüme yüz
mihnet

Ya Rab ki fidâ bolsun anga bu tok u
barım

(ŞHD; 197, 187/1)

gâfil (Ar.) bol-: Gafil olmak, dikkatsiz
davranmak.

Bârî bu nâtüvândın her lahza bolma
gâfil

Miskin âşıkını bilgin her tünle hiç mâl
itmes

(ŞHD; 143, 108/10)

Herîning hûblarıda boldı remzî

Şibânî sözleridin bolma gâfil

(ŞHD; 179, 160/1)

Ay Şibânî fazl-ı Hak köptür velî gam
yimegil

Sin özüngdin bolma gâfil bu kiçer
devrân üçün

(ŞHD; 214, 211/5)

Uşbulardın bolma gâfil ay Şibân

Hîle vü tezvirde asru tülkü

(ŞHD; 240, 247/1)

gammâz (Ar.) bol-: Gammaz, haber
taşıyan olmak.

İşking sırrın cân bile könglüm asrar

Gammâz bolup köz yaşı koymas esrâr

Her kim ki yise ışk müferrihi biling

Bî-hûde hayâller kiltürür esrâr
(ŞHD; 296, 329/5)

gamnâkrek (Far.) bol-: Gamlı,
kaygılı olmak.

Asl nesebde bilingiz boldı Benâyî
pâkrek
Bu şî'r ü inşada anıng tig bolmagay
çâlâkrek
Uşbu yitikdin Benâyî boldı köp
gamnâkrek
İl arasında bir anıng big bolmagay bî-
bâkrek
(ŞHD; 306, 361/5)

garîb (Ar.) bol-: Yabancı, yabancı
yerde bulunan, gurbette yaşayan,
kimsesiz, zavallı, biçare.
Kim sining kaşing körüp mihrâb secde
kılmasa
Zâhid ü sûfî uşol menzilde bolmasdur
garîb
(ŞHD; 90, 36/1)

Ay dirîgâ kim karılık vaktıfa boldum
garîb
Tigme bir nâ-dân kulunga kaldı sindin
ayrılıp
(ŞHD; 86, 28)

gark (Ar.) bol-: Batmak, boğulmak.
Bahr-ı âzamda çerâğı yahtıdur
Anda gark bolmas iseng kılğıl kerb
(ŞHD; 89, 33)
Garka bolsa ışkda bil dūr bigin
Özine bî-gâneni aşnâ kılur

(ŞHD; 123, 82/10)

Garka bolsa ışkda bil dūr bigin
Özine bî-gâneni aşnâ kılur
(ŞHD; 123, 82/10)

Gark bolsam ni'acebdür közlerim
Ceyhûnıma
Âh-ı hicrânning gâmıda ışk otın
yaldar-min
(ŞHD; 231, 236/5)
Işk otıda vasl tapmay köydi Şibân her
kiçe
Gark bolgay uşbu derdi bahr-i hicrân
kayda-sin
(ŞHD; 232, 237/1)

gavga (Ar.) bol-: Kavga etmek, kavga
çıkarmak.
Mâ-sivâllâh kûyide sin ki birer
sözlerding
Fakr u fenâ yolınıng başıda gavga
bolur
(ŞHD; 130, 88/5)

ger (Far.) bol-: Eğer, şayet bî değil.
Ger bolsa kişi kaşı karası birle
Söz yahşı durur ciger yarası birle
Zülf ü yüz ü vasfını bitür-min tün ü
kün
Altun varak içre köz karası birle
(ŞHD; 297, 331/10)

gevherî (Far.) bol-: Bir gevher olmak.
Tulû maşrıkıdın togdı köngül içre
biling dostlar

Bu sırnı hiç sūfî bilmes köngülde
gevherî boldı

(ŞHD; 280, 304/1)

giriftâr (Far.) bol-: Tutulmak,
yakalınmış olmak, düşkün olmak.
Bolma giriftâr sin uşbu kiçer dünyâ
çün
Kim ki kiçer nefsidin dünyâda şeydâ
bolur
(ŞHD; 130, 88/5)

giryân (Far.) bol-: Ağlayıcı, ağlayan
olmak.
Kaysı köngül ki kördi yâr zülfini
perîşân
Kaysı köngülni saklay barçası boldı
giryân
(ŞHD; 233, 239/1)

gulâm (Ar.) bol-: Köle, kul, esir
olmak.
Dü zülf dü mâh dü serv dü lâm
Bular cem'idin boldı ikki gulâm
(ŞHD; 312, 383)

gümân (Far.) bol-: Şüphe, zan,
sezme, sanma.
Yakîn meydândur ikilik ikilikdin hâsıl
bolmas
Yakîn bolmas gümân bolsa gümân
bolmas yakîn bolgay
(ŞHD; 290, 319/5)

hâcet (Ar.) bol-: İhtiyaç olmak, gerek
olmak.
Tenbel çirigi kırıldı vü boldı harâb

Sâbit boldı ki kalmadı cânıda tâb
Hâcet bolsa bu feth târîhi sanga
Evvel harfîn bu dört mısra'ıda tap
(ŞHD; 307, 365)

hâcil (Ar.) bol-: Utanmış olmak,
utanmak.
Bil ki cemâling körüp boldı hâcil
zemherîr
Kıldı müzehheb anı açtı yüzün berg-i
nâr
(ŞHD; 111, 65/5)

halâs (Ar.) bol-: Kurtulmak, kurtuluşa
ermek.
Niçük halâs bolur zülf-i şestidin
könglüm
K'eyledi könglümni ol şest-i zülf-pür
hamga
(ŞHD; 268, 287/1)

hâmuş (Far.) bol-: Susmuş, suskun,
sessiz olmak.
Uşbu leşker peşşening hasretidin kılıp
tütün
Min ki yâr zahmında tütün kılğanım
bolgay hâmuş
(ŞHD; 147, 114/10)

harâb (Ar.) bol-: Viran olmak, ıssız
olmak, yıkılmış olmak.
Tenbel çirigi kırıldı vü boldı harâb
Sâbit boldı ki kalmadı cânıda tâb
Hâcet bolsa bu feth târîhi sanga
Evvel harfîn bu dört mısra'ıda tap
(ŞHD; 307, 365)

hâsıl (Ar.) bol-: Vuku bulmak,
tahakkuk etmek.

Yakîn meydândur ikilik ikilikdin hâsıl
bolmas

Yakîn bolmas gümân bolsa gümân
bolmas yakîn bolgay
(ŞHD; 290, 319/5)

havâle (Ar.) bol-: Para yollama,
havale etme.

Yükündü lâle başında piyâledin aytur
Manga ezeldeki bolgan havâledin
aytur
(ŞHD; 110, 64/5)

hayal (Ar.) bol-: İnsanın kafasında
tasarladığı gerçekleşmesini düşündüğü
şey, düş simgesi.
Yâr hayâli birle dâyim bar ise ölmekke
teng

Ger anıng nâzik hayâli bolmasun
ağyâr ara
(ŞHD; 80, 20/1)

hayf (Ar.) bol-: Yazık olmak.

Ne diyür-sin ay köngül meyhâne sarı
barmagım
Hayf bolgay minsizin min sûfî birlen
turmagım
(ŞHD; 193, 182/1)

hayrân (Ar.) bol-: Hayran olmak,
şaşırmak, şaşkın olmak.
Sivgeli miskin Şibânî gonca-i
handânını

Okıda hayrân boluban havz-ı
kevserdin hadîs

(ŞHD; 97, 43/1)

Aks-i ruhsârıng irür közgüde ya
körgeç sini

Köz açıp hayrân boluptur közgül ol
ruhsâr ara
(ŞHD; 81, 20/5)

helâk (Ar.) bol-: Helak olmak, yok
olmak.

Salıptur ot cânıma ol dehân-ı âteş-nâk
Ne gamdur imdi yüzini körerde bolsa
helâk
(ŞHD; 174, 153/1)

Veh ki kahrıng kılıcındın ba'zılar
boldı helâk
Bî-nihâyet lutf u nusret bazıga sin
birgüçi

(ŞHD; 286, 314/5)

Sâl-i hûk yılında sekbâk işi âhir boldı
bil

Târîhini tâ zâ kılduk anı sin yahşı bil
Boldı tenbel uşbu çirig darbıdın asru
helâk

Kirdin kurganga kaçıp ol ilni kılıp
münfa'il
(ŞHD; 307, 364/5)

helâl (Ar.) bol-: Helal olmak, meşru
olmak.

Ay Şibânî uşbu mekruh dünyide
Şer'ini kılsang dâyim boldung helâl
(ŞHD; 70, 6/5)

Hecring meyidin içtim la'ling meyidin
susap

Sin imdi ay közüm dâyim kiçeleri su
sep

Işkıng kuşu uçmasa yüngide helâl
bolgay

Ger uçsın diseng anı anga-sin yüngsep
(ŞHD; 304, 353/10)

hem-dem (Far.) bol-: Yakın arkadaş,
dost olmak.

Ay köngül sin her niçe hem-dem
boluban nitke-sin
Dilberimning hecridin gonca bigin kan
yutka-sin
(ŞHD; 220, 220/5)

hem-nişîn (Far.) bol-: Beraber oturup
kalkmak, arkadaş olmak.

Eger gevher siver kişi bu deryâdın
nişân tapkay
Nişânın tapmagay hergiz anga nefis
hem-nişîn bolgay
(ŞHD; 290, 319/10)

hem-sâye (Far.) bol-: Komşu olmak.
Sâye yanglıg sevining hem-sâyesi
bolsam idi
Zerre tig kün tâbişinde gerçi peydâ
bolga-min
(ŞHD; 231, 235/1)

hiç (Far.) bol-: Hiç olmak, yok
olmak.

Raks kıldım zerre tig tâ kördüm ol
aydın şu'â

Hiç boldı zerre her geh kördi hûrşîd-
peykerî

(ŞHD; 293, 323/5)

hoş (Far.) bol-: İyi davranmak, güzel
davranmak.

Mahmûd Şibânîni yâd itkil birer
vaktde

Yad itse ne hoş bolgay yâd itmese
sultândur

(ŞHD; 107, 58/5)

Hoş bolur her tün Şibânî zülfünün
sevdâsıda

Bir anıng dıg ay Şibânî gonca-handân
kaydadur

(ŞHD; 116, 72/5)

Sini ay ahter-i mesûd eger körsem
visâlingni

Közümning nuri hoş bolgay yüzüng
ferhunde-fâlıdın

(ŞHD; 218, 217/5)

hoş-dimâğ (Ar.) bol-: Akıllı olmak.

Zülfüng mûyı bûyındın boldı âlem
hoş-dimâğ

Yalbarur-min ol sebebdin müşğ ü
anber katma sin

(ŞHD; 208, 203/10)

huşk (Far.) bol-: Kuru olmak.

Kiltür ay sâkî sürâhidin musaffâ içelim
Huşk bolgan sûfîlerdin bizge âr oldı
yana

(ŞHD; 259, 273/10)

huzûrında (Ar.) bol-: Huzur, yan,
nezdinde olmak.

Tiler-min Tingridin dâtim aning
bolsam huzûrında
Mini mest eylegil yâ Rab aning câm-ı
zülâlindin
(ŞHD; 218, 217/10)

ırak bol-: Uzak olmak.
Ah nitey dostlar boldı Semerkand ırak
Tingri kulı körmesün hiç munıng dig
firâk
(ŞHD; 163, 137/5)
Ah birer sub-dem kilse Semerkand yili
Tâze bolur cism ü cân her niçe bolsa
ırak
(ŞHD; 163, 137/5)

Barça karındaşlarım bir birigedür
yakın
Kim kariolık vaktıda boldum olardı
ırak
(ŞHD; 163, 137/10)
Nigü Mesîhâ-demî boldı Semerkand
yili
Öz yirindin kim ırak bolsa ölüm
yahşırak
(ŞHD; 163, 137/5)

ışk (Ar.) bol-: Aşk, sevgi olmak.
Mürîd-i ışk boluptur Şibânî-i miskin
Did işâret ile kılmadı anı tasrih
(ŞHD; 100, 48/1)

ıyân (Ar.) bol-: Açık, aşikare, zahir,
belli olmak.

Hîç ol dehen-i şîrîn közümgê ıyân
bolmas
Piste ne deyin anı kim misl-i dehân
bolmas
(ŞHD; 143, 109/5)

ıyd (Ar.) bol-: Bayram olmak.
Kâdî vü müfî Şibânga sile bir
Iyd bolgaç sun ayagnı toldurup
(ŞHD; 93, 38/1)

idâle (Ar.) bol-: Elden ele dolaştırma,
dolaştırılma.
Kil ay dilber ilingdin bir ayak bir
Mining işim bolur andın idâle
(ŞHD; 245, 254/10)

imin (Far.) bol-: Emniyet içinde
olmak.
Altan kaan manâsı budur bular
kavlince
Nayman Osmân baş bolgay kıl
muhtelif bilgince
Munlar başını yıggıl il ulus imin
bolsun
Uşbu sırnı aymadım kim tapkusı
ölginçe
(ŞHD; 310, 376)

inâyet (Ar.) bol-: Himmet, gayret,
yardım yapmak.
Aşıklar ta'ati bil derd ü süzdür
Biling derdge bolur Hakdın inâyet
(ŞHD; 94, 39/10)

iştihâ (Ar.) bol-: İştahı olmak.

Rind bolsang ay köngül meyhânede
ârâm tut
Her kimüng kim iştiâsı boldı irse câm
tut
(ŞHD; 95, 41/5)

kaan bol-: Hakan olmak.

Baş kılssa acâyibdin kuşlarga kaan
bolgay
Big kılssa ayagını bularga toğan bolgay
(ŞHD; 310, 375/10)

kâfir (Ar.) bol-: Küfretmek, inkar etmek.

Her kûşide San'ân bigin yüz pârsâ
kâfir bolur
Bağlama zünnâr ay sanem
pîrâheningning üstine
(ŞHD; 247, 256/10)

kâmil (Ar.) bol-: Kamil bilgisi ve ahlakıyla olgun (kişi) olmak.

Âşık ki körmedi imgekni bolmadı
kâmil
Âşık cefâğa yüz evürmeyin kılur
verziş
(ŞHD; 153, 123/5)

kan içinde bol-: Kan içinde olmak.

Kaysı kân içinde bolgay dil-rübânıng
gevheri
La'lining vasfında her dem sin dür-
eşân sözlegil
(ŞHD; 176, 156/10)

karangu bol-: Kararmak, karanlık olmak.

Âh-ı âteş-bârdın boldı karangu âlemni
Ay köngül cehd eyle kim yitsün
felekke tozların
(ŞHD; 166, 140/10)

Âlem karangu boldı sinsiz mining
közümge

Ya Rab ne kıldı bilmen hecr otınıng bu
tüni
(ŞHD; 284, 310/5)

kerem (Ar.) bol-: Soyluluk, büyüklük, asalet, cömertlik.

Kiçeler yüz ümîd birle tutup-min ne
üçün bidâr
Moguldin bes kerem bolgay ki zülfidin
kılıp zünnâr
(ŞHD; 132, 91/5)

kiç bol-: Geç olmak, gecikmek.

Ay Benâyî bu kitâbın boldı kiç
Bir sining dig kayda bolgay kolı kiç
Bizge Ürgenç yürüşide yaramay
Sin feragatda bolup-sin kolı kiç
Kitdi uş malıng karakçı kolıdın
Ne turur-sin imdi anda köli kiç
(ŞHD; 305, 359/1)

kizli bol-: Gizli olmak.

Niçe özüngni tıyar-sin gonca tip
baglap köngül
Işk sırrı kizli bolmas il ara gonca açık
(ŞHD; 180, 163/10)

koyu bol-: Aşağı olmak.

Ak sakalınga yaraşur anberin yüzüng
sining

İkki yanını kiterse ne ulug közüng
sining
Anga lâyıknı koşungu nâ-münâsibni
kiter
Kim yokaru koyu bolsun yahşudur
sözing sining
(ŞHD; 315, 396/10)

köp bol-: Çok olmak, çoğalmak,
kalabalık etmek.

Fıkh ehli men iter her kayda bolsa
‘âşiki
Kim bularning kaşıda ilm ü hüner köp
boldı ayb
(ŞHD; 88, 31/1)

kul bol-: Kul olmak, hizmet etmek,
hizmette bulunmak.

Bir acâyib serv-kadd u bir acâyib
cilvesi
Bir aceb şîrîn sözidür bolayın barıga
kul
(ŞHD; 177, 157/10)

Bu ısknıng yolıda çün Şibân boluptur
kul
Benâyî çün yülür irse dimengiz anı
gulâm
(ŞHD; 198, 188/5)

kurbân (Ar.) bol-: Kurban olmak,
kendini feda etmek.

Kaşıng yasın körüp könglüm Kıyat
közüng okı birle
Uşol okdın bolup kurbân sining nergis
közüngdendür

(ŞHD; 123, 81/1)
Kurbân boladur cânım ol ay kaşı
yasıga
Kurbân niçün olmagay çün beyle
kemân bolmas
(ŞHD; 143, 109/5)

lâde (Far.) bol-: Beyinsiz, akılsız
olmak.

Miskîn Şibânî içmey ten ten bile iç
kana

Bil muhtesîb ü kâdî bu yolda bolur
lâde
(ŞHD; 261, 276/1)

Hûb-rûylar yâdîdın rûşen kılur bir
rûhnı
Uşbu sırnı bilmegen asru boluptur
lâdeî
(ŞHD; 252, 265/10)

mamûr (Ar.) bol-: Mamur, bayındır
olmak.

Sabâ birgil haber kim bolsa ma’mûr
Bizning isenligimizni bilip hûr
Alar isenligini imdi bizge
Haber kiltürseng uş “nurun alâ nûr”
(ŞHD; 304, 355/1)

mahrem (Ar.) bol-: Haram olmak,
yasak olmak.

Tiler bu müdde’ini köngli bolsa
mahrem-i râz
Münâsib olmadı şeytân ki bolsa
mahremga
(ŞHD; 268, 287/1)

mahrûm (Ar.) bol-: Mahrum, yoksun, yoksun olmak.

Zâhidler uşbulardın boldı mahrum
Alarda yok turur hergiz velâyet
(ŞHD; 94, 39/5)

mâni (Ar.) bol-: Amani olmak, engel olmak, engellemek.

Sidre-i alarga ger nefsim mining mâni
bolur

Himmetim oldur ki min yirge yitsem
tırmaşıp
(ŞHD; 87, 29/10)

mâyil (Ar.) bol-: İstekli, meyilli olmak.

Bizing perhîzimizni bildi hûblar
Aning üçün bize bolmadı mâyl
(ŞHD; 179, 160/1)

mecâl (Ar.) bol-: Kuvvet, takat, iktidar olmak.

Küfr ili bu tört yârin körgeli
Didiler kim işimiz boldı mecâl
(ŞHD; 70, 6/1)

mecnun (Ar.) bol-: Deli, çılgın olmak.

Atım çıkıptur ışk ara şevkinda mecnûn
bolgalı
Âşık uşoldur ki aning ışk içre neng ü
nâmı yok

(ŞHD; 155, 126/5)

meded (Ar.) bol-: Yardım etmek, aman dileme, meded olmak.

Şibânî tiler her dem Buhâr u
Semerkandnı

Tingrisi meded bolsun ol yâri
Semerkandning

(ŞHD; 167, 142/5)

Ol Hüseyinî tili birle ayturam bir niçe
söz

Bu Şibânîga mededçi boldı

H'arezmîm minüm

(ŞHD; 186, 172/10)

medhûş (Ar.) bol-: Şaşkın olmak, şaşırmak.

Câm içre eger körsem ol ârız-ı zîbânı
Medhûş bolur aklım kim âteş-i
yagmadur
(ŞHD; 138, 101/5)

meh-peykerî (Far.) bol-: Yüzü ay gibi parlak, güzel olmak.

Hudâning lutfudın leşker Mogul
zîbâların aldı

Kaan nâzükleri içre manga meh-
peykerî boldı

(ŞHD; 280, 304/1)

mekdâv (Ar.) bol-: Parçalanmış olmak, ikiye bölünmüş olmak.

Câhillikdin kıbel kıldı özini
Uşandın boldı Ürgenç ikki mekdâv
(ŞHD; 241, 248/10)

mesken (Ar.) bol-: Mesken, oturlan, durulan yer olmak.

Hecr şem'ining hayâlidin yarugay dip
bu tün

Ol sebebdin dâyimâ boldı kiçeler
meskenim

(ŞHD; 195, 186/10)

mest (Far.) bol-: Kendinden geçmiş, sarhoş olmak.

İçip bu meyni bolup mest ışk kûyide bar

Bu pîr-i deyr kûyide barıp yasagıl bâk
(ŞHD; 174, 153/10)

mestâne (Far.) bol-: Kendinden geçercesine sarhoş olmak.

Zâhidâ bî-hodlugumdın bî-hâber-sin ışkıda

Bâde şevkî bile mestâne bolmay nideyin

(ŞHD; 216, 215/5)

mestrak (Far.) bol-: Sarhoş olmak.

Ol leb-i şîrîndin aççuk söz yaraşur tilbege

Mestrak bolgay belî her niçe aççık bolsa bâl

(ŞHD; 178, 159/10)

Ol leb-i şîrîndin aççuk söz yaraşur tilbege

Mestrak bolgay belî her niçe aççık bolsa bâl

(ŞHD; 178, 159/10)

meşhûr (Ar.) bol-: Şöhret sahibi olmak, herkes tarafından bilinmek.

İşking bile Şibânî âlemde boldı meşhûr

Yitkürdi derd-i hecring her yirge dâsitânım

(ŞHD; 192, 180/1)

İlig başıda Benâyî fâzıl boldı

Tolun ay dig il ara meşhûr boldı

Bir niçe misâfir boluban bizge kilip

Şeh nâyımı kiterip özi boldı

(ŞHD; 314, 391/5)

misâfir (Ar.) bol-: Yolcu, konuk olmak.

İlig başıda Benâyî fâzıl boldı

Tolun ay dig il ara meşhûr boldı

Bir niçe misâfir boluban bizge kilip

Şeh nâyımı kiterip özi boldı

(ŞHD; 314, 391/5)

mu'attar (Ar.) bol-: Hoş ve güzel kokmak, güzel kokulu olmak.

Zülfidîn anga mu'attar boldı âlem gül-şeni

Bolmamış andag mu'attar nâle-i

Tâtârdın

(ŞHD; 204, 196/1)

muhkem (Ar.) bol-: Sağlam olmak.

Sin ay Şibânî muhkem bol siver-sin nokta-i takvâ

Anga külmesün sûfiler imâm-ı ehl-i dîn bolgay

(ŞHD; 290, 319/5)

mukayyed (Ar.) bol-: Bağlı, bağlanmış olmak.

Mukayyed bolma ay zâhid nişân u nâm üçün yolda

Fakirler yolda barsang bil ki bî-nâm u nişân hoştur

(ŞHD; 107, 59/1)

mûm (Far.) bol:- Mum olmak,
erimek.

Işk okı birle köglüng eger mûm
bolmasa
Dime köngül anı vü anı seng-i hâre kıl
(ŞHD; 184, 167/10)

mutlak (Ar.) bol:- Kayıtsız, şartsız
olmak.

Bilmedi Şibânî hergiz râz-ı ışk
Boldı mutlak ışk sırrı lâ-mekân
(ŞHD; 233, 238/10)

muvâfık (Ar.) bol:- Muvafık olmak,
uygun düşmek, münasip olmak.

Siver asâ bile destâr ü cübbe vü
misvâk
Bularga boldı muvâfık anâsır-ı törtev
(ŞHD; 239, 246/1)

mübârek (Ar.) bol:- Mübarek olmak,
kutlu, bereketli olmak.

İslâm başinga tâc-ı târek bolsun
Yarın tün ü kün Tingri tebârek bolsun
İşittim Urus kâfirini kırmış-sin
Oglum sanga gâzîlik mübârek bolsun
(ŞHD; 298, 335/10)

mübtelâ (Ar.) bol:- Tutkun olmak,
yakalanmak.

Yârdın ger ayrılıp hicrânga boldum
mübtelâ
Bar ümidim kim visâlini Hudâ kılgay
nasîb
(ŞHD; 84, 25/10)

Sin ay zâhid bu nefsingni angıdıp
mübtelâ boldung
Min ol yâr sülegeyiga besî avulcaydur-
min
(ŞHD; 237, 243/1)

müessir (Ar.) bol:- Dokunaklı olmak.
Neylesün bî-çâre bülbül hîç müessir
bolmasa

Kim figândın eyle yangay bil ki
dâmânıgaça
(ŞHD; 261, 277/1)

münâsib (Ar.) bol:- Münasip, uygun
olmak.

Bu köngülning közgüsine urca Eyyûb
saykalın
Sabr-ı Eyyûbga münâsib bolmagay
hergiz se'al
(ŞHD; 181, 164/5)

Melâyik ü yir ü ışkını kötermediler
Bu ışk gayreti boldı münâsib Âdemga
(ŞHD; 268, 287/1)

münevver (Ar.) bol:- Nurlanmak,
aydınlanmak.

Ay u kün birle münevver boldı
könglüm dayîmâ
İmdi ansız közüme gül-berg-i terdür
yaprak
(ŞHD; 158, 130/5)

Bu Şibânîning açıldı tab'ı gül-
ruhsârım

Tâ münevver kıldı könglümning ivini
meh-veşim

(ŞHD; 190, 178/1)

münfa'il (Ar.) bol-: Alınmış, kırılmış, incinmiş olmak.

Cilve kıldı ol sanem bustan ara
Boldı gül ruhsâresindin münfa'il
(ŞHD; 175, 155/1)

müşg (Far.) bol-: Misk denilen güzel ve hoş koku olmak.

Ol mining könglüm ugurlar könglüm
aning zülfini
Fikri bâtıldur köngülning müşg
bolmas kitekip
(ŞHD; 90, 34/1)

müşkil (Ar.) bol-: Sıkıntılı, çetin, zor olmak.

Gül yangakında sanemning müşg ü hâl
Firkatı otında müşkil boldı hâl
(ŞHD; 179, 164/10)

müşkilât (Ar.) bol-: Engeller, zorluklar, müşküller olması.

Işk sırrı ki müşkilât boldı
Açmak takı müşkilât boldı
(ŞHD; 316, 399)

müyesser (Ar.) bol-: Nasip olmak.
Atkay irdim sûfiler vaslı müyesser
bolsadı

Barça ma'nâ bilingiz kim çehre-i
alındadur
(ŞHD; 115, 71/5)

Vasf itegi ilimge bolmasa müyesser
hem

Könglüm hoş u hurremdür peyveste
visalindin

(ŞHD; 236, 242/10)

Her kişi bolsa âşıkî merkeb-i cân
aning bile

Bolsa müyesser ol cemâl her tür dü
cihân aning bile
(ŞHD; 267, 286/1)

Yârning vaslı müyesser bolmas irmiş
ay köngül

Köz bile körmek cemâlini hayâl-i hâm
tut
(ŞHD; 96, 41/5)

nâkış (Ar.) bol-: Kusurlu olmak, noksan olmak.

Kılmamış bir biringe ehl-i diller ser-
zeniş

Kaysı nâkış bolsa bilgil lâfıdur da'vâ
cedel
(ŞHD; 182, 164/5)

nâlân (Far.) bol-: İnleyen, feryat ve figan eden.

Lebleri hâlin körüp nâlân bolur-sin
andelîb

Bülbülâ tu'me tiler-sin ol yüzi gül-
zârdın
(ŞHD; 203, 196/10)

nasak (Ar.) bol-: Şekilli, düzenli olmak.

Bozar irdi yir yüzini küfr ü zulmet
birle zulm

Kılıçingning heybetindin boldı alemga
nasak

(ŞHD;71, 5)

nasîb (Ar.) bol-: Nasip olmak, kismet
olmak.

Her kim hakîkât olsa ma'sûkdın özge
bolmas

Âşık nasîbi boldı cevri ü cefâ navâle
(ŞHD; 263, 279/1)

Veh piyâle leblering sorgan sayı
oldum habîb

Min çıkar-min cevri-i gurbet veh anga
bolmış nasîb
(ŞHD; 90, 36/10)

nâtık (Ar.) bol-: Konuşan, söyleyen,
konuşma yapan olmak.

Ümmetiga Hak yolını kismet itti Bü'l
Kâsım

Haktın özge ol habîbning bolmadı hiç
nâtıkı
(ŞHD; 292, 321/10)

nâ-tüvân (Far.) bol-: Güçsüz,
baklımsız, zayıf olmak.

Nâ-tüvân boldı Şibânî firka'ingdin ay
nigâr

Müjde kiltürgil sabâ ol la'l-i şekker-
bârdın

(ŞHD; 204, 196/1)

Şibânî nâ-tüvân boldı perî yüzlüg
mogul-çîndin

Fırakı bağrını yaktı közini tola yaş itti
(ŞHD; 283, 308/1)

nâz (Far.) bol-: Naz etmek, naz
yapmak, yalvarmak.

Bilin âşık u ma'sûk tig kögerçinde
bolur nâzlar

Anga bu ıskdın ularsa özin bilmes
diyür kükü
(ŞHD; 242, 250/5)

nazarı (Ar.) bol-: Nazar etmek,
dikkatlice bakmak.

Hakning ki Şibânîga dâyim nazarı
bolsa

Ol bar durur bî-gam ağyâr sakalındın
(ŞHD; 236, 242/1)

nevmîd (Far.) bol-: Ümidini kesmek,
ümitsiz olmak.

Ay Şibânî yâr eger lutfını kılrsa
kılmasa

Bolma nevmîd ıskıda ki efgân
eyleding
(ŞHD; 170, 146/5)

nigâr (Far.) bol-: Güzel olmak.

Bîzâr irür-min cândın siver nigârı
bolmasa

Kişî ki boldı âşıkî anga gam-ı cân
tapmadım
(ŞHD; 198, 189/5)

nihân (Far.) bol-: Gizli, saklı olmak.

Ayb bolgay il közünde her teveccüh
kılmagıng

Körmese hergiz kişî anda nihân
bolmak kirek
(ŞHD; 171, 149/10)

nişân (Far.) bol-: İşaret, nişan, iz, belirti olmak.

Bî-nâm u nişân bolgıl ger âşıkiseng ay yâr

Âşıklar ara hergîz bâ-nâm u nişân bolmas

(ŞHD; 143, 109/10)

pâdişâh (Far.) bol-: Padişah olmak. Ol perîning şâh-ı şâhân ger digeyler yiri bar

Kim Şibânî pâdişâh boldı anıng dîvânesi

(ŞHD; 279, 302/10)

pâk- dâmen (Far.) bol-: Namuslu olmak.

Her kişi kim pâk- dâmen boldı nefis ü hırsdın

Tekye-gâhı arş-ı a'lâ sarı bargay yarmaşıp

(ŞHD; 87, 29/5)

pâkrek (Far.) bol-: Temiz, saf, pak olmak.

Asl nesebde bilingiz boldı Benâyî pâkrek

Bu şi'r ü inşada anıng tig bolmagay çâlâkrek

Uşbu yitikdin Benâyî boldı köp gamnâkrek

İl arasında bir anıng big bolmagay bî-bâkrek

(ŞHD; 306, 361/5)

pervâne (Far.) bol-: Etrafına dönmek.

Şem'-i yüzüngge ay cân pervâne boldı cânım

Közüm yaşını sinsiz sürgüçi ebr-i ânım

(ŞHD; 191, 180/5)

Bes ki yaktı âteşin la'ling köngülning micmerin

Her kiçe pervâne boldum ol ruh-ı rûşen üçün

(ŞHD; 223, 224/10)

peşîmân (Far.) bol-: Yaptığından utanmak, pişman olmak.

Bolgısıdur peşîmân yatkan bu tünde gâfil

Şibânî yatmagıl sin könglüng tilerse rıdvân

(ŞHD; 234, 239/10)

peydâ (Far.) bol-: Ortaya çıkmak, görünmek.

Şibânî Çingizîdendür köz ü kaşing bolur mihrâb

Hayâlingdin bolur peydâ visaling birle sultândur

(ŞHD; 105, 56/1)

Ay Şibânî sin takı ir yolıdın çıkmagıl İr yolıdın çıkmasang yönleri peydâ

bolur

(ŞHD; 130, 88/5)

Özüm tizginsem özümdin özümde uş bolur peydâ

Bu hırs u bu hevâ birle anıng sarı tayalmas-min

(ŞHD; 219, 219/10)

Işk otında ûd tig yandım ki peydâ

bolga-min

Korkarım közüm yaşıdın gark-ı deryâ

bolga-min

(ŞHD; 230, 235)

Sâye yanglıg sevining hem-sâyesi

bolsam idi

Zerre tig kün tâbişinde gerçi peydâ

bolga-min

(ŞHD; 231, 235/1)

peymâne (Far.) bol-: Kadeh, içki
kadehi olmak.

La'l-i meygûnı bile esrük közüning
şevkıdın

Hem-nişîn-i sâgar u peymâne bolmay
nideyin

(ŞHD; 216, 215/5)

pinhân (Far.) bol-: Gizli, hafi olmak.

Ay cemâling bürka'ın alsang cihân
tâbân bolur

Âf-tâb ol yüzni körgeç özidin pinhân
bolur

(ŞHD; 116, 73/10)

Çıkıban tolun ay tünle bulut içre bolur
pinhân

Meğer kim ay yüzün körgeç hicâb
eyler cemâlindin

(ŞHD; 218, 217/1)

Kaysı közi ki kördüm dir irse bar
kâzib

Kaysı köz anı körgey kim boldı ağzı
pinhân

(ŞHD; 234, 239/5)

Ne üçün bilmen Şibânîdin yaşıruptur
özin

Bolma pinhân ay sanem zîbâ

cemâlingni körey

(ŞHD; 284, 311/1)

pür-hüner (Far.) bol-: Hünerli,
marifetli olmak.

Ay köngül boldung bize sin pür-hüner

Kil ikegü baralı subh u seher

(ŞHD; 125, 84/10)

ra'nâ (Ar.) bol-: Hoş, güzel, latif,
çekici, parlak, cazibeli olmak.

Rahberi derdidür dergeh-i Hak yolıga

Âşık iseng uklama sözlering ra'nâ
bolur

(ŞHD; 129, 88/10)

râh-bîn (Far.) bol-: Yol bilen, usul
bilen olmak.

Bu nefsnin sırrını bilmes ne bolgay
bil kemâlinde

Kemâl-i nefis kişi bilgey ki merd-i râh-
bîn bolgay

(ŞHD; 290, 319/1)

rakkâs (Ar.) bol-: Raks etmek,
 oynamak.

Câm u sürâhi birle mecliste bolsa
rakkâs

Ne zülfidin töker kan lâm-ı lem lem
lüm

(ŞHD; 194, 184/5)

revân (Far.) bol-: Akmak, akıp gitmek.

Yüzüng kibi ay gül-rûh bustânda imes
her gül

Kadding kibi ay ra'nâ bir sev-i revân
bolmas

(ŞHD; 143, 109/5)

sind (Far.) bol-: Kalender, dünya işlerini hoş gören kimse olmak.

Rind bolsang ay köngül meyhânede
ârâm tut

Her kimüng kim iştiâsı boldı irse câm
tut

(ŞHD; 95, 41/5)

rindâne (Far.) bol-: Rintlere yakışır tarzda olmak.

Min ezeldin mest olup-min
muhtesibning nişi bar

Muhtesib kâdi ara rindâne bolmay
nideyin

(ŞHD; 217, 215/10)

riyâ (Ar.) bol-: Gösteriş olmak, ikiyezül olmak.

Bî-çâre Şibânini ayb itküçi ay sûfi
Bil mezheb-i hûbların sin kibi riyâ
bolmas

(ŞHD; 144, 110/1)

rûsvâ (Ar.) bol-: Rezil ve rûsfa olmak.

Bil ü azîm bahrning hîç kırâğı kârı yok

Kim ki mumı bahs iter bahside rûsvâ
bolur

(ŞHD; 130, 88/5)

sâbit (Ar.) bol-: Sabit ve sağlam olmak, kararlı olmak.

Tenbel çirigi kırıldı vü boldı harâb
Sâbit boldı ki kalmadı câmda tâb

Hâcet bolsa bu feth târihi sanga

Evvel harfîn bu tört mısra'ıda tap
(ŞHD; 307, 365)

sadaka (Ar.) bol-: Sadaka olmak.

Ay turra-i Tâtâri efşân kılıban müşg-
bûy

Âlem sadaka bolsun ol turra-i hoş-
bûyum

(ŞHD; 199, 190/5)

sarıg bol-: Sarı renk olmak, sararmak.

Bal bigin çehre sarıg bolmak kirek ışk
ehliga

Arturur yaprak sarıg bolganda efgân
'andalib

(ŞHD; 90, 36/1)

savuk bol-: Soğuk olmak.

İslâm üçün leşkerige nusreti birse
Hudây

Bilgüsi yamgur tuman u kar dem boldı
savuk

(ŞHD; 163, 136/10)

sâyil (Ar.) bol-: Dilenci olmak.

Biz uş çöldin kilip biz açıp arıp

Bizing dig bolmagay âlemde sâyil
(ŞHD; 178, 160/10)

secde (Ar.) bol-: Secde olmak.

Körüp zâhid kaşınka secde kılmas

Uşol şirk ehlidin boldı yakîn hem

(ŞHD; 195, 185/1)

secde-gâh (A.+Far.) bol-: Secde

edilen yer, ibadet edilecek yer olmak.

Mihrâb u köz ü kaşı çün boldı secde-

gâhım

Zühâr ü kemer-bendim yâ Râb

manga nedindür

(ŞHD; 131, 90/1)

ser-gerdân (Far.) bol-: Şaşkın olmak,

başı dönmüş olmak.

Togmadı hergiz anıng tig yitti kögke

ay u kün

Ol sebebdiñ ay u kün peyveste ser-

gerdân bolur

(ŞHD; 116, 73/5)

serveri (Far.) bol-: Bir önder olmak.

Evliyâlar serveri boldı H'âce Ahmed

Yesevî

Yesevîni güzelerlep ötsem ol sabrân sarı

(ŞHD; 285, 313/5)

sevdâ (Far.) bol-: Aşık olmak.

Her kişide boldı ışk il ara sevdâ bolur

Uşbu cihandın kiçer sevdâsı zîbâ bolur

(ŞHD; 129, 88/10)

İşk kûyinde nişânlar izdegendür bî-

hâber

Zülfining her târıdın âhir ki sevdâ

bolga-min

(ŞHD; 231, 235/1)

sitem (Far.) bol-: Zulüm, haksızlık
olmak, sitem etmek.

Mollâm iseng bolgıl eger boldı sitem

Düşmanına darumasun munung tig
elem

Bu derd ile karılıkda sin niçük-sin

Hergiz bitı almagay bu kaygunı kalem

(ŞHD; 299, 339)

sûfî (Ar.) bol-: Kendini dünya
nimetlerinden arındıran ve ilahi aşka
adayan kimse olmak.

Bir zamanda sûfî bolgaç bir zaman
ehl-i kelâm

Uşbularnı nâmûs üçün satar ol ugrı
şagal

(ŞHD; 181, 164/10)

sûret (Ar.) bol-: Şekline girmek,
...gibi görünmek.

Közümning merdümide ikki sûret

bolsa tang yok kim

Çerâğ-ı halvet ü şem'-i şeb-istânım iki
boldı

(ŞHD; 281, 305/10)

şâd (Far.) bol-: Sevinçli olmak, mesut
olmak, mutlu olmak.

Manga birse nusret alar şerridin

Ezeldin ebedge işim boldı şâd

(ŞHD; 100, 49/10)

şeh-bâz (Far.) bol-: Gösterişli olmak.

Âşık bu meclisde yana nâsıh sözün

işitmedi

Kim bal-ı sâfîni içêr bolsa bolur şeh-
bâz ile

(ŞHD; 266, 285/5)

Şeh-bâz boldı Çingizî simurğ u ankâ
kaydadur

Min min mûhitning cevheri cevherni
bilmes ins ü cân

(ŞHD; 221, 222/1)

şeydâ (Far.) bol-: Divâne, deli olmak,
çıldırmaq.

Bolma giriftâr sin uşbu kiçer dünyâ
çün

Kim ki kiçer nefsidin dünyâda şeydâ
bolur

(ŞHD; 130, 88/5)

Yaz faslıda Şibânga sunsa bal gül-
çehreler

İntizâr-ı gül üçün şûride şeydâ bolga-
min

(ŞHD; 231, 235/10)

şeytân (Ar.) bol-: Çok uyanık, akıllı
olmak.

Minligidin boldı şeytân dur dur

Anı kayda körse aytur ur ur

(ŞHD;67,3)

şöhre (Ar.) bol-: Şöhretli olmak.

Tâ şöhre boldı kıssa-i ıskım kişi dimes

Ferhâd dâsitânı vü Mecnûn fesânesi

(ŞHD; 288, 316/1)

şüküfte (Far.) bol-: Açılmış olmak.

Şüküfte boldı köngül sûsen açgıl imdi
zebân

Ne yanglıg iş kılabilgey bu hec tünini
beyân

(ŞHD; 211, 207/1)

tâbân (Far.) bol-: Aydınlık, parlak,
münevver olmak.

Ay cemâling bürka'ın alsang cihân
tâbân bolur

Âf-tâb ol yüzni körgeç özidin pinhân
bolur

(ŞHD; 116, 73/10)

Ay ki barur-sin semending birle hoş
cevlân kılıp

Sanga ay hurşîd-i tâbân bolmasun
hergiz zevâl

(ŞHD; 178, 159/1)

tavır (Ar.) bol-: Hareket tarzı, hal,
eda, usul olmak.

La'l-i sîr-âb hecridin hiç kalmadı
hâlim mining

Dâyimâ uşbu tavır bolsa nitey cânım
mining

(ŞHD; 172, 150/1)

Yâ Rab uşbu gerdişim uşbu tavır boldı
nitey

Nîl-gûn atlas boyanıp bu felek kiydi
nitey

(ŞHD; 285, 312/10)

tâze (Far.) bol-: Taze olmak, güzel ve
parlak olmak.

Ah birer sub-dem kilse Semerkand yili

Tâze bolur cism ü cân her niçe bolsa
ırak

(ŞHD; 163, 137/5)

Tâze bolur cânımız sûy-ı Semerkand
ile

Bil ki ölüğ tirülür bûy-ı Semerkand ile
(ŞHD; 266, 284/10)

Cân tâze bolur islese yitilgen gül
Gül vaktıda içerge ne yahşıdır mül
Gül hüsnini körgeli özümdin bardım
Gülge eseri kılmasa neyler bülbül
(ŞHD; 297, 332/1)

te'hîr (Ar.) bol-: Ertelemek,
gecikmek.

Neylesün uşbu közüm te'hîr bolmış
vaslıga
Algıl ay cânân bu cânımnı kiçürgil
taksîrin
(ŞHD; 207, 201/5)

tefekkür (Ar.) bol-: Düşünmek.

Bu köngülñi vasl-ı yârim kıldı huş-yâr
özgece
Her niçe kılsam tefekkür boldı dîdâr
özgece
(ŞHD; 251, 264/5)

tevfîk (Ar.) bol-: Yardımcı olmak,
Allah'ın yardımı olmak.

Şibânîga tevfiği boldı mey ü câm ile
İmdi körüng ehl-i ışk tola kerâmâtımız
(ŞHD; 142, 106/1)

tilbe bol-: Deli olmak.

Birgil ay pîr-i müğânım ol tola câmdın
manga

Yâr kûyinde biz dahı tilbe bolalım
pür-huzûr

(ŞHD; 112, 67/10)

Tilbe boldum yol tutuban sorgalı bir
bir haber

Niçe sorsam tuya alman cennet ehlidin
sorak

(ŞHD; 158, 130/1)

Bu Şibânî tilbe boldı ol mogul-çîn
hecride

Tilbeler tig hecr ara sin cevher-efşân
sözlegil

(ŞHD; 176, 156/5)

Tilbe boldum ol mogul-çîn hecrini min
çikkeli

Tilbeler kûyinde min niçük hîred-
mend eyleyin

(ŞHD; 230, 234/10)

Tilbe boldum ol mogul-çîn hecrini köp
tarkkalı

Şem tig ışkıng otıda her kiçer yanar-
min

(ŞHD; 231, 236/5)

Ni tilbe boldı çölükken bu sihr-i ışk
ara

Ki rahm iter kurugan leblerige yâr
lebin

(ŞHD; 235, 241/10)

tîre (Far.) bol-: Karanlık, müzlim,
bulanık olmak.

Ah hicrân tünleri kim tîre bolsa ni
'aceb

Ol mogul hicrânının zülfide hergiz
şâmı yok

(ŞHD; 159, 132/1)

Her tünle felek yüzün âhım tütünü tuttı

Yâ Rab tîre bolmasun ol âyine-
ruhsârım

(ŞHD; 196, 187/10)

tîz (Far.) bol-: Tez, ince, keskin
olmak.

Tîz bol ay nesîm-i subh çeşme-i hızr
sûyıldın

Kim bu çemende bir nefes bûy-ı vefâ
yitişmedi

(ŞHD; 272, 291/5)

tûfân (Ar.) bol-: Tufan olmak.

Ay közüm sin ısk sîrrın kizle tûfân
bolmasun

Bu zâ'îf cismingde ısknıng bahri
tuğyân olmasun

(ŞHD; 226, 229/10)

tüvângerî (Far.) bol-: Zenginlik,
zengin olmak.

Ne cevherdür ne gevherdür ne
dilberdür kişi bilmes
Şibânî yâr hayâlindin besî tüganverî
boldı

(ŞHD; 280, 304/5)

vefâ (Ar.) bol-: Vefa göstermek, sadık
olmak.

Nebi çâr yâri biling çâr teg

Ne tag bolgay andıng sa'adet vefâ

(ŞHD;69, 5/1)

Fi'li anı târâçta bil közleri Yagmaca

Âşık cânına bilgil ol çağlu vefâ

bolmas

(ŞHD; 144, 110/5)

vefâsız (Ar.) bol-: Vefasız , sadakatsiz
olmak.

Bu deryâda min ok boldum vefâsız

boldukın bilmey

Anıng sîrrıdın ol bilgey uşol ki dâne
çın bolgay

(ŞHD; 290, 319/10)

virâne (Far.) bol-: Virane olmak.

Ol hüsün gencine min virâne bolmay
nideyin

La'l-i sîr-âbıng angıp dürdâne bolmay
videyin

(ŞHD; 216, 215/5)

yadav bol-: Yabancı olmak, düşman
olmak.

Sözümni tutkan iller boldı emân

Sözümni tutmaganlar boldı yadav

(ŞHD; 240, 248/5)

yahşı bol-: İyi olmak.

Barça esbâb-ı cemâling yahşı boldı ay
habîb

Sin takı Şibânî birle lutf kılğıl yahşı
bol

(ŞHD; 177, 157/1)

yakîn (Ar.) bol-: Kesin, kat'i olarak
bilme, kesin inanç.

Yakîn meydândur ikilik ikilikdın hâsıl
bolmas

Yakîn bolmas gümân bolsa gümân
bolmas yakîn bolgay
(ŞHD; 290, 319/5)

yalgan bol-: Yalan olmak, uydurmak.
Yahşılarning kavli yalgan bolmas
irmiş dir idim
Gâhî telh ü gâhî şîrîn sözlerining âli
bar
(ŞHD; 132, 92/5)

yaman bol-: Kötü olmak, fena olmak.
Sanga âşık turur barça biling yahşı
yaman bolsa
Küfürdin sakla îmânım mining müşfik
uganım-sin
(ŞHD; 202, 194/1)

yas bol-: Yas, matem, bela, nusubet
olmak.
Kaşığı yasına boldı yana pûte
könglüm
Veli baraqçı közüng nakd-i cânım aldı
sârîh
(ŞHD; 100, 48/10)

yaz bol-: İlkbahar mevsiminin
gelmesi, yaz gelmek.
Boldı yaz u deşt ü sahrâ barçası ürd-i
behişt
Bu mahalde kâdî mollâ şehir zindândur
yana
(ŞHD; 258, 272/10)
Ay Şibânî yaz boldı bâde-i gül-reng iç
Kim zamân-ı ayş u câm-ı hoş-güvâr
oldı yana

(ŞHD; 259, 273/1)
Ay köngülning bülbülü sin bargıl ol
bustân sarı
Yaz boldı ne turur-sin kilgil ol destân
sarı
(ŞHD; 285, 313/1)

yırak bol-: Uzak olmak.
Bilmesimdin yârdın asru boluptur-min
yırak
Veh ne türlüğ kılğusıdur uşbu derd ile
firâk
(ŞHD; 158, 130/1)
Min kim ‘ulü’l-emr-i Hakım vacip
turur tâ’at manga
Her kim ki boyun sunmagay ol
Tingridin bolur yırak
(ŞHD; 164, 138/1)
Gerçi közümdin yırak boldung
köngülde bar-sin
Şîşe-i könglüm ara şîrîn zülâling
sakladım
(ŞHD; 186, 172/10)

Serv ile bu sünbüle burçlarıdın boldı
yırak
Ay u kün birle berâber bolsa takı
yahşırak
Uşmunung sırrın bileyin dir iseng
mindin işit
Mini sin alıp bularning bolganını sin
bırak
(ŞHD; 316, 397/1)

yok bol-: Yok olmak, ortadan kaybolmak.

Boldı âşık ikki dünyâ mahremi
Işk yok bolur u nâ-mahrem ıyan
(ŞHD; 233, 238/5)

za'îf (Ar.) bol-: Aciz ve güçsüz olmak.

Saçının sevdâsının boldum za'îf
Başıma tüşti aceb nâzûk hayâl
(ŞHD; 179, 164/10)

zâ'yî (Ar.) bol-: Zıyan olmak, boşa gitmek.

Huşk olur-sin zâhidâ yaz faslıda taşın biter
Boldı ömrüng barça zâ'yî ışkda perhîz eyleben
(ŞHD; 228, 231/10)

zâhid (Ar.) bol-: Dindar olmak, dine düşmek.

Her kayda cür'a-keşdür min-min anıng harîfî

Her kayda zâhid olsa anı körüp açar-min

(ŞHD; 203, 195/1)

Kültür müverrak câminı yâhûd musaffâ dig asel

Her kim bu meydin içmedi zâhid bolur i'zâz ile

(ŞHD; 266, 285/1)

zâyî (Ar.) bol-: Zıyan olmak, boşa gitmek.

Yaş töker bolsa közüüm hecrinde zâyî bolmagay

Közlerimning yaşı tig ol Nûh-Tufân kaydatur

(ŞHD; 115, 72/10)

zîbâ (Far.) bol-: Süslü, güzel olmak.

Her kişide boldı ışk il ara sevdâ bolur
Uşbu cihandın kiçer sevdâsı zîbâ bolur
(ŞHD; 129, 88/10)

zuhur (Ar.) bol-: Görünmek, meydana çıkmak.

Ay Buhârî Hâfızî hakdın sanga boldı zuhur

Yahûd ol yar ilgidin içting “şarâben tahûr”

(ŞHD; 112, 67/5)

eyle-:

âbâd (Ar.) eyle-: imar etmek, bakımlı hale getirmek.

Uşbu yaz faslında azim-i Esterâbâd eyledük

Adl u dâd ile bu ilni asru âbâd eyledük
(ŞHD; 164, 139/1)

âciz (Ar.) eyle-: Zavallı, perişan etmek.

Çemen şâhidlerni içre mogul-çîn dig perî yoktur

Şibânî âciz eyledi firâkıdın büt-i Kaşgâr

(ŞHD; 140, 103/1)

ahşâm (Far.) eyle-: Akşam olması.

Gül ruhingning vechide bil ki tüşüptür
müşg hâl

Veh aning tig yüzde bir zülfüngni
ahşâm eyleding

(ŞHD; 168, 144/5)

ârâm (Far.) eyle-: Rahat, huzur,
dinlenme.

Berg-i gül yüzinde müşkil anberin
dâm eyleding

Bülbül-i dil-hastanı bî-sabr u ârâm
eyleding

(ŞHD; 168, 145/5)

âşüfte (Far.) eyle-: Çılgınça âşık
olmak.

Bu köngül kuşu melâyik kuşlarıdın
turfadur

Güllere kılsam nazar âşüfte eyler dâmi
yok

(ŞHD; 159, 131/1)

âvâz (Far.) eyle-: Ses, sada etmek,
eylemek.

Ay ki ilgingdin kilür zinhar taksîr
eyleme

Ehl-i dilni yahşı ünler birle âvâz
eylemek

(ŞHD; 171, 148/1)

ayb (Ar.) eyle-: Ayıplamak, suçlamak.

Çü nâsıh bilmedi hâlimni her tin
manha ayb eyler

Eger ilning kulağını figandın kiçe
tındur-min

(ŞHD; 234, 240/5)

bed-nâm (Far.) eyle-: Adı kötüye
çıkmaq, namı kötü olmak.

Îl içinde ıskını mink izler irdim
dâyimâ

Luf itiben bu Şibânnı asru bed-nâm
eyleding

(ŞHD; 169, 145/10)

Âşıkıng hâlini dâyim her kişi bilmes
imiş

Aning üçün uşbularga barı bed-nâm
eylemiş

(ŞHD; 149, 117/5)

bend (Far.) eyle-: Bağlamak, sarmak,
etrafını çevirmek.

Ol perîning ıskını könglümde peyvend
eyleyin

Bu köngül kuşın aning zülfi bilen bend
eyleyin

(ŞHD; 230, 234/10)

Zülfining sevdâsıda çıkmas melâmet
kûyidin

Niçe ol tilbe köngülni zâhidâ bend
eyleyin

(ŞHD; 230, 234/5)

ber-dâd (Far.) eyle-: Perişan
eylemek.

Bu Timür oğlanlarını tagyîr kıldı
mezhebin

Îm kızıl bôrk dîniğe kirdise ber-dâd
eyledük

(ŞHD; 165, 139/5)

bîdâr (Far.) eyle-: Uyandırmak,
kendine getirmek.
Mihribâ bolgay mı irkin hecr mihrin
saklasam
Hecr şâmında felek tig mini bîdâr
eyledi
(ŞHD; 269, 289/5)

cehd (Ar.) eyle-: Çok çalışma,
çabalama, gayret etme.
Âh-ı âteş-bârdın boldı karangu âlemni
Ay köngül cehd eyle kim yitsün
felekke tozların
(ŞHD; 166, 140/10)

cevr eyle-: Acı çektirmek, sıkıntı
vermek.
Manga cevr eyleding ay bağı taşım
Köngülni saklamay dil tâk içinde
(ŞHD; 78, 16/1)

dâd (Far.) eyle-: Adaleti kılmak,
adalet etmek.
Bu Şibânî bu tavâyif biglerini
kavlaban
Zulm ü cevrin köteriben ilge köp dâd
eyledük
(ŞHD; 165, 139/1)

dâğ (Far.) eyle-: Kızgın demirle
vurulan damga, nişan yapmak.
Ay Şibânî hıdmetinge asru
hıdmetçidür ol
Ol sebebden cümle divân içide dâğ
eylemiş
(ŞHD; 151, 120/1)

dağ eyle-: Yeryüzünün yüksek kesimi.
Hâl-i miskin tâ koyuptur yüzige ol
lâle-rûh
Lâle dig kan bağlaban bağrım ara dâğ
eylemiş
(ŞHD; 154, 124/1)

dâm (Far.) eyle-: Tuzak etmek,
eylemek.
Kayda bargungdur sin imdi bilmeyin
ay mürğ-i cân
Köymeyin nitsün bu könglüm kâkülün
dâm eylemiş
(ŞHD; 149, 117/1)
Berg-i gül yüzinde müşkil anberin
dâm eyleding
Bülbül-i dil-hastanı bî-sabr u ârâm
eyleding
(ŞHD; 168, 145/5)

dil-ârâm (Far.) eyle-: Sevgili olmak,
sevgili yapmak.
Ay mogul-çîn nergising gamze bile
bakgan sayı
Bu fakîr âşüfteni asru dil-ârâm
eyleding
(ŞHD; 169, 145/5)

du'â (Ar.) eyle-: Dua etmek, duada
bulunmak.
Mihrâb ara zâhidler her kiçe du'â eyler
Ammâ kara kaşı tig mihrâb-ı duâ
bolmas
(ŞHD; 144, 110/5)

efgân (Far.) eyle-: İnleme, feryat etme.

Ay Şibânî yâr eger lutfını kılma
kılmasa

Bolma nevmîd ıskıda ki efgân
eyleding
(ŞHD; 170, 146/5)

efşân (Far.) eyle-: Saçmak, dağıtmak.
Saçların çıkmış beyâz-ı ârızının
üstine

Safha-i gül-berg-i terni anber-efşân
eylemiş
(ŞHD; 149, 116/5)

fidâ (Ar.) eyle-: Feda, gözden
çıkarma, uğruna verme, kurban.
Bu Şibânî gerçi hân oldı gedâyıngdur
sining

Kim fidâ eyler sanga yüz ming
munung dig taht u tâc
(ŞHD; 99, 47/5)

Figân (Far.) eyle-: Figan etmek,
bağırıp çağırma inlemek.
Neylesün bî-çâre bülbül hiç müessir
bolmasa

Kim figândın eyle yangay bil ki
dâmânıgaça
(ŞHD; 261, 277/1)

firâvân (Far.) eyle-: Taşmak,
çoğalmak, bol olmak.
Yâ kaşıngga katl üçün zînet firâvân
eyleding

Kim her anıng lâceverdi hem zer-efşân
eyleding

(ŞHD; 169, 145/1)

Kaşlarınğning okıda kîne firâvân
eyleding

Yüregimni çâk itip safha zer-efşân
eyleding
(ŞHD; 169, 146/5)

giriftâr (Far.) eyle-: Tutulmuş,
yakalanmış olmak.

Bâğbânlar gerçi yaz faslında gül-zâr
eyledi
Mini ol yâr zülfüning dâmı giriftâr
eyledi
(ŞHD; 269, 289/5)

gül-zâr (Far.) eyle-: Gül bahçesi,
gülistan etmek.

Bâğbânlar gerçi yaz faslında gül-zâr
eyledi
Mini ol yâr zülfüning dâmı giriftâr
eyledi
(ŞHD; 269, 289/5)

hâm (Ar.) eyle-: Çiğ, işlenmemiş,
sade etmek, eylemek.

Zâhid ol zevk (u) safâdın tapmadı hiç
behreî

Dehr bâğında biling kim fikrini hâm
eylemiş
(ŞHD; 149, 117/5)

Ger visalingdin tama'lar kim kılur irdi
köngül

Niçe hüsnüng hecride asru mini hâm
eyleding

(ŞHD; 168, 144/10)

hired-mend (Far.) eyle-: Akıllı,
anlayışlı etmek.

Tilbe boldum ol mogul-çîn hecrini min
çikkeli

Tilbeler kûyinde min niçük hired-
mend eyleyin

(ŞHD; 230, 234/10)

hicâb (Ar.) eyle-: Utanmak, sıkılmak,
hicap duymak.

Çıkıban tolun ay tünle bulut içre bolur
pinhân

Meğer kim ay yüzün körgeç hicâb
eyler cemâlindin

(ŞHD; 218, 217/1)

hilâfi (Ar.) eyle-: Karşı, zıt etmek.

Barı yolda mini bu nefis (ü) hevâ
koymas ise

Ay köngül sin muhkem ol anıng hilâfi
eyleyin

(ŞHD; 219, 218/10)

hoş-nâm (Far.) eyle-: Şöhretli, nâmı
güzel etmek.

Barça güller arasında ne gül-endâm
eyleding

Gül-bûy (u) gül-çehreler içinde hoş-
nâm eyleding

(ŞHD; 168, 144/5)

hûb (Far.) eyle-: Güzel etmek,
eylemek.

İl ayağım za'fıda Hüsrev Şehni hûb
eyledim

Nefs ü hırdım könmedi her niçe min
urdum tayak

(ŞHD; 157, 129/10)

hursend (Far.) eyle-: Kanaatkâr
olmak, tok gözlülük etmek.

Gül tig açıldı ârızıng âhımdın ay zibâ
sanem

Köglümni hursend eyledi ay

safhasında gül gülüng

(ŞHD; 168, 143/10)

Hecr bahrında visâling izdeseng ay
ehl-i dil

Min anıng yâdı hayâli birle hursend
eyleyin

(ŞHD; 230, 234/1)

ibâdet (Ar.) eyle-: İbadet etmek.

Hâfız olgaç sûfilik birle ibâdet eyleben
Sarf kılabilme bularnı toldurur ağzı
basal

(ŞHD; 181, 164/10)

ihsan (Ar.) eyle-: İyilik etmek, iyi
davranmak, bağışlama, bağışta
bulunmak.

Sanga munça lutf u ihsan eyledi

Kılur u kılmas işingni sözledi

(ŞHD; 67, 3)

irşâd (Ar.) eyle-: Doğru yolu

gösterme, uyarma, uyandırma.

Hak Ta'âlanıng yolıda ol kadar kim
birdi dest

Çapıban İslâm tığn ilni irşâd eyledük
(ŞHD; 165, 139/5)

izhâr (Ar.) eyle-: Göstermek, ortaya
çıkarmak.

Gonca tig kıldı gam-ı ışkı girîbânımnı
çâk

Lâle yanglıg dâğ-ı pinhânımnı izhâr
eyledi

(ŞHD; 269, 289/10)

kahr (Ar.) eyle-: Kahrolmak,
üzülmek.

Kişige Tingri kahr eyler anga bil ay
Şibân andın

Ki canmas cehlidin hergiz şeh-i sahîb-
kırân birle

(ŞHD; 269, 288/5)

kan eyle-: Kan etmek.

Gül yüzüingni körgeli lâle için kan
bağladı

Bülbül-i âşüfte tig könlini sin kân
eyleding

(ŞHD; 170, 146/1)

mânend (Far.) eyle-: Benzer, eş
etmek.

Bu Şibânî kim anıing dig körmedi bir
yahşı kûy

Kaysı bir yirni anıing kûyige mânend
eyleyin

(ŞHD; 230, 234/10)

men (Ar.) eyle-: Yasaklama, men
etme, esirgeme.

Sûfiyi zâhid körüp Uşşâk ara men
eylese

Tang yüzi zülfi tüninde Isfahânî sâz
kıl

(ŞHD; 175, 154/5)

Ay Şibânî kıl tahammül yâr ümidi bile
Anı kim men eylese ol dem sezâsın

tapkusı

(ŞHD; 275, 296/5)

messâfi (Ar.) eyle-: Harpte saf tutma,
savaş haline girmek.

Mâ-sivâ'llâh leşkeri ger kilse könglüm
başığa

Nefy tığn tartayın azm-ı messâfi
eyleyin

(ŞHD; 219, 218/10)

mest (Far.) eyle-: Kendinden geçmiş,
sarhoş olmak.

Tiler-min Tingridin dâtim anıing
bolsam huzûrında

Mini mest eylegil yâ Rab anıing câm-ı
zülâlindin

(ŞHD; 218, 217/10)

mestân (Far.) eyle-: Sarhoşlar,
kendinden geçmişler.

Sünbüli tâbında yüz ming fenni pinhân
eylemiş

Bizge nergis közini kör ki ne mestân
eylemiş

(ŞHD; 148, 116/5)

meşhûr (Ar.) eyle-: Şöhret sahibi
olmak, herkes tarafından bilinmek.

Tilbeler dig şehîr ara özümni meşhûr
eyledim

Her ne türlüğ şîve birle bârî anı
küldürey

(ŞHD; 284, 311/10)

münkad (Ar.) eyle-: İtaat etmek,
boyun eğmek.

Çün şeri'ât yolıda koyduk kadem ihlâs
ile

Barça âlemni şeri'ât birle münkad
eyledük

(ŞHD; 165, 139/10)

müselmân (Ar.) eyle-: Müslüman
etmek.

Sin sin müselmân eylegen ol nefsinî
köp imgetip

Heybetindin korkup anı kılğan penâ
Mushâf mıdur

(ŞHD;72, 8/10)

Tingir yolıda Şibânî dîn kılıcını alıp
Her zaman bir hay-ı kâfirni müselmân
eylemiş

(ŞHD; 149, 116/10)

nâz (Far.) eyle-: Naz etmek, naz
yapmak, yalvarmak.

Ay ki sin ıŝkınınmg kopızın sizdedür
sâz eylemek

Hoş yaraşur dilberimge dâyimâ nâz
eylemek

(ŞHD; 171, 148/10)

neşât (Ar.) eyle-: Sevinmek.

Şûrîdelıgımdin sin men itmegil ay
zâhid

Âşık bu neşât eyler ma'şûk visalindin
(ŞHD; 236, 242/10)

perhîz (Far.) eyle-: Perhiz, dince
ayasak edilen şeylerden uzak kalmak.
Huşk olur-sin zâhidâ yaz faslıda taşın
biter

Boldı ömrüng barça zâ'yî ışkda perhîz
eyleben

(ŞHD; 228, 231/10)

perîşân (Far.) eyle-: Dağıtmak,
perişan etmek.

Her kiçe kadr u berâtnı saklar irdim
neyleyin

Kşm perîşân eyledi ol ca'd-ı gîsûng
çenberi

(ŞHD; 282, 307/1)

pervâz (Far.) eyle-: Uçmak.

İşkıda sâdik kişi basgay ayağı nüh
felek

Andağı kuşu üçündür bil ki pervâz
eylemek

(ŞHD; 171, 148/1)

peyvend (Far.) eyle-: Kavuşma,
ulaşma, varma.

Ol perîning ışkını könglümde peyvend
eyleyin

Bu köngül kuşın anıng zülfi bilen bend
eyleyin

(ŞHD; 230, 234/10)

pinhân (Far.) eyle-: Gizli, hafi etmek.

Sünbülü tâbında yüz ming fenni pinhân
eylemiş

Bizge nergis közini kör ki ne mestân
eylemiş

(ŞHD; 148, 116/5)

La'line birmes güşâdî dürr-i şeh-vâr
andadur

Dürni dürc-i dür-nisârı içre pinhân
eylemiş

(ŞHD; 148, 116/5)

Anca sabrım kalmadı körgende ol
gonca-dehan

Sabr u ıskımnı meğer agzıngda pinhân
eyleding

(ŞHD; 169, 146/10)

rahm (Ar.) eyle-: Merhamet,
merhamet etme, acıma.

Bî-tâkat oldum ışk ara sabr eyle dir-sin
dilberâ

Rahm eylegil behr-i Hudâ sabr
eylemek imkânı yok

(ŞHD; 156, 127/5)

Hâl-i zârımnı bilip rahm eyleses yâ
Rab nitey

Gerçi ansız yitti kökke yitti efgânim
mining

(ŞHD; 170, 147/1)

Mining birle turup turgaç köngül barur
sining sarı

Min-i miskînga rahm eyle köngüldin
kal dime cânım

(ŞHD; 188, 176/5)

Horâsân câhilin bilip nagu rahm
eyledin manga

Dîvânelerga tizgendim dîvâne imdi
mindür-min

(ŞHD; 235, 240/10)

râz (Far.) eyle-: Sır etmek.

İşk sırrın kizlegil sin ay Şibânî dâyimâ

Yahşı imes her kişini mahrem-i râz
eylemek

(ŞHD; 171, 148/5)

sabr (Ar.) eyle-: Sabretmek, sabırlı
olmak.

Bî-tâkat oldum ışk ara sabr eyle dir-sin
dilberâ

Rahm eylegil behr-i Hudâ sabr
eylemek imkânı yok

(ŞHD; 156, 127/5)

sâfi (Ar.) eyle-: Temiz, arı, halis, saf,
berrak, saydam etmek.

Cür'a-i bir sâkîya kim içeyin ridâne-
vâr

Her küdüret kim bolur könglümni sâfi
eyleyin

(ŞHD; 219, 218/10)

sag eyle-: Sağlık, dinç, sağlam etmek.

Şekkering la'ling Mesîhâ dig tabîb irür
î cân

Hasta âşık tofragını aylaban sag
eylemiş

(ŞHD; 154, 124/5)

sevgend (Far.) eyle-: Yemin etmek.

Gerçi dâyim men iter bolsa mini yar
ışkıda
Yalbarıban min anıng ışkında sevgend
eyleyin
(ŞHD; 230, 234/5)

sihr (Ar.) eyle-: Sihir, büyü etmek,
yapmak.
Zülfi siyâhı tâbıga bağladı ol füsün-
gerî
Bil ki bu sihr eyledi nergisi ol humâr
ile
(ŞHD; 245, 253/10)

şâd (Far.) eyle-: Mutlu, mesut,
sevinçli etmek.
Asru bî-insâflardın kayguluk irdi bu il
Merhamet birle bu iling könglini şâd
eyledük
(ŞHD; 165, 139/5)

şâm (Far.) eyle-: Akşam olması.
Ne hiyeller kim kılur-sin bil ki hicrân
kiçesi
Bûy-ı âşnâ kim kilür her turfanı şâm
eyleding
(ŞHD; 168, 144/10)

şeh-bâz (Far.) eyle-: Gösteriş etmek.
Zülfining dâmıga tüşse neylesin
miskin köngül
Ne ‘acayîb iş turur bu turfa şeh-bâz
eylemek
(ŞHD; 171, 148/10)

şu’le-engîz (Far.) eyle-: Alev saçmak.

Hirmen-i aklımın yakting şu’le-engîz
eyleben
Kömedim vaslını bir dem her seher-
hîz eyleben
(ŞHD; 227, 231/1)

tâ’at (Ar.) eyle-: İtaat ve ibadet,
Allah’ın emirlerini yerine getirmek.
Zâhidim diyür manga mihraba tâ’at
eylegil
Min kim ü mihrâb kim kaşı hilâli bes
turur
(ŞHD; 118, 76/1)

Ay Şibânî bil ki mihrâb-ı du’âdur
kaşları
Tâ’at eyle kim tapıp-sin bâ-sâfâ
seccâdeî
(ŞHD; 252, 265/10)

taksîr (Ar.) eyle-: Kusur, hata,
yanlışlık, günah etmek.
Ay ki ilgingdin kilür zinhar taksîr
eyleme
Ehl-i dilni yahşı ünler birle âvâz
eylemek
(ŞHD; 171, 148/1)

tar eyle-: Dar, sıkıntılı, sıkışık etmek.
Gül kibi ra’nâ yüzingni açgıl ay
nâzük-nihâl
Kim firâkıng gonca yanglıg könglümi
tar eyledi
(ŞHD; 269, 289/10)

tavâf (Ar.) eyle-: Tavaf etme, etrafını
saygıyla dolanma.

Bir hayâlim nar köngül kim seyr-i vâfi
eyleyin

Ol Buhârâ şehride ka'be tavâfin
eyleyin

(ŞHD; 218, 218/5)

Ay Şibânî pîring ol Hâfız Buhârîdür
sining

Kim aning astânesin Ka'be tavâfin
eyleyin

(ŞHD; 219, 218/10)

tedbîr (Ar.) eyle-: Önlem almak.

Sin nedin cevr ü cefânı bilge tedbîr
eyleding

Hüsn ilining arasında böyle devrândur
sanga

(ŞHD;73, 10/10)

telâfi (Ar.) eyle-: Yerine getirme.

Niçe kün ömrüm ki kıçti hecride hayf
oldı hayf

Barayın vaslında ömrümni telâfi
eyleyin

(ŞHD; 218, 218/5)

vâfi (Ar.) eyle-: Vefa eden, dostluk ve
sözde sebat eden.

Bir hayâlim nar köngül kim seyr-i vâfi
eyleyin

Ol Buhârâ şehride ka'be tavâfin
eyleyin

(ŞHD; 218, 218/5)

vasf (Ar.) eyle-: Sifat, nitelik, vasıf
etmek.

La'lingi yâd eylesem ağzım asel bolur

Vasf eylesem yüzingi tilimge mesel
bolur

(ŞHD; 109, 63/5)

Ay Şibânî barlasingni her kaçan vasf
eyleding

Yâ meğer şekker yagıptur
sözleringning üstine

(ŞHD; 263, 280/1)

virân (Far.) eyle-: Harap etmek,
yıkmaq, ıssızlaştırmak

Yalguz ot salmas imiş min nâ-
tövânning cânına

Hüsning genci barı âlemni virân
eylemiş

(ŞHD; 149, 116/10)

Berhem urayın akl u hûş virân kılayın
nefs-i hoş

Bî-gâneni âşnâ kılıp tün kün köz itkil
baht-ı hân

(ŞHD; 221, 222/5)

yâd (Far.) eyle-: Anmak, hatırlamak,
zikretmek.

Her dem cemâl-i şem'ini hicrân tünü
yâd eylerem

Ol hasret içre dem-be-dem miskin
köngül pervânedür

(ŞHD; 108, 60/1)

La'lingi yâd eylesem ağzım asel bolur
Vasf eylesem yüzingi tilimge mesel

bolur

(ŞHD; 109, 63/5)

yığın eyle-: Yığın, toplam, topluluk etmek.

Bular bağı yığın eylep kılıp zârî tazarru'lar

Âşıklar çille-hânede aning tig toldurur bûbû

(ŞHD; 242, 250/10)

zâ'yî (Ar.) eyle-: Zıyan etmek.

Işk sırrını bilmegen takvanı kıldı ihtiyâr

Ömrni zâ'yî eyledi kör ki bu ihtiyâr ile (ŞHD; 245, 253/1)

zâhir (Ar.) eyle-: Açık, belli, aşkar, görülen, ortaya çıkan, meydanda.

Hicrân tünini her kiçe şem ile zâhir eyledim

Didi sining bu derdinge cânım mining hem yanadür

(ŞHD; 108, 60/10)

zâr (Far.) eyle-: Ağlamak, feryat, figan etmek.

Cehrini gül firkatindin neylesün miskin Şibân

Işk ara asru mogul bûlbûl bigin zâr eyledi

(ŞHD; 270, 289/1)

zor (Far.) eyle-: Zor etmek, zor kılmak, zorlaştırmak.

Yandura bilmey mini hem her niçe zor eyleben

Âkıbet İslâm işige asru yâr oldı savuk (ŞHD; 162, 136/5)

it-:

adaş it-: Adları bir etmek.

Yüzi otluk közi suluk bu sûret bes acâyibdür

Yüzi könglümge ot saldı közümnî hemen adaş itti

(ŞHD; 283, 308/1)

âr (Ar.) it-: Utanmak, çekinmek, mahcup olmak.

Derd(lü) bilür derd-mendler kadrini

Derdi yok nâ-merdni körgil âr iter (ŞHD; 124, 83/1)

Ay mini öltürgülük sûfî biling meyhânega

Uşbu kûydin âr iter andın takı yok lâdeî

(ŞHD; 264, 281/10)

ayb (Ar.) it-: Ayıplamak, suçlamak.

Ayb itme mini zâhid özdin haberim yoktur

Neçün dip anı sorsang yârdın siverim yoktur

(ŞHD; 104, 55)

Bu Herining dâniş ehli her niçe ayb itsengiz

Kayda kim bolsa Şibânî ol Semerkand arzular

(ŞHD; 117, 74/5)

Bu Şibânî hezli dip ayb itmengiz

Sanga birür türlü türlü bu haber

(ŞHD; 127, 86/5)

Sözlerimni kim mining ayb itküçi
mollâ vü şeyh

Sor hicrân câmıdın bil içkeli
dîvânemiz

(ŞHD; 141, 105/10)

Bî-çâre Şibânini ayb itküçi ay sûfi
Bil mezheb-i hûbların sin kibi riyâ
bolmas

(ŞHD; 144, 110/1)

Bu Şibânî nâlişin fehm itmeyin ayb
itmengiz

Ol şeker-leb vasfıda şîrîn-makâli
bağlamış

(ŞHD; 148, 115/1)

Mini içti dîben ayb itmegil şeyh
Açılmas lâleler su içmeyin hem

(ŞHD; 195, 185/1)

Ne derd özüm bilmen âhım otına
yanmam

Ayb itme manga dostlar eşkim bile
nemdür-min

(ŞHD; 217, 216/1)

Şibânâ şî'rini ayb itme ay şeyh
Ki her mısırâ'ı bardur bir risâle

(ŞHD; 246, 255/5)

Ayb itme imdi zâhid mini nişâne kıldı
Bilgil ki nâvekidin tenimde yok bütünü

(ŞHD; 284, 310/5)

Bu Şibânî sözini 'ayb itküçi
Anı kılur ilge fâş ol la'l-i leb

(ŞHD; 89, 33/10)

Ayb itme min sevdâyîni ne hûş bardur
ne hîred

La'ling şarâbın sıvgeli ışkıngdın özge
câmı yok

(ŞHD; 159, 131/1)

azm (Ar.) it-: Yönelmek, hareket
etmek.

Ay ki könglümning ivinde zâhir irding
cân kibi

Sin Semerkand azm iter-sin min kılıp
Belhni kapap

(ŞHD; 178, 159/10)

bahs (Ar.) it-: Bahsetmek.

Bil ü azîm bahrnıng hîç kırağı kârı yok
Kim ki munı bahs iter bahside rûsvâ
bolur

(ŞHD; 130, 88/5)

Şibânî uşbu töhmete tüşti riyâdın
korkuban

Dâyim mey içer bahs iter uşbu mîr-i
mirtâz ile

(ŞHD; 267, 285/10)

baş it-: Gücü yetmek, başarı
kazanmak.

Mu'anber saçların cânâ âlemiga mini
fâş itti

Salıp başınga yüz sevdâ cünun ehliga
baş itti

(ŞHD; 282, 308/10)

Bu mu'ammânı bilür kim kâfdın kim
kaş iter

Min anı mollâ bilür-min âcdın kim baş
iter

(ŞHD; 309, 372)

bîzâr (Far.) it-: Bıkmak, usanmak.

Yâr derdi her kişige kâr iter
Dünyî vü ukbâsıdın bîzâr iter
(ŞHD; 124, 83/5)

cevr (Ar.) it-: Acı çektirmek, sıkıntı vermek.

Derdlilerge cevr iter bu kaltabân
Derdi yok ne-çün anga inkâr iter
(ŞHD; 124, 83/10)
Seyh Mansûr hakkıda birgil ne türlüğ
cevr iter

Bil anı otga yakıp külin savurdular
gül-âb
(ŞHD; 83, 23/1)

dem-sâz (Far.) it-: Arkadaş, dost, sırdaş etmek.

Ay seher kuşu kil imdi gevher-efşân
sözlegil
Bülbüli dem-sâz itip-sin ahmer-efşân
sözlegil
(ŞHD; 176, 156/10)

dildâr (Far.) it-: Güzel, sevgili etmek.

Bil harâbât-ı harîf-i dürd-nûş
Cânını sarf-ı mey ü dildâr iter
(ŞHD; 124, 83/1)

dil-gîr (Far.) it-: Gönül tutan, kalbe sıkıntı veren.

Ay nesîm-i subh ol könglüm murâdıga
digil
Bu Şibânîni niçe hecrinde dil-gîr itke-
sin
(ŞHD; 216, 214/10)

efgân (Far.) it-: İnleme, feryat etme.

Efgân itiben her zaman ışkında ay
ârâm-ı cân
Miskîn Şibânî sinsizin cânı bile ârâmı
yok
(ŞHD; 156, 126/10)

esîr (Ar.) it-: Esir, tutsak olmak.

Mini leşkerde esîr itti Herîning dilberi
Kim ezel kûyinde yazmışdur bu türlüğ
takririn
(ŞHD; 207, 201/1)

fark (Ar.) it-: Fark etmek, ayırmak, seçmek.

Min özümge ayağı baskan izin fark
itmedim
Hâk-i pâyn arzulap ser-geşte anda
bolga-min
(ŞHD; 231, 235/5)

fâş (Far.) it-: Herkesçe bilinen, duyulma, meydana çıkma, açığa çıkma.

Mecnunlugımning sırrını könglümga
didim ışk ara
Sırrını fâş itting mining könglüm aceb
meyhânedür
(ŞHD; 108, 60/10)

Ger mini ışk ehliga fâş itmeyin tur bir
zamân
Közlerimning yaşı fâş itse mini ne
itke-sin
(ŞHD; 220, 221/5)

Közümning yaşı vü könglüm oti
hâlimni fâş itti

Yok irse hiç kimge ışk ara hâlimni
bildür-men

(ŞHD; 234, 240/1)

Bu Şibânî ışk râzın kim kılur irdi
nihân

İl ara fâş oldı vü her yirde ayıldı yana
(ŞHD; 250, 262/1)

Mu'anber saçlarınğ cânâ âlemiga mini
fâş itti

Salıp başınga yüz sevdâ cünun ehlıga
baş itti

(ŞHD; 282, 308/10)

Yaşura bilmen bu ısknıng sırrını min il
ara

Köz yaşım fâş itti ıskım il ara hem
çâk-ı ceyb

(ŞHD; 88, 31/5)

Uşol dilber firâkıdın sözüm uzun
bolur ya Rab

Mini il ara fâş itmey hayalindin kötür
ya Rab

(ŞHD; 88, 32/1)

fehm (Ar.) it-: Anlamak, kavramak,
anlayış göztermek, fehm etmek.

Bu Şibânî nâlişin fehm itmeyin ayb
itmengiz

Ol şeker-leb vasfida şîrîn-makâli
bağlamış

(ŞHD; 148, 115/1)

feryâd (Far.) it-: Feryat etmek,
sızlamak, inlemek.

Bustân yüzingni arzulap tün kün işüm
efgân irür

Kör kim neler feryâd iter gül firkatide
bülbüling

(ŞHD; 168, 143/10)

figân (Far.) it-: Figan etmek, bağırıp
çağırma inlemek.

Köngül sindin figân itti köngülñi sin
bilür misin

Mini hem sin bilür bolsang köngülñi
sal dime cânım

(ŞHD; 189, 176/5)

figâr (Far.) it-: Yara etmek.

Her kün kim anıng fikri cânımñı figâr
itti

Bu vechdin imdi min ışk ehligе baş
oldum

(ŞHD; 184, 168/1)

gâfil (Ar.) it-: Gafil etmek, gaflette
bulunmak.

Min anı âşnâ diben gâfil tururdum her
kiçe

Mini gâfil itibenözini toydurdı çibin
(ŞHD; 209, 204/1)

galbîr (Far.) it-: Kalbur gibi, delik
deşik etmek.

Ay köngül firkatka tüştüñ kim niçük
bolgay işing

Her kişi bolsa bütün hecring anı galbîr
iter

(ŞHD; 102, 52/5)

Ay köngül firkatka tüştüng kim niçüng
bolgay işing

Her kişi bolsa bu tün hecring anı galbîr
iter

(ŞHD; 121, 80/5)

gark (Ar.) it-: Batmak, boğulmak.

Kirdgârâ Kâdirâ bu nefs-i düdün
saklagıl

Fir'avun dig gark itiben taşlagıl anı
karar

(ŞHD; 104, 54/5)

gavga (Ar.) it-: Kavga etmek, kavga
çıkarmak.

İkkisi bir ilde gavga itip

Ma'nâsı yok içi turur tülkü

(ŞHD; 240, 247/1)

geşt (Far.) it-: Gezmek, dolaşmak.

Uşbu mevsimde sanemler geşt itip
atlansalar

Kûh u sahrâ ser-be-ser kim lâle-zâr
oldı yana

(ŞHD; 259, 273/1)

giriştâr (Far.) it-: Tutulmak,
yakalanmak.

Her kim ki bu ıskı sınırını zerre tatar
Saldı bu belâ dâmıga ol turra-i Tâtâr
Ol zülf ki her târıda bir şîve irür
Cânım kuşını asru giriştâr iter
(ŞHD; 298, 334/5)

gül-zâr (Far.) it-: Gül bahçesi,
gülistan etmek.

Derd altunı kılur misdin cüdâ

Her seherde könglini gül-zât iter

(ŞHD; 124, 83/10)

güzâr (Far.) it-: Eda etmek, yerine
getirmek.

Tâ güzâr itkey hayâling közlerim
deryâsıdın

Tâk bağlaptur bu deryâ üstine her yan
kaşım

(ŞHD; 190, 178/5)

hayâl (Ar.) it-: Hayal etmek.

Ya İlâhım uşbu dünyâ mekridin sakla
mini

Sin anıng hergiz hayâlin itmegil Şibân
sarı

(ŞHD; 293, 322/10)

hazm (Ar.) it-: Olumsuz bir durumu
kabullenmek, içine sindirmek,
katlanmak, sabretmek.

Her kişi kim hazm iter bolsa uşol içsün
şarâb

Hazm ite bilmes sûfî andın körer bil ki
kusûr

(ŞHD; 112, 67/10)

hecr (Ar.) it-: Ayrılık, ayrılmak.

Hicrânıda min neteg özümge kile-min
Bu sını bilür Tingri ki yâdıng bile min
Yay kış bu mey-i hecr itip ölmegenim
Sivgeli sini Tingridin özge tile-men
(ŞHD; 296, 330/5)

hem-dem (Far.) it-: Yakın arkadaş
etmek.

Yalbarıp aynıng kaşında böyle sözlegil
yana

Dilber ü sâkî surâhi birle hem-dem
itke-sin

(ŞHD; 220, 220/10)

hoş (Far.) it-: Hoş, iyi, güzel etmek.

Ne hoş yaktı közge gül ü lâleler
Köngülñi hoş itseng mey içkil müdâm
(ŞHD; 187, 173/10)

huş-yâr (Far.) it-: Zeki, akıllı etmek.

Âşuk u ma'suk ara bir sırrı bar
Biri Mecnûn birini huş-yâr iter
(ŞHD; 124, 83/1)

inkâr (Ar.) it-: Tanımamak, inkâr
etmek.

Derdlilerge cevır iter bu kaltabân
Derdi yok ne-çün anga inkâr iter
(ŞHD; 124, 83/10)

îsâr (Ar.) it-: Dağıtma, bağış olarak
verme, ikram etme, cömertçe verme.

Asulur dârga neçün Mansûr biling
Cânını Ma'suk üçün îsâr iter
(ŞHD; 124, 83/5)

istiğfâr (Ar.) it-: Allahtan günahının
bağışlanmasını dileme, tövbe etme.

Sûfî vü zâhid bu ıskdın yol azıp
Lahza lahza bil ki istiğfâr iter
(ŞHD; 124, 83/5)

izhâr (Ar.) it-: Göstermek.

Bî-hüner oldur kim anıng derdi yok
Derd bolsa yüz hüner izhâr iter

(ŞHD; 124, 83/10)

kâr (Far.) it-: İş, çalışma, uğraşı,
kazanç, fayda etmek.

Yâr derdi her kişige kâr iter
Dünyî vü ukbâsıdın bîzâr iter
(ŞHD; 124, 83/5)

kebâb (Ar.) it-: Yanmış, yanık,
mahruk, acı çekmek.

Yâr meclisining zevki bagrımnı kebâm
itti

Nukl u meyi bağrımdır andın ciğirim
yoktur
(ŞHD; 104, 55)

kısmet (Ar.) it-: Kısmet, pay etme,
bölme.

Ümmetiga Hak yolını kısmet itti Bü'l
Kâsım

Haktın özge ol habîbning bolmadı hiç
nâtıkı

(ŞHD; 292, 321/10)

köz it-: Gözle işaret etmek.

Berhem urayın akl u hûş virân kılayın
nefs-i hoş

Bî-gâneni âşnâ kılıp tün kün köz itkil
baht-ı hân

(ŞHD; 221, 222/5)

lutf (Ar.) it-: Lütuf etmek, ihsan
etmek, bağışlamak.

Îl içinde ıskını mink izler irdim
dâyimâ

Luf itiben bu Şibânı asru bed-nâm
eyleding

(ŞHD; 169, 145/10)

Yâr (u) fırâk cevridin kâmetim oldı ya
kibi

Lutf itiben başınga hîç ol kaşı ya
yitişmedi

(ŞHD; 272, 291/10)

Yalguz irdim fikr-i zülfüngde karangu
kiçeler

Lutf itip derdind boluptur şâm-ı hicrân
koldaşım

(ŞHD; 190, 178/5)

ma'sûk (Ar.) it-: Sevgili, sevilen
etmek.

Ma'sûk itedür dâyim könglümni
parâkende

Bil emn ü emân-dârı ser-fitne-i
gavgadur

(ŞHD; 138, 101/5)

men (Ar.) it-: Men etmek,
yasaklamak.

Bî-hâber-sin muhtesib başıng üçün
men itmegil

Uşbu mezhebge yitişmey mümkün
irmes turmagım

(ŞHD; 193, 182/1)

Men iter zâhid mini şûh-ı mogul-çîn
şevkıdın

Ol akılsız zâhirâ vâkıf imes esrardın
(ŞHD; 203, 196/10)

Yahşı yamandur bu özüm ışıktın yetiştı
bu sözüm

Hey hey yitilmes ışk sözi men
itmengiz anglamayın

(ŞHD; 214, 212/1)

Firkay meyidin içtim bir cür'anı pür-
şûr-min

Men itme mini zâhid endekine
mahmur-min

(ŞHD; 222, 223/10)

Şûrîdeligımdin sin men itmegil ay
zâhid

Âşık bu neşât eyler ma'sûk visalindin
(ŞHD; 236, 242/10)

Evliyâların tavâfın uşbu kâdî men
iter

Salıban uşbu huzûrnı barmagıl virân
sarı

(ŞHD; 285, 313/5)

meyl (Ar.) it-: Meyil, arzu etmek.

Hiç meyl itkey mü irkin halvet ivge bir
zaman

Kögrekimni ol zamânda tursa dehliz
eyleben

(ŞHD; 228, 231/5)

mîr (Far.) it-: Bey, efendi etmek.

Dagı bir yahşı mahalde baş koyup
böyle digil

Surnây u nâyıng bile kötrüp anı mîr
itke-sin

(ŞHD; 220, 220/1)

nakş (Ar.) it-: Nakş etmek, süslemek,
resmetmek.

Ârızının mushafına zülf ü hattın nakş
itip

Munça nâzüklük bile ca'dında dâli
bağlamış

(ŞHD; 147, 113/5)

nâr (Ar.) it-: Ateş haline getirmek.

Derd-i hicrân otına yandım besî

Cân kuşını derd ile nâr iter

(ŞHD; 124, 83/10)

nâz (Far.) it-: Naz etmek, naz

yapmak, yalvarmak.

Hayf olgay nâz itseng sâkî-i meh-veş

manga

Kim cünun ehlide körseng derd ile ser-

dâr-min

(ŞHD; 205, 198/10)

nisâr (Ar.) it-: Saçı yapmak, özel bir

toplulukta saçılan para.

Cânnı nisâr itküsindür bu Şibân

Her kiçe yitişse anga derd ü hâl

(ŞHD; 177, 158/1)

nisbet (Ar.) it-: Nisbet etmek,

kıyaslamak.

Barça şâ'ir ay yüzünge nisbet itmiş

mahnı

Ay niçük bolgay berâber dürr ü gûş-

vâr özgece

(ŞHD; 252, 264/10)

perhîz (Far.) it-: Perhiz, dince ayasak

edilen şeylerden uzak kalmak.

Işk mevcînde nasîhat kılguçının

fehmi yok

Zülfünün çevgânıdın bil perhîz itmek
sûd imes

(ŞHD; 145, 111/10)

pervâz (Far.) it-: Uçma, uçan.

Her taraf pervâz iter bu mürğ-i ışk

Işkı yok kişide yoktur âşîyan

(ŞHD; 233, 238/5)

rahm (Ar.) it-: Acımak, merhamet
etmek.

Ay Şibânî neyleyin kim yâr hiç rahm

itmedi

Niçe kim derd-i dilim didim figân ü

zâr ara

(ŞHD; 81, 20/1)

Rahm itmedi nigârım nâlemni hiç

işitmes

Yahûd figân (u) zârım könglide hiç iş

itmes

(ŞHD; 142, 108/5)

Kızıl yâkût içindedür murassa la'l ara

tüzgen

Mining cânımga rahm itmes köngül

riştesini üzgen

(ŞHD; 224, 226/10)

Ni tilbe boldı çölükken bu sihr-i ışk

ara

Ki rahm iter kurugan leblerige yâr

lebin

(ŞHD; 235, 241/10)

Örtedi cânımnı hecring ay mogul-çîn

kayda-sin

Rahm itersin uşbu Belhde yoksa eyvân
örtenür

(ŞHD; 103, 53/10)

Zülfini bağlar sanem könglümge eyle
rahm itip

Ugrını bağlar anıng dig il ayakın
berkitip

(ŞHD; 90, 34)

reşk (Far.) it-: Kıskanmak,
kıskanılmış.

Bil közlerim Cehûnıdın Verzâb u
Kemrûd reşk iter
Zîbâ mogul-çîn derdidin her bir közüm
bir sâbe'dür
(ŞHD; 130, 89/5)

sa'y (Ar.) it-: Çalışma, gayret etme.
İşigimde kul durur her kim sa'adet-
mend imiş
Kullukumda sa'y iter her kimgе devlet
yâr irür
(ŞHD; 105, 57/5)

sabr (Ar.) it-: Sabretmek, sabırlı
olmak.
Diding ki firâkımda takat bile sabr
itkil
Ol takat imes mümkün bu sabr ne
imkândur
(ŞHD; 107, 58/1)

Salma könglüng kardaşım ir kişiğe
mundak tüşer
İr uşolur bilingiz takdir-i Hakka sabr
iter

(ŞHD; 111, 66/5)

Sabr iter bolsa kişi Eyyub bigi her işde
berk

Dünya vü ukbâ anıngdur gussa vü
gamdın kiter

(ŞHD; 111, 66/10)

sâde (Far.) it-: Saf, katışık olmayan.
Min hüsn-i hûbın sıvdüm kiltür sâkîya
bâde

Ay mutrib-i nedür ten ten tin it sâde
(ŞHD; 260, 276)

sayd (Ar.) it-: Av yapmak, avlanmak.
Kırpügüngdür müşktün ol ok ki cânlar
sayd iter
Kaşlaring yalar ki anberdin yayıp-sin
tozlaring
(ŞHD; 166, 140/10)

ser-gerdân (Far.) it-: Şaşırtmak.
Özi minde kızleniben mini ser-gerdân
itip
Derd ilindin bir ayak içkende hâlî
bağlamış
(ŞHD; 147, 113/1)

seyr (Ar.) it-: Seyretmek.
Niçe yıllar seyr itip-sin uşbu dünyâ
külhanın
Besleding câning barınca dost tutup
uşbu beden
(ŞHD; 211, 208/1)

sıfat (Ar.) it-: Sıfatlandırmak.
Ol la'l-i Bedahşândın ol zülf-i
perîşândın

Mini bu sıfat itkeç uş sevdâ kılur hâli
(ŞHD; 275, 295/10)

su'âl (Ar.) it-: Soru sormak.

Tarikat hâfızın körsem şeri'âtdın su'âl
itsem

Şeri'âtdın kanat saplap takı munda
kadalmas-min

(ŞHD; 219, 219/10)

sûd (Far.) it-: Fayda, kar, kazanç
etmek.

Nây üni gonca köngüllerge ne yahşı
sûd iter

Toldur ay sâkî leb-â leb câm u andın
kâm tut

(ŞHD; 95, 41/10)

şâd (F) it-: Mutlu, mesut, sevinçli
etmek.

Ay sabâ baru kitür yahşı haberlerdin
manga

Kim köngülñi şâd itiben takı sevündür
kulak

(ŞHD; 160, 133/10)

şeb-gîr (Far.) it-: Gece uyumamak,
uyanık olmak.

Her kiçe hicrân gamıdın bu köngül
şeb-gîr iter

Zülfüning şâmı belâsı birle yüz tedbîr
iter

(ŞHD; 102, 52/5)

Ay barsang Buhârâ tünle şeb-gîr itke-
sin

Közlerimning yaşıdın şevkımnı tahrîr
itke-sin

(ŞHD; 216, 214/5)

Nefs ilindin min zâ'îf-min hırs ilindin
nâ-tüvân

Işk atın terke tutup bir tünle şeb-gîr
itke-sin

(ŞHD; 220, 220/10)

şeh-vâr (Far.) it-: Şaha yakışacak
şekilde etmek.

Der bolur her kişige kîmiyâ
Derd könglini dürr-i şeh-vâr iter

(ŞHD; 124, 83/5)

şerh (Ar.) it-: Açıklamak.

Kim kerb nedür sanga şerh iteyin
Bil şeri'ât keştide yoktur ta'ab

(ŞHD; 89, 33/1)

şükr (Ar.) it-: Şükretmek.

Âşık üçün min bilür-min yâr cefâsı
köp turur

Kiçe küntüz şükr iter-min şol kadar
ihsân üçün

(ŞHD; 213, 211/1)

tâb (Far.) it-: Güçlü olmak,
sağlamlık, takat etmek.

Zülfî belâsı kiçeler her niçe mini tâb
iter

Fırkat otına kaynagan könglüm yana
âb-tâbedür

(ŞHD; 130, 89/1)

tahrîr (Ar.) it-: Yazma, kaleme alma,
deftere geçirme, kaydetme.

Lâl olur vasf-ı cemâlindin anıng her
dem kalem

Hecr derdini Şibânî her kaçan tahrîr
iter

(ŞHD; 122, 80/1)

Ay barsang Buhârâ tünle şeb-gîr itke-
sin

Közlerimning yaşıdın şevkımnı tahrîr
itke-sin

(ŞHD; 216, 214/5)

takrîr (Ar.) it-: Anlatmak, beyan
etmek.

Bağ içinde serv-kadler kim körer-sin
cilve-ger

Yüzde bir takrîrin itmes bu kalem tig
yonsa til

(ŞHD; 180, 163/5)

taksîr (Ar.) it-: Kusurlu olmak, hata
etmek, yanlışlık yapmak.

Ol ki kiçmez özindin âşıklığıda bâr
kusûr

Ol ki cânın yâr üçün kılmas fidâ taksîr
iter

(ŞHD; 122, 80/5)

Ay sabâ kiltür Semerkand dilberindin
müşt-g-bûy

Âşık-ı dil-hastanıng cânga ol tesir iter
(ŞHD; 102, 52/10)

Veh anıng könglinge tesîr itse söznüng
nâ-gehân

Kim fakîrni sormasang bilgil ki taksîr
itke-sin

(ŞHD; 216, 214/5)

tasvîr (Ar.) it-: Bir şeyin suretini,
çıkarma, resim gibi güzel anlatma,
betimleme.

Közlerim ivinde ol ay ârızın tasvîr itip
Naks-bînlik kör ki hoş zîbâ misâli
bağlamış

(ŞHD; 147, 113/5)

tayrân (Ar.) it-: Uçma.

Miskin köngül kuşına neyledi ol Tâtârî
Tayrân itip konalmas dâne-i dâm
hâlidin

(ŞHD; 209, 205/1)

tedbîr (Ar.) it-: Çare, tedbir, önlem,
idare etmek.

Her kiçe hicrân gamıdın bu köngül
şeb-gîr iter

Zülfüning şâmı belâsı birle yüz tedbîr
iter

(ŞHD; 102, 52/5)

Her kiçe hicrân gamıdın bu köngül
şeb-gîr iter

Zülfining şâmı belâsı birle yüz tedbîr
iter

(ŞHD; 121, 80/1)

Ol Buhârâ şehride sâlih kişi köptür
velî

Kim şecâ'at Mahmûdın körmekke
tedbîr itke-sin

(ŞHD; 216, 214/10)

teftîş (Ar.) it-: Teftiş etmek, incelemek,
araştırmak.

Bu Şibânî könglini her kim niçe teftîş
iter
Yârdın özge yok turur könglüde bir
zerre huzur
(ŞHD; 112, 67/1)

terk (Ar.) it-: Bırakmak, terk etmek.
Mey-i sâfî iç ay zâhid harabat-ı mûgân
hoştur
Cihannı terk it ay sûfî ki ışk ara bûtân
hoştur
(ŞHD; 107, 59)
Ay âkilân ay âkilân terk it sin imdi bu
cihân
Cân bûlbûli pervân iter menzil-gehîdür
âsmân
(ŞHD; 221, 222/5)

tesîr (Ar.) it-: Tesir, etki etmek.
Veh aning könglinge tesîr itse söznüing
nâ-gehân
Kim fakîrni sormasang bilgil ki taksîr
itke-sin
(ŞHD; 216, 214/5)
Ay sabâ kiltür Semerkand dilberindin
müştg-bûy
Âşık-ı dil-hastaning cânıga ol te'sîr
iter
(ŞHD; 121, 80/5)
Âdil oldur nefsinge dâyim müdârâ
kılsalar
Ol kişining sohbeti te'sîr iter bil cân
ara
(ŞHD; 81, 21/10)

tulû (Ar.) it-: Doğma, doğuş.
Ol şems-i “Duhâ” sindin âlemga tulû
itti
Çün vechide lâmi'dür envâr celâlindin
(ŞHD; 236, 242/5)

vasf (Ar.) it-: Sıfat, nitelik, vasıf
etmek.
Dilberini körüp ârif vasf itti
kemâlindin
Akl u hîred u huşum mahv oldı
cemâlindin
(ŞHD; 236, 242/5)
Vasf itegi ilimge bolmasa müyesser
hem
Könglüm hoş u hurremdür peyveste
visalindin
(ŞHD; 236, 242/10)

yâd (Far.) it-: Anmak, hatırlamak,
zikretmek.
Mahmûd Şibânîni yâd itkil birer
vaktda
Yad itse ne hoş bolgay yâd itmese
sultândur
(ŞHD; 107, 58/5)

zâr (Far.) it-: Ağlamak, feryat, figan
etmek.
Ol zûlf-i müselseldin hâlim ne bolur
hâli
Veh ışkıda zâr itkeç bed-nâm kılur hâli
(ŞHD; 275, 295/10)

zâyi (Ar.) it-: Zayi, yitik, telef olan,
zarar, ziyan.

Ay Şibânî zâyî itme-sin yiğitlikte işing
Kim nedâmetdin ni hâsıl çün kilür
eyyâm-ı şeyb
(ŞHD; 88, 31/10)

zencîr (Far.) it-: Zincir etmek,
zincirlemek.

Bal durur çendîn acayib turra-i
tarrârîda
Zülfüning her tarıdın ışk ehligâ zencîr
iter
(ŞHD; 102, 52/5)

Bar durur çendin acayib turra-i
tarrârîda
Zülfüning her târıdın ışk ehligâ zencir
iter
(ŞHD; 121, 80/5)

kıl-:

açık kıl-: Açık, boş, yer, temiz, kapalı
olmayan.

Ay şâ'irler ankânı köp komangız
Kuşlar içinde boluptur kumangız
Ol karıning yüzide yüngin körüng
Ger açık kılsa tutaşur komangız
(ŞHD; 301, 343/5)

âgâz (Far.) kıl-: Başlamak.
Eyle eylegil Nevâyi nağmesinden her
seher
Subh olunca kûs u nây perdesidin âgâz
kıl
(ŞHD; 175, 154/5)

Kılgız âgâz Hüseyini vü Nevâ râh-ı
Hicâz

Neyleseng bâğ-ı behişt utru büzürgân
birle
(ŞHD; 265, 283/1)

âh (Ar.) kıl-: Ah etmek, hayıflanmak.
Işk otı saldı Şibânî könlüde ol kıldı âh
Kim tütün peydâ bolur her yirde kim
köydi kebâb
(ŞHD; 92, 37/1)

ahdiga (Ar.) kıl-: Söz verme, ahit
kılmak.
Ol ki kılmas ahdiga hergiz hilâf ol az
irür
Ol ki bir kün ahdiga kılgay vefâ ol
hem kanı
(ŞHD; 278, 299/10)

ârâste (Far.) kıl-: Süslenmek.
Ay Şibânî şol sanem cevrinde nevmîd
olmagıl
Bes köngül ârâste kılğıl dilberning
sandalîdür
(ŞHD; 126, 85/10)

âşık (Ar.) kıl-: Gözü karamış, .âşık.
Miskin uşbu mollalar âşık sözidin bi-
haber
Zülfüning esrârını âşık kılur-min küll-i
bâb
(ŞHD; 83, 23/10)

âşikâr (Far.) kıl-: Ortada, apaçık
meydanda.
Evvel ü âhirsın ok sin barça alemde
ıyan

Barça alemde kılıp-sin kudretingni
âşikâr

(ŞHD; 66, 2/1)

Şibânıng köngüldeki sin-sin bilürsin
Seri'at bile anı kıl anı âşikâra
(ŞHD;73, 9/1)

âşikâra (Far.) kıl-: Açık etmek, belli etmek, meydana olmak.

Anca kızler irdim uşbu ışk sırrın il ara
Âşikâra kıldı közüme yaşı pinhânıgaça
(ŞHD; 261, 277/10)

âşînâlık (Ar.) kıl-: Aşına olma durumu, tandıklık.

Evvvelinde âşînâlık kılmas irdi yâr yâr
Min anıng yolıda mundag bolmas
irdim zâr zâr
(ŞHD; 101, 51)

âşnâ (Far.) kıl-: Aşına, tanıdık, bildik.
Garka bolsa ışkda bil dür bigin
Özine bî-gâneni âşnâ kılur
(ŞHD; 123, 82/10)

Berhem urayın akl u hûş virân kılayın
nefs-i hoş
Bî-gâneni âşnâ kılıp tün kün köz itkil
baht-ı hân
(ŞHD; 221, 222/5)

âvâre (Far.) kıl-: Serseri, başıboş olmak.

Akl u hîred kivürme köngül zevrakı
ara
Ger düрни tâlib olsang olarnı âvâre kıl
(ŞHD; 183, 167/1)

âvâz (Far.) kıl-: Ses çıkarmak, bağırmak.

Bülbül-i şûrîde tig gül vasfıdın demsâz
kıl
Rûh-efsâ kögside sin il urup âvâz kıl
(ŞHD; 175, 154/1)

ayb (Ar.) kıl-: Ayıplamak, suçlamak.

Ayb kılma bu sözümni ehl-i dil
Min deyir-min uşbu sözni yupsurup
(ŞHD; 93, 38/1)

Anı mahtasam ayb kılmang mini
Kim ol şi'i ü inşâdadur hoş kelâm
(ŞHD; 187, 173/10)

ayş (Ar.) kıl-: Yaşama, yiyip içme, zevk ve sefalı olmak.

Telbîs kılatur şeytân her tünde cefâsı
bar

Kün togdı vü ayş kılğıl meyhâne tola
berdür
(ŞHD; 137, 100/5)

bağrı kan kıl-: Üzülmek.

Hicrân gamıdın dildâr bagrımu kılur
kanlık
Lâle kibi könglümni ol tûf-i ciğer kılur
(ŞHD; 113, 69/10)

bahâ (Far.) kıl-: Değer biçmek.

Bûse bahâ kılur sanem nûsye vü nakd
kaydadur
Nakd-ı cânımdur ay sanem nûsye ikki
vü nâm bir
(ŞHD; 108, 61/10)

Ne bahâ kılding uşol la'ling meyindin
ayt manga

Yok turur meying bahâsı anı ucuz
satma sin

(ŞHD; 208, 203/10)

baş kıl-: Yaralamak.

Baş kılşa acâyibdin kuşlarga kaan
bolgay

Big kılşa ayagını bularga togan bolgay
(ŞHD; 310, 375/10)

Baş kılşa acâyibdin kuşlarga kaan
bolgay

Big kılşa ayagını bularga togan bolgay
(ŞHD; 310, 375/10)

bed-nâm (Far.) kıl-: Kötü üne sahip
olmak, kötü ad ile anılmak.

Bu kış âciz oldı körüng karga dig
Semerkandnı bed-nâm kıldı tamâm
(ŞHD; 187, 173/10)

Bularningki tevâvüti yok imiş zâhid
Bu ma'nâ sırrını bilmey nedin kılur
bed-nâm

(ŞHD; 197, 188/10)

Ol zülf-i müselseldin hâlim ne bolur
hâli

Veh ıskıda zâr itkeç bed-nâm kılur hâli
(ŞHD; 275, 295/10)

berâber (Far.) kıl-: Birlik, beraberlik
etmek.

Her kim bu şehrdin câm-ı şeri'ât içse
Bilgil ki ehliga ol kılgay Arab beraber
(ŞHD; 120, 78/5)

beyân (Ar.) kıl-: Açıklamak,
anlatmak.

Yitti vâdî şerhini kılding beyân

Ay Şibânî kılğıl imdi ihtişâr

(ŞHD; 129, 87/5)

Uşbu hâlni kim beyân kılşa uşol bî-
gânedür

Asru köp aydı Şibânî zerre-i
miskâlîdın

(ŞHD; 223, 225/1)

bî-çâre (Far.) kıl-: Zavallı ve çaresiz
bırakmak.

Gavvâslık niteg kıla-sin bolmayın fenâ
Şehr-i vücûd ara sin özüngni bî-çâre
kıl

(ŞHD; 183, 167/5)

bî-gâm (Far.) kıl-: Gamsız, kedersiz,
dertsiz olmak.

Könglüm gamın bî-gam kılıp Hak
derdini mahrem kılıp

Bolsa cerâhat im kılıp bolgıl tabîb-i
mihribân

(ŞHD; 221, 222/10)

bî-gâne (Far.) kıl-: Bildik olmayan,
yabancı, el.

Âşînâlık bar igeç bî-gânelük kılmak
nedür

Bu sebebdin gonca köglüm boldı her
dem târ târ

(ŞHD; 101, 51/5)

bî-hâber (Far.+Ar.) kıl-: Habersiz
olmak.

Sin ay hurşîd cemâling çehre-ver kıl
Mini dünyâ gamıdın bî-hâber kıl
(ŞHD; 179, 162/5)

bî-karâr (Far.+Ar.) kıl-: Karasız
olmak.

Köngülnü kıldı cânâ bî-karârî
Uşandın kalmadı hergiz karârı
(ŞHD; 290, 320)

cân (Far.) kıl-: Can kılmak, can
etmek.

Nâ-gehân kilse bu kulning hâlini
sormak üçün
Köhne cânımdın kiçiben tâze bir cân
kılga-min
(ŞHD; 204, 197/5)

cânân (Far.) kıl-: Sevgili etmek.
Bâde-i câmnı siver-min şem-i ruhsârın
körüp
Lâlinge ohşar misâli câmnı cânân
kılga-min
(ŞHD; 204, 197/10)

cefâ (Ar.) kıl-: Eziyet etmek,
incitmek.
Ne diyür-sin ay Şibân Seyyidge kim
kıldı cefâ
Bir niçe itler yayılıp itini kıldı kebâb
(ŞHD; 83, 23/1)
Zevk (u) safâsı yok kişi ışk ehliga
münkir irür
Ol kişiler kıldı cefâ köngli ivi ağyâr
imiş
(ŞHD; 150, 119/5)

cennet (Ar.) kıl-: Cennet etmek.

Gül yüzige her sarı sümbülne tartsa her
zamân

Bâğ için cennet kılur cennetni ol ra'nâ
kılur
(ŞHD; 134, 95/1)

cevlân (Ar.) kıl-: Dolaşmak, gezmek.

Bî-vefâ dünyâda cevlân kılmaging
nedür sining
Bil cüdâ bolur cihânda mürğ-i cândın
uşbu ten
(ŞHD; 211, 208/1)

Ay ki barur-sin semending birle hoş
cevlân kılıp
Sanga ay hurşîd-i tâbân bolmasun
hergiz zevâl
(ŞHD; 178, 159/1)

cilve (Ar.) kıl-: Cilve, naz yapmak.

Bil yüzüng dig kaysı bir cennette bolsa
serv-i gül
Cilve kılsang yeng salıp hüsn ehlini
gavgâ kılur
(ŞHD; 134, 95/5)
Sevr bî-pâ boldı vü kaldı hacil ol
nârven
Cilve kılsa bâğ ara serv-i hırâmânım
mining
(ŞHD; 170, 147/10)

Mestâne nergisingdin gül-şende cilve
kıldıng
Zülfüng güşâyışi kıl ne subhdur
visâling

(ŞHD; 173, 151/5)

Cilve kıldı ol sanem bustan ara

Boldı gül ruhsâresindin münfa'il

(ŞHD; 175, 155/1)

Cilve kılsang bâğ ara nergis

közüngning fitnessi

Kirpüging elmâslarını kasd-ı cân

oynatma sin

(ŞHD; 208, 203/1)

Hecring otında yakting ol kadd ü çehre

birle

Könglümde cilve kılding ne serv-i

erguvân-sin

(ŞHD; 224, 227/5)

Kıldı cilve bâğ-ı firdevs içre ruhung ay

köngül

Ârî tâvusga yaraşmas savma

virânıngnı sin

(ŞHD; 227, 230/5)

Şibânî içip bâde mest oldı vü mecnun

hem

Ay sivgeni könglide hoş cilve kılur

hâli

(ŞHD; 275, 295/10)

Könglüm ivinde kıldım anıngki hüsn ü

nakşın

Ger cilve kılsa nitti közümde serv

boylı

(ŞHD; 283, 309/5)

cüdâ (Far.) kıl-: Ayrı, ayrılmış

olmak.

Kim hayâli bu felekning kılsadı yârdın

cüdâ

Kitmedi hergiz hayâli yâr hicrân

kaydadur

(ŞHD; 115, 72/10)

çâk (Far.) kıl-: Yırtmak, parçalamak.

cu köz yaşı bile ışk otını niçük saklay

Bu âh tıgı yana kör ki kıldı kögsüm

çâk

(ŞHD; 174, 153/5)

çâre (Far.) kıl-: Çözüm yolunu

bulamk, tedbir almak.

Ming yıl eger bu yolda yürüseng kenar

yok

Pîr-i mügânga bargıl u bir demde çâre

kıl

(ŞHD; 183, 167/5)

da'vâ (Ar.) kıl-: İddia etmek, dava

açmak.

Uşbu neng ü nâmûsıla ışk da'vâ

kılmağıl

Heft vadiding içinde asru köp turur

kötel

(ŞHD; 181, 164/1)

Şibânî kıldı da'vâ ışkıngnı ay perî

Tanuk turur anga bu gazel âşıkânesi

(ŞHD; 288, 316/10)

dâm (Far.) kıl-: Tuzak kurmak.

İşve birle körsetür-sin közüme yüz

türlü dâm

Özge dâmî kılmağıl ol zülf-i daling

barıda

(ŞHD; 80, 19/1)

Min hasta-dil ü zârem zülfine
giriftârem

Dâmıga kılıp hayrân efsûnçı perî-zâde
(ŞHD; 261, 276/10)

der-beder (Far.) kıl-: Kapı kapı
gezen, serseri etmek.

Ni hurşîd-sin cemâling zerresi-ming
İşiging itleridin der-beder kıl
(ŞHD; 182, 166/1)

Her gedâlar tig işikde kılmagıl sin der-
beder
Bolsam irdi kâşki min işigingde
hakrek
(ŞHD; 174, 152/5)

İşik işikke sin dig der-beder kılmay
durur ol yâr
Anıng üçün kiçe vü kündüz anı
algaydur-min
(ŞHD; 237, 243/1)

derd (Far.) kıl-: Dert, hastalık, sıkıntı.
Ah derdin kıl Şibânî kim mübârek
derd imiş
Ah otındın bil ki dostlar nefsi şeytân
örtenür
(ŞHD; 103, 53/1)

derdinge (Far.) derman kıl-: Derdine
derman olmak, iyi gelmek.
Derdine dermân kılıptur her zaman
kadgurmagıl
Kıl tahammül ay Şibânî ıskın merhem
yakıp
(ŞHD; 85, 26/5)

derdinge (Far.) devâ (Ar.) kıl-:

Derdine ilaç, derman olmak.
Firkat atındın yıkıldım yâr kildi sorgalı
Ay Şibânî yâr derdinge devâ kıldı
yana
(ŞHD; 249, 260/5)

derd-nâk (Far.) kıl-: Dertli, acılı,
tasalı, kaygılı.
İşve birle baktıng u könglümni kıldıng
derd-nâk
Gamze okındın manga bir nâvek in'âm
eyleding
(ŞHD; 169, 145/5)

dermân (Far.) kıl-: Derman, çare,
ilaç.
Ay Şibânî derd-i hicrân câmını içting
müdâm
Bil sining derdinge dermân kılguçı
cânânemiz
(ŞHD; 141, 105/1)

Ger Şibânî tapsa irdi vaslını her lahza
yâr
Veh anıng derd ü gamındın tâze
dermân kılga-min
(ŞHD; 204, 197/10)

dîvâne (Far.) kıl-: Deli divane etmek,
kendinden geçirtmek, delirtmek.
Anberin zülfî anıng dîvâne kıldı il ara
Kizleding niçün bu sırnı genç-i pinhân
kayda-sin
(ŞHD; 232, 237/10)

du'a (Ar.) kıl-: Allah'a yakarma ve yalvarma.

İlahi Şibânî hatasın tüzet

Özi tapkanınca kılupdur du'a

(ŞHD; 69, 5/5)

edâ (Ar.) kıl-: Teslim etmek, vermek.

Kaysı birni kim edâ kılğay-sin ay

miskîn köngül

İşve vü nâz u kirişme köptür ol

çâlâkde

(ŞHD; 248, 259/5)

efgân (Far.) kıl-: İnleme, feryat etme.

Ol gül yüzige kılsam efgân aceb

irmesdür

Gül şevkıda bülböldin yaz âh u figân

kâkül

(ŞHD; 182, 165/5)

Nihânî kûyinge bardım ki rûhsarını

körgey-min

İting mini körüp efgân kılıp merdüm-

şinâs itti

(ŞHD; 282, 308/10)

Sin hûr (u) perî-çehre bağ içre kadem

koygaç

Efgân kılatur bülbül gül-şen bile gül-

zârı

(ŞHD; 287, 315/10)

efsûn (Far.) kıl-: Büyü, sihir yapmak.

Dilberin vaslını temennâ kılğalı

müşkil irür

Körsetip efsûn kılıp bir hâlidin ming

dânesi

(ŞHD; 279, 302/1)

Cânıma yakar otlar ol gamze-i fettânı

Könglümni kılur efsûn ol turrasınıg

mârı

(ŞHD; 287, 315/5)

endîşe (Far.) kıl-: Düşünmek,

kaygılanmak.

Endîşe kıl Şibânî ol yâr genç-i hüsnin

Kil sin özüngni bilgil ol gencine

virâne

(ŞHD; 248, 258/10)

eser (Ar.) kıl-: Nişan bırakmak, etki

bırakmak, tesir etmek.

Her kün gâmı ıskıdın könglüme sefer

kılur

Sad tevbeni sındurup yüz tevbe eser

kılur

(ŞHD; 113, 69/10)

Cân tâze bolur islese yitilgen gül

Gül vaktıda içerge ne yahşıdır mül

Gül hüsnini körgeli özümün bardım

Gülge eseri kılmasa neyler bülbül

(ŞHD; 297, 332/1)

Ol mogulnıg hecride hergis köngül

kılmas eser

Cennet içre bir anıg dig hûr u gılman

kaydadur

(ŞHD; 115, 72/1)

fahr (Ar.) kıl-: İftihar, sevinç,

övünme.

İltifâtî kılsa cânân fahr kılmay

neyleyin

İkki âlemde manga çün boldı ol cân
dilberi

(ŞHD; 293, 323/10)

fâş (Far.) kıl-: Meydana çıkmak,
açığa vurmak.

Bu Şibânî sözini ‘ayb itküçi

Anı kılur ilge fâş ol la’l-i leb

(ŞHD; 89, 33/10)

fenâ (Ar.) kıl-: Yok olmak, yok
etmek, ortadan kaldırmak.

Yoldur ol kalın sakalın ortasıga

tigmeyin

Hâtunun alur kişi âhir başın kis kıl

helâk

Köngli kalsa başına altun bile sin

kubbe kıl

Uşbularnı koyuban kılğıl fenâ bolsun

helâk

(ŞHD; 311, 378/5)

fidâ (Ar.) kıl-: Feda etmek, gözden
çıkarmak, uğruna vermek, kurban
etmek.

Sanga ne müjde lâyıkdur ay nesîm

digil

Ki cân fidâ kılayın sanha veh ne hoş

haberi

(ŞHD; 288, 317/1)

Kafir ünün imgeniben din ü İslâm

öğrete

Öz canın kılıp fidâ ümmetke yaydu

nûr-ı Hak

(ŞHD;71, 7/5)

Ay sabâ kiltür Semerkand dilberindin
müşt-g-bûy

Âşık-ı dil-hastanığ cânga ol tesir iter

(ŞHD; 102, 52/10)

Ol ki kiçmez özindin âşıklığıda bâr

kusûr

Ol ki cânın yâr üçün kılmas fidâ taksîr

iter

(ŞHD; 122, 80/5)

Cân u baş âşıklarung kılur fidâ

Fârîğ olur dünyâdın ferdânı kör

(ŞHD; 133, 93/5)

Ay hâm-tama bu yolda bardur hatarlar

telim

Cânını fidâ kılsun ol la’l-i leb câmdın

(ŞHD; 210, 205/5)

Kayda bardı imânım ol serv-i sîmîn-

ten üçün

Cânımı kıldım fidâ ol gamze-i pür-fen

üçün

(ŞHD; 222, 224)

Didi kim yüzüm körüp cânıng fidâ kıl

min didim

Ne diding andag kılayın köz bile cân

üstine

(ŞHD; 251, 263/5)

Yâr didi kim başıngı kıl fidâ kıldım

manga

Her ne bolsa yarlık andag kılay baiş

üstine

(ŞHD; 255, 269/1)

Mushafıng halâvetin kim ki körer bu

dev ara

Cânın fidâ kıl sun kişi hâl ile hat
bölekleri

(ŞHD; 281, 306/5)

Sanga ne müjde lâıkdur ay nesîm
digil

Ki cân fidâ kılayın sanha veh ne hoş
haberi

(ŞHD; 288, 317/1)

fıkr (Ar.) kıl-: Fikretmek, düşünmek.

Sin özingni firk kıl gıl bâkî (vü) fânî
bolup

Körmegil haktın öngini andın özge kiç
kiç

(ŞHD; 97, 44/5)

firâk (Ar.) kıl-: Ayrılık, ayrılmak.

Mihr-i yâding kitmedi her niçe kim
boldı firâk

Bu mu'ammâ sırnı her kim çıkarsa
yahşırak

(ŞHD; 318, 404)

fitne (Ar.) kıl-: Fitneye düşmek, zarar
vermek.

Şibânî ol nigârının karakçı közlerin
körse

Gehî cânga kılur fitne gehî könglüm
kuşın avlar

(ŞHD; 132, 91/1)

Baglamas suret ne üçün dilberi ârâm-ı
cân

Niçe fitneler kılur-sin zülfigiz
abdâlıdın

(ŞHD; 223, 225/10)

Yaktı mini fettân közüng çıkting anga
sin sürme hem

Artuksı kılding fitneni câdû

feningning üstine

(ŞHD; 247, 256/1)

gâfil (Ar.) kıl-: Habersiz kılmak,
gaflete düşürmek.

Ming ahd bile meh-veş könglümni alur
irding

Gâfil kılıban mini bu ahd u şiken bile
(ŞHD; 260, 275/1)

Köydi könglüm dilberim yanaradın

Kıldı gâfil ne deyim yanaradın

Mini bu kûydin musâhib timengiz

Âkıbet sorgay kilip yanaradın

(ŞHD; 300, 340/10)

gamze (Ar.) kıl-: Gamze, süzgün başış
yapmak.

Ne mûy turur müşgîn ne zülf turur
anber

Kim gamze kılur bolsa yüzünge salur
tarı

(ŞHD; 287, 315/5)

gark (Ar.) kıl-: Batma, boğulma.

Ne kıldı bil mini ol bahr-ı a'zam

Mini garka kıluptur bil Bûhâri

(ŞHD; 291, 320/10)

gavga (Ar.) kıl-: Kavga etmek, kavga
çıkarmak.

Her köngül bil ışkda gavga kılur

Akılını bî-hûde ol rüsfa kılur

(ŞHD; 123, 82/5)

Bil yüzüng dig kaysı bir cennette bolsa
serv-i gül

Cilve kılsang yeng salıp hüsn ehlini
gavga kılur

(ŞHD; 134, 95/5)

gerd (Far.) kıl-: Tasa, gam, keder.

Yollarıngning gerdini kıldım közümge
tûtiyâ

Közlerimning yaşıdın nâzük nihâling
sakladım

(ŞHD; 186, 172/10)

gûş (Far.) kıl-: Dinlemek, kulak
vermek.

Her niçe kıldım nasihat ol Herînin
halkına

Kılmadılar gûş mundag halk nâ-dân
olmasun

(ŞHD; 226, 229/1)

güzârî (Far.) kıl-: Geçme, geçiş,
uğrama.

Güzârî kılmadıng bir yol başınga
Şibânî gamdadur bu reh-güzerdin

(ŞHD; 215, 213/10)

Nâle vü rinding kûsin biz uralı

Bu tavır meyhânega kılsak güzer
(ŞHD; 124, 83/10)

Yitti vâdîdin güzer kılsang revân

Takı yollar sanga bolur âşîkâr

(ŞHD; 128, 87/1)

h'âb (Ar.) kıl-: Uyku, uyumak.

.....
.....¹¹²

Ârî ol mi'râc tüninde kıldı ol h'âb
özgece

(ŞHD; 262, 278/10)

h'âr (Far.) kıl-: Hoş, aşağı, bayağı
etmek.

Âşıkların h'âr kılma tilini hamûş
kılma

Ol aymasa kim Aysun halk közige
pinhân-sin

(ŞHD; 210, 206/5)

haber (Ar.) kıl-: Haber etmek,
sözülemek, haber ulaştırmak.

Şibânî hüsnüğe âşık boluptur

Bu hüsnüng ıskıdın anga haber kıl
(ŞHD; 180, 162/10)

hacil (Ar.) kıl-: Utanmak, utanmış
olmak, mahcup etmek.

Turra-i müşgîn açıp ol serv-i nâz

Sünbil-i sır-âbnı kıldı hacil

(ŞHD; 175, 155/1)

hâk-sârî (Far.) kıl-: Perişanlık,
düşkünlük etmek.

Bil ol nefsing nişânı Fir'avundur

Uşanı garka kıldı hâk-sârî

(ŞHD; 291, 320/10)

hal (Ar.) kıl-: Halletmek, bir meseleyi
çözümüne kavuşturmak.

¹¹² Bu mısra yazılmamıştır.

Nâle vü efgân kılıp hecrinde yüzüng
sargarıp

Bir varaknı hal kılıban sin zer-efşân
söylegil

(ŞHD; 176, 156/1)

hamâyil (Ar.) kıl-: Muska, tılsım,
gizli dua.

Kıl imdi sâkî-i gül-çehre meh-veş
Kolungnı boynuma kılğıl hamâyil
(ŞHD; 179, 160/10)

hâm-tama (Far.) kıl-: Olmayacak
istek, açgözlülük etmek.

Ay hâm-tama kılur-sin gonca-dehânga
meyli

Ol meyl şevkıdırur ikki közümde
seyli
(ŞHD; 283, 309/5)

hamûş (Far.) kıl-: Susmuş, sessizlik
etmek.

Âşıklarınh h'âr kılma tilini hamûş
kılma

Ol aymasa kim Aysun halk közige
pinhân-sin
(ŞHD; 210, 206/5)

harâb (Ar.) kıl-: Yıkıntı, yıkılmış,
bakımsız.

Ay Şibânî ol habîb ışıında sin
Kılğıl imdi yâr üçün nefsing harâb
(ŞHD; 84, 24/1)

hasır (Ar.) kıl-: Husule gelmek, elde
edilmek.

Közümde kilür bolsa ol aynıng ahbarı

Bilür-min anı közdin yaşımını hasır
kılur

(ŞHD; 114, 69/10)

hatâ (Ar.) kıl-: Hata etmek, yanılmak.

Ne hata kılğay bular kim barısı fikh
ehlidür

Bil tutuldu Şeyh Mansûr uşbular
kapusıda
(ŞHD; 243, 251/10)

havâle (Ar.) kıl-: Yollamak,
göndermek.

Mini meydin ne mâni kıldıng ay şeyh
Kılıp-min sini Tingrig havâle
(ŞHD; 245, 254/5)

hayrân (Ar.) kıl-: Şaşırtmak, hayran
bırakmak.

Ol gamze-i gammâzı aklımını kılur
hayrân

Mini ne sorar kâdî andın iverim yoktur
(ŞHD; 105, 55/1)

Ay niçe bolur pinhân âlemni kılur
hayrân

Perde bî-gûşa ay cân sin-sin mining
gül-rûyum
(ŞHD; 199, 190/10)

Ay cemâling meclisinde içsem irdi
câm-ı mey

Tâ kıyâmetga tigü aklımını hayrân
kılga-min
(ŞHD; 204, 197/10)

hazer (Ar.) kıl-: Korkmak, çekinmek,
sakınmak.

Işk anıng dig kıldı dilber cevridin
kılmas hazer
Zühd ü takvâ terkidin ay sûfiler ayb
itmengiz

(ŞHD; 140, 104/10)

Mini Ferhân yanlıg tilbe kıldı ol leb-i
şîrîn

Yangı Mecnûn olup kildim kılınğ
taglar hazer mindin
(ŞHD; 228, 232/5)

helâk (Ar.) kıl-: Mahvetmek, helak
etmek, yok etmek.

Yoldur ol kalın sakalın ortasıga
tigmeyin

Hâtunun alur kişi âhir başın kis kıl
helâk

Köngli kalsa başına altun bile sin
kubbe kıl

Uşbularnı koyuban kılğıl fenâ bolsun
helâk

(ŞHD; 311, 378/5)

heves (Ar.) kıl-: Arzulamak, istemek.

Ger kişi kılssa heves gül güzide bülbül
bigin

Işk otın yakmak kirek attâr dübânıdın
ötüp

(ŞHD; 87, 30/5)

Ay köngül sin dâyimâ kılğıl heves
hubbü'l-vatân

Kim ezel bustânıda sin-sin uşol mürğ-i
çemen

(ŞHD; 211, 208/1)

Büt-hâneni virân kılıp meyhâneni
ma'mûr kılıp

Külhan imesdür menziling gül-şen
heves kılğıl revân

(ŞHD; 221, 222/5)

hikâyet (Ar.) kıl-: Hikâyeleştirmek,
hikâye haline getirmek.

İrteki yurtdın hikâyet kılğalı kögsüm
yarıp

Yâr firâkıda şikâyet kılğalı gamdın
tolup

(ŞHD; 87, 30/5)

Zamane hûbların kılsak hikâyet

Cihânda kalmagay hergiz şikâyet
(ŞHD; 94, 39)

hükm (Ar.) kıl-: Hüküm kılmak,
emretmek.

Derd ü gam mihnetde yâ Rab hükm
kıldınğ kıl sabur

Gonca-lebler nevhâsındın bu cihân
toldı nitey

(ŞHD; 285, 312/10)

hüner (Far.) kıl-: Bilgi, marifetli
olmak, becermek, hüner.

Kavganıng ortasıdın kıldım hüner hiç
bilmegey

Her ne bolganım baş üstinde kıldım
bilmegey

Uşbu tilbening sözini yir yüzinde kim
bilür

Tilbe başında orak çomak ya bardur
bilmegey

(ŞHD; 313, 387/5)

ıstırâb (Ar.) kıl-: Sıkıntı, azap, büyük acı ve eziyet.

Mushâf-ı ruhsarını her kim okuy bilmes idi

Min ezeldin uşbu hatt-ı ışıında kıldım ıstırâb

(ŞHD; 83, 23/5)

ışk (Ar.) kıl-: Aşk, sevgi olmak.

Ol subh nakâresi hoşhoş kıludur kerkür

Bolmasa idi ışk kılmağay idi derdür (ŞHD; 137, 100/5)

Şibânîga eser ışk kıldıysa tura bilmes
Işk sırrıdın sûfîga sözler tam-ı tam tum (ŞHD; 194, 184/10)

ihtişâr (Ar.) kıl-: Bir araya gelmek, toplanmak.

Yitti vâdî şerhini kılding beyân
Ay Şibânî kılğıl imdi ihtişâr (ŞHD; 129, 87/5)

iltefit (Ar.) kıl-: İltifat, gönül alma.
Hâfız Bûhâri iltefit kıldı Şibânî hakkıda

Hıdmetindin bu dehr ara atı çıkıptur serverî (ŞHD; 281, 306/10)

iltifâtî (Far.) kıl-: Yüzünü çevirip bir kere bakma.
İltifâtî kılrsa cânân fahr kılmay nieyleyin

İkki âlemde manga çün boldı ol cân dilberi

(ŞHD; 293, 323/10)

imân (Ar.) kıl-: İman etmek.

Müselmânlar nidin sormas mining

barça karındaşım

Kusûr irür alar yolıga mining kılğan imânım

(ŞHD; 200, 191/5)

inâyet (Ar.) kıl-: İyilikte bulunmak, lütfetmek, ihsan ve yardımda bulunmak.

Çünkü Hak kıldı inâyet bizge izz ü taht u tâc

Biz takı şükrânega birdük şeri'atga revâc

(ŞHD; 99, 47/10)

ita'at (Ar.) kıl-: İtaae etmek, boyun eğmek.

Boldı her sultan manga cânın ita'at kılguçı

Ol sebebdin kim manga iş ta'at-i

Dâdâr irür

(ŞHD; 106, 57/11)

kabûl (Ar.) kıl-: Kabul etmek.

Her ne Tengri emridür cân bile

kılğumdur kabul

Könglüm andın kim rızası yok turur bizâr irür

(ŞHD; 106, 57/10)

kâmil (Ar.) kıl-: Olgun bir kişi olmak.

Bu sâz fennide kıldı sihr-i kâmil

Bu fenga sâzı bardur asru şâmil
(ŞHD; 178, 160/10)

kâr (Far.) kıl-: Tesir etmek.

Her niçe ışkingda min feryâd u figân
eyleşem

Kâr kılmas zerreî könglünge ay bağı
taşım

(ŞHD; 190, 178/1)

karâr (Ar.) kıl-: Durmak, karar
kılmak, kararlaştırmak.

Ârızınğ üstünde zülfünğ gerçi açmas
defterin

Hiç karâr kılmas köngül körmese gîsû
anberin

(ŞHD; 206, 201/5)

kebâb (Ar.) kıl-: Yanmış, yanık,
mahruk, acı çekmek.

Ne diyür-sin ay Şibân Seyyidge kim
kıldı cefâ

Bir niçe itler yayılıp itini kıldı kebâb
(ŞHD; 83, 23/1)

kerb (Ar.) kıl-: Tasa, kaygı, gam,
kederli olmak.

Bahr-ı âzamda çerâğı yahtıdur
Anda gark bolmas iseng kılğıl kerb
(ŞHD; 89, 33)

kerem (Ar.) kıl-: Lutf etmek,
cömertlik göstermek, ihsanda
bulunmak.

Kerem kılğıl kil imdi ay azizim
Otırgıl dide-i müştâk içinde
(ŞHD; 77, 16/5)

Yüzününg af-tâbıga ne zerre-min
irişmedim

Manga sin sa'd-ı ekberdin kerem kıl
âsmânım-sin
(ŞHD; 202, 194/5)

kesb (Ar.) kıl-: Kazanmak, kazanç
sağlamak.

Min bu tün yârin hayâlin kesb kıldım
kesbide

Firkatingning derdini başınğ üçün sin
içke-sin
(ŞHD; 220, 220/5)

kulluk kıl-: Kulluk, kölelik yapmak.

Pes ilahınğ kullıkın kılmak kirek
Anga kulluk kılmagan ölmek kirek
(ŞHD; 67, 3/1)

Murâdım ol durur hem dem ki kılsam
tün (ü) kün kulluk

Ki rahât tapka-min âhir uşol renc-i
girân birle
(ŞHD; 269, 288/5)

Padişahlar padişahı ol turur
Anga kulluk kim kılur sultan turur
(ŞHD; 66, 3/5)

kurban (Ar.) kıl-: Kurban etmek.

Kirişmeng nâvekin kızlep mining
könglüm pûtesiga
Kurup yasın kara kaşınğ atıp kurbanga
kılmas mu
(ŞHD; 238, 245/1)

lâf (Ar.) kıl-: Söz etmek.

Kişi kim ışk lâfını kılur bolsa kiçer
baştın

Ne âşık bolur ol kişi kiçe pervâne tig
yanmas

(ŞHD; 146, 112/1)

Bülbül bu bustân içinde gerçi kılssa lâf
Nâlesi ohşamas mining efgân (u)

zarıma

(ŞHD; 264, 282/5)

lutf (Ar.) kıl-: Lütuf etmek, ihsan
etmek, bağışlamak.

Barça esbâb-ı cemâling yahşı boldı ay
habîb

Sin takı Şibânî birle lutf kılğıl yahşı
bol

(ŞHD; 177, 157/1)

Ay Şibânî yâr eger lutfını kılssa
kılmasa

Bolma nevmîd ışkıda ki efgân
eyleding

(ŞHD; 170, 146/5)

Gehi işâret-i meyhâne gâh büt-hâne
Birisi lutf kılur-sin birisidür dûşnâm

(ŞHD; 197, 188/1)

Ay Şibânî yâr eger lutfını kılssa
kılmasa

Bolma nevmîd ışkıda ki efgân
eyleding

(ŞHD; 170, 146/5)

mâh (Far.) kıl-: Rezil etmek.

Bil özingni tört zıddan kıldı şâh

Dahı nurı birle kıldı sini mâh

(ŞHD;67, 3)

mahabbet (Ar.) kıl-: Sevgi, dostluk
yapmak.

Mini mundag mahabbet kıldı Sâlih

Buhârâ Mahmudın kördüm digende

(ŞHD;77, 15/5)

mâni (Ar.) kıl-: Mani, engel olmak.

Mini meydin ne mâni kılding ay şeyh

Kılıp-min sini Tingrig havâle

(ŞHD; 245, 254/5)

mashara (Ar.) kıl-: Alaya almak.

Her ki Hüsrev şi'riga aytur cevâb ol
bî-edeb

Mashara kılur özini ohşata'lmay
sandırap

(ŞHD; 90, 35/10)

mecnun (Ar.) kıl-: Deli, çılgın olmak.

Tükenip şarâb-ı sâfi tüpide kalıp turur
lây

Bola mı ki kılssa mecnun diyelim

bolum bola lây

(ŞHD; 270, 290/5)

meded (Ar.) kıl-: Yardım etmek.

Bu karılıkda manga kılmay meded köp
kirdeşim

Tingri yâr oldı bilingiz barça kardaşım
mining

(ŞHD; 166, 141/10)

meşhur (Ar.) kıl-: Meşhur etmek,

söhret sahibi olmak.

Şibânî şer' yolını kılıp-sin il ara
meşhur
Muti olgay sanga âlem bu haslet birle
pey-der-pey
(ŞHD; 276, 297/1)

mihmân (Far.) kıl-: Konuk, misafir
olmak.

Vakt ol mehning hayâli kelse mihmân
kılga-min
Bil aning şukrânesiga özni kurbân
kılga-min
(ŞHD; 204, 197/5)

mu'ammâ (Ar.) kıl-: Bilemece,
yanıltmaca, muamma yapmak.
Yüz yigirmidin kılur-min bir
mu'ammâ mât üçün
Yüzde birni kim yigayın neylesün bu
at için
(ŞHD; 309, 371)

mu'attar (Ar.) kıl-: Hoş ve güzel
kokmak.
Işk ivin kılding mu'attar anber-
eşânıng bile
Aldaban könglümni aldıng la'l-i
handâning bile
(ŞHD; 259, 274/10)

Kıldı âlemni mu'attar zülfüng ay zibâ
sanem
Yâ mu'anber şebnemni sünbüllerining
üstide
(ŞHD; 263, 280/10)

muhtasar (Ar.) kıl-: Kısaltmak.

Ne hurşiddür nigü zerre irişmes
Manga hûrşîd bu sırnı muhtasar kıl
(ŞHD; 180, 162/5)
Cemâlingdin cihânı çehre-ver kıl
Uzatmagıl hikâyet muhtasar kıl
(ŞHD; 182, 166/1)

muhtelif (Ar.) kıl-: Çeşitli, türlü,
birbirine uymayan, zıt, ihtilafa
düşmek.

Altan kaan manâsı budur bular
kavlince
Nayman Osmân baş bolgay kıl
muhtelif bilgince
Munlar başını yıggıl il ulus imin
bolsun
Uşbu sırnı aymadım kim tapkusı
ölginçe
(ŞHD; 310, 376)

muhtesip (Ar.) kıl-: İnzibat ve
belediye işlerine bakan kişi olmak.
Ger kâdî birlen muhtesip kılğay idi bir
çâşnî
K'o harâbât-ı deyrde ol bolğay irdi
dürd-nûş
(ŞHD; 154, 125/1)

mübeddel (Ar.) kıl-: Değiştirilmiş,
değişmiş.
Mîr Bâverdî mu'ammânı mübeddel
kılınız
Tîzrak irmes bu mu'ammâ sıdk ilen
çınım turur

Boldı yömsiz Mollâ Ahmed aş
yigende bilingiz
Bu mu'ammâ hezl imes ki mâddesi
çınım turur
(ŞHD; 317, 400)

müdârâ (Ar.) kıl-: Kin ve hüsümeti
gizleyip zahirde dostluk gözterme,
yüze gülme, davranma, münasebette
bulunmak.

Âdil oldur nefsinge dâyim müdârâ
kılsalar
Ol kişining sohbeti te'sîr iter bil cân
ara
(ŞHD; 81, 21/10)

müheyyâ (Ar.) kıl-: Kolaylaştırmak,
hazır hale getirmek.
Bu köngülning şehrini kıldım
müheyyâ yâr üçün
Kilip ol yarning hayâli tolsa virânım
mining
(ŞHD; 172, 150/5)
Tün ü kün kılmay uşol kılıp müheyyâ
işlerin
İşite-min özgelerdin işni burunrag
eylemiş
(ŞHD; 151, 120/1)

mülâkât (Ar.) kıl-: Görüşmek.
Mini kör fâni boldum köhne canga
Mining birle kılur derdi mülâkat
(ŞHD; 95, 40/1)

münâcât (Ar.) kıl-: Allah'a
yalvarmak, Allah'a dua etmek.

Köngülde bar durur bil zülf-i ma'sûk
Kaşı mihrâbıda kılsam münâcât
(ŞHD; 94, 40/5)

münevver (Ar.) kıl-: Nurlandırmak,
nurlu kılmak, aydınlatmak.
Mu'attar zülf ile hâling manga yitmes
mü ay dilber
Münevver kıldı közümnü müdevver
yüzde kaş itti
(ŞHD; 282, 308/10)

münfa'il (Ar.) kıl-: Alınmış, kırılmış,
incinmiş bulunmak.
Sâl-i hûk yılında sekbâk işi âhir boldı
bil
Târîhini tâ zâ kılduk anı sin yahşı bil
Boldı tenbel uşbu çirig darbıdın asru
helâk
Kirdin kurganga kaçıp ol ilni kılıp
münfa'il
(ŞHD; 307, 364/5)

mürekkep (Ar.) kıl-: Birleştirmek, bir
araya getirmek.
Ne nimetlerdin mürekkep kıldım imdi
tu'meni
Derd ü gâm birle bu mungdın
közlerim yaşı akıp
(ŞHD; 86, 28)

müyesser (Ar.) kıl-: Kolay nasip
olmak.
Miskîn Şibân kaşığa hîç biri kilmedi
Kılsa müyesser Hudâ neyleyin ehl-i
irak

(ŞHD; 163, 137/1)

müzehheb (Ar.) kıl-: Altınla

yaldızlanmış, süslenmiş.

Laceverd birle müzehheb kılsa hûblar
kaşların

Kim herining hûbları taklidi yok gül-
zar ara

(ŞHD; 80, 20/5)

Bil ki cemâling körüp boldı hâcil
zemherîr

Kıldı müzehheb anı açtı yüzün berg-i
nâr

(ŞHD; 111, 65/5)

Yir yüzün kılsa müzehheb bilingiz fasl-
ı bahâr

Yâr hayâlindin açılıptur miningki gül-
şenim

(ŞHD; 196, 186/1)

nâle (Far.) kıl-: Feryat ve figan
etmek.

Cânıma cânsız neşât yok neyleyin min
ay tabîb

Gül yüzinde reng körmey nâle kılmas
andelîb

(ŞHD; 84, 25)

Nâleler kılsam firâkıydın yaraşur her
seher

Nâle vü âhım tütünü turra-i Keyvân
bolur

(ŞHD; 116, 73/5)

Şibânî yarınğ cevriga imdi kılmagıl
nâle

Kim ol yâr-ı cefâ pîşe tabîbîdür ‘aceb
hâzık

(ŞHD; 162, 135/10)

Şibânning mürğ-i cânı nâle kılsa
Uyalgay kaşıda hasret hazîn hem

(ŞHD; 195, 185/5)

Yüzi zibânı körmey nâle kılmas
bülbul-i miskin

Lebi şekker firâkıında ne dir-sin tûtî-i
cânım

(ŞHD; 200, 191/1)

Nâle kıldım âşikâne derdime mahrem
kanı

Dilberim hecrinde yitken zahmıma
merhem kanı

(ŞHD; 276, 298/5)

nâm (Far.) kıl-: Feryat etmek,
inlemek.

Nâm kılsang ukreni yarım âvâzını
kiter

Âd birle kapsasan guşandın ol demi
çıkar

(ŞHD; 311, 377/1)

nasîb (Ar.) kıl-: Hak, nasip, pay,
Allahın takdiri, kısmet.

Ol ki miskinlerge dünya devletin kıldı
nasîb

Ahiretning devletin hem birse hiç
irmes garîb

(ŞHD; 82, 22)

Ay Şibânî vaslını dâyim tiler-sin
Tingridin

Neyleyim kim derdini Tingri nasîb
kılmış manga

(ŞHD;75, 13/10)

Yârdın ger ayrılıp hicrânga boldum
mübtelâ

Bar ümidim kim visâlini Hudâ kılgay
nasîb

(ŞHD; 84, 25/10)

nasîhat (Ar.) kıl-: Nasihat etmek,
öğütlemek.

Işk mevcînde nasîhat kılguçının
fehmi yok

Zülfünün çevgânıdın bil perhîz itmek
sûd imes

(ŞHD; 145, 111/10)

Her niçe kıldım nasihat ol Herînin
halkına

Kılmadılar gûş mundag halk nâ-dân
olmasun

(ŞHD; 226, 229/1)

Hiç mecâlîm yok turur va'z u nasihat
kılgalı

Serv-kadler anberîn turrasıdın yaydı
nitey

(ŞHD; 285, 312/10)

nâz (Far.) kıl-: Naz etmek, naz
yapmak, yalvarmak.

Ay Şibânî cân bile maksûd-ı cânân
izdeme

Cânsızın tapsang anı cânânedin hem
nâz kıl

(ŞHD; 175, 154/10)

nazar (Ar.) kıl-: Nazar etmek,
dikkatlice bakmak.

Cehre-i ayga nazar kılman visâling
barıda

Közge ilmen lâleni yüz üzre alıng
barıda

(ŞHD; 79, 19/10)

Bu köngül kuşu melâyik kuşlarıdın
turfadur

Güllere kılsam nazar âşüfte eyler dâmı
yok

(ŞHD; 159, 131/1)

Nazar kılurğa körünmes bu dûd-ı
âhımdın

Figân u âhım ile toldı günbed-i eflâk
(ŞHD; 174, 153/5)

Kıl nazarî gül-varak-ı sun ara

Ni hoş irür gül yüzide nokta hal
(ŞHD; 177, 158/1)

Nazar birle ölügni tirgüzür-sin

Min-i bî-çârega hem bir nazar kıl
(ŞHD; 180, 162/10)

nevâyî (Far.) kıl-: Makam, ahenk,
çoşku etmek.

Kıl ay mutrıb nevâyî kıl kı vakt-i ayş u
işretdür

Kiltür câm-ı mürevvaknı ki hoşdur
bâde fasl-ı dey

(ŞHD; 276, 297/10)

nevha-ger (Ar.+Far.) kıl-: Ağıtçı,
ezgili yanık deruni.

Besâ zâhid bu yolda zen-sıfatdur

Kil ay mutrib bu yolda nevha-ger kıl
(ŞHD; 183, 166/5)

nezâre (Ar.) kıl-: Bakmak, seyir
etmek.

Kir bahr-i ışk içre hîredni kenâre kıl
Akl u hûşung kitergil uşandın nezâre
kıl

(ŞHD; 183, 167/1)

nezzâre (Ar.) kıl-: Seyretmek,
gözlemlemek, bakmak.

Ol zekânı öpe vü gül-gûnedin
nezzâre kıl

Kim irür bir alma kim rengi irür ak u
kızıl

(ŞHD; 180, 162/1)

Sun-ı Haknı bilmegen gül yüzine
nezzâre kıl

Kimdin aldı reng ü bu ganca-sıfat ak u
kızıl

(ŞHD; 180, 163/5)

nihân (Far.) kıl-: Gizlenmiş, gizli
saklı, gizlemek.

Bu Şibânî ışk râzın kim kılur irdi
nihân

İl ara fâş oldu vü her yirde aytıldı yana
(ŞHD; 250, 262/1)

nisâr (Ar.) kıl-: Para dağıtmak, saç
dağıtmak.

Veh ki kilür yolga kıldım köz dür-
eşânın nisâr

Tilmüre her yol başında közlerim
dûçârdur

(ŞHD; 119, 77/1)

nişâne (Far.) kıl-: İşaret, nişan, iz,
belirti.

Ayb itme imdi zâhid mini nişâne kıldı
Bilgil ki nâvekidin tenimde yok bütünü
(ŞHD; 284, 310/5)

özni kurbân (Ar.) kıl-: Kurban etmek.
Vakt ol mehning hayâli kelse mihmân
kılga-min

Bil aning şükrânesiga özni kurbân
kılga-min

(ŞHD; 204, 197/5)

perâkende (Far.) kıl-: Dağımk,
darmadağın etmek.

İşk aklıngnı perâkende kılur ay sûfi
İşkının nüktesi bil zülf-i perîşân birle
(ŞHD; 265, 283/1)

perişân (Far.) kıl-: Perişan olmak, zor
duruma düşmek.

Her kiçe vaslınğ çerâğı mâh-tâb olmuş
manga

Ay sanem Tingri üçün zülfünğ perişân
kılmangız

(ŞHD; 140, 104/5)

pervâz (Far.) kıl-: Uçurmak, uçmak.

Ol sanemning ilgidin altun piyâle
içkeli

Cân kuşu cân kûyige anka bigin
pervâz kıl

(ŞHD; 175, 154/5)

perverîş (Far.) kıl-: Yetiştirme
büyütme, besleme, eğitme, terbiye
etme.

Serv-i gül bilmen neçün ol bağbandın
su tiler

Ay közüm kıl perverîş bu kevkeb-
eşân barıda

(ŞHD; 79, 18/5)

Ebr-i nevrûzî boluptur közlerimdin ay
Şibân

Perveriş kılsang yaraşur bağların
nev-tâkde

(ŞHD; 249, 259/10)

Cân çikiben bâğbânlar kılsa bâğın
perveriş

Hasret ile hüsnüni körgüzse gül-zâr
özgece

(ŞHD; 252, 264/10)

peydâ (Far.) kıl-: Göstermek, ortaya
çıkartmak.

Dilberimning servini körgil niler
peydâ kılur

Kîş ü kunduz u tiynni as bile zîbâ kılur
(ŞHD; 134, 95/1)

Her bir yüzüm ol turra yüz fitne kılur
peydâ

Ol zülf târikidin oldı kâdî ikrârım
(ŞHD; 196, 187/10)

pür-hüner (Far.) kıl-: Hünerli,
marifetli olmak.

Harf-i rı vü kâf elif içinde kıldım pür-
hüner

Bilingiz her kişining lâfı ki bardur bu
yiter

(ŞHD; 310, 373/5)

ra'nâ (Ar.) kıl-: Hoş, güzel, latif,
çekici, parlak, cazibeli olmak.

Gül yüzige her sarı sümbülni tartsa her
zamân

Bâğ için cennet kılur cennetni ol ra'nâ
kılur

(ŞHD; 134, 95/1)

rahîm (Ar.) kıl-: Merhametli, acıyan,
affedici.

Pîr Hâfız hakkıda fazlınıgı kılğıl ay
kerim

Târîhi hem fazl boldı lutf u ihsân kıl
rahîm

Mürşîd-i Hâfız ilâhî irdi Şibân hakkıda
Âhiret rahmetini kılğıl ilâhi sin âzim
(ŞHD; 308, 366/10)

rahm (Ar.) kıl-: Acımak, merhamet
etmek.

Ya ilâhe'l-âlemin biz bendelerga rahm
kıl

Sin keremdin özr-h ah u biz hatadın
şerm-sar

(ŞHD; 66, 2/5)

Gam-gîn ü nâ-tüvân-min miskinge
rahm kılğıl

Yoktur manga habîbîm sindin öngin
tayanmak

(ŞHD; 156, 128/1)

rahmet (Ar.) kıl-: Acımak, esirgemek, merhamet etmek.

Pîr Hâfız hakkıda fazlını kılğıl ay
kerim

Târîhi hem fazl boldı lutf u ihsân kıl
rahîm

Mürşîd-i Hâfız ilâhî irdi Şibân hakkıda
Âhiret rahmetini kılğıl ilâhi sin âzim
(ŞHD; 308, 366/10)

rakîb (Ar.) kıl-: Rakip, rekabet etmek.

Çün mining birle habibim zikri bardur
dâyima

Bu mahabbet kûyide manga ne kılğay
şûm rakîb
(ŞHD; 84, 25/1)

raks (Ar.) kıl-: Dans etmek, oynamak.

Raks kıldım zerre tig tâ kördüm ol
aydın şu'â
Hiç boldı zerre her geh kördi hûrşîd-
peykerî
(ŞHD; 293, 323/5)

rast (Far.) kıl-: Doğrultmak.

Şibânî sözüng kıska kıl yürür yolıngı
rast kıl

Tûtî sözü şekker turur murdâr karga
nâ-kesân
(ŞHD; 222, 222/5)

Mutribâ bizge kitür tuhfe-i uşşâk u
ırâk

Bûselik rast kılıp mürğ-i hoş-elhân
birle

(ŞHD; 265, 283/1)

red (Ar.) kıl-: Geri çevirme, itip öteye atmak, defetmek, kabul etmemek.

Her niçe min yâr vaslın izdesem red
kıldı nefis

Işk yolında anıng tig hiç kim merdûd
imes

(ŞHD; 145, 111/1)

riyâ (Ar.) kıl-: Gösteriş yapmak, ikiyüzlü davranmak.

Ay muhtesîb-i nâ-dân sin niçe riyâ
kılding

Ser-mest-i elestdür-min ez kayd-ı riyâ
cestem
(ŞHD; 194, 183/1)

rûşen (Far.) kıl-: Aydın, parlak, münevver etmek.

Hûb-rûylar yâdın rûşen kılur bir
rûhnı

Uşbu sırnı bilmegen asru boluptur
lâdeî
(ŞHD; 252, 265/10)

rüsfa (Ar.) kıl-: Rezil rüsva etmek.

Her köngül bil ışkda gavga kılur
Aklını bî-hûde ol rüsfa kılur

(ŞHD; 123, 82/5)

Ol nergis-i mestâne ol meclis-i yek-
rengî

Ol ayş şarâbında rüsva kıludur hâli
(ŞHD; 275, 295/10)

rüsvâyî (Ar.) kıl-: Rezil, rüsva etmek.

Işk rüsvâyî kılur meyden başın
Köz bile kilgil min-i şeydânı kör

(ŞHD; 133, 93/10)

sabr (Ar.) kıl-: Sabretmek, sabırlı olmak.

Ay Şibânî sabr kıl çün birdi Hak
nusret sanga

Üçkongurga yürüding nesl-i Urus Hân
üstine

(ŞHD; 251, 263/1)

Mollâm bu dünyâda ne kim kilse kiter
Dünyânın işi birbiridin boldı beter

Bol sabrda muhkem öcüm alay diseng

Kim sabr kılur kişige bu dünyâ niter

(ŞHD; 299, 337/1)

sabûr (Ar.) kıl-: Çok sabırlı davranmak.

Ay Şibânî kirpügi nişterine kılğıl sabûr

Hoş yaraşur sürme köz üstide kirpük
bolsa kaş

(ŞHD; 148, 114/1)

saykal (Ar.) kıl-: Cilalamak, parlatmak.

Ol hilâl kaşının üstinde nâzik hâli bar

La'line saykal kılurda şebnemining alı
bar

(ŞHD; 132, 92/5)

secde (Ar.) kıl-: Secde etmek.

Kim sining kaşing körüp mihrâb secde
kılmasa

Zâhid ü sûfi uşol menzilde bolmasdur
garîb

(ŞHD; 90, 36/1)

Kaşını körüben zahid kaçan kim
kılmasa secde

Perîler kûyide hiç kim aning tig
bolmagay fâsık

(ŞHD; 162, 135/5)

sefer (Ar.) kıl-: Sefere çıkmak, savaşa çıkmak.

Ta ki Semerkand sarı azm-i sefer kıldı
yâr

Könglüm irür şu'le-hîz közüm irür
eşk-bâr

(ŞHD; 111, 65/10)

Her kün gâmı ışkıldın könglüme sefer
kılur

Sad tevbeni sındurup yüz tevbe eser
kılur

(ŞHD; 113, 69/10)

Besî şöhet köterdi zâhid ü şeyh

Sin imdi sûy-ı meyhâne sefer kıl

(ŞHD; 183, 166/5)

senâ (Ar.) kıl-: Övmek, methetmek.

Her niçe müşkil işingdür birdi Hak
nusret sanga

Nefs-i dünya öltürüp uklamayın kılğıl
senâ

(ŞHD; 76, 14/1)

Köz üstine kaşların mihrâb-ı senâ
kıldım

Kûyinde sücûd itmey bâtında safâ
bolmas

(ŞHD; 144, 110/5)

ser-nigûn (Far.) kıl-: Baş aşağı, hakir görmek.

Hurşîd yüzüğe tüşken zülfi ayagka
yitti
Zülfini ser-nigûn kıl fehming ıragka
yitti
(ŞHD; 318, 407/1)

sevdâ (Far.) kıl-: Sevdalanmak.

Ol la'l-i Bedahşândın ol zülf-i
perîşândın
Mini bu sıfat itkeç uş sevdâ kılur hâli
(ŞHD; 275, 295/10)

sıfat (Ar.) kıl-: Sıfatlandırmak.

Bilini kıl dise bolur ağzı hod pinhân
irür
Pes munung digge sıfat kılmak kaçan
imkân irür
(ŞHD; 138, 102/1)

suret (Ar.) kıl-: Şekil vermek,
şekillendirmek.

Ay cânımung cânânı sin min
garkaning deryâ-sin
Bî-hûde suret kim kılur suret bile
endâmı yok
(ŞHD; 158, 131/10)

şâdî (Far.) kıl-: Şadlık, neşelilik,
sevinçlilik.

Gâh gamgîn gâh şâdî kılayur devr-i
felek
Özini zîver kılur ol pîre-zâl-i çâderî
(ŞHD; 292, 322/5)

şâh (Far.) kıl-: Padişah, hükümdar yapmak.

Bil özingni tört zıddan kıldı şâh
Dahı nurı birle kıldı sini mâh
(ŞHD; 67, 3)

şefâ'at (Ar.) kıl-: Şefaet etmek.

Bil zamân kılğıl şefâ'at bu Şibânîga
Hâşimi
Kıldım ol firkat tüninde asrı susap
özgece
(ŞHD; 262, 278/5)

şer (Ar.) kıl-: Kötülük, şer, fenalık,
zarar.

Meyl anıng dip bir mesel barça velî
hubbü'l-vatan
Bil vatan aslını kıldı şer ile ol Abtahî
(ŞHD; 291, 321/5)

Ay Şibânî şer'ini kıl tende cânıng
barıca

Ol durur ikki cihânda bil müseffî
Medenî
(ŞHD; 292, 321/1)

Ay Şibânî uşbu mekruh dünyide
Şer'ini kılsang dââyım boldung helâl
(ŞHD; 70, 6/5)

şerh (Ar.) kıl-: Şerh etmek,
açıklamak.

Bu savukning şerhini kılsa kalem yüz
yıl tamâm
Yüzde birin kılmağay kim asru köp
boldı savuk
(ŞHD; 163, 136/10)

Şerh kılsa bolmas ırmış zülfining her
fi'lini

Ay köngül kuşu ne dir-sin tümen
ef'âlidin

(ŞHD; 223, 225/5)

şeydâ (Far.) kıl-: Divânelik yapmak.

Ol peri bir gâmze-i gammâz ile

Âşık-ı ser-geşteni şeydâ kılur

(ŞHD; 123, 82/10)

Belki âşık vasl tapmay vâsıl olsa

dünyâda

Gerçi âşık ölügin körse uşol şeydâ

kılur

(ŞHD; 134, 95/1)

Cânâneler şeydâ kılur könglümni

anber kâküling

Cânımnı örter her zaman hicrân

tüninde sünbüling

(ŞHD; 167, 143)

şikâyet (Ar.) kıl-: Sızlanma, şikâyet
etmek.

İrteki yurtdın hikâyet kılğalı kögsüm
yarıp

Yâr firâkında şikâyet kılğalı gamdın
tolup

(ŞHD; 87, 30/5)

şîve (Far.) kıl-: Naz, eda, tavır, işve
yapmak.

Şibânga kılur gamze her tünle kılur

şîve

Ol gamze vü ol şîve uş boldı harîdârım

(ŞHD; 197, 187/1)

Ma'şûk niçe zîbâdur âşık anga
şeydâdur

Anga fidâdur cânım her niçe kılur şîve
(ŞHD; 247, 257/10)

Min mestek ü dîvâne ol nergis-i
mestâne

Her türlü kılur şîve uşşâk ile âzâde
(ŞHD; 261, 276/1)

şu'be-bâzın (Far.+Ar.) kıl-:

Hokkabazlık yapmak.

Şu'be-bâzın kılmayın kılduk bu dünyâ
ayşını

Uşmunga kim aldanımas bolsa Sultân
Sencerî

(ŞHD; 292, 322/10)

ta'arrüc (Ar.) kıl-: Yüceltmek.

Takı nefsin murâdın birmeyin tip

Şeri'ât ilmini kıldım ta'arrüc

(ŞHD; 98, 45/11)

tâ'at (Ar.) kıl-: İtaat ve ibadet,
Allah'ın emirlerini yerine getirme.

Tün ü kün tâ'at kılurğa hâris irdi hem
ra'ûf

Ol idi fakr u fenâda bil cevâd u bil
ganî

(ŞHD; 291, 321/5)

tahammül (Ar.) kıl-: Tahammül
etmek, sabretmek.

Derdinge dermân kılıptur her zaman
kadgurmagıl

Kıl tahammül ay Şibânî ışkın merhem
yakıp

(ŞHD; 85, 26/5)

Ay Şibânî kıl tahammül yâr ümidi bile
Anı kim men eylese ol dem sezâsın
tapkusı

(ŞHD; 275, 296/5)

taharrüc (Ar.) kıl-: Terk etmek.

Hudâning sun'ına kıldım teferrüc

Uşandın özgedin kıldım taharrüc

(ŞHD; 98, 45/11)

Özüm bilmey özümge işler işlep

Ne kıldım bilmeyin kıldım taharrüc

(ŞHD; 98, 45/5)

Hudâning sun'ına kıldım teferrüc

Uşandım özgedin kıldım taharrüc

(ŞHD; 126, 85/5)

taklîd (Ar.) kıl-: Benzemeye

çalışmak, öykünmek.

Yiti kişverde bu hûblar sanga taklîd

kılur irdi

Letâfet mülküning şâhı sin ok sin bir

gül-i ahmer

(ŞHD; 139, 103/10)

takviyet (Ar.) kıl-: Kuvvetlendirmek,

desteklemek.

Uş munung tig yitti ef'âl sinde bâr

Ger bularga takviyet kılsang bozar

(ŞHD; 128, 87/5)

taleb (Ar.) kıl-: Talep etmek, istemek

arzulamak.

Sin imdi hafsalanga yaraşa talep kılğıl

Ümiding üzme ki âhir Hudâ kılur

sebebdin

(ŞHD; 235, 241/5)

Harîf-i pîr-i mûgânnı taleb kılur birev

Eger sin olsang âzâd vücudung it girev

(ŞHD; 238, 246)

Hak yolın kılğan taleb abdâl u evtâd

tapmadım

Özni halkdın kizleyür Hak yolının

dîvânesi

(ŞHD; 272, 293/5)

Eger ol gevher-i deryâ taleb kıl ilginge

kirgey

Yana ol bolgay u in hem velî ne an ne

in bolgay

(ŞHD; 290, 319/5)

tama (Ar.) kıl-: Arzu etmek, ummak.

Lâline kıldım tama ol ta'neçi dildârdın

Ma'na izde ay köngül ol turra-i

tarrârdın

(ŞHD; 203, 196/10)

tarrâr (Ar.) kıl-: Yan kesici,

dolandırıcı olmak.

Ol turra-i tarrârı kıldı mini âşüfte

Hoştur manga ay sûfî îkrârı vü inkârı

(ŞHD; 287, 315/1)

tasrih (Ar.) kıl-: Apaçık söylemek,

düşünceyi rahatça ifade edebilmek.

Mürîd-i ışk boluptur Şibânî-i miskin

Did işâret ile kılmadı anı tasrih

(ŞHD; 100, 48/1)

te'hîr (Ar.) kıl-: Ertelemek, tehir

etmek.

Kâdî vü müftî bilingiz ışk sırrını didim

Bu Şibânî mecnun oldu kılma imdi
te'hîrrin

(ŞHD; 207, 201/5)

teberrüc (Ar.) kıl-: Süsleme, takıp
takıştıрма.

Şibânî körklü yüzdin yaşı tınmas
Yaşımdın uftanıp kıldım teberrüc
(ŞHD; 98, 45/10)

tebessüm (Ar.) kıl-: Gülümsemek,
tebessüm etmek, gülmek.

Tebessüm kılsang ay dilber uşol lâ'l-i
suhan-verdin
Tişingdür lü'lü-yi lâ'lâ lebing yâkut-ı
ahmerdür
(ŞHD; 113, 68/1)

Bahâr nisânları saçgan kanı dane
yüncü

Tebessüm kıl yaşunmasun sade
agzing içindendür
(ŞHD; 122, 81/5)

tedbîr (Ar.) kıl-: Çare, tedbir
tutulacak yol.

Zülfining zulmâtı imânımnı alsa ni
'aceb

Boynuma zünnâr baglaptur kılınız
tedbîrim
(ŞHD; 207, 201/1)

Kim ezeldin böyle takdîr böyle boldı
neyleyin

Kudretin Hak böyle kıldı özge tedbîr
neyleyin

(ŞHD; 215, 212/1)

tederrüc (Ar.) kıl-: Anlama, kavrama.

Uşol anka bigin taglarda uçmay
Hudâning İslâmın kıldım tederrüc
(ŞHD; 98, 45/5)

tefekkkür (Ar.) kıl-: Düşünme,
düşünceye dalma, zihin yorma.
Bularga bir nefes kılsak tefekkkür
Usandın açulur nûr-ı hidâyet
(ŞHD; 94, 39/10)

teferrüc (Ar.) kıl-: Gezmek, gezip
görmek, seyretmek, gezinti yapmak.
Hudâning sun'ına kıldım teferrüc
Uşandın özgedin kıldım taharrüc
(ŞHD; 98, 45/11)

Hudâning sun'ına kıldım teferrüc
Uşandım özgedin kıldım taharrüc
(ŞHD; 126, 85/5)

telbîs (Ar.) kıl-: Aldatmak, işe hile
karıştırmak.

Telbîs kılatur şeytân her tünde cefâsı
bar

Kün togdı vü ayş kılğıl meyhâne tola
berdür

(ŞHD; 137, 100/5)

temennâ (Ar.) kıl-: Dilek ve istekte
bulunmak, temenna etmek.

Dilberin vaslınğ temennâ kılğalı
müşkil irür

Körsetip efsûn kılıp bir hâlidin ming
dânesi

(ŞHD; 279, 302/1)

tesebessüm (Ar.) kıl-: Gülümseme, güler gibi olma.

Tesebessüm kılsang ol gonca-lebingdin

Digey-sin bal çalar kaymak içinde
(ŞHD;77, 16/1)

tevbe (Ar.) kıl-: Tövbe etmek.

Her ki dâîdur içer sâgar bu mevsim
lâle tig

Tevbe kılğanlar işige gonca-handândur
yana
(ŞHD; 258, 272/10)

teveccüh (Ar.) kıl-: Bir yere doğru hareket etmek, yönelmek.

Ayb bolgay il közünde her teveccüh
kılmaging

Körmese hergiz kişi anda nihân
bolmak kirek
(ŞHD; 171, 149/10)

tilbe kıl-: Deli etmek.

Mini Ferhân yanlıg tilbe kıldı ol leb-i
şîrîn

Yangı Mecnûn olup kildim kılmg
taglar hazer mindin
(ŞHD; 228, 232/5)

Âteşîn la'li firâkı tilbe kıldı il ara
Akl u huşum mûm bigin ol la'l enâr
eyledi
(ŞHD; 269, 289/5)

töhmet (Ar.) kıl-: Suçlamak, töhmet altında bırakmak.

Bu gavga içre töhmet kılsa manga
Şeyhü'l-İslâmi

Ki ârif bolur ol kişi bu gavgalardın
atlanmas

(ŞHD; 146, 112/1)

Barı ol kadî vü müftî yolmadı töhmet
kıla

Işk sırrın kayda bilsün söyle
destânıngnı sin
(ŞHD; 227, 230/1)

tuhfe (Ar.) kıl-: Hediye, armağan etmek.

Bolmaganıdın ne gamdur mihmânı yâr
hem

Bu Şibânî eyle tuhfe kıldı uş cânığaça
(ŞHD; 261, 277/1)

ümîd (Far.) kıl-: Ummak, umut etmek.

Min sining-min sanga ok kıldım ümîd
Sindin özge mini kim otdın alur
(ŞHD;68, 4/1)

Min sining-min sanga ok kıldım ümîd
Sindin özge mini kim otdın alur
(ŞHD;68, 4/1)

va'de (Ar.) kıl-: Söz vermek, vadetmek.

Ay köngül sin saklagıl ol ahd u
peymâningnı sin

Kim elestde va'de kılğan ang-çı
mihmanıngnı sin
(ŞHD; 226, 230/10)

vefâkâr (Ar.) kıl-: Vefalı, sözlerinde duran, kararlı.

İ'timadi ne kılur-sin bu felekning
mihrine
Ay vefâdâr kıl vefâ hüsn ü kemaling
barıda
(ŞHD; 80, 19/1)

virân (Far.) kıl-: Yıkık, dökük,
yıkılmış, bakımsız, harap.
Negam ışkıng köngülñi kılsa virân
Kim ürür dâyimâ vîrânede genç
(ŞHD; 98, 46)
Anga lâyik mâ-hazarnı tapmasam min
neyleyin
İzdey anıng tuhfesin cismimni virân
kılga-min
(ŞHD; 204, 197/5)
Büt-hâneni virân kılıp meyhâneni
ma'mûr kılıp
Külhan imesdür menziling gül-şen
heves kılğıl revân
(ŞHD; 221, 222/5)

yâd (Far.) kıl-: Zikretmek, anmak,
hatırlamak.
Subh-dem Hak sözlerindin yâd kıl
Mıng bir atın könglünge bünyâd kıl
(ŞHD;66,3)
Baglama kîne ay sanem könglüng
içinde her zamân
Kim sini yâd kılmagan hîç kişi
bolmadı amân
(ŞHD; 318, 406)

yagma (Far.) kıl-: Yağma, zorla mal
kapma.

Yagma kılatur her dem türkâne
közüng dilber
Yagma ne aceb sindin dildâr u mogul-
çîn sin
(ŞHD; 213, 210/5)
Karakçı irür közüng sürme anga ne
hacet
Yagma kılatur he dem ol kâfir-i Tâtârı
(ŞHD; 287, 315/5)

yahşı kıl-: Düzenlemek.
Mollâ anka yahşı kıldıng atı durur
nehr-i nev
İmdi anı igmege kılğıl besî sin serv-i
gev
Asru yaman imgetip-sin bul üçün ol
ilni köp
Sining atıngnı ataydur uşbu iller misl-i
div
(ŞHD; 314, 392/10)

yara kıl-: Yaralamak.
Sining ışkıngnı saklay alman köngülde
Közüm gammaz anı kılmakga yara
(ŞHD;72, 9/5)

zâhir (Ar.) kıl-: Ortaya çıkmak, zuhur
etmek.
Her niçük olsa olsun zâhir kılay
tama'nı
Vaslıdın özge yoktur şibânîning oyunı
(ŞHD; 284, 310/5)

zâyî (Ar.) kıl-: Boşa çıkarmak.

Dilber-sin ü sultân-sin zibâ-sin ü
ra'nâ-sin
Işkıng yolıda min-min zâyî mini kılma
sin
(ŞHD; 210, 206/1)

Zîbâ (Far.) kıl-: Süslü, güzel olmak.
Dilberimning servini körgil niler
peydâ kılur
Kîş ü kunduz u tiynni as bile zîbâ kılur
(ŞHD; 134, 95/1)

Zîver (Far.) kıl-: Süslemek.
Gâh gamgîn gâh şâdî kılâyur devr-i
felek
Özini zîver kılur ol pîre-zâl-i çâderî
(ŞHD; 292, 322/5)

ol-:

Âciz (Ar.) ol-: Gücü yetmemek, aciz
olmak.
Bu kış âciz oldu körüng karga dig
Semerkandnı bed-nâm kıldı tamâm
(ŞHD; 187, 173/10)

Adaş ol-: Adları bir olmak.
Miskîn Şibânî sözüng her sözde şîrîn
oldı
Bu söz ile her tünle Hüsrevga adaş
oldum
(ŞHD; 184, 168/10)

Âdil (Ar.) ol-: Adalet sahibi, adaletli,
hakkı teslim eden.
Âdil oldur nefsinge dâyim müdârâ
kılsalar

Ol kişining sohbeti te'sîr iter bil cân
ara
(ŞHD; 81, 21/10)

âşık (Ar.) ol-: Birine sevgiyle bağlana,
tutulan, vurgun, mübtela olan.
Zâhide gül-çehreler la'l-i meyindin
yok nasîb
Âşık olang mey iç ü hem bâde-i gül-
fâm tut
(ŞHD; 95, 41/10)

Âşık olgannı dir imişler besî nâdân
kişi
Katreler közüm yaşındın kilse dâna
bolga-min
(ŞHD; 231, 235/10)

bahâr (Far.) ol-: Bahar olması.
Bâde birgil sâkîya fasl-ı bahâr oldu
yana
Uşbu mevsimde hayâlîm sad-hezâr
oldı yana
(ŞHD; 253, 266/1)

bahtiyâr (Far.) ol-: Talihli olmak.
Bu Şibânî andelîb oldu siveri ışkıda
Kitti gussa kaydu andın bahtiyâr oldu
yana
(ŞHD; 253, 266/10)

baş ol-: Baş olmak, önderlik yapmak.
Her kün kim anıng fikri cânımnı figâr
itti
Bu vechdin imdi min ışk ehligi baş
oldum
(ŞHD; 184, 168/1)

bî-hüner (Ar.) ol-: Bilgisiz,
marifetsiz, beceriksiz olmak.
Bî-hüner oldur kim anıng derdi yok
Derd bolsa yüz hüner izhâr iter
(ŞHD; 124, 83/10)

bî-ihtiyâr (Far.+Ar.) ol-: Elinde
olmayarak, iradesi dışında olmak.
Yüzüngnüng şem'i ruhsârın angıp
pervânedür könglüm
Ki yüzüng şu'lesi körüp besî bî-ihtiyâr
oldı
(ŞHD; 271, 291/10)

bî-karâr (Far.+Ar.) ol-: Karasız
olmak.
Kadıng âheste yillerdin nitek
tiprenedür dâyim
Ki yil tig ışkıng anı körüben bî-karâr
oldı
(ŞHD; 271, 291/10)

bî-tâkat (Ar.) ol-: Gücsüz, takatsiz
olmak.
Bî-tâkat oldum ışk ara sabr eyle dir-sin
dilberâ
Rahm eylegil behr-i Hudâ sabr
eylemek imkânı yok
(ŞHD; 156, 127/5)

cânân (Far.) ol-: Sevgili olmak.
Ay Şibânî cân bile sin saklagıl
könglüng ivin
Bir siver cânândın özge gayr cânân
olmasun
(ŞHD; 226, 229/5)

dâğ (Ar.) ol-: Yara olmak.
Ger felekning gerdişi uşbu tavidır
dâyimâ
Ay dirîgâ ay yüzinde yana dâğ oldı
nitey
(ŞHD; 285, 312/10)

devrân (Ar.) ol-: Devir, zaman olmak.
Ay Herîning dâniş ehli sulh sizge
yahşırak
Bar durur “es-sulhu hayrun” yoksa
devrân olmasun
(ŞHD; 226, 229/5)

emr (Ar.) ol-: Buyurma, buyruk, emir
olma.
“Ünzurû” emr oldı Hakdın “keyfe
yuhyi'l-arz” tip
Hem nazar ser-geşte vü hem akl
hayrândur yana
(ŞHD; 258, 272/1)

fâriğ (Ar.) ol-: Boş olmak, boş
kalmak.
Cân u baş âşıklarung kılur fidâ
Fâriğ olur dünyâdın ferdânı kör
(ŞHD; 133, 93/5)
Cihandın fâriğ olgan uşbulardur
Yok ol bil bu ışık tig hîç bâbî
(ŞHD; 289, 318/10)

fasl-ı bahâr (Ar.) ol-: Bahar mevsimi
olması.
Kış kitip anka bigin fasl-ı bahâr oldı
yana

Tökti ebr-i lü'lü yir müşg-bâr oldı
yana

(ŞHD; 258, 273/10)

fâş (Far.) ol-: Herkesçe bilinmek,
duyulmak, meydana çıkmak.

Sini gevher-firûş dirler sözüng cevheri
fâş olmas

Mini söz birle köydürgeñ uşol la'l-i
lebingdendür

(ŞHD; 123, 81/10)

Hüsn ehliga ay molla tilmürgeli yaş
oldum

Sırrın niçe kızledim köz yaşydın fâş
oldum

(ŞHD; 184, 168/1)

feth (Ar.) ol-: Feth, ele geçirmek.

Bu kişver fethidin songra ümidim bar
ki feth olgay

İrenler himmeti birle Horâsân u Irâk u
rey

(ŞHD; 276, 297/1)

gâfil (Ar.) ol-: Gafil olmak, dikkatsiz
davranmak.

Şibânî ıskıdın nefesî gâfil olmagıl

Her tünle anıng ile munung dig gazel
bolur

(ŞHD; 110, 63/1)

Açmagıl her kişining yüzine köz

Gâfil olma kil bu temâşânı kör

(ŞHD; 133, 93/5)

gark (Ar.) ol-: Batmak, boğulmak.

Eger talîb taleb-kâr-ı şeb-i kadr olsa ol
her tün

Kirek kim gark olup şâd olsa ol bahr-i

Ummân birle

(ŞHD; 268, 288/1)

habîb (Ar.) ol-: Sevgili, yar, dost,
yakın ve samimi olan.

Veh piyâle leblering sorgan sayı
oldum habîb

Min çıkar-min cevri gurbet veh anga
bolmış nasîb

(ŞHD; 90, 36/10)

hacil (Ar.) ol-: Utanmış, mahcup
olmak.

Dûr-feşân yakutıdın gevher-şinâs oldı
hacil

Dimedi hergiz yana yâkût-ı ahmerdin
hadîs

(ŞHD; 97, 43/10)

Dûr-feşân yakutıdın gevher-şinâs oldı
hacil

Dimedi hergiz yana yâkût-ı ahmerdin
hadîs

(ŞHD; 97, 43/10)

hâfız (Ar.) ol-: Kur'ân-ı Kerîm'i
ezberlemek.

Hâfız olgaç sûfilik birle ibâdet eyleben
Sarf kılabilmey bularnı toldurur ağzı

basal

(ŞHD; 181, 164/10)

hakîkât (Ar.) ol-: Gerçek olmak,
doğru olmak.

Her kim hakîkât olsa ma'sûkdın özge
bolmas

Âşık nasîbi boldı cevır ü cefâ navâle
(ŞHD; 263, 279/1)

Her kim hakîkât olsa ma'sûkdın özge
bolmas

Âşık nasîbi boldı cevır ü cefâ navâle
(ŞHD; 263, 279/1)

halâş (Ar.) ol-: Kurtulma, kurtuluş.

Kayu il kim kiliben bizge baktı

Halâş oldı talavdın misl-i adav
(ŞHD; 240, 248/5)

hâm (Ar.) ol-: Ham, çiğ, işlenmemiş,
sade olmak.

Ol zülf-i şeşti tuttu könglümni mâhî
yanglıg

Kim şest tig hâm oldı ol anberîn gûlâle
(ŞHD; 262, 279/10)

hân (Far.) ol-: Han, bey olmak.

Bu Şibânî gerçi hân oldı gedâyıngdur
sining

Kim fidâ eyler sanga yüz ming

munung dig taht u tâc

(ŞHD; 99, 47/5)

handân (Far.) ol-: Gülen,

gülümseyen olmak.

Her kim ki içse câm-ı mey ol turfa

dilber ilgidin

Gül-ber dig handân olup bülbül kibi

kılğay hurûş

(ŞHD; 154, 125/1)

Ah uşol Barlas-beçening köngli
sultândur yana

Sözleşe handân oluban şeker-efşândur
yana

(ŞHD; 257, 271/10)

hayf (Ar.) ol-: Yazık olmak.

Hayf olğay nâz itseng sâkî-i meh-veş
manga

Kim cünun ehlide körseng derd ile ser-
dâr-min

(ŞHD; 205, 198/10)

Niçe kün ömrüm ki kiçti hecride hayf
oldı hayf

Barayın vaslında ömrümni telâfî
eyleyin

(ŞHD; 218, 218/5)

hoş-güvâr (Far.) ol-: Tadı güzel,
lezzetli olmak.

Ay Şibânî yaz boldı bâde-i gül-reng iç

Kim zamân-ı ayş u câm-ı hoş-güvâr
oldı yana

(ŞHD; 259, 273/1)

hurrem (Far.) ol-: Neşelenmek,
sevinçli olmak.

Şibânî Barlasındın hurrem oldı

Sin ay nâyî kil ay efgân u nâle

(ŞHD; 246, 254/10)

huşk (Far.) ol-: Kuru olmak.

Huşk olur-sin zâhidâ yaz faslıda taşın
biter

Boldı ömrüng barça zâ'yî ışkda perhîz
eyleben

(ŞHD; 228, 231/10)

ırak ol-: Uzak olmak.

Niçe olsam ırak câna uşol şekl ü

şemâyildin

Bi-hamdi'llah hayâlindin közüm ivi

musavverdür

(ŞHD; 113, 68/10)

ışk (Ar.) ol-: Aşk, sevgi olmak.

Hüsn ehlini sivsem min tersâ ni

çelîpâdur

Her kimde ki ışk olsa ol himmetni

vâlâdur

(ŞHD; 138, 101/5)

imgen ol-: Eziyet, zahmet, dert olmak.

Niçe yıllar ışk sırrın kızler irdim il ara

Haddin aştı iştîyâkım özge imgen

olmasun

(ŞHD; 226, 229/1)

intizâr (Ar.) ol-: Bekleme, bekleyiş, gözetleme.

Visâling fikride ay gül hayâlim sad-

hezâr oldı

Aceb ger Laylâga Mecnûn mining tig

intizâr oldı

(ŞHD; 270, 291/5)

kadaş ol-: Akrafa, hısım kardeş olmak.

La'li meyidin asru mest oldum ü lâ-ya

kıl

Ay muhtesib nitkey-sin Mecnunga

kadaş oldum

(ŞHD; 184, 168/5)

karâr (Ar.) ol-: Karar, kararlılık, dingin olmak.

Kaysı til birle karâr olgay sining bu sözlering

Kaysı Mecnûndur mining dig

özgelerdin sormangız

(ŞHD; 140, 104/10)

kurbân (Ar.) ol-: Kkurban olmak, kendini feda etmek.

Kaşlaring yasınga kızlep oklaring

atkan zaman

Uşbu kögsümning içidin kîş kurbân olgusı

(ŞHD; 275, 296/1)

lâl (Ar.) ol-: Dilsiz olmak, konuşmamak.

Lâl olur vasf-ı cemâlidin aning her dem kalem

Hecr derdini Şibânî her kaçan tahrîr iter

(ŞHD; 103, 52/1)

Lâl olur vasf-ı cemâlindin aning her dem kalem

Hecr derdini Şibânî her kaçan tahrîr iter

(ŞHD; 122, 80/1)

lâzım (Ar.) ol-: Lazım olmak, gerekli olmak.

Her kişige lâzım oldur sözleşe

hubbü'l-vatan

Bil manga söz vâcîp oldı uşbu

Türkistân sarı

(ŞHD; 285, 313/1)

mağrûr (Ar.) ol-: Mağrur olmak,
gururlanmak, kibirli olmak.

Zülfîn sevâdın körsem fetvâ birür
yüzündin

Mağrûr olup özünge togrı sözini
aytmas

(ŞHD; 143, 108/5)

Devlete mağrûr olup mini sığınmas
dimegil

Sinsizin bu kasr-ı devlet manga
zindândur yana

(ŞHD; 254, 268/5)

Nâzenînler ay sanem hüsnünge mağrûr
olsalar

Cevher-i pâkize sin-sin barça
hayrândur yana

(ŞHD; 257, 271/10)

mahrûm (Ar.) ol-: Mahrum olmak.
Min ki çette-zâdening zülfini zünnâr
bagladım

Fâsıkı mahrûm oluptur zâhid-i şeyh-
zâdeî

(ŞHD; 264, 281/10)

mahv (Ar.) ol-: Mahvolmak, yok
olmak.

Dilberini körüp ârif vasf itti
kemâlindin

Akl u hîred u huşum mahv oldı
cemâlindin

(ŞHD; 236, 242/5)

mecnun (Ar.) ol-: Deli, çılgın olmak.

Kâdî vü müftî bilingiz ışk sırrını didim
Bu Şibânni mecnun oldı kılma imdi
te'hîrrin

(ŞHD; 207, 201/5)

Mini Ferhân yanlıg tilbe kıldı ol leb-i
şîrîn

Yangı Mecnûn olup kildim kılınğ
taglar hazer mindin

(ŞHD; 228, 232/5)

merğ-zâr (Far.) ol-: Çayırılık,
çimenlik, sulak yer olmak.

Her tarafka kim bakar-sin yir yüzidür
reng reng

Huşk topraklar körüng kim merğ-zâr
oldı yana

(ŞHD; 259, 273/1)

mest (Far.) ol-: Kendinden geçmiş,
sarhoş olmak.

Sin ü biz meydin içip mest olalı

Bilmeling biz küfr ü dîn ü hayr u şer
(ŞHD; 124, 83/10)

Ay Şibâni-sin ezeldin içkeli yârdın
şarâb

Baş ayaktın mest olup-sin ehl-i işret
tartar

(ŞHD; 102, 51/10)

Âteşîn yâkût lebindin yakılıp işkning
otı

Mey içip kim mest bolsa şol gûyung
çevgânîdür

(ŞHD; 126, 85/5)

Bu Şibânî uşbu kûy yolında mest
olgan üçün
İmdiding song her kişi andın özinge
külmengiz

(ŞHD; 140, 104/1)

Her kim ezeldin mest olur la'lingdin
özge câmı yok
Yüzüngdin özge subhı vü zülfüngdin
özge şâmı yok

(ŞHD; 155, 126/1)

Nefs hem-rehlıgıdın sin il kizler-sin
mest olup
Mest oldung uşbu dünyâ meyidin imdi
ayıl

(ŞHD; 181, 163/1)

İşretining şi'ridin içti Şibânî bu şarâb
Işk ilindin mest oluban hamr u baling
sakladım

(ŞHD; 186, 172/10)

Hoş hoş içip mest olmuşam derd-i
safın tanglamayın
Saf saf katar tarkatmışam buğra bota
çinemeyin

(ŞHD; 214, 212/1)

Min ezeldin mest olup-min
muhtesibning nişi bar
Muhtesib kâdi ara rindâne bolmay
nideyin

(ŞHD; 217, 215/10)

Mest olmay sözlemes bülbül çü
bustânlar ara
Her seher okur yüzüngdin katre
destânıng bile

(ŞHD; 259, 274/1)

Âteşin la'ling meyindin veh ki içtim
bâdeî

Mest olup yanmak ne hoştur belki
çette-zâdeî

(ŞHD; 264, 281/5)

Şibânî içip bâde mest oldu vü mecnun
hem

Ay sivgeni könglide hoş cilve kılur
hâli

(ŞHD; 275, 295/10)

Mecnun u mest olup-min sun'-ı

Hudânı körgeç

Zibâ Tâtâr bardur hûblar içinde Leylî
(ŞHD; 283, 309/5)

Şibânî mest olur ferruh kopuz çal

Aculsün könglide türlüğ çiçekler
(ŞHD; 134, 95/5)

La'li meyidin asru mest oldum ü lâ-ya
kıl

Ay muhtesib nitkey-sin Mecnunga
kadaş oldum

(ŞHD; 184, 168/5)

mihrâb (Ar.) ol-: Yay şeklinde
çizilmiş nakış süsleme.

Kaşlaring mihrâb oldu sevr-kadding
cân ara

Cân ara kadding eger bolmasa ol
cândın kiter

(ŞHD; 101, 50/10)

muhkem (Ar.) ol-: Sağlam olmak.

Ay Şibânî muhkem olgıl her ne kilse
yârdın
Her ne kılsa kılşun uşbu çette sultânım
mining
(ŞHD; 173, 150/10)

muhtâc (Ar.) ol-: İhtiyaç sahibi
olmak, muhtaç olmak.

Egerçi bâğbân muhtâc oldı bûstân
birle
İrür şûride bülbül hem mukayyed gül-
sitân birle
(ŞHD; 268, 288/10)

mukayyed (Ar.) ol-: Bağlı, bağlanmış
olmak.
Zülfî dâmıga tüşüm hâlîde tîga bolup
Böyle mukayyed olgaç müşkil imiş
yıranmak
(ŞHD; 156, 128/1)

mü'min (Ar.) ol-: Mümin olmak,
islama girmek.
İlm ü mûsîki vü edvârda ömrüng kıçtı
Ay Benâyî mü'mîn olsang bola imân
birle
(ŞHD; 265, 283/1)

münâsib (Ar.) ol-: Münasip, uygun
olmak.
Tiler bu müdde'ini köngli bolsa
mahrem-i râz
Münâsib olmadı şeytân ki bolsa
mahremga
(ŞHD; 268, 287/1)

nâ-dân (Far.) ol-: Bilmez, cahil
olmak.
Her niçe kıldım nasihat ol Herînih
halkına
Kılmadılar gûş mundag halk nâ-dân
olmasun
(ŞHD; 226, 229/1)

nasîb (Ar.) ol-: Nasip, kısmet olmak.
Bu cehl ilin salıp-min bara alman
Şeyhü'l-İslâmga
Nasîb olsa ki körgez-biz bahâr u
bûstân birle
(ŞHD; 269, 288/5)

neng (Far.) ol-: Ayıp, utanma.
Ah uşol zülfüng karası közlerimge
tüşkeli
Ol sebebdin ehl-i ışk içinde ol neng
olgısı
(ŞHD; 275, 296/5)

nev-bahâr (Far.) ol-: İlkbahar, ilkyaz
olmak.
Nev-bahâr oldı vü sahrâ bâğ u
bustândur yana
Sâkîya tut bâde kim âlem gülistândur
yana
(ŞHD; 258, 272/10)

Şibânî ayş u tarab kıl ki nev-bahâr oldı
Ki hiç kimse tigmedi dil-i hurremga
(ŞHD; 268, 287/5)

nisâr (Ar.) ol-: Para dağıtmak, saç
dağıtmak.

Sikender kibi ser-gerdân-min ü âb-ı
hayâtım-sin

Ki hecirimde yaşımnın dürleri barça
nisâr oldı

(ŞHD; 271, 291/1)

perîşân (Far.) ol-: Perişan olmak, zor
duruma düşmek.

Kadding bile zülfüngni neteg kılayın
vasfın

Könglüm perîşân olgay zülfüng tüşe
her sarı

(ŞHD; 287, 315/5)

piyâde-vâr (Far.) ol-: Piyade gibi
olmak, piyadeye benzemek.

Şibân bu yolda nefsidin oldı piyâde-
vâr

Nefsing bile uruşu piyâde süvâre kıl
(ŞHD; 184, 167/10)

rûşen (Far.) ol-: Aydınlık, parlak
olmak.

Ay yüzüngdindür ıyan nûr-ı ilâhî
lem’ası

Kim sözüngdin rûşen oldı mani-i
“Allâhu nûr”

(ŞHD; 112, 67/5)

sad-hezâr (Far.) ol-: Yüz binlerce
olmak.

Bâde birgil sâkîya fasl-ı bahâr oldı
yana

Uşbu mevsimde hayâlîm sad-hezâr
oldı yana

(ŞHD; 253, 266/1)

Visâling fikride ay gül hayâlîm sad-
hezâr oldı

Aceb ger Laylâga Mecnûn mining tig
intizâr oldı

(ŞHD; 270, 291/5)

sarrâf (Ar.) ol-: Kuyumcu olmak.

Kim ki sarrâf olsa bilür gevher ü dür
kıymetin

Âşık-ı bî-çâre bilmesdür ki ni
mikdârdur

(ŞHD; 119, 77/1)

ser-mest (Far.) ol-: Sarhoş olmak.

Yar kim kördi yüzünü sâf mey
közgüside

Mey içip ser-mest olsam uşbu yâr
utrusıda

(ŞHD; 243, 251/1)

subh (Ar.) ol-: Sabah olmak.

Eyle eylegil Nevâyî nağmesinden her
seher

Subh olunca kûs u nây perdesidin âgâz
kıl

(ŞHD; 175, 154/5)

Ülf-i Tâtârî tünle könglüme kilür bir
bir

Şem’-i ruhıdın bilgil subh olunca pür-
nûr-min

(ŞHD; 222, 223/1)

şâd (Far.) ol-: Sevinçli olmak, mesut
olmak, mutlu olmak.

Eger talîb taleb-kâr-ı şeb-i kadr olsa ol
her tün

Kirek kim gark olup şâd olsa ol bahr-i
Ummân birle

(ŞHD; 268, 288/1)

şehr (Ar.) ol-: Şehir, il, ülke olmak.

Her niçe ki şehr olsa dünyâda lâtif
amma

Barçadın irür yahşı bîmârı

Semerkindning

(ŞHD; 167, 142/5)

şerîf (Ar.) ol-: Şerefli, soylu, itibarlı
olmak.

Ger âdemining cismi evvelde türâb
irdi

Âhir şerîf oldum öz hûb-ı hisâlindin

(ŞHD; 236, 242/1)

şîrîn (Far.) ol-: Tatlı olmak.

Miskîn Şibânî sözüng her sözde şîrîn
oldı

Bu söz ile her tünle Hüsrevga adaş

oldum

(ŞHD; 184, 168/10)

tâlib (Ar.) ol-: İstekli, isteyen olmak.

Akl u hîred kivürme köngül zevrakı
ara

Ger düрни tâlib olsang olarnı âvâre kıl

(ŞHD; 183, 167/1)

târ u mâr (Far.) ol-: Dağınık, perişan
olmak.

Gonca dilber agzığa nisbet özin kılğan
üçün

Kim anıng messâtasındın târ u mâr
oldı yana

(ŞHD; 253, 266/5)

tarrâr (Ar.) ol-: Yan kesici,

dolandırıcı olmak.

Ol kara zülfi sevâdı müşg-i rengin
eyledi

Âşîka her târıdın tarrâr oluptur rehberî

(ŞHD; 282, 307/1)

tuğyân (Ar.) ol-: Taşmak.

Ay közümler sin ışk sırrın kizle tûfân
bolmasun

Bu zâ'îf cismingde ışkning bahri

tuğyân olmasun

(ŞHD; 226, 229/10)

vâcip (Ar.) ol-: Sabit ve vacip olmak.

Her kişige lâzım oldur sözleşse

hubbü'l-vatan

Bil manga söz vâcip oldı uşbu

Türkistân sarı

(ŞHD; 285, 313/1)

vâlih (Far.) ol-: Şaşırmış olmak, şaşsa
kalmak.

Gül yüzüne vâlih oldı gül-şen içre tâze
gül

Kâmetine bende boldı serv tig âzâdeî

(ŞHD; 252, 265/10)

virân (Far.) ol-: Harap olmak,

yıkılmak, ıssızlaşmak.

Işk otıning şu'lesi tüşse Herîge nâ-
gehân

Korkaram imdi Herîning mülki virân

olmasun

(ŞHD; 226, 229/10)

Leblering la'linde kadding niçe kizler-
sin sanem

Cehl ilindin bu Semerkand barı virân
olgusı

(ŞHD; 275, 296/5)

yâr (Far.) ol-: Dost olmak, sevgili
olmak.

Bu karılıkda manga kılmay meded köp
kirdeşim

Tingri yâr oldu bilingiz barça kardaşım
mining

(ŞHD; 166, 141/10)

yaruk ol-: Aydınlanmak, parlamak.

Bil küneştin yaruk oldu ehl-i dilber
sohbeti

Kim ki irmese hl-i dil yaruk künini
şâm tut

(ŞHD; 95, 41/10)

yaş ol-: Islak olmak.

Hüsn ehliga ay molla tilmürgeli yaş
oldum

Sırrın niçe kizledim köz yaşıldın fâş
oldum

(ŞHD; 184, 168/1)

yaz ol-: İlkbahar mevsiminin gelmesi,
yaz gelmek.

Yana yaz oldu Sâlih kil içeling

Zâhidler barçası bizdin uyalı

(ŞHD; 246, 254/10)

yeksân (Far.) ol-: Yıkık olmak.

Âh-ı berkin ne kılur-sin br-i tuğyân
urlasa

Na'ra-i ra'dıng okıdın barça yeksân
olmasun

(ŞHD; 226, 229/10)

za'îf (Ar.) ol-: Aciz ve güçsüz olmak.

Ol ay hilâlindin andan ki za'îf oldum

Ol rast kadım kör ki hicrânıda kaş
oldum

(ŞHD; 184, 168/5)

3.1.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller

aç-:

agız aç-: Konuşmak.

Bil tili yok her kim anıng ışkı yok

Açma agzını kalem dig keb-zebân

(ŞHD; 233, 238/5)

yol aç-: Yol açmak, yol göstermek,
kılavuzluk yapmak.

Şibânîya kirip-min merdâne-vâr yolga

Alıp kılıç ilimge Tingrim yolın açar-
min

(ŞHD; 203, 195/1)

açıl-:

könglü açıl-: Hoşuna gitmek.

Min hüsnining sıfâtını her niçe kim
didim

Açıldı könglüm içre gaybning
hazânesi

(ŞHD; 288, 316/10)

ak-:

kan ak-: Kan akmak.

Lâle tig ruhsârını körgeç közümdin
kan akar

Körgil ol gül rengini kızıl kıldı yaşım
mining

(ŞHD; 170, 147/10)

yaşı ak-: Ağlamak.

Bu Şibânîning siveri şer'idür

Anıng üçün közidin yaş akturur

(ŞHD;68, 4/10)

Ne nimetlerdin mürekkep kıldım imdi
tu'meni

Derd ü gâm birle bu mungdın

közlerim yaşı akıp

(ŞHD; 86, 28)

akıt-:

yaş akıt-: Ağlamak, göz yaşı akıtmak.

Mihri köngülde bolsa her niçe kavsâ
kavsun

Miskin Şibânî ansız közde yaşın

akıtmas

(ŞHD; 143, 108/1)

al-:

cân (Far.) al-: Can almak, öldürmek.

Kaşığı yasına boldı yana pûte

könglüm

Veli barakçı közüng nakd-i cânım aldı
sârîh

(ŞHD; 100, 48/10)

Zülf-i perîşândın gehi Mûsâ aşasındın
gehi

Geh efsun ile cân alıp geh gâret-i

îmândur

(ŞHD; 121, 79/5)

Neylesün uşbu közüm te'hîr bolmış
vaslıga

Algıl ay cânân bu cânımnı kiçürgil
taksîrin

(ŞHD; 207, 201/5)

hayât (Ar.) al-: Hayatı, yaşamı,
diriliği, canlılığı almak.

Niçe la'lingdın hayât alğan âşıkını
öltürey

Bu haseddin âkibet bir kün özümni
yanduray

(ŞHD; 284, 311/10)

köngül al-: İyi ve içten davranmak,
çekmek, cezbetmek.

Zülfî kiçesi bolsa sakla özüngni zînhâr

Dilkeştür ol nigârım alur köngülni tâne

(ŞHD; 248, 258/10)

Işk ivin kıldıng mu'attar anber-
efşânıng bile

Aldaban könglümni aldıng la'l-i
handânıng bile

(ŞHD; 259, 274/10)

Ming ahd bile meh-veş könglümni alur
irding

Gâfil kılıban mini bu ahd u şiken bile

(ŞHD; 260, 275/1)

nikâb (Ar.) al-: Yaşmak, peçe, örtü, perde.

Ay yüzingdin ay sanem alsang nikâb
Togar ol zulmet tüninde âf-tâb
(ŞHD; 83, 24/5)

reng (Far.) al-: Rengini almak, rengi benzetmek.

Kirpigingning okları açtı susap gonca
agız

Reng alur könglüm kanıdın okı
peykânigaça

(ŞHD; 261, 277/10)

satun al-: Bir malı para karşılığı almak.

Şibânî Çingizîden şer'ingni satul algan
Yolingda cânın birgen İslâm kılıcı
min-min

(ŞHD; 210, 206/10)

art-:

kıymeti (Ar.) art-: Değer, fiyat artmak.

Bildim ol yârning hayâli bar imiş
firkat bile

Her niçe kılsa fırâklık anca artar
kıymeti

(ŞHD; 279, 303/5)

aş-:

haddin (Ar.) aş-: Hadd, sınır, derece, mertebe, yasak, şart olanı aşmak.

Sâkiyâ tutgıl kadehni il sunup
İştiyâkım haddin aştı umsunup

(ŞHD; 93, 38/5)

Kimüing kim ah-ı derdi haddin aştı

Anıing könglide gevher bi-inâyet

(ŞHD; 94, 39/10)

Firrkatingdin sabr-ı ârâm u karârım
kalmadı

Ay sanem yüzingni körgüz haddin aştı
iştiyâk

(ŞHD; 157, 129/10)

Miskîn Şibânî neylesün haddin aşuptur
iştiyâk

Cânâneler şeydâ kılur köbglümni
anber kâküling

(ŞHD; 168, 143/11)

Kıpkızıl meyni körer-min cür'ada ay
la'l-leb

Dâyimâ cür'a lebindin haddin aştı
sormağım

(ŞHD; 193, 182/10)

Niçe yıllar ısk sırrın kızler irdim il ara
Haddin aştı iştiyâkım özge imgen

olmasun

(ŞHD; 226, 229/1)

Sâkî kitür sürâhi vü toldur piyâleni

Haddin aşurdı renc-i humar intizârıma

(ŞHD; 265, 282/10)

Angla bu sırnı sâkîya sâğarnı derd ü
sâz ile

Haddin aşıptur iştiyâk karâbe kulkul
nâz ile

(ŞHD; 266, 285/1)

avut-:

öz özini avut-: Kendini avutmak, teselli etmek.

Bu gazelni Bağ-ı Nevning içinde aydı
Şibân
Öz özini avutadur bilingiz hicrân ara
(ŞHD; 82, 21/1)

ayt-:

hikâyet (Ar.) ayt-: Hikâye söylemek,
anlatmak.

Ol leb-i şîrînde aytur-min hikâyet her
zaman

Gâh Ferhâd u gehî özümni Pervîz
eyleben
(ŞHD; 228, 231/10)

kinâyet (Ar.) ayt-: Kapalı söz
söylemek, kinayeli konuşmak.

Şibânî ahını tigme ne bülsün
Uşandın bilmegey aytur kinâyet
(ŞHD; 94, 39/1)

bagla-:

hâl (Ar.) bagla-: Durum, vaziyet,
belirli bir hale bürünme.

Özi minde kizleniben mini ser-gerdân
itip

Derd ilindin bir ayak içkende hâlî
bağlamış
(ŞHD; 147, 113/1)

kîn (Far.) bagla-: Gizli düşmanlık,
garez.

Baglama kîne ay sanem könglüng
içinde her zamân

Kim sini yâd kılmagan hiç kişi
bolmadı amân
(ŞHD; 318, 406)

ser-dâv (Far.) bagla-: Baş dava,
yoluna baş koyulan dava.

Her kim ki bu ışk ivide baglar ser-dâv
Ne kılğay anga bu nefsi-şûm ârdâv
Nefsinge yarı birgüçi nelerdür bil
Hırs u hased ü hûy-ı beding her bi dâv
(ŞHD; 297, 333)

suret (Ar.) bagla-: Şekil vermek,
şekillendirmek.

Baglamas suret ne üçün dilberi ârâm-ı
cân

Niçe fitneler kılur-sin zülfigiz
abdâlıdın
(ŞHD; 223, 225/10)

zevâl (Ar.) bagla-: Sona erme, yok
olma.

Dil-sitânım işve vü nâz u kirişme
cilvesi
Nâ-tüvân cânımga ol munça zevâlî
bağlamış
(ŞHD; 147, 113/10)

bas-:

kadem (Ar.) bas-: Ayak basmak,
adım atmak, girmek.

Uşbularnı öltürüp basgıl kadem
Kim bolur-sin vâsıl-ı perverdigâr
(ŞHD; 128, 87/5)

Her kim şeri'ât yolıda himmet ile
bassa kadem
Şeytân u dünyâ nefsi ile bilgil anı bî-
tâbedür

(ŞHD; 131, 89/5)

berkit-:

ayak berkit-: Metin davranmak,

direnmek.

Zülfini bağlar sanem könglümge eyle

rahm itip

Ugrını bağlar anıng dig il ayakın

berkitip

(ŞHD; 90, 34)

bil-:

iş bil-: İşini bilmek.

Ay ki sin her kullarıng işin biliben

kılguçı

Dagı her mazhar tilegin sin-sin uş san

birgüçi

(ŞHD; 286, 314/5)

kıymet (Ar.) bil-: Değer, kıymet

bilmek.

Ay Şibânî her kişi bilmes uşol dūr

kıymetin

Her kişi bile bu ısknıng kıymetin a'lâ

kılur

(ŞHD; 134, 95/5)

özin bil-: Akı başında olmak, kendini

bilmek.

Bilin âşık u ma'şûk tig kögerçinde

bolur nâzlar

Anga bu ıskdın ularsa özin bilmes

diyür kükü

(ŞHD; 242, 250/5)

bir-:

baş bir-: Yönelmek.

Yolungda susap açıp tapkanım budur

habîb

İşkıngka başım birip çevgân-min ü

oynar-min

(ŞHD; 210, 206/1)

cân (Far.) bir-: Can vermek, ölmek.

Bahr içinde katreni körge-sin ol cân

birüp

Katre iken bil uşol lü'lü-yi la'lâ bolur

(ŞHD; 129, 88/1)

Şibânî Çingiziden şer'ingni satul algan

Yolungda cânın birgen İslâm kılıcı

min-min

(ŞHD; 210, 206/10)

Zül-i hâling dâm u dâne kılğalı cânın

tolup

Öz cânın sanga birip sindin tapıpdur

ni'meti

(ŞHD; 279, 303/1)

Siversin cân birip gül-şen havâsın

Açar bir gün uşol dilber nükâbı

(ŞHD; 289, 318/10)

fetvâ (Ar.) bir-: Fetva vermek.

Zülfın sevâdın körsem fetvâ birür

yüzindin

Mağrûr olup özünge togrı sözini

aytmas

(ŞHD; 143, 108/5)

haber (Ar.) bir-: Bildirmek,

söylemek, haber vermek.

Galat birle yürütürler yolıngda sūfî vü

mollâ

Haber bir manga togrungdın mining
nâm u nişânım-sin

(ŞHD; 202, 194/10)

Sabâ birgil haber kim bolsa ma'mûr
Bizing isenligimizni bilip hûr
Alar isenligini imdi bizge
Haber kiltürseng uş "nurun alâ nûr"
(ŞHD; 304, 355/1)

inşâf (Ar.) bir-: İnsaf, acıma,
merhamet etme.

Ziyândur barı esbâb-ı cihân terk-i
cihân assıg
Özing inşâf birgil sûd yahşı ya ziyân
hoştur
(ŞHD; 107, 59/10)

karâr (Ar.) bir-: Karar vermek,
kararlaştırmak.

Kirdgarç sin-sin ol kâdir ki öz
hükmüng bile
Asmanlarga huruç u yirge birip-sin
karar
(ŞHD; 66, 2/5)

nişân (Far.) bir-: İşaretlemek,
belirtmek.

Tişleringning sırrıdın kılğıl manga sin
bir haber
Yoksa saderfdın nişân birgil manga
esb-i haber
(ŞHD; 313, 385)

Anıng mevcinde subçılar uyalmay
Nişân birmek ayıb sûret nigârı
(ŞHD; 291, 320/10)

nusret (Ar.) bir-: Yardım, Allah
yardımı ve desteği.

Her niçe müşkil işingdür birdi Hak
nusret sanga
Nefs-i dünya öltürüp uklamayın kılğıl
senâ
(ŞHD; 76, 14/1)

revâc (Ar.) bir-: Üstünlük, saygınlık,
itibar, kıymet.

Çünki Hak kıldı inâyet bizge izz ü taht
u tâc
Biz takı şükrânega birdük şeri'atga
revâc
(ŞHD; 99, 47/10)

boyal-:

kızıl kanga boyal-: Kızıl kana
boyanmak, baştan aşağı kan olmak.
Sövünür-min bu yaşımdın kızıl kanga
boyalgandın
Anıng kûyinde güllerge bu rengidin
boyalgay dip
(ŞHD; 85, 27/10)

bur-:

kulak bur-: Kulak bükme, kulak
çevirmek.
Nevruz u nev-bahârda tutkıl piyâle
sâkî
Dildâr meclisinde çendîn kulak burar-
min
(ŞHD; 206, 200/10)

cık-:

atı cık-: Kötü bir ün kazanmak.

Atım çıkıptur ışk ara şevkında mecnûn
bolgalı

Âşık uşoldur ki anıng ışk içre neng ü
nâmı yok

(ŞHD; 155, 126/5)

Hâfız Bûhâri iltefit kıldı Şibânî
hakkıda

Hıdmetindin bu dehr ara atı çıkıptur
serverî

(ŞHD; 281, 306/10)

togrı yoldın çık-: Kötü yola sapmak.

Zâhiding sözi bile tüz togrı yoldın
çıkmasam

Bar durur meyhâne yolında kilişim
barışım

(ŞHD; 189, 177/5)

çik-:

belâ (Ar.) çik-: Bela, musibet, afet
çekme.

Âşık kibi hîç kişi cefâ çikmes imiş
Hiç kimse anıng kibi belâ çikmes imiş

Anca tiken urmagunça gül bülbülga
Âşık ney nevâsı tig nevâ çikmes imiş

(ŞHD; 293, 323/10)

cân (Far.) çik-: Ölmek üzere olmak.

Besî cân çıkmeyin cânân tapılmas
Kiçiben cân başındın sözlegenim

(ŞHD; 192, 181/5)

Cân çikiben bâğbânlar kılssa bâğın
perveriş

Hasret ile hüsnüni körgüzse gül-zâr
özgece

(ŞHD; 252, 264/10)

cefâ (Ar.) çik-: Cefa, eziyet çekmek.

Âşık kibi hîç kişi cefâ çikmes imiş
Hiç kimse anıng kibi belâ çikmes imiş

Anca tiken urmagunça gül bülbülga

Âşık ney nevâsı tig nevâ çikmes imiş

(ŞHD; 293, 323/10)

derd (Far.) çik-: Dert, hastalık,
sıkıntı çekmek.

Hecr derdin çikkeli veh kökdin aştı
nâlişim

Ol kuyâş yâdıdın özge zerre yoktur
dânişim

(ŞHD; 189, 177/1)

di-:

zıkr (Ar.) di-: Zikretmek, anmak,
hatıra getirmek.

Nice kızler-sin köngülde uşbu sözning
gencini

Erre zikrin dimeyinçe yir tapmas ol
sûfî şâb

(ŞHD; 90, 35/1)

dur-:

yahşı dur-: Güzel durmak.

Ger bolsa kişi kaşı karası birle

Söz yahşı durur ciger yarası birle

Zülf ü yüz ü vasfını bitür-min tün ü
kün

Altun varak içre köz karası birle

(ŞHD; 297, 331/10)

düş-:

firkata (Ar.) düş-: Ayrılık, ayrılış,
sevdiklerinden ayrı kalma.

Ay köngül firkatka tüştüng kim niçük
bolgay işing
Her kişi bolsa bütün hecring anı galbîr
iter
(ŞHD; 102, 52/5)

evür-:

yüz evür-: Reddetmek, yüz çevirmek,
terk etmek.

Âşık ki körmedi imgekni bolmadı
kâmil
Âşık cefâga yüz evürmeyin kılur
verziş
(ŞHD; 153, 123/5)

iç-:

bâde (Far.) iç-: Şarap, hamr, mey
içmek.

Sin ay zâhid kil imdi bâde içkil
Niçe aç kaldıng uş toldur içekler
(ŞHD; 135, 97/1)
Sinsizin meclisni kurmak ay mogul-
çîn zehr imiş
Siznsizin ger bâde içsem zehr-i kâtik
kan irür
(ŞHD; 139, 102/10)
Her kişi hicrân meyidin içti yoktur
nâm u neng
Sûfî kim bâde içmes boldı anıng kâmı
yok
(ŞHD; 160, 132/5)
Devletîdür bâde içmek yâr birle zâhidâ

Uşbu devletni tiler meyhânening
ordusıda

(ŞHD; 243, 251/5)
Sâkîya gül vaktıda birgil içelim bâdeî
Gonca-lebler vasfıdın kil sözleşelim
sâdeî
(ŞHD; 252, 265/10)

Âteşin la'ling meyindin veh ki içtim
bâdeî

Mest olup yanmak ne hoştur belki
çette-zâdeî

(ŞHD; 264, 281/5)

Şîbânî içip bâde mest oldı vü mecnun
hem

Ay sivgeni könglide hoş cilve kılur
hâli

(ŞHD; 275, 295/10)

İçküçi rindler bile iç bâde tîr-i mâh
Hergiz yavumasun sûfîler bu diyarıma
(ŞHD; 264, 282/5)

Yir yüzün tuttı bahâr u boldı kış anka
bigin

Bâde kiltürgil içelim lâle-zâr oldı yana
(ŞHD; 253, 266/1)

kan iç-: Çok zalim olmak, sürekli
adam öldürmek.

Nâveking okları cânım köz yaşımdın
susadı

Veh bağır kanıdın içken kirpüging
peykânîdür

(ŞHD; 126, 85/1)

Lâ'l-i nâbından kan içer-min kanımdın
kanmayın

Sormadı hâlimni bir kün neyleyin hû u
kusûr

(ŞHD; 112, 67/1)

Her ki kılsak bu kiçer dünyâ için
def'i melâl

Kan içer kadi vü müfti bu kiçer devrân
ara

(ŞHD; 81, 21/10)

mey (Far.) iç-: İçki, şarap içmek.

Gül-bahâr vakti boluptur iç Şibânî
câm-ı mey

Toladur sâkî sürâhi kil içelim ay nigâr
(ŞHD; 104, 54/1)

Sin imdi talîb irseng pir-i mugana
bargıl

Meyhânedin mey içkil ism ü lakâb
beraber

(ŞHD; 120, 78/1)

Âteşin yâkût lebindin yakılıp işkning
otı

Mey içip kim mest bolsa şol gûyung
çevgânîdür

(ŞHD; 126, 85/5)

Bu meyni müdâm içseng ömrüngge
devâsı bar

Âşık-sin ü dünyâda yangı-sin ü dem
har hur

(ŞHD; 137, 100/10)

Her kişi hicrân meydin içti yoktur
nâm u neng

Sûfî kim bâde içmes boldı anıng kâmı
yok

(ŞHD; 160, 132/5)

Ayş irür sâki mey içmek lâle-ruhlar
birle yas

Lâle-ruhlar hüccetidin eyle kıldı gül
'arak

(ŞHD; 161, 134/1)

Kilding irse mîr-i hoş meyhânega
barmak kirek

Mey içip dünyâ gamıdın püşt-i pâ
urmak kirek

(ŞHD; 171, 149/10)

Ah zâhid-sin bî-hâber ay sûfî sin bî-
hüner

Hum hum tola meyler içip-min tik
turay sözlemeyin

(ŞHD; 214, 212/1)

Firkay meydin içtim bir cür'anı pür-
şûr-min

Men itme mini zâhid endekine
mahmur-min

(ŞHD; 222, 223/10)

Işk ehlininh huzûrın kâdî vü müftî
bozar

Zâhidâ kil mey içelim kâdîning
uykusıda

(ŞHD; 243, 251/5)

Kültür müverrak câminı yâhûd
musaffâ dig asel

Her kim bu meydin içmedi zâhid bolur
i'zâz ile

(ŞHD; 266, 285/1)

Uşal mey içre yârning aksin körer
bolsa kişi

Ni devlet olgay munı tig bolsa kişi
hem-bâz ile
(ŞHD; 266, 285/5)
Işkıng kuşu uçmasa yüngide helâl
bolgay
Ger uçsın diseng anı anga-sin yüngsep
(ŞHD; 304, 353/10)
Şibânî uşbu töhmete tüşti riyâdın
korkuban
Dâyim mey içer bahs iter uşbu mîr-i
mirtâz ile
(ŞHD; 267, 285/10)
Yar kim kördi yüzünü sâf mey
közgüside
Mey içip ser-mest olsam uşbu yâr
utrusıda
(ŞHD; 243, 251/1)
Uşbu savuk meydin içip sözlese bu
andelîb
Yir yüzini tutkusıdur tâze destânım
mining
(ŞHD; 172, 150/1)
Pâk imestür ıskıda içse mey ü
meyhânedin
Yok turur âlemde min dig âşık-ı bî-
bâkreğ
(ŞHD; 174, 152/10)
İçip bu meyni bolup mest ısk kûyide
bar
Bu pîr-i deyr kûyide barıp yasagıl bâk
(ŞHD; 174, 153/10)
Ayş irür sâki mey içmek lâle-ruhlar
birle yas

Lâle-ruhlar hüccetidin eyle kıldı gül
'arak
(ŞHD; 161, 134/1)
Sin ü biz meydin içip mest olalı
Bilmeling biz küfr ü dîn ü hayr u şer
(ŞHD; 124, 83/10)
şarâb (Ar.) iç-: Aşk ve şevk şarabını
içmek.
Ay Şibânî-sin ezeldin içkeli yârdın
şarâb
Baş ayaktın mest olup-sin ehl-i işret
tartar
(ŞHD; 102, 51/10)
Ma'rifet vâdisidin içseng şarâb
Açulur yollar bu meydin şad-hezâr
(ŞHD; 129, 87/1)
işit-:
söz işit-: Duymak.
Bilip nefsimni sivmes-min anıng
sözün işitmes-min
Hakikatdin ayak birse içip andın
kanalması-min
(ŞHD; 219, 219/10)
Diyür-min hak sözün ilge işitsün h'âh
işitmesün
Bular barçası bugdaydur u yalguz min
semendür-min
(ŞHD; 234, 240/5)
Âşık bu meclisde yana nâsıl sözün
işitmedi
Kim bal-ı sâfini içer bolsa bolur şeh-
bâz ile

(ŞHD; 266, 285/5)

Sâlih bu barmagingdın könglüm
sevünüp bardı
Ol sözni işitkeli söz takı yarup bardı
Şu kün tutup ol sözni yahşı mahal irdi
kim

Kaçtı yağılar bizdin gam takı darıp
bardı

(ŞHD; 307, 363)

kal-:

aç kal-: Aç kalmak.

Sin ay zâhid kil imdi bâde içkil
Niçe aç kaldıng uş toldur içekler
(ŞHD; 135, 97/1)

eser (Ar.) kal-: İz, belirti, etki, tesir
kalmak.

Uyalmay ışk ara zâhid ne sorar-sin
haber mindin
Hayâli her kaçan kim kilse kalmasdur
eser mindin
(ŞHD; 228, 232/5)

Nesim-i zülfi kılur peşşe dig
parâkende
Şibânî könglüde andag ki kalmadı
eseri
(ŞHD; 289, 317/5)

hâli (Ar.) kalma-: Durumu, vaziyeti,
hali, mecali kalmamak.

La'l-i sîr-âb hecridin hiç kalmadı
hâlim mining
Dâyimâ uşbu tavr bolsa nitey cânım
mining

(ŞHD; 172, 150/1)

mîrâs (Ar.) kal-: Miras kalması.

Zamane hûblarındın kalmış ay perî
mîrâs
Ki hüsn vârisi-sin sanga dilberi mirâs
(ŞHD; 96, 42)

Közüng kirişmesi Kişmirning
ilindendür

Ki kalmış imdi sanga bu fûsun-gerî
mîrâs

(ŞHD; 96, 42/10)

sabrı (Ar.) kalma-: Sabredememek,
sabırlı kalmamak.

Anca sabrım kalmadı körgende ol
gonca-dehan
Sabr u ışkımın meğer agzıngda pinhân
eyleding
(ŞHD; 169, 146/10)

karart-:

yüzünü karart-: Yüzünü karatmak,
hoş yüz göstermemek.

Bu Şibânî kaşının mihrâbıda taptı
murâd

Yoksa yüzüngni karartur bu Benî
Haşım mining
(ŞHD; 166, 141/1)

kiç-:

cândın (Far.) kiç-: Canından geçmek.

Hûb-rûlar suretin körgeli cândın
kiçingiz

Bil anıng ışkıda cândın kiçmegen nâ-
dân irür

(ŞHD; 139, 102/5)

İlm ü hikmet akl u cândın kiçmeyin

Bolmayın hergiz kişi bil câvidân

(ŞHD; 233, 238/5)

cânımdın (Far.) kiç-: Canından geçmek.

Nâ-gehân kilse bu kulning hâlini

sormak üçün

Köhne cânımdın kiçiben tâze bir cân

kılga-min

(ŞHD; 204, 197/5)

ömrü (Ar.) kiç-: Bir canlının yaşadığı sürenin geçmesi.

İlm ü mûsîki vü edvârda ömrüng kiçti

Ay Benâyî mü'mîn olsang bola imân

birle

(ŞHD; 265, 283/1)

özindin kiç-: Kendinden geçmek.

Ol ki kiçmez özindin âşıklığıda bâr

kusûr

Ol ki cânın yâr üçün kılmas fidâ taksîr

iter

(ŞHD; 122, 80/5)

kil-:

köze uyku kilme-: Gözüne uyku girmemek.

Kilmedi uyku közümge ol mogul

hicrânıdın

Gam könglümünğ arzusu bu kün

bîdârdur

(ŞHD; 119, 77/5)

Közümge uyku kilmes yâ Râb manga nedindür

Barlas-beçe hecridin yâ Râb manga

nedindür

(ŞHD; 131, 90/10)

Her seher yârning visâli izdemektür himmetim

Ol sebebdin uyku kilmes közleri

çolpan üçün

(ŞHD; 213, 211/1)

Zihî zîbâ mogul-çînniğ ne boldum

min hayâldin

Közümge kilmedi uyku anıngki bil

kemâlindin

(ŞHD; 217, 217/10)

kiltür-:

haber (Ar.) kiltür-: Haber getirmek, haber ulaştırmak.

Alar isenligini imdi bizge

Haber kiltürseng uş “nurun alâ nûr”

(ŞHD; 304, 355/1)

imân (Ar.) kiltür-: dinin ortaya koyduğu dogmalara inanma, dini inanç, kutsal inanç.

Sini sivdüm sanga kiltürdüm imân

Küfi ü zulmet tuğların ol köydürür

(ŞHD;68, 4/1)

müjde (Far.) kiltür-: Müjde, muştu getirmek.

Nâ-tüvân boldı Şibânî firkâtingdin ay

nigâr

Müjde kiltürgil sabâ ol la'l-i şekker-
bârdın

(ŞHD; 204, 196/1)

kis-:

ayak kis-: Vazgeçirmek.

Niçe kızler-sin içinde ay Semizkend
sûfisi

Uşbu sırnı ışk içinde koyuban kiskil
ayak

Uşbu sırnı evvelindin tapka-sin

maksûd ile

Kıl mu'allak ünide hüsn için tutkıl
kulak

(ŞHD; 306, 362/10)

Baş çıkardı bu Horâsân ilindin sâhib-
kırân

Cehli asru köp idi kisdi ayakm ikki san
(ŞHD; 317, 402)

baş kis-: Kafa kesmek.

Taptı Mollâ Muhammed bil şehâdât-ı
azîm

Başını kisti kâfir kördi elemni ol telim

Baş ayağgın ayırup kılduk olok târîh
anga

Bu Şibânî âsitânıga lutf u ihsân kıl
kerîm

(ŞHD; 308, 367/1)

kit-:

akl özindin kit-: Aklı başından
gitmek.

Cânâ bu ışk yolıga akl özidin kiter

Zülfüng salur Kemendini hoş hoş
mahâl bolur

(ŞHD; 109, 63/10)

kizle-:

sır (Ar.) kizle-: Bilinmesi veya
açıklanması istenmeyen, gizli kalan
şey.

Nice kün uşbu sırnı kızler irdim

Yakıldı ışk otı sözdüm digende

(ŞHD;77, 15/5)

Işk sırrın kizlegil sin ay Şibânî dâyimâ
Yahşı imes her kişini mahrem-i râz
eylemek

(ŞHD; 171, 148/5)

Ay közüm sin ışk sırrın kizle tûfân
bolmasun

Bu zâ'îf cismingde ışkning bahri
tuğyân olmasun

(ŞHD; 226, 229/10)

Niçe yıllar ışk sırrın kızler irdim il ara
Haddin aştı iştiyâkım özge imgen
olmasun

(ŞHD; 226, 229/1)

Anberin zülfî anıng dîvâne kıldı il ara
Kizleding niçün bu sırnı genç-i pinhân
kayda-sin

(ŞHD; 232, 237/10)

koy-:

baş koy-: Baş koymak, herşeyi göze
almak.

Yüz koyarlar hazret-i cudinge
danişmend ü şeyh

Baş koyar Hak-i dergahına şah u
şehr-yar

(ŞHD;66, 2/10)

Dagı bir yahşı mahalde baş koyup
böyle digil

Surnây u nâyıng bile kötrüp anı mîr
itke-sin

(ŞHD; 220, 220/1)

kadem (Ar.) koy-: Adım, ayak
koymak.

Sin hûr (u) perî-çehre bâğ içre kadem
koygaç

Efgân kıladur bülbül gül-şen bile gül-
zârı

(ŞHD; 287, 315/10)

merhem (Ar.) koy-: İlaç, merhem
koymak, sürmek.

Dime kim koymas tabîb-i ışk merhem
yarega

Ol cerâhat bes ki bolgay kâbil-i
merhem kanı

(ŞHD; 277, 299/1)

yüz koy-: Yönelmek, bir şeye doğru
hareket etmek.

Yüz koyarlar hazret-i cudinge
danişmend ü şeyh

Baş koyar Hak-i dergahına şah u
şehr-yar

(ŞHD; 66, 2/10)

kör-:

közü kör-: Görmek, bakmak.

Ol kuyaşnı bu közü körmek kaçan
imkân turur

Kim kaçan vasfını kılgay-min bu tilde
takririn

(ŞHD; 207, 201/5)

kusûr (Ar.) kör-: Eskilik, noksanlık,
ayıp, özür görmek.

Her kişi kim hazm iter bolsa uşol içsün
şarâb

Hazm ite bilmes sûfî andın körer bil ki
kusûr

(ŞHD; 112, 67/10)

tüş kör-: Düş, rüya görmek.

Tüşti kördi ol mogul-çîn ay yüzini bu
Şibân

Ya Rab ol түş dig yana bir түşni
körgey mü ikin

(ŞHD; 238, 244/1)

vefâ (Ar.) kör-: Sadakat görmek,
vefâlı davranılmak.

Yaz faslıda içelim ömrde yoktur vefâ
Kim vefâ körmedi hiç bülbül güli

hodrûsıda

(ŞHD; 243, 251/10)

körset-:

yol körset-: Doğru yolu ifade etmek,
göstermek.

İzde imdi ay köngül peyhânede pîr-i
müjgân

Bil Kelimning yolını körsetti fark içre
Şu'ayb

(ŞHD; 88, 31/10)

kur-:

meclis (Ar.) kur-: Eğlenmek için toplanmak, bir araya getirmek.
Sinsizin meclisni kurmak ay mogul-
çîn zehr imiş
Siznsizin ger bâde içsem zehr-i kâtik
kan irür
(ŞHD; 139, 102/10)

saç-:

kan yaş saç-: Kan ağlamak, feryat etmek.
Kan yaş saçadur közüm hicrânınga
mogul-çîn
Kim âşık-ı zâr itting yüz işve vü fen
bile
(ŞHD; 260, 275/10)

sakla-:

Ssr (Ar.) sakla-: Sır, kalıp, esrar, giz saklamak.
Ay Şibânî tende cân dig yâr sırrın
sakladıng
Kim anıng yadı bilendür taze cân u ten
manga
(ŞHD; 79, 17)

sal-:

ışk (Ar.) otı sal-: Aşk ateşi düşürmek.
Işk otı saldı Şibânî könlüde ol kıldı âh
Kim tütün peydâ bolur her yirde kim
köydi kebâb
(ŞHD; 92, 37/1)

nazar (Far.) sal-: Bakmak, nazar etmek.

Közüm yaşı bigin tofrakka tüştüim
Hudâ-râ salmagıl mini nazardın
(ŞHD; 215, 213/10)
Ya resulallah nazar közüngdın imdi
salmagıl
Ümmetingning arasında Şibânî kuldur
ayak
(ŞHD; 71, 7/1)

şûr (Far.) sal-: Karışıklık, kargaşalık çıkarmak.

Kirişme birle yana cânım içre saldı şûr
Köngülñi avlaguçı bir semen-izâr-ı
melîh
(ŞHD; 100, 48/10)

vebâl (Ar.) sal-: Vebal, günah.
Örtedi âlemni uşbu künde-hûy u
merre-zâl

Kim ayagıga anıng key kufl salmasa
vebâl
(ŞHD; 319, 410)

sat-:

ucuz sat-: Bedeli ve kıymeti düzük bir şekilde satmak, elden çıkarmak.
Ne bahâ kıldıng uşol la'ling meyindin
ayt manga
Yok turur meying bahâsı anı ucuz
satma sin
(ŞHD; 208, 203/10)

sor-:

hâl (Ar.) sor-: Durum, vaziyet, hal bilmek.

Lâ'l-i nâbindan kan içer-min kanımdın
kanmayın

Sormadı hâlimni bir kün neyleyin hû u
kusûr

(ŞHD; 112, 67/1)

Nâ-gehân kilse bu kulning hâlini
sormak üçün

Köhne cânımdın kiçiben tâze bir cân
kılga-min

(ŞHD; 204, 197/5)

sun-:

ayak sun-: Kadeh, içki sunmak.

Tüzse meclis bal u meydin nây bile
gül-çehreler

Sâkîya sungıl ayaknı meyni gül-rîz
eyleben

(ŞHD; 228, 231/5)

boyun sun-: Boyun eğmek, uymak,
itaat etmek.

Min kim 'ulü'l-emr-i Hakım vacip
turur tâ'at manga

Her kim ki boyun sunmagay ol
Tingridin bolur yırak

(ŞHD; 164, 138/1)

tap-:

cân (Far.) tap-: Dirilmek, canlanmak.

Bîzâr irür-min cândın siver nigârı
bolmasa

Kişi ki boldı âşıkî anga gam-ı cân
tapmadım

(ŞHD; 198, 189/5)

dermân (Far.) tap-: derman bulmak,
çare bulmak.

Deryâ-yı ışkıngnı kızıp hergiz ki
pâyân tapmadım

Min mübtelâ girdâbıda kaldım ki
dermân tapmadım

(ŞHD; 198, 189/10)

Miskin Şibânî dem-be-dem derd ü
gamını çikkeli

Derd bile dermân tapıp uşşak ara
efsânedür

(ŞHD; 108, 60/5)

devâ (Ar.) tap-: Deva bulmak, çare
olmak.

Yâr kim sehmî uruptur könglümüng
arasına

Hîç devâ tapmas kişi uşbu elem
yarasına

(ŞHD; 318, 405/10)

murâd (Ar.) tap-: İstek, dilek, arzu,
amaç istemek.

Bu Şibânî kaşının mihrâbıda taptı
murâd

Yoksa yüzüngni karartur bu Benî
Haşım mining

(ŞHD; 166, 141/1)

vasl (Ar.) tap-: Vasil olma, kavuşma.

Belki âşık vasl tapmay vâsıl olsa
dünyâda

Gerçi âşık ölugin körse uşol şeydâ
kılur

(ŞHD; 134, 95/1)

İşk otıda vasl tapmay köydi Şibân her
kiçe

Gark bolgay uşbu derdi bahr-i hicrân
kayda-sin

(ŞHD; 232, 237/1)

Bâğ u bahâr u gül-şenim bil ki nigâr
vaslıdur

Vasl tapılsa neyleyin bâğ ile vü bahâr
ile

(ŞHD; 244, 252/10)

yir tap-: Yer, mekân, mevki bulmak.

Halveti vaslında ger yir tapsang ay
bâd-ı sabâ

Yir öpüp tizin çöküp şevkımnı tahrîr
itke-sin

(ŞHD; 216, 214/5)

Min Herining şehride turmakka bir yir
tapmadım

Veh Semerkand u Buhârâ kayda
bolgay mu olar

(ŞHD; 117, 74/1)

Nice kızlar-sin köngülde uşbu sözning
gencini

Erre zikrin dimeyinçe yir tapmas ol
sûfi şâb

(ŞHD; 90, 35/1)

Ol ulug hazretde kim yir tapsa min
mestâne-vâr

Kâdî vü müftî atın zerrâk u lâfî eyleyin
(ŞHD; 219, 218/10)

yol tap-: Yol bulmak, yola girmek.

Pervâne-i nâ-murâd tandı visâl
şem'idin

Neylesün ol yol tapmay zülf-i belâ
şâmidin

(ŞHD; 210, 205/5)

tile-:

dermân (Far.) tile-: Derman istemek,
çare istemek.

Herdin çikiptür her kiçe dermân tiler
sivgenidin

Dostın tigüptür uşbu derd ışk ehliga
merdânedür

(ŞHD; 107, 60)

şefâ'at (Ar.) tile-: Şefa'at etmek.

Tün ü kün sindin şefâ'atnı tiler-biz ay
habîb

Barça mürseller içinde mutassır dîdâr-
sin

(ŞHD; 225, 228/1)

tog-:

kün tog-: Gün doğmak, güneş çıkmak.

Uşbu Ürgençning kıbâlîde irikip
sözledim

Bu mu'ammânı Benâyîdin sorunguzlar
revân

(ŞHD; 320, 414/5)

tol-:

gam (Ar.) tol-: Keder, üzüntü ile
dolmak.

İrteki yurtdın hikâyet kılğalı kögsüm
yarıp

Yâr firâkında şikâyet kılğalı gamdın
tolup
(ŞHD; 87, 30/5)

toy-:

közü toy-: Çoğunu istemez olmak.
Visâling şevkına tüşken zamânda
Közüm toysun bârî aldama cânım
(ŞHD; 188, 175/10)

tök-:

eşk (Far.) tök-: Gözyaşı dökmek,
ağlamak.

Müşg-i bî-rîzed sabuh Hotan
gazalesindin

Her şeb seher-hîznî kör eşk töker
lâmdın
(ŞHD; 209, 205/1)

kan tök-: Kan dökmek, savaşmak.
Tuttı bilekke akîk ol büt-i simin-beden
Tökti kiyik kanını kar üze ol gül-izâr
(ŞHD; 111, 65/10)

Câm u sürâhi birle mecliste bolsa
rakkâs
Ne zülfidin töker kan lâm-ı lem lem
lüm
(ŞHD; 194, 184/5)

Kara ming ol yangakingda kilip
kanımnı tökmes mü
Körüp yüzüng közüm yaşı uşol
kanımnı yumas mu
(ŞHD; 238, 245/1)

Sin huzurda-sin Benâyî kol anı
Nâ-gehân tapsang töker-sin kul kanı

Fi'ling irür tîz ü açığıng yaman
Kul kâdirin bilge-sin bul kul kanı
(ŞHD; 302, 348)

yaş tök-: Gözyaşı akıtmak, ağlamak.
Şibânî töküp yaşın Ceyhûn içide tüşti
Mevcidin anıng korkmay sözini güher
kılur

(ŞHD; 114, 69/1)

Yaş töker bolsa közüm hecrinde zâyî
bolmagay

Közlerimning yaşı tig ol Nûh-Tufân
kaydadur
(ŞHD; 115, 72/10)

tur-:

gâfil (Ar.) tur-: Gafil olmak, durmak.
Min anı âşnâ diben gâfil tururdum her
kiçe

Mini gâfil itibenözini toydurdı çibin
(ŞHD; 209, 204/1)

hoş (Far.) tur-: Hoş, iyi, güzel
durmak.

Ay gül-rûh-ı perî-veş hecring otıdur
ateş

Her türlü fende dâna ne hoş turur
zülâling

(ŞHD; 173, 151/1)

Yalbarur-min közlerimge uşbu uyku
hoş turur

Uykuda körsem visâling şâd u ber-
hudâr min

(ŞHD; 231, 236/1)

Tilbe Şibânî firkatı otıga yansa ne
aceb

Yansa yakılsa hoş turur köyse nigâr
nâz ile

(ŞHD; 244, 252/1)

Niçe dilber cânıma ot yakadur
Cânımun derdine dermân yakadur
As tonung körgende yanmak hoş turur
Haşyesinde bilmedi ne yakadur
(ŞHD; 302, 349/10)

sözünde tur-: Sözüni tutmak,
sözünde durmak.
İlâhi min zâ'îf kuling sözünde bu turur
dâyim
Mini bî-çâre hakkında anı sakla
zevâlimdim
(ŞHD; 218, 217/1)

tut-:

dost (Far.) tut-: Dost edinmek.
Niçe yıllar seyr itip-sin uşbu dünyâ
külhanın
Besleding cânıng barınca dost tutup
uşbu beden
(ŞHD; 211, 208/1)

söz tut-: Söz dinlemek.
Sözümni tutkan iller boldı emân
Sözümni tutmaganlar boldı yadav
(ŞHD; 240, 248/5)

yol tut-: Yol almak, yol gitmek.
Zülfining târîki tuttu könglüm içre dîn
yolın

Kim Herining hûblarydın hiç
kutulmasdur Şuheyb
(ŞHD; 88, 31/5)

tüş-:

ayru түş-: Ayrı düşmek, ayrılmak.
Sindin ayru түşkeli ay şâh-ı âlî-
menzilet
,igesindin azgan it tig derdim efgândur
yana
(ŞHD; 254, 268/1)

firkatka (Ar.) түş-: Ayrılık, ayrılış,
sevdiklerinden ayrı kalmak.
Ay köngül firkatka түştüng kim niçüng
bolgay işing
Her kişi bolsa bu tün hecing anı galbîr
iter
(ŞHD; 121, 80/5)

ırak түş-: Uzak olmak, uzak düşmek.
Yârdın түştüng ırak imdi niter-sin ay
köngül
Hecr şâmında töker-sin eşk-i galtân
muzlarıng
(ŞHD; 165, 140/5)

ışkka (Ar.) түş-: Aşka düşmek, âşık
olmak.
Yüzüngnüng şem'i vaslını körmekke
cân müştâk irür
Bil kim bu ışkga kim түşer başdın ayak
envâr imiş
(ŞHD; 150, 119/5)

könglünge түş-: Sevmek.

Sin sin habîbî yolıda Çingiziden bu
Şibânî
Bûstân-ı könglünge tüşkan ol dane-i
hâli müdür
(ŞHD; 72, 8/1)

töhmte (Ar.) tüş-: Suça düşmek, suç
isnat etmek.

Şibânî uşbu töhmte tüşti riyâdın
korkuban
Dâyim mey içer bahs iter uşbu mîr-i
mirtâz ile
(ŞHD; 267, 285/10)

vebâle (Ar.) tüş-: Günaha, vebale
düşmek.

Mini sin anlamagay sözleme zâhid
Sözüngni anlamay tüştüng vebâle
(ŞHD; 246, 255/5)

yırak tüş-: Uzak olmak, uzak düşmek.

Ay Şibânî ta ki ol aydın tüşüptür-min
yırak
Bu sebebdin yitti kökke nâle birle
şivenim
(ŞHD; 196, 186/5)

yola tüş-: Yola düşmek.

Min niçe yıglap yolıga tüşsem ol ay
islemes
Barı bu közümler suyındın kiçti ol
nâzük-nihâl
(ŞHD; 178, 159/10)

ur-:

cûş (Far.) ur-: Coşma, galeyana
gelme.

Könglüme cûş urdı ışkı bir manga
câm-ı şarâb
Kim anıng ıskıdın özge cümledin bî-
zar min
(ŞHD; 205, 198/10)

dem (Far.) ur-: Bir şeyden söz etmek,
konu açmak.

Dem urur-sin ay Şibânî ol sanem yâdı
bile
Anıng üçün her sözüng Ferhunde-fâlî
bağlamış
(ŞHD; 147, 113/1)

lâf (Ar.) ur-: Laf, söz vurmak.

Hüsn evsâfında nâzük dil-rübâlar anda
bar
Bil bârı kim lâf urarlar dâh-ı Türkistân
imiş
(ŞHD; 150, 118/5)

yag-:

yamgur yag-: Yağmur yağması.

Deşt ü sahrâ boldı baştın Hızr yanglıg
sebz-pûş
Ebrdin yamgur ki yagdı âb-ı
hayvândur yana
(ŞHD; 258, 272/1)

yak-:

âh (Ar.) yak-: Ah etmek.

Ger közümler yaşı bir dam akmayın
tınsa idi
Köydürür irdi biling âlemni bir âhım
yakıp
(ŞHD; 85, 26/10)

ışk otı yak-: Aşk ateşi yakmak.

Ger ışk otı yakıldı başdın ne aceb yana

Şem'tig başdın yana tâ köydi Şibân

kâkül

(ŞHD; 182, 165/5)

Ger kişi kılssa heves gül güzide bülbül

bigin

İşk otın yakmak kirek attâr dübânıdın

ötüp

(ŞHD; 87, 30/5)

Cünun ehlinin âhir hırmenini ışk otı

yaktı

Muning tig ışk otığa meğer kâdî turur

yanmas

(ŞHD; 146, 112/5)

Kibr-i kîne vü hased ilm ehlining içi

tola

Uşbularning hırmeniga ışk otın

yakmak kirek

(ŞHD; 171, 149/1)

İşk otın yaktı mogul-çîn bil ki dostlar

şemmeî

Ayb-ı ârındın kiçüptür yüzi gül süsen

üçün

(ŞHD; 223, 224/10)

ot yak-: Ateş yakmak.

Cânıma yakar otlar ol gamze-i fettânı

Könglümni kılur efsûn ol turrasının

mârı

(ŞHD; 287, 315/5)

Niçe dilber cânıma ot yakadur

Cânımın derdine dermân yakadur

As tonung körgende yanmak hoş turur

Haşyesinde bilmedi ne yakadur

(ŞHD; 302, 349/10)

yan-:

bağrı yan-: Bağrı, göğsü, ciğeri

yanmak.

Şibânî nâ-tüvân boldı perî yüzlüg

mogul-çîndin

Fırakı bağrını yaktı közini tola yaş itti

(ŞHD; 283, 308/1)

yaraş-:

hoş (Far.) yaraş-: Hoş, güzel uymak,

yakışmak.

Ay Şibânî kirpügi nişterine kılğıl sabûr

Hoş yaraşur sürme köz üstide kirpük

bolsa kaş

(ŞHD; 148, 114/1)

Ay ki sin işknımg kopızın sizdedür

sâz eylemek

Hoş yaraşur dilberimge dâyimâ nâz

eylemek

(ŞHD; 171, 148/10)

Bolmasun hergiz hayâlim bil ki

ma'sûkdın cüdâ

Hoş yaraşur bilge bolsa dâyimâ ol cân

u ten

(ŞHD; 205, 199/5)

Közlerindin dem-â-dem ol tola kılur

piyâleni

Sâkî sürâhi câm-ı mey hoş yaraşur bu

yâr ile

(ŞHD; 245, 253/10)

Kan irür könglüm ivi kim tâb-ı hecring
toptola

Hoş yaraşur kim hayâling kilse
mihmân üstine

(ŞHD; 251, 263/10)

İkki ay başında kördüm serv-kad

Hoş yaraşur başlarığa serv-kad

(ŞHD; 311, 384)

yi-:

gâm (Ar.) yi-: Üzülmek.

Zülf-i şâmında yanarsin şem bigi ay

Şibân

Gâm yimegil her kiçe zibâ mogulıng
barıda

(ŞHD; 80, 19/5)

Ay Şibânî fazl-ı Hak köptür velî gam
yimegil

Sin özüngdin bolma gâfil bu kiçer

devrân üçün

(ŞHD; 214, 211/5)

Min Halîl dig gül-izârım hecrining

otında min

Işk otıdın gam yimes-min bil ki narı

gül bolur

(ŞHD; 114, 70/10)

Dünyâ ki cefâ birle yitirür hançer

Anıng şerridin hîç kutulmas Sençer

Ger ir iseng gam yimegil dünyâ üçün

Bu dünyâ niçük kilür ise eyle kiçer

(ŞHD; 299, 338/5)

yum-:

köz yum-: Görmemek, gözlerini
kapatmak, görmezlikten gelmek.

Sin ki közingni yumar-sin körklülering
vaslıdın

Sun-ı Hakning ayşıda hiç bolmagaysin
dig garîb

(ŞHD; 84, 25/1)

Firkâti deryâsığa közüm yumup tüşken
zaman

Dürr ü cevherler çıkarıp her seher
tartar idim

(ŞHD; 191, 179/10)

Nâzeninler kişverindin közni

yumganlar nidür

Bolmagay ân tig cihânda asrıdur

üftâdeî

(ŞHD; 252, 265/10)

yut-:

kan yut-: Acımasız olmak.

İlgim ayaktın kan yutup derdi bile
vîrânedür

Könglüm bular gussasıdın mecnun

bigin divânedür

(ŞHD; 107, 60)

Ay köngül sin her niçe hem-dem

boluban nitke-sin

Dilberimning hecridin gonca bigin kan

yutka-sin

(ŞHD; 220, 220/5)

Bir yılan kördüm ki ikki başı bar

Agzı birdür ayagı bir tişi bar

Gâh ağzın saklayuptur bir yılan

Ol yılanıng hasretindin kan yutar

(ŞHD; 321, 416/10)

yürü-:

üstüğe yürü-: Korkutmak, yıldırmak
amacıyla saldırıcağı gibi yapmak.

Tartıp Semerkand leşkerin yürüp

Mogul üstüğe min

İslâm tîğın tîz atıp berhem urayın

Kalmakân

(ŞHD; 221, 222/10)

3.1.3. Karmaşık Fiiller

3.1.3.1. Alışkanlık Fiilleri (-Ar ol-, -Ar bol-, -mAs ol-)

Her ne iş kılur-sin anıng bile kıl

Anga barur yollarıngı **ol açar**

(ŞHD; 65, 1/1)

Yaş töker **bolsa** közüm hecrinde zâyî
bolmagay

Közlerimning yaşı tig ol Nûh-Tufân

kaydadur

(ŞHD; 115, 72/10)

Bu Şibânî sivgendim böyle **inanmas**
oldı

Ol muhtesib bî-dîndin yâ Râb manga
nedindür

(ŞHD; 131, 90/1)

Tılısm sandûkınıng kuflını **açar**

bolsang

Özüngni terk-i alâyık kıl imdi çün

Haydar

(ŞHD; 135, 96/10)

Köngül sindin figân itti köngülñi sin
bilür misin

Mini hem sin **bilür bolsang** köngülñi
sal dime cânım

(ŞHD; 189, 176/5)

Uşal mey içre yârning aksin **körer**
bolsa kişi

Ni devlet olgay munı tig bolsa kişi
hem-bâz ile

(ŞHD; 266, 285/5)

Ne mûy turur müşgîn ne zülf turur
anber

Kim gamze **kılur bolsa** yüzünge salur
tarı

(ŞHD; 287, 315/5)

3.1.4. Tasvir Fiilleri

3.1.4.1. Yeterlik Fiilleri (-A bil-)

Nik **köre bilmen** visâlingni perişân
zülfara

Sûdı ne bolgay bu canga körmese
hayvân ara

(ŞHD; 74, 11/5)

Her kiçe eşkim töküldi ol mogul-çin
hecrîde

Katre birle dânelerni kim **kılabilgey**
hisâb

(ŞHD; 92, 37/1)

Her kişi kim hazm iter bolsa uşol içsün
şarâb

Hazm **ite bilmes** sûfî andın körer bil ki
kusûr

(ŞHD; 112, 67/10)

Yandura bilmey mini hem her niçe
zor eyleben

Âkıbet İslâm işige asru yâr oldı savuk
(ŞHD; 162, 136/5)

Hâfız olgaç sûfilik birle ibâdet eyleben
Sarf **kılabilmey** bularnı toldurur ağzı
basal

(ŞHD; 181, 164/10)

Şibânîga eser ışk kıldıysa **tura bilmes**
Işk sırrıdın sûfîga sözler tam-ı tam tum
(ŞHD; 194, 184/10)

Şüküfte boldı köngül sûsen açgıl imdi
zebân

Ne yanglıg iş **kılabilgey** bu hec tünini
beyân

(ŞHD; 211, 207/1)

Şibânî dilberi hüsnin ne yanglıg vasf
ite bilgey

Kızıl yâkût içindedür murassa la'l ara
tüzgen

(ŞHD; 224, 226/1)

Dudaging üstide hâlingni **ohşata**
bilmen

Kara çibin yana konup aselge berkindü
(ŞHD; 241, 249/5)

1.4.2. Süreklilik Fiilleri (-A dur-)

Bu gazelni Bâğ-ı Nevning içinde aydı
Şibân

Öz özini **avutadur** bilingiz hicrân ara
(ŞHD; 82, 21/1)

Kör ki tâvus-ı çemen cılve-i mevzûn
kıladur

Nâleler gül-şen ara bülbul-i mahzûn

kıladur

(ŞHD; 117, 75/10)

Körmedi zâhid ilen sûfî munung dig
nevruz

Âşık üçün bu bahâr tâli-i meymûn

kıladur

(ŞHD; 117, 75/10)

Bolmuşam vâlih ü divâne kim ol şîrîn-
leb

Özini Leylâ itiben mini Mecnûn

kıladur

(ŞHD; 117, 75/1)

Kîmiyâ-yı ışk irür ışk ki bu turfa amel
Kara tofraknı bir lahzada altun

kıladur

(ŞHD; 118, 75/1)

Minde yâ Rân ni cünundur ki fûsun-
ger tün ü kün

Artadur tilbeligim her niçe efsûn

kıladur

(ŞHD; 118, 75/5)

Şeyhü'l-İslâm biling Kâdî

Muhammed-i Yusûf

Kim biri farkını edâ kimi efzûn

(ŞHD; 254, 267/10)

kıladur

(ŞHD; 118, 75/5)

Yaşing tûfânıdın tipredi Külzûm
mevci

Bu Şibân közleri her tünle ki Ceyhûn

kıladur

(ŞHD; 118, 75/10)

Barur (u) kilür kişidin **sora turgıl** her
zaman

Sözleringdin gonca könglüm bağı
handândur yana

1.4.3. Yaklaşma Filleri (-A yaz-)

Öle yazıp Belhde bed yilinin ısıtıp
Tigme Şibânîga sin şâh-ı Semerkand
imiş

(ŞHD; 152, 122/5)

Öle yazdım bil ki kâdî yâr firâkı
serdidin

Körmesün bu derd-i serdni tâze
bustânım mining

(ŞHD; 172, 150/1)

3.2. Şiban Han Divan'daki Birleşik Fiiller Sözlüğü

3.2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

bol-:

-A-

âciz (Ar.) bol-: Gücü yetmemek, âciz olmak.

âgeh (Far.) bol-: Dikkatli olmak, gözünü açmak.

agyâr (Ar.) bol-: Yabancı olmak.

âhir (Ar.) bol-: Son olmak, nihayet.

akıl (Ar.) bol-: Olgun olmak (nesne için).

amân (Ar.) bol-: Güvenli olmak, emniyetli olmak.

amel (Ar.) bol-: İş, hareket, çalışma, dini vecibelerin yerine getirilmesi.

ârif (Ar.) bol-: Arif, ilim, irfan sahibi olmak.

asıl (Ar.) bol-: Asıl, soylu olmak.

âşık (Ar.) bol-: Birine sevgiyle bağlana, tutulan, vurgun, mübtela olan.

âşıkî (Far.) bol-: Bir aşık, aşıklık, aşığa ait olmak.

âşıkâr (Far.) bol-: Belli olmak, açık olmak, meydanda olmak.

âşıkârâ (Far.) bol-: Ortada, apaçık meydanda.

âşînâ (Far.) bol-: Tanıdık, yakın, bildik (kimse).

âşînâ (Far.) bol-: Tanıdık, yakın, bildik.

ayb (Ar.) bol-: Ayıp olmak.

-B-

bâde (Far.) bol-: Şarap, hamr, mey içmek.

bahâr (Far.) bol-: Bahar, ilk yaz olması.

baş bol-: Baş olmak.

bâtıl (Ar.) bol-: Batıl olmak, boşa gitmek.

bedel (Ar.) bol-: Değer, kıymet, karşılık olmak.

belâ (Ar.) bol-: Bela, musibet, afet olmak.

bende (Far.) bol-: Bende, kul, köle olmak.

berâber (Far.) bol-: Eşit olmak, denk olmak.

beter (Far.) bol-: Kötü olmak, kötüleşmek.

bî-çâre (Far.) bol-: Zavallı, çaresiz olmak.

bidâyet (Ar.) bol-: İşin başında olmak.

bî-gâm (Far.) bol-: Gamsız, kedersiz, kendisine herhangi bir konuyu dert edinmeyen kimse olmak.

bî-hâber (Far.+Ar.) bol-: Habersiz olmak.

bî-i'tibâr (Far.+Ar.) bol-: Değersiz, itibarsız olmak.

bî-kârâr (Far. + Ar.) bol-: Kararsız olmak.

bilge bol-: Bilge, hakim, bilgin olmak.

bî-mâr (Far.) bol-: Hasta olmak.

bî-pâ (Far.) bol-: Ayaksız, dayanaksız, mesnetsiz olmak.

bî-şümâr (Far.) bol-: Hesapsız, sayısız olmak.

-C-

cân (Far.) bol-: Can, ruh, samimi, içten olmak.

cânân (Far.) bol-: Sevgili olmak.

câvidân (Far.) bol-: Ebedi olmak, bengü olmak.

cefâ (Ar.) bol-: Eziyetli, sıkıntılı olmak.

cüdâ (Far.) bol-: Ayrı, ayrılmış olmak.

-Ç-

çâkrek (Far.) bol-: Yırtılmış olmak, parçalanmış olmak.

çâlâk (Far.) bol-: Çevik, hızlı, çabuk hareket eden.

çâlâkrek (Far.) bol-: Çabuk, eli ayağı hızlı bir hizmetçi olmak.

-D-

dânâ (Far.) bol-: Bilgin, âlim olmak.

dâne (Far.) bol-: Tane, tohum olmak.
derd (Far.) bol-: Dertli, hastalıklı, sıkıntılı olmak.
deşt (Far.) bol-: Bozkır, çöl, kır, ova olmak.
devâ (Ar.) bol-: İlaç, çare olmak.
dîv (Far.) bol-: Dev, şeytan, cin olmak.
du'â (Ar.) bol-: Dua etmek, duada bulunmak.
dürd-nûş (Far.) bol-: Tortu içen, artık içen olmak.

-E-

efsun-gerî (Far.) bol-: Büyücü, sihirbaz olmak.
emân (Ar.) bol-: Emniyet, güven, huzur, rahatlık olmak.
esîr (Ar.) bol-: Esir olmak, esir düşmek.

-F-

fâni (Ar.) bol-: Fani olmak, ölümlü olmak, geçici olmak.
fâsık (Ar.) bol-: Allah'ın emirlerini tanımayarak günaha girmek, günahkar olmak.
fâzıl (Ar.) bol-: Faziletli olmak, erdemli olmak.
fazl (Ar.) bol-: Faziletli, erdemli olmak.
fenâ (Ar.) bol-: Yokluk, fanilik, yok olma.
ferâh (Ar.) bol-: Rahat olmak, huzurlu olmak, gönlü rahat olmak.
feth (Ar.) bol-: Feth, ele geçirmek.
fidâ (Ar.) bol-: Feda etmek, gözden çıkarmak, uğruna vermek, kurban etmek.

-G-

gâfil (Ar.) bol-: Gafil olmak, dikkatsiz davranmak.
gammâz (Ar.) bol-: Gammaz, haber taşıyan olmak.
gamnâkrek (Far.) bol-: Gamlı, kaygılı olmak.
garîb (Ar.) bol-: Yabancı olmak, gurbette bulunmak, kimsesiz olmak.
gark (Ar.) bol-: Batmak, boğulmak.
gavga (Ar.) bol-: Kavga etmek, kavga çıkarmak.
gevherî (Far.) bol-: Bir gevher olmak.
giriftâr (Far.) bol-: Tutulmak, yakalınmış olmak, düşkün olmak.
giryân (Far.) bol-: Ağlayıcı, ağlayan olmak.
gulâm (Ar.) bol-: Köle, kul, esir olmak.
gümân (Far.) bol-: Şüphe, zan, sezme, sanma.

-H-

hâcet (Ar.) bol-: İhtiyaç olmak, gerek olmak.
hâcil (Ar.) bol-: Utanmış olmak, utanmak.
halâs (Ar.) bol-: Kurtulmak, kurtuluşa ermek.
hâmuş (Far.) bol-: Susmuş, suskun, sessiz olmak.
harâb (Ar.) bol-: Viran olmak, ıssız olmak, yıkılmış olmak.
hâsıl (Ar.) bol-: Vuku bulmak, tahakkuk etmek.
havâle (Ar.) bol-: Para yollama, havale etme.
hayal (Ar.) bol-: İnsanın kafasında tasarladığı gerçekleşmesini düşündüğü şey, düş simgesi.
hayf (Ar.) bol-: Yazık olmak.
hayrân (Ar.) bol-: Hayran olmak, şaşırarak, şaşkın olmak.
helâk (Ar.) bol-: Helak olmak, yok olmak.
helâl (Ar.) bol-: Helal olmak, meşru olmak.
hem-dem (Far.) bol-: Yakın arkadaş, dost olmak.
hem-nişîn (Far.) bol-: Beraber oturup kalkmak, arkadaş olmak.
hem-sâye (Far.) bol-: Komşu olmak.
hiç (Far.) bol-: Hiç olmak, yok olmak.
hoş (Far.) bol-: İyi davranmak, güzel davranmak.
hoş-dimâğ (Ar.) bol-: Akıllı olmak.
huşk (Far.) bol-: Kuru olmak.
huzûrında (Ar.) bol-: Huzur, yan, nezdinde olmak.

-I-

ırak bol-: Uzak olmak.
ışk (Ar.) bol-: Aşk, sevgi olmak.
ıyân (Ar.) bol-: Açık, aşikâre, zahir, belli olmak.
ıyd (Ar.) bol-: Bayram olmak.

-İ-

idâle (Ar.) bol-: Elden ele dolaştırma, dolaştırılma.
imin (Far.) bol-: Emniyet içinde olmak.
inâyet (Ar.) bol-: Himmət, gayret, yardım yapmak.
iştihâ (Ar.) bol-: İştahı olmak.

-K-

kaan bol-: Hakan olmak.

kâfir (Ar.) bol-: Küfretmek, inkâr etmek.
kâmil (Ar.) bol-: Kamil bilgisi ve ahlakıyla olgun (kişi) olmak.
kan içinde bol-: Kan içinde olmak.
karangu bol-: Kararmak, karanlık olmak.
kerem (Ar.) bol-: Soyluluk, büyüklük, asalet, cömertlik.
kiç bol-: Geç olmak, gecikmek.
kizli bol-: Gizli olmak.
koyu bol-: Aşağı olmak.
köp bol-: Çok olmak, çoğalmak, kalabalık etmek.
kul bol-: Kul olmak, hizmet etmek, hizmette bulunmak.
kurbân (Ar.) bol-: kurban olmak, kendini feda etmek.

-L-

lâde (Far.) bol-: Beyinsiz, akılsız olmak.

-M-

mamûr (Ar.) bol-: Mamur, bayındır olmak.
mahrem (Ar.) bol-: Haram olmak, yasak olmak.
mahrûm (Ar.) bol-: Mahrum, yoksun, yoksun olmak.
mâni (Ar.) bol-: Amani olmak, engel olmak, engellemek.
mâyil (Ar.) bol-: İstekli, meyilli olmak.
mecâl (Ar.) bol-: Kuvvet, takat, iktidar olmak.
mecnun (Ar.) bol-: Deli, çılgın olmak.
meded (Ar.) bol-: Yardım etmek, aman dileme, meded olmak.
medhûş (Ar.) bol-: Şaşkın olmak, şaşırmak.
meh-peykerî (Far.) bol-: Yüzü ay gibi parlak, güzel olmak.
mekdâv (Ar.) bol-: Parçalanmış olmak, ikiye bölünmüş olmak.
mesken (Ar.) bol-: Mesken, oturulan, durulan yer olmak.
mest (Far.) bol-: Kendinden geçmiş, sarhoş olmak.
mestâne (Far.) bol-: Kendinden geçercesine sarhoş olmak.
mestrak (Far.) bol-: Sarhoş olmak.
meşhûr (Ar.) bol-: Şöhret sahibi olmak, herkes tarafından bilinmek.
misâfir (Ar.) bol-: Yolcu, konuk olmak.
mu'attar (Ar.) bol-: Hoş ve güzel kokmak, güzel kokulu olmak.
muhkem (Ar.) bol-: Sağlam olmak.

mukayyed (Ar.) bol-: Bağlı, bağlanmış olmak.
mûm (Far.) bol-: Mum olmak, erimek.
mutlak (Ar.) bol-: Kayıtsız, şartsız olmak.
muvâfık (Ar.) bol-: Muvafık olmak, uygun düşmek, münasip olmak.
mübârek (Ar.) bol-: Mübarek olmak, kutlu, bereketli olmak.
mübtelâ (Ar.) bol-: Tutkun olmak, yakalanmak.
müessir (Ar.) bol-: Dokunaklı olmak.
münâsib (Ar.) bol-: Münasip, uygun olmak.
münevver (Ar.) bol-: Nurlanmak, aydınlanmak.
münfa'il (Ar.) bol-: Alınmış, kırılmış, incinmiş olmak.
müşğ (Far.) bol-: Misk denilen güzel ve hoş koku olmak.
müşkil (Ar.) bol-: Sıkıntılı, çetin, zor olmak.
müşkilât (Ar.) bol-: Engeller, zorluklar, müşküller olması.
müyesser (Ar.) bol-: Nasip olmak.

-N-

nâkış (Ar.) bol-: Kusurlu olmak, noksan olmak.
nâlân (Far.) bol-: İnleyen, feryat ve figan eden.
nasak (Ar.) bol-: Şekilli, düzenli olmak.
nasîb (Ar.) bol-: Nasip olmak, kısmet olmak.
nâtık (Ar.) bol-: Konuşan, söyleyen, konuşma yapan olmak.
nâ-tüvân (Far.) bol-: Güçsüz, baklımsız, zayıf olmak.
nâz (Far.) bol-: Naz etmek, naz yapmak, yalvarmak.
nazarı (Ar.) bol-: Nazar etmek, dikkatlice bakmak.
nevmîd (Far.) bol-: Ümidini kesmek, ümitsiz olmak.
nigâr (Far.) bol-: Güzel olmak.
nihân (Far.) bol-: Gizli, saklı olmak.
nişân (Far.) bol-: İşaret, nişan, iz, belirti olmak.

-P-

pâdişâh (Far.) bol-: Padişah olmak.
pâk- dâmen (Far.) bol-: Namuslu olmak.
pâkrek (Far.) bol-: Temiz, saf, pak olmak.
pervâne (Far.) bol-: Etrafına dönmek.
peşîmân (Far.) bol-: Yaptığından utanmak, pişman olmak.

peydâ (Far.) bol-: Ortaya çıkmak, görünmek.
peymâne (Far.) bol-: Kadeh, içki kadehi olmak.
pinhân (Far.) bol-: Gizli, hafi olmak.
pür-hüner (Far.) bol-: Hünerli, marifetli olmak.

-R-

ra'nâ (Ar.) bol-: Hoş, güzel, latif, çekici, parlak, cazibeli olmak.
râh-bîn (Far.) bol-: Yol bilen, usul bilen olmak.
rakkâs (Ar.) bol-: Raks etmek, oynamak.
revân (Far.) bol-: Akmak, akıp gitmek.
rind (Far.) bol-: Kalender, dünya işlerini hoş gören kimse olmak.
rindâne (Far.) bol-: Rintlere yakışır tarzda olmak.
riyâ (Ar.) bol-: Gösteriş olmak, ikiyezli olmak.
rüsâ (Ar.) bol-: Rezil ve rüsva olmak.

-S-

sâbit (Ar.) bol-: Sabit ve sağlam olmak, kararlı olmak.
sadaka (Ar.) bol-: Sadaka olmak.
sarıg bol-: Sarı renk olmak, sararmak.
savuk bol-: Soğuk olmak.
sâyil (Ar.) bol-: Dilenci olmak.
secde (Ar.) bol-: Secde olmak.
secde-gâh (Ar.+Far.) bol-: Secde edilen yer, ibadet edilecek yer olmak.
ser-gerdân (Far.) bol-: Şaşkın olmak, başı dönmüş olmak.
serveri (Far.) bol-: Bir önder olmak.
sevdâ (Far.) bol-: Aşık olmak.
sitem (Far.) bol-: Zulüm, haksızlık, sıkıntı, eziyet.
sûfî (Ar.) bol-: Kendini dünya nimetlerinden arındıran ve ilahi aşka adayan kimse olmak.
sûret (Ar.) bol-: Şekline girmek, ...gibi görünmek.

-Ş-

şâd (Far.) bol-: Sevinçli olmak, mesut olmak, mutlu olmak.
şeh-bâz (Far.) bol-: Gösterişli olmak.
şeydâ (Far.) bol-: Divâne, deli olmak, çıldırmak.
şeytân (Ar.) bol-: Çok uyanık, akıllı olmak.

şöhre (Ar.) bol-: Şöhretli olmak.

şüküfte (Far.) bol-: Açılmış olmak.

-T-

tâbân (Far.) bol-: Aydınlık, parlak, münevver olmak.

tavır (Ar.) bol-: Hareket tarzı, hal, eda, usul olmak.

tâze (Far.) bol-: Taze olmak, güzel ve parlak olmak.

te'hîr (Ar.) bol-: Ertelemek, gecikmek.

tefekür (Ar.) bol-: Düşünmek.

tevîk (Ar.) bol-: Yardımcı olmak, Allah'ın yardımı olmak.

tilbe bol-: Deli olmak.

tîre (Far.) bol-: Karanlık, müzlim, bulanık olmak.

tîz (Far.) bol-: Tez, ince, keskin olmak.

tûfân (Ar.) bol-: Tufan olmak.

tüvângerî (Far.) bol-: Zenginlik, zengin olmak.

-V-

vefâ (Ar.) bol-: Vefa göstermek, sadık olmak.

vefâsız (Ar.) bol-: Vefasız, sadâkatsiz olmak.

virâne (Far.) bol-: Virane olmak.

-Y-

yadav bol-: Yabancı olmak, düşman olmak.

yahşı bol-: İyi olmak.

yakîn (Ar.) bol-: Kesin, kat'i olarak bilme, kesin inanç.

yalgan bol-: Yalan olmak, uydurmak.

yaman bol-: Kötü olmak, fena olmak.

yas bol-: Yas, matem, bela, nüsabet olmak.

yaz bol-: İlkbahar mevsiminin gelmesi, yaz gelmek.

yırak bol-: Uzak olmak.

yok bol-: Yok olmak, ortadan kaybolmak.

-Z-

za'îf (Ar.) bol-: Aciz ve güçsüz olmak.

zâ'yî (Ar.) bol-: Zıyan olmak, boşa gitmek.

zâhid (Ar.) bol-: Dindar olmak, dine düşmek.

zâyî (Ar.) bol-: Boşa gitmek, zayi olmak.

zîbâ (Far.) bol-: Süslü, güzel olmak.

zuhur (Ar.) bol-: Görünmek, meydana çıkmak.

eyle-:

-A-

âbâd (Ar.) eyle-: İmar etmek, bakımlı hale getirmek.

âciz (Ar.) eyle-: Zavallı, perişan etmek.

ahşâm (Far.) eyle-: Akşam olması.

ârâm (Far.) eyle-: Rahat, huzur, dinlenme.

âşüfte (Far.) eyle-: Çılgınca âşık olmak.

âvâz (Far.) eyle-: Ses, sada etmek, eylemek.

ayb (Ar.) eyle-: Ayıplamak, suçlamak.

-B-

bed nâm (Far.) eyle-: Adı kötüye çıkmak, namı kötü olmak.

bend (Far.) eyle-: Bağlamak, sarmak, etrafını çevirmek.

ber-dâd (Far.) eyle-: Perişan eylemek.

bîdâr (Far.) eyle-: Uyandırmak, kendine getirmek.

-C-

cehd (Ar.) eyle-: Çok çalışma, çabalama, gayret etme.

cevr (Ar.) eyle-: Acı çektirmek, sıkıntı vermek.

-D-

dâd (Far.) eyle-: Adaleti kılmak, adalet etmek.

dâğ (Far.) eyle-: Kızgın demirle vurulan damga, nişan yapmak.

dâm (Far.) eyle-: Tuzak etmek, eylemek.

dil-ârâm (Far.) eyle-: Sevgili olmak, sevgili yapmak.

du'â (Ar.) eyle-: Dua etmek, duada bulunmak.

-E-

efgân (Far.) eyle-: İnleme, feryat etme.

efşân (Far.) eyle-: Saçmak, dağıtmak.

-F-

fidâ (Ar.) eyle-: Feda, gözden çıkarma, uğruna verme, kurban.

figân (Far.) eyle-: Figan etmek, bağırıp çağırma inlemek.

firâvân (Far.) eyle-: Taşmak, çoğalmak, bol olmak.

-G-

giriftâr (Far.) eyle-: Tutulmuş, yakalanmış olmak.

gül-zâr (Far.) eyle-: Gül bahçesi, gülistan etmek.

-H-

hâm (Ar.) eyle-: Çiğ, işlenmemiş, sade etmek, eylemek.

hired-mend (Far.) eyle-: Akıllı, anlayışlı etmek.

hicâb (Ar.) eyle-: Utanmak, sıkılmak, hicap duymak.

hilâfi (Ar.) eyle-: Karşı, zıt etmek.

hoş-nâm (Far.) eyle-: Şöhretli, nâmı güzel etmek.

hûb (Far.) eyle-: Güzel etmek, eylemek.

hursend (Far.) eyle-: Kanaatkâr olmak, tok gözlülük etmek.

-İ-

ibâdet (Ar.) eyle-: İbadet etmek.

ihsan (Ar.) eyle-: İyilik etmek, iyi davranmak, bağışlama, bağışta bulunmak.

irşâd (Ar.) eyle-: Doğru yolu gösterme, uyarma, uyandırma.

izhâr (Ar.) eyle-: Göstermek, ortaya çıkarmak.

-K-

kahr (Ar.) eyle-: Kahrolmak, üzülmek.

kan eyle-: Kan etmek.

-M-

mânend (Far.) eyle-: Benzer, eş etmek.

men (Ar.) eyle-: Yasaklama, men etme, esirgeme.

messâfi (Ar.) eyle-: Harpte saf tutma, savaş haline girmek.

mest (Far.) eyle-: Kendinden geçmiş, sarhoş olmak.

mestân (Far.) eyle-: Sarhoşlar, kendinden geçmişler.

meşhûr (Ar.) eyle-: Şöhret sahibi olmak, herkes tarafından bilinmek.

münkad (Ar.) eyle-: İtaat etmek, boyun eğmek.

müselmân (Ar.) eyle-: Müslüman etmek.

-N-

nâz (Far.) eyle-: Naz etmek, naz yapmak, yalvarmak.

neşât (Ar.) eyle-: Sevinmek.

-P-

perhîz (Far.) eyle-: Perhiz, dince yasak edilen şeylerden uzak kalmak.

perîşân (Far.) eyle-: Dağıtmak, perişan etmek.

pervâz (Far.) eyle-: Uçmak.

peyvend (Far.) eyle-: Kavuşma, ulaşma, varma.

pinhân (Far.) eyle-: Gizli, hafi etmek.

-R-

rahm (Ar.) eyle-: Merhamet, merhamet etme, acıma.

râz (Far.) eyle-: Sır etmek.

-S-

sabr (Ar.) eyle-: Sabretmek, sabırlı olmak.

sâfi (Ar.) eyle-: Temiz, arı, halis, saf, berrak, saydam etmek.

sag eyle-: Sağlık, dinç, sağlam etmek.

sevgend (Far.) eyle-: Yemin etmek.

sihr (Ar.) eyle-: Sihir, büyü etmek, yapmak.

-Ş-

şâd (Far.) eyle-: Mutlu, mesut, sevinçli etmek.

şâm (Far.) eyle-: Akşam olması.

şeh-bâz (Far.) eyle-: Gösteriş etmek.

şu'le-engîz (Far.) eyle-: Alev saçmak.

-T-

tâ'at (Ar.) eyle-: İtaat ve ibadet, Allah'ın emirlerini yerine getirmek.

taksîr (Ar.) eyle-: Kusur, hata, yanlışlık, günah etmek.

tar eyle-: Dar, sıkıntılı, sıkışık etmek.

tavâf (Ar.) eyle-: Tavaf etme, etrafını saygıyla dolanma.

tedbîr (Ar.) eyle-: Önlem almak.

telâfi (Ar.) eyle-: Yerine getirme.

-V-

vâfi (Ar.) eyle-: Vefa eden, dostluk ve sözde sebat eden.

vasf (Ar.) eyle-: Sıfat, nitelik, vasıf etmek.

virân (Far.) eyle-: Harap etmek, yıkmak, ıssızlaştırmak.

-Y-

yâd (Far.) eyle-: Anmak, hatırlamak, zikretmek.

yığın eyle-: Yığın, toplam, topluluk etmek.

-Z-

zâ'yî (Ar.) eyle-: Zıyan etmek.

zâhir (Ar.) eyle-: Açık, belli, aşikâr, görülen, ortaya çıkan, meydanda.

zâr (Far.) eyle-: Ağlamak, feryat, figan etmek.

zer-efşân (Far.) eyle-: Altın saçan, serpen; serpmeye altınla yapılan süsleme.

zor (Far.) eyle-: Zor etmek, zor kılmak, zorlaştırmak.

it-

-A-

adaş it-: Adları bir etmek.

âr (Ar.) it-: Utanmak, çekinmek, mahcup olmak.

ayb (Ar.) it-: Ayıplamak, suçlamak.

azm (Ar.) it-: Yönelmek, hareket etmek.

-B-

bahs (Ar.) it-: Bahsetmek.

baş it-: Gücü yetmek, başarı kazanmak.

bîzâr (Far.) it-: Bıkmak, usanmak.

-C-

cevr (Ar.) it-: Acı çektirmek, sıkıntı vermek.

cem-sâz (Far.) it-: Arkadaş, dost, sırdaş etmek.

-D-

dildâr (Far.) it-: Güzel, sevgili etmek.

dil-gîr (Far.) it-: Gönül tutan, kalbe sıkıntı veren.

-E-

efgân (Far.) it-: İnleme, feryat etme.

esîr (Ar.) it-: Esir, tutsak olmak.

-F-

fark (Ar.) it-: Fark etmek, ayırmak, seçmek.

fâş (Far.) it-: Herkesçe bilinen, duyulma, meydana çıkma, açığa çıkma.

fehm (Ar.) it-: Anlamak, kavramak, anlayış göztermek, fehm etmek.

feryâd (Far.) it-: Feryat etmek, sızlamak, inlemek.

figân (Far.) it-: Figan etmek, bağırıp çağırmak, inlemek.

figâr (Far.) it-: Yara etmek.

-G-

- gâfil (Ar.) it-:** Gafil etmek, gaflette bulunmak.
galbîr (Far.) it-: Kalbur gibi, delik deşik etmek.
gark (Ar.) it-: Batmak, boğulmak.
gavga (Ar.) it-: Kavga etmek, kavga çıkarmak.
geşt (Far.) it-: Gezmek, dolaşmak.
giriftâr (Far.) it-: Tutulmak, yakalanmak.
göl-zâr (Far.) it-: Gül bahçesi, gülistan etmek.
güzâr (Far.) it-: Eda etmek, yerine getirmek.

-H-

- hayâl (Ar.) it-:** Hayal etmek.
hazm (Ar.) it-: Olumsuz bir durumu kabullenmek, içine sindirmek, katlanmak, sabretmek.
hecr (Ar.) it-: Ayrılık, ayrılmak.
hem-dem (Far.) it-: Yakın arkadaş etmek.
hoş (Far.) it-: Hoş, iyi, güzel etmek.
huş-yâr (Far.) it-: Zeki, akıllı etmek.

-İ-

- inkâr (Ar.) it-:** Tanımamak, inkâr etmek.
isâr (Ar.) it-: Dağıtma, bağış olarak verme, ikram etme, cömertçe verme.
istiğfâr (Ar.) it-: Allahtan günahının bağışlanmasını dileme, tövbe etme.
iş it-: İş etmek.
izhâr (Ar.) it-: Göstermek.

-K-

- kâr (Far.) it-:** İş, çalışma, uğraşı, kazanç, fayda etmek.
kebâb (Ar.) it-: Yanmış, yanık, mahruk, acı çekmek.
kısmet (Ar.) it-: Kısmet, pay etme, bölme.
köz it-: Gözle işaret etmek.

-L-

- lutf (Ar.) it-:** Lütuf etmek, ihsan etmek, bağışlamak.

-M-

- ma'sûk (Ar.) it-:** Sevgili, sevilen etmek.
men (Ar.) it-: Men etmek, yasaklamak.

meyl (Ar.) it-: Meyil, arzu etmek.

mîr (Far.) it-: Bey, efendi etmek.

-N-

nakş (Ar.) it-: Nakş etmek, süslemek, resmetmek.

nâr (Ar.) it-: Ateş haline getirmek.

nâz (Far.) it-: Naz etmek, naz yapmak, yalvarmak.

nisâr (Ar.) it-: Saçı yapmak, özel bir toplulukta saçılan para.

nisbet (Ar.) it-: Nisbet etmek, kıyaslamak.

-P-

perhîz (Far.) it-: Perhiz, dince yasak edilen şeylerden uzak kalmak.

pervâz (Far.) it-: Uçma, uçan.

-R-

rahm (Ar.) it-: Acımak, merhamet etmek.

reşk (Far.) it-: Kıskanmak, kıskanılmış.

-S-

sa'y (Ar.) it-: Çalışma, gayret etme.

sabr (Ar.) it-: Sabretmek, sabırlı olmak.

sâde (Far.) it-: Saf, katışık olmayan.

sayd (Ar.) it-: Av yapmak, avlanmak.

ser-gerdân (Far.) it-: Şaşırtmak.

seyr (Ar.) it-: Seyretmek.

sıfat (Ar.) it-: Sıfatlandırmak.

su'âl (Ar.) it-: Soru sormak.

sûd (Far.) it-: Fayda, kar, kazanç etmek.

-Ş-

şâd (Far.) it-: Mutlu, mesut, sevinçli etmek.

şeb-gîr (Far.) it-: Gece uyumamak, uyanık olmak.

şeh-vâr (Far.) it-: Şaha yakışacak şekilde etmek.

şerh (Ar.) it-: Açıklamak.

şükr (Ar.) it-: Şükretmek.

-T-

tâb (Far.) it-: Güçlü olmak, sağlamlık, takat etmek.

tahrîr (Ar.) it-: Yazma, kaleme alma, deftere geçirme, kaydetme.

taksîr (Ar.) it-: Kusur, hata, yanlışlık, kabahat etmek.

tasvîr (Ar.) it-: Bir şeyin suretini, çıkarma, resim gibi güzel anlatma, betimleme.

tayrân (Ar.) it-: Uçma.

te'sîr (Ar.) it-: İz bırakma, nişan koyma.

tedbîr (Ar.) it-: Çare, tedbir, önlem, idare etmek.

teftîş (Ar.) it-: Teftiş etmek, incelemek, araştırmak.

terk (Ar.) it-: Bırakmak, terk etmek.

tesîr (Ar.) it-: Tesir, etki etmek.

tulû (Ar.) it-: Doğma, doğuş.

-V-

vasf (Ar.) it-: Sıfat, nitelik, vasıf etmek.

-Y-

yâd (Far.) it-: Anmak, hatırlamak, zikretmek.

-Z-

zâr (Far.) it-: Ağlamak, feryat, figan etmek.

zâyî (Ar.) it-: Zayi, yitik, telef olan, zarar, ziyan etmek.

zencîr (Far.) it-: Zincir etmek, zincirlemek.

kıl-:

-A-

açık kıl-: Açık, boş, yer, temiz, kapalı olmayan.

âgâz (Far.) kıl-: Başlamak.

âh (Ar.) kıl-: Ah etmek, hayıflanmak.

ahdiga (Ar.) kıl-: Söz verme, ahit kılmak.

âr (Ar.) kıl-: Ar, haya, utanma.

ârâste (Far.) kıl-: Süslenmek.

âşık (Ar.) kıl-: Gözü karamış, aşık.

âşikâr (Far.) kıl-: Ortada, apaçık meydanda.

âşikâra (Far.) kıl-: Açık etmek, belli etmek, meydanda olmak.

âşînâlık (Ar.) kıl-: Aşına olma durumu, tanıdıklık.

âşnâ (Far.) kıl-: Aşına, tanıdık, bildik.

âvâre (Far.) kıl-: Serseri, başıboş olmak.

âvâz (Far.) kıl-: Ses çıkarmak, bağırmak.

ayb (Ar.) kıl-: Ayıplamak, suçlamak.

ayş (Ar.) kıl-: Yaşama, yiyip içme, zevk ve sefalı olmak.

-B-

bağrı kan kıl-: Üzölmek.

bahâ (Far.) kıl-: Değer biçmek.

baş kıl-: Yaralamak.

bed-nâm (Far.) kıl-: Kötü üne sahip olmak, kötü ad ile anılmak.

berâber (Far.) kıl-: Birlik, beraberlik etmek.

beyân (Ar.) kıl-: Açıklamak, anlatmak.

bî-çâre (Far.) kıl-: Zavallı ve çaresiz bırakmak.

bî-gâm (Far.) kıl-: Gamsız, kedersiz, dertsiz olmak.

bî-gâne (Far.) kıl-: Bildik olmayan, yabancı, el.

bî-hâber (Far.+Ar.) kıl-: Habersiz olmak.

bî-karâr (Far.+Ar.) kıl-: Karasız olmak.

-C-

cân (Far.) kıl-: Can kılmak, can etmek.

cânân (Far.) kıl-: Sevgili etmek.

cefâ (Ar.) kıl-: Eziyet etmek, incitmek.

cennet (Ar.) kıl-: Cennet etmek.

cevlân (Ar.) kıl-: Dolaşmak, gezmek.

cilve (Ar.) kıl-: Cilve, naz yapmak.

cüdâ (Far.) kıl-: Ayrı, ayrılmış olmak.

-Ç-

çâk (Far.) kıl-: Yırtmak, parçalamak.

çâre (Far.) kıl-: Çözüm yolunu bulamak, tedbir almak.

-D-

da'vâ (Ar.) kıl-: İddia etmek, dava açmak.

dâm (Far.) kıl-: Tuzak kurmak.

demsâz (Far.) kıl-: Arkadaş, dost, sırdaş etmek.

der-beder (Far.) kıl-: Kapı kapı gezen, serseri etmek.

derd (Far.) kıl-: Dert, hastalık, sıkıntı.

derdinge (Far.) derman kıl-: Derdine derman olmak, iyi gelmek.

derdinge (Far.) devâ (Far.) kıl-: Derdine derman olmak, iyi gelmek.

derd-nâk (Far.) kıl-: Dertli, acılı, tasalı, kaygılı.

dermân (Far.) kıl-: Derman, çare, ilaç.

dig kıl-: Değmek.

dîvâne (Far.) kıl-: Deli divane etmek, kendinden geçirtmek, delirtmek.

du'a (Ar.) kıl-: Allah'a yakarma ve yalvarma.

-E-

edâ (Ar.) kıl-: Teslim etmek, vermek.

efgân (Far.) kıl-: İnleme, feryat etme.

efsûn (Far.) kıl-: Büyü, sihir yapmak.

endîşe (Far.) kıl-: Düşünmek, kaygılanmak.

eser (Ar.) kıl-: Nişan bırakmak, etki bırakmak, tesir etmek.

-F-

fahr (Ar.) kıl-: İftihar, sevinç, övünme.

fâs (Far.) kıl-: Meydana çıkmak, açığa vurmak.

fenâ (Ar.) kıl-: Yok olmak, yok etmek, ortadan kaldırmak.

fidâ (Ar.) kıl-: Feda etmek, gözden çıkarmak, uğruna vermek, kurban etmek.

fikr (Ar.) kıl-: Fikretmek, düşünmek.

firâk (Ar.) kıl-: Ayrılık, ayrılmak.

fitne (Ar.) kıl-: Fitneye düşmek, zarar vermek.

-G-

gâfil (Ar.) kıl-: Habersiz kılmak, gaflete düşürmek.

gamze (Ar.) kıl-: Gamze, süzgün bakış yapmak.

gark (Ar.) kıl-: Batma, boğulma.

gavga (Ar.) kıl-: Kavga etmek, kavga çıkarmak.

gerd (Far.) kıl-: Tasa, gam, keder.

gûş (Far.) kıl-: Dinlemek, kulak vermek.

güzârî (Far.) kıl-: Geçme, geçiş, uğrama.

güzer (Far.) kıl-: Geçme, geçiş.

-H-

h'âb (Ar.) kıl-: Uyku, uyumak.

h'âr (Far.) kıl-: Hoş, aşağı, bayağı etmek.

haber (Ar.) kıl-: Haber etmek, söz söylemek, haber ulaştırmak.

hacil (Ar.) kıl-: Utanmak, utanmış olmak, mahcup etmek.

hâk-sârî (Far.) kıl-: Perişanlık, düşkünlük etmek.
hal (Ar.) kıl-: Halletmek, bir meseleyi çözüme kavuşturmak.
hamâyîl (Ar.) kıl-: Muska, tılsım, gizli dua.
hâm-tama (Far.) kıl-: Olmayacak istek, açgözlülük etmek.
hamûş (Far.) kıl-: Susmuş, sessizlik etmek.
harâb (Ar.) kıl-: Yıkıntı, yıkılmış, bakımsız.
hasır (Ar.) kıl-: Husule gelmek, elde edilmek.
hatâ (Ar.) kıl-: Hata etmek, yanılmak.
havâle (Ar.) kıl-: Yollamak, göndermek.
hayrân (Ar.) kıl-: Şaşırtmak, hayran bırakmak.
hazer (Ar.) kıl-: Korkmak, çekinmek, sakınmak.
helâk (Ar.) kıl-: Mahvetmek, helak etmek, yok etmek.
heves (Ar.) kıl-: Arzulamak, istemek.
hikâyet (Ar.) kıl-: Hikâyeleştirmek, hikâye haline getirmek.
hükm (Ar.) kıl-: Hüküm kılmak, emretmek.
hüner (Far.) kıl-: Bilgi, marifetli olmak, becermek, hüner.

-İ-

ıstırâb (Ar.) kıl-: Sıkıntı, azap, büyük acı ve eziyet.
ışk (Ar.) kıl-: Aşk, sevgi olmak.

-İ-

ihtişâr (Ar.) kıl-: Bir araya gelmek, toplanmak.
iltefit (Ar.) kıl-: İltifat, gönül alma.
iltifâtî (Far.) kıl-: Yüzünü çevirip bir kere bakma.
imân (Ar.) kıl-: İman etmek.
inâyet (Ar.) kıl-: İyilikte bulunmak, lütfetmek, ihsan ve yardımda bulunmak.
iş kıl-: İş.
ita'at (Ar.) kıl-: İtaat etmek, boyun eğmek.

-K-

kabûl (Ar.) kıl-: Kabul etmek.
kâmil (Ar.) kıl-: Olgun bir kişi olmak.
kâr (Far.) kıl-: Tesir etmek.
karâr (Ar.) kıl-: Durmak, karar kılmak, kararlaştırmak.
kebâb (Ar.) kıl-: Yanmış, yanık, mahruk, acı çekmek.

kerb (Ar.) kıl-: Tasa, kaygı, gam, keder.

kerem (Ar.) kıl-: Lutf etmek, cömertlik göstermek, ihsanda bulunmak.

kesb (Ar.) kıl-: Kazanmak, kazanç sağlamak.

kıska kıl-: Kısaltmak.

kimyâ (Ar.) kıl-: Kimya yapmak.

kulluk kıl-: Kulluk, kölelik yapmak.

kurban (Ar.) kıl-: Kurban etmek.

-L-

lâf (Ar.) kıl-: Söz etmek.

lutf (Ar.) kıl-: Lütuf etmek, ihsan etmek, bağışlamak.

-M-

mâh (Far.) kıl-: Rezil etmek.

mahabbet (Ar.) kıl-: Sevgi, dostluk yapmak.

mâni (Ar.) kıl-: Mani, engel olmak.

mashara (Ar.) kıl-: Alaya almak.

mecnun (Ar.) kıl-: Deli, çılgın olmak.

meded (Ar.) kıl-: Yardım etmek.

meşhur (Ar.) kıl-: Meşhur etmek, şöhret sahibi olmak.

mihmân (Far.) kıl-: Konuk, misafir olmak.

mu'ammâ (Ar.) kıl-: Bilmece, yanıltmaca, muamma yapmak.

mu'attar (Ar.) kıl-: Hoş ve güzel kokmak.

muhtasar (Ar.) kıl-: Kısaltmak.

muhtelif (Ar.) kıl-: Çeşitli, türlü, birbirine uymayan, zıt, ihtilafa düşmek.

muhtesip (Ar.) kıl-: İnzibat ve belediye işlerine bakan kişi olmak.

mübeddel (Ar.) kıl-: Değiştirilmiş, değişmiş.

müdârâ (Ar.) kıl-: Kin ve husumeti gizleyip zahirde dostluk gösterme, yüze gülme, davranma, münasebette bulunmak.

müheyyâ (Ar.) kıl-: Kolaylaştırmak, hazır hale getirmek.

mülâkât (Ar.) kıl-: Görüşmek.

münâcât (Ar.) kıl-: Allah'a yalvarmak, Allah'a dua etmek.

münevver (Ar.) kıl-: Nurlandırmak, nurlu kılmak, aydınlatmak.

münfa'il (Ar.) kıl-: Alınmış, kırılmış, incinmiş bulunmak.

mürekkep (Ar.) kıl-: Birleştirmek, bir araya getirmek.

müyesser (Ar.) kıl-: Kolay nasip olmak.

müzehheb (Ar.) kıl-: Altınla yaldızlanmış, süslenmiş.

-N-

nâle (Far.) kıl-: Feryat ve figan etmek.

nâm (Far.) kıl-: İsim, lakap etmek.

nasîb (Ar.) kıl-: Hak, nasip, pay, Allah'ın takdiri, kısmet.

nasîhat (Ar.) kıl-: Nasihat etmek, öğütlemek.

nâz (Far.) kıl-: Naz etmek, naz yapmak, yalvarmak.

nazar (Ar.) kıl-: Nazar etmek, dikkatlice bakmak.

nevâyî (Far.) kıl-: Makam, ahenk, coşku etmek.

nevha-ger (Ar.+Far.) kıl-: Ağıtçı, ezgili yanık deruni.

nezzâre (Ar.) kıl-: Seyretmek, gözlemlemek, bakmak.

nihân (Far.) kıl-: Gizlenmiş, gizli saklı, gizlemek.

nişâr (Ar.) kıl-: Para dağıtmak, saç dağıtmak.

nişâne (Far.) kıl-: İşaret, nişan, iz, belirti.

nûş (Far.) kıl-: İçmek.

-Ö-

özni kurbân (Ar.) kıl-: Kurban etmek.

-P-

perâkende (Far.) kıl-: Dağınık, darmadağın etmek.

perişân (Far.) kıl-: Perişan olmak, zor duruma düşmek.

pervâz (Far.) kıl-: Uçurmak, uçmak.

perverîş (Far.) kıl-: Yetiştirme büyütme, besleme, eğitme, terbiye etme.

peydâ (Far.) kıl-: Göstermek, ortaya çıkartmak.

pür-hüner (Far.) kıl-: Hünerli, marifetli olmak.

-R-

ra'nâ (Ar.) kıl-: Hoş, güzel, latif, çekici, parlak, cazibeli olmak.

rahîm (Ar.) kıl-: Merhametli, acıyan, affedici.

rahm (Ar.) kıl-: Acımak, merhamet etmek.

rahmet (Ar.) kıl-: Acımak, esirgemek, merhamet etmek.

rakîb (Ar.) kıl-: Rakip, rekabet etmek.

raks (Ar.) kıl-: Dans etmek, oynamak.

rast (Far.) kıl-: Doğrultmak.

red (Ar.) kıl-: Geri çevirme, itip öteye atmak, defetmek, kabul etmemek.

riyâ (Ar.) kıl-: Gösteriş yapmak, ikiyüzlü davranmak.

rûşen (Far.) kıl-: Aydın, parlak, münevver etmek.

rüsfa (Ar.) kıl-: Rezil rüsva etmek.

rüsvâyî (Far.) kıl-: Rezil, rüsva etmek.

-S-

sabr (Ar.) kıl-: Sabretmek, sabırlı olmak.

sabûr (Ar.) kıl-: Çok sabırlı davranmak.

saykal (Ar.) kıl-: Cilalamak, parlatmak.

secde (Ar.) kıl-: Secde etmek.

sefer (Ar.) kıl-: Sefere çıkmak, savaşa çıkmak.

senâ (Ar.) kıl-: Övmek, methetmek.

ser-nigûn (Far.) kıl-: Baş aşağı, hakir görmek.

sevdâ (Far.) kıl-: Sevdalanmak.

sıfat (Ar.) kıl-: Sıfatlandırmak.

suret (Ar.) kıl-: Şekil vermek, şekillendirmek.

-Ş-

şâdî (Far.) kıl-: Şadlık, neşelilik, sevinçlilik.

şâh (Far.) kıl-: Padişah, hükümdar yapmak.

şefâ'at (Ar.) kıl-: Şefaat etmek.

şer (Ar.) kıl-: Kötülük, şer, fenalık, zarar.

şerh (Ar.) kıl-: Şerh etmek, açıklamak.

şeydâ (Far.) kıl-: Divânelik yapmak.

şikâyet (Ar.) kıl-: Sızlanma, şikâyet etmek.

şîve (Far.) kıl-: Naz, eda, tavır, işve yapmak.

şu'be-bâzın (Far.+Ar.) kıl-: Hokkabazlık yapmak.

-T-

ta'arrüc (Ar.) kıl-: Yüceltmek.

tâ'at (Ar.) kıl-: İtaat ve ibadet, Allah'ın emirlerini yerine getirme.

tahammül (Ar.) kıl-: Tahammül etmek, sabretmek.

taharrüc (Ar.) kıl-: Terk etmek.

taklîd (Ar.) kıl-: Benzemeye çalışmak, öykünmek.

takviyet (Ar.) kıl-: Kuvvetlendirmek, desteklemek.

taleb (Ar.) kıl-: Talep etmek, istemek, arzulamak.
tama (Ar.) kıl-: Arzu etmek, ummak.
tarrâr (Ar.) kıl-: Yan kesici, dolandırıcı olmak.
tasrih (Ar.) kıl-: Apaçık söylemek, düşünceyi rahatça ifade edebilmek.
te'hîr (Ar.) kıl-: Ertelemek, tehir etmek.
teberrüc (Ar.) kıl-: Süsleme, takıp takıştırma.
tebessüm (Ar.) kıl-: Gülümsemek, tebessüm etmek, gülmek.
tedbîr (Ar.) kıl-: Çare, tedbir tutulacak yol.
tederrüc (Ar.) kıl-: Anlama, kavrama.
tefekkür (Ar.) kıl-: Düşünme, düşünceye dalma, zihin yorma.
teferrüc (Ar.) kıl-: Gezmek, gezip görmek, seyretmek, gezinti yapmak.
telbîs (Ar.) kıl-: Aldatmak, işe hile karıştırmak.
temennâ (Ar.) kıl-: Dilek ve istekte bulunmak, temenna etmek.
tesebessüm (Ar.) kıl-: Gülümseme, güler gibi olma.
tevbe (Ar.) kıl-: Tövbe etmek.
teveccüh (Ar.) kıl-: Bir yere doğru hareket etmek, yönelmek.
tilbe kıl-: Deli etmek.
töhmet (Ar.) kıl-: Suçlamak, töhmet altında bırakmak.
tuhfe (Ar.) kıl-: Hediye, armağan etmek.
tütûn kıl-: Duman olmak.

-Ü-

ümîd (Far.) kıl-: Ummak, umut etmek.

-V-

va'de (Ar.) kıl-: Söz vermek, vadetmek.
vefâkâr (Ar.) kıl-: Vefalı, sözlerinde duran, kararlı.
virân (Far.) kıl-: Yıkık, dökük, yıkılmış, bakımsız, harap.

-Y-

yâd (Far.) kıl-: Zikretmek, anmak, hatırlamak.
yagma (Far.) kıl-: Yağma, zorla mal kapma.
yahşı kıl-: Düzenlemek.
yara kıl-: Yaralamak.

-Z-

zâhir (Ar.) kıl-: Ortaya çıkmak, zuhur etmek.

zâyî (Ar.) kıl-: Boşa çıkarmak.
zîbâ (Far.) kıl-: Süslü, güzel olmak.
zîver (Far.) kıl-: Süslemek.

ol-:

-A-

acâyib (Ar.) ol-: Acayip, tuhaf, garip olmak.
âciz (Ar.) ol-: Gücü yetmemek, aciz olmak.
adaş ol-: Adları bir olmak.
âdil (Ar.) ol-: Adalet sahibi, adaletli, hakkı teslim eden.
âr (Ar.) ol-: Utanmak, utanç duymak.
âşık (Ar.) ol-: Birine sevgiyle bağlana, tutulan, vurgun, mübtela olan.

-B-

bahâr (Far.) ol-: Bahar olması.
bahtiyâr (Far.) ol-: Talihli olmak.
baş ol-: Baş olmak, önderlik yapmak.
bî-hüner (Ar.) ol-: Bilgisiz, marifetsiz, beceriksiz olmak.
bî-ihtiyâr (Far.+Ar.) ol-: Elinde olmayarak, iradesi dışında olmak.
bî-karâr (Far.+Ar.) ol-: Karasız olmak.
bî-tâkat (Ar.) ol-: Güçsüz, takatsiz olmak.

-C-

cânân (Far.) ol-: Sevgili olmak.

-D-

dâğ (Far.) ol-: Yara olmak.
devrân (Ar.) ol-: Devir, zaman olmak.

-E-

emr (Ar.) ol-: Buyurma, buyruk, emir olma.

-F-

fâriğ (Ar.) ol-: Boş olmak, boş kalmak.
fasl-ı bahâr (Ar.) ol-: Bahar mevsimi olması.
fâş (Far.) ol-: Herkesçe bilinmek, duyulmak, meydana çıkmak.
feth (Ar.) ol-: Feth, ele geçirmek.

-G-

gâfil (Ar.) ol-: Gafil olmak, dikkatsiz davranmak.

gark (Ar.) ol-: Batmak, boğulmak.

-H-

habîb (Ar.) ol-: Sevgili, yar, dost, yakın ve samimi olan.

hacil (Ar.) ol-: Utanmış, mahcup olmak.

hâfız (Ar.) ol-: Kur'ân-ı Kerîm'i ezberlemek.

hakîkât (Ar.) ol-: Gerçek olmak, doğru olmak.

halâş (Ar.) ol-: Kurtulma, kurtuluş.

hâm (Ar.) ol-: Ham, çiğ, işlenmemiş, sade olmak.

hân (Far.) ol-: Han, bey olmak.

handân (Far.) ol-: Gülen, gülümseyen olmak.

hayf (Ar.) ol-: Yazık olmak.

hoş-güvâr (Far.) ol-: Tadı güzel, lezzetli olmak.

hurrem (Far.) ol-: Neşelenmek, sevinçli olmak.

huşk (Far.) ol-: Kuru olmak.

-I-

ırak ol-: Uzak olmak.

ışk (Ar.) ol-: Aşk, sevgi olmak.

-İ-

imgen ol-: Eziyet, zahmet, dert olmak.

intizâr (Ar.) ol-: Bekleme, bekleyiş, gözetleme.

-K-

kadaş ol-: Akraba, hısım kardeş olmak.

karâr (Ar.) ol-: Karar, kararlılık, dingin olmak.

kurbân (Ar.) ol-: kurban olmak, kendini feda etmek.

-L-

lâl (Ar.) ol-: Dilsiz olmak, konuşmamak.

lâzım (Ar.) ol-: Lazım olmak, gerekli olmak.

-M-

mağrûr (Ar.) ol-: Mağrur olmak, gururlanmak, kibirli olmak.

mahrûm (Ar.) ol-: Mahrum olmak.

mahv (Ar.) ol-: Mahvolmak, yok olmak.

mecnun (Ar.) ol-: Deli, çılgın olmak.

merğ-zâr (Far.) ol-: Çayırılık, çimenlik, sulak yer olmak.

mest (Far.) ol-: Kendinden geçmiş, sarhoş olmak.

muhkem (Ar.) ol-: Sağlam olmak.

muhtâc (Ar.) ol-: İhtiyaç sahibi olmak, muhtaç olmak.

mukayyed (Ar.) ol-: Bağlı, bağlanmış olmak.

mü'min (Ar.) ol-: Mümin olmak, İslama girmek.

münâsib (Ar.) ol-: Münasip, uygun olmak.

-N-

nâ-dân (Far.) ol-: Bilmez, cahil olmak.

nasîb (Ar.) ol-: Nasip, kısmet olmak.

neng (Far.) ol-: Ayıp, utanma.

nev-bahâr (Far.) ol-: İlkbahar olmak.

nisâr (Ar.) ol-: Para dağıtmak, saç dağıtmak.

-P-

perîşân (Far.) ol-: Perişan olmak, zor duruma düşmek.

piyâde-vâr (Far.) ol-: Piyade gibi olmak, piyadeye benzemek.

-R-

rûşen (Far.) ol-: Aydınlık, parlak olmak.

-S-

sad-hezâr (Far.) ol-: Yüz binlerce olmak.

sarrâf (Ar.) ol-: Kuyumcu olmak.

ser-mest (Far.) ol-: Sarhoş olmak.

subh (Ar.) ol-: Sabah olmak.

-Ş-

şâd (Far.) ol-: Sevinçli olmak, mesut olmak, mutlu olmak.

şehr (Ar.) ol-: Şehir, il, ülke olmak.

şerîf (Ar.) ol-: Şerefli, soylu, itibarlı olmak.

şîrîn (Far.) ol-: Tatlı olmak.

-T-

tâlib (Ar.) ol-: İstekli, isteyen olmak.

târ u mâr (Far.) ol-: Dağınık, perişan olmak.

tarrâr (Ar.) ol-: Yan kesici, dolandırıcı olmak.

tuğyân (Ar.) ol-: Taşmak.

-V-

vâcip (Ar.) ol-: Sabit ve vacip olmak.

vâlih (Far.) ol-: Şaşırmış olmak, şaşa kalmak.

virân (Far.) ol-: Harap olmak, yıkılmak, ıssızlaşmak.

-Y-

yâr (Far.) ol-: Dost olmak, sevgili olmak.

yaruk ol-: Aydınlanmak, parlamak.

yaş ol-: Islak olmak.

yaz ol-: İlbahar mevsiminin gelmesi, yaz gelmek.

yeksân (Far.) ol-: Yıkık olmak.

-Z-

za'îf (Ar.) ol-: Aciz ve güçsüz olmak.

3.2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

3.2.2.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

3.2.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

hâli (Ar.) kalma-: Durumu, vaziyeti, hali, mecali kalmamak.

kıymeti (Ar.) art-: Değer, fiyat artmak.

közü kör-: Görmek, bakmak.

közü toy-: Çoğunu istemez olmak.

kün tog-: Gün doğmak, güneş çıkmak.

sabrı (Ar.) kalma-: Sabredememek, sabırlı kalmamak.

yamgur yağ-: Yağmur yağması.

yaşı ak-: Ağlamak.

3.2.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

cândın (Far.) kiç-: Canından geçmek.

firkata (Ar.) düş-: Ayrılık, ayrılış, sevdiklerinden ayrı kalma.

firkatka (Ar.) tüş-: Ayrılık, ayrılış, sevdiklerinden ayrı kalmak.

ışkka (Ar.) tüş-: Aşka düşmek, âşık olmak.

kızıl kanga boyal-: Kızıl kana boyanmak, baştan aşağı kan olmak.

könglünge tüş-: Sevmek.

özindin kiç-: Kendinden geçmek.

sözünde tur-: Sözünü tutmak, sözünde durmak.

togrı yoldın çık-: Kötü yola sapmak.

töhmete (Ar.) tüş-: Suça düşmek, suç isnat etmek.

üstüğe yürü-: Korkutmak, yıldırma amacıyla saldırıcağı gibi yapmak.

vebâle (Ar.) tüş-: Günaha, vebale düşmek.

yola tüş-: Yola düşmek.

3.2.2.1.3. Zarf + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

ayru tüş-: Ayrı düşmek, ayrılmak.

gâfil (Ar.) tur-: Gafil olmak, durmak.

hoş (Far.) tur-: Hoş, iyi, güzel durmak.

hoş (Far.) yaraş-: Hoş, güzel uymak, yakışmak.

ırak tüş-: Uzak olmak, uzak düşmek.

ucuz sat-: Bedeli ve kıymeti düzük bir şekilde satmak, elden çıkarmak.

yahşı dur-: Güzel durmak.

yırak tüş-: Uzak olmak, uzak düşmek.

3.2.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

aç kal-: Aç kalmak.

agız aç-: Konuşmak.

âh (Ar.) yak-: Ah etmek.

âkıbet (Ar.) sor-: Niyet, son, sonuç, netice.

atı çık-: Kötü bir ün kazanmak.

ayak berkit-: Metin davranmak, direnmek.

ayak kis-: Vazgeçirmek.

ayak sun-: Kadeh, içki sunmak.

bâde (Far.) iç-: Şarap, hamr, mey içmek.

bağrı yan-: Bağrı, göğsü, ciğeri yanmak.

baş bir-: Yönelmek.

baş kis-: Kafa kesmek.

baş koy-: Baş koymak, her şeyi göze almak.

belâ (Ar.) çık-: Bela, musibet, afet çekme.

boyun sun-: Boyun eğmek, uymak, itaat etmek.

cân (Far.) al-: Can almak, öldürmek.

cân (Far.) bir-: Can vermek, ölmek.

cân (Far.) çık-: Ölmek üzere olmak.

cân (Far.) tap-: Dirilmek, canlanmak.

cefâ (Ar.) çık-: Cefa, eziyet çekmek.

cûş (Far.) ur-: Coşma, galeyana gelme.

dâd (Far.) tile-: Adalet istemek.

dem (Far.) ur-: Bir şeyden söz etmek, konu açmak.

derd (Far.) çık-: Dert, hastalık, sıkıntı çekmek.

dermân (Far.) tile-: Derman istemek, çare istemek.

dermân (Far.) tap-: Derman, çare, ilaç bulmak.

devâ (Ar.) tap-: Deva bulmak, çare olmak.

dost (Far.) tut-: Dost edinmek.

eser (Ar.) kal-: İz, belirti, etki, tesir kalmak.

eşk (Far.) tök-: Gözyaşı dökmek, ağlamak.

fetvâ (Ar.) bir-: Fetva vermek.

gam (Ar.) tol-: Keder, üzüntü ile dolmak.

gâm (Ar.) yi-: Üzülmek.

haber (Ar.) bir-: Bildirmek, söylemek, haber vermek.

haber (Ar.) kiltür-: Haber getirmek, haber ulaştırmak.

haddin (Ar.) aş-: Hadd, sınır, derece, mertebe, yasak, şart olanı aşmak.

hâl (Ar.) bağla-: Durum, vaziyet, belirli bir hale bürünme.

hâl (Ar.) sor-: Durum, vaziyet, hal bilmek.

handân (Far.) tap-: Gülen, gülümseyen olmak.

hayât (Ar.) al-: Hayatı, yaşamı, diriliği, canlılığı almak.

hikâyet (Ar.) ayt-: Hikâye söylemek, anlatmak.

ışk (Ar.) otı sal-: Aşk ateşi düşürmek.

ışk otı yak-: Aşk ateşi yakmak.

imân (Ar.) kiltür-: dinin ortaya koyduğu dogmalara inanma, dini inanç, kutsal inanç.

inşâf (Ar.) bir-: İnsaf, acıma, merhamet etme.

iş bil-: İşini bilmek.

kadem (Ar.) bas-: Ayak basmak, adım atmak, girmek.
kadem (Ar.) koy-: Adım, ayak koymak.
kan ak-: Kan akmak.
kan iç-: Çok zalim olmak, sürekli adam öldürmek.
kan tök-: Kan dökmek, savaşmak.
kan yaş saç-: Kan ağlamak, feryat etmek.
kan yut-: Acımasız olmak.
karâr (Ar.) bir-: Karar vermek, kararlaştırmak.
kıymet (Ar.) bil-: Değer, kıymet bilmek.
kîn (Far.) bagla-: Gizli düşmanlık, garez.
kinâyet (Ar.) ayt-: Kapalı söz söylemek, kinayeli konuşmak.
könglü açıl-: Hoşuna gitmek.
köngül al-: İyi ve içten davranmak, çekmek, cezbetmek.
köngül bağla-: Tutulmak, sevmek.
köz yum-: Görmemek, gözlerini kapatmak, görmezlikten gelmek.
kulak bur-: Kulak bükme, kulak çevirmek.
kusûr (Ar.) kör-: Eski, noksanlık, ayıp, özür görmek.
lâf (Ar.) ur-: Laf, söz vurmak.
meclis (Ar.) kur-: Eğlenmek için toplanmak, bir araya getirmek.
merhem (Ar.) koy-: İlaç, merhem koymak, sürmek.
mey (Far.) iç-: İçki, şarap içmek.
mîrâs (Ar.) kal-: Miras kalması.
murâd (Ar.) tap-: İstek, dilek, arzu, amaç istemek.
musaffâ (Ar.) iç-: Tasfiye olunmuş, temizlenmiş.
müjde (Far.) kiltür-: Müjde, muştı getirmek.
nazar (Far.) sal-: Bakmak, nazar etmek.
nikâb (Ar.) al-: Yaşamak, peçe, örtü, perde.
nişân (Far.) bir-: İşaretlemek, belirtmek.
nusret (Ar.) bir-: Yardım, Allah yardımı ve desteği.
ot yak-: Ateş yakmak.
ömrü (Ar.) kiç-: Bir canlının yaşadığı sürenin geçmesi.
öz özini avut-: Kendini avutmak, teselli etmek.
özin bil-: Aklı başında olmak, kendini bilmek.

reng (Far.) al-: Rengini almak, rengi benzetmek.
revâc (Ar.) bir-: Üstünlük, saygınlık, itibar, kıymet.
satun al-: Bir malı para karşılığı almak.
sır (Ar.) kizle-: Bilinmesi veya açıklanması istenmeyen, gizli kalan şey.
sır (Ar.) sakla-: Sır, kalıp, esrar, giz saklamak.
söz işit-: Duymak.
söz tut-: Söz dinlemek.
suret (Ar.) bağla-: Şekil vermek, şekillendirmek.
şarâb (Ar.) iç-: Aşk ve şevk şarabını içmek.
şefâ'at (Ar.) tile-: Şefaât etmek.
şûr (Far.) sal-: Karışıklık, kargaşalık çıkarmak.
tüş kör-: Düş, rüya görmek.
vasl (Ar.) tap-: Vasıl olma, kavuşma.
vebâl (Ar.) sal-: Vebal, günah.
vefâ (Ar.) kör-: Sadakat görmek, vefalı davranılmak.
yaş akıt-: Ağlamak, gözyaşı akıtmak.
yaş tök-: Gözyaşı akıtmak, ağlamak.
yir tap-: Yer, mekân, mevki bulmak.
yol aç-: Yol açmak, yol göstermek, kılavuzluk yapmak.
yol körset-: Doğru yolu ifade etmek, göstermek.
yol tap-: Yol bulmak, yola girmek.
yol tut-: Yol almak, yol gitmek.
yüz evür-: Reddetmek, yüz çevirmek, terk etmek.
yüz koy-: Yönelmek, bir şeye doğru hareket etmek.
yüzünü karart-: Yüzünü karatmak, hoş yüz göstermemek.
zevâl (Ar.) bağla-: Sona erme, yok olma.
zıkr (Ar.) di-: Zikretmek, anmak, hatıra getirmek.

3.2.2.2. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

3.2.2.2.1. Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

akl (Ar.) özindin kit-: Akli başından gitmek.
köze uyku kilme-: Gözüne uyku girmemek.

IV. BÖLÜM

EBULGAZİ BAHADIR HAN ŞECERE-Yİ TÜRK

4.1. Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk'te Birleşik Fiiller

4.1.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

bol-:

âbâdân (Far.) bol-: Mamur olmak, bakımlı olmak.

Anda hem oturabilemey İmil teger yerge köçüp kelip şehir saldılar ve anda olturdılar ve ekin ekdiler âbâdân boldılar.

(ŞT; 65, 46/12)

âciz (Ar.) bol-: Aciz olmak, gücü yetmemek.

Toluy Hân kördi kim Hıtây leşkerin savukdın âciz boldı çerigiye hükm kıldı kim Hıtây leşkerige her tarafdın at salınglar tep.

(ŞT; 115, 121/14)

Âhirü'l-emr hastalıkga uçradı kim tabîbler anıng ilâcındın âciz boldılar âhir târîh altı yüz kırkda dünyâdın ötdi.

(ŞT; 121, 129/21)

Her kaçan miltakıga tutganda koşga kirip ve tevening pehâhında bukup olturdılar Kızılbaş âciz boldı.

(ŞT; 173, 207/13)

Evvel arabadın çıkıp uruşa erdi âhir arabanıng içindin çıkabilmedi âciz boldı yettinçi kün barça ittifâk birlen çapdılar.

(ŞT; 189, 233/8)

aç bol-: Aç olmak, karnı acıkmak.

Abdü'l-azîz Hân ve Kâsım Hân eşitip Buhârâdın atlanıp Kökerdlikke kelip kaçgundın haber alıp rû-be-rûy bolurga tâkat kılabilmey kaytıp kaçıp atların koyup azukın ve at yem<is>in taşlap aç bolur yörüp minnet ü meşakkat birlen Buhârâga barıp turur andın song şol yılı Kermine üstige bardılar takı Kermineni yahşı çapıp kalanı alıp târâc kılıp olca ve esîr kılıp deryâning köprüsindin ötüp tüşdiler.

(ŞT; 219, 279/11)

açlık bol-: Açlık, kıtlık olmak.

Halk içinde andak açlık boldı kim bir nânga bir at tapabilmediler takı leşker her yerde bölünüp bölünüp kaldı kim âhirü'l-emr Hân-ı cennet-mekânning yanında on ming kişidin dört yüz kişi kaldı.

(ŞT; 216, 275/4)

âgâh (Far.) bol-: Dikkatli olmak.

Toluy Hân ekki yüz kişi birlen Herâtning dervâzesiga çapıp kelip başındın tolıgasını alıp kaladaki halkga kıkırıp aytdı kim Herât halkı biling ve âgâh bolung men Çingiz Hânning oğlu Toluy Hân turur-men eger özingiz ölmey oğlan uşakingız esîr olca bolmayın ferâgat bolayın tesengiz kaladın çıkıp meni körüng manga el bolup her yılda Sultân Celâle'd-dînge bere turgan mâlning yarımını Çingiz Hânga bering tep aytdı.

(ŞT; 110, 113/6)

âhir (Ar.) bol-: Son bulmak.

Sizlarning atıngız Bozok bolsun sizlerdin hem bolgan oğlanlarını hem tâ kıyâmetgaça bu kündin tâ dünyâ âhir bolgunça Bozok tesünler.

(ŞT; 51, 24/13)

Andın song Bozok neslidin her kim kâbil bolsa halk anı pâdişâh kılsunlar ve dünyâ âhir bolgunça Bozokning bir yahşısı pâdişâh bolsun.

(ŞT; 51, 25/3)

Özgeleri onga oltursunlar Üçoklar sol bolsunlar öynin sol tarafında oltursunlar ve dünyâ âhir bolgunça nökkerlikke râzı bolsunlar tep aytdı.

(ŞT; 51, 25/5)

Üçok keltürgen üç kiçig oğlanlarını aytdı andın bolganlarını bu kündin tâ dünyâ âhir bolgunça Üçok tesünler.

(ŞT; 51, 24/15)

ak bol-: Beyazlamak, ağarmak.

Bu söz takı malûm bolsun kim kişining közining bübecigi kara bolsa akı ak bolsa bübecigi birlen akning arasındagı kara kızıl bolsa Arab anı eşhel der.

(ŞT; 76, 61/19)

âkıllı (Ar.) bol-: Akıllı olmak, zeki olmak.

Âkıllı bolmasa sözni neçük yahşı sözler.

(ŞT; 79, 67/10)

ala bol-: Rengi solmak, renk atmak.

Yapakısı bizning kunan yilkımızday bolur yilkıning barçası ala bolur özge reng bolmas.

(ŞT; 62, 42/20)

Ürgenç Özbekining agzı ala boldı yarımı Abdullâh Hân kelse uruşalı tedi yarımı aytdı ne üçün uruşa-miz Abdullâh Hân kelse buzulup barur-miz takı yahşımız beg bolur ve yamanımız nöker bolur.

(ŞT; 181, 220/11)

amân (Ar.) bol-: Güvenli olmak, emniyetli olmak.

Eger her kaysınızning könglinde bir zerre nifâk bolsa anı könglüngizde ketering tâ düşmenning mekrindin amân bolgay siz ve takı Ögedeyni mening ornumga pâdişâh kılıp barçanız anga tâbi bolup anıng car bolcarıga hâzır bolung tedi.

(ŞT; 112, 117/16)

Ol vaktı kördiler kim Çoçi Hân ve Ögedey Hân ve Çagatay Hân leşker-i bî-nîhayet birlen atlanıp kelip Ürgenç etrafın kabap tüştiler takı şâhzâdeler Ürgençke elçi yiberdiler aytdılar kim bizge tâbi bolup el bolsangız özingiz amân bolup oğlan uşakingız olca esîr bolmas.

(ŞT; 100, 99/2)

arık bol-: Zayıflamak.

Kış küni erdi kar ulug tüşti bara bara atları arık boldı azukları tavsuldı halk kaytmaknı ohşatdılar.

(ŞT; 143, 162/17)

Bizning yasav turgan yer tüz boldı anıng yasavning arkası altı ve yetti arık boldı.

(ŞT; 205, 256/11)

âriz (Ar.) bol-: Sonradan ortaya çıkmak.

Elçi Hân eşikindin atlanıp ketgeç Hânga bir hastalık âriz bolup yıkıldı.

(ŞT; 112, 117/8)

Bu halk ketkendin song Hânga be-yekbâr hastelik âriz bolup dârü'l-fenâdın dârü'l-bekâga ketdi.

(ŞT; 116, 123/6)

Andın son ganga bir hastelik âriz boldı.

(ŞT; 120, 128/9)

artuk bol-: Yükselmek, fazlalaşmak.

Tofraknı yüklemekning yakasından koynıga koyup kopa berdi ve beglerge karap aytdı men öldüm eger sizlerning cânıngnız mendin artuk bolsa uruşka barman eger menin birlen beraber bolsangız kalmang tedi takı atlanıp yörüy berdi.

(ŞT; 163, 192/2)

Sultân aytdı Kızılbaş on ekki ming kişi turur üç yüz artuk bolsun özi kelgen kişige yamanlık kılmak nâ-merdlerning işi turur.

(ŞT; 173, 208/3)

aruk bol-: Zayıflamak, cılızlaşmak.

Bu künki işini tanglaga salgan kişining heç işi bütmes sizlering atıngız aruk bolsa mening elimsing atı semiz turur.

(ŞT; 84, 74/2)

âsî (Ar.) bol-: İsyan etmek, asi olmak.

Bu sebebdin halk anga âsî boldılar takı Tutıb halkıdın Emir Kazgan tegin Kazan Sultân Hânga tığ tarttı bu ekkisi mukâtele kıldılar.

(ŞT; 123, 132/6)

âşık (Ar.) bol-: Sevmek, aşık olmak.

Emîr Kazgan ölgendin song oğlu Abdullâh Bayan Kulı Hânning hatunıga âşık boldı takı Bayan Kulı Hânı bî-günâh öltürdi de Temür Şâh bin Yesün Temür bin Ebugen bin Duyçehen bin Barak Hân bin Mötüken bin Çagataynı hân kıldılar.

(ŞT; 123, 132/19)

Bu Şeyh Hasan-ı Kûçekning bir Arâb hatunı bar erdi ol hatunga Yakûb Şâh tegin âşık bolup erdi.

(ŞT; 131, 145/5)

aşkâr (Far.) bol-: Ortada, belli olmak.

Aşning aldını anıng aldına koyar erdi anı öpti yüzini ve közini sürtüp anga baş urdı şundak kıla kıla büt-perestlik aşkâr boldı.

(ŞT; 43, 10/12)

âşkâre (Far.) bol-: Açık olmak, belli olmak.

Kızga kişi yiberip sözleşmekge sırrım âşkâre bolur tep koruktı.

(ŞT; 46, 15/9)

Çagatay elining içinde İslâm âşkâre boldı.

(ŞT; 127, 138/17)

Mening sırrım âşkâre boldı ekki düşmân ortasından turabilmedim köçüp atam keyinidin ketdim Kât vilâyetni enâm kıldılar.

(ŞT; 194, 241/4)

at bol-: Ad olmak, adı olmak.

Toyga kelgen ulug ve kiçig barça oğlaning bu sözini eşidip tang kıldılar takı aytdılar bu oğlan öz atın özi ayta turur mundın yahşı at bolır mu tel Oguz koydılar takı aytdılar kim bir yaşar oğlaning mundag sözlegenini heç zamânda heç kişi eşitken ve körğeni yok turur tep anı ırım etip aytdılar kim bu uzak ömrli ulug devletli ve ucu uzagan ve yanı yayılgen bolgay tediler.

(ŞT; 44, 14/5)

âvâze (Far.) bol-: Ses olmak.

Arzı bu kim Hânı erbâbning öyinde öltürtdi teger âvâze bolsa Ürgenç sartıning barçası Akatay Hânning oğlanları birlen kanlı bolup mendin ayrılmas tep bu hayâlga bardı.

(ŞT; 166, 196/18)

Kiçik çile bolgandın song Abdullâh Hân keldi teger âvâze boldı.

(ŞT; 181, 220/21)

avcı bol-: Avcı olmak.

Barçası avcı bolurlar kiş ve savsar ve aş ve teyin ve kunduz suda balık kırdı keyik cânlı nemerse barçasın avlarlar.

(ŞT; 63, 44/16)

az bol-: Az olmak, yetmemek.

Sultân Gâzî Sultân yasav yasap yörügende bu yerning kişisi az bolurdı köprek kerek erdi tedi.

(ŞT; 160, 187/12)

Ol hem şol zamân atlansun bir yerge yığılalı içimizde az bolsa beş yüz altı yüz Türkmen bolur.

(ŞT; 204, 255/7)

Bahâr koy kozılar Hivâkda ot bolmas reng çıkar Hivâk Türkmeni kumga keter Sart ekin ekmek üçün kendli kendine keter Hivâk içinde İsfendiyâr Hân katında köp bolsa yüz kişi az bolsa ellig kişi kalur.

(ŞT; 204, 255/10)

Ol yerning kişisi az bolsa yılkıngnı koy sıyıringnı koy tep.

(ŞT; 160, 187/14)

âzüre (Far.) bol-: İncinmiş olmak.

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkıning arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

bahâr (Far.) bol-: İlkbahar mevsimi gelmek.

Bahâr bolgandın song piyâde kele turur-miz tediler.

(ŞT; 49, 21/1)

Bahâr bolgang song Kalmakning havfı keter gâifl barıp Hivâkning dervâzesiga tüşeli.

(ŞT; 204, 256/1)

Kış turdum bahâr bolgandın song bizning yerimiz tar kızılbaş vilâyetining içinde oturup-miz tep.

(ŞT; 211, 266/4)

bâis (Ar.) bol-: Neden olmak.

Bu tertîb birlen Îrânçi Mahmûd Kâsım ki Muhammed Hân Şeybânî birlen uruşup Muhammed Hânning şehîd bolmakıga bâis boldı.

(ŞT; 137, 153/17)

bar bol-: Var olmak.

Külükning manâsı Türk ulugatında bu turur bir kişining bir tayangan nemersesi bolsa aytsa kim oşbu nemerse eger bar bolsa hem heç yamanlık yüzün körmən tese şol nemersege köngli inansa anı Külük der.

(ŞT; 139, 156/12)

baş bol-: Baş olmak, önder olmak.

Ergenekondın çıkıp Tatarnı kırıp ata yurtında olturgandın song Mogol Tatar yerine barça illerge baş boldı.

(ŞT; 57, 34/9)

Cingiz Hân zamânında elge baş bolup yürügen kişilerin atı Tokta Beki erdi.

(ŞT; 67, 49/3)

Aydı men cânım tirikde erge barماس-men oğlanlarım yigit bolgunça özüm elge baş bolup turar-men andın song oğlanlarıma tapşurur-men tedi takı kabûl kımadı.

(ŞT; 73, 56/20)

Tayicut eline baş bolup Cingiz Hân birlen köp uruşgan uşbu Bargutay Kıriltuk erdi.

(ŞT; 74, 58/23)

Urukı birlen bu ellerge baş bolup köçüp ayrıldı.

(ŞT; 78, 63/12)

Ol vaktta Kongiratga baş bolup yürütgen uluging atı Tegr-emel erti.

(ŞT; 82, 70/17)

Anıng üçün işi kün kündin yahşı bolup devleti ziyâde boldı takı aytur erdi kim tümen agası ve hezâre ve sade ve dehçe her yılning evvelinde vü âhirinde meni körüp mening biligimde biligimni eşitse ol kişi ulug leşkerge baş bola bilür ve her kaçan mundag kılmasalar alar halkga baş bolmakga yaramas tuturlar.

(ŞT; 114, 119/9)

Nebîresining atı Batu ve lakabı Sayın Hân anga hükm kıldı atang ne yerge barayın tep niyyet kılğan bolsa sen anıng ornıga baş bolup bargıl tep.

(ŞT; 138, 154/18)

Ulug yav bolganda özi yigitlerge baş bolup irevül bolur erkendür araba başın alıp yörügen yigitlerge bulay yör alay yör ilgeleri yör keri yör kaytıp tep aytur erkendür.

(ŞT; 150, 172/12)

Erteğin tâ pîşîngeçe ururşup alabilmegenlerine nâmûs kılıp çapguçılarga baş bolup çapdı.

(ŞT; 151, 174/13)

Seher bolup erdi muna keldi tep karavul keldi atlandı ve ekki bölündi birine Süfyân Hânning oğlu Yusuf Sultân baş boldı birine Din Muhâmmmed Sultân özi baş boldı.

(ŞT; 163, 192/11)

Anıng birlen on töre kiçiklerin aytmay-men bularning barçasıga baş bolup turgan Mahmûd Sultânning Alî atlı oğlu bar erdi.

(ŞT; 182, 222/18)

Lû yılı Kalmakning Torgavut urugında Mergen Tayşı ve Okçutebe ve Togul tegen töreler baş bolup kelip Hezâresbning bir neçe kendlerin çapıp Sedur barıp.

(ŞT; 217, 276/6)

bâzâr (Far.) bol-: Çarşı, Pazar olmak.

Sartga tegmedük özge kendlerning barçası Hivâkga köçüp erdi Hânkâhdın bir öyli köçmey erdi her künde bâzâr bolup turdı kırk kün turgandın song Kalmak keldi takı.

(ŞT; 205, 256/6)

bed-gümân (Far.) bol-: Şüpheli olmak.

Vaktî ki Emîr Temür Emîr Hüseyning kastıga atlatganda Emîr Hüseyin Hândın bed-gümân bolup kolin ayagın bağlap deryâga taşlap öltürdi takı adın song Kabûl Sultân bin Durçı bin Elçigedey bin Duyçehenni hân kıldı.

(ŞT; 123, 133/4)

beg bol-: Bey olmak.

Ürgenç Özbekining agzı ala boldı yarımı Abdullâh Hân kelse uruşalı tedi yarımı aytdı ne üçün uruşa-miz Abdullâh Hân kelse buzulup barur-miz takı yahşımız beg bolur ve yamanımız nöker bolur.

(ŞT; 181, 220/11)

bende (Far.) bol-: Kul, köle olmak.

Her kim birisin alıp ketdi ve Mogoldın kişi kalmadı kalganı hem kişinin eşigige bende boldı H'âcesi ne elge bolsa anıng atın tutdı garaz Mogol dünyâda heç kalmadı.

(ŞT; 55, 31/6)

Kaydu Hân karındaşları ve eline kengeştiler alar aytdılar sening kaning birlen alarning kanı berâber ermes bende kıl ogul ogul ve kız kız bende bolsunlar barça bu sözni ohşatıp bende kıldılar.

(ŞT; 71, 55/8)

berâber (Far.) bol-: Beraber olmak, denk olmak.

Tofraknı yüklemekining yakasıdın koynıga koyup kopa berdi ve beglerge karap aytdı men öldüm eger sizlerning cânıngnız mendin artuk bolsa uruşka barman eger menin birlen beraber bolsangız kalmang tedi takı atlanıp yörüy berdi.

(ŞT; 163, 192/2)

Ababek barıp Sultânga arz kıldı uruş berâber boldı turdı.

(ŞT; 173, 207/18)

bey bol-: Bey olmak.

Börke Sultân aytdı yahşı kelding hoş kelding eger kolımdın kelse ayanmayın atam Hân bolsun sen eşikinde ulug bey bol tedi tört yakdagı elni ve halknı keltürdi ve ulug toy kıldı atası Yâdigâr Hânı ak kiyizge salıp hân köterdiler.

(ŞT; 143, 162/12)

bî-çâre (Far.) bol-: Çaresiz, zavallı olmak.

Kırk kündin song bî-çâre bolup çıkıp Şâh Abbâsnı kördi.

(ŞT; 172, 205/8)

bî-hûş (Far.) bol-: Baygınlık çökmek.

Sultân Muhâmmmed bu haberni eşitip özindin ketip bî-hûş boldı takı kaytıp özine kelmedi.

(ŞT; 106, 107/4)

Şeyh anıng birlen küreş tutup talaşıp yörügende pehlevânning kökreğine bir sillî urdı pehlevân bî-hûş bolup yıkıldı.

(ŞT; 127, 138/13)

bî-ilâc (Far.+Ar.) bol-: Çaresiz olmak.

Yaşunurga yer izledi tapmadı bî-ilâc bolgandın song atnıng tûde kılıp koygan kurug mayda sergîni bar erdi anıng içini kazdı zembilni üstige tartıp kirip yatdı.

(ŞT; 159, 185/17)

Ol aytdı mundag sözni ayt mang eger aytgu dek bolsangız İsfendiyâr Hânga aytur men mundın song bî-ilâc boldum takı İsfendiyâr Hânı körmekke keldük körgendin song üç kün Hivâkda turdıktörtünçi kün kaytıp keteli tep at egerlep turgan vakt da Hân yarlıkı turur.

(ŞT; 202, 252/21)

Munlar köp Hasan Kulı Hân az çıkıp uruşku dek kuvveti yok bî-ilâc boldı takı Ürgenç şehrine kabaldı Ürgençning ol vakt da erk kalası yok erdi.

(ŞT; 151, 174/6)

bîmâr (Far.) bol-: Hasta olmak.

Muharrem ayının onı küni altı ay on kün bolganda kemedin çıktılartakı tagning tüpinde olturdılar barçaları bîmâr boldılar Nuh peygâmbir köçleri üç oğlları üç kelinleri yahşı boldılar.

(ŞT; 42, 7/16)

Henüz leşker yığılmasdın burun bîmâr bolup öldi.

(ŞT; 138, 154/16)

Singili aytdı bîmâr bolganın yok ve hatt hem yibergening yok.

(ŞT; 159, 185/10)

Ebûl-hânning yalguz oğlın öltürdi oğlının ayrılğandın song özi bîmâr boldı.

(ŞT; 171, 203/20)

bî-pervây (Far.) bol-: Korkusuz olmak.

Buriyâklarnı arabaga muhkem baglap tavuklarga dâne su berip bî-pervây boldılar.

(ŞT; 182, 222/3)

bir bol-: Tek olmak.

Eger siz altingızning ve sizlerdin bolgan oğlanlarnıng barçangızning çıkmas eger agızgız bir bolsa uzak yıllar köp künler bu yurtlar kolungızdın çıkmas eger agızlaringız bir bolmasa ol yurtlaringız da keter ve bayrı yurtlaringız da keter malıgız ve canıgız da keter tedi.

(ŞT; 52, 25/18)

Ol pinhân kişi yiberip Naymannıng hânları Tayang Hân ve Buyuruk Hân birlen sözleş tururlar ekki üçümüz bir bolalı takı Ong Hân birle oğlı Sengünni orta yeridin kötereli tep.

(ŞT; 79-80, 67/13)

Emdiki nevbet seningki turur takı ol atlanmasdın burun ekkimiz bir bolup Cingizni tengridin tileli tep.

(ŞT; 83, 73/16)

Ol ekkisi bir boldı takı mening birlen uruşdılar men gâlib keldim sulh kıldılar.

(ŞT; 207, 259/15)

Şol keçe seher vaktında bir pâresini yana aldılar andın song Kalmakning töreleri kutulmasın bilgendin song kengeştiler kim ne kılsak kutulgay-miz âhirü'l-emr karar berdiler kim barçamız bir bolsak bir kişi kutkarmay olur tediler de bulundılar orazlımız kutulur emgeklimiz tutulgay-mzi tep Mergen Tayşı bir top Okçutebe bir top bir Togul bir top bolup argan ve talganga bakmay kaçdılar Hân takı keçe ve kündüz demey yörüp Sekin Ribât teger yerde Okçutebe birlen Togulning keyinidin yetdiler takı yasav yasap yörüdiler.

(ŞT; 217-218, 276/21)

bîzâr (Far.) bol-: Uzaklaşmak, ilgiyi kesmek.

Hân halvetde oturup erdi hân aytdı sen î mânâsız kişi itdin hem turur tedin ol sözüng mânâsı ve turur tedi erse şeyh î mânâ andag tarîf kıldı kim Hânning taş dek katıg köngli mumday yumşak boldı ve küfrni andag mezemmet kıldı kim Hân küfrdin bîzâr boldı ve köp yıgladı takı şeyhga aytdı el-hân müsülmânlığını âşkâre kılsam halknı yolga keltürebilmen sabr kılğıl takı bir vakt mevrûsi memleketlerimni alsam elbette mening yanınga kelgil tep köp mübâlagalar kıldı.

(ŞT; 126, 137/11)

Ol tentekning sözi ve kılıkını körüp ömrlerindin bîzâr bolup erdiler.

(ŞT; 166, 196/4)

bölek bol-: Hediye olmak.

Bir neçesi yurtında oturup kaldılar ve bir neçesi İrdiş suyunıng yakasıga keldiler takı üç bölek boldılar.

(ŞT; 60, 39/20)

buzukluk bol-: Bozukluk, yanlışlık olmak.

Ergenekon içide buzuklukda boldı anıng üçün bitimey tururlar.

(ŞT; 77, 63/11)

bütün bol-: Bütün, tam, eksiksiz olmak.

Arabanıng ekki arışı bütün bolsa tüzük köçer.

(ŞT; 82, 71/8)

cânlı (Far.) bol-: Canlı olmak.

Cânın Türk halkı kut derler bir kişige ayturlar kim atıng ve yâ tonıng kutlı bolsun cânlı bolsun temek bolur.

(ŞT; 60, 39/16)

cem (Ar.) bol-: Birleştirmek.

Yolda Karlık halkının Hânı Arslan Hân köp çerik birlen kelip koşuldu İdi-Kut Uygunıng köp eli beş Balıkdın kelip koşuldu Ögedey Hân ve Çagatay Hânı Otrarga tayın kıldı Çingiz Hân Çoçi Hânı Hocend tarafıge yiberdi Alak Noyan ve Sektü Bukanı beş ming kişi birlen Fenâkend ve Hocend tarafıge yiberdi ve Hân-ı kişveristânıng özi Toluy Hân birlen kalgan leşkerini alıp Buhârâ tarafıge yörüdi Buhârâ temekning manâsı Mogol tilinde ilm ü ehl-i ilmning cem bolaturgan yeri temek turur.

(ŞT; 94, 89/15)

Endek fırsatda andag leşker cem boldı-kim hadd u nihâyeti yok erdi.

(ŞT; 134, 148/2)

Andın song hâtırım ol tarafdın cem boldı kim bu Türkmenler ol Türkmendin ermes erdi meni tutup kızılbaşga bergey özümning kim erkenimni aytdım.

(ŞT; 211, 265/21)

cemî (Ar.) bol-: Bütün olmak.

Batu Mengü Hânı körgeç şâhzâdelerga ve noyanlarga ve ümerâlarğa aytdı hânlıkğa Mengü Hânı münâsib körer men sizler ne ayta-siz tedi erse barça halk kabûl kılıp münâsib turur tediler ve takı hân kıldılar aytdı kim kelür yıl mevzi-i Kelürende tamâm halk cemî bolup yangıdın Mengü Hânı hân köringler.

(ŞT; 119, 126/18)

cemiyyet (Ar.) bol-: Bir araya gelmek, toplu olmak.

Ol vaktta her tarafdın halk gürûh gürûh bolup keldiler takı Ögedey Hân ordasında andag cemiyyet boldı kim âlemde hergiz mundag bolmay erdi.

(ŞT; 116, 123/2)

cüft (Far.) bol-: İkili, çift olmak olmak.

Alankoa aytıp erdi manga kelip cüft bolturgan kişining rengi aksarı közleri borcığın tep.

(ŞT; 76, 61/16)

çâşt (Far.) bol-: Kuşluk vakti olmak.

Erte köçdiler ulug çâşt bolganda Alma Atışkan kalasına bardılar.

(ŞT; 182, 222/4)

Kaçan kelding tediler uşbu kün ulug çâşt bolup erdi.

(ŞT; 195, 241/16)

çerig bol-: Asker, ordu olmak.

Mening devletim neçük ulug devlet turur sening Hânıng ne çaklık kişi turur kim özini mendin ulug bilip meni oglum tegey ve anıng ne çaklık çerigi bolgay kim özini ziyâde tutgay.

(ŞT; 91, 85/7)

çöl bol-: Çöl olmak.

Ol yerdin yol yasap Tük kalasına barıp Sir tengizine kuygan erkendür ol sebebdin Ürgenç çöl bolup erdi.

(ŞT; 198, 246/14)

Ürgenç suyu kurup çöl bolup erdi anıng üçün Habeş Tük kalasının rû-be-rûyında Amu suyının lebinde çep kılıp ve or kazıp oturup erdi.

(ŞT; 201, 251/13)

Ol vaktta Ürgençning kalasını çöl bolgan sebebdin Amu suyının kible tarafındaki lebinde Tük kalasının rû-be-rûyında kala salıp anda oturup erdük.

(ŞT; 203, 254/5)

Râiyyet Ürgenç çöl hem bolsa oturup Hân başlık sipâh halkı yaz Amu suyının yakasında münâsib yerlerde ekin ekip oturup ekinni algandın song Ürgenç barurlar erkendür.

(ŞT; 198, 246/1)

çüft (Far.) bol-: Evlenmek, eş olmak.

Alankoa katındaki yatgan zaîfelerni tuzgurmak üçün kışkırayın tedi âvâzı çıkmadı tili tutuldı turayın tedi kol ayakınng cânı ketdi ammâ akli yeinde ol kişi âheste âheste katığa keldi takı çüft boldı yine tüngliktin çıkıp ketdi.

(ŞT; 73, 57/5)

dâhil (Ar.) bol-: Dâhil olmak.

Ammâ Hân Hivâkga dâhil bolmasdın burun ol Hivâkdın köp Türkmenler köçüp
Tecen tegan yerge barıp barıp çep kılıp oturur erdiler.

(ŞT; 215, 272/19)

derkâr (Far.) bol-: İşin içinde olmak.

Eger her işi bolsa halk anı ümerâ-yı tümenge ümerâ-tı tümen ümerâ-yı hezârege
ümerâ-yı hezâre ümerâ-yı sadaga ümerâ-yı sada ümerâ-yı dehçege havâle kılsun tedi
ve takı hükm kıldı kim er ve hatun bizdin tâ ignegeçe saklasun ve takı her türlüğ
silâh kim uruş künide derkâr bolup bir kemsiz saklasunlar.

(ŞT; 113, 118/18)

destmâyen (Far.) bol-: Sermayesi olmak.

Bir kün Kaanning dergâhıga kelip arz kıldı kim kolumda destmâyen bolsa
sevdâgerçılık kılur erdi tep.

(ŞT; 117, 124/5)

devletli (Ar.) bol-: Kutlu, bahtlı olmak.

Alınca zamânıda yurt âbâdân ve el devletli boldı.

(ŞT; 43, 10/8)

düşmân (Far.) bol-: Düşman olmak.

Çamuka köp sözli buzuk kişi turur anıng sözine inanıp dost birlen düşmân bolmak
yahşı ermes tedi.

(ŞT; 80, 68/2)

Andın song mening birlen düşmân boldı atam Hivâkga kaytıp ketdi.

(ŞT; 194, 241/2)

düşmanlık (Far.) bol-: Düşmanlık olmak.

Nayman Tayan Hânning oğlu Güçülük kim kaçıp barıp Kara Hıtây Gür Hânga penâh
keltürüp âhir Gür Hân birlen yav bolup anıng vilâyetlerin alıp Tatar elidin her kim
Cingiz Hânga düşmânlıkı bolsa anlarını kaşığa yığışturup yörügenin eşitip Yesüt
urukındın Çene Noyanga köp çerig koşup yiberdi.

(ŞT; 90, 84/3)

ege bol-: Sahip olmak.

Ol keldi takı vilâyetga ege boldı.

(ŞT; 65, 47/5)

Erke Kara kaçıp Nayman içige bardı takı Naymandın kömek alıp kelip Ong Hânı kovalap yurtga ege boldı.

(ŞT; 80, 68/13)

Cingiz Hân barçasına ege boldı.

(ŞT; 82, 71/20)

Temür Begning mededi birlen Toktamış Hân Urus Hânı bsıp Çoçi Hânning halkıga ege bolup şehr-i Sarayda Hânlik tahtında olturdi.

(ŞT; 128-129, 141/1)

Temur Bey evlâdındın Mâverâü'n-nehrde Ebû Saîd Mirzâ öz karındaşlarındın Abdü'l-latîf Mirzânı öltürüp turur takı yurtıga ege bolup turur.

(ŞT; 141, 160/1)

Ata yurtıga ege boldılar takı her yerde kaçkan buskan Türkmen bolsa kaytıp kelsün kalganlarıning kanını ötdüm tep münâdi kıldurdılar.

(ŞT; 214, 271/21)

egesiz bol-: Sahipsiz olmak.

Men aytdım bu Türkmenni kırabilmes-siz eşitip kaçar kışına Türkmennin barçası Hivâk üstünde turur anı hem alabilmes-siz Hivâk barıp yatsangız öyingiz egersiz bolur Kalmak kelür takı oğlan uşakingızın alur keter.

(ŞT; 203-204, 254/18)

el bol-: Yabancı olmak.

Bu yörügen Kankılar song yığılıp el bolganları turur.

(ŞT; 59, 37/17)

Aslı Mogolga ve Uygurga koşulmas başka el bolur.

(ŞT; 61, 41/3)

Bulardın başka takı bir Ormankat atlı el bolur.

(ŞT; 62, 42/5)

Özbekning ala yılklılı altun ocaklı el bolur ermiş tegini bu turur.

(ŞT; 62, 43/2)

Munlar Cingiz Hânga el bolur.

(ŞT; 63, 44/12)

Kadimî el bolur.

(ŞT; 64, 45/4)

Kırk ming öylik el boldılar.

(ŞT; 65, 46/14)

Andın tukkanlar takı bir uruk el boldılar.

(ŞT; 75, 59/18)

On üç uruk el boldu on üç küren etdi ve birbirige tegre tögerek kondurdi.

(ŞT; 79, 66/15)

Eger el bolsang devletimde şerik bol ve eger yav bolsang muna özüm kelip turur-men.

(ŞT; 82, 70/19)

Bu işlarning barçasın kılıp yörügen Camuka Çeçen turur tâ mundın ötmesek biz el bolmas-miz tediler takı Camukanı tutıp kolin ayagın baglap Cingiz Hânga alıp keldiler.

(ŞT; 84-85, 75/10)

Karaca Hâcib Gâyır Hânga aytdı kim Otrarnı şehzâdelerga bereli takı el bolalı şayet bu kabaldın ve perişânlıkdın kurtulgay-miz.

(ŞT; 95, 92/9)

Ol vaktı kördiler kim Çoçi Hân ve Ögedey Hân ve Çagatay Hân leşker-i bî-nîhayet birlen atlanıp kelip Ürgenç etrafın kabap tüştiler takı şâhzâdeler Ürgençke elçi yiberdiler aytdılar kim bizge tâbi bolup el bolsangız özingiz amân bolup oğlan uşakingız olca esir bolmas.

(ŞT; 100, 99/2)

Andın song Mâzenderân barıp köp kişilerni öltürdi kalasın yer birlen yeksân kılıp Esferâyın yolğa kirip ol yolda he kim uçrasa el bolganıga tegmey el bolmaganın yer birlen yeksân kılıp İlâl kalasın kim Sultânning anası anda erdi kabal kılıp andın rey bardı.

(ŞT; 105, 106/2)

Nâgah Mogol leşkerining Horâsân kelgeni İrakda şâyi boldı erse Sultân Muhâmmmed Merv hâkimiga yarlık yiberdi kim her vak Mogol leşkeri eşikingizge kelse anıng birlen uruşmang anga el bolup Mervnı anga berin tep.

(ŞT; 107, 108/15)

Bahâü'l-mülkning atası şeyhü'l-islâm tamâm halk birlen kaladın çıkıp serdârlarnı körüp el bolup mâl berdiler.

(ŞT; 107, 109/2)

Herâtga yakın yetgandin song Zenbûr atlıg nökerini elçi kılıp Herâtning ekâbir ü eşrâflarına aytip yiberdi kim bizge el bolung tâ özüngiz ölüp oylan uşaklarıngız esîr olca bolmagay.

(ŞT; 109, 112/16)

Toluy Hân ekki yüz kişi birlen Herâtning dervâzesiga çapıp kelip başındın tolıgasını alıp kaladaki halkga kıkırıp aytdı kim Herât halkı biling ve âgâh bolung men Çingiz Hânning oğlu Toluy Hân turur-men eger özingiz ölmey oylan uşakıngız esîr olca bolmayın ferâgat bolayın tesengiz kaladın çıkıp meni körüng manga el bolup her yılda Sultân Celâle'd-dînge bere turgan mâlnıng yarımını Çingiz Hânga bering tep aytdı.

(ŞT; 110, 113/6)

Bu sözni eşitkendin song Herât halkı ekki taraf boldılar Sultân Celâle'd-dîn halkı el bolmas-miz kalanı anga bermes-miz tediler ammâ şehir halkı dervâzelerni açıp özleri barıp Toluy Hânı kördiler.

(ŞT; 110, 113/12)

Maşrık tarafında bir neçe memleket bar erdi el bolmagan ve Magrıp tarafında hem bir neçe memleket bar erdi.

(ŞT; 120, 128/2)

Tükde el bolmas erdi ol keçesi Tükde kondı erte Tükning kalasınıng üstige çıkıp karap Ürgençning kalasın kördi takı Kazaklarga aytdı ol körüne turgan ne kaladur tedi.

(ŞT; 165, 195/8)

Her tarafge ketgen bolsa seni yurtga keldi tep eşitse kelür-sen köp el bolsan Habeş Sultân yurt kıldı tegen yahşı at bu meningki bolur tep Şânikge köp enâmlar berip yiberip erdi.

(ŞT; 197-198, 245/15)

emgek bol-: Dert, sıkıntı olmak.

Aganay Sultânning ölgeni bütmes yara ve ağır emgek boldı.

(ŞT; 152, 175/2)

emîn (Ar.) bol-: Emin, güvenilir olmak.

Biz ata ve ogul bolup birbirimizge yahşı bolsak yollar emîn bolup müsülmânlar ferâgât u âsâyışde bolurlar tep elçi ve bâzergânlarnı yiberdi olar Otrar bardılar.

(ŞT; 92, 87/3)

esîr (Ar.) bol:- Esir, tutsak olmak.

Andın song bozuldılar olca ve esîr bolup turdılar.

(ŞT; 60, 39/19)

fârig (Ar.) bol:- Boş olmak.

Hân-ı kişveristân Mogol elining muhâlefetidin fârig bolgandın song Mogolning barçalarını bir yerge cem kılıp aytdı kim Hıtây pâdişâhı Altan Hân mening atalarım agalarımga yaman işler kılğan erdi.

(ŞT; 86, 78/1)

Hân-ı kişveristân Semerkand birlen Buhârâdın fârig bolgandın song Çoçi Hân ve Ögedey Hân Çagatay Hânı H'ârezm üstige tayin kıldı.

(ŞT; 100, 98/3)

Belhdin fârig bolgandın song Toluy Hânı bir neçe noyanları birlen Horasan üstige yiberdi takı özi Talikan keldi ammâ Talikan aceb mazbût şehr erdi.

(ŞT; 102, 101/7)

Azâdın fârig bolgandın song her kim koşlı koşıga ketdiler ammâ saltanat maslahatındın heç kimerse sözleşmediler.

(ŞT; 113, 118/12)

Azâdın fârig bolgandın song yanındagı şehzâdeler ve noyanlarının ittifâkı birlen hânlık mesnedinde olturdi.

(ŞT; 120, 128/12)

El-kıssa azâdın fârig bolgandın song Batu Hân memleketini kiçik inişini Tokay Temürge tapşurdi beş inisi birlen Ordu Şeybân Berke Çimbay Berkencarı alıp Otçigin birlen koşulup Çingiz Hânning tahtgâhı Kara Kurum tarafige müteveccih boldılar.

(ŞT; 133, 147/7)

Azâdın fârig bolgandın song Batu Hân ve cemî şehzâdeler Çingiz Hânning vasiyyeti birlen Ögedey Hânı tahtga olturtup ulug toy kılıp Hânga ayak berdiler.

(ŞT; 133, 147/10)

Namâzdın fârig bolgandın song yakınıge kelip olturdum ve aytdum.

(ŞT; 193, 239/13)

fâş (Far.) bol:- Meydana çıkmak, bilinmek.

Şol sâat iş bu şehrning içide fâş boldı kim Muhâmmmed Gâzî Sultân öldi tep.

(ŞT; 159, 186/7)

ferâgat (Ar.) bol-: Tokgözlülük göstermek.

Anıng üçün kim yaraşkandın song Cingiz Hân öz yurtıga kaytıp keter ve biz ferâgat bolup cemî yahşı haklarını ve beglerini yığıp yurt maslahatını körmek üçün yahşı kengeş kılıp anıng ilâcını kılmak kerek.

(ŞT; 88, 80/8)

Toluy Hân ekki yüz kişi birlen Herâtning dervâzesiga çapıp kelip başındın tolıgasını alıp kaladaki halkga kıkırıp aytdı kim Herât halkı biling ve âgâh bolung men Çingiz Hânning oğlu Toluy Hân turur-men eger özingiz ölmey oğlan uşakingız esîr olca bolmayın ferâgat bolayın tesengiz kaladın çıkıp meni körüng manga el bolup her yılda Sultân Celâle'd-dînge bere turgan mâlning yarımını Çingiz Hânga bering tep aytdı.

(ŞT; 110, 113/6)

Emîr Temür bin Taragay Barulas karındaş urugını yığıp bir sâat mukâtele ve muhârebedin ferâgat bolmadı.

(ŞT; 124, 133/14)

El-kıssa tamâm Türkmenlerini taht-ı tasarruflarına kirgüzüp bir neçe yıl ıyş u işret ferâgatta bolup oturup erdiler kim nâgâg Belh Hânını Sübhânkulı Hândın elçi keldi akşam Abdü'l-azîz Hân kasd kılğan ermiş kim meni öltürgen takı Belhni algay.

(ŞT; 218, 277/20)

firifte (Far.) bol-: Kandırılmak.

Urus munıng söznine firifte bolup Türmenistanı başçı kılıp ming kişi Ürgençning Mirzâdervâzesidin kirip evvel dükkânda turgan bir kassabga uçrap nâyzâni havâle kılıp turur.

(ŞT; 198-199, 247/3)

fursat (Ar.) bol-: Fırsat olmak.

Çerikdin kelgeni öyine ketdi burundı öyinde Habeş birlen kelür fursat bolganı yok.

(ŞT; 192, 237/9)

gâfil (Ar.) bol-: Gafil, dikkatsiz olmak.

Ol vaktda bu haberni eşitip Hân Hezâresb kelip Buhârâga ketdi bolgay tep tep Yâdigâr Inaknı Abdü'l-azîz Hânga elçi yiberdiler barıp haber kılğıl gâfil bolmasunlar.

(ŞT; 217, 276/10)

gâlib (Ar.) bol-: Üstün gelmek.

Andın song Ögedey Hân neslindi Alî Sultân teger Çagatay evlâdıga gâlib boldı takı Mâverâü'n-Nehrde pâdişâh boldı.

(ŞT; 122-123, 131/16)

ganî (Ar.) bol-: Zengin olmak.

Hân hem şehzâdelerga ve ümerâlarga ayak berip hazînening eşikin açıp andag enâmları berdi kim heç dervîş kalmadı hemme ganî boldılar.

(ŞT; 133, 147/12)

gark (Ar.) bol-: Boğulmak, batmak.

Nuh peygâmbir uçar kuşdın ayakındın yuörügen cân-vârlardın her hayli din bir cüftni aldı ve özige îmân keltürgen kişiler birlen kemege mindi ve özge yeryüzinde cânlı nemerselerning barçası suga gark boldı.

(ŞT; 42, 7/10)

germ (Far.) bol-: Sıcak olmak.

Ababek atlandı takı kızılbaşning bir tarafıdın uruş saldı kızılbaşdın zûr körgende Özbekge arka berdi kayta bergende songıdın körüp atıp çapa berdi beş altı mertebe şundak kılğandın song uruş germ boldı.

(ŞT; 173, 208/6)

gûyende (Far.) bol-: Söz etmek, söyleyen olmak.

Hâfız ki yahşo hoş-âvâz gûyende bolgay anı Tayşi der.

(ŞT; 74, 58/19)

günâh-kâr (Far.) bol-: Günah işlemek.

Cebrâ'îl vâkı'âtnı beyân kıldı erse yer anga Tengri ta'âlâdın ant berdi mendin almagıl anıng üçün kim tangla âdem ferzendleri köp bolğandın song biri kâfir biri âsî ve biri zâlim ve biri günâh-kâr bolurlar anlarını Hudây ta'âlâ azâb kılur.

(ŞT; 41, 4/9)

Her kim munga at satsangız günâh-kâr bolur-siz kolingızdın kelse munı tutup Bestâmga hâkim aldına alıp barıng eger kelmese munga at bermeng tedi.

(ŞT; 209, 262/20)

gürûh (Far.) bol-: Topluluk, takım olmak.

Üç gürûh bolup üç başka atlanıp tüşer erdiler.

(ŞT; 151, 173/16)

gürûh gürûh (Far.) bol-: Bölük bölük, takım takım olmak.

Mogollar hem leşkeri birlen Temür Melikning artındın gürûh gürûh bolup ketdiler takı Temür Melikning artındın yetip köp uruşdılar.

(ŞT; 98, 96/1)

Ol vakt da her taraf dın halk gürûh gürûh bolup keldiler takı Ögedey Hân ordasında andag cemiyyet boldı kim âlemde hergiz mundag bolmay erdi.

(ŞT; 116, 123/2)

haber-dâr (Ar.+Far.) bol-: Haberi, bilgisi olmak.

Leşkernin songnı haberdâr bolgunça Berim Oğlan ve Hâfız Kongirat barça beglerni eceli yetkenin öltürüp yetmegening boynın kolın bağladılar.

(ŞT; 163-164, 192/21)

Cingiz Hân hem bu leşkering kelgenidin haber-dâr bolup ulug çerig birlen alanıp tengriga yapuşup Altan Hânning begi birlen rû-be-rû bolup köp uruştilar.

(ŞT; 87; 79/15)

Bîkbâr Zernuk halkı haber-dâr boldılar kim Zernukning etrafını sansız çerik kabadı bu halk acâyib u garâyib korukdılar karaga kabalıp dervâzelerni tarttilar.

(ŞT; 94, 89/21)

Hânning çerigi hem haber-dâr bolup uruşdılar.

(ŞT; 95, 90/19)

Ol işdin Ürgenç halkı haber-dâr bolup kelip üç ming Mogolnı ortağa alıp andag uruşdılar kim o üç ming Mogoldın bir kişi kurtulmadı heç vech birlen Mogollar Ürgençni alabilmediler aning aning üçün şâhzâdelerning arasında endek muhâlefet tüşüp erdi.

(ŞT; 100-101, 99/11)

Özining hâlindın haber-dâr bolup oğlanların ve ümerâların aldığa keltürdiler.

(ŞT; 112, 117/)

Ol vakt da Hıtây pâdişâhı Altan Hân bu haberni eşitip ümerâları dın bir ivekni yüz ming kişi birlen karşı yiberdi yüz ming kişi Toluy Hânga yolukup Toluy Hânning leşkerni az körüp aylanayakını kabadılar ol hâlde Toluy Hân haber-dâr boldı kim iş

müşkil bolup turur fikr kıldı yadaçılarga hükm kıldı yada kılınglar tep yadaçılar üç keçe kündüz yada kıldılar.

(ŞT; 115, 121/7)

Muhâmmmed Hüseyn bizning kasd kılğanımızdın haber-dâr bolup el bir uklagan vaktı dervâzedin çıkıp kaçdı.

(ŞT; 204, 255/14)

haddi (Ar.) bol-: Sınırı, ölçüsü olmak.

Ol kün andag uruş boldı kim H'ârezm-şâhîlerning köprekidin heç kişi dervâzedin çıkmakga haddi bolmadı ammâ kalanın üstidin katıg uruşdılar tâ ahşâmgaça.

(ŞT; 99, 97/11)

hâkim (Ar.) bol-: Hâkim olmak, hükmetmek.

Anda eşitdi kim Macirü'l-mülk seksen ming kişi birlen Mervde hâkim bolup oturup turur tep.

(ŞT; 108, 110/7)

Hân Satılmış hatunda heç söz aytmadı aning üçün kim Mogol kaidesi turur kim pâdişâhning neçe hatunı bolsa bir hatunı özgelerige hâkim bolur erdiler.

(ŞT; 125, 135/17)

Ilgar kelgenning barçası her kaysısı bir vilâyetning hâkimi veyâ kor(çı)larning başı erdi heç kaysısını belgülük muayyen sen hâkim bol tep tayin kılmay yiberip eri.

(ŞT; 212, 267/3)

hâlî (Ar.) bol-: Yalnız kalmak.

Kırk keçe kündüz sakladı ve bu kırk keçe küzdüzde bir dem ıyşdın ferâgatdın hâlî bolmadılar andın song leşker cem kılmakga togaçılar etrâfga yiberdi.

(ŞT; 133-134, 148/1)

hâmile (Ar.) bol-: Hamile, gebe olmak.

Dâdek hâmile boldı.

(ŞT; 70, 53/4)

Beş altı kün ötkendin song yene keldi her neçe künde bir kelmekin koymadı ol kelgen keçesi Alankoa hâmile boldı tört beş aylık bolgandın song karındaşları yığılıp kelip hâmile bolganıning vâkiasın sordılar.

(ŞT; 73, 57/8)

Hudây Ta'âlaning bir hikmeti bar turur mening bu hâmile bolganımda tedi bu sözni eşitkendin song barçaları mandılar aning üçün kim Alankoaning kılıkı bilürler erdin andag hem bolsa köp halk künde öyining etrâfida saklap yatdılar takı nevbet birlek oygak olturdılar bir neçe kündin song seher vaktida tünglikdin öyning içige tüşken âfitâbday berk uraturgan bir nemerse asmandın peydâ boldı evvel körgen katında yatkanlarını barçasın turguzdılar kelip Alankoaning öyining tünglükidin öyinin içine kirdi.

(ŞT; 73, 57/17)

Nâ-gâh ol kenîzek hâmile boldı.

(ŞT; 125, 135/11)

Ol Mogolda bu sözge amel kılıp köçüp ketdi ammâ ol kenîzekning Hândın hâmile bolganın tamâm halk bilip erdi.

(ŞT; 125, 135/15)

Hâmile bolup şol ogulnı tapdım bu vaktgaça Hân haremleri hanımındın korkup aytabilmey erdim.

(ŞT; 171, 204/8)

hân (Far.) bol-: Bey olmak.

Sekkizinçi bâb-Coçi Hânning oğlu Şeybânî Hânning evlâdının Mâverâü'n-Nehrde ve Kırım ve Kazak ve Turânda hân bolganlarning ve takı Coçi Hânning onüçlençi oglının neslidin Kırım ve Kazan ve Turânda pâdişâhlık kılğanlarning zikri-

(ŞT; 40, 3/18)

Yesügey Bahâdur yine atlanıp barıp Erke Kara birlen uruşup anı öltürüp Ong Hânı hân kılıp kaytdı andın song Ong Hân ulug hân boldı.

(ŞT; 80, 69/1)

Tongız yılı dünyâga keldi tongız yılı hân boldı Hânning müddet-i ömri yetmiş üç yıl erdi ve yegirmi beş yıl pâdişâhlık kıldı.

(ŞT; 113, 118/10)

Târîh altı yüz kırk sekizde hân boldı.

(ŞT; 119, 127/3)

Andın song Künce Hân bin Duyçehen bin Barak Hân hân boldı.

(ŞT; 122, 131/1)

Andın song İsen Boga bin Duyçehen hân boldı.

(ŞT; 122, 131/3)

Andın song Köbek bin Duyçehen hân boldı.

(ŞT; 122, 131/4)

Ol zamânda Çagatay Hân neslindin Tokluk Temür Hân tegin Kâşgarda azîmü'ş-şân hân bolup erdi.

(ŞT; 124, 133/16)

Emîr Folâdçınıñ say(ı) birlen on sekkiz yaşında hân boldı.

(ŞT; 127, 139/6)

Güyük Hân bin Ögedey Hân ölgendin song Mengü Hân bin Toluy Hân hân boldı takı Oyirat halkıdın Argun Aka tegenni Horâsânga hâkim kılıp yiberdi.

(ŞT; 129-130, 142/8)

Andın song Argunıñ inisi Gencaytu bin Abaka bin Hülegü hân boldı.

(ŞT; 130, 142/20)

Ol vaktta Şeyh Hasan Calâyir ki anga Şeyh Hasan Büzurg derler Rûmnıñ hâkimi erdi ol Mûsâ Hânning hân bolğanın eşitip Muhammed bin Yol Kutluk bin Temür bin Anbarçı bin Mengü bin Hülegü Hânı hân kılıp rûmdın ve Gürcidin leşker-i âzîm cem kılıp İrân tarafige müteveccih boldı kelip Tebrîz üstinde Mûsâ Hân birlen uruşup gâlib keldi Alî Oyirat ki Oyirat halkınıñ ulugı erdi öldi.

(ŞT; 130-131, 143/18)

Şeyh Hasan Calâyir kaçıp Bagdâd ketdi takı Hânı azl kıldı özi hân boldı andın song Şeyh Hasan Saldurnıñ işi revnâk taptı.

(ŞT; 131, 145/3)

Bir neçe vaktın song anı azl kılıp özi hân boldı hutbe ve sikkeni öz atığa kıldı.

(ŞT; 132, 145/12)

Börke hân bolğandın song ulug toy berip köp enâm berdi.

(ŞT; 134, 148/6)

Börke ölgendin song Temür Hân hân boldı.

(ŞT; 134, 148/19)

Deşt-i Kıpçakda Mengü Temür Hân Argun hân bolğanın eşitip Tokay ve Türktay tegen ekki begini baş kılıp seksenning kişi birlen Argun Hânning üstige yiberdi.

(ŞT; 134-135, 149/10)

Toktagu Hân ölgendin song Özbek Hân hân boldı takı elni on üç yaşında ata babasıñ düstûrı birlen zabt kıldı ve her kimning mertebesige lâayık hürmet kılıp enâmlar berdi ve el ulusını dîn-i İslâmga kirgüzdi.

(ŞT; 135, 150/1)

Ekki yıldın song Ögedey Hân hân boldı.

(ŞT; 138, 154/20)

Bî-nihâyet arzânlık boldı Kal Hân hân boldı bir pulga bir nân boldı tediler.

(ŞT; 164-165, 194/10)

Ebû'l-hân atası ölgendin song Mervde hân boldı.

(ŞT; 171, 203/14)

Anı ogul kıldı Nûr Muhâmmmed at koydı yigit boldı andın song Ebû'l-hân öldi Nûr Muhâmmmed hân boldı.

(ŞT; 171, 204/14)

Hân bolgandın altı ay ötkendin song Koş Yayık tegende yürügen Urus kazagındın ming kişi seretânning evvel küni gâfil kelip Ürgençning kalasına kirdi.

(ŞT; 189, 232/15)

Ol vaktı İmâm Kulı Hân ölü inisi Nâdir Muhammed Hân akası İmâm Kulı Hân yerige hân bolup erdi.

(ŞT; 212, 266/18)

Anıng pâdişâhlıkındın dört yıl ötkendin song Baydu bin Taragay bin Hülegü Hân anı öltürüp ornında hân boldı.

(ŞT; 130, 142/20)

Andın song Duytemür Hân bin Duyçehen hân boldı.

(ŞT; 122, 131/4)

Andın song Tarmaşır bin Duyçehen hân boldı takı müsülmân boldı.

(ŞT; 122, 131/5)

harâb (Ar.) bol-: Viran olmak, yıkılmak.

El-kıssa Berdibeg Hân kelmesdin burun Cânıbek Hân harâb boldı takı halknı cem kılıp gâibâne Berdibeg Hânı veliyyü'l-ahd kıldı ve köp pend u nasihatlar aytdı takı târîh yetti yüz ellig sekkizde hakk rahmetige vâsıl boldı.

(ŞT; 136, 151/3)

Sultân kaytman tedi bir neçe kündin song leşker burungıdın harân boldı.

(ŞT; 143, 162/18)

hasta (Far.) bol-: Hasla olmak, hastalanmak.

Muhâmmmed Gâzî Sultânga duâdın songra söz ol kim singiling hasta boldı öler ölmesin tengri yahşı bilür sening dîdârıngdın özge arzûsı yok.

(ŞT; 158, 184/10)

haste (Far.) bol-: Hasta olmak, hastalanmak.

Aytayıp tep yörügen vaktıda haste boldum haste(g)im uzakga tartdı könglümdin aytdım öle kalsam kitâb ayılmay kalur men dek bilür kişi yok.

(ŞT; 78, 65/16)

Özining yakında ölerin cezm kılıp erdi nâgâh Hân haste boldı.

(ŞT; 112, 117/10)

Hân hem Hıtâyga keli cemî vilâyetlerni musahhar kılıp Mahmûd Yalavaçnı anda daruga kılıp kaydı ol vaktıda Toluy Hân haste boldı takı öldi.

(ŞT; 115, 121/21)

Şeyh kaytıp öz koşıga keldi bir neçe vaktın song şeyh haste boldılar.

(ŞT; 126, 137/17)

Emcek emeturgan vaktıda haste bolup ekki ayagı mayûb bolup erdi tizindin koyının cânı yok erdi.

(ŞT; 146, 166/10)

Malûm bolsun kim Ebû'l-gâzî Hân-ı cennet-mekân bu kitâbnı tasnîf kılıp yarımğa yetkende haste boldılar.

(ŞT; 213, 271/5)

hâtır (Ar.) bol-: Hatıra olmak.

Çoçi Hân ol vaktıda ölüp erdi anıng hem oganlarını keltürdi takı nasîhatlar kıldı ve oganlarga aytdı kim zinhâr bir biringizdin dünyâ maslahatı üçün âzürde hâtır bolman.

(ŞT; 112, 117/13)

hayrân (Ar.) bol-: Hayran olmak, şaşkına dönmek.

Bu sözni eşitkendin song Hân ve kılurın bile almayın hayrân bolup erdi.

(ŞT; 160, 186/19)

Teke halkının içine indı ne yerge keterin bilmedi hayrân bolup turup erdi.

(ŞT; 188, 231/9)

hâzır (Ar.) bol-: Hazır olmak.

Eger her kaysınızning könglinde bir zerre nifâk bolsa anı könglüngizde ketering tâ düşmenning mekrindin amân bolgay siz ve takı Ögedeyni mening ornumga pâdişâh kılıp barçanız anga tâbi bolup aning car bolcarıga hâzır bolung tedi.

(ŞT; 112, 117/16)

Batu şâhzâdelerga noyanlarga ve ümerâlarga kişi yiberdi kim dest-i Kıpçakda hâzır bolunglar ittifâk birlen birevni tahtda olturtup hân kötereli tep.

(ŞT; 119, 126/11)

Şerîf Muhâmmmed Sultân başlık barçaları aytdı tört yakga kişi yibereli tang atkanda ming kişi dervâzega hâzır bolsun.

(ŞT; 203, 254/14)

hem-râh (Far.) bol-: Yol arkadaşı olmak.

Mingsar Noyan aytdı eger Hânı kömekke barsang mening birlen hem-râh bolup bar tedi.

(ŞT; 119, 127/14)

Hân ol tarafge altanur boldı takı Batu Hânga hükm kıldı kim bu seferde mening birlen hem-râh bol tep.

(ŞT; 133, 147/14)

hizmetde (Ar.) bol-: Hizmetinde olmak.

Bizdin bargan köp turur biz sizning hizmetde bolganı yahşı tedi.

(ŞT; 206, 258/19)

hizmetide (Ar.) bol-: Hizmetinde olmak.

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli aning ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkının arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi

oglı bolgay men tep ammâ Cingiz Hân aning sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

hoş (Far.) bol-: İyi, güzel olmak.

Alar hem hoş bolgay tep öylerige kaytıp ketdiler.

(ŞT; 214, 272/13)

hoş-hâl (Far.) bol-: Hali vakti yerinde olmak.

Hân Sultân Muhâmmmedning ahd u peymânıdın hoş-hâl bolup könglide mukarrer kıldı kim Sultân Muhâmmmedning könglidin yamanlık çıkmay anga yamanlık kılmağay ve bâ-vücûd kim Nâsır Halîfe Bagdaddın Hânga elçi yiberip erdi.

(ŞT; 91, 85/16)

Çoçi Hân barıp atasıga kılğan işlerin arz kıldı erse hoş-hâl bolup köp inâyetler kıldı.

(ŞT; 93, 88/17)

Çoçi Hân inilerige yahşı şîrîn zebânlıklar kıldı andın song Çingiz Hân şâhzâdeler birlen yahşı şikârlar kılıp öz yurtıga kelip oğlan uşakların körüp hoş-hâl boldı.

(ŞT; 112, 116/19)

Çingiz Hân bu ogulnı körüp hoş-hâl boldı kim bizge çoci keldi tedi.

(ŞT; 132, 146/10)

ıslık bol-: Sıcak olmak.

Kış ötdi takı yaz boldı havâ aceb ıslık boldı ümerâlar arz kıldılar kim hevâ ıslık boldı.

(ŞT; 120, 128/6)

ıssık bol-: Sıcak olmak.

Havâsı yaman ıssık bolur erkendür o sebebdin kişimiz kırıldı tediler.

(ŞT; 62, 43/13)

ıztırâbda (Ar.) bol-: Sıkıntıda olmak.

Mingsar Noyan Şiremünning leşkerine keldi Şiremün anı körgeç ıztırâbda boldı takı aydı kim biz Hân körmekke bara-miz tep.

(ŞT; 119, 127/12)

ihtiyâc (Ar.) bol-: İhtiyaç olmak, gerekmek.

Ayturlar kim âdem zamânıdın tâ bu demgeçe heç yamgur kem bolmas erdi anca havlar ve sikâyeler kazıp oltursalar erdi suga ihtiyâc bomas erdi.

(ŞT; 105, 106/19)

imânsız (Ar.) bol-: İnançsız olmak.

Şeyh aytdılar imânsız kişi bolsak itdin kem turur-miz tediler.

(ŞT; 126, 137/7)

işâret (Ar.) bol-: İşaret, iz olmak.

Ol aytdı manga tengridin işâret boldı bar Temüçinga elge ve halkga takı ayt bu kündin song Temüçin temesünler Cingiz desünler tep.

(ŞT; 83, 73/1)

ittifâk (Ar.) bol-: Anlaşmak.

Cingiz Hânning bazı düşmenleri ittifâk kılıp Güçülükni pâdişâh köterip sultân Muhammedge elçi yiberip aning kengeşi birlen Gür Hân birlen yağı bolgay.

(ŞT; 89, 82/7)

kâbil (Ar.) bol-: Mümkün olmak.

Andın song Bozok neslidin her kim kâbil bolsa halk anı pâdişâh kılsunlar ve dünyâ âhir bolgunça Bozokning bir yahşısı pâdişâh bolsun.

(ŞT; 51, 25/3)

Çingiz Hân bu sözge hem kâbil boldı andın song her künde beş vakt namaz okup Tengrige bendelik kılur-miz tediler.

(ŞT; 111, 115/18)

Ol aytdı mening pâdişâh bolurumga halk bu kün kabûl kılsalar tangla kâbil bolmaslar eger sizler bu işni râstıngız birlen kılur bolsangız men bir yahşı asıl pâdişâh tapıp barayn tedi erse vezir halkı anı kim turur tep sordılar.

(ŞT; 147, 168/7)

Çingiz Hân anga kâbil bolmadı aytdı kim tamâm âlem Hudâyning yurtı turur bir yerni tahsîs kılıp barmak ne turur tedi.

(ŞT; 111, 116/2)

kâfir (Ar.) bol-: İnkâr etmek, kâfir olmak.

Kara Hân zamânında el andah kâfir bolup erdiler kim içlerinde bir müsülmân kalmay erdi.

(ŞT; 44, 13/3)

Alınca Hân pâdişâh bolgandın song halknın başı ve malı köp boldı devletke esirdiler
takı tengrini unutdılar ve barça el kâfir boldılar.

(ŞT; 44, 13/12)

Tez gamıngızni yemesengiz müsülmânlıkdın ayrılıp kâfir boldınız tedi.

(ŞT; 147, 168/2)

kalender (Far.) bol-: Her şeyi hoş görmek, derviş olmak.

Bazılar aytıp turular kim kalender bolup ketdi vâllâhu â'lâm bi'ş-savâb
H'ârezmşâhilerdin âlemde kişi kalmadı.

(ŞT; 115, 120/18)

kan bol-: Kanamak.

Yüzimdın kan revân boldı ak tonum bar erdi barça yeri kızıl kan boldı andın song
kaytıp körnüş hânedin çıkıp bara erdim ulug akamız Hâcî Muhâmmmed Sultân uçrap
amân mu sen Temür ne hâling bar tedi vâkıâtını beyân kıldım.

(ŞT; 178, 214/19)

Birisi ok birlen agzımgâ urdı engeklerim süngeki pâre pâre boldı agzımın içi tola
kan boldı.

(ŞT; 200, 249/8)

kara bol-: Kararmak, siyah olmak.

Ol hem uluh yurt bolur kişisining çirayı Hindû teg kara bolur.

(ŞT; 48, 18/17)

Bu söz takı malûm bolsun kim kişining közining bübecigi kara bolsa akı ak bolsa
bübecigi birlen akning arasındagı kara kızıl bolsa Arab anı eşhel der.

(ŞT; 76, 61/19)

karangu bol-: Karanlık olmak, kararmak.

Ol vaktı âfitâb batdı karangu bolgandın song dîvârını her yerdin teşdi takı kirdi.

(ŞT; 193, 238/19)

karı bol-: Yaşlanmak.

Karı bolgandın song oğlu El Hânga pâdişâhlıkını tapşurdı.

(ŞT; 54, 29/20)

Bazı yerlerin yüz karı bolur fülân güzêr fülân güzêr deġen kadîmde çapıp yasaġa
güzeleri bolur.

(ŞT; 173, 207/4)

karındaş bol-: Kardeş olmak.

Ekkisining biribirine heç karındaşlığı bolmas.

(ŞT; 62, 42/5)

Bu ekki uruk karındaş bolurlar.

(ŞT; 63, 44/11)

Bu üç uruk el biribirine karındaş bolurlar bularning içinde tabîb köp bolur.

(ŞT; 63, 44/13)

katl-i âmm (Ar.) bol-: Öldürmek, katletmek.

Yüz ming kişidin beş ming kişi kaçıp kurtıldılar özgeleri heme katl-i âmm boldı.

(ŞT; 115, 121/16)

kavî (Ar.) bol-: Sağlam, güçlü, kuvvetli olmak.

Âkıbet Hân-ı kişveristânıng devleti kavî bolup yegirmi ming kişini basıp bir zamânda nîst-i nâ-bûd kıldılar.

(ŞT; 95, 90/20)

kazak bol-: Asker olmak.

Ol vaktta bir yurtımızga yakın bolmasak bizning cemâatımızdın Mâverâü'n-nehrde kazak bolup yörügen köp turur anlarning birisini keltürüp halk pâdişâh kılur andın song bizge pâdişâhlık yetişmes tedi.

(ŞT; 188, 231/1)

kefil (Ar.) bol-: Kefil olmak, korumak, gözetmek.

Tapabilmey kaçkannıng tengesini kefil bolgan kişidin aldı tapa almagan oğlın kızın satıp bergen köp boldı.

(ŞT; 184, 225/15)

kem (Far.) bol-: Az olmak.

Özümning yâdımda bar erdi aytdım ammâ aklı kem bolup erdi.

(ŞT; 79, 66/4)

Devleti kündin künge ziyâde boldı kem bolmadı.

(ŞT; 80-81, 69/2)

kemlik (Far.) bol-: Kötülük olmak.

Üçlençi oğlı kelegit kişining tilinde kemliki bolsa anı Türk halkı peltek der Mogol kelegey der.

(ŞT; 68-69, 51/12)

keng bol-: Geniş, büyük olmak.

Özbekning yeri keng bolup her töre barıp bir neçe vilâyetni egelep turur.

(ŞT; 150, 172/2)

kengeş bol-: Danışmak, görüşmek.

Ubeyd Hân Ürgençni alıp elni Mâverâü'n-nehrge eltgende özini kişige bildürmeyin Semerkanddın kaçıp Derûnda Dîn Muhâmmmed Hân katına barıp atlanıp yurt taleb kılmak kerek tep kengeş berip Dîn Muhâmmmed Hânı atlanturup keltürüp Hivâk birlen Hezâresb arasında Ubeyh Hân birlen uruşdurup basmaklıkga sebeb bolgan Hâcim Hân erdi.

(ŞT; 179, 215/20)

kerek bol-: Gerekmek, gerekli olmak.

Alankoa körgenin aytdı takı manga er kerek bolsa barmasmu erdim takı ol kim zaîfe bolsam hem köp halk meni pâdişâh kılıp tururlar özümni munça elimni ve halkımnı ve ekki oğlını şermende kılıp mundag nâ-makûl işni hergiz kılur-men mu.

(ŞT; 73, 57/11)

kılguç bol-: Yapıcı, yapan, eden olmak.

Biz kiçik erkende ak sakallıklar aytur erdi yaman işni bu azdurur mundın ne bolur tep kılguç bolmang.

(ŞT; 157, 182/6)

kış bol-: Kış olmak.

Kış bolganda Kara Kum ve Sir sugıning yakasın kışlar erdi.

(ŞT; 44, 13/2)

Tankutning kış bolganda kün tuğışı ve yaz bolganda kün tüşlukıda bolur.

(ŞT; 48, 18/18)

Bayrı elindin Koşçı ve Nayman ve Karlık ve Böyreğ bu tört uruk elni berdi takı aytdı kim olturur yurtıng akam İçen birlen mening aramda bolsun yazına Irgı(z)-Savuk ve Or ve Elik tâ Ural tagınaça Yayıkning kün togış(ı) tarafını yaylagıl kış bolganda Arakum Karakum Sır suyının boyı Cu suyının ayakı sarı sunıng ayakını kışlagıl tedi.

(ŞT; 139, 155/16)

kızı bol-: Kız çocuğu olmak.

Yamanlıkı bu gayetde erdi kim avıldagı hatunlarga otga may salıp sening oglung bolur ve sening kızing bolur ve sening fülân nemerseng fülân bolur tep fâl bakıp kuşnâclık kılıp yörür erdi.

(ŞT; 145, 165/19)

kızıl bol-: Kızarmak.

Bu söz takı malûm bolsun kim kişining közining bübecigi kara bolsa akı ak bolsa bübecigi birlen akning arasındagı kara kızıl bolsa Arab anı eşhel der.

(ŞT; 76, 61/19)

kiçik çile (Far.) bol-: Küçük sıkıntı olmak.

Kiçik çile bolgandın song Abdullâh Hân keldi teger âvâze boldı.

(ŞT; 181, 220/21)

konak bol-: Misafir olmak.

Yâdigâr Hânning oğlu Ebû'l-gâzî turur heç kaçan bizge kelip bir cemâatdın kişi konak bolganı yok erdi.

(ŞT; 206, 258/18)

köp bol-: Çok olmak.

Birisi Elbars Hânning oğlanları ve inisi Belikeç Sultânning oğlanları munlarning kiçiklerindin başka sadak bağlaganları Hasan Kulı Hânning zamânında ondın köp boldı.

(ŞT; 151, 173/17)

Ol cemâatning nesli Mâverâü'n-nehrde köp bolup erdiler şu zamân târîh hicrî ming takı yetmiş tört turur heç kişi kalmadı munkatı boldı tag boyı ve sur boyı Aminek Hânning oğlanlarına kaldı.

(ŞT; 161, 188/13)

Vilâyet ve el ve mâl köp boldı.

(ŞT; 165, 194/14)

Bahâr koy kozılar Hivâkda ot bolmas reng çıkar Hivâk Türkmeni kumga keter Sart ekin ekmek üçün kendli kendine keter Hivâk içinde İsfendiyâr Hân katında köp bolsa yüz kişi az bolsa ellig kişi kalur.

(ŞT; 204, 255/10)

kûr (Far.) bol-: Kör olmak.

Temür Meliknin üç okı kalıp erdi birsining peykânı yok erdi şol peykânsız ok birlen bu üç Mogolning birisinin közige urdı kim közi kûr boldı.

(ŞT; 98, 96/5)

kutlı bol-: Uğurlu olmak.

Cânın Türk halkı kut derler bir kişige ayturlar kim atıng ve yâ toning kutlı bolsun cânlı bolsun temek bolur.

(ŞT; 60, 39/16)

kutluk bol-: Uğurlu olmak, mübarek olmak.

Yangı kelge hâkimning ser-ü pâyı hem kutluk bolsun ve yangı dîningiz hem kutluk bolsun.

(ŞT; 146, 167/13)

küçli bol-: Güçlü, kuvvetli olmak.

Ol el koşulgandın song küçli boldı atı âvâzesi Mogol içinde şöhet taptı.

(ŞT; 79, 67/6)

küyev bol-: Damat olmak.

Temür Bey Çingiz evlâdıga küyev boldı erse henüzgeçe anı Temür küregen dey tururlar-men hem Çingiz evlâdına küyev bolmaknı könglüm izleydur tâ hünkâr teg ulug düşmenim aygay kim Şâh Tahmasb Özbek pâdişâhının kızın aldı yahşı yaraşıptur tep.

(ŞT; 155, 179/20)

küz bol-: Güz, sonbahar olmak.

Özbek barçasın küz bolgandın song köçürüp Şerîf Muhâmmmed birlen bizning aramızga keltürelî her yerde beş yüz öylik ve ming öylik bir çep salıng kışlasun.

(ŞT; 204, 254/21)

lâyık (Ar.) bol-: Uygun, münasip olmak.

Çagatay Hân evlâdındın pâdişâhlıkga lâyık kişi bolmadı her kabile öz aldıga bir hân köterdiler mülûk-ı tavâyif köp boldı.

(ŞT; 125, 135/21)

makûl (Ar.) bol-: Akla yatkın olmak.

Sultânning bu sözni makul körüp barçası yerdin köterdiler çapdılar yav ekki yarılaberdi başı bütün yavdın çıkdılar.

(ŞT; 187, 230/1)

Şol temürni eritsek yol bolur tegendin song ol yerni barıp körüp keldiler takıanı makûl kördiler.

(ŞT; 56, 33/9)

Bu söz ahmakga makûl bolup koyup ketdi.

(ŞT; 170-171, 203/11)

Ol müsülmânların könlige bu makûl boldı kim elbette Sultân Horâsâsan birlen yav boladur yok erse özge iş bolsa bizning birimizni kaytarmak kerek erdi.

(ŞT; 176, 212/10)

Hâcî Muhâmmed Hân oğlanları birlen tirig turganda bizge yamanlık kılmak könglinde bolsa takı kılabilmes halk köp zûr kılıp tururlar töre tegeren bî-devletlerning birisine halkning sözi makûl bolmay turur.

(ŞT; 183, 223/21)

malûm (Ar.) bol-: Açık olmak, bilinmek.

Mundın song Alankoaning sözining çınlıkı nbargaça malûm boldı.

(ŞT; 73, 58/4)

Anıng aytgan sözlerining nişânesi tokkuz araga malûm boldı.

(ŞT; 76, 61/18)

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkının arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Bu sözning râstlıkı sizge hem tez malûm bolgusu turur.

(ŞT; 91, 85/4)

Sultân Muhâmmedge kişi yiberdi kim sening sarı müteveccih bolduk sanga malûm bolsun tedi.

(ŞT; 93, 87/14)

Malûm bolsun kim Çagatay Hân evlâdındın Mâverâü'n-Nehrde yegirmi beş kişi pâdişâh boldı pâdişâhlık kıldı.

(ŞT; 123, 131/20)

Âhir malûm boldı kim Kamare'd-dîn Mâlik Hacimning hizmetige barıp turur.

(ŞT; 128, 140/10)

Malûm bolsung kim bu hânlarning atı hân turur memleket maslahatında heç ihtiyârları yok turur takı Seldurning ümerâları kim alarnı Çobânî derler.

(ŞT; 130, 143/12)

Malûm bolsun kim Çoçi Hân atasıdın burun öldi.

(ŞT; 132, 146/11)

Malûm bolsun kim Çoçi Hânning tahtgâhı deşt-i Kıpçakda Kök Orda tegin yerde turur erdi.

(ŞT; 134, 148/3)

Malûm bolsun kim bu üç Hân-ı mezkûr hem-asr erdiler.

(ŞT; 138, 154/9)

Bu cemâatning nesli Abdu'l-mümin Hânda münkatı boldı ve malûm bolsın kim Abdullah Hânning hikâyeti âlemde meşhûr erdi.

(ŞT; 140, 157/11)

Köpning içinde bir aytganı malûm bolmadı.

(ŞT; 160, 187/15)

Anda Hâfız yüküندی aytdı uşbu zamân müsülmânlık birlen kâfırlık malûm bolur tedi.

(ŞT; 164, 193/15)

Alarga malûm bolsun kim on beş küngeçe Hânning kursakı agrıp turur katıga kişi kirgüzme sakladı.

(ŞT; 166, 197/3)

Keyfiyyetning galat hayâli malûm boldı.

(ŞT; 181, 220/5)

Beli mayûb yörügende ton içinde belgürmes erdi ammâ malûm bolmas erdi.

(ŞT; 182, 222/19)

Malûm bolsun kim Ebû'l-gâzî Hân-ı cennet-mekân bu kitâbnı tasnîf kılıp yarımğa yetkende haste boldılar.

(ŞT; 213, 271/5)

Rûy-be-rûydın anıng tütünidin kişi kişini körebilmedi malûm bolsun kim Ebû'l-gâzî Hânning oğlu Enuşe Muhammed Bahadur Hân ataları Kerminege atlanganda on dört yaşlarında erdiler.

(ŞT; 220, 281/6)

Malûm bolsun kim Batu Hânning Macar ve Başkırd Urus ve Kürel ve Nimiş bu yurtlarını alğanı ve özining vefât bolğanı mundın tümenrekde ayılıp turur.

(ŞT; 134, 148/4)

Bu söz takı malûm bolsun kim kişining közining bübecigi kara bolsa akı ak bolsa bübecigi birlen akning arasındagı kara kızıl bolsa Arab anı eşhel der.

(ŞT; 76, 61/19)

mayûb (Ar.) bol-: Kusurlu olmak.

Emcek emeturgan vaktda haste bolup ekki ayagı mayûb bolup erdi tizindin koyının cânı yok erdi.

(ŞT; 146, 166/10)

Emcek emeturganda mayûb bolup ekki tizindin koyının cânı yok erdi ayakı batuna yapuşgan ekendür.

(ŞT; 150, 172/6)

medfûn (Ar.) bol-: Mezara konulmak.

Müddet-i pâdişâhlıkı altı yıl erdi ve şehr-i Saraycıkda medfûn boldı.

(ŞT; 135, 149/20)

On yetti yıl pâdişâhlık kıldı ve Saraycıkda medfûn boldı.

(ŞT; 136, 151/6)

mesel (Ar.) bol-: Örnek olmak.

Hâfız Kongiratning bu sözi şol kündin beri Özbek arasında mesel bolup kaldı.

(ŞT; 164, 193/16)

mest (Far.) bol-: Sarhoş olmak.

Hivâkda devlet şarabına mest bolgan Özbekning yiğitleri Habeş Sultân birlen Elbars Sultânning atlandurup Ürgençke Vezîrge car kıla kişi yiberip cerikning aldı ve artı

yılgılunça Pîşgâh tegan kudukda Ürgençdin yıldam atlıkga bir künlük yol bolur barıp on kün turdılar.

(ŞT; 191, 235/15)

meşgûl (Ar.) bol-: Oyalanmak.

İdrîs behîştke bargandın song oğlu Matuşalah atası ornıda olturup dâd u adlga meşgûl boldı.

(ŞT; 42, 6/16)

Toy kılalı ve takı toynı bahâne kılıp bir neçe kün ıyş u işretga meşgûl bolalıng tep.

(ŞT; 68, 50/20)

Çingiz Hân bu sözni eşitkendin song katıg açığlanıp beglerin açkırıp kengeşip Sultân Muhâmmedning üstige yörümek bolup çerik yığışturmakga meşgûl boldı.

(ŞT; 92-93, 87/12)

Atdın tüşüp minberning üstige çıktı ve Mogollar ulemâlar ve müctehitlerge at tutturup özleri piyâle içmekke meşgûl boldılar.

(ŞT; 95, 91/5)

Mogollar hücûm kılıp dervâzedin kirip özge dervâzelerini açdılar cemî Mogollar kalağa kirip târâc kılmakga meşgûl boldılar takı Sultân Muhâmmednin hânlarındın Alp Hân tegan ming kişi birlen uruşa uruşa kurtılıp ketdi.

(ŞT; 99, 97/17)

Çingiz Hân açığlanıp leşker yığışturmakga meşgûl boldı.

(ŞT; 103, 103/6)

Mogolların haberi teskîn tapkandın song Mucirü'l-mülk Mervning yahşı halkları birlen şarâb içmekke işret kılmakga meşgûl boldılar.

(ŞT; 108, 110/13)

Buyırdı kim halk kabal esbâbıga meşgûl bolgaylar ve İhtiyâre'd-dîn Mervdin kaytıp yana bir neçe Türkmen birlen muvâfakat kılıp Mogollar leşkeri birlen Mervning arasında bir ulug suning yakasında tuşdılar.

(ŞT; 108, 110/20)

Melik Şemse'd-dîn Muhâmmed Toluy Hânınf elçisini öltürdi takı kala-dârlık kıldı ve uruş esbâbını tayyâr kılmakga meşgûl boldı.

(ŞT; 109, 112/20)

Pâdişâh-ı gîtî-sitân Ögedey Hân Hıtâyını feht kılıp ve şehzâdeler hem özge vilâyetlerni feth kılıp ve kelgendin song kalgan etrâf u cevânibga kişi yiberdi aytdı

kim tamâm karındaş ve uruğum kelsünler mening enâmımnı alıp bir neçe kün mening birlen ıyş u işretga meşgûl bolsunlar tep.

(ŞT; 116, 122/18)

Mengü Hân Batu ki lakabı Sayın Hân tururn aning sayı birlen tahtda oldurgandın song umûr-ı memleketni serâncâm kılmakka meşgûl boldı.

(ŞT; 120, 127/21)

Dâd u adlga meşgûl boldı aning bir inisi bar erdi Artuk Böke anı Mengü Hân Kara Kumda ortasıga tayin kılıp erdi.

(ŞT; 120, 128/14)

Bular mukâtele ve mücâdelege meşgûl bolganda Emîr Hudâyâd Tokluk Temür Hânning oğanıga anekeler tayîn kılıp alarga tapşurup bir neçe itibârlı kişiler birlen kûh-ı Bedehşânga yiberdi anda sâkin bolunglar tep.

(ŞT; 128, 139/19)

El ulusnı zabt kılmakga meşgûl boldı ve aka inilerige Batu Hân düstûrğa amel kıldı takı Ak Orda tegin memleketni Bahâdur Hân bin Şeybân Hânga berdi.

(ŞT; 134, 148/20)

Bir yıl az kişi birlen Oklı Göklengsin berât alur-men tep Esterâbâd bardı takı nökerlerin yiberip berât almakga meşgûl boldı.

(ŞT; 172-173, 206/13)

meşhûr (Ar.) bol-: Şöhret sahibi olmak, bilinmek.

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli aning ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkının arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uyguring pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânning keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân aning sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley

turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Menkul turur kim hazret-i Şeyh Necme'd-dîn-i Kübrâning âvâzesi âlemga meşhûr bolup erdi.

(ŞT; 101, 100/3)

mevcûd (Ar.) bol-: Var olmak.

Hânning vefâtıdın song Kamare'd-dîn hurûc kılıp İlyâs Hâce bin Tokluk Hânı şehîd kıldı ol kün Tokluk Temür Hânning neslindin ulug kiçig on sekkiz kişini derece-yi şehâdetke yetkürdiler ve takı itibârlı kişilerni koynı kim her yerde Tokluk Temür Hânning neslindin mevcûd bolsa öltürüng tep.

(ŞT; 127-128, 139/10)

mezkûr (Ar.) bol-: Anılmak, söz edilmek.

Âhirü'l-emr Mogollar leşkeri gâlib bolgan sebebdin Temür Melik yetmiş kemege koş ve esbâb yüklep ol mezkûr bolgan on ekki kemesige ming yigiti birlen mingip keçe bolgaç rûd-hânening içi birlen yörüdi.

(ŞT; 98, 95/12)

mihmân (Far.) bol-: Misafir olmak.

Yavga bahâdur âdil tâ ölgünçe kişi öyine mihmân bolup aş yemeydür.

(ŞT; 177, 213/16)

Bir nökerning öyige mihmân bolup yatıp erdi.

(ŞT; 196, 243/21)

mihrbân (Far.) bol-: Sevgili olmak.

Buringı ötken Özbekning ehl-i tecribeleri aytıp tururlar törening devletli bolurıning nişânesi ol turur kim nökerge mihrbân bolur ve bî-deletlingiz nişânesi ol bolur karındaşga mihrbân bolur tedi.

(ŞT; 149, 171/3)

muteriz (Ar.) bol-: Karşı gelmek, itiraz etmek.

Çene Noyan takı muteriz bolmay Sultân Muhâmmmed sarı yörüy berdi ammâ Togaçar Kongirat song kalıp erdi.

(ŞT; 104, 104/21)

muzaffer (Ar.) bol-: Muzaffer olmak, galip gelmek.

Emîr Kazgan bu haldin haber tapıp leşker-i bî-nihâyet birlen kelip Kazan Sultân Hân birlen muhârebe kıldı takı Emîr Kazgan muzaffer bolup Kazan Sultân Hânını derece-yi şehâdetga yetkürdi.

(ŞT; 123, 132/11)

Andın song Emîr Temür bin Taragay Barulas Belh üstinde Emîr Hüseyin birlen mukâtele kılıp Emîr Temür muzaffer bolup Emîr Hüseyin birlen Belh hânını öltürdi.

(ŞT; 123-124, 133/8)

Emîr Temür muzaffer bolup Emîr Hüseyinni öltürdi.

(ŞT; 124, 134/6)

Şeyh Hasan Calâyir muzaffer boldı.

(ŞT; 131, 144/9)

Şeyh Hasan-ı Kûçek muzaffer boldı.

(ŞT; 131, 145/2)

Azerbaygân kelip Hoy üstinde Melik Eşref birlen muhârebe kıldı takı muzaffer bolup Melik Eşrefni öltürdi hazîne vü definesine sâhib boldı.

(ŞT; 132, 145/18)

Kefe ve Kırım vilâyetni Oran Temür bin Tokay Temürge berdi ve özi Bulgar memleketige atlandı takı ekki yıldın song muzaffer bolup kaytıp keldiler.

(ŞT; 134, 149/2)

Hân-ı cennet-mekân muzaffer bolup hadd u nihâyetsiz olca ve esîr birlen kaytıp Hivâk tüşdiler takı barça halknı çakırıp aytdılar kim oglumuzning evvel seferi erdi ayakı ve yolu mübârek boldı.

(ŞT; 221, 282/10)

Bu ekki gürûh Nahcevân üstinde uruşdılar Şeyh Hasan-ı Kûçek muzaffer boldı.

(ŞT; 131, 144/13)

mübârek (Ar.) bol-: Kutlu, bereketli olmak.

Egesining cânı bolmasa ol neçük mübârek bolur.

(ŞT; 60, 39/17)

Muning yolu kademi mübârek boldı takı anasining cemâatnı gâziler derler.

(ŞT; 199, 247/10)

Hân-ı cennet-mekân muzaffer bolup hadd u nihâyetsiz olca ve esîr birlen kaytıp Hivâk tüşdiler takı barça halknı çakırıp aytdılar kim oglumızning evvel seferi erdi ayakı ve yolu mübârek boldı.

(ŞT; 221, 282/10)

münâsib (Ar.) bol-: Uygun olmak.

Kumaşlarının bahâsı sordı anlar aytdılar biz ne aytalıng eger hassa-yı şerîfga münâsib bolsa pîş-keş turur satkalı keltürgen nemersemiz yok turur.

(ŞT; 92, 86/14)

münâzara (Ar.) bol-: Tartışma olmak.

Ögedey aytdı menidn uluglar bar amekimni veyâ agam Çagataynı veya inim Toluynı hân kötering tep kırk küngece münâzara boldı.

(ŞT; 114, 120/4)

münkât (Ar.) bol-: Boyun eğmek.

Târîh altı yüz on üçde Merkit elining devleti münkâtı boldı.

(ŞT; 89, 82/17)

Bu cemâatning nesli Abdu'l-mümin Hânda münkâtı boldı ve malûm bolsın kim Abdullah Hânning hikâyeti âlemde meşhûr erdi.

(ŞT; 140, 157/11)

münkâtı (Ar.) bol-: Boyun eğmek.

Sayın Hân evlâdı Berdibek Hânda münkâtı boldı.

(ŞT; 136, 151/13)

müsülmân (Ar.) bol-: Müslüman olmak, İslam dininden olmak.

Üç keçe ve kündüz anasını emmedi her kiçe ol oğlan anasının tüşige kirip aytur erdi ey ana müsülmân bolgıl eger müsülmân bolmasang ölsem öler-men sening emçekingni emmen tep.

(ŞT; 44, 13/6)

Kara Hân zamânıda kâfirlikde andag muhkem erdiler kim atasının müsülmân bolganını eşitse oğlu öltürür erdi ve oğlının müsülmân bolganın eşitse atası öltürür erdi.

(ŞT; 44, 13/14)

Her çend müsülmân bolun tedim kabûl kılmadılar eger sen müsülmân bolsang erdi seni alur erdim tedi erse kız aytdı.

(ŞT; 46, 15/12)

Müsülmân bolganlarını sıyladı bolmaganlarını çapdı özlerini öltürdi oğlanların esîr kıldı.

(ŞT; 47, 17/11)

İt Barak Hânı öltürüp yurtını alıp müsülmân bolganlarığa tegmey koyup Tengrige îmân keltürmegenlerin öltürüp ogulların esîr kılıp kaytıp öyige tüşti.

(ŞT; 48, 20/5)

Îranda Çingiz Hân evlâdının pâdişâhlık kılğan cemâatdın ol kişi müsülmân boldı Çingiz oğlu Toluy Hân aning oğlu Hülegü Hân aning oğlu Abaka Hân aning oğlu Argun Hân aning oğlu Gâzân Hân aleyhi'r-rahmer erdi.

(ŞT; 57, 34/14)

El-hamdülillâh biz müsülmân bolduk bizning ulug atamız Hülegü Hân Mogolistândın kelgendin beri ekki ün arka ötdi.

(ŞT; 57, 34/19)

Ol sultân hizmetide kelip müsülmân boldı.

(ŞT; 59, 37/8)

Andın song Barak Hân bin Yesü Möngge bin Çagatay Hân pâdişâh boldı takı ekki yıldın song müsülmân boldı anga Sultân Gıyâse'd-dîn tep lakab koydılar.

(ŞT; 122, 130/15)

Andın song Tarmaşır bin Duyçehen hân boldı takı müsülmân boldı.

(ŞT; 122, 131/5)

Evvel Barak Hân müsülmân bolganı aytılp erdi ammâ Barak Hân ölgendin song tamâm müsülmân bolganlar kaytıp evvelki dînlerige kirip erdiler ammâ Tarmaşır birlen müsülmân bolganlar hergîz kaytmadı.

(ŞT; 122, 131/6)

Müsülmân bolmakının sebebi bu erdi kim bir kün avnı kıldurdı takı şikâr kılıp körüp erdi nâgâh bir cemâatga nazarı tüşti köçüp kelip oturup erdiler.

(ŞT; 126, 136/17)

Hân özi kelime-yi şehâdetni aytıp müsülmân boldı takı emirlerni bir bir çakırıp müsülmân kıldı ammâ bir begi bar erdi Curâs atlıg.

(ŞT; 127, 138/8)

Bir zamândın song pehlevân öz haline kelip kelime-yi şehâdetni ayta ayta yerindin turdı şeyh ayakığa yıkıldı ol hâlni körüp Emîr Curâs hem müsülmân boldı ve cemî Mogollar müsülmân boldılar.

(ŞT; 127, 138/15)

Yegirmi dört yaşında İslâmga müşerref bolup müsülmân boldı.

(ŞT; 127, 139/7)

Ol pâdişâh-ı kâmkar yanî Börke Hân sıdk-ı dil birlen müsülmân boldı.

(ŞT; 134, 148/13)

Mundın ilgeri Özbek müsülmân bolgalı beri heç Kalmak kelgeni yok erdi.

(ŞT; 189, 233/14)

Kıçık inisi Tokay Temürni çakırıp Börke munı hem anga aytdı erse ol hem müsülmân boldı.

(ŞT; 134, 148/14)

Ol kün yüz altmış ming kişi müsülmân boldı.

(ŞT; 127, 138/17)

Ol aytdı munda bir pehlevân bar turur bu Tâcik aning birlen küreş tutsun eger anı yıksa men müsülmân bolmayın tedi.

(ŞT; 127, 138/10)

Tamâm ulus-i Mâverâü'n-Nehr anga tâbiyyet kılıp müsülmân boldılar.

(ŞT; 122, 131/5)

Ol kelip müsülmân boldı anga tamâm Türkistân vilâyeti berdi takı hükm kıldı bu kündin song heç kişisini ıncık temesünler Gayır Hân tesünler andın song Kanklıning bir yahşı kişisi bar erdi kör atlı.

(ŞT; 59, 37/11)

Kara Hânning müsülmân bolgan elleri Oguz Hânga koşuldı müsülmân bolmaganlar özge hânlarga barıp koşuldı.

(ŞT; 47, 17/15)

Ol müsülmân boldı.

(ŞT; 46, 15/13)

Oglungız müsülmân bolup turur biz ekkimizge müsülmân bolung tedi biz kabûl kılmaduk kiçik kelingiz müsülmân bolup turur aning üçün oglıngız anı köp sever turur tedi.

(ŞT; 46, 16/4)

Anası körge tüşin müsülmân bolğanın kişiğe aytmadı takı yaşurdı anıng üçün Türk halkı Yâfesdin tâ Alınca Hân zamânığaça müsülmân erdiler.

(ŞT; 44, 13/10)

müşerref (Ar.) bol-: Şereflemek.

Înâyet-i pâdişâhâne ve merhamet-i hüsrevânesiga müşerref boldı ve munday köp halk Altan Hânning begleridin küfrân-ı nimet kılıp endek sebebdin kaçıp barıp Cingiz Hânning ordasına koşuldılar.

(ŞT; 88, 81/5)

Kanklı halkıdın her kim ol zaîfega yakın karındaş erdi bir bir sultân hizmetiga kelip imânga müşerref bolup sultân hizmetinde turdular.

(ŞT; 59, 37/6)

Evvel kişi kim Çagatay Hân evlâdındın nûr-ı imânga müşerref bolgan ol erdi.

(ŞT; 122, 130/17)

Yegirmi dört yaşında İslâmga müşerref bolup müsülmân boldı.

(ŞT; 127, 139/7)

Toluy Hânning neslindin İrânda evvel kişi ki dîn-i İslâmga müşerref boldı ol erdi.

(ŞT; 130, 143/3)

Barça halk ol sahib-i devletning sebebidin şeref-i islâmga müşerref boldılar.

(ŞT; 135, 150/4)

İslâmning şöhetige gûşiş kıldı ve küfr-pînhân boldı buthânelerni otga yakdı anıng sebebdin İrânning cemî Mogolı dîn-i İslâmga müşerref boldı.

(ŞT; 130, 143/4)

müşkil (Ar.) bol-: Zor durumda olmak.

Ol vaktta Hıtây pâdişâhı Altan Hân bu haberni eşitip ümerâlarıdın bir ivekni yüz ming kişi birlen karşı yiberdi yüz ming kişi Toluy Hânga yolukup Toluy Hânning leşkerni az körüp aylanayakını kabadılar ol hâlde Toluy Hân haber-dâr boldı kim iş müşkil bolup turur fikr kıldı yadaçılarga hüküm kıldı yada kılınglar tep yadaçılar üç keçe kündüz yada kıldılar.

(ŞT; 115, 121/7)

mütearrız (Ar.) bol-: Hücum etmek, saldırmak.

Ol vaktida Îrân birlen Tûrânning arası andag emîn erdi kim eger bir kişi magrıbdın maşrıkgäça bir tabak altunı koyup yörüse heç kişining haddi yok erdi kim anga mütearrız bolgay.

(ŞT; 92, 86/2)

müteferrik (Ar.) bol-: Ayrılmak, ayrı düşmek.

Ol yarlık Merv hâkimiga kelgendin song Bahâü'l-mülk Mervde turmaknı maslahat körmey Yazır kalasıga barıp kabaldı ve bir neçe halk özge vilâyetga müteferrik boldılar.

(ŞT; 107, 108/18)

Ol sebebden Azerbaycânning ahâli vü mevâlisi her tarafge müteferrik boldılar.

(ŞT; 135, 150/10)

müteveccih (Ar.) bol-: Karar vermek, eğilimi olmak.

Sultân Muhâmmedge kişi yiberdi kim sening sarı müteveccih bolduk sanga malûm bolsun tedi.

(ŞT; 93, 87/14)

Altan Hân Cingiz Hândın kaçıp Hân Balıkga bargandın song eşitdi kim Cingiz Hân köp vilâyetlerni alıp ve kendlerni alıp Hân Balıkga müteveccih bolgan ermiş tep.

(ŞT; 88, 80/3)

Altan Hân Hân Balıknı oglıga berip özi Temin şehrige müteveccih boldı.

(ŞT; 88, 80/19)

Yolda Kara Hitâyning ekser halkı bu ekki serdârga koşulup Hân Balıkga müteveccih boldılar.

(ŞT; 88, 81/11)

Ol vaktida Sultân Muhâmmmed Çingiz Hânning özi tarafıge müteveccih bolganın eşitip leşker yığışturup Semerkant keli andın ötüp Hocend keldi.

(ŞT; 93, 87/19)

Ol hıştlarnı atıp uruşdı âhirü'l-emr aylanayakını kabal aldılar tirik tutup şehzâdelerning aldıga alıp bardılar şol vaktida şehzâdeler eşitdiler kim Çingiz Hân Buhârânı alıp Semerkant kelip turur Ögedey Hân ve Çagatay Hân leşker-i bî-nihâyet birlen Semerkand tarafıga müteveccih boldılar takı Kök Saray tegen yerdeGâyır Hânı şehîd kıldılar.

(ŞT; 95, 93/3)

Alak Noyan ve Sektu Buka Hocendni alıp Semerkand tarafiga müteveccih bolup Çingiz Hânning hizmetiga keldiler.

(ŞT; 99, 96/16)

Şâhzâdeler leşker-i bî-nihâyet birlen Ürgenç tarafige müteveccih boldılar.

(ŞT; 100, 98/5)

Karandarga bara turganda bir pâre Mogollarga uçrap uruşup Sultân Muhâmmedning atığa ok tegip kaçıp Karandarga bardı anda hem turmay Gilân sarı müteveccih boldı.

(ŞT; 105, 106/9)

Sultân Muhâmmmed Gilânda bir neçe kün turup İstidârega müteveccih boldı yolda hazînesi telef boldı.

(ŞT; 105, 106/13)

Hân hem şehрге kirip Sultân Celâle'd-dîning on ekki ming kişisini öltürdi takı şehir halkının günâhını bağışlap Melik Ebûbekir tegenni hâkim kılıp öz mülâzımlarından Mengütey tegen Mogolnı daruga kılıp özi atası tarafige müteveccih boldı.

(ŞT; 110, 113/15)

Andın özge köp halknı katl-i âmm kılıp oğlan uşaknı bende kılıp Hıtâyning yana bir şehrige müteveccih boldılar.

(ŞT; 115, 121/5)

Artındın Edigey Mangıt keldi aytdı kim Urus Hân leşker cem kılıp bu tarafiga müteveccih boldı tep.

(ŞT; 128, 140/20)

Ol vaktta Şeyh Hasan Calâyir ki anga Şeyh Hasan Büzurg derler Rûmnıng hâkimi erdi ol Mûsâ Hânning hân bolganın eşitip Muhammed bin Yol Kutluk bin Temür bin Anbarçı bin Mengü bin Hülegü Hânı hân kılıp rûmdın ve Gürcidin leşker-i âzîm cem kılıp İrân tarafige müteveccih boldı kelip Tebrîz üstinde Mûsâ Hân birlen uruşup gâlib keldi Alî Oyirat ki Oyirat halkının ulugı erdi öldi.

(ŞT; 130-131, 143/18)

El-kıssa azâdın fârig bolgandın song Batu Hân memleketini küçük inişini Tokay Temürge tapşurdı beş inisi birlen Ordu Şeybân Berke Çimbay Berkencarı alıp Otçıgin birlen koşulup Çingiz Hânning tahtgâhı Kara Kurum tarafige müteveccih boldılar.

(ŞT; 133, 147/7)

Bu kalanı târâc kılıp içige ot saldılar andın song kalanı târâc kılıp halknı olca esîr kılıp kaytıp Ürgenç tarafıge müteveccih boldılar.

(ŞT; 219, 279/5)

Eger Tengri berse Abdü'l-azîz Hân kalanıng içinde tursa anıng kolıdın algay men tedi takı mâl u esîrni nihâyetsiz alıp Hârezm tarafıge müteveccih boldıular.

(ŞT; 222, 283/1)

müyesser (Ar.) bol-: Nasip olmak.

Cingiz Hân ulug devlet müyesser boldı yakın olturgan ellerning küçlisi bakınmadı küşsizi ve azrakı bir bir kelip bakındı.

(ŞT; 83, 72/16)

Buhârâ ve Semerkândning içindin özge barça Mâverâü'n-nehr vilâyetleri Muhâmmad Coki Mirzâga müyesser boldı.

(ŞT; 142, 161/7)

Halk aytdılar ferzend zûr birlen yâ mâl birlen müyesser bolur nemeşe ermes.

(ŞT; 171, 204/3)

Bu vâkıâtdın kırk kün ötkendin song biz dünyâga kelip-miz atamız aytıpdur bizge gazât müyesser boldı.

(ŞT; 199, 247/8)

Bu ekkisining arasında ötken kişilerning atlarını bileli tep köp say kılduk müyesser bolmadı.

(ŞT; 199, 248/5)

Âhir şunga karar berip tururlar zûr birlen müyesser bolmas bir tedbîr kılalı şâyed takdîrga muvâfık tüşkey tep Şerîf Muhâmmad birlen koşulup bargan Türkmening yahşı kişilerini çarlap aytıpdurlar.

(ŞT; 203, 253/13)

nâ-bînâ (Far.+Ar.) bol-: Kör olmak, görememek.

Köçüm Hân Tûrân vilâyetinde kırk yıl pâdişâhlık kıldı uzun ömrı taptı âhir ekki közi nâ-bînâ boldı târîh min takı üçde Köçüm Hânning koldın Tûrânı urus saldı.

(ŞT; 137, 152/2)

nâmerd-lik (Far.) bol-: Soysuzluk olmak.

Yunus aytdı mundak nâmerd-lik bolur mu atam yurtı Ürgençning kalası körüne turgay takı men mundın Mangıtga ketkey-men.

(ŞT; 165, 195/11)

nebîre (Ar.) bol-: Torun olmak.

Ol Calâyirler tâ on bir arka Cingiz Hânning törtünçi oğlu kim nebîresining nebîresi bolgay vaktığaça bende erdiler.

(ŞT; 72, 55/13)

nifâk (Ar.) bol-: Bozguncu olmak.

Eger her kaysınızning könglinde bir zerre nifâk bolsa anı könglüngizde ketering tâ düşmenning mekrindin amân bolgay siz ve takı Ögedeyni mening ornumga pâdişâh kılıp barçanız anga tâbi bolup anıng car bolcarıga hâzır bolung tedi.

(ŞT; 112, 117/16)

nîst (Ar.) bol-: Yok olmak.

Her kim manga tâbi bolsa devletga yeter eger bolmasa özi nîst bolur oğlan uşakı birlen nâ-bûd bolur anı hem berdi takı Nişâbûrdın gacarcı alıp Sultân Muhâmmedning keynıdın ketdi.

(ŞT; 105, 105/21)

nişân (Far.) bol-: İşaret, iz olmak.

Bir keçe üç tört kişiğe öğretti Hânning kolın ayagın bağlang kiyizni keyinidin yiberin takı bulgan ölgünce mundag kılsangız tenining heç yerinde kök ya özge nişân bolmas.

(ŞT; 166, 197/4)

nizâ (Ar.) bol-: Kavga olmak, çekişmek.

Bir yıldın song Habeş ve Elbars akalarımız birlen aramızda nizâ boldı.

(ŞT; 200, 248/20)

Bir endek bâisdin aramızda nizâ bolup erdi.

(ŞT; 222, 283/5)

nöker (Moğ.) bol-: Yardımcı (asker, subay) olmak.

Sultân Muhammed H'ârezmşâhga Kanklıdın kelip nöker bolgan ellig ming ve altmış ming bar erdi.

(ŞT; 59, 37/13)

Az kalganda Cingiz Hân aytdı sizlerning kan ve mâlingızni bağışladım nöker bolgan şunday kerek tuzni haklatıngız emdi yay sunup keling tep beş altı meretebe aytdı kabûl kılmadılar.

(ŞT; 84, 74/18)

Ol Toktamış Hânga nöker boldı vaktî ki Toktamış Hân Urus Hândın kaçıp Temür Beyning yanığa Semerkadga keldi.

(ŞT; 128, 140/18)

Temür Bey bu halknı Semerkandga alıp barıp her kaysını bir yerge yiberür sen evvelgı teg Temür Beyge nöker bolup yörür-sen tedi.

(ŞT; 129, 142/3)

Nayman halkı ketip erdi bu sözni eşitkendin song özge törege barıp nöker bolmadı kaytıp orda katığa da kelmedi.

(ŞT; 140, 158/10)

Özge eller barıp özge törege nöker boldılar.

(ŞT; 140-141, 158/11)

Ürgenç Özbekining agzı ala boldı yarımı Abdullâh Hân kelse uruşalı tedi yarımı aytdı ne üçün uruşa-miz Abdullâh Hân kelse buzulup barur-miz takı yahşımız beg bolur ve yamanımız nöker bolur.

(ŞT; 181, 220/11)

Hezâresbni özige nöker bolup yörügen bir Hâce bar erdi Hezâresbning Kervek tegan kendin anga berdi.

(ŞT; 183, 224/11)

ot bol-: Yangın olmak.

Bahâr koy kozılar Hivâkda ot bolmas reng çıkar Hivâk Türkmeni kumga keter Sart ekin ekmek üçün kendli kendine keter Hivâk içinde İsfendiyâr Hân katında köp bolsa yüz kişi az bolsa ellig kişi kalur.

(ŞT; 204, 255/10)

öylük bol-: Evli, evlenmiş olmak.

Gâh tüzük bolganda ekki ming öylük bolurlar erdi.

(ŞT; 59, 37/20)

özge bol-: Başka olmak.

Her kaçan bolsa sening könglüng bizdin özge bolur teger gümânımız yoktı ammâ Şerîf Muhâmmedke itibâr kılabilmey-miz köngli bizdemiydi veyâ Türkmemdiydi.
(ŞT; 207, 259/9)

pâdişâh (Far.) bol-: Padişah, sultan olmak, hükmetmek.

Bir pâdişâhning atına bir dânişmend kişi bir kitâb bitip turur ve yana bir nece yıllardın song şol pâdişâhning evlâdın yana bir pâdişâh bolganda takı bir dânişmend müverrih peydâ bolup-men ol burunkı müverrihdin yahşı aytur-men tep bu pâdişâhning atına takı bir târîh aytıp turur.

(ŞT; 39, 1/9)

Andın song oğlu Atlı Hân pâdişâh bolup bir nece yıllar ıyş u işret kılıp atası keynidin ketdi.

(ŞT; 44, 11/5)

Andın song oğlu Atsız Hân pâdişâh bolup ata ornında oturup bir nece yıllar yavnu yavlap avlarını avlap atası keynidin ketdi.

(ŞT; 44, 11/6)

Mogor birlen Tatar pâdişâh bolgandın song tâ Baydu zamânıgaça heç aralarında nizâ yok erdi.

(ŞT; 44, 11/11)

Atasın song tamam elge pâdişâh boldı Er tagı ve Ker tagı bu zamânda Ulug tag ve Kiçig tag dey tururlar anı yaylar erdiler.

(ŞT; 44, 12/18)

Alınca Hân pâdişâh bolgandın song halknın başı ve malı köp boldı devletke esirdiler takı tengrini unuttılar ve barça el kâfir boldılar.

(ŞT; 44, 13/12)

Andın song Bozok neslidin her kim kâbil bolsa halk anı pâdişâh kılunlar ve dünyâ âhir bolgunça Bozokning bir yahşısı pâdişâh bolsun.

(ŞT; 51, 25/3)

El Hân Mogol eline pâdişâh boldı.

(ŞT; 54, 29/21)

Ol pâdişâh bolgandın song Tebrîzni pây-ı taht kıldı meni çakırıp inâyet yüzidin vezir kıldı.

(ŞT; 57, 34/17)

Boldı sultân Muhammed ulug pâdişâh boldı yurtning bir tarafı Hindüstân ve bir tarafı Andicân ve Türkistan bir tarafı Arabistân ve bir tarafı Rum ve pâ-yı tahtı Ürgenç.

(ŞT; 59, 37/4)

Ol ölgendin song oglı sultân Muhammed pâdişâh boldı ol bermedi takı yav boldı.

(ŞT; 65, 47/16)

Cingiz Hân ulug pâdişâh bolgandın song Calâyirning barçası özini bende Calâyirga ohşatıp Mogol kıyan oğlanlarındın-miz tediler.

(ŞT; 71-72, 55/11)

Olturgan hakdın heç kişi bilmedi bir kişi aytdı ki bu oğlan ulug pâdişâh bolur.

(ŞT; 76, 62/6)

Her kim Hân Balıkda pâdişâh bolup tahtda oltursa Altan derler bu bu uruşdın song Cingiz Hân Hıtâyning köp vilâyetlerni aldı.

(ŞT; 87, 80/1)

El-kıssa Güyük Hân atasının ornında pâdişâh boldı takı hazînening eşikin açıp karındaş ve bigâne bir fakir ve bir miskin ve ulug ve kiçikke andag enâm berdi kim heç kim mundag kilmamış erdi ammâ dîn-i nasârâga revâc berür erdi ve müddet-i pâdişâhlık bir yıl erdi kim dünyâdın rihlet kıldı.

(ŞT; 118, 126/1)

Çagatay Hân ölgendin song Kara Hülegü bin Mötüken bin Çagatay Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 130/10)

Andın song Mübârek Şâh bin Kara Hülegü bin Mötüken bin Çagatay Hân pâdişâh boldı ammâ Mübârek Şâh tıfl erdi.

(ŞT; 122, 130/12)

Andın song Barak Hân bin Yesü Mönge bin Çagatay Hân pâdişâh boldı takı ekki yıldın song müsülmân boldı anga Sultân Gıyâse'd-dîn tep lakab koydılar.

(ŞT; 122, 130/15)

Andın song Beki bin Sarman bin Çagatay Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 130/18)

Andın song Buga Temür Hân Kudagay Hân Bin Buzay bin Mötüken bin Çagatay Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 130/19)

Andın song Balıga bin Kudagay bin Buzay bin Mötüken bin Çagatay Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 131/2)

Andın song Boran bin Duyçehen Tarmaşîrni şehîd kılıp özi pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 131/9)

Andın song Muhammed bin Polâd bin Koncek bin Duyçehen Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 123, 131/17)

Andın song Kazan Sultân Hân bin Yesür bin Örük Temür bin Buga Temür bin Kudagay bin Buzay bin Mötüken bin Çagatay Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 123, 131/18)

Andın song Çagatay Hân evlâdındın pâdişâh boldı ümerâları hân yasap hânlık mesnedinde olturdılar ammâ atı Hân boldı velîkin hükûmet maslahatındın heç nemersege ihtiyârı bolmadı.

(ŞT; 123, 132/1)

Andın song Ahmed Hân bin Hülegü Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 130, 142/16)

Anıng pâdişâhlıkındın sekkiz ay ötkendin song Gazan Hân bin Argun Hân bin Abaka Hân bin Hülegü Hân anı öltürüp anıng ornında pâdişâh boldı.

(ŞT; 130, 143/2)

Andın song Ölceytü bin Argun Hân bin Abaka Hân bin Hülegü Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 130, 143/8)

Târîh altı yüz seksende Abaka Hân dünyâdın nakl kıldı anıng ornıga Ahmed Hân bin Hülegü Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 134, 149/6)

Andın song Argun Hân bin Abaka Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 134, 149/8)

Bu haberni Mengü Temür Hân eşitkeç içi gussa baglap öldi andın song Töde Mengü bin Batu Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 135, 149/14)

Toktagu Hân bin Mengü Temür Hân anıng zulmındın kaçıp ketdi takı bir neçe vaktın song köp leşker cem kılıp kelip Töde Mengü birlen uruşup Töde Mengüning leşkerin basıp Töde Mengüni öltürüp özi pâdişâh boldı ve köp yurtlarını alıp ata ve agasının düstûrı birlen amel kılıp âhirü’l-emrde dârü’l-fenâdın dârü’l-bekâga ketdi.

(ŞT; 135, 149/17)

Anlar ant içip aytdılar bizge her neçe yılda her kim Horâsânda pâdişâh bolsa andın daruga kelür biz munı hem şundag hayâl kıla turur-miz.

(ŞT; 147, 167/17)

Ol aytdı mening pâdişâh bolurumga halk bu kün kabûl kılsalar tangla kâbil bolmaslar eger sizler bu işni râstingız birlen kılur bolsangız men bir yahşı asıl pâdişâh tapıp barayın tedi erse vezir halkı anı kim turur tep sordılar.

(ŞT; 147, 168/7)

Ol vaktıda Şâh Abbâs Mâzî ölüp nebîresi Şâh Sâfi şol yılı pâdişâh bolup erdi.

(ŞT; 208, 261/5)

Andın song Ebu Saîd bin Ölceytü Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 130, 143/9)

Malûm bolsun kim Çagatay Hân evlâdındın Mâverâü'n-Nehrde yegirmi beş kişi pâdişâh boldı pâdişâhlık kıldı.

(ŞT; 123, 131/20)

Andın song Cengişi bin Ebügen bin Çagatay Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 131/10)

Andın song Yesün Temür bin Ebügen bin Duyçehen pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 131/11)

Andın song Ögedey Hân neslindi Alî Sultân tegin Çagatay evlâdıga gâlib boldı takı Mâverâü'n-Nehrde pâdişâh boldı.

(ŞT; 122-123, 131/16)

Andın song Duyçehen bin Barak Hân ibni Yesü Möngge bin Çagatay Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 130/20)

Andın song Algu bin Baydar bin Çagatay Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 130/14)

Güyük Hân ölgendi song Çingiz Hânning neslindin her kişi kim bar erdi Toluy Hânning hatunı Sorkoktı Bekining halk birlen yahşı maâş kılğandın Toluy Hânning oğlanlarındın birisini pâdişâh kılmakga râzî erdiler ve Çoçi Hânning oğlu Batuhân hem alardın pâdişâh bolmakga rıza erdi.

(ŞT; 118-119, 126/5)

Andın song oğlu Baydu Hân pâdişâh boldı bir neçe yıllar pâdişâhlık kıldı.

(ŞT; 44, 11/10)

pâre pâre (Far.) bol-: Parça parça olmak.

Ol hem andak yol erdi kim bir teve ya bir at yüz emgek birlen yörür erdi eger ayakını galat koysa pâre pâre bolur erdi.

(ŞT; 56, 32/1)

Alak Noyan birlen Sektu Buka Mogollarga sizler hem deryâ lebi birlen Temür Melikning artıntın yörün tep hükm kıldı ve Mogollar takı rûd-hânening lebi birlen Temür Melikning kemesige yaraşıp uruşa uruşa yörür erdiler nâgâh Temür Melik Fenâkend şehrining rû-be-rûyiga yetdi kördi kim Mogollar rûd-hânening üstidin bir ulug zencîr tartıp keme ötebilmesin tep Temür Melik ol zencîrni bir teberzîn birlen urdı kim zencîr pâre pâre boldı ve kemeleri andın ötüp ketdi.

(ŞT; 98, 95/14)

Bülend suffadın yıkılıp pâre pâre boldı.

(ŞT; 177, 213/13)

Birisi ok birlen agzımga urdı engeklerim süngeki pâre pâre boldı agzımning içi tola kan boldı.

(ŞT; 200, 249/8)

pâyâdâr (Far.) bol-: Sabit, ebedi olmak, yerleşmek.

Kereyit eli ikinci ve kendleri köp ve hem çehâr pâyâdâr bolur erdi.

(ŞT; 82, 71/19)

perîşân (Far.) bol-: Perişan olmak, zor durumda olmak.

Otrarning içindeki halk perîşân bola başladılar.

(ŞT; 95, 92/8)

Mucirü'l-mülk aceb perîşân boldı.

(ŞT; 108, 110/19)

Çingiz Hân Çoçi Hânning ölgenin eşitkendin song aceb perîşân bolup azâ turdı.

(ŞT; 132, 146/13)

pervâne (Far.) bol-: Dönmek.

Gâh Sultânning mahremleridin birisige öğretür erdi ol Kul Muhâmmmed Bey özining mihmânhanesinde oturup aytur erdi Atabek Sultân sizge bir neçe hizmet buyurdılar munı Beg pervâne bolup yetkürsün meselâ fülânige ming tenge enâm kıldılar Hudây kulıga bei ming tenge.

(ŞT; 175, 210/12)

peşîmân (Far.) bol-: Pişman olmak.

Sabah kılğan işindin peşîmân bolup bir tabak altun ve cevâhirni Şeyh Necme'd-dîn-i Kübrâga yiberip aytdı kim mening bu günâhımnı afv kılsunlar.

(ŞT; 93-94, 89/1)

Men andak kıldım atam evvel nasîhat aytdı song kılğan işige peşîmân bolup özr aytdı takı Türkmenning teveci urugını berdi.

(ŞT; 178, 215/3)

Hân aytdı eşitken körgeningni ayt Hâcî tedi ne aytayın hânım barganınga peşîmân boldı.

(ŞT; 192, 236/16)

Bu vâkıâtın beş ay ötkendin song peşîmân boldılar oğlanlarıdn ötmegenige İsfendiyâr Sultânga ve fakîrga kişi yiberdi atlansunlar tep.

(ŞT; 194, 241/6)

peydâ (Far.) bol-: Ortaya çıkmak.

Bir pâdişâhning atına bir dânişmend kişi bir kitâb bitip turur ve yana bir nece yıllardın song şol pâdişâhning evlâdındın yana bir pâdişâh bolganda takı bir dânişmend müverrih peydâ bolup-men ol burunkı müverrihdin yahşı aytur-men tep bu pâdişâhning atına takı bir târîh aytıp turur.

(ŞT; 39, 1/9)

Hudây Ta'âlanıng bir hikmeti bar turur mening bu hâmile bolganımda tedi bu sözni eşitkendin song barçaları ınandılar anıng üçün kim Alankoanıng kılıkı bilürler erdin andag hem bolsa köp halk künde öyining etrâfida saklap yatdılar takı nevbet birlek oygak olturdılar bir neçe kündin song seher vaktıda tünglikdin öyning içige tüşken âfitâbdıy berk uraturgan bir nemerse asmandın peydâ boldı evvel körgen katında yatkanlarını barçasın turguzdılar kelip Alankoanıng öyining tünglükidin öyinin içine kirdi.

(ŞT; 73, 57/17)

Cingiz Hân ve takı köp eller bu Kabûl Hânning oğlanlarıdn peydâ bolgan turur.

(ŞT; 75, 60/2)

Ol haberni Cingiz Hân eşitip aytdı kim mundak ulug düşmen memleketimning bir tafında peydâ bolup turganda uzak seferga barmakım lâyık ersem tep.

(ŞT; 89, 82/11)

Gâyır Hân anıñ sözini kabûl kılmağı anıñ g üçün kim bu fitneler anıñ başındıñ peydâ bolup erdi.

(ŞT; 95, 92/11)

Bu haberni Hân-ı kışveristân eşitkeç Toluy Hânga itirâz kıldı aytdı eger sen ol halknı öltürseng erdi mundag fitneler peydâ bolmas erdi tep.

(ŞT; 110, 114/7)

Hânning koygandın song ol yerde köp dırahtlar peydâ boldı kim ok ursa ötmes erdi.

(ŞT; 113, 118/7)

Çingiz Hândın song bazı yerlerde fitneler peydâ bolup erdi barçasın def kılıp Sultân Celâle'd-dîn defî üçün Çormagun-Bek ve Aytmasnı tümen kişi birlen Îrânga yiberdi.

(ŞT; 114, 120/10)

Âhirü'l-emr anıñ zât-ı şerifinde kulınç illeti peydâ boldı takı târîh altı yüz altmış törtde hakk rahmetige ketdi.

(ŞT; 134, 148/17)

Andın song anıñ zat-ı müşerrefinge bir hastalık peydâ boldı uzakga tartdı.

(ŞT; 136, 150/20)

Derûn tarafıdın ekki atlınıñ karası peydâ boldı yakın kelgendin song tanıdılar ekkisi hem Nayman Arab Muhâmmmed Sultânning Buhârâga tüşüp ketken nökerlerindin erkenin.

(ŞT; 188, 231/12)

raiyyet (Ar.) bol-: Halktan biri olmak.

Türkmening bir neçesi raiyyet bolup mâl berür erkendür.

(ŞT; 150, 172/16)

Kend içinde olturgan bir avul kızılbaşga raiyyet bolup olturgan Türkmenlerdindür öyindin tanıy-men.

(ŞT; 211, 265/11)

râst (Far.) bol-: Doğru olmak.

Nevhast barıñ andın Kum Kala barıñ andın İsem Mahmûd atağa barıñ takı turung eger Hâcı Muhâmmmed Hânning keleturganı râst bolsa çerikdin kaytgan kişi uçar alıp keling.

(ŞT; 179, 218/6)

Mening sözümgə inanmadıngız el-hamdüli'llâh ve'l-minne mening sözüüm râst boldı.
(ŞT; 209, 262/15)

râzî (Ar.) bol-: Razı olmak, hoşnut olmak.

Özgeleri onga oltursunlar Üçoklar sol bolsunlar öynin sol tarafında oltursunlar ve
dünyâ âhir bolgunça nökkerlikke râzı bolsunlar tep aytdı.

(ŞT; 51, 25/5)

Her yılda yegirmi ming eşrefi bermek boldı arız anga râzî bolup kaytdı tâ ölgünçe
her yılda berdi.

(ŞT; 65, 47/14)

Cingi Hân-ı kişveristân Altan Hânning elçisige köp inâyetler kılıp bergen kızını özi
aldı takı râzî bolup yaraşıp öz yurtıga kaytıp ketdi.

(ŞT; 88, 80/12)

Noyanlar hem bu malga râzî bolup Mervdin ötüp ketdiler.

(ŞT; 107, 109/3)

revân (Far.) bol-: Akıp gitmek.

Kaçıp ve busıp kalgan halk ekin tikin ekip olturung tep ve Barmaş tegenni alarga
daruga kıldı takı özi Merdin atlanıp Nişâbur tarafıge revân boldı.

(ŞT; 109, 112/7)

Temür Kutluk elini İtil suynıng boyında tapdı takı köçürüp Emîr Temürning yanıga
revân boldı.

(ŞT; 129, 141/20)

Yüzimdîn kan revân boldı ak tonum bar erdi barça yeri kızıl kan boldı andın song
kaytıp körnüş hânedin çıkıp bara erdim ulug akamız Hâcî Muhâmmmed Sultân uçrap
amân mu sen Temür ne hâling bar tedi vâkıâtını beyân kıldım.

(ŞT; 178, 214/19)

rızâ (Ar.) bol-: Rızası olmak.

Hîvakda ve Hezâresbde turgan kızılbaş hem Ürgenç hâkimidey Sartga kengeş
salıpdur keterin ve turarın bilmey keterine rızâ bolmay saklap tururlar.

(ŞT; 149, 170/14)

Âhir halk aytdılar tonıngızın kesip köreli anga hem rızâ bolmadı zûr birlen tonını çâk
kıldılar takı kördiler ot koyar vakt ötüp turur dâg kıldılar fâide kılmadı hakk
rahmetige ketdi.

(ŞT; 174, 209/3)

rû-be-rû (Far.) bol-: Karşı karşıya olmak.

Cingiz Hân hem bu leşkering kelgenidin haber-dâr bolup ulug çerig birlen alanıp tengriga yapuşup Altan Hânning begi birlen rû-be-rû bolup köp uruşılar.

(ŞT; 87; 79/15)

Andın song H'ârezmşâhlar birlen rû-be-rû bolsunlar tep.

(ŞT; 101, 99/18)

Halk andag hayâl kıldılar kim Çingiz Hân Sultân Celâle'd-dîn birlen heç rû-be-rû bolabilmegey.

(ŞT; 110, 114/3)

Şidur-ku hem leşker-i bî-nihâyet birlen kelip Hânga rû-be-rû boldı ulug uruş boldı âhirü'l-emr Şidur-ku kaçdı bir mazbût kalada kabaldı.

(ŞT; 112, 117/2)

El-kıssa Emîr Temürning saltanatıdın ottuz üç yıl ötüp ve ömrinin altmış yıl ötkendin song Rûm üstige bardı takı Yıldurum Bâyezid birlen ru-be-rû bolup subh-demdin yarım keçegeçe uruştı.

(ŞT; 124, 134/14)

Ol kelgendin song Hân-ı cennet-mekân yana kelip Hivâknı çaptı Yakûb Tüpît Hânga rû-be-rû bolabilmey bakıp kaldı.

(ŞT; 214, 271/14)

rûşen (Far.) bol-: Anlaşılır olmak.

Türkîni hem andak ayıp men kim beş yaşar oğlan tüşünür ve bir kelime Çagatay Türkîsindin ve Farsîdin ve Arabdın koşmay-men rûşen bolsun tep.

(ŞT; 58, 36/11)

rûy-be-rûy (Far.) bol-: Karşı karşıya olmak.

Her kaçan Alî Sultân kelse anıng birlen rûy-be-rûy bol ammâ bu sözni kişiğe aytma tâ Alî Sultân eşitmesün at üstige mingende ayt tedi.

(ŞT; 173, 206/17)

Andın song şol yılı Kara Kөл üstige atlandılar takı barıp Kara Kөлni yahşı çapıp kaytıp Kördüş tegen yerge tüşdiler ammâ Abdü'l-azîz Hân karşıda erdi ve Buhârâning içindeki begler Kara Kölning çapılğanını eşitip beş ming kişi birlen

atlanıp Kördüşde Hânning artındın yetip rûy-be-rûy boldılar takı uruşabilmey kaçaberdiler.

(ŞT; 219, 278/18)

rûy-gerdân (Far.) bol-: Yüze bakmamak, yüz çevirmek.

Süleymân bin Muhâmmmed bin Senge bin Yaşmut bin Hülegü Hânı hân kıldılar takı Satı-Bek Hatunnı anıng nikâhıga kizgürdi bir neçe vaktdın song Şeyh Hasan-ı Büzürg Emîr Şeyh Hasan-ı Kûçekdin rûy-gerdân bolup Bagdâd bardı takı Cihân Temür bin Alafreng bin Gencaytu bin Abaka Hân bin Hülegü Hânı hân kıldı takı leşker cem kılıp kelip Şeyh Hasan-ı Kûçek Saldur birlen mukâtele kıldı.

(ŞT; 131, 144/19)

Ogul oğlımız kız kızımızgaça Akatay Hânning tohmındın her kim bolsa anga serkeşlik kılıp rûy-ı gerdânlık bolmasımızga tediler.

(ŞT; 153, 177/14)

sabâh (Ar.) bol-: Sabah, gündüz olmak.

Sabah bolganda Mogolning bir pâresi kelip leşkeri birlen kalaga nezzâre kılıp turdılar.

(ŞT; 100, 98/20)

Sabâh bolganda Türkmenler gürûh gürûh keke başladılar ammâ Hân-ı cennet-mekân kengeş kılıp erdiler kim Türkmenler yahşı yığılgandın song Türkmence aş tartar pallada kol koyalık tep.

(ŞT; 214, 272/14)

sâdır (Ar.) bol-: Ortaya çıkmak.

Macirü'l-mülkning amekisindin bir günâh sâdır boldı erse ol sebebdin Sultân Muhâmmmed Macirü'l-mülkni Mervning hâkimlikidin çıkarıp Behâü'l-mülk tegenni Mervga hâkim kıldı.

(ŞT; 106-107, 108/12)

sâhib (Ar.) bol-: Sahip olmak.

Azerbaygân kelip Hoy üstinde Melik Eşref birlen muhârebe kıldı takı muzaffer bolup Melik Eşrefni öltürdi hazîne vü definesine sâhib boldı.

(ŞT; 132, 145/18)

sâkin (Ar.) bol-: Sakin, rahat olmak.

Bular mukâtele ve mücâdelege meşgûl bolganda Emîr Hudâyîdâd Tokluk Temür Hânning oğlanıga anekeler tayîn kılıp alarga tapşurup bir neçe itibârlı kişiler birlen kûh-ı Bedehşânga yiberdi anda sâkin bolunglar tep.

(ŞT; 128, 139/19)

Hân şikârga ketkende Satılmış hatun ol kenîzekni Şîre ogul tegin Mogolga berdi takı aytdı kim sen bu memleketde turma köçüp Mogol yurtıga barıp anda sâkin bolgıl tedi.

(ŞT; 125, 135/12)

Kâdî Muhiddin tegen şehr-i Sarayçıkga kaçıp bardı ve anda sâkin boldı ammâ künde vaz aytur erdi.

(ŞT; 135, 150/11)

savuk bol-: Soğuk olmak.

Yazning ısıq künide kar birlen yagmur yaga başladı andag savuk boldı kim köp kişi kolını koynıdın çıkarabilmediler.

(ŞT; 115, 121/12)

sebeb (Ar.) bol-: Neden, sebep olmak.

Bu vaktde Türk ve Tâcikte kerek kim fakirga bergence bergem kişi bolmagay ve takı bir nemerse sebeb bolup Kalmakga barıp anda bir yıl turdum.

(ŞT; 58, 36/7)

Kara Hitâyдын köp cemâat bir sebeb bolup pâdişâhları birlen yav boldular takı köçüp kaçtılar.

(ŞT; 65, 46/9)

Sultan Celâle'd-dîn yahşı işler kılıp leşkerning kaçmaslığıga sebeb boldı.

(ŞT; 93, 88/13)

Bizning yurtımız bir sarı eçkü sebeb bolup buzulgandur tep aytgan eçkü uşbu eçkü turur buzukluknı aytgumız turur.

(ŞT; 157, 182/8)

Ubeyd Hân Ürgençni alıp elni Mâverâü'n-nehrge eltgende özini kişiğe bildürmeyin Semerkanddın kaçıp Derûnda Dîn Muhâmmmed Hân katına barıp atlanıp yurt taleb kılmak kerek tep kengeş berip Dîn Muhâmmmed Hânı atlanturup keltürüp Hivâk birlen Hezâresb arasında Ubeyh Hân birlen uruşdurup basmaklığıga sebeb bolgan Hâcim Hân erdi.

(ŞT; 179, 215/20)

Bu kelmeklikine üç nemerse sebep boldı.

(ŞT; 180, 218/14)

Aning korkaklığı mening yetmegen ecelimge sebep boldı.

(ŞT; 203, 254/2)

Siz Mankışlak olturur erdingiz ne sebep bolup munda keldingiz tep sordum aytdı.

(ŞT; 211, 265/14)

seher (Ar.) bol-: Seher vakti olmak.

Seher bolup erdi muna keldi tep karavul keldi atlandı ve ekki bölündi birine Süfyân Hânning oğlu Yusuf Sultân baş boldı birine Din Muhâmmmed Sultân özi baş boldı.

(ŞT; 163, 192/11)

Ol keçe andag ferâgat yatdılar kim öz öylerindin yahşırak ammâ seher bolganda ekser halk yüklenip kolıga tüşken at ve teve sığır ve koynı aldığa salıp ilgeri kettiller ve takı tang atabergende köp halk köçüp olcası birlen ilgeri kettiller ammâ bu leşker on beş ming kişi erdi.

(ŞT; 219, 279/17)

seyl (Ar.) bol-: Sel olmak.

Sultân Muhâmmmedning vezîri nâsire'd-dîn çıkıp Çene Noyannı barıp körgeç şol sâati yamgur yaga berdi anca yagdı kim seyller boldı.

(ŞT; 106, 107/1)

sırr (Ar.) bol-: Sır, gizem olmak.

Yüzümge bakıp aytdı ay ükem sening birlen bizning aramızda bu bir sırr bolsun Din Muhâmmmed Hân mendin ekki yaş ulug erdi.

(ŞT; 164, 193/8)

sultân (Ar.) bol-: Hükümdar olmak.

Boldı sultân Muhammed ulug pâdişâh boldı yurtning bir tarafı Hindüstân ve bir tarafı Andicân ve Türkistan bir tarafı Arabistân ve bir tarafı Rum ve pâ-yı tahtı Ürgenç.

(ŞT; 59, 37/4)

süst (Far.) bol-: Gevşeklik yapmak.

Bu sözni eşitkendin song Hânning kolı ayakı süst boldı tili tutuldı at egerletdi teve yükletdi andın song atlanıp Hivâkga keldi.

(ŞT; 192, 237/2)

şâyi (Ar.) bol-: Yayılmak, herkesçe bilinmek.

Nâgah Mogol leşkerining Horâsân kelgeni Îrakda şâyi boldı erse Sultân Muhâmmmed Merv hâkimiga yarlık yiberdi kim her vak Mogol leşkeri eşikingizge kelse anıng birlen uruşmang anga el bolup Mervni anga berin tep.

(ŞT; 107, 108/15)

Ol uruş tamâm Irâk ve Irâkeyn ve Horâsan ve Mâverâü'n-Nehrde şâyi boldı.

(ŞT; 110, 114/2)

şehîd (Ar.) bol-: Şehit olmak.

Özinin katındagı kişilerni tamâm şehîd boldı.

(ŞT; 95, 92/20)

Ol ekki nö kerni hem şehîd boldı âhir uruşa uruşa Gâyır Hânning okı tükendi.

(ŞT; 95, 93/1)

Âhirü'lemr yigitleri tamâm şehîd boldılar andın song Temür Melikning artındın Mogol yetdi.

(ŞT; 98, 96/4)

Katagan oğlanıng katıgı kelip anı bir ok birlen urdı kim Temür Melik şol yerde şehîd boldı.

(ŞT; 99, 96/15)

Andın özge cemî hânlar leşkeri birlen şehîd boldılar.

(ŞT; 99, 97/19)

Hazret-i şeyh bir neçe Mogolnı öz kolları birlen dereke-yi cehennemge yiberdiler takı şehîd boldılar.

(ŞT; 101, 100/12)

Ol uruşda Melik Şemse'd-dîn Muhâmmmedge ok tegip şehîd boldı.

(ŞT; 110, 113/5)

Bu Ahmed Hân müsülmân erdi bir neçe vaktın song Argun Hân bin Abaka Hânning kolında şehîd boldı.

(ŞT; 134, 149/8)

Bu tertîb birlen Îrânçı Mahmûd Kâsım ki Muhammed Hân Şeybânî birlen uruşup Muhammed Hânning şehîd bolmakıga bâis boldı.

(ŞT; 137, 153/17)

Temür Şeyhning kahrı kelip keyinidin kova barıp çerigi yığılmasdın burun yetip uruştı takı basturdı anda şehîd boldı.

(ŞT; 140, 157/20)

Akatay Hân şehîd bolganda Hacı Muhâmmmed birlen Mahmûd Horâsânda Bagâbâdda erdi.

(ŞT; 167, 197/10)

Ekki oglıga kişi yiberdiler Hânning şehîd bolganın aytıp bu haberni eşitkendın song ekki atlandı takı Vezîrdeki inilerige kişi yiberdi atlansun fûlân küni Ürgençde tapuşalı tep.

(ŞT; 167, 197/12)

Abdullâh Hân Buhârâga bargandın song Polâd Sultânning Kopçı atlı oğlu birlen Hacı Muhâmmmed Hânning oğlu Muhâmmmed İbrâhim Sultânı Temür Sultânning üç oğlu Muhâmmmed Sultân Kâdir Berdi Sultân Ebu'l-hayr Sultânı Mahmûd Sultânning tört oğlu Muhâmmmed Sultân ve Alî Sultân ve Arab Sultân ve Ak Baba Sultân Muhâmmmed Sultânning ekki oğlu Şâh Alî Sultân ve Şah Baht Sultân bu aytganımız on ekki sadak baglagan yana onga yakın kiçikler barçasını bir künde Sagraç vilâyetinde Ak Sunıng lebinde şehîd kıldı.

(ŞT; 184, 225/7)

şerîk (Ar.) bol-: Ortak olmak.

Eger el bolsang devletimde şerîk bol ve eger yav bolsang muna özüm kelip turur-men.

(ŞT; 82, 70/19)

şermende (Far.) bol-: Utangaç olmak.

Azîz Hânning bu sözleriga yâd zaîfelerdin şermende bolup olturgan erkendür.

(ŞT; 177, 213/10)

taalluk (Ar.) bol-: İlgili olmak.

Cingiz Hân ölgendin song Kırgız yurtı ve anıng tört yanındagı yurtlar barçası Toluy Hânga taalluk bolup erdi.

(ŞT; 62, 43/3)

Ol yurtlarning barçası Sayın Hânga taalluk boldı.

(ŞT; 138, 155/11)

tâbi (Ar.) bol-: Bağlı olmak.

Uygur elining pâdişâhı İdi-Kut Kara Hıtây Gür Hânga tâbi bolup mallar berdi ve Gür Hân hem Şadkem atlıg nökerini ol halkga garuga kılıp yiberdi.

(ŞT; 86, 77/4)

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkıning arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Hânning bu sözini beyler yahşı körüp tahsinler kılıp andag arz kıldılar kim evvel Altan Hânga elçi yibereli eger sening hükmüngni tutup sanga tâbi bolsa hub eger bolmasa anıng üstine atlanıp barmak kerek.

(ŞT; 86-87, 78/7)

Sen ki Altan Hân-sen mening elçimni körüp bu sözümni eşitkeç manga tâbi bolup meni ulug pâdişâh bilgil.

(ŞT; 87, 78/12)

Ol vaktda kördiler kim Çoçi Hân ve Ögedey Hân ve Çagatay Hân leşker-i bî-nîhayet birlen atlanıp kelip Ürgenç etrafın kabap tüştiler takı şâhzâdeler Ürgençke elçi yiberdiler aytdılar kim bizge tâbi bolup el bolsangız özingiz amân bolup oğlan uşakingız olca esîr bolmas.

(ŞT; 100, 99/2)

Hân-ı kişveristân aytıp yiberdi kim Çoçi Hân ve Çagatay Hân Ögedey Hânı özlerige mukaddem bilsünler anga tâbi bolsunlar ve bir birige muhâlefet kılmasunlar.

(ŞT; 101, 99/16)

Şâhzâdeler atasının yarlıkın tutup Ögedeyge tâbi bolup muhâlefetni aradın çıkarıp leşkerni H'ârezmlerge rû-be-rûy kılıp katıg uruşdılar.

(ŞT; 101, 99/19)

Termiz halkı tâbi bolmay saff tartıp uruşdılar.

(ŞT; 101, 100/16)

Aning halkı tâbi bolmay uruş esbâbını tayyâr kılıp Hân-ı kişveristân birlen uruşa başladılar.

(ŞT; 102, 101/9)

Her kim manga tâbi bolsa devletga yeter eger bolmasa özi nîst bolur oğlan uşakı birlen nâ-bûd bolur anı hem berdi takı Nişâbûrdın gacarcı alıp Sultân Muhâmmedning keynıdın ketdi.

(ŞT; 105, 105/21)

Mervning Buka başlıg cemî halkları Mucirü'l-mülkke tâbi bolup hâkim köterdiler ol vaktı Serahs halkı Mogolga tâbi erdi.

(ŞT; 107, 109/16)

Aytdı kim Mogol leşkeri birlen uruşup bolmas yahşısı ol tutu kim men yetti ming Mogol birlen bara turur-men elbette bizge tâbi bolup boyun sun tep.

(ŞT; 108, 110/9)

Bî-çâre bolup Toluy Hânga elçi yiberdi men el ve tâbi boldum tep.

(ŞT; 108, 111/14)

tayin (Ar.) bol-: Atanmak, tayin olmak.

Sultân Muhâmmed H'ârezmşâhning Feridun Gori tegin begi beş yüz kişi birlen dervâzega tayin bolup turdu.

(ŞT; 100, 98/21)

Bu Türkmenler Hânning kelgenini eşitip öylerini Karakıstı tegin yerde yiberip Kâhir Hâcenı baş etip özleri yalang atlıg bolup Bami Börmede yığılıp taşdın kala kılıp Hân birlen uruşmakga tayin bolup turdılar.

(ŞT; 215, 273/5)

tayyâr (Ar.) bol-: Hazır olmak.

Hânning aytgan sözlerni bir bir aytgandın song Altan Hân açığlanıp Çakar H'âcega aytdı kim Cingiz Hân meni özge Türüklerdey bilmesün eger uruşur hevesi bolsa tez kelsün men aning birlen uruşmakga tagyâr bolup turur-men tep Çakar H'âcega ruhsat

berip Çakar H'âce hem Hitâyning yollarını ve menzillerini ve taglarını ve sularını yahşı körüp bilip kaytıp kelip Cingiz Hânga Altan Hânning aytgan sözlerni bir bir arz kıldı.

(ŞT; 87, 78/16)

Andın song Mogollar rûd-hânening her yerinde ve menzilinde tayyâr bolup turdılar Temür Melik birlen uruşmak üçün.

(ŞT; 98, 95/20)

tâze (Far.) bol-: Taze olmak.

Kıyat eli Kabûl Hânning oğlanlarındın song takı tâze boldı.

(ŞT; 66, 48/18)

telef (Ar.) bol-: Harap olmak, zarar görmek.

Sultân Muhâmmmed Gilânda bir neçe kün turup İstidârega müteveccih boldı yolda hazînesi telef boldı.

(ŞT; 105, 106/13)

teng bol-: Eşit, denk olmak.

Anıng halkı kırk kün kabalıp uruştılar âhirü'l-emr şehring halkı eceb teng bolup amân tilediler şehrnî alarga tapşurdılar.

(ŞT; 115, 121/2)

Andag yasaklar peydâ kıldı kim tamâm halk andın teng boldılar.

(ŞT; 121, 129/20)

Ol sebebden Şâh Tahmasb bisyâr teng boldı takı Buçga(n) Hânga elçi yiberdi.

(ŞT; 155, 179/18)

Dîn Muhâmmmed Hân teng boldı anıng üçün barıp Kazvînde Şâh Tamasbnı kördi takı altı ay turdı bu ümîdge barıp erdi kim Abiverdni kayta bergey.

(ŞT; 169, 200/17)

tınç bol-: Dinç olmak.

Anıng zamânıda Ürgenç âbâdân ve halk tınç boldı.

(ŞT; 164, 194/9)

tirik bol-: Canlı, diri olmak.

Anıng öy<üy>ige bar tirik bolsa hattın alıp kel ölgen bolsa mening üçün fâtiha oku.

(ŞT; 210, 263/19)

töre bol-: Töre, usul olmak.

On Uygurga her kim töre bolsa El Elter tediler.

(ŞT; 60, 39/11)

Tokkuz Uygurga hem kim töre bolsa Köl İrkin tediler köp yıllar törelerning atını şundak derler erdiler.

(ŞT; 60, 39/12)

Atadın kalgan elni ve mâlnı yahşı alışıp olturabilmediler az el ve köp töre boldı.

(ŞT; 80, 68/10)

tün yarımı bol-: Gece yarısı olmak.

Nökerleri yığılıp keligendin song tün yarımı boldı tegende atladı takı Börkening ordısı sarı yörüdi nökerleriga aytdı tang birlen barıp Börkeni öyünde basar-men heç kişi olcaga bolmang öyini tögerek kamang takı Börkeni kolga sala körün.

(ŞT; 144, 164/5)

tüş bol-: Rüya olmak.

Seher Türkmennig karavılı turgan yerge yetdiler kün түş bolganda Esterâbâd keldiler.

(ŞT; 185, 226/18)

Habeş birlen bizning Hânning arası erteng ketgen kişi түş bolmasdın burun barıp kelür erdi yâ bir kişini yibermedi barıp körüp kel ne mikdâr kişi bar tep aytmadı.

(ŞT; 192, 237/7)

tüz bol-: Doğru olmak.

Bizning yasav turgan yer түz boldı anıng yasavning arkası altı ve yetti arık boldı.

(ŞT; 205, 256/11)

tüzük bol-: Süs olmak.

Gâh tüzük bolganda ekki ming öylük bolurlar erdi.

(ŞT; 59, 37/20)

Tangla karındaşlarıngız kelgen song şundak buzuk sözley turgan yamanlardın birini ekkini öltürmesengiz tüzük bolabilmes-siz tep turur.

(ŞT; 149, 171/8)

ulug bol-: Ulu, büyük olmak.

Kugan yeringde tengiz yakasında bir ulug şehir bolur kendleri köp köçüg yörügen malı eli köp yılıksı ulug bolur.

(ŞT; 62, 42/18)

unut bol-: Unutmak.

Aminekning manâsı bu turur kim ol vaktıda Mogol tili köp unut bolup ketmey erdi.

(ŞT; 141, 159/10)

Anıng kılğan işleri halk içinde unut bolup ketmesün tep üç törtin nakl kılalı.

(ŞT; 176, 211/21)

uruk bol-: İbret olmak.

Bu el köp uruk bolurlar ammâ yahşısı ve köpreki ekki uruk bolur.

(ŞT; 70, 53/17)

Bazı oğlın bir uruk bazılarındın ekki üç tört uruk boldı.

(ŞT; 74, 59/14)

uruş bol-: Savaşmak.

Calâyirler yığılıp şol yerde ulug uruş boldı bir neçe kişi Calâyirdin öldi.

(ŞT; 71, 54/17)

Cingiz Hân on ya ottuz ming kişi bar erdi ve uzak uruş boldı.

(ŞT; 79, 66/18)

Ol ekki beg aşlknı alıp keleturganda Cingiz Hânning ekki serdârı birlen uçaşdı takı ulug uruş boldı.

(ŞT; 89, 81/14)

Ol kün andag uruş boldı kim H'ârezm-şâhîlerning köprekidin heç kişi dervâzedin çıkmakğa haddi bolmadı ammâ kalanın üstidin katıg uruşdılar tâ ahşâmgâça.

(ŞT; 99, 97/11)

Andag uruş boldı kim ol yüz ming kişidin beş on kişi kurtılıp kaytıp şehrge keldiler.

(ŞT; 100, 98/17)

Mogollar keyinidin yetip ulug uruş boldı.

(ŞT; 105, 106/11)

Nişâbur halkı kâdılarını Hânga yiberip âmân tilediler Hân âmân bermedi takı ulug uruş boldı.

(ŞT; 109, 112/11)

Yetti kün uruş boldı andag uruş boldı kim kanlar su ornıga akdı.

(ŞT; 109, 113/1)

Şidur-ku hem leşker-i bî-nihâyet birlen kelip Hânga rû-be-rû boldı ulug uruş boldı
âhirü'l-emr Şidur-ku kaçdı bir mazbût kalada kabaldı.

(ŞT; 112, 117/2)

Çormagun-Bek bir pâre kişi birlen Aytmasnı ilgeri yiberdi ulug uruş boldı bazısın
öltürdi ve bazısın olca esîr kıldılar.

(ŞT; 115, 120/15)

Ulug uruş boldı tâ üç aygaça.

(ŞT; 138, 155/2)

Ilgap Kum kendge yetişdiler körerler kim uruş bolup dur ölüglerni kördiler takı
vâkıâtnı bildiler kaytıp öylerine barmadılar.

(ŞT; 161, 188/11)

Ulug uruş boldı.

(ŞT; 200, 249/3)

Şol vaktde ekkisining hem bolgan kömekining barçası yetişdi takı şol yerde ulug
uruş boldı bir et bişim uruş boldı şol vaktde yav kaçdı.

(ŞT; 207, 260/8)

El-kıssa Hân-ı cennet-mekân bu ottuz kişi birlen kelip at saldı andag uruş boldı kim
hergiz munday bolmay erdi.

(ŞT; 216, 275/13)

uzak bol-: Uzak olmak.

Biz aning barçasın hattga yazsak söz uzak bola turur takı aytdı men sendin el ve mâl
tilemey-men ve günâh kılğanım yok.

(ŞT; 82, 71/6)

Andın song Emîrû'l müminin Nâsire'd-dîn Ebu'l-Abbâs halîfe birlen yaman bolup
müftilerdin fetvâ alıp Termiz seyyidlerindin Alîyü'l-mülk tegenni halîfe köterip
olarning atların hutbe ve sikkedin çıkardı takı birisi Gâyır Hânning sözine kirip
Çingiz Hânning elçisini ve bâzergânlarını fikr kılmay öltürdi ve takı çendân yaman
işler kılıp turur aytsak söz uzak bola turur muhtasar kılındı.

(ŞT; 94, 89/5)

Söz kop barçasın aytsak uzak bola turur ve takı yaraştuk.

(ŞT; 207, 260/11)

Andın song Türkmenni köp barıp çapdılar her barganda köp olca birlen keldiler
aning tamâmını beyân kılsak söz uzak bola turur aning üçün muhtasar kılduk.

(ŞT; 217, 276/4)

vâkıât (Ar.) bol-: Olay olmak.

Andın Şirvân keldi yurtıdın haber aldı ne vâkıât bolganın erişdi ve bildi takı kemege minip Mankışlakdın çıkdı.

(ŞT; 188, 232/4)

Sübhânkulı Arab Ürgenç ekâbirlerin çarlap aytdı vezîrde şundak vâkıâtlar bolgan ermiş neçe yıldın beri siz halknıng tuzın yeyüp yörür-men emdi sizning rızângız mening ketmeklikimde bolsa keteyin veyâ turmaklıkımda bolsa turayın tedi.

(ŞT; 148, 169/10)

vâki (Ar.) bol-: Meydana gelmek.

Bir ulug sunıng yakasında vâki bolup erdi.

(ŞT; 88, 80/16)

Bu vâkıât târîh altı yüz takı on altıda vâki boldı.

(ŞT; 100, 98/2)

İnnâ li'llâhi ve innâ ilâhi râci'ûna ol mahalde kefen tapmadılar takı tonı birlen kömdiler bu vâkıâ yılan yılı târîh altı yüzde on yettide vâki boldı.

(ŞT; 106, 107/6)

vâsıl (Ar.) bol-: Yetişmek, ulaşmak.

Şadkem ol halknıng arasıda karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halknıng arasıda meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarnıng âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarnıng hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahnıng beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutnıng manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

El-kıssa Berdibeg Hân kelmesdin burun Cânıbek Hân harâb boldı takı halknı cem kılıp gâibâne Berdibeg Hânı velıyyü'l-ahd kıldı ve köp pend u nasihatlar aytdı takı târîh yetti yüz ellig sekkizde hakk rahmetige vâsıl boldı.

(ŞT; 136, 151/3)

vefât (Ar.) bol-: Ölmek.

Malûm bolsun kim Batu Hânning Macar ve Başkırd Urus ve Kürel ve Nimiş bu yurtlarını alğanı ve özining vefât bolğanı mundın tümenrekde aytilıp turur.

(ŞT; 134, 148/4)

virân (Far.) bol-: Yıkılmak, harap olmak.

Ögedey Hân anı şikâr kılur erdi ve takı ol kim şehzâdeler yetti yıldın song bargan vilâyetlerini alıp kaytıp keldiler ve yana Herât virân bolup erdiler.

(ŞT; 116, 122/15)

yagı bol-: Düşman olmak.

Evvel Cingiz Hân birlen yagı bolup erdi song el boldı kız berdi ve kız aldı Hânga bakındı.

(ŞT; 63, 44/3)

Tumat eli Cingiz Hân Hıtây yurtıga ketkendin song yagı bolup erdi.

(ŞT; 89, 82/19)

Sultân Muhâmmedning üstige atlanıp anga yagı bolsun tep mübâlaga kılıp erdi.

(ŞT; 91, 85/18)

Şol Adi Bayrac Hân-ı cennet-mekânga itâat kılmadı yagı bolup erdi ol sebebdin tavışkan yılı Hân-ı cennet-mekân devlet birlen anıng üstige atlandı ammâ ol halknıng öyi Atrek Kürgen tegan sunıng boyında erdi.

(ŞT; 216, 274/19)

yahşı bol-: İyi olmak.

Muharrem ayının onı küni altı ay on kün bolganda kemedin çıktılartakı tagning tüpinde olturdılar barçaları bîmâr boldılar Nuh peygâmbet köçleri üç oğlları üç kelinleri yahşı boldılar.

(ŞT; 42, 7/16)

Anıng üçün işi kün kündin yahşı bolup devleti ziyâde boldı takı aytur erdi kim tümen agası ve hezâre ve sade ve dehçe her yılning evvelinde vü âhirinde meni körüp

mening biligimde biligimni eşitse ol kişi ulug leşkerge baş bola bilür ve her kaçan mundag kılmasalar alar halkga baş bolmakga yaramas tuturlar.

(ŞT; 114, 119/9)

Singilining tilidin bir hatt bitidi akamga köp dîn köp bendelikdin song ol kim neçe kündin beri bîmâr men bu hastelıkdın yahşı bolur-men tep heç ümidin yok.

(ŞT; 158, 184/12)

Sultân aytdı Hudâyga sükr yahşı bolup sen sening hatting bardı dî-dâr kıyâmetga kalmasun tep andın beri keçe ve kündüz yatmay kelemen.

(ŞT; 159, 185/8)

Meşheddin habîb keltürdiler ol kaytdı bu Hân oğlındın ayrılıpdur yana oğlu bolsa yahşı bolur yok erse bolmas.

(ŞT; 171, 204/2)

Şol künlerde halkning barçası atlanıp İsfendiyar Sultânning kelgenine yahşı boldı.

(ŞT; 197, 244/12)

yakın bol-: Yakın olmak.

Bularning yurtları Kırgız vilâyetine yakın bolur.

(ŞT; 62, 42/4)

Kırgız vilâyetine yakın bolur.

(ŞT; 63, 44/9)

Bularning yurtlarıga Kırgız yakın bolur.

(ŞT; 63, 44/12)

Bu ekkisi hem Mogol turur Mogol içinde karındaşlıkı hem Kongiratga yakın boldı.

(ŞT; 70, 53/12)

Yurtları Oyirat yurtına yakın bolur.

(ŞT; 71, 53/20)

Bestâm birlen Esterâbad kendi birbirine yakın bolur.

(ŞT; 185, 226/9)

Ol vaktı bir yurtımızga yakın bolmasak bizning cemâatımızdın Mâverâü'n-nehrde kazak bolup yörügen köp turur anlarning birisini keltürüp halk pâdişâh kılur andın song bizge pâdişâhlık yetişmes tedi.

(ŞT; 188, 231/1)

yalangaç bol-: Çıplak olmak.

Üçisi yalangaç bolur erdi suga tüşüp yörüy berdi yav yardım tüşeyin tese yol yok
yârning üstindin yalguz meni atkulay berdi.

(ŞT; 200, 249/21)

yalgan bol-: Yalan olmak.

Üçünçi âdemdin tâ bu demgeçe Arabistân ve Îrân ve Tûrân ve Mogolistânda ötken
pâdişâhlarning atları ve ömrleri ve saltanatlarının kem ü zîyâdın bilmeklik ve bu
vaktıde eşâr fehmlmeklikde ve târîh bilmeklikde fakîr dek kişi şâyed Irâkda vü
Hindûstanda bolsa bolgay tok tesem yalغان bolgay.

(ŞT; 40, 2/17)

Urgaçingızni Ebû'l-hân ve Mankışlak Türkmenige buyurur olca kılıp alıp keter eger
mening bu sözümde yalغان bolsa Tengrining kelâmı ursun meni tep her kişining
aldında Kurândın bir ant içdi.

(ŞT; 197, 244/20)

yaman bol-: Fena olmak.

Mogolga hile kılmasak ilimiz yaman boldı tep tanglası erte birlen basturup kaçkan
leşker teg ağır yükni ve yaman malnı taşlap köçüp kaytdılar.

(ŞT; 55, 30/19)

Andın song Emîrû'l müminin Nâsire'd-dîn Ebu'l-Abbâs halîfe birlen yaman bolup
müftîlerdin fetvâ alıp Termiz seyyidlerindin Alîyü'l-mülk tegenni halîfe köterip
olarning atların hutbe ve sikkedin çıkardı takı birisi Gâyır Hânning sözine kirip
Çingiz Hânning elçisini ve bâzergânlarını fıkır kılmay öltürdi ve takı çendân yaman
işler kılıp turur aytsak söz uzak bola turur muhtasar kılındı.

(ŞT; 94, 89/5)

Andın song dîn-i İslâmı âşkâre kılıp her yerde kâfir bolsa anı birlen yaman bolup
anı kassında boldı.

(ŞT; 134, 148/16)

Avâniş Hânning oğlu Alî Sultân sekkiz yaşında erdi anı beş altı yahşı kişilerge
tapşurup bir çep yerde koyup aytdılar ki eger bizning işimiz yaman bolsa bu
oglanı alıp kaç tâ çerâgımız sönmesün.

(ŞT; 163, 192/15)

Men karaca halkım birlen yaman bolman her kim yamanlık kılssa anı Hudâyga
saldım.

(ŞT; 190, 234/11)

Oşbu işni kılsangız Habeş Sultân Elbars Sultân bir ok atmay kaçıp keter yok erse iş yaman bolur tedim.

(ŞT; 195, 242/12)

El-kıssa Buhârânıng begleri Nâdir Muhammed Hân birlen yaman bolup Nâdir Muhammed Hânı Buhârâdın kovalap yiberdiler ve Nâdir Muhammed Hânning ulug oğlu Abdü'l-azîz Hânı Buhârâga hân kıldılar.

(ŞT; 214, 271/16)

yamanlık bol-: Kötülük, fenalık olmak.

Eger bizning yamanlıkımız bolsa bir ulug yurt ottuz kırk kişisini şehrning içidin çıkarıp koya berür mü erdük.

(ŞT; 204, 255/19)

yaralı bol-: Yaralı olmak.

Kereytning köpisin şol yerde öltürdiler bir neçesi yaralı bolup kaytdı.

(ŞT; 81, 70/10)

Tayang Hân ağır yaralı boldı Nayman çerigi kaçdı.

(ŞT; 84, 74/12)

Özbekdin yegirmi kişi öldi yüz kişi yaralı boldı.

(ŞT; 206, 258/3)

Türkmendin yetmiş seksen kişi öldi ekki yüz kişi yaralı boldı ol keçesi yatdı kaytıp ketdi.

(ŞT; 206, 258/4)

yav bol-: Düşman olmak.

Mogol Hân oğlanları birlen yav boldı takı alarnıng ellerin çapa başladı.

(ŞT; 44, 11/16)

Tatar halkı yaman körüp yav boldılar.

(ŞT; 57, 34/3)

Gâh gâh Hitây birlen yav bolurlar erdi ve Hitât pâdişâhı leşker yiberip öltürtüp çapturtup takı özige bakındurur erdi.

(ŞT; 62, 42/13)

Kara Hitâyдын köp cemâat bir sebeb bolup pâdişâhları birlen yav boldular takı köçüp kaçtılar.

(ŞT; 65, 46/9)

Ol ölgendin song ogli sultân Muhammed pâdişâh boldı ol bermedi takı yav boldı.

(ŞT; 65, 47/16)

Andak ayturlar kim bir kerret Hıtây pâdişâhı birlen yav bolganda her yerde olturgan Celâyirlerning yahşı ve yaman Calâyir barçaları bir yerde yığıldılar.

(ŞT; 71, 54/2)

Tayicut başlık Nirun elining köpisi Cingiz Hân on üç yaşında erkende yav boldılar.

(ŞT; 79, 66/7)

Eger el bolsang devletimde şerik bol ve eger yav bolsang muna özüm kelip turur-men.

(ŞT; 82, 70/19)

Nayman Tayan Hânning ogli Güçülük kim kaçıp barıp Kara Hıtây Gür Hânga penâh keltürüp âhir Gür Hân birlen yav bolup aning vilâyetlerin alıp Tatar elidin her kim Cingiz Hânga düşmânlıkı bolsa anlarını kaşığa yığışturup yörügenin eşitip Yesüt urukındın Çene Noyanga köp çerig koşup yiberdi.

(ŞT; 90, 84/3)

Ol vechdin Herât halkı Melik Ebûbekir birlen Mengütey daruganı öltürüp Çingiz Hân birlen yav boldılar.

(ŞT; 110, 114/5)

Bu hâlde Hıtây tarafıdın haber keldi kim Hıtây halkı yav bolup Çingiz Hândın yüz öyürdi tep.

(ŞT; 111, 114/119)

Ol vaktıda haber keldi Tankutning hâkimi Şidur-ku yav boldı tep.

(ŞT; 112, 116/21)

Ol Mengü Hândın song hânlık mesnedinde olturup Kubilay Hânga yav bolup Kubilay Hânning elçilerin öltürdi.

(ŞT; 120, 128/15)

Ulug yav bolganda özi yigitlerge baş bolup irevül bolur erkendür araba başın alıp yörügen yigitlerge bulay yör alay yör ilgeleri yör keri yör kaytıp tep aytur erkendür.

(ŞT; 150, 172/12)

Bir neçe yav bolur erkendür raiyyetçilikine ne mikdâr mâl berürin karar kılmagan ekendür gâh köp ve gâh az berür ekendür.

(ŞT; 150, 172/17)

Hasan Kulı Hânnı yalguz Ürgençning hâsılını köp bildiler takı barçası ittifak birlen yav boldılar.

(ŞT; 151, 174/5)

Ekkisi ekki yerde yav bolup turdılar takı ekkisi hem Alî Sultânga kişi yiberip çakırtıldılar.

(ŞT; 168, 199/5)

Ol müsülmânların könlige bu makûl boldı kim elbette Sultân Horâsâsan birlen yav boladur yok erse özge iş bolsa bizning birimizni kaytarmak kerek erdi.

(ŞT; 176, 212/10)

Habeş Sultânı öltürgendin ekki aydın song barça Özbek birlen yav boldı.

(ŞT; 198, 246/1)

Biz yav bolup Hivâknı ekki mertebe çapduk andın song Nâdir Muhammed Hân Hivâk birlen Hezâresbge hâkim yiberdi.

(ŞT; 212, 266/21)

Emdi benim atam akam sizsiz benim sizdin özge peşt ü penâhım yok eger siz anıng birlen yav bolup Buhârânı çapmasangız bu kelip Belhni hem alur ve meni hem bî-günâh öltürüp hem ammâ Sübhânkulı Hân Ebû'l-gâzî Hândın tugkan inileri Şerîd Muhâammed Sultânning kızını alıp erdi.

(ŞT; 218, 278/4)

yaz bol-: Yaz mevsimi gelmek.

Tankutning kış bolganda kün tugışı ve yaz bolganda kün tüşlukıda bolur.

(ŞT; 48, 18/18)

Hân hükm kıldı kim heç kim mendin kalmasun tep barıp Gurnı aldı erse yel kelip yaz boldı leşker sanın aldı.

(ŞT; 49, 20/15)

Kış ötdi takı yaz boldı havâ aceb ısıg boldı ümerâlar arz kıldılar kim hevâ ısıg boldı.

(ŞT; 120, 128/6)

yırak bol-: Uzak olmak.

Emdi Hivâkga kete kör bu zâlimlerdin yırak bol elimiz halkımız bir maslahat kılurmiz.

(ŞT; 192, 237/1)

yigit bol-: Genç, delikanlı olmak.

Baydu fikrsiz zu'm yigit boldı.

(ŞT; 44, 11/15)

Yigit bolgandın song Urus ve Ulak ve Macar ve Başkır(d) elleri yagı erdiler.

(ŞT; 48, 19/15)

Ulugning atı malûm ersem ammâ yigit bolgandın song halk Kon(k) kamar at koydılar.

(ŞT; 68, 50/7)

Aydı men cânım tirikde erge barımas-men oğlanlarım yigit bolgunça özüm elge baş bolup turar-men andın song oğlanlarıma tapşurur-men tedi takı kabûl kımadı.

(ŞT; 73, 56/20)

Yâdigâr Hân yigit boldı andın dört ogul boldı evvel Börke ekkinçi Ebulek üçünçi Aminek törünçi Ebek.

(ŞT; 141, 159/9)

Bu ekki ogul erlikke yetişdiler ekkisi hem toguşlı yahşı yigitler boldı ata yurtında yörüdiler.

(ŞT; 146, 166/11)

Anı ogul kıldı Nûr Muhâmmmed at koydı yigit boldı andın song Ebû'l-hân öldi Nûr Muhâmmmed hân boldı.

(ŞT; 171, 204/14)

Her yerde talebli yigit bolsa ketdiler.

(ŞT; 191, 235/20)

yok bol-: Yok olmak.

Kanklı hem şol halk birlen birge yok boldı.

(ŞT; 59, 37/16)

Kıyat atı el içinde heç kalmadı yok boldı ketdi tâ üç dört ming yılgaça yakın.

(ŞT; 76, 60/24)

yumşak bol-: Yumuşak, hafif olmak.

Hân halvetde olturup erdi hân aytdı sen î mânâsız kişi itdin hem turur tedin ol sözüng mânâsı ve turur tedi erse şeyh î mânâ andag tarîf kıldı kim Hânning taş dek katıg köngli mumday yumşak boldı ve küfrni andag mezemmet kıldı kim Hân küfrdin bîzâr boldı ve köp yıgladı takı şeyhga aytdı el-hân müsülmânlığını âşkâre kılsam

halknı yolga keltürebilmen sabr kılğıl takı bir vakt mevrûsi memleketlerimni alsam
elbette mening yanımga kelgil tep köp mübâlagalar kıldı.

(ŞT; 126, 137/11)

yurt bol-: Yurt olmak.

Bu yurt yurt bolmas ne turup sen kete kör biz takı keyiningdin barduk tep.

(ŞT; 206, 258/11)

yut bol-: Kıtlık olmak.

Mûsâ Bey başlık barça begler kelip Sultânga arz kıldılar kim yaman yut boldı atsız
ne yerge barur-miz bu yıl bolmasa kelür yıl bolsun kaytmaklık münâsib turur tediler.

(ŞT; 143, 162/19)

zâife (Ar.) bol-: Güçsüz, kuvvetsiz (kadın) olmak.

Alankoa körgecin aytdı takı manga er kerek bolsa barmasmu erdim takı ol kim zâife
bolsam hem köp halk meni pâdişâh kılıp tururlar özümni munça elimni ve halkımni
ve ekki oğlımni şermende kılıp mundag nâ-makûl işni hergiz kılur-men mu.

(ŞT; 73, 57/11)

zarûr (Ar.) bol-: Gerekli olmak, gerekmek.

Bu târîhni bir kişige teklif kılalı tep her çend fıkr kılduk heç münâsib kişi tapmaduk
zarûr boldı ol sebebdin özimiz aytduk.

(ŞT; 39, 2/3)

zâyi (Ar.) bol-: Boşa gitmek.

Şâh aytdı Abdullâh Hân tirig turganda yurtını taleb kılmak ohşamas eger alsalar hem
başların berürler emdi olar mendin bî-ruhsat ketdiler kaytıp mening katınga
kelmekke uyalurlar özge yerge keterler takı zâyi bolurlar.

(ŞT; 185, 226/20)

ziyâde (Ar.) bol-: Artmak.

Devleti kündin künge ziyâde boldı kem bolmadı.

(ŞT; 80-81, 69/2)

Kün kündin bu söz ziyâde boldı cân Seyyid Sultânga aytdı.

(ŞT; 162, 190/11)

et:

baş et-: Baş, önder etmek.

Bu Türkmenler Hânning kelgenini eşitip öylerini Karakıstı tegin yerde yiberip Kâhir Hâceni baş etip özleri yalang atlıg bolup Bami Börmede yığılıp taşdın kala kılıp Hân birlen uruşmakga tayin bolup turdılar.

(ŞT; 215, 273/5)

emgek et-: Dert, eziyet etmek.

Sancar divâne erdi andak hem bolsa Nayman Kul Muhâmmmed Bey emgek etgen egemning oğlu edi tep Nisâyda pâdişâh kıldı.

(ŞT; 175, 210/8)

hayâl (Ar.) et-: Hayal etmek.

Aytdılar kim sen kerrenâyını tarta turgıl ol yav tevelerni yasav hayâl etip bizlerni irevil hayâl kılsun tediler.

(ŞT; 220, 280/16)

inâyet (Ar.) et-: Yardım etmek.

Çingiz Hân bu sözlerning tamâmını kabûl kıldı köp inâyetler etip elçisini kaydardı.

(ŞT; 112, 117/7)

kabûl (Ar.) et-: Kabul etmek, razı olmak.

Kıpçaklar takı bularnıng sözini kabûl etip Alan kavmıdın ayrıldılar.

(ŞT; 106, 107/17)

men (Ar.) et-: Yasaklamak.

Emdi pâdişâh-siz öltürsengiz de siz bilür-siz ve turgüzsengiz de siz bilür-siz bir bir günâh-kâr kul-miz tep Ürgençdin alğan mâlların aldığa alıp salıp sadak ve kılıçların boyınlarıga asıp kelip Hânning ayaklarıga yıkılıp ant içip ve şart kılıp indiler kim bu kündin bu yakga sizge ve sizning yurtungızga yamanlık kılmalıng bu Kalmakdın ve özge halkdın her kim yamanlık kılaysın tese küçimiz yetse men eteling küçimiz yetmese haber kılalı tediler.

(ŞT; 218, 277/10)

murassa (Ar.) et-: Süslemek.

Eger ecelning ündevcisi ündey kelmese uşbu kitâbnı Farsî tili birle murassa etmek könglümde bar.

(ŞT; 58, 36/12)

olca (Moğ.) et-: Yağmalamak.

Ogʻlan uşakını Türkmen olca eter tep ant içgendin song korkdı.

(ŞT; 197, 245/2)

tarîf (Ar.) et-: Tarif etmek.

Emdi könglingizge kelmesün kim fakîr taraf tutup yalğan aytgan bolgay-men veya özümni galat tarîf etken bolgay-men.

(ŞT; 39, 2/10)

eyle-:

ayb (Ar.) eyle-: Ayıp, kusur, hata etmek.

Dostlarım ayb eylemeng oşbu hattımnı egri dep könglüm içre yârning kaşı hayâli bar erdi.

(ŞT; 222, 283/11)

kıl-:

âbâd (Ar.) kıl-: Bakım yapmak, imar etmek.

El-kıssa Buhârâ tâ Kaan zamânıgaça virân erdi ve Hân hükmi birlen yangı başdın âbâd kıldılar.

(ŞT; 95, 92/3)

Hânning hükmi birlen yangıdın âbâd kıldılar ve burunkıdın yahşırâk boldı.

(ŞT; 116, 122/17)

âbâdân (Far.) kıl-: Bakım yapmak, imar etmek.

Bir böleki Beş Balık şehrine barıp ekin ekip vilâyetni âbâdân kıldılar.

(ŞT; 60, 40/2)

afv kıl-: Affetmek, bağışlamak.

Sabah kılğan işindin peşimân bolup bir tabak altun ve cevâhirni Şeyh Necme'd-dîn-i Kübrâga yiberip aytdı kim mening bu günâhımnı afv kılsunlar.

(ŞT; 93-94, 89/1)

Ol küni ulug toy kıldı sabahı köp enâmlar berdi takı Abiverdni sanga berdim ve kılğan işleringnin barçasını afv kıldım ötdüm tep uzatdı takı özi Kazvînge kaytıp ketdi.

(ŞT; 169, 201/15)

Emdi Ebû'l-gâzî Hân ayta turur kadîmi halk bu zamânening halkıdın yahşı erdi eger el ve halk yığılıp kişi öltürebilür bolsa veyâ günâh-kâr soray bilür bolsa veyâ bir iş başkarmak kolıdın kelür bolsa ne üçün bir merdke pâdişâh at koyup öyining törine

olturtup barça halk ihyitârların aning kolıga bere tururlar âhir atamız Hânning barça yurt halkıning başıga Hânning kengliki artul günâhlarını afv kılğay tedi mundın on yıldın song.

(ŞT; 190, 234/17)

âgâz (Far.) kıl-: Başlamak.

Bu Töde Mengü Hân bisyâr zulm u bî-dâd kılmaknı âgâz kıldı.

(ŞT; 135, 149/16)

ahd (Ar.) kıl-: Sözleşmek, anlaşmak.

Ogıanlarıga vasiyyet kıldılar aytdılar kim bu Hân ulug pâdişâh bolgusı turur elbette korkmay Hânning katıga barıp mening selâmımnı yetkürgil takı mening birlen ahd kılğanın aytgıl zinhâr korukmagıl tedi takı dârü'l-bekâga ketdi.

(ŞT; 126-127, 137/18)

Begler barça ant içtiler Ürgençdin alıp bargan törening ellering barçasını yibeleri eger Ubeyd Hân bu sözimizni kabûl kılmasa öyimiz elimiz birlen buzulup keleli tep ahd kıldılar.

(ŞT; 164, 193/19)

aklsızlık (Ar.) kıl-: Akılsızlık etmek.

Save eli aklsızlık kılıp mashara tutup Mogolları söke başladılar.

(ŞT; 104, 105/6)

alaçuk kıl-: Oba etmek.

Kelgendün beri alaçuk kılıp oturup erdük.

(ŞT; 211, 265/7)

amel (Ar.) kıl-: Yapmak, işlemek.

Ol takı ulug atası Âdemning şerî'atıga amel kılıp tokkuz yüz on ekki yıl bu menzilde turup ol menzilge ketdi.

(ŞT; 41, 5/15)

Ol kişi yarlıkga amel kılıp keldi.

(ŞT; 50, 22/17)

Özi ölgünce aning sözine amel kılur erdi.

(ŞT; 51, 25/13)

Kün Hân atasıning kılğanıga amel kılıp tokkuz yüz yılkı ve tokkuz ming koy öltürdi ve tokkuz bulgar havzga arak toldurdi ve toksan bulgar havzga kımız tolturdi.

(ŞT; 53, 27/4)

Ol kemelerge bir amel kılıp erdi kim ok ve tûfeng anga heç kâr kılmas erdi.

(ŞT; 98, 95/7)

Şâhzâdeler atasınıñ vasiyyetige amel kılıp Hânning ölgenin kişige bildürmediler.

(ŞT; 113, 118/1)

Ol Mogolda bu sözge amel kılıp köçüp ketdi ammâ ol kenîzekning Hândın hâmile bolğanın tamâm halk bilip erdi.

(ŞT; 125, 135/15)

Temür Kutluk oğlan Edigeyning sözige amel kılıp kabîlening ak sakalların yığıp aytdı kim sizlerni Temür Bey öltürüp oğlan uşakingızni esîr kılur tedi.

(ŞT; 129, 142/4)

El ulusnı zabt kılmaqğa meşgûl boldı ve aka inilerige Batu Hân düstûrıǵa amel kıldı takı Ak Orda tegin memleketni Bahâdur Hân bin Şeybân Hânga berdi.

(ŞT; 134, 148/20)

Toktagu Hân bin Mengü Temür Hân anıñ zulmındın kaçıp ketdi takı bir neçe vaktın song köp leşker cem kılıp kelip Töde Mengü birlen uruşup Töde Mengüning leşkerin basıp Töde Mengüni öltürüp özi pâdişâh boldı ve köp yurtlarnı alıp ata ve agasınıñ düstûrı birlen amel kılıp âhirü'l-emrde dârü'l-fenâdın dârü'l-bekâğa ketdi.

(ŞT; 135, 149/17)

Sultân aytdı oşbu kün ve tangla yörügeli eger haber bilsek anga amel kılalı haber bilmesek kaytalı tedi.

(ŞT; 143, 163/2)

Bu sözge amel kılıp Börke Sultân takı bir yakdın kol sokup erdi bu vâkıâtdın bir neçe yıl keçkendin song Ebû'l-hayr hânning nebîresi Şâh Bâht Hân toğuşlı yigit tugdı takı ata yurtıǵa keldi azga tozgan elni yıǵdı.

(ŞT; 144, 163/18)

anbâr (Far.) kıl-: Depo yapmak.

Her yerde Hânning anbâr kılıp koygan aşlıǵı bolsa atasına tâalluk ihlâslı nökering barçasınıñ aşlıǵını aldı takı nökەرlerige berdi.

(ŞT; 192, 238/2)

âr (Ar.) kıl-: Utanmak, çekinmek.

Kim ol öy felek öyidin kıldı âr.

(ŞT; 51, 23/19)

arz (Ar.) kıl-: Sunmak, arz etmek.

Ol hem kaytıp kelip eşitkenin arz kıldı.

(ŞT; 41, 4/16)

Men arz kıldım bir kişining kolıdın bir iş kelür manga ulug hizmet buyurup-siz tep.

(ŞT; 57, 35/5)

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkıning arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehmi kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Hânning bu sözini beyler yahşı körüp tahsinler kılıp andag arz kıldılar kim evvel Altan Hânga elçi yibereli eger sening hükmüngni tutup sanga tâbi bolsa hub eger bolmasa anıng üstine atlanıp barmak kerek.

(ŞT; 86-87, 78/7)

Hânning aytgan sözlerni bir bir aytgandın song Altan Hân açığlanıp Çakar H'âcega aytdı kim Cingiz Hân meni özge Türiklerdey bilmesün eger uruşur hevesi bolsa tez kelsün men anıng birlen uruşmakga tagyâr bolup turur-men tep Çakar H'âcega ruhsat berip Çakar H'âce hem Hıtâyning yollarını ve menzillerini ve taglarını ve sularını yahşı körüp bilip kaytıp kelip Cingiz Hânga Altan Hânning aytgan sözlerni bir bir arz kıldı.

(ŞT; 87, 78/16)

Mahmûd Yalavaç barıp bu sözni Sultânga arz kıldın andın song Sultân Muhammed bir kün Mahmûd Yalavaçnı alvakda çakırıp aytdı kim sendin bir söz soray turur-men râsdın aytgıl seninh Hânning Hıtây yurtın alğanı râst mu turur tep bir kıymet bahâ dürni bâzûsındın çıkarıp Mahmûd Yalavaç aytdı.

(ŞT; 91, 84/21)

Sultân Muhâmmedning bu sözidin Mahmûd Yalavaç katıg koruktı takı arz kıldı kim Çingiz Hânning leşkeri sening leşkeringning yanında aynıng nûrı birlen âfitâbning nûrığa ohşar.

(ŞT; 91, 85/9)

Bâzergânlarning birisi kaçıp barıp bu vâkıâtın Çingiz Hânga arz kıldı.

(ŞT; 92, 87/11)

Çoçi Hân barıp atasıga kılğan işlerin arz kıldı erse hoş-hâl bolup köp inâyetler kıldı.

(ŞT; 93, 88/17)

Çin Temür hileler kılıp alarning kolındın kaçıp Çoçi Hânning hizmetiga keldi takı bir neçe körgecin Hânga arz kıldı.

(ŞT; 97, 94/7)

Sultânga arz kıldı sultân töresin bermedi.

(ŞT; 103, 103/9)

Andın song Mogollar kaytıp tutup yetti küngeçe uruştılar âhirü'l emr Mogollar gâlib keli basıp kırıp köp olcalar alıp hoş-hâl ve hurremlık birlen Çingiz Hânning hizmetiga barıp köp pîş-keşler tartıp körniş kılıp özlerining kılğan işlerin arz kıldılar.

(ŞT; 106, 107/21)

Yazırdın çıkıp Mâzenderân barıp Mogol ümerâlarıga Mervning vâkıâtın arz kıldı kim manga leşker koşung.

(ŞT; 107, 110/2)

Bir kün Kaanning dergâhıga kelip arz kıldı kim kolumda destmâyen bolsa sevdâgerçılık kılur erdi tep.

(ŞT; 117, 124/5)

Ol şol sâat öldi ve takı ol kim müflis kişi kelip Hânga arz kıldı destmâyen yok tep.

(ŞT; 117, 124/12)

Bu leşkerning köpregi ufunet bâisidin ölti emdi kış kelmek kerek tep arz kıldılar.

(ŞT; 120, 128/8)

Kamare'd-dîn arz kıldı Emîr Hudâyâd yaş turur mundag ulug elge serdârlık kılıp başkara bilmes.

(ŞT; 127, 139/2)

Kelip Emîr Temürge arz kıldı kim Toktamış Hân mening yurtımnı elimni zûr birlen alıp erdi.

(ŞT; 129, 141/17)

Eger bu iş kelse Börkening kolındın kelür özge kişining kolıdın kelmes tep Börke Sultânning ordısına keldi takı ahvâlini arz kıldı.

(ŞT; 143, 162/10)

Mûsâ Bey başlık barça begler kelip Sultânga arz kıldılar kim yaman yut boldı atsız ne yerge barur-miz bu yıl bolmasa kelür yıl bolsun kaytmaklık münâsib turur tediler.

(ŞT; 143, 162/19)

Ol yerdin kopup Hân aldığa keldi takı kol kavuşturun arz kıldı.

(ŞT; 149, 171/1)

Aka Tay Hânga körünüş kıldılar takı arz kıldılar kim andag eşitti-miz kim Özbek resminde öyü ve yurt kence ogulningki bolur ermiş ata başlık barça agalar kence ogılını sıylarlar ermiş tep.

(ŞT; 153, 177/9)

Ababek barıp Sultânga arz kıldı uruş berâber boldı turdı.

(ŞT; 173, 207/18)

Kavun egesi yögürüp barıp Sultânga arz kılıpdur.

(ŞT; 175, 210/2)

Hâcı Kutas Abdullâh Hân aldında barıp yükünüp arz kıldı.

(ŞT; 180, 219/9)

Kelip Hânga körüş kıldılar takı kaytıp yüküngüz arz kıldılar Abdü'l-mümin Hân öldi Hudây ta'âlâ sizge uzak yaş bersün.

(ŞT; 188, 231/14)

Hâlâ hem bolsa keçke koymasunlar yahşı inâyet kılıp tururlar tep arz kıldım.

(ŞT; 194, 240/3)

Könglümge bir nemerse keldi anı arz kılmayın tep keldim ayt tediler sizning mundın bara turganığınız ol ekkisi bu kün veyâ sabâh eşitürler takı elge sözevül yiberürler.

(ŞT; 195, 241/17)

Ol küni yana arz kıldım fakîrni yibering meni yibermesengiz Şerîf Muhâmmmed Sultânı yibering.

(ŞT; 195, 242/10)

Boynumuzga fûta salıp arz kıldı Türkmen fikrsiz kem akl halk ve hem bizning birlen karı düşmen anıng üçün cânımızdın korktuk takı sizdin ruhsatsız bir işni kılduk.

(ŞT; 202, 252/16)

Andın song Türkmenlerning beş altı ak sakalları kelip Hânı körüpdürler takı arz kıldılar kim bizning sizdin özge egemiz yok ve barur yerimiz yok tep.

(ŞT; 214, 272/6)

Kişi yiberip arz kıldılar kim biz Ebu'l-gâzî Hânning yurtı erkenini bilmeslikimizdin keldük.

(ŞT; 218, 277/8)

arza (Ar.) kıl-: Teklif etmek.

Anga hem î mân arza kıldı.

(ŞT; 46, 15/5)

arza-dâşt (Ar.+Far.) kıl-: Dilekçe, mektup, bildiri yazmak.

Anıng ol sözi yaman kelip bâzegânlarını tutup Sultân Muhâmmmedge bir pâre kişi câsûslukga kelip turur tep arza-dâşt kılıp yiberdi.

(ŞT; 92, 87/8)

El-kıssa Toluy Hân Hıtây Hânning ölgenini ve Hıtâyı musahhar kılğanını Hânga arza-dâşt kılıp yiberdi.

(ŞT; 115, 121/19)

âşkâre (Far.) kıl-: Açıklamak.

Hân halvetde oturup erdi hân aytdı sen î mânsız kişi itdin hem turur tedin ol sözüng mânâsı ve turur tedi erse şeyh î mânı andag tarîf kıldı kim Hânning taş dek katıg köngli mumday yumşak boldı ve küfrni andag mezemmet kıldı kim Hân küfrdin bîzâr boldı ve köp yıgladı takı şeyhga aytdı el-hân müsülmânlığını âşkâre kılsam halknı yolga keltirebilmen sabr kılğıl takı bir vakt mevrûsi memleketlerimni alsam elbette mening yanınga kelgil tep köp mübâlagalar kıldı.

(ŞT; 126, 137/11)

Andın song dîn-i İslâmı âşkâre kılıp her yerde kâfir bolsa anıng birlen yaman bolup anıng kasdında boldı.

(ŞT; 134, 148/16)

âvâz (Far.) kıl-: Bağırmaq, ses çıkarmak.

Yörügende kank kank âvâz kılur erdi.

(ŞT; 47-48, 18/10)

afv (Ar.) kıl-: Affetmek.

Hân Şîremünning kişilerindin seksen kişin öltürdi ve Şîremün birlen Güyük Hânning oğlanlarını karındaşlık bâ isidin afv kıldı.

(ŞT; 119-120, 127/18)

azâb (Ar.) kıl-: Eziyet etmek, acı çektirmek.

Cebrâ'îl vâkı'âtnı beyân kıldı erse yer anga Tengri ta'âlâdın ant berdi mendin almagıl anıng üçün kim tangla âdem ferzendleri köp bolgandın song biri kâfir biri âsî ve biri zâlim ve biri günâh-kâr bolurlar anlarını Hudây ta'âlâ azâb kılur.

(ŞT; 41, 4/9)

azl (Ar.) kıl-: İhmal etmek.

Şeyh Hasan Calâyir ilgeri kelip Şeyh Hasan-ı Kûçekke tâbi bolup sulh kıldılar takı bir yıldın song Şeyh Hasan-ı Kûçek Satı-Bek Hatunnı azl kıldı.

(ŞT; 131, 144/17)

Şeyh Hasan Calâyir kaçıp Bagdâd ketdi takı Hânı azl kıldı özi hân boldı andın song Şeyh Hasan Saldurning işi revnâk taptı.

(ŞT; 131, 145/3)

Bir neçe vaktın song anı azl kılıp özi hân boldı hutbe ve sikkeni öz atığa kıldı.

(ŞT; 132, 145/12)

azlık kıl-: Az olmak, kıtlık.

Oguz Hânning leşkerining kolıga ol çaklı mal tüşti kim yüklemekke kölük azlık kıldı.

(ŞT; 47, 18/6)

Elbars Hânning nökeri azlık kılıp turur Yâdigâr Hânning elining köpüsi Ebulek ve Amineke oğlanlarının katında kalıp turur.

(ŞT; 149, 170/17)

bâb (Ar.) kıl-: Başlık yapmak.

Târîh hicri ming takı yetmiş dört erdi kim biz bu kitabı ibtidâ kılduk takı Şecere-yi Türk tep at koyduk takı tokuz bâb kılduk.

(ŞT; 40, 3/5)

bahâ (Far.) kıl-: Değer biçmek.

Çingiz Hân bâzergânların birisini çarlap keltürüp keltürgen nemerselerini bahâ kıldurdı.

(ŞT; 92, 86/8)

bahâne (Far.) kıl-: Bahane bulmak, bir sebep uydurmak.

Toy kılalı ve takı toynı bahâne kılıp bir neçe kün ıyş u işretga meşgûl bolalıng tep.

(ŞT; 68, 50/20)

Çingiz Hânning atainıng inisi Daritay Otçigin aytdı at aruklının bahâne kıla-sizler.

(ŞT; 84, 73/21)

bahîl (Ar.) kıl-: Cimrilik yapmak.

Eger munı kılmasang sanga sütümni bahîl kılman tedi.

(ŞT; 210, 263/19)

baş kıl-: Önder etmek.

Ol Kubilay Noyanga koşulup özi kızını baş kılıp köp pîş-keşler birlen kelip Hânı kördi takı ant içdi ölgünce bendelikdin boynumnu tolganmayın tep.

(ŞT; 59, 38/4)

Anı baş kılıp köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı.

(ŞT; 61, 41/7)

Ol hatun üç begni ming kişige baş kılıp keme birlen yiberdi.

(ŞT; 62, 43/7)

Şol yerde yasav yasadı inisi Çoçi Kasarnı ong kolga baş kıldı ulug oğlu Çöçi Hânı sol kolga baş kıldı özi tüp boldı takı ertedin tâ kün batkunça uruşdılar.

(ŞT; 84, 74/10)

Çingiz Hân hem ihtiyât üçün Gaznîn ve Gürcistân ve Zâbil ve Kâbilning yollarına Şigi Kutuku Noyan ve Tekecik ve Molka ve Üker Kalcavnı baş kılıp ottuz ming kişi birlen yiberip erdi.

(ŞT; 103, 102/8)

Bu ayılğanıng barçası Çingiz Hânning zamânında mundag işlerge hergiz kadem koymadılar ve takı ol kim ve her kim bahâdur erdi anı leşkerge baş kıldı.

(ŞT; 113-114, 119/6)

Şîremün başlık Güyük Hânning oğlanları Mengü Hânı öltürür-miz tep ittifâk kıldılar takı bir neçe arabaga esliha yüklep Şîremünni baş kılıp beş yüz kişi birlen ilgeri yiberdiler.

(ŞT; 119, 127/4)

Deşt-i Kıpçakda Mengü Temür Hân Argun hân bolğanın eşitip Tokay ve Türktay tegen ekki begini baş kılıp seksenning kişi birlen Argun Hânning üstige yiberdi.

(ŞT; 134-135, 149/10)

Ebu'l-hayr Hânning koşkan çerigine Bişkend oğlan tegenni baş kılıp ong kıldı uruştu.

(ŞT; 142, 160/19)

Anı baş kılıp tokkuz kişi yiberip tururlar mâl algalı.

(ŞT; 155, 180/5)

Bir ulug begi bar erdi oğlan urukıdın anı baş kılıp barça leşkerni Dîn Muhâmed Sultân üstige yiberdi.

(ŞT; 163, 191/12)

Andın song Yâdigâr atalıkni baş kılıp yanındagı yigitlerdin ottuz yigitni yav tarafında kelgen ming kişi aldığa yiberdiler takı özlerini kalğan piyâdeni aldalarına katar katar yasadılar takı turdılar.

(ŞT; 220, 280/17)

başçı kıl-: Lider, kumandan etmek.

Andın song sefer yaragın kılıp Mûsî Beyni aldığa salıp başçı kılıp atlandı.

(ŞT; 143, 162/16)

Urus muning söznine firifte bolup Türmenistanı başçı kılıp ming kişi Ürgençning Mirzâdervâzesidin kirip evvel dükkânda turgan bir kassabga uçrap nâyzâni havâle kılıp turur.

(ŞT; 198-199, 247/3)

bed (Far.) kıl-: Kötü etmek.

Yetti yüz yıl dünyâ tola halkga yörüp Tengrige î mân keltürüng tegende seksendin artuk kişi î mân keltürmegeniğe kattıg açığı kelip du'â-yı bed kıldı.

(ŞT; 42, 7/4)

beg kıl-: Beylik yapmak.

İçimizde Fârsî ve Türkî bileturgan kişi bar erdi anı beg kıldım ve takı bir yigitni destâr-hâncı kıldım ve takı bir yigitni hizmerkâr suretinde yasadım.

(ŞT; 208, 261/15)

Mundın ilgeri aytduk bir nökerimni beg kılıp kalı(n) üstinde olturtup aldına bir yigit kol kavşurıp turdı tep.

(ŞT; 209, 263/4)

bend (Far.) kıl-: Bağlamak.

Bir kerret Cingiz Hânning öyin çaptılar hatunun olca kılıp aldılar takı bir kerret Cingiz Hân sahrâda yeke yürügende tutup bend kılıp hûn-bahâsın alıp kayta berdiler.

(ŞT; 67, 49/5)

Ol özige vefât kılıp Muhâmmmed Coki Mirzânı bend kılıp koydı.

(ŞT; 143, 162/6)

bende (Far.) kıl-: Kul, köle etmek.

Uluglarının barçasını kılıçdın ötkerdi ve kiçiklerini bende kıldı.

(ŞT; 55, 31/4)

Mogol gâlib kelip ulugların kılıçdın ötkerip kiçiklerin bende kıldı.

(ŞT; 57, 34/5)

Kaydu Hân karındaşları ve eline kengeştiler alar aytdılar sening kaning birlen alarning kanı berâber ermes bende kıl ogul ogul ve kız kız bende bolsunlar barça bu sözni ohşatıp bende kıldılar.

(ŞT; 71, 55/8)

Andın song atlanıp Taciyüt elining üstine bardı çaptı yahşılarının oglan uşakın bende kıldı yamanlarını sürüp keltürüp öz elige bardı.

(ŞT; 79, 67/4)

Andın özge köp halknı katl-i âmm kılıp oglan uşakını bende kılıp Hıtâyning yana bir şehrigi müteveccih boldılar.

(ŞT; 115, 121/5)

bendelik (Far.) kıl-: Köle olarak kullanılmak.

Bir neçe yıllar Tengrige bendelik kılıp vefât taptı.

(ŞT; 54, 29/21)

Çingiz Hân bu sözge hem kâbil boldı andın song her künde beş vakt namaz okup Tengrige bendelik kılur-miz tediler.

(ŞT; 111, 115/18)

berâber (Far.) kıl-: Denkleştirmek.

Az künde kalanı alıp yer birlen berâber kıldı ve pâdişâhını öltürdi takı her vilâyetga bir hâkim koyup kaytıp öyige tüşti.

(ŞT; 85, 76/1)

ber-taraf (Far.) kıl-: Etkisiz duruma getirmek.

Hıtây barmaknı ber-taraf kıldı ol vaktde haber keldi kim Merkit Tokta Bekining inisi Kodu üç oğlu birlen kaçıp barıp Nayman yurtında oturup erdi anlar köp fesâtlar kıla turur ermişler tep.

(ŞT; 89, 82/13)

beyân (Ar.) kıl-: Anlatmak, açıklamak.

Cebrâ'ıl vâkı'âtını beyân kıldı erse yer anga Tengri ta'âlâdın ant berdi mendin almagıl anıng üçün kim tangla âdem ferzendleri köp bolgandın song biri kâfir biri âsî ve biri zâlim ve biri günâh-kâr bolurlar anlarını Hudây ta'âlâ azâb kılur.

(ŞT; 41, 4/9)

Yolda Mönglik eçige uçrap Ong Hânning hilesini bir bir beyân kıldı.

(ŞT; 81, 69/8)

Barıp şeyhni alıp keldi Hân aytdı sen bizni süçüg uykudın ne üçün oygatding tedi erse şeyh Reşîde'd-dîn atalarının aytgan sözini Hânga bir bir beyân kıldılar.

(ŞT; 127, 138/6)

Kâdî Muhiddin Bertdagı kaçıp Deşt-i Kıpçakga Cânıbek Hân katıga bardı takı Cânıbek Hânning aldında Melik Eşrefning bî-bâklığını andag beyân kıldılar kim Cânıbek Hân ve cemî halayık zâr zâr yıgladılar.

(ŞT; 132, 145/14)

Evvel Çoçi Hânı beyân kılalı.

(ŞT; 132, 145/20)

Bu kişiler müsülmânlığını yahşı beyân kıldılar.

(ŞT; 134, 148/13)

Kâdî aytdı on üç on dört yıl boldı kim Şâh İsmâil bu mezhebni ihtiyâr kılmalı bu bir bâtıl mezheb turur tedi takı bir bir beyân kıldı.

(ŞT; 147, 167/18)

Ol Elbars Hânning aslını ve özining yahşılıkı ve yamanlıkını barça nemersesini bir bir beyân kıldı.

(ŞT; 147, 168/11)

Sübhânkulının aldığa kelip anca körge bir bilgenin beyân kıldı.

(ŞT; 148, 169/9)

Yüzimdin kan revân boldı ak tonum bar erdi barça yeri kızıl kan boldı andın song kaytıp körnüş hânedin çıkıp bara erdim ulug akamız Hâcî Muhâmmmed Sultân uçrap amân mu sen Temür ne hâling bar tedi vâkıâtını beyân kıldım.

(ŞT; 178, 214/19)

Andın song Türkmenni köp barıp çapdılar her barganda köp olca birlen keldiler aning tamâmını beyân kılsak söz uzak bola turur aning üçün muhtasar kılduk.

(ŞT; 217, 276/4)

binâ (Ar.) kıl-: İnşa etmek, yapmak.

Ögedey Hân Hıtâyını musahhar kılıp kaytkandın song târîh altı yüz takı ottuz üçde ve biçin yılında Çoçi Hânning Oğlu Batu Hân ve özining oğlu Küyük ve Toluy Hânning oğlu Mengü ve Çgatay Hânning oğlanlarını Urus ve Çerkez ve Bulgar ve Turân Başkırd takı özge vilâyetlerini feth kılmak üçün yiberdi takı özi Kara Kurumda Hıtâyda keltürgen üstâtlarını ve nakkâşlarını aldığa keltürüp yahşı öyler ve köşkler yasatdı ve barça şehzâdeler ve begler ol köşkler etrâfında özleri üçün öyler binâ kıldılar.

(ŞT; 116, 122/2)

bir kıl-: Birleştirmek.

Vezîrge baralı takı küçümüzni bir kılalı yığın bir yerde bolsun tep.

(ŞT; 181, 221/10)

cem (Ar.) kıl-: Bir araya getirmek.

Oguz Hân temâm Mogol ve Tatar elining leşkerini cem kılıp Talas ve Sayramga keldi ve Taşkend ve Semerkand ve Buhârâ pâdişâhları saff tartıp uruşabilmediler.

(ŞT; 49, 20/8)

Mogol ermes munlarning barçası bir yerge cem kılğıl tep hükm kıldı.

(ŞT; 57, 35/4)

Hân-ı kişveristân Mogol elining muhâlefetidin fârig bolgandın song Mogolning barçalarını bir yerge cem kılıp aytdı kim Hıtây pâdişâhı Altan Hân mening atalarım agalarımga yaman işler kılğan erdi.

(ŞT; 86, 78/1)

Artındın Edigey Mangıt keldi aytdı kim Urus Hân leşker cem kılıp bu tarafga müteveccih boldı tep.

(ŞT; 128, 140/20)

Ol vaktı Şeyh Hasan Calâyir ki anga Şeyh Hasan Büzurg derler Rûmnıng hâkimi erdi ol Mûsâ Hânning hân bolğanın eşitip Muhammed bin Yol Kutluk bin Temür bin Anbarçı bin Mengü bin Hülegü Hânı hân kılıp rûmdın ve Gürcidin leşker-i âzîm cem kılıp İrân tarafıge müteveccih boldı kelip Tebrîz üstinde Mûsâ Hân birlen uruşup gâlib keldi Alî Oyirat ki Oyirat halkıning uluğı erdi öldi.

(ŞT; 130-131, 143/18)

Ol vaktı Şeyh Alî bin Emîr Alî Kuşçı ki Horâsân hâkimi erdi bu haberni eşitip Horâsânda olturgan tamâm Mogolnı cem kılıp Bestâm bardılar.

(ŞT; 131, 144/3)

Süleymân bin Muhâmmmed bin Senge bin Yaşmut bin Hülegü Hânı hân kıldılar takı Satı-Bek Hatunnı anıng nikâhıga kızgürdi bir neçe vaktı song Şeyh Hasan-ı Büzürg Emîr Şeyh Hasan-ı Kûçekdin rûy-gerdân bolup Bagdâd bardı takı Cihân Temür bin Alafreng bin Gencaytu bin Abaka Hân bin Hülegü Hânı hân kıldı takı leşker cem kılıp kelip Şeyh Hasan-ı Kûçek Saldur birlen mukâtele kıldı.

(ŞT; 131, 144/19)

Kırk keçe kündüz sakladı ve bu kırk keçe küzdüzde bir dem ıyşdın ferâgatdın hâlî bolmadılar andın song leşker cem kılmakga togaçılar etrâfıga yiberdi.

(ŞT; 133-134, 148/1)

Toktagu Hân bin Mengü Temür Hân anıng zulmındın kaçıp ketdi takı bir neçe vaktı song köp leşker cem kılıp kelip Töde Mengü birlen uruşup Töde Mengüning leşkerin basıp Töde Mengüni öltürüp özi pâdişâh boldı ve köp yurtlarını alıp ata ve agasının düstûrı birlen amel kılıp âhirü'l-emrde dârü'l-fenâdın dârü'l-bekâga ketdi.

(ŞT; 135, 149/17)

El-kıssa Berdibeg Hân kelmesdin burun Cânıbek Hân harâb boldı takı halknı cem kılıp gâibâne Berdibeg Hânı veliyyü'l-ahd kıldı ve köp pend u nasihatlar aytdı takı târih yetti yüz ellig sekkizde hakk rahmetige vâsıl boldı.

(ŞT; 136, 151/3)

cezm (Ar.) kıl-: Kararlılık göstermek.

Özining yakında ölerin cezm kılıp erdi nâgâh Hân haste boldı.

(ŞT; 112, 117/10)

çâk (Far.) kıl-: Yırtmak, parçalamak.

Âhir halk aytdılar toningızni kesip köreli anga hem rızâ bolmadı zûr birlen tonını çâk kıldılar takı kördiler ot koyar vakt ötüp turur dâg kıldılar fâide kılmadı hakk rahmetige ketdi.

(ŞT; 174, 209/3)

çâre (Far.) kıl-: Yardım etmek.

Hudây ta'âlâ emrine heç çâre kılıp bolsam bir kişidin sormadı bu söz râst mu turur veyâ yalğan mu turur tep.

(ŞT; 192, 237/5)

çep (Far.) kıl(l)-: Hata etmek.

Anda Kürel Nemiş Urusning pâdişâhları yığılıp çep kılıp ve or kazdılar.

(ŞT; 138, 155/1)

Arab Muhâmmmed Hân aldığa barıp or kazdı ve çep kıldı.

(ŞT; 189, 232/21)

Urus piyâde bizning halk atlı ılgap ekki ferseng yeri yüzinde kelip yana or kazdılar çep kıldılar.

(ŞT; 189, 233/2)

Ürgenç suyu kurup çöl bolup erdi aning üçün Habeş Tük kalasının rû-be-rûyında Amu suyının lebinde çep kılıp ve or kazıp oturup erdi.

(ŞT; 201, 251/13)

Türkmen miltık yetmes dey yerge kelip tüşdi takı çep kıldı altı kün uruştuk.

(ŞT; 205, 257/8)

Ammâ Hân Hivâkga dâhil bolmasdın burun ol Hivâkdın köp Türkmenler köçüp Tecen tegan yerge barıp barıp çep kılıp oturur erdiler.

(ŞT; 215, 272/19)

dâg (Far.) kıl-: Vücuda damga vurmak, dağlamak.

Âhir halk aytdılar tonıngızni kesip köreli anga hem rızâ bolmadı zûr birlen tonını çâk kıldılar takı kördiler ot koyar vakt ötüp turur dâg kıldılar fâide kılmağı hakk rahmetige ketdi.

(ŞT; 174, 209/3)

dâhil (Ar.) kıl-: Dâhil etmek.

Uygur Naymannı öltür özge Özbekke dâhil kılmakçı bolmang tep.

(ŞT; 202, 253/4)

dahl (Ar.) kıl-: Karışmak, girmek.

Hân hem anlarga inâyet kılıp öziğe ve mâlığa dahl kılmağı andın song atlanıpın Estaş teger kalağa keldiler.

(ŞT; 97, 93/20)

Aminek Hânning oğlanları Arkadın Ürgenç kelgendin song Türkmenning raittetçılığın kabûl kılğanığa dahl kılmağı kabûl kılmaganını çaparlar erkendür.

(ŞT; 178, 215/13)

Ol hem Hivâkning amelât u mahsûlâtığa heç dahl kılmağı burungı dek Türkmen kolında turdı.

(ŞT; 212, 267/8)

darhan kıl-: Ayrıcalıklı bir kişiye verilen unvan, ayrıcalık tanımak.

Kürdiş keldiler takı Hızr elining adaklısının yahşıların çakırtıp aytdılar yurt algalı baramız eger meded berseng Tengri ta'âlâ yurtını bizge berse seni darhan kılalı ve sol yakda orun bereli yahşısnıgını nöker kılalı.

(ŞT; 162, 190/21)

daruga (Moğ.) kıl-: Vali yapmak.

Kaçıp ve busıp kalgan halk ekin tiki ekip olturung tep ve Barmas tegenni alarga daruga kıldı takı özi Merdin atlanıp Nişâbur tarafıge revân boldı.

(ŞT; 109, 112/7)

Hân hem şehрге kirip Sultân Celâle'd-dinning on ekki ming kişisini öltürdi takı şehir halkının günâhını bağışlap Melik Ebûbekir tegenni hâkim kılıp öz mülâzımlarından Mengütey teger Mogolnı daruga kılıp özi atası tarafıge müteveccih boldı.

(ŞT; 110, 113/15)

Hân hem Hıtâyga keli cemî vilâyetlerni musahhar kılıp Mahmûd Yalavaçnı anda daruga kılıp kaytdı ol vaktde Toluy Hân haste boldı takı öldi.

(ŞT; 115, 121/21)

davâ (Ar.) kıl-: İddia etmek.

Kayıp leşkerge kelgende bir kişi tanıp davâ kılıp Sultânga yükündi ol kişi yurdın tapdım tep aydı Sultân tevening cihazındın asturup öltürtdi.

(ŞT; 175, 209/21)

davet (Ar.) kıl-: Davet etmek.

Oguz Hân elning barçasın müsülmânlıkga davet kıldı.

(ŞT; 47, 17/10)

def (Ar.) kıl-: Def etmek, önlemek.

Çingiz Hândın song bazı yerlerde fitneler peydâ bolup erdi barçasın def kılıp Sultân Celâle'd-dîn defî üçün Çormagun-Bek ve Aytmasnı tümen kişi birlen Îrânga yiberdi.

(ŞT; 114, 120/10)

derd (Far.) kıl-: Dert etmek.

Atga minip yörüse derd kılur erdi takı yörübilmes erdi.

(ŞT; 182, 222/21)

dest-dırâzlık (Far.) kıl-: El uzatmak, zulm etmek.

Kırgız vilâyetga keldiler anda olturgan eller müsâfir tep dest-dırâzlık kıla başladılar.

(ŞT; 65, 46/11)

dest-gîr (Far.) kıl-: Destek olmak.

Âhir Mogollar orta yerge yakın erdi kim dest-gîr kılgaylar zarûrdın deryâga tüşüp ötüp yörüy berdi.

(ŞT; 104, 104/3)

destmâye (Far.) kıl-: Sermaye, kazanç etmek.

Hân ol kişiğe beş yüz altun berdi destmâye kıl tep.

(ŞT; 117, 124/13)

dostlık (Far.) kıl-: Dostluk, arkadaşlık etmek.

Elbars Sultân aning kızın aldı ol yalğançı dünyâ dostlık kılıp ayyâr sipâhi-gerlikning bazı kâidelerindin vukûfı bar erdi.

(ŞT; 197, 244/6)

elçi kıl-: Elçi yapmak.

Tört min yılga yakın o yurtda olturgandın song Cingiz Hân Mogol eline pâdişâh bolup özge ellerni hem bakındurup Barulas Kubilay Noyan tegenni elçi kılıp manga bakın tep Karluk eline yiberdi.

(ŞT; 59, 38/1)

Cingiz Hân Böre tegenni elçi kılıp manga bakınsun tep Kırız eline yiberdi.

(ŞT; 61, 41/19)

Andın song Kula suydın köçüp Kolga-naur teger suga kelip ferâgat olturdular takı İldürgin urukındın Aekaycun Bahâdurnı elçi kılıp Kereyit Ong Hânga yiberdi.

(ŞT; 82, 71/1)

Cingiz Hân Altay birlen Töremişni elçi kılıp Kırızga yiberdi manga bakınsunlar tep.

(ŞT; 85, 76/12)

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkının arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Cingiz Hân Çakar H'âce teger nökerini elçi kılıp Altan Hânga yiberdi takı aytdı kim Hudây cavid yer yüzining pâdişâhnı manga berip turur mening âvâzım âlem halkıga yayılıp turur.

(ŞT; 87, 78/9)

Çingiz Hân Mahmûd Yalavaç tegenni Sultân Muhammed H'ârezmşâhga elçi kılıp eytıp yiberdi kim Hudây ta'âlâ maşrıkdın tâ sening vilâyetinggeçe manga berip turur.

(ŞT; 91, 84/17)

Çingiz Hân üç kişisini Sultân Muhâmmedge elöi kıldı.

(ŞT; 92, 86/19)

Hasan Hâcı tegen bi müsülmân nökeri bar erdi anı Sıgnakga elçi kıldı yiberdi aytdı kim barıp halkga nasihat kıl kelip meni körüp kalanı manha berip manga itâat kılsunlar.

(ŞT; 96-97, 93/9)

Çoçi Hân munı eşitip Çin Temür tegen nökerini Hocend halkıga elçi kılıp yiberdi.

(ŞT; 97, 94/4)

Herâtga yakın yetgendi song Zenbûr atlıg nökerini elçi kılıp Herâtning ekâbir ü eşrâflarına aytıp yiberdi kim bizge el bolung tâ özüngiz ölüp oğlan uşaklarıngız esîr olca bolmagay.

(ŞT; 109, 112/16)

Sebeb ol kim Abdullâh Hânning âvâzesin eşitip Rûm pâdişâhın Piyâle Pâdişâh tegenni elçi kılıp yiberdi.

(ŞT; 180, 218/16)

emgek kıl-: Dert, sıkıntı, eziyet etmek.

Nûr Muhâmmed Hân kelip Mervni aldı özining cân tartı emgek kılğan Özbek halkını kırdı.

(ŞT; 172, 205/5)

İndi Bay aytuptur emgek kılğan bir karı kulung-men.

(ŞT; 177, 214/1)

emr (Ar.) kıl-: Buyurmak, emretmek.

Cebrâ'îl aleyhi's-selâm kelip ayttı Hudây ta'âlâ sening du'ânını kabul kıldı fülân vaktı barça yeryüzindeki halknı suga gark kılmak boldı keme yarasun tep emr kıldı tedi takı kemeni neçük yasarın öğretti.

(ŞT; 42, 7/6)

Ol takı Sayın Hânga emr kıldı atlan tep atlandı.

(ŞT; 138, 154/21)

Siz İsfendiyâr Sultân birlen suvning beri yüzindin yörsengiz manga emr kılsangız oşbu kün ketsem namâz vaktı kat barsam andın arada bir yatıp el içige barur erdim.

(ŞT; 195, 241/18)

eser (Ar.) kıl-: Etki, iz bırakmak, tesir etmek.

Bu söz Hânning könglige eser kılıp yasavulga buyurdı kim men hem kaytıp tüşkendin song bu Tâcıkni alıp kelgen-sen tep.

(ŞT; 126, 137/8)

esîr (Ar.) kıl-: Esir almak.

Müsülmân bolganlarını sıyladı bolmaganlarını çapdı özlerini öltürdi oğlanların esîr kıldı.

(ŞT; 47, 17/11)

İt Barak Hânı öltürüp yurtını alıp müsülmân bolganlarığa tegmey koyup Tengrigе îmân keltürmegенlerin öltürüp ogulların esîr kılıp kaytıp öyige tüşti.

(ŞT; 48, 20/5)

H'ârezm-şâhning Semerkand içinde koygan hanları sansız leşker birlen dervâzedin çıkıp Çingiz Hânning bir pâre leşkeri birlen katıg uruş saldılar kim ol uruşda H'ârezm-şâhlar Mogollarning bir neçesin öltürüp ve bir pâresini esîr kılıp kaytıp Semerkandga kirdiler.

(ŞT; 99, 97/8)

Mogol leşkerindin sekkiz yüz kişi kelip Türkmenlarning mahallesige çapavıl kıldılar ve ekser mahalleni târâc kılıp halkını öltürdi bazıların esîr kıldılar.

(ŞT; 108, 111/2)

Temür Kutluk oğlan Edigeyning sözige amel kılıp kabîlening ak sakalların yığıp aytdı kim sizlerni Temür Bey öltürüp oğlan uşakını esîr kılur tedi.

(ŞT; 129, 142/4)

Hânga bu söz esîr kıldı çerik çakırtıp Melik Eşrefning üstige atlandı.

(ŞT; 136, 150/16)

Ersarı birlen Horâsân Salurı aralaş oturup erdiler şundak çapdılar kim mâlını sürüp yörüy bilmediler oğlan uşakını esîr kıldılar.

(ŞT; 153, 177/1)

fâide (Ar.) kıl-: Yarar sağlamak.

Âhir halk aytdılar toningızni kesip köreli anga hem rızâ bolmadı zûr birlen tonını çâk kıldılar takı kördiler ot koyar vakt ötüp turur dâg kıldılar fâide kılmadı hakk rahmetige ketdi.

(ŞT; 174, 209/3)

Muhâmmед Hüseyн ol vaktда ekki menzil yol ketip erdi heç fâide kılmadı.

(ŞT; 204, 255/16)

Muhâmmmed Hüseyin ol vaktde ekki menzil yol ketip erdi heç fâide kılmağı.

(ŞT; 204, 255/16)

fakîr (Ar.) kıl-: Yoksul, fakir etmek.

Hândın ümmîd özgendin song atlanıp yarım keçede İsfendiyâr Sultân katıga bardım da vâkıâtın aytdım Hân bolmasa yerige siz ohşatsangız fakîr kılayın tedim.

(ŞT; 194, 240/17)

fehm (Ar.) kıl-: Anlamak.

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkının arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

feryâd (Far.) kıl-: Feryat etmek, haykırmak.

Polâd Sultân barçadın ilgeri kaçıp kelip atdın tüşüp Hivâkning dervâzesinde bosaganıng üstine minip turup kulacını yayıp kelür bolsang kel yav şehрге neçük kirer-sin emdi tep feryâd kıla turur ermiş.

(ŞT; 177, 213/4)

fesâd (Ar.) kıl-: Haddini aşmak.

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkının

arasıda meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uyguring pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânning keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehmi kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Hıtây barmaknı ber-taraf kıldı ol vaktı haber keldi kim Merkit Tokta Bekining inisi Kodu üç oğlu birlen kaçıp barıp Nayman yurtında oturup erdi anlar köp fesâtlar kıla turur ermişler tep.

(ŞT; 89, 82/13)

feth (Ar.) kıl:- Fethetmek, ele geçirmek.

Çingiz Hân Otrar kelgende Semerkandning mazbutlığını ve halâyıkning köplikini eşitip oğlanlarını Otrarga tayin kılıp ve noyanlarını Semerkandning serhaddlerige yiberip özi Buhârâga kelip Buhârânı algandın song Semerkand keldi ve oğlanları Otrarnı alıp ve Noyanları serhaddlerini feth kılıp Semerkandda Hân-ı kışveristânning ordusıga koşuldılar.

(ŞT; 99, 97/4)

Ögedey Hân Hıtâyın musahhar kılıp kaytkandın song târîh altı yüz takı ottuz üçde ve biçin yılında Çoçi Hânning Oğlu Batu Hân ve özining oğlu Küyük ve Toluy Hânning oğlu Mengü ve Çgatay Hânning oğlanlarını Urus ve Çerkez ve Bulgar ve Turân Başkırd takı özge vilâyetlerini feth kılmak üçün yiberdi takı özi Kara Kurumda Hıtâyda keltürgen üstâtlarını ve nakkâşlarını aldıga keltürüp yahşı öyler ve köşkler yasatdı ve barça şehzâdeler ve begler ol köşkler etrâfında özlari üçün öyler binâ kıldılar.

(ŞT; 116, 122/2)

Pâdişâh-ı gîtî-sitân Ögedey Hân Hıtâyın feht kılıp ve şehzâdeler hem özge vilâyetlerini feth kılıp ve kelgendin song kalgan etrâf u cevânibga kışı yiberdi aytdı

kim tamâm karındaş ve uruğum kelsünler mening enâmımnı alıp bir neçe kün mening birlen ıyş u işretga meşgûl bolsunlar tep.

(ŞT; 116, 122/18)

fıkr (Ar.) kıl-: Düşünmek.

Bu târîhni bir kişige teklif kılalı tep her çend fıkr kılduk heç münâsib kişi tapmaduk zarûr boldı ol sebebdin özimiz aytduk.

(ŞT; 39, 2/3)

Ol fıkr kılıp arabanı yasadı.

(ŞT; 47, 18/7)

Sultân Muhâmmmed hem fıkr kılmay öltürsün mâlın alsun tep hükm yiberdi.

(ŞT; 92, 87/10)

Andın song Emîrû'l müminin Nâsire'd-dîn Ebu'l-Abbâs halîfe birlen yaman bolup müftîlerdin fetvâ alıp Termiz seyyidlerindin Alîyü'l-mülk tegenni halîfe köterip olarning atların hutbe ve sikkedin çıkardı takı birisi Gâyır Hânning sözine kirip Çingiz Hânning elçisini ve bâzergânlarını fıkr kılmay öltürdi ve takı çendân yaman işler kılıp turur aytsak söz uzak bola turur muhtasar kılındı.

(ŞT; 94, 89/5)

Ol vaktta Hıtây pâdişâhı Altan Hân bu haberni eşitip ümerâlarıdın bir ivekni yüz ming kişi birlen karşı yiberdi yüz ming kişi Toluy Hânga yolukup Toluy Hânning leşkerni az körüp aylanayakını kabadılar ol hâlde Toluy Hân haber-dâr boldı kim iş müşkil bolup turur fıkr kıldı yadaçılarga hükm kıldı yada kılınglar tep yadaçılar üç keçe kündüz yada kıldılar.

(ŞT; 115, 121/7)

Sultân Gâzî Sultân inisining ölgenin eşitgeç heç kişige kengeşmey fıkr kılmay karındaş açığaga çıdaybilmey şol sâat öyinde yatgan kayınagası Alî Sultânı tutup öltürdi.

(ŞT; 159, 186/12)

Elbars Sultân beş altı kişi birlen kırğa çıkıp ketdi emdi ve fıkr kıla-sız.

(ŞT; 193, 239/14)

Bir sâat fıkr kılıp turdılar da men bu işni kılabilmen koy Ebû'l-gâzî tediler.

(ŞT; 194, 240/16)

galat (Ar.) kıl-: Yanlış yapmak.

Her nûshaga ôtkezgen sayın bir neçe sözni galat kıla kıla temâm târîhlerning üçde birin belki yâ yarımını galat kılıp tururlar.

(ŞT; 58, 35/19)

gâlib (Ar.) kıl-: Üstün kılmak.

Hudây ta'âlâ Oguz Hânnı galîb kıldı Kara Hân kaçtı amma uruşda Kara Hânning başıga ok tegdi ve kimning atganın bilmediler.

(ŞT; 47, 17/7)

Hudây ta'âlâ Oguz Hânnı galîb kıldı Kara Hân kaçtı amma uruşda Kara Hânning başıga ok tegdi ve kimning atganın bilmediler.

(ŞT; 47, 17/7)

gâret (Ar.) kıl-: Baskın yapmak.

Ol seferde hân ol memleketlerning barçasını gâret kılıp kaytıpn Kara Kurum ketdi.

(ŞT; 133, 147/15)

gark (Ar.) kıl-: Boğmak, batırmak.

Cebrâ'il aleyhi's-selâm kelip ayttı Hudây ta'âlâ sening du'ânnı kabul kıldı fûlân vaktde barça yeryüzindeki halknı suga gark kılmak boldı keme yasarın tep emr kıldı tedi takı kemeni neçük yasarın öğretti.

(ŞT; 42, 7/6)

gerden-keşlik (Far.) kıl-: İnat etmek.

Ol sebedin Toktamış Hânga gerden-keşlik kılur erdi.

(ŞT; 129, 141/4)

geşt (Far.) kıl-: Gezmek, seyretmek.

Taş Temür hem âlemni geşt kılıp güzeri Mogol yurtıga tüşti nâgâh bir hamlege kelip bu hamle kimning mahallesi turur tep sordı erse Şîre Ogulning mahallesi turur tediler.

(ŞT; 125-126, 136/6)

gıybet (Ar.) kıl-: Gıybet etmek.

Bir kün vakt tapıp Sekkâkîdin gıybet kıldı bendlep zindânga saldurdı âhir şol zindânda öldi.

(ŞT; 121, 129/18)

gûşış (Far.) kıl-: Çabalamak.

İslâmning şöhetige gûşiş kıldı ve küfr-pînhân boldı buthânelerni otga yakdı anıng sebebdin İrânning cemî Mogolı dîn-i İslâmga müşerref boldı.

(ŞT; 130, 143/4)

gümân (Far.) kıl-: Şüphelenmek.

Keçeler yörügende bir yerde kim el bar bolgay tep gümân kılssa anda bülend-âvâz birlen çarlar erdi.

(ŞT; 157, 183/10)

Gümân kıla turgan ak sakallarıga barçaları itirâz kıldılar.

(ŞT; 210, 264/6)

Hân başlık tamâm halk gümân kıldılar.

(ŞT; 220, 280/5)

günâh (Far.) iş kıl-: Günah işlemek.

Kaçan Hân eşikine kelse heç kişi men kılmagay özi kirgey ve özi çıkgay eger günâh iş kılssa tokkuzgaça sormagaylar.

(ŞT; 69, 52/8)

günâh (Far.) kıl-: Günah işlemek.

Biz anıng barçasın hattga yazsak söz uzak bola turur takı aytdı men sendin el ve mâl tilemey-men ve günâh kılğanım yok.

(ŞT; 82, 71/6)

Hatun hem anga âşık erdi bir kün Yakûb Şâh bir günâh kıldı anıng üçün Şeyh Hasan anı zindânga saldı.

(ŞT; 131, 145/6)

güvâh (Far.) kıl-: Şahit, tanık etmek.

Ol vaktta teveci beş altı ming öylik bar erdi şol küni Hudây ta'âlânı güvâh kılıp ant içip-men ölgünçe kişi öyüne tüşmeyin eger bilsem nökerlerimni hem tüşürmeyin tep.

(ŞT; 178, 215/5)

haber (Ar.) kıl-: Haber etmek, söylemek.

Arabada turgan eslihalarnı körüp kaytıp kelip Hânga haber kıldı.

(ŞT; 119, 127/11)

Bu nemine erken tep yakın kelip körse çüb-târ tonning etegi erkenin bildi takı yörüyüp kelip Dîn Muhâmmmed Sultânga haber kıldı.

(ŞT; 159, 186/4)

Bedîr Hân atlanıp Bestâm keldi anda aytdılar kim Alî Sultân az kişi birlen kelip Esterâbâdda Türkmendin berât kılıp yatur her nökeri bir Türkmengning eşikide Sultân katında heç kişi yok tep ılgap Esterâbâd keldi Kızılbaşning karasını körüp Sultânga haber kıldılar.

(ŞT; 173, 206/19)

Elbars Sultânning koygan kişileri keyinidin barıp haber kılıp turur eşitkeç atlanıp Hivâkga kelip kirdi Hân ol vaktı Rîş-Taban-Atada erkendür Hân katında şol küni kavga uruşgu dek kişidin ottuz kişi bar erkendür.

(ŞT; 193, 238/10)

İsfendiyâr Sultânning nökerlerindin bir Nayman yigiti mening keçe barıp sözleşip kaytganımnı bilip barıp Habeş Sultânga haber kıldı.

(ŞT; 194, 240/21)

Andın song İsfendiyâr Hân Amu suyu içindin ötüp bizning keyinimizdin kele turgan elning bir kişisi Hâce Kölinde yavnı körüp elge haber kılıptı.

(ŞT; 206, 257/19)

El çapıp mal alıp keleturganda mâl egesi yortaguldın ilgeri kelip İsfendiyâr haber kılıptı.

(ŞT; 207, 259/21)

Kend halkına haber kıl at birle aluşur-miz dedim Seyyid birlen koşulup öyining eşikine keldim.

(ŞT; 209, 262/4)

Andın song tanıdı takı etrâfda olturgan ellerge haber kıldı.

(ŞT; 211, 266/2)

Ol vaktı bu haberni eşitip Hân Hezâresb kelip Buhârâga ketdi bolgay tep tep Yâdigâr Inaknı Abdü'l-azîz Hânga elçi yiberdiler barıp haber kılğıl gâfil bolmasunlar.

(ŞT; 217, 276/10)

Emdi pâdişâh-siz öltürsengiz de siz bilür-siz ve tırgüzsengiz de siz bilür-siz bir bir günâh-kâr kul-miz tep Ürgençdin alğan mâlların aldıga alıp salıp sadak ve kılıçların boyınlarıga asıp kelip Hânning ayaklarıga yıkılıp ant içip ve şart kılıp indiler kim bu kündin bu yakga sizge ve sizning yurtungızga yamanlık kılmalıng bu Kalmakdın ve özge halkdın her kim yamanlık kılayın tese küçimiz yetse men eteling küçimiz yetmese haber kılalı tediler.

(ŞT; 218, 277/10)

Abdü'l-azîz Hân ve Kâsım Hân eşitip Buhârâdın atlanıp Kökerdlikke kelip kaçgundın haber alıp rû-be-rûy bolurga tâkat kılabilmey kaytıp kaçıp atların koyup azukın ve at yem<is>in taşlap aç bolur yörüp minnet ü meşakkat birlen Buhârâga barıp turur andın song şol yılı Kermine üstige bardılar takı Kermineni yahşı çapıp kalanı alıp târâc kılıp olca ve esîr kılıp deryânıg köprüsindin ötüp tüşdiler.

(ŞT; 219, 279/11)

hâkim (Ar.) kıl-: Hükmetmek.

Hasan Hâcınıg oğlını Sıgnakga hâkim kıldılar andın song Çoçi Hân atlanıp Özkend keldi.

(ŞT; 97, 93/18)

Özge halkning kanın bağışlap barçasını kaladın taşkarı çıkarıp mâllarnı talap Alî Hoca Gacduvanini hâkim kıldı.

(ŞT; 97, 94/10)

Kördi kim Çingiz Hân Temür Melikning oğlını Hocendge hâkim kılıp turur.

(ŞT; 98-99, 96/11)

Anı Ürgençde hâkim kılıp erdi.

(ŞT; 100, 98/8)

Ol zamânda Sultân Muhâmmmed Macirü'l-mülk tegenni Mervga hâkim kılıp erdi.

(ŞT; 106, 108/11)

Macirü'l-mülkning amekisindin bir günâh sâdır boldı erse ol sebebdin Sultân Muhâmmmed Macirü'l-mülkni Mervning hâkimlikidin çıkarıp Behâü'l-mülk tegenni Mervga hâkim kıldı.

(ŞT; 106-107, 108/12)

Mogollar Serahsning şeyhü'l-islâmınıSerahsda hâkim kılıp erdi.

(ŞT; 107, 109/18)

Mervnin ekâbirlerindin Emîr Ziyâe'd-dîn tegen bar erdi anı Mervde hâkim kıldı.

(ŞT; 109, 112/5)

Ol vaktde Sultân Muhâmmmed Celâle'd-dîn Melik Şemse'd-dîn Muhammed tegenni Herâtda hâkim kılıp yüz ming kişi anga tayin kılıp ketip erdi.

(ŞT; 109, 112/18)

Hân hem şehрге kirip Sultân Celâle'd-dîning on ekki ming kişisini öltürdi takı şehir halkının günâhını bağışlap Melik Ebûbekir tegenni hâkim kılıp öz mülâzımlarından Mengütey tegin Mogolnı daruga kılıp özi atası tarafıge müteveccih boldı.

(ŞT; 110, 113/15)

Melik Mübârie'd-dîn tegenni hâkim kıldılar.

(ŞT; 110, 114/6)

Güyük Hân bin Ögedey Hân ölgendin song Mengü Hân bin Toluy Hân hân boldı takı Oyirat halkıdın Argun Aka tegenni Horâsânga hâkim kılıp yiberdi.

(ŞT; 129-130, 142/8)

Oğlu Berdibekni anda hâkim kıldı.

(ŞT; 136, 150/19)

Berdibeg Hânı Azerbaycânga hâkim kılıp erdi.

(ŞT; 136, 151/2)

hamîr (Ar.) kıl-: Hamur etmek.

Andın song Hudây ta'âlâ kudret kolı birlen ol tofraknı hamîr kılıp âdemning suretin yasap ottuz tokkuz kün Mekke birlen Tâyifning arasında koydı.

(ŞT; 41, 5/3)

hamle (Ar.) kıl-: Saldırmak.

Sultân Celâle'd-dîn kışkırdı kim Mogollar hîle kılıp tururlar korukmang andın song köngüllerin berkitip bir mertebe hamle kıldılar takı Mogolları orta yerge aldılar âhirü'l-emr tâkat kılıp turabilmediler kaçdılar.

(ŞT; 103, 103/2)

hân (Far.) kıl-: Bey etmek.

Dutumin Hân ölgendin sing oğlu Kaydu Hânı hân kıldılar.

(ŞT; 74, 58/16)

Ulug oğlu Baysunkurnı hân kıldılar.

(ŞT; 74, 59/7)

Tümene Hân ölgendin song oğlu Kabulnı hân kıldılar.

(ŞT; 75, 60/16)

Yesügey Bahâdur yine atlanıp barıp Erke Kara birlen uruşup anı öltürüp Ong Hânı hân kılıp kaytdı andın song Ong Hân ulug hân boldı.

(ŞT; 80, 69/1)

Bazılar Mingrak ve İmil tep tururlar ammâ Ögedeyning velîyyü'l-ahdı Şiremün tegan nebîresi erdi velî Töregene hatuning oğlanları atasının fermânıga muhâlefet kılıp Güyük Hânı hân kılıp atasının mesnedide olturtdılar.

(ŞT; 118, 125/9)

Batu Mengü Hânı körgeç şâhzâdelerga ve noyanlarga ve ümerâlarga aytdı hânlıkga Mengü Hânı münâsib körer men sizler ne ayta-siz tedi erse barça halk kabûl kılıp münâsib turur tediler ve takı hân kıldılar aytdı kim kelür yıl mevzi-i Kelürende tamâm halk cemî bolup yangıdın Mengü Hânı hân köringler.

(ŞT; 119, 126/18)

Batu ölgendin song Mengü Kaan Batu Hânning oğlu Sertâk oğlanı hân kıldı ol henüz hânlık mesnedinde olturmasdın burun vefât taptı andın song aning inisi Ulakçını hân kıldılar.

(ŞT; 121, 129/10)

Ulakçı hem az müddet de vefât tapdı andın song Mengü Kaan Börke Hân bin Çoçi Hânı hân kıldı.

(ŞT; 121, 129/10)

El-kıssa Emîr kazgan Dânişmendce Hân bin Kaydu Hân bin Tayşı bin Ögedey Hân bin Çingiz Hânı hân kıldı.

(ŞT; 123, 132/15)

Ekki yoldın song anı öltürdi andın song Bayân Kulı Hân bin Surgu bin Duyçehen bin Barak bin Yesüntü bin Mötüken bin Çagatay Hân bin Çingiz Hânı hân kıldılar.

(ŞT; 123, 132/17)

Emîr Kazgan ölgendin song oğlu Abdullâh Bayan Kulı Hânning hatunıga âşık boldı takı Bayan Kulı Hânı bî-günâh öltürdi de Temür Şâh bin Yesün Temür bin Ebugen bin Duyçehen bin Barak Hân bin Mötüken bin Çagataynı hân kıldılar.

(ŞT; 123, 132/19)

Emîr Abdullâh ölgendin song aning birâder-zâdesi Emîr Hüseyin bin Beslay bin Emîr Kazgan Tutıb Adil Sultân bin Muhammed Pulâd bin Köncek Duyçehen bin Barak Hân bin Yesüntü bin Mötüken bin çagatay Hânı hân kıldılar.

(ŞT; 123, 133/1)

Vaktî ki Emîr Temür Emîr Hüseyning kastıga atlatganda Emîr Hüseyin Hândın bed-gümân bolup kolın ayagın baglap deryâga taşlap öltürdi takı adın song Kabûl Sultân bin Durçı bin Elçigedey bin Duyçehenni hân kıldı.

(ŞT; 123, 133/4)

Andın song Emîr Temür Soyurgatmış Hân bin Dânişmendçe Hân bin Kaydu bin Tayşı bin Ögedey Hân bin Çingiz Hânı hân kıldı.

(ŞT; 124, 133/9)

Soyurgatmış Hân hakk rahmetige ketkendin song anıng oğlu Mahmûd Sultânı atası ornıda hân kıldılar.

(ŞT; 124, 133/10)

Soyurgatmış Hânning yalğançı saltanatıdın yegirmi ekki yıl ötkendin song Hân hakk rahmetige ketdi andın song anıng oğlu Sultân Mahmûd Hânı hân kıldılar.

(ŞT; 124, 134/6)

Ol Hızır Hâcenı keltürüp atasıning ornıga hân kıldılar.

(ŞT; 128, 140/12)

Alî Oyirat ki Bagdâd hâkimi erdi Mûsâ bin Alî bin Baydu bin Taragay bin Hülegü Hânı hân kıldılar.

(ŞT; 130, 143/15)

Ol vaktıda Şeyh Hasan Calâyir ki anga Şeyh Hasan Büzurg derler Rûmnıng hâkimi erdi ol Mûsâ Hânning hân bolğanın eşitip Muhammed bin Yol Kutluk bin Temür bin Anbarçı bin Mengü bin Hülegü Hânı hân kılıp rûmdın ve Gürcidin leşker-i âzîm cem kılıp İrân tarafige müteveccih boldı kelip Tebrîz üstinde Mûsâ Hân birlen uruşup gâlib keldi Alî Oyirat ki Oyirat halkıning ulugı erdi öldi.

(ŞT; 130-131, 143/18)

Çingiz Hânning inisi Çoçi Kasarın neslindin Togay Temür teger Mâzenderânda hâkim erdi anı keltürüp hân kıldılar.

(ŞT; 131, 144/5)

Süleymân bin Muhâmmmed bin Senge bin Yaşmut bin Hülegü Hânı hân kıldılar takı Satı-Bek Hatunnı anıng nikâhıga kızgürdi bir neçe vaktın song Şeyh Hasan-ı Büzürg Emîr Şeyh Hasan-ı Kûçekdin rûy-gerdân bolup Bagdâd bardı takı Cihân Temür bin Alafreng bin Gencaytu bin Abaka Hân bin Hülegü Hânı hân kıldı takı leşker cem kılıp kelip Şeyh Hasan-ı Kûçek Saldur birlen mukâtele kıldı.

(ŞT; 131, 144/19)

Agasıning ornında olturdı Hülegü Hân neslindin Anuşîrvân tegenni hân kıldı.

(ŞT; 132, 145/11)

Özbek Hân ölgendin song Cânıbek Hânı hân kıldılar bu Cânıbek Hân aceb müsülmân pâdişâh erdi.

(ŞT; 135, 150/7)

Üç kün azâ tutdılar azâdın song tamâm şehzâdeler ve ümerâlar Berdibek Hânı hân kıldılar.

(ŞT; 136, 151/8)

İş Sultânning hâtırı üçün akası Dostnı hân kıldılar.

(ŞT; 167, 198/10)

El-kıssa Buhârâning begleri Nâdir Muhammed Hân birlen yaman bolup Nâdir Muhammed Hânı Buhârâdın kovalap yiberdiler ve Nâdir Muhammed Hânning ulug oğlu Abdü'l-azîz Hânı Buhârâğa hân kıldılar.

(ŞT; 214, 271/16)

hânlık (Far.) kıl-: Hükümdarlık yapmak.

On yetti yıl hânlık kılıp atasının keynidin ketdi.

(ŞT; 130, 142/16)

harâb (Ar.) kıl-: Yıkmaq.

Sultân Muhâmmedning pâdişâhlıkı yegirmi yıl erdi andın sing Nahcevan ve Azerbaycan vilâyetini alıp harâb kılıp andın Şirvânga barıp Şamakıdın on gacarcı alıp birisin öltürüp özgesin aytdılar kim bizni yahşı yol birlen başlamasangız yoldaşına ne kılsak sizge hem anı kılur-miz tep anlarga başlatıp Derbend yolıdın ötip yörüdiler.

(ŞT; 106, 107/8)

Toluy Hân Nişâburnı harân kılğandın song Herât üstige yörüdi.

(ŞT; 109, 112/14)

Herât kalasını harâb kılıp yer birlen yeksân kıldılar.

(ŞT; 110, 114/14)

Hân bu haberni eşitkeç oğlanlarını ve beglerini çakırtıp kengeş kıldı takı Çagatay Hânı Keç ve Makran tarafıge yiberdi tâ Sultân Celâle'd-dînni tapıp kolga katkay ve Ögedeyni Gaznîn tarafıge yiberdi kim Sultân Mahmud Sebük Teginning yurtını harâb kılğay.

(ŞT; 111, 114/20)

Çagatay Hân takı Mekran barıp ol yurtlarını harâb kılıp halkını olca ve esîr kılıp Sultân Celâle'd-dîndin heç haber tapmay Buhârâ ve Taşkend ve Semerkand tarafıge kaytdı.

(ŞT; 111, 115/5)

Çingiz Hân vilâyetin talap harâb kıldı nusret birlen kaytıp ordasıga keldi.

(ŞT; 112, 117/4)

Elbars Hân vezîrni özi alıp Ürgençni Bulgarga berip turur andın song Aminek Hânning oğlanları Hîvak ve Hazâresbni köp çapup harâb kılğanıga kızılbaş korkup kaçıp turur andın song Hîvak ve Hezâresb ve Kâtnı alıp Horâsânga atlanıp çapıp turur.

(ŞT; 149-150, 171/17)

harc (Ar.) kıl-: Harcamak.

Ol kişiğe beş yüz altûnnı alıp kelip harc kıldı takı yana dest-mâyen yok tep keldi.

(ŞT; 117, 124/14)

Hân yana beş yüz altun berdi az vakt ötkendin song yana dest-mâyen yok tep keldi erse halk aytdılar pâdişânım bu kişiğe neçe katla altûn bersengiz harc kılaturur bermegeningiz yahşırak turur.

(ŞT; 117, 124/16)

Hân sordı kim neçük harc kıla turur aytdılar altûnnı vilâyetining halkıga satıp tûlını yemek ve içmek ve keymekge harc kılaturur.

(ŞT; 117, 124/17)

havâle (Ar.) kıl-: Yollamak.

Anıng üçün insanıng ervâhını almaklıkni Azrâ'îlga havâle kıldı.

(ŞT; 41, 5/1)

Eger her işi bolsa halk anı ümerâ-yı tûmenge ümerâ-tı tûmen ümerâ-yı hezârege ümerâ-yı hezâre ümerâ-yı sadaga ümerâ-yı sada ümerâ-yı dehçega havâle kılsun tedi ve takı hükm kıldı kim er ve hatun bizdin tâ ignegeçe saklasun ve takı her türlüğ silâh kim uruş künide derkâr bolup bir kemsiz saklasunlar.

(ŞT; 113, 118/18)

Ol beş kişini tayin kılsun her nemerse hazinede bolsa alıp barsun bolmaganını özge yerdin alıp barsun kıymetini dîvândın havâle kılsun.

(ŞT; 175, 210/16)

Hânım aytur megecinning erikabandur tepdi takı çûb-malnı köterip havâle kılğanda turup kaçaberdi.

(ŞT; 177, 213/12)

Urus munıng söznine firifte bolup Türmenistanı başçı kılıp ming kişi Ürgençning Mirzâdervâzesidin kirip evvel dükkânda turgan bir kassabga uçrap nâyzâni havâle kılıp turur.

(ŞT; 198-199, 247/3)

havz (Ar.) kıl-: Havuz inşa etmek.

Bulgarıdın toksan tokkuz havz kıldurdı.

(ŞT; 51, 24/2)

hayâl (Ar.) kıl-: Hayal etmek.

Bu söz Çingiz Hânga yakmadı aytdı kim bu kişi andag hayâl kılur kim bu nemerse keltürüp turur kim biz körmegey-miz ve bizde yok turur.

(ŞT; 92, 86/10)

Halk andag hayâl kıldılar kim Çingiz Hân Sultân Celâle'd-dîn birlen heç rû-be-rû bolabilmegey.

(ŞT; 110, 114/3)

Bu hatun hayâl kıldı kim anı bu hatun birlen işi bar tep zindânga salgan.

(ŞT; 131-132, 145/7)

Çagatayning kara yamanı Ebû Saîd Mirzâning kelürige tâb keltürmey kaçdı tep hayâl kıldı takı şol küni ok buzulup kelmekni Ebû Saîd Mirzâ tarafıge ihtiyâr kıldılar.

(ŞT; 142-143, 161/18)

Anlar ant içip aytdılar bizge her neçe yılda her kim Horâsânda pâdişâh bolsa andın daruga kelür biz munı hem şundag hayâl kıla turur-miz.

(ŞT; 147, 167/17)

Kassâb anı bir sipâhining kulı hayâl kılıp ne pok yey-sen küs-keş Ermeni tepdür gafillik bu nihâyetde.

(ŞT; 199, 247/6)

Aytdılar kim sen kerrenâyını tarta turgıl ol yav tevelerni yasav hayâl etip bizlerni irevil hayâl kılsun tediler.

(ŞT; 220, 280/16)

hayr (Ar.) kıl-: İyilik yapmak.

Anda anam aytdı oglum atan gölgendin song bir tâlib-i ilmni ogul okundum tâ sanga
duâ-yı hayr kılgay tep.

(ŞT; 209-210, 263/12)

hâzır (Ar.) kıl-: Hazır etmek, hazırlamak.

Çingiz Hân atlanıp ıyd-gâhda bardı takı cemî halâyıknı hâzır kıldı ve minberge çıkdı
ve takı müsülmânların aybnı ayta başladı.

(ŞT; 95, 91/11)

hem-râh (Far.) kıl-: Yol arkadaşlığı etmek.

Ol şehring yigitleri özi birlen hem-râh kılıp alıp ketdi ve karılarına ruhsat berdi takı
ol yerdin atlanıp Nurga keldi.

(ŞT; 94, 90/8)

hemrâhlık (Far.) kıl-: Yol arkadaşlığı etmek.

Anlarga aytdım kaçmakga sizler hemrânlık kılıng.

(ŞT; 208, 261/9)

heves (Ar.) kıl-: Arzu, heves etmek.

Mâverâü'n-Nehrning ihbârâtını eşitip heves kılıp leşker-i bî-nihâyet birlen
Mâverâü'n-Nehrge keldi bir neçe halk tâbi boldı ve bir neçe halk hânning kolında
öldi ve bir neçe halk kaçıp ketdi.

(ŞT; 124, 133/17)

hezl (Ar.) kıl-: Şaka yapmak.

Kalcavning manâsı hezl kılguçı temek bolur.

(ŞT; 103, 102/9)

Hezl kıl-:

Gürce kul manga hezl kılây-sen.

(ŞT; 210, 264/12)

hîle (Ar.) kıl-: Tuzak kurmak, hile yapmak.

Mogolga hile kılmasak ilimiz yaman boldı tep tanglası erte birlen basturup kaçkan
leşker teg ağır yükni ve yaman malnı taşlap köçüp kaytdılar.

(ŞT; 55, 30/19)

Çin Temür hileler kılıp alarnıng kolındın kaçıp Çoçi Hânning hizmetiga keldi takı bir
neçe körgecin Hânga arz kıldı.

(ŞT; 97, 94/7)

Sultân Celâle'd-dîn kışkırdı kim Mogollar hîle kılıp tururlar korukmang andın song köngüllerin berkitip bir mertebe hamle kıldılar takı Mogollarını orta yerge aldılar âhirü'l-emr tâkat kılıp turabilmediler kaçdılar.

(ŞT; 103, 103/2)

El-kıssa Taş Temür köp hileler kılıp Tokluk Temür Hânning Emîr Folâdçıga keltürdi.

(ŞT; 126, 136/11)

hisâb (Ar.) kıl-: Hesap sormak.

Bu vâkiâtın bir neçe ötkendin song özge Türkmenlarning başlarına mâllarına lââyık mâl bere turgan Türkmenlarning başının ve mâlının yüzindin hisâb kılıp içki Salurga on altı ming koy saldılar.

(ŞT; 154, 178/18)

Ol kişi barıp begine aytdı begi barıp Muhâmmmed Gâzî Sultânga aytdı Muhâmmmed Gâzî Sultân Dîn Muhâmmmed Sultânning bu kılğan işine katıg açıqlanıp hisâb kılıp kaytur vaktında yollarıga köp kişiler tayin kıldı.

(ŞT; 157, 182/12)

hizmet (Ar.) kıl-: Hizmet etmek.

Cingiz Hân atlanıp Mâverâ'ü-Nehr üstige kelgende kavurcık İdikut leşkeri birlen kelip yolda Cingiz Hânga koşulup yahşı hizlerler kıldı.

(ŞT; 61, 40/11)

Her urukları başka başka yerde oturup erdi ammâ yahşıları ve köpreki Hıtâyga yakın Buyur-naur tiger yerde oturur erdi ve Hıtây pâdişâhlarına itâat kılurlar ve hizmet kılurlar erdi.

(ŞT; 62, 42/12)

Özining oğlu Güyük Hân ve Toluy Hânning oğlu Mengü Hân Çagatay Hânning oğlu Baydarnı bu seferde Batu Hânga hizmet kiling ve meded bering tep koşdı.

(ŞT; 133, 147/18)

Heç kaysısını tanımadım anıng birisi meni tanıdı ammâ heç nefî tegmedi ve heç hizmet kılmadı öz işi birlen boldı.

(ŞT; 200, 249/18)

Yegirmi yıl mening kirimni yuvup hizmetimni kıldı tep.

(ŞT; 210, 264/4)

humâr (Ar.) kıl-: Sersemlemek.

Nurum Hânga içgen şarâbı humâr kıldı.

(ŞT; 181, 220/4)

hurûc (Ar.) kıl-: Dışarı çıkmak.

Andın song Kara Hıtâyдын bir yigit hurûc kılıp Kara Hıtâyning bazı vilâyetlerini alıp Cingiz Hânga elçiler yiberip akıbet özi halk birlen Hân-ı kişveristânning hizmetiga keldi.

(ŞT; 88, 81/2)

Hânning vefâtıdın song Kamare'd-dîn hurûc kılıp İlyâs Hâce bin Tokluk Hânı şehîd kıldı ol kün Tokluk Temür Hânning neslidin ulug kiçig on sekkiz kişini derece-yi şehâdetke yetkürdiler ve takı itibârlı kişilerni koynı kim her yerde Tokluk Temür Hânning neslindin mevcûd bolsa öltürüng tep.

(ŞT; 127-128, 139/10)

hücûm (Ar.) kıl-: Saldırmak.

Mogollar hücûm kılıp dervâzedin kirip özge dervâzelerini açdılar cemî Mogollar kalağa kirip târâc kılmakga meşgûl boldılar takı Sultân Muhâmmedninh hânlarından Alp Hân tegen ming kişi birlen uruşa uruşa kurtılıp ketdi.

(ŞT; 99, 97/17)

Toluy Hânning ming takı yetti yüz begi öldi sekkizinçi küni Mogollar hücûm kılıp keldiler.

(ŞT; 109, 113/3)

Melik Şemse'd-dîn Muhâmmedning leşkeri hem hücûm kılıp keldiler kaladın çıkıp ulug uruş kıldılar.

(ŞT; 109-110, 113/4)

Ant iç ol turganda yigitler hücûm kılıp kelip turular Sultânlardın rusatsız beglerni tutalı tep.

(ŞT; 183, 224/3)

hükm (Ar.) kıl-: Hükmetmek.

Elge hükm kıldı kim yeryüzüğe yayılın her yerde münâsib yer tapsangız ekin ve eking ve kendler salın tep halk andak kıldılar.

(ŞT; 41, 6/6)

Hân hükm kıldı kim heç kim mendin kalmasun tep barıp Gurnı aldı erse yel kelip yaz boldı leşker sanın aldı.

(ŞT; 49, 20/15)

Hân hükm kıldı ol cemâ'atge Karlık tesünler tep.

(ŞT; 49, 21/2)

Mogol ermes munlarning barçası bir yerge cem kılğıl tep hükm kıldı.

(ŞT; 57, 35/4)

Hem Mogoling tilini bilür-sen hem kitâbın okur-sen tep hükm kılğandın song Folâd Çingsang Bahâdur başlık ol cemâat aytdılar.

(ŞT; 58, 35/12)

Ol kelip müsül mân boldı anga tamâm Türkistân vilâyeti berdi takı hükm kıldı bu kündin song heç kişisini malcık temesünler Gayır Hân tesünler andın song Kanklıning bir yahşı kişisi bar erdi kör atlı.

(ŞT; 59, 37/11)

Munı neçük Arslın Hân tep bolur bu kündin song munı Arslan Sayrak tesünler tep hükm kıldı.

(ŞT; 59, 38/8)

Hânga bularning sözleri hoş kelip barça keltürgen rahtlarını alıp bir tengelik nemersesige on tengelik nemerse berip köp inâyetler kılıp konalga tayîn kıldı takı beglerige hükm kıldı kim barçangız bu bâzergânda kişi koşung tep barçası tört tüz ellig kişi boldı.

(ŞT; 92, 86/16)

Hân hem ol halkga inâyetler ve şefkatler kılıp hükm kıldı kim siz halk özleringizge yetkü çaklık azuk ve tohum ve koş öküzüngüzni alıp kaladın çıking kalga mâlingızni leşker talasun.

(ŞT; 94-95, 90/11)

Bu haberni eşitip Çoçi Hân katıg açığlanıp Mogollarga buyırdı kalağa yapuşup aling tep hükm kıldı.

(ŞT; 97, 93/14)

Alak Noyan birlen Sektu Buka Mogollarga sizler hem deryâ lebi birlen Temür Melikning artıntın yörün tep hükm kıldı ve Mogollar takı rûd-hânening lebi birlen Temür Melikning kemesige yaraşıp uruşa uruşa yörür erdiler nâgâh Temür Melik Fenâkend şehrining rû-be-rûyiga yetdi kördi kim Mogollar rûd-hânening üstidin bir

ulug zencîr tartıp keme ötebilmesin tep Temür Melik ol zencîrni bir teberzîn birlen urdı kim zencîr pâre pâre boldı ve kemeleri andın ötüp ketdi.

(ŞT; 98, 95/14)

Bir kişige yegirmi dört kişi tegdi ve hükm kıldılar kim öltürüngler Mogollar öltürdiler.

(ŞT; 101, 100/2)

Eger her işi bolsa halk anı ümerâ-yı tümenge ümerâ-tı tümen ümerâ-yı hezârege ümerâ-yı hezâre ümerâ-yı sadaga ümerâ-yı sada ümerâ-yı dehçega havâle kılsun tedi ve takı hükm kıldı kim er ve hatun bizdin tâ ignegeçe saklasun ve takı her türlüğ silâh kim uruş künide derkâr bolup bir kemsiz saklasunlar.

(ŞT; 113, 118/18)

Her kim hilâf hükm kılrsa gazab-ı pâdişâhâne birlen edeb berür erdi ve takı her ogul kim anasının ve her ini kim anasının sözün ve nasîhatın kabûl kılmas erdi her hatun kim erining ittifâkı birlen bolsam erdi her küyev kim kaynını agrıtur erdi her ogrı kim ogrılıkdın başka iş kılmas erdi ve her yaman ki yamanlıkni özige pîşe kılıp erdi.

(ŞT; 113, 119/1)

Ol vaktıda Hıtây pâdişâhı Altan Hân bu haberni eşitip ümerâlarıdın bir ivekni yüz ming kişi birlen karşı yiberdi yüz ming kişi Toluy Hânga yolukup Toluy Hânning leşkerni az körüp aylanayakını kabadılar ol hâlde Toluy Hân haber-dâr boldı kim iş müşkil bolup turur fikr kıldı yadaçılarga hükm kıldı yada kılınğlar tep yadaçılar üç keçe kündüz yada kıldılar.

(ŞT; 115, 121/7)

Toluy Hân kördi kim Hıtây leşkerin savukdın âciz boldı çerigiye hükm kıldı kim Hıtây leşkerige her tarafdın at salınğlar tep.

(ŞT; 115, 121/14)

Hân yahşı tefahhuş kıldı ve Mogolnı öltürüng tep hükm kıldı.

(ŞT; 117, 123/18)

Hân ekki yüz altun bering sevdâgerçılık kılun tep hükm kıldı.

(ŞT; 117, 124/6)

Hân hükm kıldı şol cemâatning kolın koynın bağlap alıp keling tep.

(ŞT; 126, 136/19)

Hân ol tarafge altanur boldı takı Batu Hânga hükm kıldı kim bu seferde mening birlen hem-râh bol tep.

(ŞT; 133, 147/14)

Nebîresining atı Batu ve lakabı Sayın Hân anga hükm kıldı atang ne yerge barayın tep niyyet kılğan bolsa sen anıng ornıga baş bolup bargıl tep.

(ŞT; 138, 154/18)

Sultân Ebû Saîd Mirzâ arzdâştını körgeç Horâsânning leşkerine hükm kıldı tez yığılsunlar tep.

(ŞT; 142, 161/4)

Mâverâü'n-nehir yurtı yavningkı boldı nökerlerige hükm kıldı çapung tep.

(ŞT; 143, 161/21)

Ol zamânda bu söz meşhûr erdi kim Sultân hâh yahşı hâh yaman hükm kılssa Sultân Gâzî yarlıkıdur çare ne temek kerek ammâ yaman aybı şol kim bahîl erdi.

(ŞT; 151, 173/10)

Bu sözning eşitkendin song Abiverddin Dîn Muhâmmmed Hân atlandı takı Murgab ayakıga keldi hükm kıldı.

(ŞT; 170, 202/3)

Bu yıl Bedir Hân tegin begine hükm kıldı on ekki ming korçını al takı Horâsân bar.

(ŞT; 173, 206/16)

Bir kişiğe hükm kıldı bar kârvânning barçasını kaytarıp ketürgil tedi ol kişi Sagça kudugında kârvânning keyinidin yetip kaytarıp Hivâkgâ alıp keldi.

(ŞT; 176, 212/8)

Bu kış oglum birlen Horâsânda kışlar men tep ve takı eger ohşasa bahâr Irak üstine atlanur-men tep Hâcem kulıga hükm kıldı sen irevül bol takı Çehâr-Cûydın öter-men men Kürdişde ördekke kuş salayın tep.

(ŞT; 186, 229/1)

Abdullâh Hân haberni sorgandın song Hâcem Kulıga hükm kılıp turur kim Ürgenç üstige yör muna men hem keyiningdin bardı tep.

(ŞT; 186, 229/7)

Yav ming kişidin köp erdi başı Hâcem Kulı Kalmak kelip uruş saldı tögerek kapadı takı hükm kıldı Sultânı kutkarmang tutung tep.

(ŞT; 187, 229/17)

Mening bu sözimni bir biringizge ayting tep hükm kılssa kişi yiberip şehirlerde ve bâzârlarda uşbu sözni aytip car carlatsa bir kişinin haddi yok erdi öyindin taşkarı çıkabilgey.

(ŞT; 191, 236/5)

İsfendiyâr birlen fakîrga hükm kılınğ Habeş Sultânını öltürelî anda barıp Elbars Sultânını öltürelî.

(ŞT; 193, 239/17)

Hânını ve Türkmenni korkutdı şol zamân Ebû'l-gâzî birlen Muhâmmmed Hüseyin Bek barsun tep hükm kıldı.

(ŞT; 203, 254/3)

Anı eşitkendin song İsfendiyâr Hân Şerîf Muhâmmmed birlen fakîrni çarlap Şerîf Muhâmmmedge hükm kıldı.

(ŞT; 207, 260/13)

Şâh hükm kıldı.

(ŞT; 209, 263/7)

Şâh hükm kıldı Çagatay üstine bar tep.

(ŞT; 210, 264/15)

Ol sebebdin Ebû'l-muzaffer ve'l-mansur Enuşe Hân ibn-i Ebû'l-gâzî Hân-ı merhum u magfûri bende-yi bî-bidâat ve kemine-yi bî-istitâatga bu kitâbnı etmâmga yetkür tep hükm kıldılar.

(ŞT; 213-214, 271/8)

hükûmet (Ar.) kıl-: Yönetmek, idare etmek.

Altıncı bâb-Cingiz Hânning kiçig oğlu Toluy Hânning neslidin Îrân memleketinde hükûmet kılğanlarının zikri-

(ŞT; 40, 3/14)

Andın song oğlu Yerince Hân ata ornında oturup bir nece yıllar elge hükûmet kılıp öldi.

(ŞT; 44, 11/3)

Ottuz yıl Hocendde hükûmet kılıp öldi tâ ölgünçe Hocenddin atlanıp heç yerge sefer kılmadı.

(ŞT; 155, 180/9)

hürel kıl-: Tarla sürmek.

Atadın beş ogul kalıp-siz bu çakgaça arangızda yahşılık ve yamanlık bolsa anı hürel kılınğ takı elni barçangız teng alışınğ takı ferâgat olturung tep.

(ŞT; 80, 68/18)

hürmet (Ar.) kıl-: Hürmet etmek, saygı göstermek.

Toktagu Hân ölgendin song Özbek Hân hân boldı takı elni on üç yaşında ata babasing düstûrı birlen zabt kıldı ve her kimning mertebesige lâyıq hürmet kılıp enâmlar berdi ve el ulusını dîn-i İslâmga kirgüzdi.

(ŞT; 135, 150/1)

Ulemâ vü füzelâ vü zühhâd ü übbâdnı yahşı hürmet kılur erdi ve şehr-i Saryçıkda tahtga olturdi ve şariat-ı garrânı baş tutar erdi.

(ŞT; 135, 150/9)

ırım kıl-: Yorumlamak, falına bakmak.

Avning etlerine köp et ve türlük aşlarını koşup halknı çakırıp yayning ve okning tapulğanın ırım kılıp özlerige kayta berdi.

(ŞT; 50, 23/8)

ıyd (Ar.) kıl-: Bayram etmek.

Andın beri Mogolning resmi turur şol küni ıyd kılurlar.

(ŞT; 57, 33/16)

ıyş (Ar.) kıl-: Zevklenmek.

Hân bu halk birlen köp ıyşlar kılıp enâmlar berdi.

(ŞT; 116, 123/4)

ıyş (Ar.) u işret (Ar.) kıl-: Yiyip içmek.

Andın song oğlu Atlı Hân pâdişâh bolup bir nece yıllar ıyş u işret kılıp atası keynidin ketdi.

(ŞT; 44, 11/5)

ibtidâ (Ar.) kıl-: Başlamak.

Târîh hicri ming takı yetmiş dört erdi kim biz bu kitabnı ibtidâ kılduk takı Şecere-yi Türk tep at koyduk takı tokuz bâb kılduk.

(ŞT; 40, 3/5)

ihâta (Ar.) kıl-: Kuşatmak.

Sultânning leşkerining etrâfını ihâta kıldı üç kat ve dört kat.

(ŞT; 103, 103/18)

Alar ketkendin song Hâcem Berdi Atalık ve Devlet Atalık ve Bek-Kulı ınaknı hem yiberdiler ammâ ol cemâat kelgendin song yav zûrlap kelip Hân-ı cennet-mekânning

etrâf u cevâniblerini andag ihâta kıldı kim andın kaçıp kutulmakning heç imkânı yok erdi ammâ ben de ser-hisâb bardım.

(ŞT; 220-221, 281/11)

ihtiyâr (Ar.) kıl-: Seçmek, tercih etmek.

Çagatayning kara yamanı Ebû Saîd Mirzâning kelürige tâb keltürmey kaçdı tep hayâl kıldı takı şol küni ok buzulup kelmekni Ebû Saîd Mirzâ tarafıge ihtiyâr kıldılar.

(ŞT; 142-143, 161/18)

Kâdî aytdı on üç on dört yıl boldı kim Şâh İsmâil bu mezhebni ihtiyâr kılğalı bu bir bâtıl mezheb turur tedi takı bir bir beyân kıldı.

(ŞT; 147, 167/18)

ilâc (Ar.) kıl-: İlaç yapmak.

Anıng üçün kim yaraşkandın song Cingiz Hân öz yurtıga kaytıp keter ve biz ferâgat bolup cemî yahşı haklarını ve beglerini yığıp yurt maslahatını körmek üçün yahşı kengeş kılıp anıng ilâcını kılmak kerek.

(ŞT; 88, 80/8)

Yahşı ol turur kim su yakasıga barıp ötmekning ilâcın kılayın tep su yakasıga keldim.

(ŞT; 200, 249/15)

iltifât (Ar.) kıl-: Önem vermek.

Anga hem heç iltifât kılmadı bu ahdnı sindurmaknı heç könglige keltürmedi tâ Gâyır Hân Sultân Muhâmmedning hükmi birlen Hânning sevdâgerlerini ve elçisini öltürgünçe.

(ŞT; 91, 85/19)

Save eli anlarga iltifât kılmadı dervâzelerni bagladılar bular hem yolımızdın kalmalı tep ötüp yörüy berdi.

(ŞT; 104, 105/4)

iltifât (Ar.) ve inâyet (Ar.) kıl-: Yardımda bulunmak.

Sultân Muhâmmed anga köp iltifâtlar ve inâyetler kıldı andın ketip Şâm bardı takı bir neçe yıl anda turup andın ötüp Hocend bardı.

(ŞT; 98, 96/10)

iltimâs (Ar.) kıl-: Talep, rica etmek.

Bu sözni eşitkendin song Mirzâ Muhâmmed Coki Hândın kömek iltimâs kıldı.

(ŞT; 141-142, 160/8)

inâyet (Ar.) kıl-: Yardım etmek.

Bu dört mertebeni inâyet kılıp yibergen resul Muhammed Mustafâning dürûdının song bu kitâbı aytmaklıkning sebebi Arab Muhammed Han oğlu Ebu'l-gâzî Bahâdur Hân-ı Çingizî ve H'ârezmî andak ayta turur.

(ŞT; 39, 1/4)

Bu fakîrga Hudây ta'âlâ inâyet kılıp köp nemerse bergen turur husûsâ üç hüner bergen turur.

(ŞT; 40, 2/11)

Cingi Hân-ı kişveristân Altan Hânning elçisige köp inâyetler kılıp bergen kızını özi aldı takı râzî bolup yaraşıp öz yurtıga kaytıp ketdi.

(ŞT; 88, 80/12)

Hânga bularning sözleri hoş kelip barça keltürgen rahtlarını alıp bir tengelik nemersesige on tengelik nemerse berip köp inâyetler kılıp konalga tayîn kıldı takı beglerige hükm kıldı kim barçangız bu bâzergânda kişi koşung tep barçası dört tüz ellig kişi boldı.

(ŞT; 92, 86/16)

Çoçi Hân barıp atasıga kılğan işlerin arz kıldı erse hoş-hâl bolup köp inâyetler kıldı.

(ŞT; 93, 88/17)

Hân hem anlarga inâyet kılıp özige ve mâlıga dahl kılmadı andın song atlanıp Estâş tegan kalağa keldiler.

(ŞT; 97, 93/20)

Hâlâ hem bolsa keçke koymasunlar yahşı inâyet kılıp tururlar tep arz kıldım.

(ŞT; 194, 240/3)

inâyet (Ar.) ve iltifât (Ar.) kıl-: Yardımda bulunmak.

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkıning arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga

sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Hân hem anlarga köp inâyetler ve iltifâtlar kıldı.

(ŞT; 99, 97/15)

Çingiz Hân hem Çoçi Hânga inâyetler ve iltifâtlar kıldı.

(ŞT; 112, 116/18)

inâyet (Ar.) ve şefkat (Ar.) kıl-: Şefkat göstermek.

Hân takı öz cemâatındın bir kız berdi inâyet ve şefkat kılıp kaydardı takı Çingiz Hân beglerine bakıp aytdı.

(ŞT; 59, 38/7)

Hân hem ol halkga inâyetler ve şefkatler kılıp hükm kıldı kim siz halk özleringizge yetkü çaklık azuk ve tohum ve koş öküzüngüzni alıp kaladın çıkıng kalga mâlingızni leşker talasun.

(ŞT; 94-95, 90/11)

isrâf (Ar.) kıl-: İsrâf etmek.

Hân aytdı andag bolsa yana mening hazînemga kele turur tedi takı ol kişiğe yana beş yüz altûn berdi takı emdi köp isrâf kılmağıl tedi.

(ŞT; 117-118, 124/19)

iş kıl-: Yapmak.

Anı bar bilgil ve bir bilgil anıng buyurganıdın özge iş kılmağıl tedi erse kız anı kabûl kılmağı.

(ŞT; 46, 14/18)

Ol Türkler anı kabûl kılıp sakladılar ogul ogul ve kız kız bu işni kıldılar.

(ŞT; 64, 45/20)

işâret (Ar.) kıl-: İşâret etmek.

Sultânning üstinde zer-beft taşlukı altun tügmeli kîş postîni bar erkendür çıkarıp rekîbdârıga işâret kılıptı.

(ŞT; 177, 214/6)

işret (Ar.) kıl-: Eğlenmek.

Mogollarının haberi teskîn tapkandın song Mucirü'l-mülk Mervning yahşı halkları
birlen şarâb içmekke işret kılmakga meşgûl boldılar.

(ŞT; 108, 110/13)

itâat (Ar.) kıl-: İtaat etmek, boyun eğmek.

Her urukları başka başka yerde oturup erdi ammâ yahşıları ve köpreki Hıtâyga yakın
Buyur-naur tiger yerde oturur erdi ve Hıtây pâdişâhlarına itâat kılurlar ve hizmet
kılurlar erdi.

(ŞT; 62, 42/12)

Hasan Hâcî tegen bi müsülmân nökeri bar erdi anı Sıgnakga elçi kıldı yiberdi aytdı
kim barıp halkga nasihat kıl kelip meni körüp kalanı manha berip manga itâat
kılunlar.

(ŞT; 96-97, 93/9)

Hocend halkı itâat kılmadı Çin Temürgi öldürmekke kasd kıldılar.

(ŞT; 97, 94/6)

Halkı birlen pîş-keşler alıp çıkıp izhâr-ı itâat kıldılar.

(ŞT; 104, 104/20)

Şol Adi Bayrac Hân-ı cennet-mekânga itâat kılmadı yagı bolup erdi ol sebebdin
tavışkan yılı Hân-ı cennet-mekân devlet birlen anıng üstige atlandı ammâ ol halkning
öyi Atrek Kürgen tegen sunıng boyında erdi.

(ŞT; 216, 274/19)

itibâr (Ar.) kıl-: Önem vermek.

Her kaçan bolsa sening könglüng bizdin özge bolur tegen gümânımız yoktı ammâ
Şerîf Muhâmmedke itibâr kılabilme-miz köngli bizdemi-ydi veyâ Türkmendemi-ydi.

(ŞT; 207, 259/9)

Şol vaktde Türkmendin ayana kişi keldi İsfendiyâr Hân Türkmen Ebû'l-gâzîni
keltürelî tep bizge itibâr kılmay kaçıp Hezâresb bardı.

(ŞT; 207, 259/11)

Şol vaktde Türkmendin ayana kişi keldi İsfendiyâr Hân Türkmen Ebû'l-gâzîni
keltürelî tep bizge itibâr kılmay kaçıp Hezâresb bardı.

(ŞT; 207, 259/11)

itirâz (Ar.) kıl-: Karşı çıkmak.

Bu haberni Hân-ı kişveristân eşitkeç Toluy Hânga itirâz kıldı aytdı eger sen ol halknı öltürseng erdi mundag fitneler peydâ bolmas erdi tep.

(ŞT; 110, 114/7)

Gümân kıla turgan ak sakallarıga barçaları itirâz kıldılar.

(ŞT; 210, 264/6)

ittifak (Ar.) kıl-: Anlaşmak, uyuşmak.

Cingiz Hân oğlanlarıga bakıp aytdı kim bu oklar sizlerge ohşar eger barçangız birikip biringizni pâdişâh kılsangız anıng tilidin çıkmasangız heç kişi sındura bilmes eger ittifâk kılmay muhâlefet kılsangız bu oknı neçük sındursalar sizlerni hem şundak sındurular tep yahşı nasihatlar kıldı.

(ŞT; 90, 83/19)

Bu heves birlen Mâverâü'n-Nehrning bâzergânları ittifâklar kılıp Mogol eline dürr-kâr kumaşlarını yüklep Çingiz Hânning ordasıga keldiler.

(ŞT; 92, 86/7)

Şîremün başlık Güyük Hânning oğlanları Mengü Hânı öltürür-miz tep ittifâk kıldılar takı bir neçe arabaga esliha yüklep Şîremünni baş kılıp beş yüz kişi birlen ilgeri yiberdiler.

(ŞT; 119, 127/4)

Yesün Temür Cengişini öldürmekke ittifâk kılıp erdi anası bu haberni Cengişine aytdı.

(ŞT; 122, 131/13)

izzet (Ar.) kıl-: Hürmet etmek.

Gür Hân yahşı izzet kıldı ve kızını berdi ve ogul okundı Cingiz Hân kaytıp ordasıga tüşti.

(ŞT; 86, 77/2)

izzet (Ar.) ü hürmet (Ar.) kıl-: Değer ve kıymet vermek.

Kence ogulnı Mogolning resminde barça oğlanlarındın artuk izzet ü hürmet kılurlar.

(ŞT; 75, 60/9)

Beglerge at ton berdiler yahşı izzet ü hürmet kıldılar.

(ŞT; 164, 193/21)

Ubeyd Hân yahşı izzet ü hürmet kıldı atasın ve elin berdi.

(ŞT; 164, 194/4)

Semer kand barıp andın ötüp Buhârâda İmân Kulı Hân nı kördüm izzet ü hürmet kıldı yahşı kelding hoş kelding yigit-sen yurtınga kaytıp barur-sen sipâh başıga mundag işler tüşmey bolmas.

(ŞT; 201, 250/20)

kabal kıl-: Bir yeri veya kaleyi çevirmek, muhasara etmek.

Andın song Mâzenderân barıp köp kişilerni öltürdi kalasın yer birlen yeksân kılıp Esferâyın yolıga kirip ol yolda he kim uçrasa el bolganıga tegmey el bolmaganın yer birlen yeksân kılıp İlâl kalasın kim Sultânning anası anda erdi kabal kılıp andın rey bardı.

(ŞT; 105, 106/2)

Ebû Saîd Mirzâ dört ay kabal kılıp olturdi alabilmedi âhir Hâce Ubeyd Semerkanddın barıp arada ant içip Muhâmmmed Coki Mirzânı kaladın çıkarıp Ebû Saîd Mirzâga körnüş kıldurdi.

(ŞT; 143, 162/4)

kabûl (Ar.) kıl-: Kabul etmek, razı olmak.

Cebrâ'îl aleyhi's-selâm kelip ayttı Hudây ta'âlâ sening du'ân nı kabul kıldı fülân vaktde barça yeryüzindeki halknı suga gark kılmak boldı keme yarasun tep emr kıldı tedi takı kemeni neçük yasarın öğretti.

(ŞT; 42, 7/6)

Kün Hân İrkıl Hocanın sözini kabul kılıp ulug kurultay kıldı.

(ŞT; 52, 26/12)

Her kim anıng sözün kabul kılmasa malın aldursın başın aldursın tediler takı on Uygur urukındın Mengütay atlıg kişini töre köterdiler.

(ŞT; 60, 39/6)

İnisi Temür Sultân yaş oğlanlarga koşulup kayda barur-sen tep men kılıp turur barça begler hem men kılıp turur kabul kılmay keçip erdi.

(ŞT; 177, 212/20)

Anı bar bilgil ve bir bilgil anıng buyurganıdın özge iş kılmağıl tedi erse kız anı kabûl kılmadı.

(ŞT; 46, 14/18)

Ol kız hem kabûl kılmadı anıng birle hem bir yerde yatmadı.

(ŞT; 46, 15/5)

Her çend müsülmân bolun tedim kabûl kılmadılar eger sen müsülmân bolsang erdi seni alur erdim tedi erse kız aytdı.

(ŞT; 46, 15/12)

Oglungız müsülmân bolup turur biz ekkimizge müsülmân bolung tedi biz kabûl kılmaduk kiçik kelingiz müsülmân bolup turur aning üçün oglungız anı köp sever turur tedi.

(ŞT; 46, 16/4)

Ata ve agasının aytgan nasîhatlarını kabûl kılıp köp yıllar atasının salgan yolıdın yörüdi hakk rahmetige ketdi.

(ŞT; 54, 29/7)

Ol Türkler anı kabûl kılıp sakladılar ogul ogul ve kız kız bu işni kıldılar.

(ŞT; 64, 45/20)

Halk ol törtisining sözlerin kabûl kılmadılar.

(ŞT; 70, 52/18)

Aydı men cânım tirikde erge barmas-men oğlanlarım yigit bolgunça özüm elge baş bolup turar-men andın song oğlanlarınga tapşurur-men tedi takı kabûl kılmağı.

(ŞT; 73, 56/20)

Ong Hân akasının sözini kabûl kılmağı.

(ŞT; 80, 68/20)

Akası Gür Hân Ong Hân sözini kabûl kılmağan üçün açığlanıpatlanıp Ong Hân üstige keldi.

(ŞT; 80, 68/20)

Az kalganda Cingiz Hân aytdı sizlerning kan ve mâlingızni bağışladım nöker bolgan şunday kerek tuzni haklatıngız emdi yay sunup keling tep beş altı mertebe aytdı kabûl kılmadılar.

(ŞT; 84, 74/18)

Karaca Hâcib her çend Gâyır Hânga aytmak birlen kabûl kılmağı erse özining on ming kişisi birlen bir keçe dervâze-yi Sûfî tegendin çıkıp şehzâdelerning hizmetiga keldi.

(ŞT; 95, 92/12)

Ürgenç halkı anı kabûl kılmadılar ve itâatga boyun egmediler andın song yetti ay H'ârzm leşkeri leşkeri ahşâmgaça uruşur erdiler.

(ŞT; 100, 99/6)

Herâtga kelip bularning sözün kabûl kılmadı uruş saldılar.

(ŞT; 104, 105/2)

Çingiz Hân bu sözlerning tamâmını kabûl kıldı köp inâyetler etip elçisini kaydardı.

(ŞT; 112, 117/7)

Her kim hilâf hükm kılrsa gazab-ı pâdişâhâne birlen edeb berür erdi ve takı her ogul kim anasının ve her ini kim anasının sözün ve nasihatın kabûl kılmas erdi her hatun kim erining ittifâkı birlen bolsam erdi her küyev kim kaynını agrıtur erdi her ogrı kim ogrılıkdın başka iş kılmas erdi ve her yaman ki yamanlıkını öziğe pîşe kılıp erdi.

(ŞT; 113, 119/1)

Batu Mengü Hânı körgeç şâhzâdelerga ve noyanlarga ve ümerâlarğa aytdı hânlıkğa Mengü Hânı münâsib körer men sizler ne ayta-siz tedi erse barça halk kabûl kılıp münâsib turur tediler ve takı hân kıldılar aytdı kim kelür yıl mevzi-i Kelürende tamâm halk cemî bolup yangıdın Mengü Hânı hân köringler.

(ŞT; 119, 126/18)

Kabûl kılmadı bu kalanı almay ketmen tedi.

(ŞT; 120, 128/9)

Her çend Hân men kıldı kabûl kılmadı.

(ŞT; 127, 138/11)

Hân anı kabûl kılmadı sebebdin Kamare'd-dîn Hândın agrıp könglinde sakladı.

(ŞT; 127, 139/5)

Üç kündin song Otçigin Batu Hânı atası tahtında olturtup Batunung inilerige ve ümerâlarğa Çizgin Hânning aytgan sözlerni aytdı tamâm halk kabûl kıldılar andın song ulug toy kılıp Mogol resmi birlen Batuga ayak berdiler Batu hem alarga ayak berdi ve köp enâmlar berdi.

(ŞT; 133, 147/1)

Börke Sultânning sözün kabûl kılıp Mirza Muhammed Cokini alıp ottuz ming kişi birlen atlanıp Taşkende kelip turur.

(ŞT; 142, 160/12)

Ol aytdı mening pâdişâh bolurumğa halk bu kün kabûl kılsalar tangla kâbil bolmaslar eger sizler bu işni râstıngız birlen kılur bolsangız men bir yahşı asıl pâdişâh tapıp barayın tedi erse vezir halkı anı kim turur tep sordılar.

(ŞT; 147, 168/7)

Men kişi yiberip çapturmayın bu sözni kabûl kılıp her yılda mâllarındın zekâtların berip bakındılar bir neçe yıl berip turdılar.

(ŞT; 152, 176/1)

Anlar cânları birlen kabûl kıldılar takı on altı ming koynı Teke ve Sarık ve Yomut bermek boldılar takı on altı ming koynı Ersarı on altı ming koynı Horâsân Salurı bermek boldı.

(ŞT; 154, 178/8)

Ol kişi kabûl kılmadı Sultânning açığı keldi.

(ŞT; 157, 182/4)

Bir zamân yörüp tüşeli Hudây Berdi kabûl kılıp tüşüp tang atganda tüşti takı yatdı katındagı kişilerning barçası yatdılar.

(ŞT; 158, 183/21)

Her çend Avâniş Hân yaraşalı tep aytdı inileri ve akasının oğlanları ve nöker halkı kabûl kılmadılar.

(ŞT; 160, 187/4)

Begler barça ant içtiler Ürgençdin alıp bargan törening ellering barçasını yibeleri eger Ubeyd Hân bu sözimizni kabûl kılmasa öyimiz elimiz birlen buzulup keleli tep ahd kıldılar.

(ŞT; 164, 193/19)

Ol takı kabûl kılıp beglerni alıp Ubeyd Hânning keyinidin ketdi barıp Buhârâda kördi.

(ŞT; 164, 194/3)

Aminek Hânning oğlanları Arkadın Ürgenç kelgendi song Türkmenning raittetçılığın kabûl kılğanıga dahl kılmay kabûl kılmaganını çaparlar erkendür.

(ŞT; 178, 215/13)

Bular hem kabûl kıldı.

(ŞT; 180, 218/13)

Mening bu sözümnü kabûl kılmadılar köp emgekni mening özlerining başlarıga keltürdiler.

(ŞT; 204, 255/13)

Mening bu sözümnü kabûl kılmadılar köp emgekni mening özlerining başlarıga keltürdiler.

(ŞT; 204, 255/13)

Şerîf Muhâmmmed başlık barça halk mening sözümni kabûl kılmadılar.

(ŞT; 204, 256/1)

Hân heç kaysısının sözün kabûl kılmadı.

(ŞT; 217, 276/17)

kâr (Far.) kıl-: Kazanmak, kâr etmek.

Ol kemelerge bir amel kılıp erdi kim ok ve tûfeng anga heç kâr kılmas erdi.

(ŞT; 98, 95/7)

Karâr (Ar.) kıl-: Kararlaştırmak.

Hıtây pâdişâhları Türk halkıdın bir neçe cemâatge sizlerge her yılda ancaklı nemerse bereyin seddning dervâzelerini saklangız tep berür nemersesin karar kıldı.

(ŞT; 64, 45/19)

Bir neçe yav bolur erkendür raiyyetçilikine ne mikdâr mâl berürin karar kılmagan ekendür gâh köp ve gâh az berür ekendür.

(ŞT; 150, 172/17)

Özbeking öyi ve eli yok bir yerde karâr kılıp turmas.

(ŞT; 148, 169/17)

kasd (Ar.) kıl-: Niyetlenmek, karar almak.

Mogol leşkeri hem Otrarga kelmekge kasd kılğan ermiş tep Sultân Karaca Hâcib tegen nökerini on ming kişi birlen Gâyır Hânga kömekke yiberip erdi.

(ŞT; 95, 92/5)

Hocend halkı itâat kılmadı Çin Temürgi öldürmekke kasd kıldılar.

(ŞT; 97, 94/6)

Ol kişiler ki Çin Temürni öldürmekke kasd kılıp erdi alarnı şehîd kıldı.

(ŞT; 97, 94/9)

Her çend kasd kıldı alabilmedi.

(ŞT; 120, 128/5)

Toktamış Hân anı tutup öltürmekge kast kıldı.

(ŞT; 129, 141/5)

Muhâmmmed Hüseyin bizning kasd kılğanımızdın haber-dâr bolup el bir uklagan vaktde dervâzedin çıkıp kaçdı.

(ŞT; 204, 255/14)

Muhâmmmed Hüseyn bizning kasd kılğanımızdın haber-dâr bolup el bir uklagan vaktida dervâzedin çıkıp kaçdı.

(ŞT; 204, 255/14)

El-kıssa tamâm Türkmenlerini taht-ı tasarruflarına kirgüzüp bir neçe yıl ıyş u işret ferâgatta bolup olturup erdiler kim nâgâg Belh Hânını Sübhânkulı Hândın elçi keldi akşam Abdü'l-azîz Hân kasd kılğan ermiş kim meni öltürgen takı Belhni algay.

(ŞT; 218, 277/20)

kast (Ar.) kıl-: Niyetlenmek, karar almak.

Munı andak atayın korksun ammâ zarâr tapmasun kulagında lug halkası bar erdi anı kast kılıp atdı ok halkanın içindin ötüp ketdi.

(ŞT; 67, 49/12)

katl (Ar.) kıl-: Katletmek.

Yeryüzining barçasın alur köp ellerni ve vilâyetlerni katl kılur.

(ŞT; 76, 62/7)

katl (Ar.) u gâret (Ar.) kıl-: Katletmek ve yağmalamak.

Kazan Sultân Hân Emîr Kazganı basıp anıng tâbilerni katl u gâret kılıp kelip Karşı kışladı ve Emîr Kazgan kaçıp kutuldı ammâ Karşıda köp kar yagdı ve Kazan Sultânning leşkerining atlar tamâm kırıldı.

(ŞT; 123, 132/8)

Toktamış Hân Mâverâü'n-Nehrni hâlî tapıp Semerkandga kelip bir neçe müsülmânlarını şehîd kılıp katl u gâret kılıp kaytıp ketdi.

(ŞT; 129, 141/10)

katl-i âmm (Ar.) kıl-: Yok etmek, öldürmek.

Cingiz Hânning leşkerindin bir kişi kaçıp Altan Hânning ilgeri yibergen begine keldi takı aytdı kim Cingiz Hân sansız çerig birlen kelip Hıtâyning bir ulug şehrini alıp halknı katl-i âmm kılıp otka yakıp olcasını alışıp yörüp erdiler kim men kaçdım tedi.

(ŞT; 87, 79/10)

Cingiz Hânga Hudây ta'âlâ nusret berip Altan Hânning begini basup ve leşkerin katl-i âmm kılıp Hıtâyning köp kalalarını aldı.

(ŞT; 87, 79/17)

Âhirü'l-emr Çingiz Hân Termizni alıp katl-i âmm kıldı.

(ŞT; 101, 100/17)

Âhirü'l-emr Çingiz Hân Termizni alıp katl-i âmm kıldı.

(ŞT; 101, 100/17)

Nişâburnı aldı takı halknı katl-i âmm kıldı hatundın yaş oğlandın başka min ming yetti yüz kırık ming kişini öltürdi.

(ŞT; 109, 112/13)

Âhirü'l-emr kalaning dört tarafıning her tarafıdın yegirmi ming kişi kalaga yügürdi kirip kalanı anı aldılar katl-i âmm kıldılar.

(ŞT; 110, 114/12)

Andın özge köp halknı katl-i âmm kılıp oğlan uşakını bende kılıp Hıtâyning yana bir şehrige müteveccih boldılar.

(ŞT; 115, 121/5)

Emîr Temür köp halknı katl-i âmm kıldı.

(ŞT; 129, 141/14)

katliâm (Ar.) kıl-: Yok etmek, öldürmek.

Âkıbet Keşmîrni aldı takı Yagmanı öltürdi leşkerni katliâm kıldı.

(ŞT; 49, 21/7)

kebâb (Ar.) kıl-: Yakmak.

Künlerde bir kün avga çıkıp keyik öltürüp kebâb kılıp yer olturur erdi.

(ŞT; 43, 9/8)

Anı alıp kebâb kılıp hatununga berip turup erdim songda koygan kişileringiz yokulup alıp keldiler.

(ŞT; 50, 21/19)

Yetti küngeçe toy kıldılar ve her künde ekki araba şarâb ve arak üç yüz yılkı birlen sığır eekki ming koy kebâb kılur erdiler.

(ŞT; 119, 127/2)

kem (Far.) kıl-: Az etmek.

Sen turgan sayın ziyâde kıling kem kılmağing.

(ŞT; 209, 263/3)

kengeş kıl-: Danışmak, görüşmek.

Ol sebebdin bir yerde yığılıp olturup kengeş kıldılar anda aytdılaratalarımızdın eşitip-miz Ergenekonning taşında keng yerler ve yahşı yurtlar bar ermiş.

(ŞT; 56, 32/20)

Bukaday Kıbcat Cingiz Hânga barıp kaytıp kelgendin song Hân kengeş kıldı.

(ŞT; 81, 69/16)

Cingiz Hân bu sözni eşitkendin song beglerin çakırıp kengeş kıldı.

(ŞT; 83, 73/19)

Altan Hân begleri birlen kengeş kıldı kim Cingiz Hân birlen uruşkan yahşı turur mu ve yaraşkan yahşı turur mu.

(ŞT; 88, 80/6)

Anıng üçün kim yaraşkandın song Cingiz Hân öz yurtıga kaytıp keter ve biz ferâgat bolup cemî yahşı haklarını ve beglerini yığıp yurt maslahatını körmek üçün yahşı kengeş kılıp anıng ilâcını kılmak kerek.

(ŞT; 88, 80/8)

Hân bu haberni eşitkeç oğlanlarını ve beglerini çakırtıp kengeş kıldı takı Çagatay Hânı Keç ve Makran tarafige yiberdi tâ Sultân Celâle’-d-dînni tapıp kolga katkay ve Ögedeyni Gaznîn tarafige yiberdi kim Sultân Mahmud Sebük Teginning yurtını harâb kılgay.

(ŞT; 111, 114/20)

Ol sebebdin ümerâ-yı Mogol yığılıp kengeş kılıp Buhârâdın İsen Boganı keltürüp Kâşgar ve Yarkend ve Ala Tag ve Mogolistanda pâdişâh kıldılar ve pâdişâh-ı âzimü’ş-şân boldı.

(ŞT; 125, 135/7)

Munı eşitkendin song barça ulug ve kiçik oturup kengeş kıldılar.

(ŞT; 142, 161/9)

Arab Muhâmmmed Hân keyinidin barıp esîrni mâlını alıp kaldı ammâ Kalmakdın kişi alabilmediler ve takı ol kim Mâverâü’n-nehr yörügen Elbars Hân oğlanlaridin Hüsrev Sultân tegenni Nayman halkı bir keçe Hivâknıng içige alıp kirdiler Arab Muhâmmmed Hânı öltürüp Hüsrev Sultânı pâdişâh kılalıp tep kengeş kıldılar.

(ŞT; 189-190, 233/17)

Şerîf Muhâmmmedni Ürgençke yiberdi her yerde Uygur ve Nayman bolsa öltürgil tep meni alıp kalıp yeke özining katında köz bagı birlen sakladı Ürgençning Özbeki oturup kengeş kılıp turdılar Ebû’l-gâzî Sultânı neçük etsek kolımızga alur-miz tep.

(ŞT; 203, 253/10)

Namâz-ı huftenni okugandın song barçaları yığılıp mening katınga kelip yurt kengeşni kıldılar.

(ŞT; 203, 254/13)

Sabâh bolganda Türkmenler gürûh gürûh kele başladılar ammâ Hân-ı cennet-mekân kengeş kılıp erdiler kim Türkmenler yahşı yığılgandın song Türkmence aş tartar pallada kol koyalık tep.

(ŞT; 214, 272/14)

kısmet (Ar.) kıl-: Paşlaştırmak, bölüştürmek.

Andın özge halknı leşkerge kısmet kıldılar.

(ŞT; 101, 100/1)

Andın özge er ve hatun ve oğlan uşak barçasını leşkerge kısmet kıldılar.

(ŞT; 109, 111/19)

Cânıbek Hân şol la'l u cevâhirni tamâm leşkerge kısmet kıldı takı feth u nusret birlen öz yurtıga keldi.

(ŞT; 136, 150/19)

kıyâs (Ar.) kıl-: Kıyaslamak.

Halkning ahvâli ekki ayda şundak boldı andın songgısın mundın kıyas kılınğ.

(ŞT; 152, 175/9)

Sultânning mîr-ahûrı aytur erkendür Sultânga kelgen atning tokkuzdın birin alur erdim men yetti yüz at aldım özge olcanı mundın kıyâs kılınğ.

(ŞT; 174, 208/15)

Kul Muhâmmedning Sancar Sultânning hakkında kılğan işlerini kaysısını aytayın özlerini munıng yüzidin kıyâs kılınğ.

(ŞT; 175, 210/19)

kömek kıl-: Yardım etmek.

Sevin Hân Kırgız Hânını özüge yâr kılğandın song ellerining barçasına elçi yiberip özige kömek kılıp fülân ay ve fülân künin içinde fülân yerde tapuşalı takı Mogoldın kînemizni tartalı tep.

(ŞT; 55, 30/10)

körünüş kıl-: Görüşme.

Toyda ve ıydlarda Emîr Temürge körünüş kılıp edeb birlen çok tüşüp oturur erdi.

(ŞT; 124, 134/12)

Aka Tay Hânga körününüş kıldılar takı arz kıldılar kim andag eşitti-miz kim Özbek resminde öyü ve yurt kence ogulningki bolur ermiş ata başlık barça agalar kence ogılını sıylarlar ermiş tep.

(ŞT; 153, 177/9)

İşim Hân köre bardı meni eşikde koydı özi barıp Tursun Hânga körnüş kılıp kaytdı kelip benim kolumdın tutup alıp barıp körünüş kıldurup aytdı.

(ŞT; 206, 258/16)

kurultay (Mog.) kıl-: Tolantı yapmak.

Kün Hân İrkıl Hocanın sözini kabul kılıp ulug kurultay kıldı.

(ŞT; 52, 26/12)

kuşnâclık kıl-: Falcılık yapmak.

Yamanlıkı bu gayetde erdi kim avıldagı hatunlarga otga may salıp sening oglung bolur ve sening kızing bolur ve sening fülân nemerseng fülân bolur tep fâl bakıp kuşnâclık kılıp yörür erdi.

(ŞT; 145, 165/19)

mahrûm (Ar.) kıl-: Uzaklaştırmak.

Anda Hân aytdı kim bir ümid birlen kelip turur munı mahrûm kılmak bizge lâyıq ermes tedi ve takı aytdı kim ölmesdin burun altûnnı kolıga tez bering be-yekbâr ölmesün tedi.

(ŞT; 117, 124/9)

malûm (Ar.) kıl-: Bildirmek, açıklamak.

Munı Hânga malûm kıldılar erse Hân aytdı muning atası bizning aldımızda öldi.

(ŞT; 48, 19/9)

Ol barça ellerge elçi yiberip Ergenekondın çıkıp kelgenini malûm kıldı.

(ŞT; 57, 34/2)

Muhâmmmed Gâzî Sultân hatlarning mazmûnı malûm kılğandın song atlanıp Ürgenç sarı ilgadı.

(ŞT; 158, 184/20)

mashara (Ar.) kıl-: Dalga geçmek.

Dîn Muhâmmmed Sultânning mundın haberi yok edi meni mashara kıla tur tep könglige kelür erdi.

(ŞT; 158, 183/18)

maslahat (Ar.) kıl-: Takdir etmek, beğenmek.

Emdi Hivâkga kete kör bu zâlimlerdin yırak bol elimiz halkımız bir maslahat kılur-miz.

(ŞT; 192, 237/1)

Mundın Şerîf Muhâmmedni yiberdi munıng maslahatını kılalı tepdür.

(ŞT; 208, 260/20)

Barçası yığılıp keldiler takı aytdılar küz vaktı erdi bu kış munda turung yazı birlen bir maslahat kılalı.

(ŞT; 211, 266/3)

mayûb (Ar.) kıl-: Ayıplamak.

Habeş Sultân atasını mayûb kılğanda târîh hicrî mingde ottuzda tavuk yılında erdi.

(ŞT; 196, 243/5)

mekr (Ar.) kıl-: Hile yapmak.

Mogollar anı körüp mekr kılıp kaçdılar.

(ŞT; 106, 107/19)

men (Ar.) kıl-: Men etmek, yasaklamak.

Kaçan Hân eşikine kelse heç kişi men kılmağay özi kirgey ve özi çıkgay eger günâh iş kılsa tokkuzgaça sormagaylar.

(ŞT; 69, 52/8)

Her çend Hân men kıldı kabûl kılmadı.

(ŞT; 127, 138/11)

Şunung atası toğuşlı yigit erdi şol kopa kelip bu hizmetni men kılayın tep turur.

(ŞT; 148, 170/6)

İnisi Temür Sultân yaş oğlanlarga koşulup kayda barur-sen tep men kılıp turur barça begler hem men kılıp turur kabul kılmay keçip erdi.

(ŞT; 177, 212/20)

Ak sakallıklar men kılıp kaytartıp tururlar.

(ŞT; 183, 224/4)

Halk oğlınıng katıga barganın yahşı kördi Hân eger yaman körse men kılur erdi tediler takı ketmek birlen boldı.

(ŞT; 191, 236/8)

Aytdı andag teme Ebû'l-gâzî atam münâsib körmegen işni men kıl tep hergîz aytman.

(ŞT; 194, 240/19)

merdânelık (Far.) kıl-: Yiğitlik etmek.

Her künde çıkıp uruşur erdi yahşı merdânelıklar kıldı ve Mogol çerigidin köp kişilerni öltürdi.

(ŞT; 95, 92/19)

Ol kemelerni minip künde andag uruşılar ve merdânelıklar kıldılar kim tamâm Mogollar tahsînler kıldılar anı alabilmediler.

(ŞT; 98, 95/8)

Temür Melik ming yigiti birlen merdânelıklar kıldı.

(ŞT; 98, 96/3)

Bâmiyân halkı kalaga kabalıp köp uruşup ve köp merdânelıklar kıldılar.

(ŞT; 102, 101/15)

Sultân beş altı yüz kişi birlen ol yakga ve bu yakga at salıp ertedin tâ tüşgeçe şol köp leşker birlen uruşup merdânelıklar kıldılar.

(ŞT; 104, 104/1)

meyl (Ar.) kıl-: Meyletmek, yönelmek.

Oğlını beglerning aldığa alıp keldi de aytdı kim Hân manga bir keçe nakş aytdurlar da manga meyl kıldılar.

(ŞT; 171, 204/6)

mezemmet (Ar.) kıl-: Kınamak, yermek.

Hân halvetde oturup erdi hân aytdı sen îmânsız kişi itdin hem turur tedin ol sözüng manâsı ve turur tedi erse şeyh îmânı andag tarîf kıldı kim Hânning taş dek katıg köngli mumday yumşak boldı ve küfrni andag mezemmet kıldı kim Hân küfrdin bîzâr boldı ve köp yıgladı takı şeyhga aytdı el-hân müsülmânlığını âşkâre kılsam halknı yolga keltürebilmen sabr kılğıl takı bir vakt mevrûsi memleketlerimni alsam elbette mening yanınga kelgil tep köp mübâlagalar kıldı.

(ŞT; 126, 137/11)

mihmân (Far.) kıl-: Konuk etmek.

Batu Hânning inisi Tokay Temür Hân bu cemâatlarını mihmân kılıp üç keçe küzdüz sakladı andın song Batu Hân bu cemâatnı mihmân kıldı.

(ŞT; 133, 147/20)

Nayman halkını Uygur halkı mihmân kıldı mihmân sen tep solda orun berdi özindin yokkarı.

(ŞT; 141, 159/2)

muhâlefet (Ar.) kıl:- Karşı çıkmak.

Bu tört oglıga ellerini bölüp berip bir yerde olturtup aytdı kim bir biringiz birlen muvâfakat kılınğ muhâlefet kılmanğ tedi takı sadakdın bir ok çıkarıp sindurdı takı bir neçe oknı birbirige koşup aytdı kim munı sindura bilür kişi bar mu?

(ŞT; 90, 83/15)

Cingiz Hân oğlanlarığa bakıp aytdı kim bu oklar sizlerge ohşar eger barçangız birikip biringizni pâdişâh kılsangız anıñ tilidin çıkmasangız heç kişi sindura bilmes eger ittifâk kılmay muhâlefet kılsangız bu oknı neçük sindursalar sizlerni hem şundak sindurular tep yahşı nasihatlar kıldı.

(ŞT; 90, 83/19)

Hân-ı kişveristân aytıp yiberdi kim Çoçi Hân ve Cagatay Hân Ögedey Hânı özlerige mukaddem bilsünler anga tâbi bolsunlar ve bir birige muhâlefet kılmasunlar.

(ŞT; 101, 99/16)

Bazılar Mingrak ve İmil tep tururlar ammâ Ögedeyning veliyyü'l-ahdı Şiremün tegen nebîresi erdi velî Töregene hatuning oğlanları atasıning fermânıga muhâlefet kılıp Güyük Hânı hân kılıp atasıning mesnedide olturtdılar.

(ŞT; 118, 125/9)

muhârebe (Ar.) kıl:- Savaşmak.

Emîr Kazgan bu haldin haber tapıp leşker-i bî-nihâyet birlen kelip Kazan Sultân Hân birlen muhârebe kıldı takı Emîr Kazgan muzaffer bolup Kazan Sultân Hânı derece-yi şehâdetga yetkürdi.

(ŞT; 123, 132/11)

Âhirü'l-emr bu ekki Emîr Belh üstinde muhârebe kıldılar.

(ŞT; 124, 134/5)

Bu ekki gürûh sahrâ-yı Germrûdda muhârebe kıldılar.

(ŞT; 131, 144/8)

Azerbaygân kelip Hoy üstinde Melik Eşref birlen muhârebe kıldı takı muzaffer bolup Melik Eşrefni öltürdi hazîne vü definesine sâhib boldı.

(ŞT; 132, 145/18)

Barıp Melik Eşref birlen muhârebe kılıp basdı takı Melik Eşrefni öltürdi.

(ŞT; 136, 150/17)

muhasıl (Ar.) kıl-: Oluşturmak, meydana getirmek.

Hân Mucirü'l-mülkdin şehrnıng mâlını ve hazinesini taleb kıldı takı ekki yüz Mogolnı anga muhasıl kıldı.

(ŞT; 108-109, 111/16)

muhtasar (Ar.) kıl-: Kısaltmak.

Gâh oturup ayta erdim gâh yatıp anıng üçün muhtasar kıldum.

(ŞT; 79, 66/5)

Andın song Emîrü'l müminin Nâsire'd-dîn Ebu'l-Abbâs halîfe birlen yaman bolup müftilerdin fetvâ alıp Termiz seyyidlerindin Alîyü'l-mülk tegenni halîfe köterip olarıng atların hutbe ve sikkedin çıkardı takı birisi Gâyır Hânning sözine kirip Çingiz Hânning elçisini ve bâzergânlarını fıkır kılmay öltürdi ve takı çendân yaman işler kılıp turur aytsak söz uzak bola turur muhtasar kılındı.

(ŞT; 94, 89/5)

Çingiz Hân mundag sözidin sözleri köp erdi anıng barçasın yazar bolsak ulug kitâb bolur bu sebebdin muhtasar kılduk.

(ŞT; 114, 119/19)

Ögedey Hânning mundag kılıklarını yazsak bir kitâbga sığmas ol sebebdin muhtasar kılduk.

(ŞT; 118, 124/21)

Anıng acâyib ü garâyib işi köp erdi anıng barçasın aytsak kitâbga sığmas dek boldı muhtasar kılduk.

(ŞT; 121, 129/10)

Anıng üçün muhtasar kılduk.

(ŞT; 132, 146/12)

Andın song Türkmenni köp barıp çapdılar her barganda köp olca birlen keldiler anıng tamâmını beyân kılsak söz uzak bola turur anıng üçün muhtasar kılduk.

(ŞT; 217, 276/4)

mukarrer (Ar.) kıl-: Karara bağlamak.

Hân Sultân Muhâmmmedning ahd u peymânıdın hoş-hâl bolup könglide mukarrer kıldı kim Sultân Muhâmmmedning könglidin yamanlık çıkmay anga yamanlık kılmağay ve bâ-vücûd kim Nâsır Halife Bagdaddın Hânga elçi yiberip erdi.

(ŞT; 91, 85/16)

mukâtele (Ar.) kıl-: Savaşmak, mücadele etmek.

Bu sebebdin halk anga âsî boldılar takı Tutıb halkıdın Emir Kazgan teger Kazan Sultân Hânga tığ tarttı bu ekkisi mukâtele kıldılar.

(ŞT; 123, 132/6)

Andın song Emîr Temür bin Taragay Barulas Belh üstinde Emîr Hüseyin birlen mukâtele kılıp Emîr Temür muzaffer bolup Emîr Hüseyin birlen Belh hânını öltürdi.

(ŞT; 123-124, 133/8)

Süleymân bin Muhâmmmed bin Senge bin Yaşmut bin Hülegü Hânını hân kıldılar takı Satı-Bek Hatunnı anıng nikâhıga kızgürdi bir neçe vaktın song Şeyh Hasan-ı Büzürg Emîr Şeyh Hasan-ı Kûçekdin rûy-gerdân bolup Bagdâd bardı takı Cihân Temür bin Alafreng bin Gencaytu bin Abaka Hân bin Hülegü Hânını hân kıldı takı leşker cem kılıp kelip Şeyh Hasan-ı Kûçek Saldur birlen mukâtele kıldı.

(ŞT; 131, 144/19)

mukâtele (Ar.) ve muhârebe (Ar.) kıl-: Savaşmak ve mücadele etmek.

Bir yıldın song öldi anıng haberini eşitip Emîr Temür birlen Emîr Hüseyin kelip İlyâs Hâce birlen mukâtele ve muhârebe kıldılar.

(ŞT; 124, 134/2)

mukâvemet (Ar.) kıl-: Sağlam durmak, dayanıklı olmak.

Mucirü'l-mülk kördi kim bu leşkerge mukâvemet kılıp bolmas.

(ŞT; 108, 111/13)

murassa (Ar.) kıl-: Süslenmek.

Barça yıgaçlarıning taşıga altun kapladılar la'l u yâkût u zümrüd u firuze vü dürr birlen murassa kıldurdi.

(ŞT; 51, 23/17)

musahhar (Ar.) kıl-: İtaat ettirmek.

Emdi Hudây ta'âlâ nusret berip Hıtây mülkini musahhar kılıp atalarım ve agalarımning kahrın Altan Hândın algay-men tep ümîd-vâr-men.

(ŞT; 86, 78/4)

Çingiz Hân Mâverâü'n-Nehrni musahhar kılğandın song şâhzâdelerini H'ârezmga yiberdi takı özi Semerkand bardı.

(ŞT; 101, 100/15)

El-kıssa yetti ay uruşdılar âhirü'l-emr Toluy Hân Horasannı musahhar kılğandın song leşker-i bî-nihâyet birlen kelip Talikanda atasıga koşıldı bu köp leşker birbirige koşulup Talikan halkı birlen katıg uruş kılıp alarnı basdılar ve heç kişini koymay şehîd kıldılar hatta emcek emeturgan oglangaça ve takı kalanı yer birlen yeksân kıldılar.

(ŞT; 102, 101/10)

Ögedey Hân atasının hükmü birlen Gaznîn barıp evlâd-ı Sebük Teginning yurtını musahhar kılıp Tûranga kaytdı.

(ŞT; 111, 115/4)

Ol sebebdin Çoçi Hân H'ârezmni algandın song Hânning bu sözige nâmûs kılıp deşt-i Kıpçak barıp deştning tamâm elini öziğe musahhar kılıp avlap ve kuşlap yörüp erdi kim atasının aytgan sözlerin aytğandın song Çoçi Hân tamâm leşkeri birlen atnanıp deştning tamâm cânverlerindin aldığa kelip salıp atasıga koşıldı takı köp pîş-keşler tartdı ve atdın yüz ming at pîş-keş kıldı.

(ŞT; 112, 116/11)

Sultân Celale'd-dîn ol mahallede Hinddin kelip Kirmân ve Şîrâz ve Azerbaycan Tebrizni alıp özge şehrlerni musahhar kılıp yanığa köp kişi yığıp özge küç ve kuvvet peydâ kılıp erdi.

(ŞT; 114-115, 120/12)

El-kıssa Toluy Hân Hıtây Hânning ölgenini ve Hıtâyını musahhar kılğanını Hânga arza-dâşt kılıp yiberdi.

(ŞT; 115, 121/19)

Hân hem Hıtâyga keli cemî vilâyetlerni musahhar kılıp Mahmûd Yalavaçnı anda daruga kılıp kaytdı ol vaktde Toluy Hân haste boldı takı öldi.

(ŞT; 115, 121/21)

musallat (Ar.) kıl-: Musallat etmek, rahatsız etmek.

Tengri ta'âlânıng kahrı kelip men tengri ta'âlânıng bir yaman belâsı-men sizlerge musallat kılıp yiberip turur.

(ŞT; 95, 91/14)

muvâfakat (Ar.) kıl-: Uymak.

Bu tört oglıga ellerini bölüp berip bir yerde olturtup aytdı kim bir biringiz birlen muvâfakat kılınğ muhâlefet kılmanğ tedi takı sadakdın bir ok çıkarıp sındurdı takı bir neçe oknı birbirige koşup aytdı kim munı sındura bilür kişi bar mu?

(ŞT; 90, 83/15)

Alan bir yat halk turur alarga kömek bermeng bizning birlen muvâfakat kılınğlar tep köp pîş-keşler yiberdiler.

(ŞT; 106, 107/15)

Mogol leşkeri ketkendin song ol bîşedin çıkıp bir neçe Türkmenler birlen muvâfakat kılıp Mervning içige kirdiler.

(ŞT; 107, 109/7)

Buyırdı kim halk kabal esbâbıga meşgûl bolgaylar ve İhtiyâre'd-dîn Mervdin kaytıp yana bir neçe Türkmen birlen muvâfakat kılıp Mogollar leşkeri birlen Mervning arasında bir ulug sunıng yakasında tuşdılar.

(ŞT; 108, 110/20)

mübâlaga (Ar.) kıl-: Abartmak, büyötmek.

Sultân Muhâmedning üstige atlanıp anga yagı bolsun tep mübâlaga kılıp erdi.

(ŞT; 91, 85/18)

Hân halvetde olturup erdi hân aytdı sen î mânâsız kişi itdin hem turur tedin ol sözüng mânâsı ve turur tedi erse şeyh î mânâ andag tarîf kıldı kim Hânning taş dek katıg köngli mumday yumşak boldı ve küfrni andag mezemmet kıldı kim Hân küfrdin bîzâr boldı ve köp yıgladı takı şeyhga aytdı el-hân müsülmânlıknı âşkâre kılsam halknı yolga keltürebilmen sabr kılğıl takı bir vakt mevrûsi memleketlerimni alsam elbette mening yanınga kelgil tep köp mübâlagalar kıldı.

(ŞT; 126, 137/11)

mübârek-bâd (Ar.+Far.) kıl-: Mübârek olsun demek.

Mogollar resmi birlen agaylar tutup ulug toy kılıp mübârek-bâd kıldılar târîh altı yüz tegirmi yettide erdi.

(ŞT; 114, 120/8)

mülâzemet (Ar.) kıl-: Bağlamak, bağlanmak.

Sorkoktı Bekining oğlanları Mengü Hân Hülegü Hân ve Kubilay Hân ve Möge ogul deşt-i Kıpçak barıp Batunı mülâzemet kıldılar.

(ŞT; 119, 126/16)

münâdi (Ar.) kıl-: Bağirtmak.

Ata yurtıga ege boldılar takı her yerde kaçkan buskan Türkmen bolsa kaytıp kelsün kalganlarının kanını ötdüm tep münâdi kıldurdılar.

(ŞT; 214, 271/21)

Bularning câsûsı Hânning münâdi kıldurganını eşitip barıp ol Türkmenlerge haber berip turur.

(ŞT; 214, 272/4)

müsülmân (Ar.) kıl-: Müslüman yapmak, İslam dinine almak.

Yetmiş üç yıl bolganda barçasın öz agzıga bakturup müsülmân kıldı.

(ŞT; 48, 18/14)

Hân özi kelime-yi şehâdetni aytıp müsülmân boldı takı emirlerni bir bir çakırıp müsülmân kıldı ammâ bir begi bar erdi Curâs atlıg.

(ŞT; 127, 138/8)

mâ-bûd (Far.) kıl-: Yok etmek.

Âkıbet Hân-ı kişveristânning devleti kavî bolup yegirmi ming kişini basıp bir zamânda nîst-i nâ-bûd kıldılar.

(ŞT; 95, 90/20)

makl (Ar.) kıl-: Anlatmak.

Çingiz Hân târîh altı yüz yegirmi törtde ve tongız yılı dünyâdın nakl kıldı.

(ŞT; 113, 118/8)

Ol hem yetti yıl pâdişâhlık kılıp dünyâdın nakl kıldı.

(ŞT; 130, 142/18)

Târîh altı yüz seksende Abaka Hân dünyâdın nakl kıldı anıng ornıga Ahmed Hân bin Hülegü Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 134, 149/6)

Dâd u adlning dâdın berdi ve ekki mertebe Îrân yurtıga Ebû Saîd Hân üstige bardı takı Îrânı alabilmey kaytıp keldi âhirü'l-emr dünyâdın nakl kıldı.

(ŞT; 135, 150/6)

Birbirining songındın dünyâdın nakl kıldılar.

(ŞT; 138, 154/10)

Biz kiçik erkende andın köp nemerseler nakl kılurlar erdi.

(ŞT; 176, 211/20)

Anıng kılğan işleri halk içinde unut bolup ketmesün tep üç törtin nakl kılalı.

(ŞT; 176, 211/21)

nâmûs (Ar.) kıl-: Namusu etmek.

Ol sebebdin Çoçi Hân H'ârezmni algandın song Hânning bu sözige nâmûs kılıp deşt-i Kıpçak barıp deştning tamâm elini özige musahhar kılıp avlap ve kuşlap yörüp erdi kim atasıning aytgan sözlerin aytgandın song Çoçi Hân tamâm leşkeri birlen atnanıp deştning tamâm cânverlerindin aldığa kelip salıp atasıga koşuldı takı köp pîş-keşler tartdı ve atdın yüz ming at pîş-keş kıldı.

(ŞT; 112, 116/11)

Erteidin tâ pîşîngeçe ururşup alabilmegenlerine nâmûs kılıp çapguçılarga baş bolup çapdı.

(ŞT; 151, 174/13)

Ubeyd Hân bu işge nâmûs kılıp çerig çakırtıp Ürgenç üstige körüp Teve Boyıga keldi takı özi turdı.

(ŞT; 162-163, 191/10)

nâmzed (Far.) kıl-: Evlilik için hazırlık yapmak.

Batu Hânı ve Urus ve Çerkes ve Bulgar ve yana özge kalalarga nâmzed kıldı.

(ŞT; 133, 147/16)

nasîhat (Ar.) kıl-: Nasihat etmek, öğüt vermek.

Dâniş-men Hâcib barıp şehrning halkıga köp nasihatler kılıp korkınçlar bergendin song şehrning tamâm halkı çıkıp köp pîş-keşler alıp kelip Hânı körnüş kıldılar.

(ŞT; 94, 90/4)

Hasan Hâcı tegan bi müsülmân nökeri bar erdi anı Sıgnakga elçi kıldı yiberdi aytdı kim barıp halkga nasihat kıl kelip meni körüp kalanı manha berip manga itâat kılsunlar.

(ŞT; 96-97, 93/9)

Cingiz Hân oğlanlarıga bakıp aytdı kim bu oklar sizlerge ohşar eger barçangız birikip biringizni pâdişâh kılsangız anıng tilidin çıkmasangız heç kişi sındura bilmes eger ittifâk kılmay muhâlefet kılsangız bu oknı neçük sındursalar sizlerni hem şundak sındurular tep yahşı nasîhatlar kıldı.

(ŞT; 90, 83/19)

Çoçi Hân ol vaktde ölüp erdi aning hem oğlanlarını keltürdi takı nasihatlar kıldı ve oğlanlarga aytdı kim zinhâr bir biringizdin dünyâ maslahatı üçün âzürde hâtır bolman.

(ŞT; 112, 117/13)

nazm (Ar.) kıl-: Şiir söylemek.

Sultânning târîhini bir şâir nazm kılıp turur.

(ŞT; 174, 209/6)

nezzâre (Ar.) kıl-: Gözlemlemek.

Sabah bolganda Mogolning bir pâresi kelip leşkeri birlen kalaga nezzâre kılıp turdılar.

(ŞT; 100, 98/20)

nikâh (Ar.) kıl-: Nikâhlanmak, evlenmek.

Anı öyine alıp kелgendin song Akatay Hân nikâh kılıp alıptur.

(ŞT; 178, 215/17)

nimet (Ar.) kıl-: İhsan etmek.

İnâyet-i pâdişâhâne ve merhamet-i hüsrevânesiga müşerref boldı ve munday köp halk Altan Hânning begleridin küfrân-ı nimet kılıp endek sebebdin kaçıp barıp Cingiz Hânning ordasına koşuldılar.

(ŞT; 88, 81/5)

nişân (Far.) kıl-: İşaretlemek.

Eşik halkı Yolum Beydin hânga köp gıybet aytdılar yaman zâhir nişân kıldılar Yolum Bey bu sözni eşitdi takı Hândın korkdı Hân neçe mertebe kişi yiberdi kelmedi kelmesin bilgendin song ottuz min kişi yiberdi tutup alıp keling tep.

(ŞT; 169-170, 201/19)

nişâne (Far.) kıl-: İşaretlemek.

Ol yügürüp kelür humlarda turgan bozanı bıçak birlen nişâne kıla ermiş.

(ŞT; 172, 205/20)

niyyet (Ar.) kıl-: Niyet etmek.

Nebîresining atı Batu ve lakabı Sayın Hân anga hükm kıldı atang ne yerge barayın tep niyyet kılğan bolsa sen aning ornıga baş bolup bargıl tep.

(ŞT; 138, 154/18)

nöker (Moğ.) kıl-: Yardımcı (asker, subay) etmek.

Eligni özige nöker kıldı hükm aytdı kim bu kündin song bir kişi munı Elig Hân temesün Elig Hân Türkmen tesünler tep.

(ŞT; 65, 47/6)

Kürdiş keldiler takı Hızr elining adaklısınıng yahşıların çakırtıp aytdılar yurt algalı baramız eger meded berseng Tengri ta'âlâ yurtını bizge berse seni darhân kılalı ve sol yakda orun bereli yahşısingnı nöker kılalı.

(ŞT; 162, 190/21)

Kalgan Özbek yahşı ve yaman barçası kelsün enâm bereyin yahşılarına Hândın serhadd alıp bereyin yamanların nöker kılalın tep.

(ŞT; 182, 221/18)

olca esîr (Ar.) kıl-: Mallarını yağmalayıp esir almak.

Ol aytdı Çoçi Hânning keleturganın eşitip kaçıp kele erdük tükenün şol vaktta arkamızdın şol yerde yetip uruşup basıp kırıp olca esîr kılıp alıp ketdi.

(ŞT; 93, 88/3)

Eger kaysı el bakınmasa özlerini öltürüng oğlan uşakını olca esîr kılıp şehrlerini köydürüng üç yılğaça kerek kim işingiz serencâm tapgay.

(ŞT; 104, 104/16)

Mogollar hem barıp Sultânı tapmadı kaytıp Karandarga kelip sultânıng bir neçe hatunı oğlan uşakı anda erdi alıp olca esîr kılıp küçük oğlanları İlâl kalasına erdi anga kelip kabaldılar.

(ŞT; 105, 106/16)

Kömek ketkendin song Mogollar uruşup kırıp olca esîr kıldılar.

(ŞT; 106, 107/18)

Çormagun-Bek bir pâre kişi birlen Aytmasnı ilgeri yiberdi ulug uruş boldı bazısın öltürdi ve bazısın olca esîr kıldılar.

(ŞT; 115, 120/15)

Kalganını Özbek hemîşe yörütüp olca esîr kıla turur erdi.

(ŞT; 155, 179/14)

Hân-ı cennet-mekân it yılınıng âhirinde kamer cedi burcında atlanıp Tecende olturgan bir pâre Türkmenlerni çapıp oğlan uşakın olca esîr kılıp feth u nusret birlen Hivâkga kaytıp keldiler.

(ŞT; 215, 272/21)

Hân-ı cennet-mekân hem şol zamân atlanıp subh-ı sâdıқта Karakıstı barıp bu ölgen Türkmenlerning avılığa barıp çapavıl kılıp Türkmenlerning mâlını ve golan uşakın olca esîr kılıp feth u nusret birlen Hivâk kelip tüşdi.

(ŞT; 215, 273/18)

Andın song bu ottuz yigit köterile at saldılar takı Türkmenlerini öltürüp oğlan uşakın olca esîr kılıp Hânga alıp keldiler.

(ŞT; 216-217, 275/17)

Ol halknı olca esîr kılıp kaytıp Dinâr tegen kuduknıng üstinde tüşdiler.

(ŞT; 217, 276/1)

Ol sebebdin bu sözlerini aytıp yiberip erdi ve takı Abdullâh Hânning hem kelip Hâreznı alıp ottuz ekki pâdişâh hem bu Hân-ı cennet-mekânıng karındaşları erdi öltürüp oğlan uşakın olca esîr kılıp alıp ketkning şiddeti hem hâtır-ı eşrefleride turup erdi.

(ŞT; 218, 278/7)

Köp mâl alıp olca esîr kılıp kaytıp Kökertlikke tüşdiler.

(ŞT; 218, 278/15)

Üç künden song Bek-Kulı mak hem Kara Kölni yahşı çapıp köp mâllar alıp olca esîr kılıp kelip Hânga koşuldı.

(ŞT; 218-219, 278/16)

Bu kalanı târâc kılıp içige ot saldılar andın song kalanı târâc kılıp halknı olca esîr kılıp kaytıp Ürgenç tarafıge müteveccih boldılar.

(ŞT; 219, 279/5)

Andın song biçin yılı atlanıp Çahâr-cûynı çapıp olca esîr kılıp kaytıp Hivâk tüşdi.

(ŞT; 219, 279/8)

Andın song it yılı atlanıp Verdânzini çapıp olca esîr kılıp kaytıp Hivâk tüşdiler.

(ŞT; 221, 282/14)

olca (Moğ.) kıl-: Yağmalamak.

Bir kerret Cingiz Hânning öyin çaptılar hatunın olca kılıp aldılar takı bir kerret Cingiz Hân sahrâda yeke yörügende tutup bend kılıp hûn-bahâsın alıp kayta berdiler.

(ŞT; 67, 49/5)

Tayirasunı öltürgence olca kılıp Ögedey Hân alıp erdi.

(ŞT; 118, 125/4)

Çingiz Hânning yoklığında Merkit halkının Hânı Çingiz Hânning öyini çapdı takı
Börte Kucinni olca kılıp alıp ketdi.

(ŞT; 132, 146/2)

Ebû'l-hayr Hânning oğlu Hâce Muhâmmmed Sultân olca kıldı.

(ŞT; 145, 165/15)

Mangıt yurtı buzuldu meni bir kişi olca kılıp alıp sevdâgerge satdı ve ekki küçük
oglıning anası Mangıt Mîrzâlarının kızı erdi.

(ŞT; 156, 181/1)

Olarını Akatay Sultânning nökerşleri olca kıldı.

(ŞT; 160, 188/2)

Aminek Hânning özge oğlanları her kaysısı özlerning olca kılğan Sultânlarning
öylerni taladı oğlanların öltürdiler kızların ve hatunların olca kıldılar.

(ŞT; 160, 188/4)

Urgaçingızni Ebû'l-hân ve Mankışlak Türkmenige buyurur olca kılıp alıp keter eger
mening bu sözümde yalğan bolsa Tengrining kelâmı ursun meni tep her kişinin
aldında Kurândın bir ant içdi.

(ŞT; 197, 244/20)

olca ve esîr (Ar.) kıl:- Mallarını yağmalayıp esir almak.

Anı baş kılıp Ürgençke yiberdi Ürgençni çaptı olca ve esîr kıldı kalasını kabap
olturdi.

(ŞT; 65, 47/12)

Bir kerret Hıtâyдын köp leşker kelip Calâyir halkının bir yerde olturgan köp
cemâatni kırıp olca ve esîr kılıp alıp ketdi.

(ŞT; 71, 54/7)

Ol barıp olca ve esîr kılıp Hânning hizmetiga keldi.

(ŞT; 89, 82/21)

Ol barıp uruşup basdı özi az halk birlen kaçıp ketdi kutuldu kalğanların kırıp oğlan
uşakın olca ve esîr kılıp Güçülükning songnındın ketdi.

(ŞT; 90, 84/9)

Çagatay Hân takı Mekran barıp ol yurtlarını harâb kılıp halknı olca ve esîr kılıp
Sultân Celâle'd-dîndin heç haber tapmay Buhârâ ve Taşkend ve Semerkand tarafige
kaytdı.

(ŞT; 111, 115/5)

Abdü'l-azîz Hân ve Kâsım Hân eşitip Buhârâdın atlanıp Kökerdlikke kelip kaçgundın haber alıp rû-be-rûy bolurga tâkat kılabilmeý kaytıp kaçıp atların koyup azukın ve at yem<is>in taşlap aç bolur yörüp minnet ü meşakkat birlen Buhârâga barıp turur andın song şol yılı Kermine üstige bardılar takı Kerminenî yahşı çapıp kalanı alıp târâc kılıp olca ve esîr kılıp deryâning köprüsindin ötüp tüşdiler.

(ŞT; 219, 279/11)

olca vü esîr (Ar.) kıl-: Mallarını yağmalamak ve esir almak.

Anlar barıp Cem Mören teger suning lebinde tapıp uruşup basıp kırıp olca vü esîr kıldılar.

(ŞT; 89, 82/16)

olcalar (Moğ.) kıl-: Ganimetler almak.

Sultân anı öltürdi elini köp çapdı olcalar kıldılar kalganı bakındı.

(ŞT; 144, 163/8)

ong kıl-: Destek sağlamak.

Ebu'l-hayr Hânning koşkan çerigine Bişkend oğlan tegenni baş kılıp ong kıldı uruştu.

(ŞT; 142, 160/19)

İsfendiyâr Hânın sol ve fakîrni ong kılıp erdiler.

(ŞT; 200, 249/3)

öy kıl-: Ev yapmak.

Bu yıl öy kılıp-miz.

(ŞT; 211, 265/16)

özü (Ar.) kıl-: Özür dilemek.

Artuk Böke Hânning keles turganın eşitip kaçıp ketdi bir neçe vaktın song atın azgurup tonın tozgurup Kubilay Hânning dergâhıga ketdi özü kıldı erse Hân hem aning günâhını ötdi.

(ŞT; 120, 129/1)

pâdişâh (Far.) kıl-: Padişah, sultan etmek.

Andın song Bozok neslidin her kim kâbil bolsa halk anı pâdişâh kılsunlar ve dünyâ âhir bolgunça Bozokning bir yahşısı pâdişâh bolsun.

(ŞT; 51, 25/3)

Anı pâdişâh kıldılar.

(ŞT; 64, 44/19)

Börte Çöne erdi ol ölgendin song aning Koy Maral atlı oğlu bar erdi anı pâdişâh kıldılar.

(ŞT; 72, 56/1)

Ol vefât tapgandın song Beçin Kıyan atlı oğlu bar erdi anı pâdişâh kıldılar.

(ŞT; 72, 56/3)

Ol vefât tapgandın song aning Taymac atlı oğlu bar erdi anı pâdişâh kıldılar.

(ŞT; 72, 56/4)

Alankoa körgenin aytdı takı manga er kerek bolsa barmasmu erdim takı ol kim zaîfe bolsam hem köp halk meni pâdişâh kılıp tururlar özümni munça elimni ve halkımnı ve ekki oğlumnı şermende kılıp mundag nâ-makûl işni hergiz kılur-men mu.

(ŞT; 73, 57/11)

Cingiz Hân oğlanlarıga bakıp aytdı kim bu oklar sizlerge ohşar eger barçangız birikip biringizni pâdişâh kılsangız aning tilidin çıkmasangız heç kişi sındura bilmes eger ittifâk kılmay muhâlefet kılsangız bu oknı neçük sındursalar sizlerni hem şundak sındurular tep yahşı nasihatlar kıldı.

(ŞT; 90, 83/19)

Eger her kaysınızning könglinde bir zerre nifâk bolsa anı könglüngizde ketering tâ düşmenning mekrindin amân bolgay siz ve takı Ögedeyni mening ornumga pâdişâh kılıp barçanız anga tâbi bolup aning car bolcarıga hâzır bolung tedi.

(ŞT; 112, 117/16)

Güyük Hân ölgendi song Çingiz Hânning neslindin her kişi kim bar erdi Toluy Hânning hatunı Sorkoktı Bekining halk birlen yahşı maâş kılğandın Toluy Hânning oğlanlarındın birisini pâdişâh kılmakga râzî erdiler ve Çoçi Hânning oğlu Batuhân hem alardın pâdişâh bolmakga rıza erdi.

(ŞT; 118-119, 126/5)

Ol sebebdin ümerâ-yı Mogol yığılıp kengeş kılıp Buhârâdın İsen Boganı keltürüp Kâşgar ve Yarkend ve Ala Tag ve Mogolistanda pâdişâh kıldılar ve pâdişâh-ı âzimü's-şân boldı.

(ŞT; 125, 135/7)

Ol vaktıda Bakırganda Seyyid Atanın neslindin bir Hüsâme'd-dîn Katal tegan bir yahşı kişi bar erdi anga barıp aytdılar sizni pâdişâh kılalı takı kızıl başnı kılalı tep.

(ŞT; 147, 168/5)

Sancar divâne erdi andak hem bolsa Nayman Kul Muhâmmmed Bey emgek etgen egemning ogli edi tep Nisâyda pâdişâh kıldı.

(ŞT; 175, 210/8)

Yegirmi beş yıl uşbu veriş bilen Sancarnı pâdişâh kılıp olturdı andın song Sancar öldi nesl kalmadı.

(ŞT; 175, 210/20)

Ol vakt da bir yurtımızga yakın bolmasak bizning cemâatımızdın Mâverâü'n-nehrde kazak bolup yörügen köp turur anlarning birisini keltürüp halk pâdişâh kılur andın song bizge pâdişâhlik yetişmes tedi.

(ŞT; 188, 231/1)

Arab Muhâmmmed Hân keyinidin barıp esîrni mâlını alıp kaldı ammâ Kalmakdın kişi alabilmediler ve takı ol kim Mâverâü'n-nehr yörügen Elbars Hân oqlanlaridin Hüsrev Sultân tegenni Nayman halkı bir keçe Hivâkning içige alıp kirdiler Arab Muhâmmmed Hânı öltürüp Hüsrev Sultânı pâdişâh kılalıp tep kengeş kıldılar.

(ŞT; 189-190, 233/17)

pâdişâhlik (Far.) kıl-: Padişahlik etmek, hükmetmek.

Törtünçi bâb- Çingiz Hânning üçünçi ogli Ögedeyning ve anıng evlâdının ve Çingiz Hânning oqlanlarning neslidin her kim Mogol yurtında pâdişâhlik kılğan bolsa anıng zikri-

(ŞT; 40, 3/9)

Beşinci bâb- Çingiz Hânning ekkinçi ogli Çagatay Hânning evlâdının Mâverâü'n-Nehrde ve Kaşgâr yurtında pâdişâhlik kılğanlarning zikri-

(ŞT; 40, 3/12)

Yettinçi bâb-Çingiz Hânning ulug ogli Coçi Hânning evlâdının Deşt-i Kıpçakda pâdişâhlik kılğanlarning zikri-

(ŞT; 40, 3/16)

Sekkizinçi bâb-Coçi Hânning ogli Şeybânî Hânning evlâdının Mâverâü'n-Nehrde ve Kırım ve Kazak ve Turânda hân bolğanlarning ve takı Coçi Hânning onüçlençi oqlarning neslidin Kırım ve Kazan ve Turânda pâdişâhlik kılğanlarning zikri-

(ŞT; 40, 3/18)

Tokkuzunçı bâb-takı Şeybânî Hânning evlâdının H'ârezm memleketinde pâdişâhlik kılğanlarning zikri.

(ŞT; 40, 4/1)

Elçe Hân köp yıllar pâdişâhlık kılıp aşılarını aşap yaşlarını yaşap atası keyinidin ketdi.

(ŞT; 43, 9/14)

Ol takı köp yıllar pâdişâhlık kılıp dostlarning külgenin körüp düşmenlarning yığlaganın körüp sevinüp köp yıllar pâdişâhlık kılıp oğlu Küyük Hânını ornıda olturtup Barsa Kelmes tegen şehrge ketdi.

(ŞT; 43, 9/17)

Alınca Hân köp yıllar elge pâdişâhlık kıldı.

(ŞT; 43, 10/5)

Özidin başka tâ yetti oğligaça pâdişâhlık kıldılar Tatar Hân köp yıllar pâdişâhlık kılıp vefâtaptı.

(ŞT; 44, 11/1)

Oğlu Buka Hân ata ornıda oturup köp yıllar pâdişâhlık kılıp öldi.

(ŞT; 44, 11/2)

Anding song oğlu Baydu Hân pâdişâh boldı bir neçe yıllar pâdişâhlık kıldı.

(ŞT; 44, 11/10)

Mogol Hân oğlanları öz elige pâdişâhlık kılur erdiler Tatar oğlanları öz elige pâdişâhlık kılur erdiler.

(ŞT; 44, 11/13)

Bu tâyi'fedin tokkuz kişi pâdişâhlık kıldılar evveli Mogol Hân âhiri El Hân.

(ŞT; 44, 12/7)

Mogol Hân köp yıllar pâdişâhlık kıldı dört oğlu bar erdi.

(ŞT; 44, 12/14)

Üç yüz yıl ol yerde pâdişâhlık kıldı.

(ŞT; 48, 19/17)

Oguz Hân tagı yüz on altı yıl pâdişâhlık kılıp hakk rahmetige bardı.

(ŞT; 51, 25/7)

Kün Hân teymiş yıl pâdişâhlık kıldı andın song inisi Ay Hânını öz ornına olturtup hakk rahmetige ketdi.

(ŞT; 54, 29/5)

Bir neçe yıl pâdişâhlık kılıp oğlu Menglini tahtında olturtup özi vefâtaptı.

(ŞT; 54, 29/13)

Tengiz Hân takı köp yıllar pâdişâhlık kılıp uzak ömraptı.

(ŞT; 54, 29/19)

Îranda Çingiz Hân evlâdının pâdişâhlik kılğan cemâatdın ol kişi müsülmân boldı
Çingiz oğlu Toluy Hân anıng oğlu Hülegü Hân anıng oğlu Abaka Hân anıng oğlu
Argun Hân anıng oğlu Gâzân Hân aleyhi'r-rahmer erdi.

(ŞT; 57, 34/14)

Köp ellerni özige bakındurup dostlarga yahşılık düşmenlerga yamanlık kılıp bir neçe
yıl pâdişâhlik kılğandın song oğlu Tümeneni öz öz yerinde olturtup uzak seferga
ketdi.

(ŞT; 74, 59/9)

Mogolning barça Nirun uruklarına köp yıllar pâdişâhlik kıldı.

(ŞT; 74, 59/12)

Tongız yılı dünyâga keldi tongız yılı hân boldı Hânning müddet-i ömri yetmiş üç yıl
erdi ve yegirmi beş yıl pâdişâhlik kıldı.

(ŞT; 113, 118/10)

Atasındın song on dört yıl pâdişâhlik kılıp atasıning artındın ketdi.

(ŞT; 115, 122/1)

Andın song Kubilây Hân tamâm Çin vilâyetini aldı ottuz beş yıl pâdişâhlik kıldı takı
vefât tapdı müddet-i ömri yetmiş üç yıl erdi.

(ŞT; 121, 129/9)

Malûm bolsun kim Çagatay Hân evlâdındın Mâverâü'n-Nehrde yegirmi beş kişi
pâdişâh boldı pâdişâhlik kıldı.

(ŞT; 123, 131/20)

Andın barıp Şâm memleketni aldı takı tokkuz yıl pâdişâhlik kılıp dünyâdın ötdi.

(ŞT; 130, 142/14)

Ol hem yetti yıl pâdişâhlik kılıp dünyâdın nakl kıldı.

(ŞT; 130, 142/18)

On üç yıl pâdişâhlik kılıp vefât tapdı.

(ŞT; 130, 143/8)

On yetti yıl pâdişâhlik kıldı ve Saraycıkda medfûn boldı.

(ŞT; 136, 151/6)

Andın song Çoçi Hânning özge oğlanlarının evlâdı pâdişâhlik kıldı.

(ŞT; 136, 151/14)

Köçüm Hân Tûrân vilâyetinde kırk yıl pâdişâhlik kıldı uzun ömr taptı âhir ekki közi nâ-bînâ boldı târîh min takı üçde Köçüm Hânning koldın Tûrânı urus saldı.

(ŞT; 137, 152/2)

El-hâl yerning yırlıklıydın bilip bolmas kim Kırırmda Hâcî Girâyning kaysı inisi ve kaysı oğlının neslindin turur pâdişâhlik kıla turgan.

(ŞT; 137, 153/12)

Arab ölgendin song oğlı Hâcî Toluy atasın ornında oturup elge pâdişâhlik kıldı.

(ŞT; 140, 157/16)

Dîn Muhâmmmed Hân Mervga barıp pâdişâhlik kılıp olturdu.

(ŞT; 170, 202/14)

Ol bir neçe yıl pâdişâhlik kıldı.

(ŞT; 171, 204/15)

Târîh hicrî mingde ottuz ekki tonguz yılında Hân bolup erdi on altı yıl pâdişâhlik kılıp erdi.

(ŞT; 198, 246/7)

pâk (Far.) kıl-: Temizlemek.

Andag kişi bir taşga ohşar kim anı bir suvning ortasıga taşlagaylar ol batıp ketip heç körünmegey ve takı aytur erdi kim her kişi öz öyini yahşı saklasa memleketini hem saklar ve takı her kişi on kişini tertîb birlen yasasa ulug leşkerni hem yasar ve takı her kişi yamanlıkdın özining içini pâk kılsa mülkdin ogrını hem pâk kılur ve takı her kişi ulug katıga barsa andın söz sormay sözlemesün eger söz sormay sözleşse anıng sözini işitseler ne hûb eger eşitmeseler savuk temürge çöküç urgan dek bolur.

(ŞT; 114, 119/13)

peşîmân (Far.) kıl-: Pişman etmek.

Sizni tutup mâlingızın algandın song emdi ne kaldı tangla mundın yaman işler bolur peşîmân kılur-siz fâide bermes tedim.

(ŞT; 194, 240/15)

peydâ (Far.) kıl-: Ortaya çıkarmak.

Türk içinde köp resmleri ol peydâ kıldı.

(ŞT; 43, 9/6)

Sultân Celale’-d-dîn ol mahallede Hinddin kelip Kirmân ve Şirâz ve Azerbaycan Tebrizni alıp özge şehrlerni musahhar kılıp yanığa köp kişi yığıp özge küç ve kuvvet peydâ kılıp erdi.

(ŞT; 114-115, 120/12)

Andag yasaklar peydâ kıldı kim tamâm halk andın teng boldılar.

(ŞT; 121, 129/20)

peygâmbër (Far.) kıl-: Peygamber etmek.

Andın song Hudây ta’âlâ Şisni peygâmbër kıldı.

(ŞT; 41, 5/12)

Hudây ta’âlâ öz zamândagı halkga peygâmbër kıldı.

(ŞT; 42, 6/12)

Ol ekki yüz ellig yaşığa yetkende Hudây ta’âlâ anı peygâmbër kılıp öz zamânındagı halkka yiberdi.

(ŞT; 42, 7/2)

peygâmbërlik (Far.) kıl-: Peygamberlik etmek.

Seksen ekki yıl peygâmbërlik kılıp halknı togrı yolga ündedi.

(ŞT; 42, 6/12)

pîşe (Far.) kıl-: İşini, mesleğini yapmak.

Her kim hilâf hükm kılса gazab-ı pâdişâhâne birlen edeb berür erdi ve takı her ogul kim anasının ve her ini kim anasının sözün ve nasihatın kabûl kılmas erdi her hatun kim erining ittifâkı birlen bolsam erdi her küyev kim kaynını agrıtur erdi her ogrı kim ogrılıkdın başka iş kılmas erdi ve her yaman ki yamanlıknı özige pîşe kılıp erdi.

(ŞT; 113, 119/1)

pîş-keş (Far.) kıl-: Hediye etmek.

Bu ihânetke çıdaybilmeyin barıp Buhârâda Abdullâh Hânga Mervni pîşkeş kılıp kördi.

(ŞT; 171, 204/18)

Altan Hânga vezîrning sözi makûl bolup Cingiz Hânga elçi yiberdi ve perde-yi işmetde kızı bar erdi anı Hânga pîş-keş kılıp yiberdi.

(ŞT; 88, 80/10)

Ol sebebdin Çoçi Hân H’ârezmni algandın song Hânning bu sözige nâmûs kılıp deşt-i Kıpçak barıp deştning tamâm elini özige musahhar kılıp avlap ve kuşlap yörüp erdi

kim atasining aytgan sözlerin aytgandin song Çoçi Hân tamâm leşkeri birlen atnanıp deştning tamâm cânverlerindin aldığa kelip salıp atasıga koşuldı takı köp pîş-keşler tartdı ve atdın yüz ming at pîş-keş kıldı.

(ŞT; 112, 116/11)

Polâd Sultânning oğlu Dîn Muhâmmmed Hânning nebîresi Abdullâh Hânga Mervni pîş-keş kılğan Lûlî beççe bularnın barçası on bir töre ırak ketdiler Şâh Abbâs Mâzi katıga Polâd Sultân yaşım yetmişke yetgende kâfir içige neçük barayın tep.

(ŞT; 184, 224/21)

piyâde (Far.) kıl-: Satranç oyunundaki piyade olarak vasıflandırılmak.

Ötken ulug arık ong kolda boldı miltıkçıların piyâde kılduk.

(ŞT; 213, 268/1)

rıhlet (Ar.) kıl-: Ölmek.

Buka Türkmennıng leşkeri hadd u nihâyetdın taşkarı boldı vaktaki Sultân Muhâmmeddin haber keldi Abeskunda dâr-ı fenâdın dâr-ı bekâga rıhlet kıldı.

(ŞT; 107, 109/11)

El-kıssa Güyük Hân atasining ornında pâdişâh boldı takı hazînenıng eşikin açıp karındaş ve bigâne bir fakir ve bir miskin ve ulug ve kiçikke andag enâm berdi kim heç kim mundag kılmamış erdi ammâ dîn-i nasârâga revâc berür erdi ve müddet-i pâdişâhlık bir yıl erdi kim dünyâdın rıhlet kıldı.

(ŞT; 118, 126/1)

Otrar kelgende dârü'l-fenâdın dârü'l-bekâga rıhlet kıldı.

(ŞT; 125, 134/21)

Emdi kalğan ömrümni Tengri ta'âla bendelikide Kızılbaş ve Kalmakning gazâtında sarf kılur-men tep pâdişâhlıkni oğlanlarıga berip tevbe vü inâbet kılıp Mâverâü'n-nehrge elçi yiberip Abdü'l-azîz Hân birlen yaraşıp târîh hicrî ming takı yetmiş dört tavışkan yılında ve ramazânü'l-mübârek ayında dârü'l-fenâdın dârü'l-bekâga rıhlet kıldı.

(ŞT; 222, 283/7)

sa'y (Ar.) kıl-: Çabalamak.

Beçenening manâsı sa'y kılguçı temek bolur.

(ŞT; 53, 28/17)

Bu ekkisining arasında ötken kişilerning atlarını bileli tep köp sa'y kılduk müyesser bolmadı.

(ŞT; 77, 63/9)

Emdi kerek kim sen mening oğlum bolup yahşılıkga sa'y kılaysen tâ müsülmanlar tıñç ve ferâgât olturgaylar tep.

(ŞT; 91, 84/19)

sabr (Ar.) kıl-: Sabretmek.

Hân kördi kim bu keçe sabr kılrsa ertesi ötüp kete turur.

(ŞT; 103, 103/17)

Hân halvetde olturup erdi hân aytdı sen îmansız kişi itdin hem turur tedin ol sözüng manâsı ve turur tedi erse şeyh îmânı andag tarîf kıldı kim Hânning taş dek katıg köngli mumday yumşak boldı ve küfrni andag mezemmet kıldı kim Hân küfrdin bîzâr boldı ve köp yıgladı takı şeyhga aytdı el-hân müsülmanlıkni âşkâre kılsam halkni yolga keltürebilmen sabr kılğıl takı bir vakt mevrûsi memleketlerimni alsam elbette mening yanınga kelgil tep köp mübâlagalar kıldı.

(ŞT; 126, 137/11)

sarf (Ar.) kıl-: Harcamak.

Emdi kalgan ömrümni Tengri ta'âla bendelikide Kızılbaş ve Kalmakning gazâtında sarf kılur-men tep pâdişâhlıkni oğlanlarıga berip tevbe vü inâbet kılıp Mâverâü'n-nehrge elçi yiberip Abdü'l-azîz Hân birlen yaraşıp târîh hicrî ming takı yetmiş dört tavışkan yılında ve ramazânü'l-mübârek ayında dârü'l-fenâdın dârü'l-bekâga rıhlet kıldı.

(ŞT; 222, 283/7)

say (Ar.) kıl-: Çalışmak.

Her çend say kıldı Hânı köre almadı.

(ŞT; 127, 138/3)

Bu ekkisining arasında ötken kişilerning atlarını bileli tep köp say kılduk müyesser bolmadı.

(ŞT; 199, 248/5)

Ol vaktda ogullarıga vasiyyet kılıp tururlar kim bu kitâbnı nâ-tamâm koymang itmâmıga say kılıng.

(ŞT; 213, 271/7)

secde (Ar.) kıl-: Secde etmek.

İblîsning âdemga secde kılmaganı ve Âdemning behiştke barıp yana kayta bu dünyâga kelgeni aydın rûşen-râk ve âfitâbdın meşhûrrak turur.

(ŞT; 41, 5/5)

sefer (Ar.) kıl-: Savaşa çıkmak.

Ottuz yıl Hocendde hükûmet kılıp öldi tâ ölgünçe Hocenddin atlanıp heç yerge sefer kılmadı.

(ŞT; 155, 180/9)

sened (Ar.) kıl-: Kuvvetli delil olabilecek söz söylemek.

Türk ve Tâcıkde barça âdem ferzendining içinde resmi (durur) yetti atanı sened kılmak.

(ŞT; 77, 62/17)

serâncâm (Far.) kıl-: Konuşmak, anlatmak.

Mengü Hân Batu ki lakabı Sayın Hân tururn aning sayı birlen tahtda oldurgandın song umûr-ı memleketni serâncâm kılmakka meşgûl boldı.

(ŞT; 120, 127/21)

serdârlık (Far.) kıl-: Kumandanlık yapmak.

Kamare'd-dîn arz kıldı Emîr Hudâyîdâd yaş turur mundag ulug elge serdârlık kılıp başkara bilmes.

(ŞT; 127, 139/2)

serencâm (Far.) kıl-: Macera yapmak.

Baba Sultân Hezâresbge barıp yahşı ve yamanga serencâm kılayın tep Hezâresbning cihân-nümâyıga tüşüp erdi.

(ŞT; 186, 228/2)

Bularnı serencâm kılgunca yetti kün boldı andın song Ürgençdin çıkıp deryâ lebigе yörüdi.

(ŞT; 189, 232/20)

serkeşlik (Far.) kıl-: Asilik, inatçılık etmek.

Ogul oğlımız kız kızımızgaça Akatay Hânning tohmındın her kim bolsa anga serkeşlik kılıp rûy-ı gerdânlık bolmasımızga tediler.

(ŞT; 153, 177/14)

sevdâgerçılık (Far.) kıl-: Âşıklık etmek.

Bir kün Kaanning dergâhıga kelip arz kıldı kim kolumda destmâyen bolsa sevdâgerçılık kılur erdi tep.

(ŞT; 117, 124/5)

Hân ekki yüz altun bering sevdâgerçılık kılsun tep hükm kıldı.

(ŞT; 117, 124/6)

seyr (Ar.) kıl-: Seyretmek, gezmek.

Hân atlanıp şehring içige kirip seyr kılıp mescîd camîning eşikige keldi ve mescîdning içige at birlen kirip maksûrega keldi.

(ŞT; 95, 91/2)

Temür Sultân aytur erkendür on beş yaşma yetkende bir kün beş on yigit birlen atlanıp Vezi^rning orda dervâzesindin çıkıp seyr kılıp yörür erdim.

(ŞT; 177, 214/9)

soyurgal (Çin.) kıl-: Hediye etmek.

Abiverdni Dîn Muhâmmmed Sultânga soyurgal kılduk yarlık körgeç tapşursun tep.

(ŞT; 169, 200/20)

sulh (Ar.) kıl-: Barış yapmak.

Sulh kıldılar her yılda fülânca nemerse bereyin tep.

(ŞT; 65, 47/10)

Şeyh Hasan Calâyir ilgeri kelip Şeyh Hasan-ı Kûçekke tâbi bolup sulh kıldılar takı bir yıldın song Şeyh Hasan-ı Kûçek Satı-Bek Hatunnı azl kıldı.

(ŞT; 131, 144/17)

Andın song sansız çerig birlen Abaka Hân üstige atlanıp Îrân memleketige bardı takı Abaka Hân birlen sulh kılıp kaytıp keldi.

(ŞT; 134, 149/4)

Ol ekkisi bir boldı takı mening birlen uruşdılar men gâlib keldim sulh kıldılar.

(ŞT; 207, 259/15)

Ol vaktta Hân-ı cennet-mekân hem leşker birlen kelip alarning rû-be-rûyında tüştiler ammâ birbirige elçileşdiler sulh kılalınğ tep el-kıssa elçi birlen iş bütmedi.

(ŞT; 215, 273/8)

sülûk (Ar.) kıl-: Yönelmek, bir yola girmek.

Börke Sultân birlen ulug atası neçük sülûk kıla turgan bolsa bu hem şundag kılıp turdı düşmânlıkın heç zâhir kılmadı bir yıl Sirning ayakın kışlap erdiler.

(ŞT; 144, 164/1)

şart (Ar.) kıl-: Şart koşmak.

Ol vaktda Şidur-kuning elçisi keldi aytıp yiberip turur kim eger günahımdın ötseler men barıp körer erdim velî şart kılgaylar.

(ŞT; 112, 117/6)

Emîr Curâs yahşı şart kıldı pehlevânı alıp keldiler.

(ŞT; 127, 138/12)

Özbekning bir yahşı urukı neçük bolsa sen hem şundak bol tep şart kıldılar takı yörüdiler adaklıdın ming kişi koşuldı.

(ŞT; 162, 191/2)

Men aytdım sizler şart kıling kişiğe aytmalıkgı men könglümge kelgenni aytayın tedim ant içdiler men aytdım İsfendiyâr Hân yurtını algalı bir yıl boldı.

(ŞT; 202, 252/8)

Emdi pâdişâh-siz öltürsengiz de siz bilür-siz ve tırgüzsengiz de siz bilür-siz bir bir günâh-kâr kul-miz tep Ürgençdin alğan mâlların aldığa alıp salıp sadak ve kılıçların boyınlarıga asıp kelip Hânning ayaklarıga yıkılıp ant içip ve şart kılıp indiler kim bu künden bu yakga sizge ve sizning yurtungızga yamanlık kılmalıng bu Kalmakdın ve özge halkdın her kim yamanlık kılayın tese küçimiz yetse men eteling küçimiz yetmese haber kılalı tediler.

(ŞT; 218, 277/10)

şefkat (Ar.) u merhamet (Ar.) kıl-: Şefkat ve merhamet göstermek.

Hân alarga şefkat u merhamet kıldılar.

(ŞT; 94, 90/6)

şehîd (Ar.) kıl-: Şehit düşmek.

Sultân Muhâmmednind devletining kaytkanının sebebi ol boldı kim bir keçe mestlikde anası Terken Hatun birlen töhmet kılıp Şeyh Muhâmmmed Bagdâdîni şehîd kıldurdı.

(ŞT; 93, 88/21)

Şehzâdeler Karaca Hâcibga aytdılar kim sen öz pâdişâdınga ne vefâ kıldıng ki bizge kılgay-sen tel anı on ming kişisi birlen şehîd kıldılar.

(ŞT; 95, 92/15)

Ol hıştlarnı atıp uruşdı âhirü'l-emr aylanayakını kabal aldılar tirik tutup şehzâdelerning aldığa alıp bardılar şol vaktde şehzâdeler eşitdiler kim Çingiz Hân Buhârânı alıp Semerkant kelip turur Ögedey Hân ve Çagatay Hân leşker-i bî-nihâyet birlen Semerkand tarafiga müteveccih boldılar takı Kök Saray teger yerdeGâyır Hânı şehîd kıldılar.

(ŞT; 95, 93/3)

Bir sâatde Mogollar yapuşıp kalanı aldılar takı bir Hasan Hâcının kanı üçün on ming müsülmânı şehîd kıldılar.

(ŞT; 97, 93/16)

Estâşning halkı çıkıp uruşdı Çoçi Hânning leşkeri alarnı basıp barçasın şehîd kıldılar.

(ŞT; 97, 94/2)

Ol kişiler ki Çin Temürni öldürmekke kasd kılıp erdi alarnı şehîd kıldı.

(ŞT; 97, 94/9)

El-kıssa yetti ay uruşdılar âhirü'l-emr Toluy Hân Horasannı musahhar kılğandın song leşker-i bî-nihâyet birlen kelip Talikanda atasıga koşıldı bu köp leşker birbirige koşulup Talikan halkı birlen katıg uruş kılıp alarnı basdılar ve heç kişini koymay şehîd kıldılar hatta emcek emeturgan oglangaça ve takı kalanı yer birlen yeksân kıldılar.

(ŞT; 102, 101/10)

Andın song Boran bin Duyçehen Tarmaşîrni şehîd kılıp özi pâdişâh boldı.

(ŞT; 122, 131/9)

Hânning vefâtıdın song Kamare'd-dîn hurûc kılıp İlyâs Hâce bin Tokluk Hânı şehîd kıldı ol kün Tokluk Temür Hânning neslidin ulug kiçig on sekkiz kişini derece-yi şehâdetke yetkürdiler ve takı itibârlı kişilerni koynı kim her yerde Tokluk Temür Hânning neslindin mevcûd bolsa öltürüng tep.

(ŞT; 127-128, 139/10)

Toktamış Hân Mâverâü'n-Nehrni hâlî tapıp Semerkandga kelip bir neçe müsülmânlarnı şehîd kılıp katl u gâret kılıp kaytıp ketdi.

(ŞT; 129, 141/10)

Şol zamân Sultânı şehîd kılıp öyin çapıp ve talap kaytıp öyige ketdi.

(ŞT; 145, 165/13)

Emîn birlen Muhâmmmed Emîn atasındın song öldiler kalgan törtini ve Muhâmmmed Sultânning ekki oğlu bar erdi kedhudâ kılğan ulugının atı Şâh Alî kiçikining atı Şâhbaht ol ekkisini bu tört oguldın bolğan üç tört yaş ogul bar erdi bir yaşar ve ekki yaşar barçasını Abdullâh Hân şehîd kıldı.

(ŞT; 175-176, 211/7)

Polâd Sultânı üç oğlu birlen Abdullâh Hân şehîd kıldı Pehlivân Kulı Sultân eceli yetip atasındın beş yıldın song öldi.

(ŞT; 176, 211/18)

şermende (Far.) kıl-: Utandırmak, mahcup etmek.

Alankoa körgeyin aytdı takı manga er kerek bolsa barmasmu erdim takı ol kim zaîfe bolsam hem köp halk meni pâdişâh kılıp tururlar özümni munça elimni ve halkımnı ve ekki oğlumnı şermende kılıp mundag nâ-makûl işni hergiz kılur-men mu.

(ŞT; 73, 57/11)

Bir neçe keçe öyümning taşında saklap yatıng Hudây meni şermende kılmas bolsa sizlerge hem körsetür takı ol kim mening bu karnımdaki oğlan hem elbette resmi kişige ohşamas andın hem bilür-siz.

(ŞT; 73, 57/14)

şiddet (Ar.) kıl-: Sertlik, katılık yapmak, şiddet uygulamak.

Elbars Sultân üstine yörümekni aksakallılar ohşatmadılar anıng üçün bizge şiddet kılıp Hânı öltürür barmasak mâlın olur takı taşlar keter etdiler.

(ŞT; 193, 239/6)

şikâr (Far.) kıl-: Avlanmak.

Buhârâdın köçüp Semerkand bardı takı deşt-i Kıpçakga Çoçi Hânga elçi yiberdi aytdı kim ferzend-i azîz tamâm leşkering birlen atlangıl takı deştining cânverlerini bizning tarafımızge kavup keltürgil tâ şikâr kılğay-miz.

(ŞT; 112, 116/6)

Çoçi Hân inilerige yahşı şîrîn zebânlıklar kıldı andın song Çingiz Hân şâhzâdeler birlen yahşı şikârlar kılıp öz yurtıga kelip oğlan uşakların körüp hoş-hâl boldı.

(ŞT; 112, 116/19)

Çingiz Hân bir kün şikâr kılıp ölgende bir ulug dırahtning astıga keldi takı aytdı kim men ölsem meni bu dıraht tübinde koyunglar tep.

(ŞT; 113, 118/3)

Ögedey Hân anı şikâr kılur erdi ve takı ol kim şehzâdeler yetti yıldın song bargan vilâyetlerini alıp kaytıp keldiler ve yana Herât virân bolup erdiler.

(ŞT; 116, 122/15)

Müsül mân bolmakının sebebi bu erdi kim bir kün avnı kıldurdı takı şikâr kılıp körüp erdi nâgâh bir cemâatga nazarı tüşti köçüp kelip oturup erdiler.

(ŞT; 126, 136/17)

şikâyet (Ar.) kıl-: Şikâyet etmek.

Mervning şeyhü'l-islâmı Mucirü'l-mülkdin bir neçe şikâyetler kılıp Serahsning şeyhü'l-islâmıga hatt yiberdi.

(ŞT; 107, 109/19)

şükrler (Ar.) kıl-: Şükretmek.

Ol yerni körgendin song tengrige şükrler kıldılar.

(ŞT; 56, 32/5)

taâlluk (Ar.) kıl-: Bağ kurmak.

Bu aytilgan vilâyetlerning bir neçesini uruşup ve bir neçesini bakındurup özige taâlluk kıldı.

(ŞT; 50, 22/12)

tâbiyyet (Ar.) kıl-: Tertip etmek, düzenlemek.

Tamâm ulus-i Mâverâü'n-Nehr anga tâbiyyet kılıp müsül mân boldılar.

(ŞT; 122, 131/5)

tabiye (Ar.) kıl-: Düzenlemek.

El-kıssa eti agrımasun tep hamrdın bir nemerse tabiye kılıp anıing içige salıp alıp keldiler.

(ŞT; 132, 146/8)

tahallus (Ar.) kıl-: Serbest kalmak, kurtulmak.

Şeybânî tep anıing üçün aytgan özige tahallus kılıp erdi.

(ŞT; 140, 157/3)

tahâret (Ar.) kıl-: Temizlik yapmak, temizlenmek.

Köydürür vaktı ötkendin song yıkıldı halk köreli tegende körsetmedi anıing üçün hayâsı andag gâlib erdi kim tahâret kılğanını heç kişi körmes ve körgen ermes erdi.

(ŞT; 174, 208/21)

tahsil (Ar.) kıl-: Bilgi edinmek.

Yegirmi yıl İsfahânda ilm tahsil kılıp kaytıp ketdi.

(ŞT; 210, 263/15)

tahsîn (Ar.) kıl-: Takdir etmek.

Hânning bu sözini beyler yahşı körüp tahsinler kılıp andag arz kıldılar kim evvel Altan Hânga elçi yibereli eger sening hükmüngni tutup sanga tâbi bolsa hub eger bolmasa anıng üstine atlanıp barmak kerek.

(ŞT; 86-87, 78/7)

Ol kemelerni minip künde andag uruştılar ve merdânelıklar kıldılar kim tamâm Mogollar tahsînler kıldılar anı alabilmediler.

(ŞT; 98, 95/8)

Çingiz Hân Sultânıng kılğan işlerin körüp tahsînler kılıp oğlanlarına bakı aytdı kim atadın ogul tugsâ şundag tugsun tep.

(ŞT; 104, 104/5)

Hân takı bularning işlerige tahsînler kılıp köp enâm soyurgal berdi.

(ŞT; 106, 108/5)

Abdü'l-azîz Hân teg ulug pâdişâhnı basduk ve takı uruş küinde kılğan işlerige tahsînler kılıp ulug toy kıldılar takı tug berip ve leşker koşup Hezâresbni berdiler.

(ŞT; 221, 282/12)

tahsîs (Ar.) kıl-: Özgü kılmak.

Çingiz Hân anga kâbil bolmadı aytdı kim tamâm âlem Hudâyning yurtı turur bir yerni tahsîs kılıp barmak ne turur tedi.

(ŞT; 111, 116/2)

taht (Far.) (u) târâc (Far.) kıl-: Hükümrânlık yapmak.

Andın song Bars yılı atlanıp barıp Buhârânıng etrafı u cevânibini çapıp namâzgâh dervâsigaça tüşdiler takı on kün taht (u) târâc kıldılar.

(ŞT; 221, 282/15)

tâkat (Ar.) kıl-: Güçlü olmaya çalışmak.

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uyğur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkıning arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz

Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü’l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Sultân Celâle’-d-dîn kışkırdı kim Mogollar hîle kılıp tururlar korukmang andın song köngüllerin berkitip bir mertebe hamle kıldılar takı Mogollarnı orta yerge aldılar âhirü’l-emr tâkat kılıp turabilmediler kaçdılar.

(ŞT; 103, 103/2)

Kalmak uruşka tâkat kılabilmeyin Sekîn Ribâtga kapaldı.

(ŞT; 218, 277/7)

Abdü’l-azîz Hân ve Kâsım Hân eşitip Buhârâdın atlanıp Kökerdlikke kelip kaçgundın haber alıp rû-be-rûy bolurga tâkat kılabilmey kaytıp kaçıp atların koyup azukın ve at yem<is>in taşlap aç bolur yörüp minnet ü meşakkat birlen Buhârâga barıp turur andın song şol yılı Kermine üstige bardılar takı Kermineni yahşı çapıp kalanı alıp târâc kılıp olca ve esîr kılıp deryâning köprüsindin ötüp tüşdiler.

(ŞT; 219, 279/11)

takrîr (Ar.) kıl-: Yerini bulmak.

Hân bu vâkıâtını yahşı takrîr kıl tedî.

(ŞT; 188, 231/15)

taleb (Ar.) kıl-: Talep etmek, istemek.

Hân Mucirü’l-mülkdin şehrning mâlını ve hazinesini taleb kıldı takı ekki yüz Mogolnı anga muhassıl kıldı.

(ŞT; 108-109, 111/16)

Ubeyd Hân Ürgençni alıp elni Mâverâü’n-nehrge eltgende özini kişige bildürmeyin Semerkanddın kaçıp Derûnda Dîn Muhâmmmed Hân katına barıp atlanıp yurt taleb

kılmak gerek tep kengeş berip Dîn Muhâmmmed Hânı atlanturup keltürüp Hivâk birlen Hezâresb arasında Ubeyh Hân birlen uruşdurup basmaklıkga sebeb bolgan Hâcim Hân erdi.

(ŞT; 179, 215/20)

Şâh aytdı Abdullâh Hân tirig turganda yurtını taleb kılmak ohşamas eger alsalar hem başların berürler emdi olar mendin bî-ruhsat ketdiler kaytıp mening katımga kelmekke uyalurlar özge yerge keterler takı zâyı bolurlar.

(ŞT; 185, 226/20)

Şâh Abbâs Mâzî İsfendiyar Sultânga Horâsânda etegine bar yurtıngını taleb kıl tedi üç yüz kişi berdi.

(ŞT; 196, 243/16)

İsfendiyâr Hân Derûn keldi bizge kişi yiberdi kelsün yurtını birge taleb kılalı tep.

(ŞT; 201, 251/6)

tamâm (Ar.) kıl-: Bitirmek, tamamlamak.

Urus yüklegen suyını tamâm kıldı uruşdılar Urus kan içe başladı.

(ŞT; 189, 233/5)

târâc (Ar.) kıl-: Yağmalamak.

Mogollar hücum kılıp dervâzedin kirip özge dervâzelerini açdılar cemî Mogollar kalağa kirip târâc kılmakga meşgûl boldılar takı Sultân Muhâmmmedninh hânlarından Alp Hân tegen ming kişi birlen uruşa uruşa kurtılıp ketdi.

(ŞT; 99, 97/17)

Mogol leşkerindin sekkiz yüz kişi kelip Türkmenlarning mahallesige çapavıl kıldılar ve ekser mahalleni târâc kılıp halkını öltürdi bazıların esîr kıldılar.

(ŞT; 108, 111/2)

Bu kalanı târâc kılıp içige ot saldılar andın song kalanı târâc kılıp halkını olca esîr kılıp kaytıp Ürgenç tarafıge müteveccih boldılar.

(ŞT; 219, 279/5)

Abdü'l-azîz Hân ve Kâsım Hân eşitip Buhârâdın atlanıp Kökerdlikke kelip kaçgundın haber alıp rû-be-rûy bolurga tâkat kılabilmey kaytıp kaçıp atların koyup azukın ve at yem<is>in taşlap aç bolur yörüp minnet ü meşakkat birlen Buhârâga barıp turur andın song şol yılı Kermine üstige bardılar takı Kermineni yahşı çapıp kalanı alıp târâc kılıp olca ve esîr kılıp deryâning köprüsindin ötüp tüşdiler.

(ŞT; 219, 279/11)

târif (Ar.) kıl-: Tarif etmek.

Hân halvetde oturup erdi hân aytdı sen î mânâsız kişi itdin hem turur tedin ol sözüng manâsı ve turur tedi erse şeyh î mânâ andag tarîf kıldı kim Hânning taş dek katıg köngli mumday yumşak boldı ve küfrni andag mezemmet kıldı kim Hân küfrdin bîzâr boldı ve köp yıgladı takı şeyhga aytdı el-hân müsülmânlıkni âşkâre kılsam halkni yolga keltürebilmen sabr kılğıl takı bir vakt mevrûsi memleketlerimni alsam elbette mening yanınga kelgil tep köp mübâlagalar kıldı.

(ŞT; 126, 137/11)

tasnîf (Ar.) kıl-: Sıralamak.

Malûm bolsun kim Ebû'l-gâzî Hân-ı cennet-mekân bu kitâbnı tasnîf kılıp yarımğa yetkende haste boldılar.

(ŞT; 213, 271/5)

tayîn (Ar.) kıl-: Tayin etmek.

Çingiz Hân Otrar kelgende Semerkandning mazbutlığını ve halâyıkning köplikini eşitip oğlanlarını Otrarga tayin kılıp ve noyanlarını Semerkandning serhaddlerige yiberip özi Buhârâga kelip Buhârânı algandın song Semerkand keldi ve oğlanları Otrarnı alıp ve Noyanları serhaddlerini feth kılıp Semerkandda Hân-ı kişveristânning ordusıga koşıldılar.

(ŞT; 99, 97/4)

Hân-ı kişveristân Semerkand birlen Buhârâdın fârig bolgandın song Çoçi Hân ve Ögedey Hân Çagatay Hânı H'ârezm üstige tayin kıldı.

(ŞT; 100, 98/3)

Sultân hem keçe kemelerin tayin kılıp ertesi ötüp keteyin tep turur tedi.

(ŞT; 103, 103/16)

Ol vaktta Sultân Muhâmmmed Celâle'd-dîn Melik Şemse'd-dîn Muhammed tegenni Herâtda hâkim kılıp yüz ming kişi anga tayin kılıp ketip erdi.

(ŞT; 109, 112/18)

Çingiz Hân bahâr vaktında öz yurtı taragıge kaytdı yolda vilâyetlerge ve kasabaçelerge hâkim ve darugalar tayin kıla kıla kelip Amu suyındın ötüp Buhârâga keldi ve etrâfga yibergen şâh-zâdeler Noyanlar birlen kelip koşıldılar.

(ŞT; 111, 115/8)

Dâd u adlga meşgûl boldı anıng bir inisi bar erdi Artuk Böke anı Mengü Hân Kara Kumda ortasıga tayin kılıp erdi.

(ŞT; 120, 128/14)

Emîr Mezid kolga tüşmey şehrge kirdi takı dervâde ve burçlarda kişiler tayin kıldılar.

(ŞT; 142, 161/2)

Elbars Hânga bargan ekâbirlerning kişisi Elbars Hânning kelgenin ayt andın song ulug ve kiçig barça yığıldılar takı dervâzelerga kişi tayin kıldılar ve kala içinde turgan kızılbaşnı kıldılar.

(ŞT; 147, 168/18)

Ol kişi barıp begine aytdı begi barıp Muhâmmmed Gâzî Sultânga aytdı Muhâmmmed Gâzî Sultân Dîn Muhâmmmed Sultânning bu kılğan işine katıg açıqlanıp hisâb kılıp kaytur vaktında yollarıga köp kişiler tayin kıldı.

(ŞT; 157, 182/12)

Ol takı bir öyge salıp eşikin berkitip bir neçe bir neçe kişini tayin kıldı kaçurmay saklang tep.

(ŞT; 157, 182/16)

Hâkim dervâzeni açaberdi ol barıp öyige tüşti keçe yatdı tangla dervâzega kişi tayin kıldı takı kızılbaşdın bir kişi kutkarmay barçasın öltürdi takı Abiverdde ferâgat olturdi.

(ŞT; 169, 201/3)

Ol beş kişini tayin kılson her nemerse hazinede bolsa alıp barsun bolmaganını özge yerdin alıp barsun kıymetini dîvândın havâle kılson.

(ŞT; 175, 210/16)

Alî Sultân ve Arab Sultânning zaîfesi hâmile erdi ol ekki zaîfege kişi tayin kılıp saklatdı.

(ŞT; 176, 211/11)

Töre kılıp yörügen ol öyinde köp aş ve esbâb köp pîşkeşler tayin kılıp Temür Sultân akası Polâdnı körüp kaytkanda Sultânning aldına çıkıp bir târ kûçede yükünüp öyine çakırıptı.

(ŞT; 177, 213/19)

Mervning Özbekin Buhârâga sürmekke kişi tayin kıldı.

(ŞT; 181, 220/4)

Bu sözni aytip oganlariga kişi yiberdi kişi bargan sâatı çerigi sürmekge kişi tayin kıldım.

(ŞT; 195, 241/12)

Men koşga kişi tayin kıldım da aytdım sizler suvni öte turing tep atam katıga bardım.

(ŞT; 195, 241/13)

Tang atkunça şehrde bolgan Türkmennıng barçasını özining kaşıga erkning içige kizgürüp dervâzede kişi tayin kılıptı.

(ŞT; 208, 261/1)

Yemekke her yılda on ming tenge berdi kaçmasun tep kişi tayin kıldı.

(ŞT; 208, 261/7)

Ilgar kelgenning barçası her kaysısı bir vilâyetning hâkimi veyâ kor(çı)larning başı erdi heç kaysısını belgölük muayyen sen hâkim bol tep tayin kılmay yiberip eri.

(ŞT; 212, 267/3)

Pâdişâhlar özlerini saklatmak üçün bir neçe kişini tayin kılur erdi.

(ŞT; 66, 47/19)

Her birisini bir işge tayin kılıp erdi.

(ŞT; 90, 83/10)

Hânga bularning sözleri hoş kelip barça keltürgen rahtlarını alıp bir tengelik nemersesige on tengelik nemerse berip köp inâyetler kılıp konalga tayin kıldı takı beglerige hükm kıldı kim barçangız bu bâzergânda kişi koşung tep barçası dört tüz ellig kişi boldı.

(ŞT; 92, 86/16)

Yolda Karlık halkının Hânı Arslan Hân köp çerik birlen kelip koşuldu İdi-Kut Uygurnıng köp eli beş Balıkdın kelip koşuldu Ögedey Hân ve Çagatay Hânı Otrarga tayin kıldı Çingiz Hân Çoçi Hânı Hocend tarafıge yiberdi Alak Noyan ve Sektü Bukanı beş ming kişi birlen Fenâkend ve Hocend tarafıge yiberdi ve Hân-ı kişveristânıng özi Toluy Hân birlen kalgan leşkerini alıp Buhârâ tarafıge yörüdi Buhârâ temekning manâsı Mogol tilinde ilm ü ehl-i ilmning cem bolaturgan yeri temek turur.

(ŞT; 94, 89/15)

Bular mukâtele ve mücâdelege meşgûl bolganda Emîr Hudâyâd Tokluk Temür Hânning oganına anakeler tayin kılıp alarga tapşurup bir neçe itibârlı kişiler birlen kûh-ı Bedehşânga yiberdi anda sâkin bolunglar tep.

(ŞT; 128, 139/19)

tayyâr (Ar.) kıl-: Hazır etmek.

Aning halkı tâbi bolmay uruş esbâbını tayyâr kılıp Hân-ı kişveristân birlen uruşa başladılar.

(ŞT; 102, 101/9)

Melik Şemse'd-dîn Muhâmmmed Toluy Hânınf elçisini öltürdi takı kala-dârlık kıldı ve uruş esbâbını tayyâr kılmakga meşgûl boldı.

(ŞT; 109, 112/20)

tâze tâze (Far.) kıl-: Tazelemek.

Özi hem alarning artındın pîş-bâz çıkıp Otçigin birlen körüşüp azânı tâze tâze kıldılar.

(ŞT; 133, 146/20)

tazîm (Ar.) kıl-: Hürmet etmek.

Dîn Muhâmmmed Hân kopa keldi takı kaytıp kolını kavuşturun tazîm kıldı.

(ŞT; 156, 181/9)

Biyimning kahrı keldi takı aytdı men munı söker-men bu manga tazîm kıla turur tedi.

(ŞT; 156, 181/10)

tecâvüz (Ar.) kıl-: Sınırını, haddini aşmak.

Andın song kalgan beş oglingızning heç kaysısı sizning hükmingizge tecâvüz kılmaslar yahşı ayta sen Hüseyin Hâcî atlı atalıkları bar erdi.

(ŞT; 193-194, 239/18)

tedbîr (Ar.) kıl-: İdare etmek.

Âhir şunga karar berip tururlar zûr birlen müyesser bolmas bir tedbîr kılalı şâyed takdîrga muvâfık tüşkey tep Şerîf Muhâmmmed birlen koşulup bargan Türkmening yahşı kişilerini çarlap aytıpdurlar.

(ŞT; 203, 253/13)

tefahhuş (Ar.) kıl-: Teftiş etmek, incelemek.

Hân yahşı tefahhuş kıldı ve Mogolnı öltürüng tep hükm kıldı.

(ŞT; 117, 123/18)

tefsîr (Ar.) kıl-: Açıklamak.

Olar Kâtnı enâm kıldılar evvel bahâr erdi Kâtge barıp altı ay turgandın song atamız birlen atlanıp Habeş Elbars üstige barduk ol vâkıâtını tefsîr kılıp-miz bizning Hân top boldılar.

(ŞT; 200, 249/1)

tegâfûl (Ar.) kıl-: Anlamazlıktan gelmek.

Şâh Tamasb her yılda eşitir erdi Alî Sultân kelip fûlân vilâyetni çapdı tep tegâfûl kılur erdi.

(ŞT; 173, 206/15)

teklîf (Ar.) kıl-: Yükleme.

Bu târîhni bir kişige teklif kılalı tep her çend fıkr kılduk heç münâsib kişi tapmaduk zarûr boldı ol sebebdin özimiz aytduk.

(ŞT; 39, 2/3)

Neçe bir kün turgandın song ihtiyârıngızni algandın song ol siz ekâbirlerge sebeb-i sahâbeni teklif kılur sizlerni öziningki kılğandan song âmmga teklîf kılur kılmaganınnı öltürür.

(ŞT; 147, 168/1)

Bu iş sendin özge kişining kolındın kelmes tep teklîf kıldılar.

(ŞT; 164, 194/2)

Bir avılga keldim öy egesi bir zamân atdın tüşüp atlaning tep öyine teklîf kıldı.

(ŞT; 177-178, 214/11)

Katımda bargan kişiler aytdılar ki Sultân seyrge çıkıp erdi bir bay teklîf kılıp koy soyup erdi aning uçası turur.

(ŞT; 178, 214/14)

tenbîh (Ar.) kıl-: İkaz etmek.

Hudâyberdige aytdı ayakını atning karnıdın bagla keçe kündüz yatma tez alıp bar Hânga mening duâmnı yetkür takı anga aytgıl andag eşitdük kim bu tugma Hândın ruhsatsız ketgen ermiş munda kelip şundak işler kıldı aning üçün tenbîh kıldım.

(ŞT; 157, 183/6)

teng kıl-: Eşit, denk tutmak.

Reyni alıp kişisin kırıp kalasın yer birlen teng kıldı.

(ŞT; 105, 106/6)

terbiyyet (Ar.) kıl-: Eğitmek, iyi yetiştirmek.

İş Sultân anga terbiyyet kılıp hemîşe özi birlen alıp yörür erdi.

(ŞT; 168, 199/17)

tergîb (Ar.) kıl-: Heveslendirmek.

Yetti yüz yıl halknı müsülmânlıkga tergîb kıldı er ve hâtûn seksen kişi î mân keltürdiler.

(ŞT; 42, 7/3)

teveccüh (Ar.) kıl-: Yönelmek.

Andag hem bolsa bu şehinşâh-ı âlî-câh hükmi birlen bilgenimge lââyık bu kitâbning etmâmıga teveccüh kıldım.

(ŞT; 214, 271/11)

toy kıl-: Ziyafet vermek, tören yapmak.

Oglañ bir yaşığa yetdi erse Kara Hân elge savun saldı takı ulug toy kılıp at koydı .

(ŞT; 44, 13/17)

Atası Uz Hânning kızını ulug toy kılıp Oguz Hânga alıp berdi.

(ŞT; 46, 15/13)

Toy kılalı ve takı toynı bahâne kılıp bir neçe kün ıyş u işretga meşgûl bolalıñ tep.

(ŞT; 68, 50/20)

Yulduzning eekki oğlı bar erdi eekisi hem özi tirik erkende öldi bir oğlıdın bir oğlı kaldı Dobun Bayan atlı yana birisindin bir kız kaldı Alankoa atlı Alankoanı ulug toy kılıp Dobun Bayanga alıp berdi andın ong Yulduz Hân öldi.

(ŞT; 72, 56/12)

Temen-Keher teger yerde Hân ulug toy kılıp aş berdi.

(ŞT; 83, 72/20)

Mogollar resmi birlen agaylar tutup ulug toy kılıp mübârek-bâd kıldılar târîh altı yüz tegirmi yettide erdi.

(ŞT; 114, 120/8)

Yetti küñgeçe toy kıldılar ve her küñde eekki araba şarâb ve arak üç yüz yılkı birlen sığır eekki ming koy kebâb kılur erdiler.

(ŞT; 119, 127/2)

Zarûretdin Şîremün Mingsar Noyanga koşulup Hânning ordasıga bardı Hânı kördi Hân üçkün Şîremün üçün toy kıldı.

(ŞT; 119, 127/15)

Andın song Emîr Folâdçıga Tokluk Temür Hânı hân köterip Mogol resmiçe toylar kıldılar.

(ŞT; 126, 136/12)

Üç kündin song Otçıgin Batu Hânı atası tahtında olturtup Batunung inilerige ve ümerâlarıga Çizgin Hânning aytgan sözlerni aytdı tamâm halk kabûl kıldılar andın song ulug toy kılıp Mogol resmi birlen Batuga ayak berdiler Batu hem alarga ayak berdi ve köp enâmlar berdi.

(ŞT; 133, 147/1)

Azâdın fârig bolgandın song Batu Hân ve cemî şehzâdeler Çingiz Hânning vasiyyeti birlen Ögedey Hânı tahtga olturtup ulug toy kılıp Hânga ayak berdiler.

(ŞT; 133, 147/10)

Börke Sultân aytdı yahşı kelding hoş kelding eger kolımdın kelse ayanmaym atam Hân bolsun sen eşikinde ulug bey bol tedi tört yakdagı elni ve halknı keltürdi ve ulug toy kıldı atası Yâdigâr Hânı ak kiyizge salıp hân köterdiler.

(ŞT; 143, 162/12)

Ol küni ulug toy kıldı sabahı köp enâmlar berdi takı Abiverdni sanga berdim ve kılğan işleringnin barçasını afv kıldım ötdüm tep uzatdı takı özi Kazvînge kaytıp ketdi.

(ŞT; 169, 201/15)

Abdü'l-azîz Hân teg ulug pâdişâhnı basduk ve takı uruş küinde kılğan işlerige tahsînler kılıp ulug toy kıldılar takı tug berip ve leşker koşup Hezâresbni berdiler.

(ŞT; 221, 282/12)

töhmet (Ar.) kıl-: Suçlamak.

Sultân Muhâmmednind devletining kaytkanının sebebi ol boldı kim bir keçe mestlikde anası Terken Hatun birlen töhmet kılıp Şeyh Muhâmmmed Bagdâdîni şehîd kıldurdi.

(ŞT; 93, 88/21)

töre kıl-: Töre etmek.

Bir ekki bölek el-miz her kaysımız bir kişini töre kılalı.

(ŞT; 60, 39/5)

Atası öler bolganıda kiçik oglını töre kılınğ tep vasiyyet kıldı.

(ŞT; 70, 52/15)

Tört ulugı halkga köp aytdılar biz törtümüzning her kysımızını töre kılısangız râzî-miz ammâ kiçikke râzî ermes-miz.

(ŞT; 70, 52/17)

Ol Korolas neslindin bir kişini pâdişâh köterdiler atı mâlum ermes hemîşe şol Korolasdın töre kıldılar.

(ŞT; 72, 55/21)

Töre kılıp yörügen ol öyinde köp aş ve esbâb köp pîşkeşler tayin kılıp Temür Sultân akası Polâdnı körüp kaytkanda Sultânning aldına çıkıp bir târ kûçede yükünüp öyine çakırıptı.

(ŞT; 177, 213/19)

tövbe (Ar.) vü inâbet (Ar.) kıl-: Tövbe edip hak yoluna dönmek.

Emdi kalgan ömrümni Tengri ta'âla bendelikide Kızılbaş ve Kalmakning gazâtında sarf kılur-men tep pâdişâhlıkını oganlarığa berip tevbe vü inâbet kılıp Mâverâü'n-nehrge elçi yiberip Abdü'l-azîz Hân birlen yaraşıp târîh hicrî ming takı yetmiş dört tavuşkan yılında ve ramazânü'l-mübârek ayında dârü'l-fenâdın dârü'l-bekâğa rihlet kıldı.

(ŞT; 222, 283/7)

tûde (Far.) kıl-: Yığın etmek.

Yaşunurga yer izledi tapmadı bî-ilâc bolgandın song atning tûde kılıp koygan kurug mayda sergîni bar erdi anıng içini kazdı zembilni üstige tartıp kirip yatdı.

(ŞT; 159, 185/17)

tulû (Ar.) kıl-: Zuhur etmek, ortaya çıkmak.

Ürgenç vilâyetinde târîh hicrî ming takı on dört tavuşkan yılı ve Esed burcı Rabîu'l-evvel ayının on beşinde düşembe küni âfitâb birlen berâber tulû kılıp-miz.

(ŞT; 198, 246/11)

uruş kıl-: Savaşmak.

El-kıssa yetti ay uruşdılar âhirü'l-emr Toluy Hân Horasannı musahhar kılğandın song leşker-i bî-nihâyet birlen kelip Talikanda atasığa koşuldı bu köp leşker birbirige koşulup Talikan halkı birlen katıg uruş kılıp alarnı basdılar ve heç kişini koymay şehîd kıldılar hatta emcek emeturgan oglangaça ve takı kalanı yer birlen yeksân kıldılar.

(ŞT; 102, 101/10)

Melik Şemse'd-dîn Muhâmmedning leşkeri hem hücûm kılıp keldiler kaladın çıkıp ulug uruş kıldılar.

(ŞT; 109-110, 113/4)

ümîd (Far.) kıl-: Ümit etmek.

Andın song atasındın kalgan nökerleri ümîd kılğalı keldiler.

(ŞT; 141, 159/4)

Hân körnüşke çıkıp halkga aytsa ini oglingıznı Habeş katıga yibermeng eger her kim yiberse mendin yahşılık ümîd kılmasun.

(ŞT; 191, 236/3)

ümmîd (Far.) kıl-: Ümit etmek, umutlanmak.

Hândın ümmîdli kişi cânıdın ve mâlıdın ümmîd kılğan kişi hâh Özbek hâh raiyyet mendin kalmasun tedi.

(ŞT; 182, 221/21)

vade (Ar.) kıl-: Söz vermek.

Köp nemerseler berip kalganıga köp vadeler kılıp anı özige yâr kıldı.

(ŞT; 54, 30/5)

Sultân Muhâmmedning hilâf-ı vade kılıp bâzergânı ve elçini öltürgenini aytdı andın song aytdı kim ey kavm sizlerdin ulug günâhlar çıkdı.

(ŞT; 95, 91/12)

Taş Temür tegenge yüz koy berdi azuk üçün ve takı aytdı her vakt sen mengli hatundın ve anıng hamlindin haber tapıp kelseng haddsiz ve nihâyetsiz tengge berür men tep vade kılıp Taş Temürni yiberdi.

(ŞT; 125, 136/3)

Fülân aynıng fülân küni tep vade kıldı takı atlanıp yörüdi özining katında üç yüz kişisi bar erdi.

(ŞT; 201, 251/11)

vasiyyet (Ar.) kıl-: Vasiyet etmek.

Ol takı ölerinde ogli Kaynân ornıda oturup köp nasihat vasiyyet kıldı.

(ŞT; 41, 5/17)

Atası öler bolganıda küçük oglını töre kılınğ tep vasiyyet kıldı.

(ŞT; 70, 52/15)

Ogıanlarığa vasiyyet kıldılar aytdılar kim bu Hân ulug pâdişâh bolęusı turur elbette korkmay Hânning katığa barıp mening selâmımnı yetkürgil takı mening birlen ahd kılganın aytgıl zinhâr korukmagıl tedi takı dârü'l-bekâğa ketdi.

(ŞT; 126-127, 137/18)

Ol vaktde ogıllarığa vasiyyet kılıp tururlar kim bu kitâbnı nâ-tamâm koymang itmâmığa say kılıng.

(ŞT; 213, 271/7)

vefâ (Ar.) kıl-: Sadakat göstermek.

Şehzâdeler Karaca Hâcibęa aytdılar kim sen öz pâdişâdığa ne vefâ kıldıng ki bizęe kılgay-sen tel anı on ming kışisi birlen şehîd kıldılar.

(ŞT; 95, 92/15)

vefât (Ar.) kıl-: Vefat etmek, ölmek.

Ol öziğe vefât kılıp Muhâmmmed Coki Mirzânı bend kılıp koydı.

(ŞT; 143, 162/6)

vehm (Ar.) kıl-: Kuruntu etmek.

Çagatay Hân bî-ihtiyâr vehm kıldı.

(ŞT; 121, 129/17)

vezir (Ar.) kıl-: Vezir tayin etmek.

Âkıl ve dânişli ve köp biligli kışı erdi ve Kün Hân takı anı vezir kılıp erdi.

(ŞT; 51, 25/12)

Ol pâdişâh bolęandın song Tebrîzni pâ-y-ı taht kıldı meni çakırıp inâyet yüzidin vezir kıldı.

(ŞT; 57, 34/17)

vîrân (Far.) kıl-: Harap olmak.

Enderâb kelip Enderâbnı alıp halknı öltürdiler kalasını virân kıldılar.

(ŞT; 102, 101/14)

El-kıssa Mogollar Hân hükmi birlen Mervning kalasını ve imâretlerini andag vîrân kıldılar kim heç nişâne kalmadı.

(ŞT; 109, 112/4)

yada kıl-: Büyü yapmak, efsunlamak.

Ol vaktida Hitây pâdişâhı Altan Hân bu haberni eşitip ümerâlaridin bir ivekni yüz ming kişi birlen karşı yiberdi yüz ming kişi Toluy Hânga yolukup Toluy Hânning leşkerni az körüp aylanayakını kabadılar ol hâlde Toluy Hân haber-dâr boldı kim iş müşkil bolup turur fikr kıldı yadaçılarga hükm kıldı yada kılınglar tep yadaçılar üç keçe kündüz yada kıldılar.

(ŞT; 115, 121/7)

yahşı kıl-: Düzenlemek.

Hûb kılıptur yahşı kılıptur atang.

(ŞT; 178, 215/1)

Mundah hâlde özümning yahşılık kılıp auzatıp yibergen nökerim Yem suyında olturgan Şânik Mirzâga bardı.

(ŞT; 198, 245/18)

yahşılık kıl-: İyilik etmek.

Ong Hânning Yesügey Bahâdurnıng bizge yahşılık kılğanı köp turur teginining manâsı bu kim Kereyit elining bir pâdişâhı bar erdi Marguz atlı.

(ŞT; 80, 68/3)

Hân aytdı atang içi Kazanning kötindin hem kararak turur manga yahşılık kılur bolsang tegmegil.

(ŞT; 166, 196/15)

yahşılıklar kıl-: İyilikler yapmak.

Özüm hem beş altı yerde sanga yahşılıklar kıldım tep barçasın bir bir aytdı.

(ŞT; 82, 71/5)

yalangaç kıl-: Soyundurmak.

Tabîb oglannı Hânı yalangaç kıldı Hânning koynıga saldı üstige yovulgan yapıp yatguzdı takı Hânga kışkurup aytdı bu sizning oglingız turur.

(ŞT; 171, 204/11)

yaman kıl-: Yanlış yapmak.

Ekki karındaşını bir birige yaman kılıp hoş-âmed aytıp arada söz yörüte turgan şundak merdekler turur.

(ŞT; 149, 171/7)

yamanlık kıl-: Kötülük, fenalık yapmak.

Bu ekkisi biri biri birlen yamanlık kılmayin yahşılık bilen devlet sürüp ömr ötkerdiler.

(ŞT; 43-44, 10/16)

Köp ellerni özige bakındurup dostlarga yahşılık düşmenlerga yamanlık kılıp bir neçe yıl pâdişâhlik kılğandın song oğlu Tümeneni öz öz yerinde olturtup uzak seferga ketdi.

(ŞT; 74, 59/9)

Evvel ol yamanlık kılmay turup biz neçük yamanlık kılur-miz.

(ŞT; 80, 68/1)

Hân Sultân Muhâmmmedning ahd u peymânıdın hoş-hâl bolup könglide mukarrer kıldı kim Sultân Muhâmmmedning könglidin yamanlık çıkmay anga yamanlık kılmagay ve bâ-vücûd kim Nâsır Halife Bagdaddın Hânga elçi yiberip erdi.

(ŞT; 91, 85/16)

Ulug ve kiçig barça olturup Sübhânkulıning aldıda ant içdiler sanga yamanlık kılmasımızga eger Özbek kelse aldında uruşurumuzga dep andın song Sübhânkulı rekîb-dârıga aytdı bir rîkebi tenge keltürgil tep.

(ŞT; 148, 169/21)

Bu kündin song bir birimizge yamanlık kılmalığı tedi takı kaytıp Buhârâga ketdi.

(ŞT; 180, 218/14)

Abdullâh Hânga biz heç yamanlık kılğanımız yok.

(ŞT; 182, 222/11)

Hâcılarning ve kervânların mâlın alıp yamanlık kılğan kişi Baba Sultân turur.

(ŞT; 182, 222/12)

Ol munda yok karındaş-men sizlarning kılğan günâhınız yok meni kelip körüng tep Sultânlar kengeşdiler takı bir birine aytdılar Abdullâh Hân birlen bizning aramızda kan yok ve kîne yok ve takı ol kim Hâcî Muhâmmmed Hân oğlanları birlen Horâsânda tirig turganda bizge yamanlık kılmas barıp körgen yahşı tediler takı kişi koşup yiberdiler begler çıkıp ant içseler çıkıp köreli tep.

(ŞT; 182-183, 223/3)

Hâcî Muhâmmmed Hân oğlanları birlen tirig turganda bizge yamanlık kılmak könglide bolsa takı kılabilmes halk köp zûr kılıp tururlar töre tegen bî-devletlarning birisine halknıñ sözi makûl bolmay turur.

(ŞT; 183, 223/21)

Men karaca halkım birlen yaman bolman her kim yamanlık kılsa anı Hudâyga saldım.

(ŞT; 190, 234/11)

Bizge ant berdi İsfendiyâr Hân hem ant içdi yamanlık kılmayın tep.

(ŞT; 205, 257/9)

Emdi pâdişâh-siz öltürsengiz de siz bilür-siz ve tırgüzsengiz de siz bilür-siz bir bir günâh-kâr kul-miz tep Ürgençdin alğan mâlların aldığa alıp salıp sadak ve kılıçların boyınlarığa asıp kelip Hânning ayaklarığa yıkılıp ant içip ve şart kılıp indiler kim bu künden bu yakga sizge ve sizning yurtungızga yamanlık kılmalığı bu Kalmakdın ve özge halkdın her kim yamanlık kılaysın tese küçimiz yetse men eteling küçimiz yetmese haber kılalı tediler.

(ŞT; 218, 277/10)

Hân aytdılar sizlerning ata ve akalarınız bizge yamanlık kılğan ermes erdi sizler bilmeslikdin kılding tep günâhların bağışlap enâm ve soyurgallar berip yurtığa uzatıp feth u nusret birlen kaytıp Hivâk tüşdiler ve Yâdigâr Inakğa maklıknı berip Hezâresbdin Hivâk keltürüp köp enâm soyurgal berdiler.

(ŞT; 218, 277/16)

Emdin song müsülmân halkga yamanlık kılmakning manâsı yok.

(ŞT; 222, 283/4)

yâr (Far.) kıl-: Dost etmek, arkadaşlık etmek.

Köp nemerseler berip kalğanığa köp vadeler kılıp anı özige yâr kıldı.

(ŞT; 54, 30/5)

Sevin Hân Kırgız Hânını özüge yâr kılğandın song ellerining barçasına elçi yiberip özige kömek kılıp fülân ay ve fülân künin içinde fülân yerde tapuşalı takı Mogoldın kînemizni tartalı tep.

(ŞT; 55, 30/10)

Bu ekki hattnı bir itibârlı nökerining kolga berip kalğan sözlerni öğretip koş at birlen yiberdi takı özi birlen yortavılga bargan yigitlerni katığa yığışturup anlardın başka on yegirmi yigitni özige yâr kılıp her künde tapkan pulını yigitler birlen yeyip içip közini Horâsân yolığa tikip turdı.

(ŞT; 158, 184/16)

yarlık kıl-: Buyruk, emir vermek.

Çingiz Hân Mogol tilindin özge til bilmes erdi tedi ve takı Ögedey yarlık kılıp erdi heç kişi koynı bogazlap öltürmesün ve sînesidin yarıp öltürsün tep.

(ŞT; 117, 123/13)

Hân aytdı kim mening yarlıkımnı tutmayın mening şikârım-gâhımda ne kılıp körüp sizler am mâ Hân yarlık kılıp erdi şikârgâhda kişi yörümesün tep.

(ŞT; 126, 136/21)

Şeyh aytdılar biz müsâfir-miz pâdişâhnıng yarlık kılğanın bilenimiz yok Ketek tegin yerdin kele-miz.

(ŞT; 126, 137/4)

yasav kıl-: Düzenlemek, tertip etmek.

Ekki yüz sadaksızın tûp yasav kıldım.

(ŞT; 213, 267/20)

Anlar barıp bizning birlen berâber turdılar biz yasav kılduk.

(ŞT; 213, 268/2)

Ahşâm Mogollar kigizdin ve şaldın kişi yasap atların ve tevelerning üstige berkitip arkalarındın yasav kılıp erte turup uruşka keldiler.

(ŞT; 103, 102/20)

yeksân (Far.) kıl-: Benzer, uygun etmek.

Ol imâretler kim taşdın erdi yanmay kaldı andın song erk içinde Sultân Muhâmmedning bir neçe begleri kabalıp erdi anlarını hem alıp öltürdi ve Buhârânıng kalasını yer birlen yeksân kıldurdi.

(ŞT; 95-96, 91/21)

El-kıssa yetti ay uruşdılar âhirü'l-emr Toluy Hân Horasannı musahhar kılğandın song leşker-i bî-nihâyet birlen kelip Talıkanda atasıga koşuldı bu köp leşker birbirige koşulup Talikan halkı birlen katıg uruş kılıp alarnı basdılar ve heç kişini koymay şehîd kıldılar hatta emcek emeturgan oglangaça ve takı kalanı yer birlen yeksân kıldılar.

(ŞT; 102, 101/10)

Mogollar kalaga yapuşup aldılar takı ulug ve kiçik yahşı ve yaman er ve hatundın bir kişi koymay öltürdiler kalanı yer birlen yeksân kıldılar.

(ŞT; 102, 101/19)

Andın song Mâzenderân barıp köp kişilerni öltürdi kalasın yer birlen yeksân kılıp Esferâyın yolğa kirip ol yolda he kim uçrasa el bolğanıga tegmey el bolmaganın yer birlen yeksân kılıp İlâl kalasın kim Sultânning anası anda erdi kabal kılıp andın rey bardı.

(ŞT; 105, 106/2)

Herât kalasını harâb kılıp yer birlen yeksân kıldılar.

(ŞT; 110, 114/14)

yıgın kıl-: Yığmak, toplamak.

Abdullâh Hân mundın burun kelgende atam Hezâresbni taşlap Hivâkga öyi eli birlen köçüp bardı takı Hivâkda ulug yıgın kıldı erse Abdullâh Hân turabilmey kaytıp ketdi.

(ŞT; 181, 221/3)

Muning birlen hem biri birine inanabilmeyin Hivâkda yıgın kılıp birikip yörüp bolmas.

(ŞT; 181, 221/9)

İsfendiyâr Sultân Arab Muhâmmmed Hân birlen bizning yıgın kılıp yatgan yerimizge keldiler.

(ŞT; 193, 239/9)

yok kıl-: Yok etmek.

Üç ulug oğlu yaynı sindurup alışdılar üç kiçig oğlu her kaysısı bir oknı aldı alğan vilâyetlerde köp yıllar turup düşmenlerni yok kılıp ve dostlarını sıylap başı Sayram ayagı Mısrgaça alğan vilâyetlerining barçasıga hâkimler koyup kaytıp öz yurtıga tüşti.

(ŞT; 50, 23/10)

Men taşkarıdın sen içkeridin bolup Cingiz Hânı yok kılalı.

(ŞT; 68, 50/16)

yoldaşlık kıl-: Dostluk, arkadaşlık etmek.

Ürgençning bu yerde olturganları seni bildiler emdi bu kün tangla bu söz Ubeyd Hânga yeter ne ayta-sen tedi erse Sultân aytdı eger kolındın kelse özing yoldaşlık kıl kelmese at ber Dîn Muhâmmmed Hân katıga keteyin.

(ŞT; 162, 190/12)

yurt kıl-: Yurt, yuva etmek.

Emdi üçüngiz üç yurtda turung her kaçan oğlan uşakingız köp bolsa ol yerni yurt kılıp olturung tedi.

(ŞT; 42, 8/6)

Karluk eli Mogolistânda berk taglarning içinde yurt kılıp olturdılar ekin ekerler erdi ve malları hem bolur erdi.

(ŞT; 59, 37/18)

Ekkinçi Ubeyd Hânning beglerini öltürmey Ubeyd Hânı aldığa alıp barıp atasının akası Kal Hân ve atası Akatay Hân Ürgenç Özbekidin bir öylik koymay barçasını köçürüp keltürüp buzulgan Ürgençni tüzetip yurt kılğan Hâcim Hân erdi.

(ŞT; 179, 217/4)

Her tarafge ketgen bolsa seni yurtga keldi tep eşitse kelür-sen köp el bolsan Habeş Sultân yurt kıldı tegen yahşı at bu meningki bolur tep Şânikge köp enâmlar berip yiberip erdi.

(ŞT; 197-198, 245/15)

zabt (Ar.) kıl-: Kuşatmak.

Üç yurtning malını yahşı zabt kılıp her yılda Ögedey Hânga yiberür erdi.

(ŞT; 61, 40/20)

Sohbet ve toy ve evni Çoçığa yargu aldurmak ve tutdurmaknı Çagatayga memleketining mâlını zabt kılmaknı Ögedeyga ve çerig tertibini Toluyga.

(ŞT; 90, 83/12)

El ulusnı zabt kılmakga meşgûl boldı ve aka inilerige Batu Hân düstûrıga amel kıldı takı Ak Orda tegen memleketni Bahâdur Hân bin Şeybân Hânga berdi.

(ŞT; 134, 148/20)

Toktagu Hân ölgendin song Özbek Hân hân boldı takı elni on üç yaşında ata babasıng düstûrı birlen zabt kıldı ve her kimning mertebesige lâyıq hürmet kılıp enâmlar berdi ve el ulusını dîn-i İslâmga kirgüzdi.

(ŞT; 135, 150/1)

zâhir (Ar.) kıl-: Ortaya çıkmak.

Şidur-ku kelgende halkı birlen anı öltürüngler andın song mening ölgenimni zâhir kılınğ tedi ve ruhının kuşu tenining kafesidin uçup ketdi.

(ŞT; 113, 117/20)

Bir neçe vaktđın song Şidur-kunı leşkeri birlen tutup öltürdiler takı Çingiz Hânning ölgenin zâhir kıldılar ve cezâ ü fezâ köp kıldılar.

(ŞT; 113, 118/2)

Börke Sultân birlen ulug atası neçük sülûk kıla turgan bolsa bu hem şundag kılıp turdı düşmânlıkın heç zâhir kılmadı bir yıl Sirning ayakın kışlap erdiler.

(ŞT; 144, 164/1)

Hâlâ bu daruganın kişisi az biz köp korkgandın zâhir kılmay turur.

(ŞT; 147, 167/20)

zebânlık (Far.) kıl-: Dil, lisan etmek.

Çoçi Hân inilerige yahşı şîrîn zebânlıklar kıldı andın song Çingiz Hân şâhzâdeler birlen yahşı şikârlar kılıp öz yurtıga kelip oğlan uşakların körüp hoş-hâl boldı.

(ŞT; 112, 116/19)

zebûn (Ar.) kıl-: Zayıf, güçsüz düşürmek.

Âhirü'l-emr yav bizning halknı aceb zebûn kıldı yine bir sâat ölse yav bizning halknı kötere alguday erdi.

(ŞT; 221, 281/15)

zevk (Ar.) kıl-: Eğlenmek.

Anga dervâzeler kurturup erdi her vakt şikârga zevk kılsa nökerleri birlen atlanıp on künlük yerdin cânvârlarnı kavup keltürüp şol dîvârning işige salur erdiler.

(ŞT; 116, 122/13)

zıkr (Ar.) kıl-: Bahsetmek, zikretmek.

Yokkarıda zıkr kılıp erdük kim Çingiz Hân Alak Noyan birlen Sektu Bukanı beş ming kişi birlen Fenâkend ve Hocend tarafıge yiberdi tep.

(ŞT; 97, 94/12)

ziyâde (Ar.) kıl-: Arttırmak, fazlasıyla vermek.

Sen turgan sayın ziyâde kıling kem kılmağıng.

(ŞT; 209, 263/3)

zûr (Far.) kıl-: Güç kullanmak.

Her çend zûr kıldılar bolmadı âhir kaytıp koşlarıga tüşdiler.

(ŞT; 151, 174/17)

Hâcî Muhâmmmed Hân oğlanları birlen tirig turganda bizge yamanlık kılmak könglinde bolsa takı kılabilmes halk köp zûr kılıp tururlar töre tegeren bî-devletlerning birisine halknıñ sözi makûl bolmay turur.

(ŞT; 183, 223/21)

Ekki kün uruşdılar üçünçi küni çepni zûr kılıp aldı takı basıp ötdi.

(ŞT; 189, 233/1)

Oşbu kün barçamız kırılalı tep zûr kıldılar.

(ŞT; 189, 233/4)

ol-:

yüreki taşdın ol-: Taş gibi katı olmak.

Hânning yüzine bakıp yüreking taşdın olsun kara Dîn Muhâmmmed tedi.

(ŞT; 169, 201/14)

1.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller

ak-:

kan ak-: Kan akmak, kan gelmek.

Kölge kirgen song ol kişining ayakındın buzning üstige kızıl kan aka berdi.

(ŞT; 145, 165/10)

akar-:

saçı akar-: Saçı beyazlaşmak, ağarmak.

Anam bar saçы akarıp turur üç yıldın beri Muhammed Kulı Bekke nöker-men.

(ŞT; 209, 263/11)

al-:

azuk al-: Azık almak, yol yiyeceğı almak.

Ol kün anda aytdı katında bir kişisi bar erdi anga aytdı bir yerdin azuk alalı yok erse mundın Buhârâga azuksız neçük baruru-miz tedi.

(ŞT; 167, 197/20)

Nökeri aytdı sen munda oltur meni heç kim tanımas elge barıp azuk alıp keleyin tedi atlanıp ketdi takı ılgap Ürgençke Hâcim Hân aldına keldi takı körgeñin aytdı.

(ŞT; 167, 197/21)

ekin al-: Tarladan ürün almak.

Kelür yıl sıçkan yılı küz ekin algandın song barça halk İsfendiyâr Hânı barıp körmeklikni münâsib köriler.

(ŞT; 202, 252/3)

haber (Ar.) al-: Haber almak.

Alakçınga barıng kolingızdın kelse çapung kelmese haber alıp keling tep.

(ŞT; 62, 43/8)

Çingiz Hân takı keçe küntüz yörüp Gaznîn bardı anda haber aldı kim Sultân Celâle'd-dîn ketkeli on beş kün bolup turur.

(ŞT; 103, 103/14)

Hân Mingsar Noyannı ekki ming kişi birlen yiberdi haber algıl tep.

(ŞT; 119, 127/11)

Otçıgin Batu Hânning ulusıga yakın yetkende Batu haber alıp oğlanları inileri ve ümerâlarını pış-bâz yiberdi.

(ŞT; 133, 146/19)

Kırdın kaytıp atdın tüşdi takı ekki kişini yiberdi eldin haber alın keling tep.

(ŞT; 143, 163/5)

Karavullar Dîn Muhâmmmed Hânı körüp Şâhga haber alıp bardılar inanmadı ve takı bir karavul bardı anga hem inanmadı takı bir kişi keldi muna Dîn Muhâmmmed Hân eşikke keldi tep Şâh çâdırının tınabıgaça basıp keldi.

(ŞT; 169, 201/10)

Andın Şırvân keldi yurtıdın haber aldı ne vâkıât bolğanın erişdi ve bildi takı kemege minip Mankışlakdın çıkdı.

(ŞT; 188, 232/4)

Ol yibergen elçi Darugan taşıga barganda könglige keldi kim deryâdın ötüp haber alayın tep.

(ŞT; 217, 276/13)

Ötüp haber aldı erse Kalmak kaytıp ketip turur.

(ŞT; 217, 276/113)

izin (Ar.) al-: İzin almak.

Ol keçesi bir barmakça kar yağıp erdi bir kişi avılning çetinde bir yalang ayakning izin alıp izlep barur erdiler.

(ŞT; 145, 165/8)

kız al-: Kız almak, kızla evlenmek.

Çün Oguz yigit yetüşdi erse Kara Hân inisi Küz Hânning kızını alıp berdi.

(ŞT; 46, 14/16)

Kara Hân bu sözni eşitkenden song takı yana bir inisi Kür Hânning kızını alıp berdi.

(ŞT; 46, 15/4)

Ol kızını Hân aldı takı barça hatunlarındın artukrak sever erdi.

(ŞT; 61, 41/9)

Evvel Cingiz Hân birlen yagı bolup erdi song el boldı kız berdi ve kız aldı Hânga bakındı.

(ŞT; 63, 44/3)

Ulug oğlu Kaydu Hânga kız aldı.

(ŞT; 71, 54/11)

Temür Bey Çingiz evlâdıga küyev boldı erse henüzgeçe anı Temür küregen dey tururlar-men hem Çingiz evlâdına küyev bolmaknı könglüm izleydur tâ hünkâr teg ulug düşmenim aygay kim Şâh Tahmasb Özbek pâdişâhının kızın aldı yahşı yaraşıptur tep.

(ŞT; 155, 179/20)

Her pâdişâh kim Mangıt mîrzâlarının kızın alsa anı Biyim derler erdi.

(ŞT; 156, 181/3)

Horâsânning Burma tegin yerinde Türkmenni çapkanda Ulug Töbe Zenbîl-Bek teginning kızın alıp erdi.

(ŞT; 160, 187/20)

Elbars Sultân aning kızın aldı ol yalğançı dünyâ dostlık kılıp ayyâr sipâhi-gerlikning bazı kâidelerindin vukûfı bar erdi.

(ŞT; 197, 244/6)

Emdi benim atam akam sizsiz benim sizdin özge peşt ü penâhım yok eger siz aning birlen yav bolup Buhârânı çapmasangız bu kelip Belhni hem alur ve meni hem bî-günâh öltürüp hem ammâ Sübhânkulı Hân Ebû'l-gâzî Hândın tugkan inileri Şerîd Muhâmmmed Sultânning kızını alıp erdi.

(ŞT; 218, 278/4)

kömek al-: Yardım almak.

Erke Kara kaçıp Nayman içige bardı takı Naymandın kömek alıp kelip Ong Hânı kovalap yurtga ege boldı.

(ŞT; 80, 68/13)

mâl (Ar.) al-: Mal, malzeme almak.

Alar ölüp oğlanlarıga kalgandın song özge halkdın neçük mâl alsalar bulardın hem şundak alurlar.

(ŞT; 77, 63/5)

olca esîr (Ar.) al-: Malları yağmalayıp esir olarak almak.

Tavuk yılının evvelinde Kamer hamel burcında erdi kim atlanıp barıp Yayıncını tâ Nerzemgeçe bu tarafını Kara Kölgeçe çapıp köp olca esîr alıp kaytdılar.

(ŞT; 219, 279/9)

öç al-: Öç, intikam almak.

Kocaş Mirzâ gâlib keldi Mûsâ Bey kaçıp çıkdı öz ornına kaytdı takı kişilerige kengeşti kayda barsam bolgay men bu öçümni algay men tep.

(ŞT; 143, 162/9)

pîş-keş (Far.) al-: Hediye, armağan almak.

Dâniş-men Hâcib barıp şehrning halkıga köp nasihatler kılıp korkınçlar bergendin song şehrning tamâm halkı çıkıp köp pîş-keşler alıp kelip Hânnı körnüş kıldılar.

(ŞT; 94, 90/4)

Halkı birlen pîş-keşler alıp çıkıp izhâr-ı itâat kıldılar.

(ŞT; 104, 104/20)

ruhsat (Ar.) al-: İzin almak.

Begler hem Hândın ruhsat alıp deryâdın ötüp Belh bardı andın Herât vilâyetiga bardılar.

(ŞT; 104, 104/19)

Ababek Sultândın ruhsat alıp kaytkanda olturgan halk aytdılar muna ne üçün ruhsat bere-siz bizni az körüp Kızılbaşga koşulmakga bara turur tediler.

(ŞT; 173, 207/21)

sakal al-: Traş olmak, sakal almak.

Andın song birbirimizning sakalını alduk takı atlarını bir bir taşkarı alduk.

(ŞT; 208, 261/17)

yurt al-: Fethetmek, toprak almak.

Dodurganın manâsı yurt almaknı ve anı saklamaknı bilgüçi temek bolur.

(ŞT; 53, 28/13)

Hudây ta'âlâ körsetmesün İsfendiyâr Sultân yurt alsa erkekingizni öltürür.

(ŞT; 197, 244/19)

Habeş kaçıp kutuldu biz İmân Kulı Hân katında ekki yıl turduk andın song kişi bardı
İsfendiyâr Hân yurtını aldı tep İman Kulı Hân barıng tep ruhsat berdi.

(ŞT; 202, 251/19)

Men aytdım sizler şart kıling kişiğe aytmalığa men könglümge kelgenni aytayın
tedim ant içdiler men aytdım İsfendiyâr Hân yurtını algalı bir yıl boldı.

(ŞT; 202, 252/8)

aldur-:

kan aldur-: Kan aldirmek.

Yusuf atlık oglı kolındın kan aldurdu kan tohtamadı takı ötdi.

(ŞT; 165, 194/17)

at-:

tang at-: Sabah olmak.

Tangla keçe atlanalı tang atmasdın burun Cingiz Hânını öyünde basalı tedi.

(ŞT; 81, 69/18)

Tang atkandın song dervâzelerni açıp Buhârânıng cemî şeyh ü meşâyihî ve molla
müftîsî yahşî ve yamanı şehrđin çıkıp Hânning hizmetiga keldiler.

(ŞT; 95, 90/21)

Ol aytganday tang atkanda kelip ordanı kamadılar Sultânını izlediler erse tapmadılar
kul ve dâdekđin sordılar erse anlar aytdılar siz kölgence bar erdi siz kelgendin song
kayda ketkenini bilmedük her kaysımız tarafga kaçduk Sultânning bilmedük kayda
ketgenin emdi Sultânını aytalıng Sultân ordada yalangaç yatıp erdi at ayakınıng âvâzı
keldi.

(ŞT; 144, 164/8)

Bir zamân yörüp tüşeli Hudây Berdi kabûl kılıp tüşüp tang atganda tüşti takı yatdı
katındagı kişilerning barçası yatdılar.

(ŞT; 158, 183/21)

Şerîf Muhâmmed Sultân başlık barçaları aytdı tört yakga kişi yibereli tang atkanda
ming kişi dervâzega hâzır bolsun.

(ŞT; 203, 254/14)

Tang atkunça şehrde bolgan Türkmenning barçasını özining kaşığa erkning içige kizgürüp dervâzede kişi tayin kılıptı.

(ŞT; 208, 261/1)

Tang atkandın song meni tutdurdı.

(ŞT; 208, 261/3)

ayt-:

hikâyet (Ar.) ayt-: Hikâye anlatmak.

Kâdî vaz aytıp bolgandın song Melik Eşrefning zulm u bî-dâdındın andag hikâyetler aytdı kim Hân başlık barça halk zâr zâr yıgladılar.

(ŞT; 135, 150/13)

nakş (Ar.) ayt-: Musikide bir makam söylemek.

Mervde bir zaîfe bar erdi Bibice atlı hatunlar arasında def kakıp ve naşk aytıp yörür erdi.

(ŞT; 171, 204/4)

Oglını beglerning aldığa alıp keldi de aytdı kim Hân manga bir keçe nakş aytdurlar da manga meyl kıldılar.

(ŞT; 171, 204/6)

öwr (Ar.) ayt-: Özür dilemek.

Men andak kıldım atam evvel nasîhat aytdı song kılğan işige peşimân bolup öwr aytdı takı Türkmenning teveci urugını berdi.

(ŞT; 178, 215/3)

Men sanga mütâyebe kıla-men kahrıng keldi tep köp öwr aytdı takı barıp bir tabak üzüm keltürüp berdi.

(ŞT; 211, 265/3)

söz ayt-: Söylemek, konuşmak.

Bargan kişi bu sözlerni aytgandın song Ebulek Hânning bir oğlu Aminek Hânning altı oğlu öy ve eli birlen köçüp Ürgenç keldiler.

(ŞT; 149, 171/15)

El halk yurtdın könglini köterdi keteli temekdin bir özge söz aytmadı.

(ŞT; 206, 258/7)

yalgan ayt-: Yalan söylemek.

Emdi könglingizge kelmesün kim fakîr taraf tutup yalğan aytğan bolğay-men veya özümni galat tarîf etken bolğay-men.

(ŞT; 39, 2/10)

Hân aydı bu kişini öltürüng tedi anıng üçün yalğan aytıp turur.

(ŞT; 117, 123/12)

bağışla-:

günâhların (Far.) bağışla-: Günahları bağışlamak.

Hân aytdılar sizlerning ata ve akalarınız bizge yamanlık kılğan ermes erdi sizler bilmeslikdin kılding tep günâhların bağışlap enâm ve soyurgallar berip yurtıga uzatıp feth u nusret birlen kaytıp Hivâk tüşdiler ve Yâdigâr Inakga inaklıknı berip Hezâresbdin Hivâk keltürüp köp enâm soyurgal berdiler.

(ŞT; 218, 277/16)

kanın bağışla-: Öldürmemek.

Şâh Baht Hân ol kılğan işini yahşı körüp kanın bağışlap enâm berdi andın song barçaları Börkeni izlemek birlen boldılar.

(ŞT; 145, 165/6)

bagla-:

gussa (Ar.) bagla-: Dert, keder bağlamak.

Bu haberni Mengü Temür Hân eşitkeç içi gussa baglap öldi andın song Töde Mengü bin Batu Hân pâdişâh boldı.

(ŞT; 135, 149/14)

bak-:

fâl (Ar.) bak-: Fal bakmak.

Yamanlıkı bu gayetde erdi kim avıldagı hatunlarga otga may salıp sening oglung bolur ve sening kızıng bolur ve sening fülân nemerseng fülân bolur tep fâl bakıp kuşnâclık kılıp yörür erdi.

(ŞT; 145, 165/19)

yüzine bak-: İlgilenmek.

Şeybânî Hândın tâ özümge kelgünçe heç kitâb yüzine bakmadım.

(ŞT; 79, 66/3)

Ekki atnı alışıp takı bir atnı alayın tep turup erdim keyinimdin kelip fütamdın bir kişi tutup tardı yüzine bakmadım.

(ŞT; 210, 264/10)

Ey ogri şâhnıng düşmânı tep takı tardı süyredi yüzine bakdım.

(ŞT; 210, 264/11)

bar-:

avga bar-: Avlanmak.

Tayan Hânning oğlu Güçülük ve Merkit Tokta Beki ve oğlanları Çilaun ve Macar birlen Buyuruk Hânning odasında avga barmay kalıp erdi.

(ŞT; 85, 76/7)

Bir kün Şâh Baht Hân halkıga câr kıldı bu kün barçaları kelip eşikge yatsunlar tangla avga bara-men tep.

(ŞT; 144, 164/3)

bendelikke (Far.) bar-: Kul, köle olmak.

Fakîr bendelikke barur-men am mâ sendin ekki kün song barur-men anıng üçün yakın olturgan bazı ellerning çerigini ala barur-men.

(ŞT; 197, 244/8)

erge bar-: Kocaya gitmek, evlenmek.

Aydı men cânım tirikde erge barmas-men oğlanlarım yigit bolgunça özüm elge baş bolup turar-men andın song oğlanlarınga tapşurur-men tedi takı kabûl kımadı.

(ŞT; 73, 56/20)

hakk (Ar.) rahmetige (Ar.) bar-: Hak rahmetine varmak, ölmek, hakka ulaşmak.

Oguz Hân tagı yüz on altı yıl pâdişâhlık kılıp hakk rahmetige bardı.

(ŞT; 51, 25/7)

seferga (Ar.) bar-: Sefere çıkmak.

Ol haberni Cingiz Hân eşitip aytdı kim mundak ulug düşmen memleketimning bir tafında peydâ bolup turganda uzak seferga barmakım lâyıq ersen tep.

(ŞT; 89, 82/11)

bas-:

öy bas-: Ev basmak, baskın yapmak.

Yarım keçe kelip Habeş Sultânning öyin basdı öyinde yok erdi.

(ŞT; 196, 243/20)

Kelip seher vaktida çehning içinde Habeşning öyini basdı Habeş öyinde yok erdi eşitip kaçıp kutuldı.

(ŞT; 201, 251/16)

bat-:

kün bat-: Gece olmak, güneş batmak.

Şol yerde yasav yasadı inisi Çoçi Kasarnı ong kolga baş kıldı ulug oğlu Çöçi Hânı sol kolga baş kıldı özi tüp boldı takı ertedin tâ kün batkunça uruşdılar.

(ŞT; 84, 74/10)

Andın song kıblesi Horâsânga kün batışı Ebû'l-han birlen Mankışlakga kayta kayta yürütüp çapup turur.

(ŞT; 150, 172/4)

Ürgençke barmaknı karar berdi ol kün Tükde turup kün batgandın song ılgap yarım ahşâmda Ürgençning kible tarafıdın keldiler takı atdın tüşdiler piyâde handal lebine keldi.

(ŞT; 165, 195/13)

Şol vaktida mening katımda heç kişi kalmadı könglümdin aytdım bu halk koşga barıp atdın tüşüp birikse yahşı erdi eger andag kılmasa bu kün kün batkunça yav kovar bolsa cân kalmas tedim takı at başını koya berdim takı her yerde bir kıçkırdım çepke kir çepke kir eger kirmeseng tohmung kalmas tep çepke kirmedim.

(ŞT; 205, 256/21)

ber-:

amân (Ar.) ber-: Emniyet vermek, himaye etmek, korumak.

Her vilâyet kim sizlerge bakınıp amân tilese amân bering.

(ŞT; 104, 104/15)

ant ber-: Yemin etmek.

Cebrâ'il vâkı'âtnı beyân kıldı erse yer anga Tengri ta'âlâdın ant berdi mendin almagıl anıng üçün kim tangla âdem ferzendleri köp bolgandın song biri kâfir biri âsî ve biri zâlim ve biri günâh-kâr bolurlar anlarını Hudây ta'âlâ azâb kılur.

(ŞT; 41, 4/9)

Andın song Azrâ'il aleyhi's-selâmnı yiberdi anga toprak ant berdi Azrâ'il aytdı Tengriening hükmi sening yalbarıp ant bergeningdin artuk turur tep.

(ŞT; 41, 4/17)

Takı kızını köşege çarlap ant berip aytdı kim atam manga ekki kız alıp berdi.

(ŞT; 46, 15/11)

Sultân barça nökerilerine ant berdi bu işni kişige aytmaslıkıga.

(ŞT; 158, 184/4)

Bizge ant berdi İsfendiyâr Hân hem ant içdi yamanlık kılmayın tep.

(ŞT; 205, 257/9)

aş ber-: Sofra kurmak, ziyafet vermek.

Kara Hân barça köçlerin ve kelinlerin çakırıp aş berdi takı sözleşip olturganda hatunıdın sordı kim munıng sebebi ne turur Oguz Hân sonkı alğan hatunun sever ve burungı alğan ekki hatununın heç başıga barmas.

(ŞT; 46, 16/1)

Temen-Keher teger yerde Hân ulug toy kılıp aş berdi.

(ŞT; 83, 72/20)

Rahmân Kulı Arab vezîrge kelkendin song vezîrning ekâbirlerin yığıştırıp ulug aş berdi barçasıge hilat berdi.

(ŞT; 146, 167/7)

Hâkim aş bergen küning tanglası Kâdî Ömer kişi yiberip erbâb başlık üç törk ekâbirni pinhân çarladı takı aytdı.

(ŞT; 146, 167/11)

ayak ber-: İçki vermek.

Üç kündin song Otçigin Batu Hânın atası tahtında olturtup Batunung inilerige ve ümerâlarıga Çizgin Hânning aytgan sözlerni aytdı tamâm halk kabûl kıldılar andın song ulug toy kılıp Mogol resmi birlen Batuga ayak berdiler Batu hem alarga ayak berdi ve köp enâmlar berdi.

(ŞT; 133, 147/1)

Azâdın fârig bolgandın song Batu Hân ve cemî şehzâdeler Çingiz Hânning vasiyyeti birlen Ögedey Hânın tahtga olturtup ulug toy kılıp Hânga ayak berdiler.

(ŞT; 133, 147/10)

Hân hem şehzâdelerga ve ümerâlarga ayak berip hazînening eşikin açıp andag enâmları berdi kim heç dervîş kalmadı hemme ganî boldılar.

(ŞT; 133, 147/12)

âzâr (Far.) ber-: İncitmek, kötü sözler söylemek.

Aning çakında Hâcim Hânning inileri ve oğlanları Ürgençdin barıp Mervni çapıp sen lûlî beççe kaçan bizning karındaşımız-sen tep köp azar berür erdiler.

(ŞT; 171, 204/16)

Nökerlerinin olcaların alıp köp âzârlar berip koya berdiler.

(ŞT; 157, 182/14)

Hâcî Muhâmmmed Hânning inilerining oğlanları her yılda Mervni çapup hayf bu Merv Lûlî beççege tep köp âzâr berdiler.

(ŞT; 180, 219/18)

baş ber-: Canını feda etmek.

Türkmenning aksakallarına aytdılar kim biz tangla ulug baş berür-miz.

(ŞT; 214, 272/12)

cân (Far.) ber-: Ölmek, vefat etmek.

Kırk kün bolganda anga cân berdi.

(ŞT; 41, 5/4)

cevâb (Ar.) ber-: Cevap vermek, bir açıklamada bulunmak.

Begler cevâb bermesdin burun oğlan andak revân kelip tilge keldi bilingler ayân.

(ŞT; 44, 14/2)

Hândın köp söz sordılar heç cevâb berebilmedi.

(ŞT; 84, 74/14)

Katagan oğlan anı tanıp baglatıp Mogol birlen uruşkanın sordı erse ol hem bî-ibâ cevâb berdi.

(ŞT; 99, 96/13)

Dîn Muhâmmmed Sultân heç cevâb bermedi ötdi yana çavup aldına çıkıp şundak kıldılar.

(ŞT; 163, 191/19)

Bu kerret hem cevâb bermey basıp ötdi üçünçi yana şundak kıldılar.

(ŞT; 163, 191/20)

Sultân at üstinde heç cevâb bermey turup.

(ŞT; 177, 213/20)

Her kaysısı bir neme aytıp cevâb berdi.

(ŞT; 192, 236/20)

enâm (Ar.) ve soyurgal (Çin.) ber-: Nimet ve ikram vermek.

Hân aytdılar sizlerning ata ve akalarınız bizge yamanlık kılğan ermes erdi sizler bilmeslikdin kılding tep günâhların bağıslap enâm ve soyurgallar berip yurtıga uzatıp feth u nusret birlen kaytıp Hivâk tüşdiler ve Yâdigâr Inakga inaklıkni berip Hezâresbdin Hivâk keltürüp köp enâm soyurgal berdiler.

(ŞT; 218, 277/16)

fâide (Ar.) ber-: Fayda vermek.

Sizni tutup mâlingızni algandın song emdi ne kaldı tangla mundın yaman işler bolur peşîmân kılur-siz fâide bermes tedim.

(ŞT; 194, 240/15)

haber (Ar.) ber-: Haber vermek, bildirmek.

Karavullar körüp kelip Cingiz Hânga haber berdiler.

(ŞT; 84, 74/9)

Buyuruk Hân katıdın kişi kaçıp kelip haber berdi.

(ŞT; 85, 76/8)

Olar kelip vezir halkıga haber berdiler ekâbirler barçaları yığılıp olturup kişi yiberdiler.

(ŞT; 147, 168/15)

Ekki kişi kelip Hânga haber berdi.

(ŞT; 190, 234/1)

Bularning câsûsı Hânning münâdi kıldurganını eşitip barıp ol Türkmenlerge haber berip turur.

(ŞT; 214, 272/4)

Ol kişi azgaşıp salıkga bardı bolgay tep ammâ ol kişi bizdin üç kün evvel barıp Abdü'l-azîz Hânga bu halkning kele turganıdın haber bergen ermiş.

(ŞT; 220, 280/6)

hilat (Ar.) ber-: Hilat vermek.

Rahmân Kulı Arab vezîrge kelkendin song vezîrning ekâbirlerin yığıştırıp ulug aş berdi barçasıge hilat berdi.

(ŞT; 146, 167/7)

karâr (Ar.) ber-: Karar vermek.

Andın song Altan Hân memleketini pâdişâh körüp Teming tegerge barmakga karâr berdi.

(ŞT; 88, 80/13)

Ol vilâyening barçasını aldı takı köngline munı karâr berdi kim yine bir yolu Hıtây üstine bargay takı kalgan vilâyetlerining barçasını algay.

(ŞT; 89, 82/4)

Ürgençning burcın sanadılar ve töreler nökerlerine lâyıq burçlarını alışıpğ köngüllerini Ürgençni almay kaytmaslığa karâr berip olturdılar.

(ŞT; 151, 174/18)

kefil (Ar.) ber-: Teminat vermek.

Hâcemkulı Kalmak uruk uruknı öy öyini hattıga aldı on öylikini ve yegirmi öylikini bir devlet-mentge kefil berdi takı muhassıl koyup sürdi.

(ŞT; 183, 224/8)

kız ber-: Kız vermek, evlendirmek.

Hân takı öz cemâatındın bir kız berdi inâyet ve şefkat kılıp kaydardı takı Çingiz Hân beglerine bakıp aytdı.

(ŞT; 59, 38/7)

Evvel Cingiz Hân birlen yagı bolup erdi song el boldı kız berdi ve kız aldı Hânga bakındı.

(ŞT; 63, 44/3)

Cingiz Hânga kişi yiberdi ulug oğlu Coçıga kızımın bereyin özi bizning öyge kelsün ekkimizning hem murâdımız ve maksûdımız turur.

(ŞT; 68, 50/19)

Bu yahşılıklarnı unutup Cingiz Hânga kız bere-miz tep çakırta kişi yibereli takı kelgende başın keseli tep Bukaday Kıbcat tegenni çakırta yiberdi.

(ŞT; 81, 69/4)

Şadkem ol halkning arasında karar tapgandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkının arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarnıng âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarnıng hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uygurıng pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut

köp pîş-keşler birlen kelip Hânnı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânıng keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Gür Hân yahşı izzet kıldı ve kızını berdi ve ogul okundı Cingiz Hân kaytıp ordasıga tüşti.

(ŞT; 86, 77/2)

Cingi Hân-ı kişveristân Altan Hânning elçisige köp inâyetler kılıp bergen kızını özi aldı takı râzî bolup yaraşıp öz yurtıga kaytıp ketdi.

(ŞT; 88, 80/12)

kömek ber-: Yardım vermek.

Alan bir yat halk turur alarga kömek bermeng bizning birlen muvâfakat kılınglar tep köp pîş-keşler yiberdiler.

(ŞT; 106, 107/15)

köngül ber-: Gönül vermek, sevmek.

Gam yemegil tep köngül berdi.

(ŞT; 201, 251/1)

meded (Ar.) ber-: Yardım etmek.

Özining oğlu Güyük Hân ve Toluy Hânning oğlu Mengü Hân Çagatay Hânning oğlu Baydarnı bu seferde Batu Hânga hizmet kılıng ve meded bering tep koşdı.

(ŞT; 133, 147/18)

Kürdiş keldiler takı Hızr elining adaklısınıng yahşıların çakırtıp aytdılar yurt algalı baramız eger meded berseng Tengri ta'âlâ yurtını bizge berse seni darhân kılalı ve sol yakda orun bereli yahşısingnı nöker kılalı.

(ŞT; 162, 190/21)

nusret (Ar.) ber-: Yardım etmek.

Emdi Hudây ta'âlâ nusret berip Hıtây mülkini musahhar kılıp atalarım ve agalarımning kahrın Altan Hândın algay-men tep ümîd-vâr-men.

(ŞT; 86, 78/4)

Cingiz Hânga Hudây ta'âlâ nusret berip Altan Hânning begini basup ve leşkerin katliâm kılıp Hıtâyning köp kalalarını aldı.

(ŞT; 87, 79/17)

revâc (Ar.) ber-: Kıymet vermek, üstün görmek.

El-kıssa Güyük Hân atasının ornında pâdişâh boldı takı hazînening eşikin açıp karındaş ve bigâne bir fakir ve bir miskin ve ulug ve kiçikke andag enâm berdi kim heç kim mundag kılmamış erdi ammâ dîn-i nasârâga revâc berür erdi ve müddet-i pâdişâhlık bir yıl erdi kim dünyâdın rihlet kıldı.

(ŞT; 118, 126/1)

ruhsat (Ar.) ber-: İzin vermek.

Hânning aytgan sözlerni bir bir aytgandın song Altan Hân açıglanıp Çakar H'âcega aytdı kim Cingiz Hân meni özge Türiklerdey bilmesün eger uruşur hevesi bolsa tez kelsün men aning birlen uruşmakga tagyâr bolup turur-men tep Çakar H'âcega ruhsat berip Çakar H'âce hem Hıtâyning yollarını ve menzillerini ve taglarını ve sularını yahşı körüp bilip kaytıp kelip Cingiz Hânga Altan Hânning aytgan sözlerni bir bir arz kıldı.

(ŞT; 87, 78/16)

Ol şehring yigitleri özi birlen hem-râh kılıp alıp ketdi ve karılarına ruhsat berdi takı ol yerdin atlanıp Nurga keldi.

(ŞT; 94, 90/8)

Andın song alarga ruhsat berdi.

(ŞT; 111, 116/3)

Bir neçe kündin song halkga ruhsat berdi her kim öz menzilige ketdiler.

(ŞT; 116, 123/5)

Andın song tamâm şehzâdeler ve noyanlar ve ümerâlarğa enâmat-ı gayr-ı mükerre berip her kaysısını öz menzilingizge baring tep ruhsat berdi.

(ŞT; 120, 127/20)

Emdi andag eşite-men kim alarning barçası sıhhat selâmet ermiş eger ruhsat bersengiz alarning barçasın sizning hizmetinizge alıp kelür erdim tep.

(ŞT; 129, 141/18)

Emîr Temür takı Temür Kutlukga ruhsat berdi.

(ŞT; 129, 141/19)

Manga ruhsat bering atlanıp bir tarafdın uruş salayın.

(ŞT; 173, 207/19)

Sultân ruhsat berdi Ababek atını yetip dervâze koygan yerdin çıkdı.

(ŞT; 173, 207/20)

Ababek Sultândın ruhsat alıp kaytkanda olturgan halk aytdılar muna ne üçün ruhsat bere-siz bizni az körüp Kızılbaşga koşulmakga bara turur tediler.

(ŞT; 173, 207/21)

Eger Şâhga aytsa ruhsat bermes aytmay şu keçe keteli dey turur-miz Hân ohşatmadı Hânning sözi tutmadılar.

(ŞT; 185, 226/14)

Hâcî Muhâmmmed Hânning oğlu Arab Muhâmmmed Sultân aning oğlu İsfendiyâr Sultânga ruhsat berdi.

(ŞT; 188, 231/6)

Bunlar ketkendin song Nurum Hânga hem ruhsat berdi.

(ŞT; 188, 231/7)

Ebû'l-hân Türkemnine kişi yibertip ruhsat berip uzatdı.

(ŞT; 201, 251/5)

Habeş kaçıp kutuldı biz İmân Kulı Hân katında ekki yıl turduk andın song kişi bardı İsfendiyâr Hân yurtını aldı tep İman Kulı Hân baring tep ruhsat berdi.

(ŞT; 202, 251/19)

Kırdın kelgen Türkmenlerining yahşıların ne üçün ruhsat bermey saklap turur.

(ŞT; 202, 252/10)

sadâ (Far.) ber-: Ses vermek.

Halkdın andag gırıv kopdı kim yer ve kök sadâ berdi barçaları yığlay yığlay Dîn Muhâmmmed Sultânning keyinidin ketdiiler.

(ŞT; 163, 192/5)

salık ber-: Haber, bilgi vermek.

Öyning yıraklını ekki ferseng yol salık verdi.

(ŞT; 211, 265/19)

selâm (Ar.) ber-: Selam vermek.

Ol nökerleri birlen kavup Hânning keyinidin yetip babasıga selâm berdi bir aytdı bu ısıg künde ne gerge bara-siz dıraht sâyesiga tüşüng bu kün turung sabah keteng.

(ŞT; 166, 196/13)

söz ber-: Söz vermek.

Mening katımda turgan yahşı halka kara yamanga söz berdim.

(ŞT; 206, 258/10)

toy ber-: Ziyafet vermek.

Künning ve aynıng sâatin karap taşkarı çıktılar ve toy berdiler.

(ŞT; 57, 33/16)

Börke hân bolgandın song ulug toy berip köp enâm berdi.

(ŞT; 134, 148/6)

zekât (Ar.) ber-: Zekât vermek.

Sufyân Hân Türkmence kişi yiberdi ol vaktde Ersarı halkı Ebu'l-hânda oltururlar erdi tengri buyrukında zekât bermek farz turur her yılda mâllarındın zekât bersünler.

(ŞT; 152, 175/20)

Men kişi yiberip çapturmayın bu sözni kabûl kılıp her yılda mâllarındın zekâtların berip bakındılar bir neçe yıl berip turdılar.

(ŞT; 152, 176/1)

bil-:

dost (Far.) bil-: Dost, arkadaş bilmek.

Ol barıp Ong Hânning ulug oğlu bar erdi Sengün atlık anga aytdı siz ata ogul Cingizni özüngizge dost bilesiz.

(ŞT; 79, 67/11)

til bil-: Dil, lisan bilmek.

Bizde Mogol tili bilen bitilgen kitâblar bar.

(ŞT; 57, 35/7)

Çingiz Hân Mogol tilindin özge til bilmes erdi tedi ve takı Ögedey yarlık kılıp erdi heç kişi koynı bogazlap öltürmesün ve sînesidin yarıp öltürsün tep.

(ŞT; 117, 123/13)

biti-:

hatt (Ar.) biti-: Mektup yazmak.

Avâniş Hânning tilindin bir hatt bitidi.

(ŞT; 158, 184/9)

Singilining tilidin bir hatt bitidi akamga köp dîn köp bendelikdin song ol kim neçe kündin beri bîmâr men bu hastelikdin yahşı bolur-men tep heç ümidin yok.

(ŞT; 158, 184/12)

kitâb (Ar.) biti-: Kitap yazmak.

Bir pâdişâhning atına bir dânişmend kişi bir kitâb bitip turur ve yana bir nece yıllardın song şol pâdişâhning evlâdın yana bir pâdişâh bolganda takı bir dânişmend müverrih peydâ bolup-men ol burunkı müverrihdin yahşı aytur-men tep bu pâdişâhning atına takı bir târîh aytıp turur.

(ŞT; 39, 1/9)

bul-:

fırsat (Ar.) bul-: Fırsat bulmak.

Atdın tüşüp yığılur fırsat bulmadı.

(ŞT; 216, 274/12)

buyur-:

hizmet (Ar.) buyur-: İş görmek.

Men arz kıldım bir kişining kolıdın bir iş kelür manga ulug hizmet buyurup-siz tep.

(ŞT; 57, 35/5)

çap-:

öyin çap-: Evini dağıtmak, yıkmak.

Şol zamân Sultânı şehîd kılıp öyin çapıp ve talap kaytıp öyige ketdi.

(ŞT; 145, 165/13)

Ol yerde ming ekki ming Türkmenni öltürdiler takı atlanıp Türkmennin öyini çapıp oğlan uşakını esîr olca kılıp feth u nusret birlen kaytıp Hivâk tüşdiler.

(ŞT; 214, 272/17)

çık-:

âvâzı (Far.) çık-: Sesi çıkmak.

Alankoa katındagı yatgan zaîfelerni tuzgurmak üçün kıkırayın tedi âvâzı çıkmadı tili tutuldı turayın tedi kol ayakınng cânı ketdi ammâ akı yeinde ol kişi âheste âheste katıga keldi takı çift boldı yine tüngliktin çıkıp ketdi.

(ŞT; 73, 57/5)

avga çık-: Ava çıkmak, avlanmak.

Künlerde bir kün avga çıkıp keyik öltürüp kebâb kılıp yer olturur erdi.

(ŞT; 43, 9/8)

Bu vakı'âtdın song neçe yıllar ötkendin song Oguz Hân avga çıkıp kaytıp kele turganda kördi kim suning yakasında bir neçe za'îfler kir yuva tururlar.

(ŞT; 46, 15/7)

Buyuruk Hân Cingiz Hânning atlanganın eşitmey az kişi birlen keyik avğa çıkıp erdi.

(ŞT; 85, 76/5)

cânı (Far.) çık-: Ölmek.

Sultân şol yerde turup çuhranı keltürtüpdür bir ulug yıgaçnı kömdürüp çuhranı asturup cânı çıkgandın song ketipdür.

(ŞT; 175, 210/4)

reng (Far.) çık-: Rengi çıkmak.

Bahâr koy kozılar Hivâkda ot bolmas reng çıkar Hivâk Türkmeni kumga keter Sart ekin ekmek üçün kendli kendine keter Hivâk içinde İsfendiyâr Hân katında köp bolsa yüz kişi az bolsa ellig kişi kalur.

(ŞT; 204, 255/10)

seyрге (Ar.) çık-: Gezmek.

Katımda bargan kişiler aytdılar ki Sultân seyрге çıkıp erdi bir bay teklîf kılıp koy soyup erdi anıng uçası turur.

(ŞT; 178, 214/14)

sözidin çık-: Dinlememek.

Yâfes evlâdın ulug oğlu Türkni ornına olturtup özge oğlanlarğa aydı kim özleringizge Türkni pâdişâh bilip anıng sözidin çıkmangızlar.

(ŞT; 43, 8/16)

yamanlık çık-: Fenalık, kötülük çıkmak.

Hân Sultân Muhâmmedning ahd u peymânıdın hoş-hâl bolup könglide mukarrer kıldı kim Sultân Muhâmmedning könglidin yamanlık çıkmay anga yamanlık kılmağay ve bâ-vücûd kim Nâsır Halîfe Bagdaddın Hânga elçi yiberip erdi.

(ŞT; 91, 85/16)

çık-:

âvâz (Far.) çıkar-: Bağırmaq.

Birisi sözlegende bir söz aytur takı keynidin şalf-rû (?) der erdi ve takı biri ekki kiçi barmakını yumup orta barmakını baş barmakının üstide koyup ekki kiçik barmakıga urup şark şark kılıp âvâz çıkarur erdi neçük kim masharalar ve mareke-gîrler kılur erdi.

(ŞT; 176, 212/2)

eg-:

boyun eg-: Katlanmaq.

Ürgenç halkı anı kabûl kılmadılar ve itâatga boyun egmediler andın song yetti ay H'ârzm leşkeri leşkeri ahşâmgaça uruşur erdiler.

(ŞT; 100, 99/6)

ek-:

bugday ek-: Buğday ekmek.

Ol vaktde Mezdehkân kalasındın tâ Bakırganın beri yûzi Kuygun tegan gergece bugday ekilür erdi.

(ŞT; 192, 237/13)

Yalguz bugday ekilür erdi atlı kişi on kün bugdaynı başdın aylanıp kelebilmes erdi.

(ŞT; 192, 237/19)

em-:

emcek em-: Meme, süt emmek.

El-kıssa yetti ay uruşdılar âhirü'l-emr Toluy Hân Horasannı musahhar kılğandın song leşker-i bî-nihâyet birlen kelip Talikanda atasıga koşuldı bu köp leşker birbirige koşulup Talikan halkı birlen katıg uruş kılıp alarnı basdılar ve heç kişini koymay şehîd kıldılar hatta emcek emeturgan oglangaça ve takı kalanı yer birlen yeksân kıldılar.

(ŞT; 102, 101/10)

Emcek emeturgan vaktde haste bolup ekki ayagı mayûb bolup erdi tizindin koyının cânı yok erdi.

(ŞT; 146, 166/10)

Emcek emeturganda mayûb bolup ekki tizindin koyının cânı yok erdi ayakı batuna yapuşgan ekendür.

(ŞT; 150, 172/6)

Anası oğlın kıyabilmedi takı tengrinin birlikine î mân keltürdi andın song oğlan emçekin emdi.

(ŞT; 44, 13/8)

Üç keçe ve kündüz anasını emmedi her kiçe ol oğlan anasının tüşige kirip aytur erdi ey ana müsül mân bolgıl eger müsül mân bolmasang ölsem öler-men sening emçekingni emmen tep.

(ŞT; 44, 13/6)

süt em-: Süt emmek (çocuk için).

Andın song Kamare'd-dîn özige Hân at koyup hutbeni ve sikkeni öz atığa kıldı ammâ Tokluk Temür Hândın bir süt emeturgan oğlan bar erdi.

(ŞT; 128, 139/13)

eşit-:

söz eşit-: Söz, öğüt dinlemek.

Kara Hân bu sözni eşitkendin song takı yana bir inisi Kür Hânning kızını alıp berdi.

(ŞT; 46, 15/4)

Oguz Hân takı bu sözni eşitkendin song elge kişi yiberdi.

(ŞT; 47, 16/11)

Cingiz Hân bu sözge inanıp Ong Hânning öyine keleturgada yolda Mönglik Eçiçe(ge) uçradı takı Ong Hândın eşitken sözlerni barçasın aytdı takı Hânı ölümün kutkardı.

(ŞT; 68, 51/2)

Hudây Ta'âlanıng bir hikmeti bar turur mening bu hâmile bolğanımda tedi bu sözni eşitkendin song barçaları mandılar anıng üçün kim Alankoanıng kılıkı bilürler erdin andag hem bolsa köp halk künde öyining etrâfıda saklap yatdılar takı nevbet birlek oygak olturdılar bir neçe kündin song seher vaktıda tünglikdin öyning içige tüşken âfitâbdıy berk uraturgan bir nemerse asmandın peydâ boldı evvel körge katında yatkanlarını barçasın turguzdılar kelip Alankoanıng öyining tünglükidin öyinin içine kirdi.

(ŞT; 73, 57/17)

Men bu sözni eşitkendin song sütni berip takı ılgap kele-men sizge aytayın tep tedi.

(ŞT; 81, 69/19)

Tayang Hândın eşitken sözlerining barçasın ayturdi.

(ŞT; 83, 73/18)

Cingiz Hân bu sözni eşitkendin song beglerin çakırıp kengeş kıldı.

(ŞT; 83, 73/19)

Sen ki Altan Hân-sen mening elçimni körüp bu sözümni eşitkeç manga tâbi bolup meni ulug pâdişâh bilgil.

(ŞT; 87, 78/12)

Cingiz Hân bu sözlerni eşitkendin song çerig çakırtıp köp leşker birlen Altan Hânning üstige yörüdi.

(ŞT; 87, 79/2)

Çingiz Hân bu sözni eşitkendin song katıg açıqlanıp beglerin açıkırıp kengeşip Sultân Muhâmmmedning üstige yörümek bolup çerik yığışturmakga meşgûl boldı.

(ŞT; 92-93, 87/12)

Bu sözni eşitkendin song Hânning hükmü birlen şehrge ot saldılar.

(ŞT; 95, 91/20)

Bu sözning eşitkendin song Abiverddin Dîn Muhâmmmed Hân atlandı takı Murgab ayakıga keldi hükm kıldı.

(ŞT; 170, 202/3)

Bu sözni eşitkendin song kişi yiberdiler.

(ŞT; 170, 202/10)

Bu sözni eşitkendin song içimizde Yolum Bey yav taşımızda Dîn Muhâmmmed Hân.

(ŞT; 170, 202/12)

Hâcî Muhâmmmed Hân bu sözni eşitkendin song ekki nebîresini koşın koyup yalang at birlen ılgadı takı Esterâbâdda keyinidin yetdi.

(ŞT; 185, 227/4)

Bu sözni eşitkendin song kengeşti çapturdi.

(ŞT; 186, 228/14)

Bu sözni eşitkendin song Hânning kolı ayakı süst boldı tili tututldı at egerletdi teve yükletdi andın song atlanıp Hivâkga keldi.

(ŞT; 192, 237/2)

getür-:

taziye (Ar.) getür-: Baş sağlığı dilemek.

Üç ay ötgençe etrâf u cevânibdin halk kelip şâhzâdelerga taziye getürdiler.

(ŞT; 113, 118/11)

ic-:

ant iç-: Ant içmek, yemin etmek.

Ol Kubilay Noyanga koşulup özi kızını baş kılıp köp pîş-keşler birlen kelip Hânı kördi takı ant içdi ölgünce bendelikdin boynumnu tolganmayın tep.

(ŞT; 59, 38/4)

Ebû Saîd Mirzâ tört ay kabal kılıp olturdı alabilmedi âhir Hâce Ubeyd Semerkanddın barıp arada ant içip Muhâmmmed Coki Mirzânı kaladın çıkarıp Ebû Saîd Mirzâga körnüş kıldurdu.

(ŞT; 143, 162/4)

Anlar ant içip aytdılar bizge her neçe yılda her kim Horâsânda pâdişâh bolsa andın daruga kelür biz munı hem şundag hayâl kıla turur-miz.

(ŞT; 147, 167/17)

Beş on kündin song vezîrni tarlar ve çaparda kaytar keter anıng üçün ne tep ıztırâb tarta turur-siz tediler erse Sübhânkulı Arab aytdı eger bu sözleringizni râst ayta turgan bolsangız mening aldında barçangız ant içingler.

(ŞT; 148, 169/18)

Ulug ve kiçig barça olturup Sübhânkulıning aldıda ant içdiler sanga yamanlık kılmasımızga eger Özbek kelse aldında uruşurumuzga dep andın song Sübhânkulı rekîb-dârıga aytdı bir rîkebi tenge keltürgil tep.

(ŞT; 148, 169/21)

Bizning kolumuz sening eteking eger sen bizning günâhımızni akalarındın ötünüp alsang barçamız ant içeling.

(ŞT; 153, 177/12)

Anlar Akatay Hânning aldında uşbu ayılğan sözlerni aytıp Kurândın ant içdiler.

(ŞT; 153-154, 177/16)

Begler barça ant içtiler Ürgençdin alıp bargan törening ellering barçasını yibeleri eger Ubeyd Hân bu sözimizni kabûl kılmasa öyimiz elimiz birlen buzulup keleli tep ahd kıldılar.

(ŞT; 164, 193/19)

Ol vaktı teveci beş altı ming öylik bar erdi şol küni Hudây ta'âlânı güvâh kılıp ant içip-men ölgünce kişi öyüne tüşmeyin eger bilsem nökerlerimni hem tüşürmeyin tep.

(ŞT; 178, 215/5)

Ekki kün turgandın song biri birine inanabilmeyin Hazret-i pehlivânning mezârlarına barıp Kurândın ant içtiler.

(ŞT; 181, 221/7)

Ol munda yok karındaş-men sizlarning kılğan günâhıngız yok meni kelip körüng tep Sultânlar kengeşdiler takı bir birine aytdılar Abdullâh Hân birlen bizning aramızda kan yok ve kîne yok ve takı ol kim Hâcî Muhâmmmed Hân oğlanları birlen Horâsânda tirig turganda bizge yamanlık kılmas barıp körgen yahşı tediler takı kişi koşup yiberdiler begler çıkıp ant içseler çıkıp köreli tep.

(ŞT; 182-183, 223/3)

Bu beşi tahta pul üstinde turdı on Sultân ottuz kırık kara kişi bular birge oturup ant içtiler.

(ŞT; 183, 223/11)

Ant iç ol turganda yigitler hüçüm kılıp kelip turular Sultânlardın rusatsız beglerni tutalı tep.

(ŞT; 183, 224/3)

Urgaçıngızın Ebû'l-hân ve Mankışlak Türkmenige buyurur olca kılıp alıp keter eger mening bu sözümde yalğan bolsa Tengrining kelâmı ursun meni tep her kişining aldında Kurândın bir ant içdi.

(ŞT; 197, 244/20)

Oğlan uşakını Türkmen olca eter tep ant içgendin song korkdı.

(ŞT; 197, 245/2)

Bir ak sakallık seyyid her künde Kurândın yüz kerret ant içse men sizning gamıngızın yemen tese kim inanmas.

(ŞT; 197, 245/4)

Men aytdım sizler şart kiling kişiğe aytnaslıkga men könglümge kelgenni aytayın tedim ant içdiler men aytdım İsfendiyâr Hân yurtını algalı bir yıl boldı.

(ŞT; 202, 252/8)

Sultân agasının minnetini alıp ve Muhâmmmed Hüseyin-Bek barça Türkmenning minnetini alıp yamanlık yok tep ant içse turalı yok teseler Şerîf Muhâmmmedni alıp ketdük tep köçüptiler.

(ŞT; 203, 253/18)

Bizge ant berdi İsfendiyâr Hân hem ant içdi yamanlık kılmayın tep.

(ŞT; 205, 257/9)

Emdi İsfendiyâr Hânı aytalı aning yaraş kanıning hayâli bu kim ant içip Özbekni çepdin çıkaralı.

(ŞT; 205, 257/13)

İsfendiyâr Hân ant içiptür bimen bu Ebû'l-gâzîning işi turur tep.

(ŞT; 208, 260/17)

Emdi pâdişâh-siz öltürsengiz de siz bilür-siz ve tircüzsengiz de siz bilür-siz bir bir günâh-kâr kul-miz tep Ürgençdin alğan mâlların aldığa alıp salıp sadak ve kılıçların boyınlarığa asıp kelip Hânning ayaklarığa yıkılıp ant içip ve şart kılıp indiler kim bu künden bu yakga sizge ve sizning yurtungızga yamanlık kılmalığı bu Kalmakdın ve özge halkdın her kim yamanlık kılaysın tese küçimiz yetse men eteling küçimiz yetmese haber kılalı tediler.

(ŞT; 218, 277/10)

kan iç-: Kan içmek, öfkeli olmak.

Urus yüklegen suyunı tamâm kıldı uruşdılar Urus kan içe başladı.

(ŞT; 189, 233/5)

piyâle (Far.) iç-: İçki, şarap içmek.

Atdın tüşüp minberning üstige çıktı ve Mogollar ulemâlar ve müctehitlerge at tutturup özleri piyâle içmekke meşgûl boldılar.

(ŞT; 95, 91/5)

izle-:

yol izle-: Yol, yöntem izlemek.

Barçaları bu sözni makûl körüp çıkmakga yol izlediler tapmadılar bir temürçi aytdı.

(ŞT; 56, 33/7)

kak-:

nakkâre (Ar.) kak-: Çalgı çalmak.

Ulug şehirlerde yarım keçe bolganda nakkâre kakarlar.

(ŞT; 208, 261/18)

Ol vaktta nakkâre-hânda nakkâre kaktılar atlanıp yörüü berdim dervâzega yakın kelgende dervâze şıldır şıldır kılıp dervâzening kuflın açdı.

(ŞT; 208, 261/19)

kaktur-:

sikke (Ar.) kaktur-: Madeni para bastırmak.

Emîr Temür ol yıl Rûmda turup Yıldurum Bâyezid birlen Mahmûd Hânı öltürüp hutbeni öz atıga okutup ve sikkeni öz atıga kakturup andın song kaytıp Semerkand keldi takı Hıtây memleketining üstige atlandı.

(ŞT; 125, 134/19)

kal-:

âmân (Ar.) kal-: Emniyette kalmak, güvende kalmak.

Ol kırıgında âmân kaldı.

(ŞT; 74, 58/15)

az kal-: Az kalmak.

Az kalganda Cingiz Hân aytdı sizlarning kan ve mâlingızni bağışladım nöker bolgan şunday kerek tuznı haklatingız emdi yay sunup keling tep beş altı mertebe aytdı kabûl kılmadılar.

(ŞT; 84, 74/18)

Az kalganda Cingiz Hân aytdı sizlarning kan ve mâlingızni bağışladım nöker bolgan şunday kerek tuznı haklatingız emdi yay sunup keling tep beş altı mertebe aytdı kabûl kılmadılar.

(ŞT; 84, 74/18)

bâkî (Ar.) kal-: Baki, ebedi kalmak, sonsuz kalmak.

Aga inisindin karındaş urukındın heç kişi koymay öltürdi kim yurt özümge bâkî kalgay tep.

(ŞT; 136, 151/11)

müsûlmân (Ar.) kal-: Müslüman kalmak, başka dine dönmemek.

Kara Hân zamânda el andah kâfir bolup erdiler kim içlerinde bir müsûlmân kalmay erdi.

(ŞT; 44, 13/3)

tohmu (Ar.) kal-: Soyu, ailesi kalmak.

Şol vaktda mening katımda heç kişi kalmadı könglümdin aytdım bu halk koşga barıp atdın tüşüp birikse yahşı erdi eger andag kılmasa bu kün kün batkunça yav kovar bolsa cân kalmas tedim takı at başını koya berdim takı her yerde bir kıçkırdım çepke kir çepke kir eger kirmeseng tohmung kalmas tep çepke kirmedim.

(ŞT; 205, 256/21)

kazdur-:

mühr (Ar.) kazdur-: Mühür basmak.

Bir mührgenge Şâh Tamasbning atına mühr kazdurdı.

(ŞT; 169, 200/19)

kel-:

âvâz (Far.) kel-: Ses gelmek.

Meni sizge atangız çarlata yiberdi tep aytip erdim ming yerdin çıkırgan âvâz keldi.

(ŞT; 192, 236/19)

âvâzı (Far.) kel-: Ses çıkarmak.

Erte atası tahâret sindurgalı bardı erse oğlan âvâzı keldi barıp kördi.

(ŞT; 70, 53/8)

At ayaknıng âvâzı kelgenige Kazaklar koptılar ol vaktde Sultân çarladı.

(ŞT; 158, 183/17)

At ayagınng âvâzı keldi sadakların bağlap atlandılar yav kelip kovaladı koşların ve nökerlerining yarımını aldı özleri az kişi birlen kutuldılar.

(ŞT; 187, 230/10)

dünyâga (Ar.) kel-: Dünyaya gelmek, doğmak.

İblîsning âdemga secde kılmaganı ve Âdemning behiştke barıp yana kayta bu dünyâga kelgeni aydın rûşen-râk ve âfîtâbdın meşhûrrak turur.

(ŞT; 41, 5/5)

Emdi bizdin song dünyâga kelgenler Mogolnıng tilini ve sözini yerini ve yurtını ve uruklarını unuturlar ve bilmesler.

(ŞT; 57, 35/1)

Cingiz Hân târîh beş yüz takı tokkuzda tonguz yılında Mogol yurtında Yelün Yılduk teger yerde dünyâga keldi.

(ŞT; 76, 62/3)

Tongız yılı dünyâga keldi tongız yılı hân boldı Hânning müddet-i ömri yetmiş üç yıl erdi ve yegirmi beş yıl pâdişâhlık kıldı.

(ŞT; 113, 118/10)

Torumçı Pâyende Muhâmmmed Sultânga bakıp aytdı sizni Hudây ta'âlâ bergende atangız Sultân erdi ülkengiz dünyâga kelgende atangız Hân erdi.

(ŞT; 170, 203/8)

Târîh tokkuz yüz ottuzda ve Lu yılında dünyâga keliptür.

(ŞT; 178-179, 215/19)

Bizning Hân Tük kalasının yok karısın bir azık kazdurup tururlar fakîr dünyâga kelmesdin bir yıl burun.

(ŞT; 192, 237/15)

Biz dünyâga kelmesdin ottuz yıl ilgeri Amu suyu hâst Münâresining yokkarısını Kara Aygur Togay derler.

(ŞT; 198, 246/12)

Biz dünyâga kelgen yılning evvel bahârında on yetti kişi Urusga sevdâga keter Koş Yayık tegen yerde ming Kazak Urus bar erkendür yolda anga uçray kalur ekkisini saklar takı özgesini öltürür.

(ŞT; 198, 246/18)

ecel (Ar.) kel-: Ölüm zamanı gelmek.

Ol vaktta ecel kelip yakasın tutup atasının katıga alıp ketdi.

(ŞT; 44, 11/17)

gâlib (Ar.) kel-: Üstün gelmek.

Hemîşe Mogol gâlib kelür erdi Tengrim bulursa Mogol Hânning songında Sevinç Hânning kılğan işlerin aytgumuz turur.

(ŞT; 44, 12/2)

Oguz Hân her yılda Mogol yurtında olturgan eller birlen uruşur erdi takı galib kelür erdi.

(ŞT; 47, 17/16)

İt Barak Hân gâlib keldi.

(ŞT; 48, 19/2)

El Hân gâlib kelür erdi.

(ŞT; 54, 30/3)

Mogol anga gâlib kelür erdi.

(ŞT; 55, 30/8)

Her künde Mogol gâlib keldi.

(ŞT; 55, 30/15)

Tatar gâlib keldi Mogolnı öltüre öltüre öyige keldi.

(ŞT; 55, 31/1)

Mogol gâlib kelip ulugların kılıcdın ötkerip kiçiklerin bende kıldı.

(ŞT; 57, 34/5)

Kara Hıtâyning pâdişâhı birlen uruştı takı gâbil keldi yurtını aldı ve pâdişâhını öltürdi.

(ŞT; 65, 46/15)

Ong Hân gâlib keldi.

(ŞT; 80, 68/12)

Cingiz Hân gâlib keldi.

(ŞT; 82, 71/17)

Andın song Mogollar kaytıp tutup yetti küngeçe uruştılar âhirü'l emr Mogollar gâlib keli basıp kırıp köp olcalar alıp hoş-hâl ve hurremlik birlen Çingiz Hânning hizmetiga barıp köp pîş-keşler tartıp körniş kılıp özlerining kılğan işlerin arz kıldılar.

(ŞT; 106, 107/21)

Arpa Hân birlen uruşup gâlib keldi takı Arpa Hânı öltürdi memleketini taht-ı tasarrufiga kizgürdi.

(ŞT; 130, 143/17)

Ol vaktta Şeyh Hasan Calâyir ki anga Şeyh Hasan Büzurg derler Rûmning hâkimi erdi ol Mûsâ Hânning hân bolğanın eşitip Muhammed bin Yol Kutluk bin Temür bin Anbarçı bin Mengü bin Hülegü Hânı hân kılıp rûmdın ve Gürcidin leşker-i âzîm cem kılıp İrân tarafige müteveccih boldı kelip Tebrîz üstinde Mûsâ Hân birlen uruşup gâlib keldi Alî Oyirat ki Oyirat halkıning ulugı erdi öldi.

(ŞT; 130-131, 143/18)

Kocaş Mirzâ gâlib keldi Mûsâ Bey kaçıp çıkdı öz ornına kaytdı takı kişilerige kengeşti kayda barsam bolgay men bu öçümni algay men tep.

(ŞT; 143, 162/9)

Arkasın deryâga berdi bir yüzine araba tartdı sekkiz kün uruşdılar heç kaysısı gâlib kelmedi.

(ŞT; 167, 198/14)

Bir hafta uruşdılar heç kaysısı gâlib kelmedi.

(ŞT; 168, 198/21)

Şehrning şimâl tarafında kara suvning yakasında ekki leşker uruştı Kızılbaş gâlib keldi.

(ŞT; 171, 203/18)

Ol barıp karavullar birlen uruşkanda gâlib kelipdiler.

(ŞT; 177, 213/1)

Ol ekkisi bir boldı takı mening birlen uruşdılar men gâlib keldim sulh kıldılar.

(ŞT; 207, 259/15)

haber (Ar.) kel-: Haber gelmek.

Hıtây barmaknı ber-taraf kıldı ol vaktı haber keldi kim Merkit Tokta Bekining inisi Kodu üç oğlu birlen kaçıp barıp Nayman yurtında oturup erdi anlar köp fesâtlar kıla turur ermişler tep.

(ŞT; 89, 82/13)

Buka Türkmenning leşkeri hadd u nihâyetdin taşkarı boldı vaktaki Sultân Muhâmeddin haber keldi Abeskunda dâr-ı fenâdın dâr-ı bekâğa rıhlet kıldı.

(ŞT; 107, 109/11)

Bu hâlde Hıtây tarafıdın haber keldi kim Hıtây halkı yav bolup Çingiz Hândın yüz öyürdi tep.

(ŞT; 111, 114/119)

Ol vaktı haber keldi Tankutning hâkimi Şidur-ku yav boldı tep.

(ŞT; 112, 116/21)

Barçasına daruga koydı ol vaktı haber keldi kim Ebû Saîd Mirzâ ulug leşker birlen Belhka keldi tep.

(ŞT; 142, 161/8)

Yavdın haber keldi kim bu kün Hezâresbdin ötüp kondı tep ve takı munı eşitdiler kim keçe köçüp kündüz yaturlar tep.

(ŞT; 163, 192/7)

Polâd Sultân Hivâkda Temür Sultân Hezâresbde erdi atlandı tep haber keldi.

(ŞT; 179, 217/18)

Haber kel-:

Baba Sultânga haber keldi Hivâkning dervâzesiga yav keldi Hamza Sultânı öltürtdi tep.

(ŞT; 186, 229/9)

hoş (Far) kel-: Hoş gelmek.

Börke Sultân aytdı yahşı kelding hoş kelding eger kolımdın kelse ayanmayın atam Hân bolsun sen eşikinde ulug bey bol tedi tört yakdagı elni ve halknı keltürdi ve ulug toy kıldı atası Yâdigâr Hânı ak kiyizge salıp hân köterdiler.

(ŞT; 143, 162/12)

Kol kavuşturun turup yahşı kelding ve hoş kelding Hân Baba tedi köp enâm berdi.

(ŞT; 184, 225/21)

Semerkand barıp andın ötüp Buhârâda İmân Kulı Hânı kördüm izzet ü hürmet kıldı yahşı kelding hoş kelding yigit-sen yurtınga kaytıp barur-sen sipâh başıga mundag işler tüşmey bolmas.

(ŞT; 201, 250/20)

kan kel-: Kan gelmek, kanamak.

Keyinindin kan kelür içi agrıganı râst erkendür derler.

(ŞT; 167, 197/6)

râst (Far.) kel-: Doğru çıkmak, doğru gelmek.

Ol kişi mening bu sözüm râst kelgendin song heç dem urmadı.

(ŞT; 210, 264/7)

tilge kel-: Konuşmaya başlamak.

Begler cevâb bermesdin burun oylan andak revân kelip tilge keldi bilingler ayân.

(ŞT; 44, 14/2)

vücûdga (Ar.) kel-: Meydana gelmek.

Temür Kutluk Hân andın vücûdga keldi oğlının atı Edigey turur.

(ŞT; 128, 140/17)

yahşı kel-: İyi gelmek.

Semerkand barıp andın ötüp Buhârâda İmân Kulı Hânı kördüm izzet ü hürmet kıldı yahşı kelding hoş kelding yigit-sen yurtınga kaytıp barur-sen sipâh başıga mundag işler tüşmey bolmas.

(ŞT; 201, 250/20)

ziyâd (Ar.) kel-: Çok, fazla gelmek.

Munı tez bitkerip alıp kel takı özüng üçün bir dâdek satıp al eger tenge ziyâd kelse bergey-sen kelmese seningki.

(ŞT; 208, 261/12)

keltür-:

îmân (Ar.) keltür-: İnanmak, iman etmek.

Yetti yüz yıl dünyâ tola halkga yörüp Tengrige îmân keltürüng tegende seksendin artuk kişi îmân keltürmegeniğe kattıg açığı kelip du'â-yı bed kıldı.

(ŞT; 42, 7/4)

Yetti yüz yıl halknı müsülmânlıkga tergîb kıldı er ve hâtûn seksen kişi îmân keltürdiler.

(ŞT; 42, 7/3)

Yetti yüz yıl dünyâ tola halkga yörüp Tengrige îmân keltürüng tegende seksendin artuk kişi îmân keltürmegeniğe kattıg açığı kelip du'â-yı bed kıldı.

(ŞT; 42, 7/4)

Nuh peygâmbir özige îmân keltürgen kişiler birlen keme yasadı andın song yerdin su çıkdı âsmândın yamgur yagdı.

(ŞT; 42, 7/9)

Nuh peygâmbir uçar kuşdın ayakındın yuörügen cân-vârlardın her hayli din bir cüftni aldı ve özige îmân keltürgen kişiler birlen kemege mindi ve özge yeryüzinde cânlı nemerselerning barçası suga gark boldı.

(ŞT; 42, 7/10)

Anası oğlın kıyabilmedi takı tengrinin birlikine îmân keltürdi andın song oğlan emçekin emdi.

(ŞT; 44, 13/8)

İt Barak Hânnı öltürüp yurtını alıp müsülmân bolganlarığa tegmey koyup Tengrige îmân keltürmegeniğin öltürüp ogulların esîr kılıp kaytıp öyige tüşti.

(ŞT; 48, 20/5)

tâb (Far.) keltür-: Güç, kuvvet getirmek.

Çagatayning kara yamanı Ebû Saîd Mirzâning kelürige tâb keltürmey kaçdı tep hayâl kıldı takı şol küni ok buzulup kelmekni Ebû Saîd Mirzâ tarafıge ihtiyâr kıldılar.

(ŞT; 142-143, 161/18)

Ababek arkasındın Özbek piyâde aldıdın Allah Allah tep kızılbaşga aralaşa kaldı tâb keltürüp turabilmedi kaçdı.

(ŞT; 174, 208/10)

Bizning haberimiz yok yavning bir ülüşi kalıp ve bir ülüşi kaçıp ketken erkendür anı bizning kara yaman bilmedi takı yana bir uruşmakga tâb keltürebilmedi kaçdı.

(ŞT; 205, 256/17)

Ol keşe şol yerde yatıp ertesi Kalmak uruşka tâb keltürebilmeyin kaçıp ketdi.

(ŞT; 216, 274/6)

tâkat (Ar.) keltür-: Güç vermek.

Uruş küninde Rüstem ve İsfendiyâr anıng aldında tâkat keltürüp turabilmes erdi.

(ŞT; 97-98, 94/21)

kes-:

baş kes-: Kafa kesmek, öldürmek.

Bu yahşılıklarnı unutup Cingiz Hânga kız bere-miz tep çakırta kişi yibereli takı kelgende başın keseli tep Bukaday Kıbcat tegenni çakırta yiberdi.

(ŞT; 81, 69/4)

Cingiz Hânga uçradı şol yerde tutup başın kesdi.

(ŞT; 85, 76/6)

Çene Noyan munı eşitkeç ılgap barıp Güçülükni tutup başın kesip kaytıp Hân hizmetiga kelip köp enâm ve soyurgalga uçradı.

(ŞT; 90, 84/14)

Köp piyâde ok birlen evvel atını yıkdılar andın song özini yıkıp başını kesdiler.

(ŞT; 151, 174/15)

Ol takı barıp zenbîlning astıdın çıkarıp başın kesdi.

(ŞT; 159, 186/6)

Celâl Hân başlık on ming Özbekning başın kesdi.

(ŞT; 171, 203/19)

ket-:

artındın ket-: Ardından gitmek, takip etmek.

Andın song oğlu Orda Hân pâdişâh bolup bir neçe yıllar arak ve kımıznı içip Hıyât kemhânı biçip tereng sularnı keçip atası artındın ketdi.

(ŞT; 44, 11/9)

avga ket-: Ava gitmek.

Mundın köp yıllar ötdi bir kün Oguz Hân yırak yerge avga ketdi.

(ŞT; 46, 15/17)

Şâh Tamasb avga ketgende bir neçe atlandı takı yörüdi.

(ŞT; 169, 200/21)

cânı (Far.) ket-: Ölmek.

Alankoa katındaki yatgan zaîfelerni tuzgurmak üçün kışkırayın tedi âvâzı çıkmadı tili tutuldu turayın tedi kol ayakınng cânı ketdi ammâ akli yeinde ol kişi âheste âheste katıga keldi takı çüft boldı yene tüngliktin çıkıp ketdi.

(ŞT; 73, 57/5)

hakk (Ar.) rahmetige (Ar.) ket-: Ölmek.

Kün Hân teymiş yıl pâdişâhlık kıldı andın song inisi Ay Hânı öz ornına olturtup hakk rahmetige ketdi.

(ŞT; 54, 29/5)

Ata ve agasının aytgan nasîhatlarını kabûl kılıp köp yıllar atasının salgan yolından yörüdi hakk rahmetige ketdi.

(ŞT; 54, 29/7)

Soyurgatmış Hân hakk rahmetige ketkendin song anıng oğlu Mahmûd Sultânı atası orında hân kıldılar.

(ŞT; 124, 133/10)

havfı (Ar.) ket-: Korkusu geçmek.

Bahâr bolgang song Kalmakning havfı keter gâifl barıp Hivâkning dervâzesiga tüşeli.

(ŞT; 204, 256/1)

kir-:

tüşige kir-: Rüyasına girmek.

Üç keçe ve kündüz anasını emmedi her kiçe ol oğlan anasının tüşige kirip aytur erdi ey ana müsülmân bolgıl eger müsülmân bolmasang ölsem öler-men sening emçekingni emmen tep.

(ŞT; 44, 13/6)

koy-:

at koy-: Ad vermek, isim vermek.

Târîh hicri ming takı yetmiş dört erdi kim biz bu kitabı ibtidâ kılduk takı Şecere-yi Türk tep at koyduk takı tokuz bâb kılduk.

(ŞT; 40, 3/5)

Yat el bu yigitlerge Dörbenler tep at koydılar.

(ŞT; 70, 52/20)

Ol akda Mogolning resmi andak erdi kim t  oylan bir yaşıga yetmeg nce anga at koymas erdiler.

( T; 44, 13/16)

Oylan bir yaşıga yetdi erse Kara H n elge savun saldı takı ulug toy kılıp at koydı .

( T; 44, 13/17)

Oguz H n anlarga Uygur at koydı.

( T; 47, 16/17)

Arabaga kank at koydılar.

( T; 47, 18/9)

Oguz hânning Uygur tep at koygam cem 'atning aksakallısing ogly bar erdi ırkıl H' ce atlıg Oguz H n tahtında oturup t  ölgünce veziri vekili erdi.

( T; 51, 25/9)

Târîh hicri ming yetti yüz takı ekkide erdi men bu târîhni bitidim ve atını C mi 't-Tev rih koydum.

( T; 58, 35/13)

Ol keldi anga Kök H n at koyup Buhârânı berdi.

( T; 59, 37/12)

Bu elning yurtları kaling yıganing içinde turur aning   n Ormankat at koydılar.

( T; 62, 42/1)

Ulugning atı malûm ersem ammâ yigit bolgandın song halk Kon(k) kamar at koydılar.

( T; 68, 50/7)

 zining potitin tanudı andın song öz ogly erkenin bildi takı köterip anası katıga alıp keldi anası sakladı oglanga Sukut at koydılar.

( T; 70, 53/9)

Yes geyning beş ogly bar erdi ulugı Cingiz H n atası koygan atı Temüçin erdi.

( T; 76, 61/9)

H n k tergende Cingiz tep at koydılar.

( T; 76, 61/9)

Çingiz H n on ming kişini bir kişige tapşurdu anga takı tümen agası at koydı vemin kişini bir kişige tapşurdı anga hezâre at koydı ve yüz kişini bir kişige tapşurdı anga sada at koydı ve on kişini bir kişige tapşurdı deh at koydı takı yarlık kıldı kim heç

kimning hezâre ve sada ve dehçesi yana birevning hezâre ve sada ve bahçesiga
koşulmasun.

(ŞT; 113, 118/13)

Çingiz Hân Kaşini alganda bolup erdi aning üçün Kaşi at koyup erdiler.

(ŞT; 118, 125/20)

Aytdılar kim Mengli Hatuning İsen Boga Hândın bir oğlu boldı atını Toklık Temür
koydılar Şîre Oguldın bir oğlu boldı aning atını Temür Melik koydılar ekkisi hem
mahallede oynap görüp erdi.

(ŞT; 126, 136/9)

Andın song Kamare'd-dîn özige Hân at koyup hutbeni ve sikkeni öz atığa kıldı
ammâ Tokluk Temür Hândın bir sût emeturgan oğlan bar erdi.

(ŞT; 128, 139/13)

Hanım altı aydın song bir erkek ogul tapdı atını Yâdigâr koydılar.

(ŞT; 141, 158/12)

Elbars Hân vezîrni alganda yurtını kızılbaşmning kolındın aldım tedi takı bolgan
ogullarının atını fûlân Gâzî fûlân Gâzî tep barçasıga Gâzî at koydı.

(ŞT; 150, 173/3)

Belikeç Sultân bolgan oğlanlarına fûlân Hâcî behmân Hâcî barçasıga Hâcî at koydı.

(ŞT; 150, 173/5)

Mundın başka pâdişâhlık şilanda soymak üçün ming altı yüz koy munga Kazan Koy
tep at koydılar.

(ŞT; 154, 178/19)

Ol ming altı yüz koyga berât koy tep at koydılar takı nökerge berdiler.

(ŞT; 154, 178/20)

Anı ogul kıldı Nûr Muhâmmmed at koydı yigit boldı andın song Ebû'l-hân öldi Nûr
Muhâmmmed hân boldı.

(ŞT; 171, 204/14)

daruga (Moğ.) koy-: Vali koymak, yerleştirmek.

Barçasına daruga koydı ol vaktıda haber keldi kim Ebû Saîd Mirzâ ulug leşker birlen
Belhka keldi tep.

(ŞT; 142, 161/8)

kadem (Ar.) koy-: Adım atmak.

Bu aytilganing barçası Çingiz Hânning zamânında mundag işlerge hergiz kadem koymadılar ve takı ol kim ve her kim bahâdur erdi anı leşkerge baş kıldı.

(ŞT; 113-114, 119/6)

Şol vaktlarda halk Hândın andag korkar erdiler kim barça Özbek bir yıl öyine kirip hatunı birlen yatmasun tese heç kişining haddi yok erdi öyine bir kadem koyabilgey.

(ŞT; 191, 236/1)

lakab (Ar.) koy-: Lakap takmak.

Türkke Yâfes oğlanı tep lakab koydılar.

(ŞT; 43, 8/17)

El Elter lakab koydılar.

(ŞT; 60, 39/8)

Köl İrkin lakab koydılar.

(ŞT; 60, 39/8)

Hıtây pâdişâhları Ong tep lakab koydılar.

(ŞT; 64, 45/9)

Andın song özine Gür Hân tep lakab koydı.

(ŞT; 65, 47/7)

Atası atını Temüçin koydı hân kötergende Cingiz lakab koydılar.

(ŞT; 76, 62/9)

kör-:

hoş (Far.) kör-: Hoş görmek, sevmek.

Anı hem yahşı kördi andın song on bir ay aşnı her vaktta hâhlasak yer-miz ammâ bir ay kündüz aş yemes-miz ammâ keçe yer-miz tediler munı hem hoş kördi.

(ŞT; 111, 115/20)

mâkul (Ar.) kör-: Uygun görmek, akla yatkın olduğunu düşünmek.

Barçaları bu sözni makûl körüp çıkmakga yol izlediler tapmadılar bir temürçi aytdı.

(ŞT; 56, 33/7)

münâsib (Ar.) kör-: Uygun görmek.

Tengrim buyursa bu sözlerni aytur-miz bu yerde aytmaklıkni hem münâsib kördük.

(ŞT; 66, 48/10)

Sultân Muhammed begleri birlen kengeşip heç kaysısı uruşmakni münâsib körmeyin leşkerni her vilâyetga yiberin kabanlı karar berip kaytdı.

(ŞT; 93, 88/19)

Batu Mengü Hânı körgeç şâhzâdelerga ve noyanlarga ve ümerâlarga aytdı hânlıkga Mengü Hânı münâsib körer men sizler ne ayta-siz tedi erse barça halk kabûl kılıp münâsib turur tediler ve takı hân kıldılar aytdı kim kelür yıl mevzi-i Kelürende tamâm halk cemî bolup yangıdın Mengü Hânı hân köringler.

(ŞT; 119, 126/18)

Aytdı andag teme Ebû'l-gâzî atam münâsib körmegen işni men kıl tep hergiz aytman.

(ŞT; 194, 240/19)

Kelür yıl sıçkan yılı küz ekin algandın song barça halk İsfendiyâr Hânı barıp körmeklikni münâsib köriler.

(ŞT; 202, 252/3)

Şerîf Muhâmmmed Sultân birlen koşup atlanur bolganda bir keçe Şerîf Muhâmmmedni üç yahşı kişi birlen özümning ekki yahşı kişimni kaçırdım takı aytdım emdi bara-miz sizler ne ayta-siz barçaları barmakni münâsib kördiler.

(ŞT; 202, 252/5)

Atlanmakni münâsib körüp Hivâk üstine yörüdiler men aytdım yaman iş kıldingız yurtını buzduzngız tep ayta ayta ekki kün song keyinlerindin bardım.

(ŞT; 204, 256/2)

tüş kör-: Rüya görmek.

Anası körgen түşin müsülmân bolganın kişiğe aytmadı takı yaşurdı anıng üçün Türk halkı Yâfesdin tâ Alınca Hân zamânığaça müsülmân erdiler.

(ŞT; 44, 13/10)

Bir kün Hânga kelip ayt kim bu keçe bir түş kördim Çingiz Hân manga aytdı kim Ögedeyge aytgıl müsülmânlarını öltürsün.

(ŞT; 116-117, 123/8)

yamanlık yüzi kör-: Kötülük görmek.

Külükning manâsı Türk ulugatında bu turur bir kişining bir tayangan nemersesi bolsa aytsa kim oşbu nemerse eger bar bolsa hem heç yamanlık yüzün körmek tesse şol nemersege köngli inansa anı Külük der.

(ŞT; 139, 156/12)

zûr u zulm (Ar.) kör-: Zulüm, eziyet görmek.

Tamâm Irâk ve Horâsân aning kolında sen kelgeli tört beş yıl boldı sendin heç zûr zulm körgenimniz yok.

(ŞT; 148, 169/15)

köter-:

baş köter-: İsyan etmek, baş kaldırmak.

Ol sebebdin barçası baş köterdiler takı Ebû'l-hayr Hânnı öltürdiler.

(ŞT; 144, 163/14)

köy-:

cânı (Far.) köy-: Canı yanmak.

Mening cânım köygende özlerning tonıning eteki köymes.

(ŞT; 192, 236/21)

kutul-:

hastalıkdın (Far.) kutul-: İyileşmek.

Hân aytdı emdi men bu hastalıkdın kutulman tep oğlu Berdibeg Hânga Azerbaycânga kişi yiberdi munda kelsün tep.

(ŞT; 136, 151/1)

okı-:

hutbe (Ar.) okı-: Hutbe okumak.

Soyurgatmış Hânnı zâhirde tahtda olturtup manide özi hân erdi hutbeni aning atığa okır erdi.

(ŞT; 124, 134/6)

oku-:

duâ (Ar.) oku-: Dua etmek, okumak.

Bir kün Sekkâkî duâ okup bir leşker körgüzdi kim ol leşkerning özi ve silâhı otdın erdi.

(ŞT; 121, 129/16)

fâtiha (Ar.) oku-: Dua okumak.

Aning öy<üy>ige bar tirik bolsa hattın alıp kel ölgen bolsa mening üçün fâtiha oku.

(ŞT; 210, 263/19)

hutbe (Ar.) oku-: Hutbe okumak.

Nûr Muhâmmedning garazı bu erür kim Abdullâh Hân Mervni alıp meni kaytara yiberür anıng atığa hutbe okup oltursam Hâcim Hânning ini oğlu manga tegebilmes tep.

(ŞT; 171, 204/20)

Nûrum Hân âzârga çıdamay Abdullâh Hânga ketdi bu hayâl birlen kim hutbeni Hacı Muhâmmed Hân atığa okumasam Abdullâh Hân atığa okugay-men.

(ŞT; 180-181, 219/20)

Biz Türkmendin akamızning oğlanların vilâyetin tiledük bermedi takı Nâdir Muhammed Hân atına hutbe okup Eşref Sultânı yiberdi.

(ŞT; 212, 266/19)

namâz (Far.) oku-: Namaz kılmak.

Seratân içi kün ısıg bir kün erte tang namâzını okup tagning sayesinde olturup erdi.

(ŞT; 188, 231/11)

Elning aldı tört köçüp songı ekki köçkende Türkmenler inanıp bir yahşı kişini İsfendiyâr Hânga at çapturup pîşin namâzını okup olturup erdim Ürgençdin Tengri berdi keldi tediler.

(ŞT; 203, 253/20)

okut-:

hutbe (Ar.) okut-: Hutbe okutmak.

Emîr Temür ol yıl Rûmda turup Yıldurum Bâyezid birlen Mahmûd Hânı öltürüp hutbeni öz atığa okutup ve sikkeni öz atığa kakturup andın song kaytıp Semerkand keldi takı Hıtây memleketining üstige atlandı.

(ŞT; 125, 134/19)

oltur-:

tahtda (Far.) oltur-: Başa geçmek, hükümdar olmak.

Temür Begning mededi birlen Toktamış Hân Urus Hânı bsıp Çoçi Hânning halkıga ege bolup şehr-i Sarayda Hânlık tahtında olturdi.

(ŞT; 128-129, 141/1)

Şeyh Hasan-ı Kûçek Satı-Bek Hatun bint-i Sultân Muhâmmed Harbendeni Tebrîzde tahtda olturdi takı Şeyh Hasan-ı Büzürgning artındın bardı.

(ŞT; 131, 144/15)

tahtga (Far.) oltur-: Tahta çıkmak, hüküm sürmek.

Azâdın fârig bolgandın song Batu Hân ve cemî şehzâdeler Çingiz Hânning vasiyyeti birlen Ögedey Hânı tahtga olturtup ulug toy kılıp Hânga ayak berdiler.

(ŞT; 133, 147/10)

Ulemâ vü füzelâ vü zühhâd ü übbâdnı yahşı hürmet kılur erdi ve şehr-i Saryçıkda tahtga olturdı ve şeriat-ı garrânı baş tutar erdi.

(ŞT; 135, 150/9)

Atamız Arab Muhâmmmed Hân tahtga olturgandın song on dört yıl bolganda.

(ŞT; 191, 235/12)

olturt-:

tahtda (Far.) olturt-: Başa geçirmek, hükümdar yapmak.

Batu şâhzâdelerga noyanlarga ve ümerâlarğa kişi yiberdi kim dest-i Kıpçakda hâzır bolunglar ittifâk birlen birevni tahtda olturtup hân kötereli tep.

(ŞT; 119, 126/11)

Soyurgatmış Hânı zâhirde tahtda olturtup manide özi hân erdi hutbeni anıng atıga okır erdi.

(ŞT; 124, 134/6)

Üç künden song Otçigin Batu Hânı atası tahtında olturtup Batunung inilerige ve ümerâlarğa Çizgin Hânning aytgan sözlerni aytdı tamâm halk kabûl kıldılar andın song ulug toy kılıp Mogol resmi birlen Batuga ayak berdiler Batu hem alarga ayak berdi ve köp enâmlar berdi.

(ŞT; 133, 147/1)

öt-:

dünyâdın (Ar.) öt-: Ölmek.

Âhirü'l-emr hastalıkğa uçradı kim tabîbler anıng ilâcındın âciz boldılar âhir târîh altı yüz kırkda dünyâdın ötdi.

(ŞT; 121, 129/21)

Andın barıp Şâm memleketni aldı takı tokkuz yıl pâdişâhlık kılıp dünyâdın ötdi.

(ŞT; 130, 142/14)

kış öt-: Kış geçmek.

Kış ötdi takı yaz boldı havâ aceb ısıg boldı ümerâlar arz kıldılar kim hevâ ısıg boldı.

(ŞT; 120, 128/6)

sözi öt-: Sözü geçmek.

Tört yanındagı olturgan karındaşların heç kaysısına sözi ötmegen ve kolı yetmegen yok erdi.

(ŞT; 144, 163/13)

ötker-:

ömr (Ar.) ötker-: Ömür, yaş geçirmek.

Bu ekkisi biri biri birlen yamanlık kılmayın yahşılık bilen devlet sürüp ömr ötkerdiler.

(ŞT; 43-44, 10/16)

Folâd ölgendin song atasıdın kalgan ellernin ekkisi bölüşip ekki aga ini bir yerde köçüp ve konup Yayıkning başın yaylap ve Sirning ayakın kışlap tatulık birlen ömr ötkerdiler.

(ŞT; 140, 157/14)

öyür-:

yüz öyür-: Yüz çevirmek.

Bu hâlde Hıtây tarafıdın haber keldi kim Hıtây halkı yav bolup Çingiz Hândın yüz öyürdi tep.

(ŞT; 111, 114/119)

sakla-:

könglinde sakla-: Gönlünde saklamak, sevmek.

Hân anı kabûl kılmağı sebebdin Kamare'd-dîn Hândın agrıp könglinde sakladı.

(ŞT; 127, 139/5)

yâdında (Far.) sakla-: Hatırında saklamak.

Mâlning barçasın yâdında saklap bileturgan okumagan andag hem bolsa ay ve yıl hesâbı on ekki burc u sitârening ve ricâlü'l-gaybning hesâbın barçasın bileturgan şundag erkendür.

(ŞT; 178, 215/11)

sal-:

karavul sal-: Nöbetçi, gözcü çıkarmak.

Ol uruşdın beri anı Şikest Köli derler anda barıp köngling kün batışında atdın tüşüp olturdı takı karavullar saldı.

(ŞT; 163, 192/10)

Kalmakning ekki yolına karavul salalı.

(ŞT; 204, 255/1)

Yan yolga salgan karavullardın kele-men tün kün yatmay keçe Kalmakning ulug otın kördük yulduzday bolup turgan.

(ŞT; 204, 255/3)

kulak sal-: Dinlemek.

Ne ayta erkenler tep kulak salıp turdı.

(ŞT; 69, 51/20)

Hemîşe mesele sorgan nakl-i meşâyhga kulak salgan hisâbdan raiyyetdin alaturgan ve nökerge bereturgan.

(ŞT; 178, 215/9)

ot sal-: Yakmak, ateş tutşturmak.

Bu sözni eşitkendin song Hânning hükmü birlen şehрге ot saldılar.

(ŞT; 95, 91/20)

Bu kalanı târâc kılıp içige ot saldılar andın song kalanı târâc kılıp halknı olca esîr kılıp kaytıp Ürgenç tarafıge müteveccih boldılar.

(ŞT; 219, 279/5)

uruş sal-: Savaş çıkarmak.

Koyuldular andak kıldı bir tarafdın Cingiz Hân uruş saldı.

(ŞT; 81, 70/6)

H'ârezm-şâhning Semerkand içinde koygan hanları sansız leşker birlen dervâzedin çıkıp Çingiz Hânning bir pâre leşkeri birlen katıg uruş saldılar kim ol uruşda H'ârezm-şâhlar Mogollarning bir neçesin öltürüp ve bir pâresini esîr kılıp kaytıp Semerkandga kirdiler.

(ŞT; 99, 97/8)

Togaçar anıng sözine inanmayın uruş salıp kaladın otgan ok tegip ölüp erdi.

(ŞT; 102, 102/4)

Herâtga kelip bularning sözin kabûl kılmadı uruş saldılar.

(ŞT; 104, 105/2)

Mervning içindin leşker çıkıp uruş saldılar takı bir sâatde Mogollarning ming kişisini öltürdiler.

(ŞT; 108, 111/7)

Âhir bir kün Şeybân Hân akası Sayın Hânga aytdı manga öz nökerimdin başka beş altı ming kişi ber bir keçe yavning artında bukayın tangla erte birlen sizler aldıdın uruş salıng men artdın uruş salayın.

(ŞT; 138, 155/3)

Ol vaktde Kızılbaş yetip keldi takı uruş saldı.

(ŞT; 173, 207/9)

Manga ruhsat bering atlanıp bir tarafdın uruş salayın.

(ŞT; 173, 207/19)

Ababek atlandı takı kızılbaşning bir tarafdın uruş saldı kızılbaşdın zûr körgende Özbekge arka berdi kayta bergende songıdın körüp atıp çapa berdi beş altı mertebe şundak kılğandın song uruş germ boldı.

(ŞT; 173, 208/6)

Yav takı yasav yasap keldiler uruş saldı kişini arabadın ve mâldın çıkarabilmediler.

(ŞT; 182, 222/7)

Yav ming kişidin köp erdi başı Hâcem Kulı Kalmak kelip uruş saldı tögerek kapadı takı hükm kıldı Sultânı kutkarmang tutung tep.

(ŞT; 187, 229/17)

Elbars Sultânning kişileri atdın tüşüp tört tarafdın uruş saldılar.

(ŞT; 193, 238/18)

El ügüp Beş Töpening kırının üstinde bir yüzi su bir yüzine arabadın küren tartıp bolup âfitâb ekki nîze boyı çıkganda kelip uruş salıptı.

(ŞT; 206, 257/21)

Anı yurtga uzatdılar takı Kalmakning keyinidin kovalap on beş künde Yügürük Baş tegen yerde pîşîn vaktinde yetip uruş saldılar.

(ŞT; 215-216, 274/5)

zindânga (Far.) sal-: Hapsetmek.

Hatun hem anga âşık erdi bir kün Yakûb Şâh bir günâh kıldı anıng üçün Şeyh Hasan anı zindânga saldı.

(ŞT; 131, 145/6)

Bu hatun hayâl kıldı kim anı bu hatun birlen işi bar tep zindânga salgan.

(ŞT; 131-132, 145/7)

sig-:

kitâbga (Ar.) sig-: Kitaba sığmak.

Ögedey Hânning mundag kılıkclarını yazsak bir kitâbga sığmas ol sebebdin muhtasar kılduk.

(ŞT; 118, 124/21)

Anıng acâyib ü garâyib işi köp erdi anıng barçasın aytsak kitâbga sığmas dek boldı muhtasar kılduk.

(ŞT; 121, 129/10)

sor-:

ahvâl (A.ç.) sor-: Hal, durum, vaziyet sormak.

Hân alarınıng ahvâlin sordı kim erse aytdılar kim bir neçe kişi leşkerning songındın keledür erdül.

(ŞT; 49, 20/18)

Hân atlanıp ötüp barur erdi kim nâgâh temürçige közi tüşdi bir yasavulga aytdı kim barıp ol kişining ahvâlin sorgıl tep aytdı.

(ŞT; 117, 124/1)

haber (Ar.) sor-: Haber sormak.

Hân andın haber sordı ol aytdı Tayang Hân Altay suyınıng yakasında Nayman çerigidin ve başka Merkit çerigi ve Oyirat çerigi ve Coyrat çerigi barçası Tayang Hânning katıga yığılıp Cingiz Hân üstine yörürler erdi.

(ŞT; 84, 74/5)

Anlar barıp bir tavarcını alıp keldiler andın haber sordılar erse ol aytdı Kocaş Mirzâning öyi turur.

(ŞT; 143-144, 163/6)

Saklagan kişilerdin Ürgençning haberin sorar.

(ŞT; 198, 246/19)

sön-:

çerâğı (Far.) sön-: Çırası sönmek, zor durumda kalmak, mahvolmak.

Avâniş Hânning oğlu Alî Sultân sekkiz yaşında erdi anı beş altı yahşı kişilerge tapşurup bir çep yerde koyup aytdılar ki eger bizning işimiz yaman bolsa bu oğlanıng alıp kaç tâ çerâgımız sönmesün.

(ŞT; 163, 192/15)

sun-:

boyun sun-: Boyun eğmek, uymak.

Aytdı kim Mogol leşkeri birlen uruşup bolmas yahşısı ol tutu kim men yetti ming
Mogol birlen bara turur-men elbette bizge tâbi bolup boyun sun tep.

(ŞT; 108, 110/9)

sür-:

salтанat (Ar.) sür-: Hükümdarlık sürmek.

Çingiz Hânning oğlu Çagatay Hân nesilindin Mâverâü'n-Nehrde tâ Kazan Sultân
Hânning şehâdetigeçe yüz takı tokkuz yıl salтанat sürdiler yegirmi bir ten erdiler.

(ŞT; 123, 132/13)

tap-:

revnâk (Ar.) tap-: Güzellik bulmak, güzelleşmek.

Şeyh Hasan Calâyir kaçıp Bagdâd ketdi takı Hânı azl kıldı özi hân boldı andın song
Şeyh Hasan Saldurning işi revnâk taptı.

(ŞT; 131, 145/3)

ruhsat (Ar.) tap-: İzin istemek

Mundın song Çingiz Hânning elçileri Sultândın Muhâmmeddin ruhsat tapıp kaytıp
Hân-ı kışveristâning hizmetiga bardılar.

(ŞT; 91, 85/14)

şöhret (Ar.) tap-: Meşhur olmak.

Ol el koşulğandın song küçli boldı atı âvâzesi Mogol içinde şöhet taptı.

(ŞT; 79, 67/6)

teskîn (Ar.) tap-: Rahatlık bulmak, yatışmak.

Mogollarnın haberi teskîn tapkandın song Mucirü'l-mülk Mervning yahşı halkları
birlen şarâb içmekke işret kılmakga meşgûl boldılar.

(ŞT; 108, 110/13)

vefât (Ar.) tap-: Ölmek.

Ekki yüz ellig yıl anda turdı takı vefât taptı.

(ŞT; 43, 8/10)

Özidin başka tâ yetti oglığaça pâdişâhlık kıldılar Tatar Hân köp yıllar pâdişâhlık kılıp
vefât taptı.

(ŞT; 44, 11/1)

Bir neçe yıl pâdişâhlık kılıp oğlu Menglini tahtında olturtup özi vefât taptı.

(ŞT; 54, 29/13)

Bir neçe yıllar Tengrige bendelik kılıp vefât taptı.

(ŞT; 54, 29/21)

Henüz ottuz yaşığa yetmey erdi vefât taptı.

(ŞT; 72, 56/15)

Çingiz Hân vefât tapkandın ekki yıldın song deş-i Kıpçakdın Çoçi Hânning oğlanları ve Çagayat Hân ve Toluy Hâm oğlanları birlen ve maşrık tarafındın Belgüdey Noyan Elçigedey Noyan ve barça begleri yığılıp kelip Çingiz Hânning bitip bergen ahdnâmesin çıkarıp Hânning aytgan vasiyyetlerin ayıp Ögedeyge hânlık sanga mukarrer turur tep aytdılar.

(ŞT; 114, 119/20)

Andın song Kubilây Hân tamâm Çin vilâyetini aldı ottuz beş yıl pâdişâhlık kıldı takı vefât taptı müddet-i ömri yetmiş üç yıl erdi.

(ŞT; 121, 129/9)

Batu ölgendin song Mengü Kaan Batu Hânning oğlu Sertâk oğlannı hân kıldı ol henüz hânlık mesnedinde olturmasdın burun vefât taptı andın song aning inisi Ulakçını hân kıldılar.

(ŞT; 121, 129/10)

Ulakçı hem az müddet de vefât tapdı andın song Mengü Kaan Börke Hân bin Çoçi Hânı hân kıldı.

(ŞT; 121, 129/10)

Bir neçe kündin song Emîr Polâdçı vefât taptı.

(ŞT; 127, 138/18)

On üç yıl pâdişâhlık kılıp vefât tapdı.

(ŞT; 130, 143/8)

Bilmedi kim dünyâ fâni turur âhir pâdişâhlıkı ekki yılga yetmedi târîh yetti yüz altmış ekkide vefât taptı.

(ŞT; 136, 151/12)

Bu vâkıâtdın bir neçe yıl ötkendin song Yâdigâr Hân vefât tapdı andın song Ebû'l-hayr Hân takı öldi.

(ŞT; 144, 163/11)

Hân hem kızını pâdişâhlarga münâsib esbâb birlen uzatıp dur felek bir neçe evrülgendin song Buçga(n) Hân vefât tapdı.

(ŞT; 155, 180/13)

Târîh tokkuz yüz altmışda sığır yılında ve Merv şehrinde kırk yaşında vefât tapdı.

(ŞT; 170, 202/19)

Ol hem atasındın song vefât tapdı.

(ŞT; 171, 203/11)

On yettinçi yılning evveli yılkı yılning başında vefât tapdı.

(ŞT; 198, 246/8)

Altı aydın song yılkı yılning evvelinde İsfendiyâr Hân vefât tapdı.

(ŞT; 212, 266/12)

Andın ekki yıl burun bars yılning ayağında hûtnıng evvelinde kiçik inimiz Şefîf Muhâmmmed Sultân vefât tapıp erdi.

(ŞT; 212, 266/15)

zarâr (Ar.) tap-: Zarar görmek.

Munı andak atayın korksun ammâ zarâr tapmasun kulagında lug halkası bar erdi anı kast kılıp atdı ok halkanıng içindin ötüp ketdi.

(ŞT; 67, 49/12)

tapşur-:

cânıngı (Far.) tapşur-: Canını teslim etmek, güvenmek.

Bu kerret bularga yakın kelgende atdın tüşdi bir afuç tofraknı yerdin karmap aldı ve aytdı Tengrim cânımnı sanga tapşurdum tep tenimni tofrakga tapşurdum.

(ŞT; 163, 191/21)

tart-:

saff (Ar.) tart-: Saf tutmak, sıralanmak.

Oguz Hân temâm Mogol ve Tatar elining leşkerini cem kılıp Talas ve Sayramga keldi ve Taşkend ve Semerkand ve Buhârâ pâdişâhları saff tartıp uruşabilmediler.

(ŞT; 49, 20/8)

Termiz halkı tâbi bolmay saff tartıp uruşdılar.

(ŞT; 101, 100/16)

Andın song Cengişi birlen Yesün Temür saff tartıp uruştilar.

(ŞT; 122, 131/14)

Ekki leşker saff tartıp turdı.

(ŞT; 160, 187/11)

teg-:

zararı (Ar.) teg-: Zararı dokunmak.

At yetken sadaksız yaş oğlan ve yavga zararı tegmes karı ve mayûb şundag kişidin ekki yüz kişi kaldı.

(ŞT; 212, 267/14)

tik-:

köz tik-: Nazar etmek.

Bu ekki hattnı bir itibârlı nökerining kolga berip kalgan sözlerni ögretip koş at birlen yiberdi takı özi birlen yortavılga bargan yigitlerni katıga yığışturup anlardın başka on yegirmi yigitni özige yâr kılıp her künde tapkan pulını yigitler birlen yeyip içip közini Horâsân yolıga tikip turdı.

(ŞT; 158, 184/16)

tile-:

âmân (Ar.) tile-: Emniyet istemek, istenmek.

Fi'l-cümle Belhning âhâli vü mevâlisi kelip Hânnı körüp amân tilediler.

(ŞT; 102, 101/3)

Her vilâyet kim sizlerge bakınıp amân tilese amân bering.

(ŞT; 104, 104/15)

Anıng halkı kırk kün kabalıp uruştılar âhirü'l-emr şehring halkı eceb teng bolup amân tilediler şehrnı alarga tapşurdılar.

(ŞT; 115, 121/2)

Ol vaktda Semerkandning şeyhü'l-islâmı birlen kadîsi kelip Hânı körüp amân tilediler.

(ŞT; 99, 97/14)

Nişâbur halkı kâdılarını Hânga yiberip amân tilediler Hân amân bermedi takı ulug uruş boldı.

(ŞT; 109, 112/11)

meded (Ar.) tile-: Yardım istemek.

Buhârâga bargandın song Ubeyd Hân hizmetide bolup hemîşe Hândın meded tiler erdi.

(ŞT; 161, 189/1)

ruhsat (Ar.) tile-: İzin istemek.

Hacı Muhâmmmed Hân Şâh Abbâsdın ruhsat tiledi ve aytdı Abdullâh Hân ölgendın song Özbek Abdu'l-mümîn Hânını öltürtür.

(ŞT; 188, 230/21)

İmân Kulı Hândın ekki üç kerret ruhsat tiledük.

(ŞT; 201, 251/7)

Tünkün Muhâmmmed Kulı Begdın ruhsat tiledim bar tediler anıng üçün sorat turur-men Magzning yolını.

(ŞT; 210, 263/20)

tog-:

kün tog-: Gün doğmak, güneş doğmak.

Bayrı elindın Koşçı ve Nayman ve Karlık ve Böyrek bu tört uruk elni berdi takı aytdı kim olturur yurtıng akam İçen birlen mening aramda bolsun yazına Irgı(z)-Savuk ve Or ve Elik tâ Ural tagınaça Yayıkning kün togış(ı) tarafını yaylagıl kış bolganda Arakum Karakum Sır suyının boyı Cu suyının ayakı sarı sunıng ayakını kışlagıl tedi.

(ŞT; 139, 155/16)

tol-:

kan tol-: Kan dolmak.

Burungı yarıdın agzımning bir tola kan taşlay-men yana tolar erdi.

(ŞT; 201, 250/6)

tökül-:

kanı tökül-: Kanı dökülmek, öldürülmek.

Muhâmmmed Gâzî Sultâning ol kün kanı tökülme kerek Hân şol küni erte birlen karcıgay salgalı çıkıp erdi.

(ŞT; 158, 185/2)

tug-:

ekkiz tug-: İkiz çocuk doğurmak, çift doğurmak.

Ekkiz tugup erdi.

(ŞT; 75, 59/15)

kün tug-: Gün doğmak, güneş doğmak.

Ol vaktida Şâh İsmâîl ölüp turur Özbek korkunçdın Horâsân tagının şimâl tarafidaki serhaddlerning kün tuguşi Mehinegaça ve ayakı Derûngaça barçasının hâkimleri taşlap kaçıp tururlar.

(ŞT; 150, 171/20)

tut-:

azîz (Ar.) tut-: Aziz, yüce, ulu tutmak, üstün görmek.

Ol künni acâyib azîz tutarlar kabaldın çıkıp ata yurtıga kelgen kün turur tep.

(ŞT; 57, 33/20)

rûze (Far.) tut-: Oruç tutmak.

Keçe ve kündüz Kurân ve namaz okup ve rûze tutup Emîr Temürning duâ-yı devletini kılıp olturur erdi.

(ŞT; 124, 134/10)

küreş tut-: Güreşmek.

Ol aytdı munda bir pehlevân bar turur bu Tâcik aning birlen küreş tutsun eger anı yıksa men müsülmân bolmayın tedi.

(ŞT; 127, 138/10)

Şeyh aning birlen küreş tutup talaşıp yörügende pehlevânning kökreğine bir sillî urdı pehlevân bî-hûş bolup yıkıldı.

(ŞT; 127, 138/13)

söz tut-: Söz tutmak.

Anı atasının tahtında olturtup inilerini ve ümrâlarını anga tâbi kılğıl eger inileri ve ümerâları sözüngni tutmasalar özüng anda turgıl takı manga arz-dâşt yibergil.

(ŞT; 133, 146/17)

Eger Şâhga aytsa ruhsat bermes aytmay şu keçe keteli dey turur-miz Hân ohşatmadı Hânning sözi tutmadılar.

(ŞT; 185, 226/14)

tutul-:

tili tutul-: Dili tutulmak, konuşamamak.

Alankoa katındagı yatgan zaîfelerni tuzgurmak üçün kıkırayın tedi âvâzı çıkmadı tili tutuldı turayın tedi kol ayakınng cânı ketdi ammâ akı yeinde ol kişi âheste âheste katıga keldi takı çüft boldı yine tüngliktin çıkıp ketdi.

(ŞT; 73, 57/5)

Bu sözni eşitkendin song Hânning kolı ayakı süst boldı tili tututldı at egerletdi teve yükletdi andın song atlanıp Hivâkga keldi.

(ŞT; 192, 237/2)

tüş-:

muvâvık (Ar.) түş-: Uygun düşmek.

Âhir şunga karar berip tururlar zûr birlen müyesser bolmas bir tedbîr kılalı şâyed takdîrga muvâfık түşkey tep Şerîf Muhâmmmed birlen koşulup bargan Türkmening yahşı kişilerini çarlap aytıpdurlar.

(ŞT; 203, 253/13)

münâsib (Ar.) түş-: Uygun düşmek.

Bu tokkuz bâb acayıb münâsib tüşti.

(ŞT; 40, 4/1)

nazarı (Ar.) түş-: Nazar deǵdirmek.

Müsûlmân bolmakınıng sebebi bu erdi kim bir kün avnı kıldurdı takı şikâr kılıp körüp erdi nâgâh bir cemâatga nazarı tüşti köçüp kelip oturup erdiler.

(ŞT; 126, 136/17)

yolga түş-: Yola düşmek.

Şol yolga түşüp yörüy berdim kelip Horâsânning Mehin tegen kendine çıkdım.

(ŞT; 211, 265/6)

yolı түş-: Yolu düşmek.

Emdi yahşısı ol turur biz bir tagning içine kişining yolu түşmesdey bir yer izlep tapa köreli tep malların haydap tag içinde bardılar.

(ŞT; 55, 31/18)

uçra-:

hastalıkga (Far.) uçra-: Hastalıǵa, illete tutulmak.

Âhirü'l-emr hastalıkga uçradı kim tabîbler anıng ilâcındın âciz boldılar âhir târîh altı yüz kırkda dünyâdın ötdi.

(ŞT; 121, 129/21)

belâga (Ar.) uçra-: Belaya rastlamak.

Hân kabûl kılmadılar Hânning beglerige hem aytdım olar hem mening sözümni makûl körmediler körebile barıp belâga uçraduk.

(ŞT; 195, 242/13)

ur-:

baş ur-: Rastlamak, tesadüf etmek, çatmak.

Aşning aldını aning aldına koyar erdi anı öpti yüzini ve közini sürtüp anga baş urdı şundak kıla kıla büt-perestlik aşkâr boldı.

(ŞT; 43, 10/12)

Meşhedde imâm kademine barıp sen ve biz Hudây ta'âlâdın ferzend tilesek tep üç tört kerret aytıp erdim sen kılmağıng emdi bî-minnet bara turur-sen meni takı ala bar imâmning âsitânesiga baş urayın tedi.

(ŞT; 210, 264/16)

dem (Far.) ur-: Bahsetmek.

Ol kişi mening bu sözüm râst kelgendi song heç dem urmadı.

(ŞT; 210, 264/7)

kılıç ur-: Kılıç vurmak.

Künlere bir kün Hân yalguz oturup erdi anda aytdı atang yüz on altı yıl yazning ısıkingda sâyede oturmay ve kışning savukunda öyde turmay kılıç urup köp yurtlar alıp siz altingızga koyup ketdi.

(ŞT; 52, 25/16)

sillî (Far.) ur-: Tokat atmak.

Şeyh aning birlen küreş tutup talaşp yörügende pehlevânning kökreğine bir sillî urdı pehlevân bî-hûş bolup yıkıldı.

(ŞT; 127, 138/13)

yag-:

kar yag-: Kar yağmak.

Tag içinde bir keçe ulug kar yagdı andın song yörüy bilmey şol yerde yatduk atlarımız tevelerimiz barçası öldi.

(ŞT; 49, 20/19)

Kazan Sultân Hân Emîr Kazgannı basıp aning tâbilerni katl u gâret kılıp kelip Karşı kışladı ve Emîr Kazgan kaçıp kutuldı ammâ Karşıda köp kar yagdı ve Kazan Sultânning leşkerining atlar tamâm kırıldı.

(ŞT; 123, 132/8)

Ol keçesi bir barmakça kar yagıp erdi bir kişi avılning çetinde bir yalang ayakning izin alıp izlep barur erdiler.

(ŞT; 145, 165/8)

yamgur yag-: Yağmur yağmak.

Nuh peygâmbەر öziğe î mân keltürgen kişiler birlen keme yasadı andın song yerdin su çıkdı âsmândın yamgur yagdı.

(ŞT; 42, 7/9)

Nuh peygâmbەر öziğe î mân keltürgen kişiler birlen keme yasadı andın song yerdin su çıkdı âsmândın yamgur yagdı.

(ŞT; 42, 7/9)

Çingiz Hânning devleti Sultân Muhâmmед H'ârezmşâhning nikbetidin bir katre yamgur yagmadı âhir on beş künde suvları tükendi.

(ŞT; 105-106, 106/21)

Sultân Muhâmmедning vezîri nâsire'd-dîn çıkıp Çene Noyannı barıp körgeç şol sâati yamgur yaga berdi anca yagdı kim seyller boldı.

(ŞT; 106, 107/1)

yak-:

ot yak-: Ateş yakmak.

Ol kün ahşâmgaça uruşdılar keçe bolgandın song Mogollar her yerde ot yakdılar da takı yöriy berdiler.

(ŞT; 93, 88/14)

yara-:

işke yara-: İşe yaramak.

Akatay Hân ol kişilerni kaytara yiberip barça işke yarar kişilerin çakırtıp keltürdi.

(ŞT; 153, 177/15)

Bek katında boldılar Özbekning barçası suning narı yüzinde anca işke yarar kişileridin ottuz kişi meni körgeli keldiler.

(ŞT; 203, 254/10)

yayıl-:

kün yayıl-: Sabah olmak.

Kün yayılğanda Hânning başıda bu on beş ming kişidin kalganı yüz kişi yok erdi.

(ŞT; 219, 279/21)

ye-:

gam (Ar.) ye-: Kederlenmek, üzülmek.

Bir yıl turdı ekkinçi yıl elge car kıldurdı İrân sarı yöriy turur-men tep neçe yıllık gamların yesünler tep.

(ŞT; 49, 21/11)

Çoçi Hân Macar ve Başkırd ve Urus ve Kürel ve Nemiş bu yurtlarga atlanayın tep elge câr kıldurdı yetti yıllık sefer yaragının gamın yesünler tep.

(ŞT; 138, 154/14)

Bir ak sakallık seyyid her künde Kurândın yüz kerret ant içse men sizning gamingızın yemen tese kim inanmas.

(ŞT; 197, 245/4)

Gam yemegil tep köngül berdi.

(ŞT; 201, 251/1)

yet-:

boy yet-: Boyu yetmek, büyümek.

Buçga Hânning kızı yok turur akası Sufyân Hânning boy yetgen kızı bar erkendür Âîşe Beki atlık şunu bereli tep turur.

(ŞT; 155, 180/3)

eceli (Ar.) yet-: Ölüm zamanı gelmek.

Leşkernin songnı haberdâr bolgunça Berim Oglan ve Hâfız Kongirat barça beglerni eceli yetkenin öltürüp yetmegening boynın kolın bagladılar.

(ŞT; 163-164, 192/21)

Polâd Sultânı üç oğlu birlen Abdullâh Hân şehîd kıldı Pehlivân Kulı Sultân eceli yetip atasındın beş yıldın song öldi.

(ŞT; 176, 211/18)

küçi yet-: Gücü yetmek.

Emdi pâdişâh-siz öltürsengiz de siz bilür-siz ve tırgüzsengiz de siz bilür-siz bir bir günâh-kâr kul-miz tep Ürgençdin alğan mâlların aldığa alıp salıp sadak ve kılıçların boyınlarığa asıp kelip Hânning ayaklarığa yıkılıp ant içip ve şart kılıp indiler kim bu kündin bu yakga sizge ve sizning yurtungızga yamanlık kılmalıng bu Kalmakdın ve

özge halkdın her kim yamanlık kılaysın tese küçimiz yetse men eteling küçimiz yetmese haber kılalı tediler.

(ŞT; 218, 277/10)

yetiş-:

erlikke yetiş-: Erkek olmak, büyümek.

Bu ekki ogul erlikke yetişdiler ekkisi hem toguşlı yahşı yigitler boldı ata yurtında yörüdiler.

(ŞT; 146, 166/11)

yiber-:

çapavul yiber-: Akıncı göndermek.

Ol oglı birlen Horâsân üstige leşker tartıp bardı takı dört tarafıge çapavul yiberdi.

(ŞT; 171, 203/16)

Kâsım Sultân keldi tep eşitkendin song fakîr Araldın atlanıp kelip keçe yörüp namâz vaktı Hivâknıng dervâzesining ağzında Gendümkân tegin kendine kelip çapavul yiberdim takı aytdım.

(ŞT; 212, 267/9)

elçi yiber-: Elçi yollamak.

Sevin Hân Kırgız Hânını özüge yâr kılğandın song ellerining barçasına elçi yiberip özige kömek kılıp fülân ay ve fülân künin içinde fülân yerde tapuşalı takı Mogoldın kînemizni tartalı tep.

(ŞT; 55, 30/10)

Ol barça ellerge elçi yiberip Ergenekondın çıkıp kelgenini malûm kıldı.

(ŞT; 57, 34/2)

Hân elçi yiberdi sözi bu kim tengrim manga ulug devlet berdi.

(ŞT; 61, 41/4)

Cingiz Hân kayta elçi yiberdi yaraşayın tep Ong Hân yaraşmadı.

(ŞT; 82, 71/15)

Şadkem ol halkning arasında karar tapğandın song köp fisk fesâdlar kıla başladı kim Uygur eli anıng ol yaman ameline tâkat kılmay bî-hadd âzürde boldılar ol zamânda Cingiz Hânning Mogolistân ve Hıtâyga barganı ve ceî yahşılıkları âlem halkının arasında meşhûr boldı erse İdi-Kut Kür Hânning nökeri Şadkemn öltürüp Cingiz Hânga elçi yiberip arz kıldı kim alarning âvâzesini eşitkeli mihr ü muhabbetleri

könglümde câgyir bolup turur ümîd-vâr-men kim mâdâmü'l-hayât alarga tâbi bolup alarning hizmetide bolgay-men elçi Cingiz Hânning ordasıga vâsıl bolgandın song Cingiz Hân Dörbey tegenni elçi kılıp Uyguring pâdişâhı İdi-Kutga yiberdi İdi-Kut köp pîş-keşler birlen kelip Hânı körüp bakındı erse Cingiz Hân hem İdi-Kutga sansız inâyetler ve iltifâtlar kılıp köp izzet ve hürmetler kıldı andın song İdi-Kut arz kıldı kim pâdişâh-ı cihânistânning keremindin ümîd-var-men kim pâişahning beşlençi oğlu bolgay men tep ammâ Cingiz Hân anıng sözidin fehm kıldı kim Hândın kız tiley turur Hân hem bi kızın anga berdi malûm bolsun kim İdi-Kutning manâsı Mogol tilinde devletlik temek bolur.

(ŞT; 86, 77/6)

Hânning bu sözini beyler yahşı körüp tahsinler kılıp andag arz kıldılar kim evvel Altan Hânga elçi yibereli eger sening hükmüngni tutup sanga tâbi bolsa hub eger bolmasa anıng üstine atlanıp barmak kerek.

(ŞT; 86-87, 78/7)

Altan Hânga vezîrning sözi makûl bolup Cingiz Hânga elçi yiberdi ve perde-yi işmetde kızı bar erdi anı Hânga pîş-keş kılıp yiberdi.

(ŞT; 88, 80/10)

Andın song Kara Hıtâydın bir yigit hurûc kılıp Kara Hıtâyning bazı vilâyetlerini alıp Cingiz Hânga elçiler yiberip akıbet özi halk birlen Hân-ı kişveristânning hizmetiga keldi.

(ŞT; 88, 81/2)

Mogolning ümerâları Cingiz Hânga elçi yiberdiler Han Balıknı Altan Hânning köp hazine ve definesi birlen alduk tep.

(ŞT; 89, 81/19)

Cingiz Hânning bazı düşmenleri ittifâk kılıp Güçülükni pâdişâh köterip sultân Muhammedge elçi yiberip anıng kengeşi birlen Gür Hân birlen yagı bolgay.

(ŞT; 89, 82/7)

Hân Sultân Muhâmmmedning ahd u peymânıdın hoş-hâl bolup könglide mukarrer kıldı kim Sultân Muhâmmmedning könglidin yamanlık çıkmay anga yamanlık kılmağay ve bâ-vücûd kim Nâsır Halife Bagdaddın Hânga elçi yiberip erdi.

(ŞT; 91, 85/16)

Ol vaktıda kördiler kim Çoçi Hân ve Ögedey Hân ve Çagatay Hân leşker-i bî-nîhayet birlen atlanıp kelip Ürgenç etrafın kabap tüştiler takı şâhzâdeler Ürgençke elçi

yiberdiler aytdılar kim bizge tâbi bolup el bolsangız özingiz amân bolup oğlan uşakingiz olca esîr bolmas.

(ŞT; 100, 99/2)

Bî-çâre bolup Toluy Hânga elçi yiberdi men el ve tâbi boldum tep.

(ŞT; 108, 111/14)

Buhârâdın köçüp Semerkand bardı takı deşt-i Kıpçakga Çoçi Hânga elçi yiberdi aytdı kim ferzend-i azîz tamâm leşkering birlen atlangıl takı deştining cânverlerini bizning tarafımızge kavup keltürgil tâ şikâr kılgay-miz.

(ŞT; 112, 116/6)

Ol sebebdin Şâh Tahmasb bisyâr teng boldı takı Buçga(n) Hânga elçi yiberdi.

(ŞT; 155, 179/18)

Ol vaktta bu haberni eşitip Hân Hezâresb kelip Buhârâga ketdi bolgay tep tep Yâdigâr Inaknı Abdü'l-azîz Hânga elçi yiberdiler barıp haber kılğıl gâfil bolmasunlar.

(ŞT; 217, 276/10)

Emdi kalgan ömrümni Tengri ta'âla bendelikide Kızılbaş ve Kalmaknıng gazâtında sarf kılur-men tep pâdişâhlıkı oğlanlarıga berip tevbe vü inâbet kılıp Mâverâü'n-nehrge elçi yiberip Abdü'l-azîz Hân birlen yaraşıp târîh hicrî ming takı yetmiş dört tavışkan yılında ve ramazânü'l-mübârek ayında dârü'l-fenâdın dârü'l-bekâga rihlet kıldı.

(ŞT; 222, 283/7)

kişi yiber-: Birini yollamak.

Kızga kişi yiberip sözleşmekge sırrım âşkâre bolur tep koruktı.

(ŞT; 46, 15/9)

Kara Hân elge kişi yiberdi tez kelsünler avga çıkar-men tep.

(ŞT; 46, 16/8)

Bu sözni Oguz Hânıng kiçik hatunı eşitip Kara Hânıng kılğan kengeşlerin barçasın aytıp Oguz Hânga kişi yiberdi.

(ŞT; 46-47, 16/10)

Oguzs Hân takı bu sözni eşitkendin song elge kişi yiberdi.

(ŞT; 47, 16/11)

Ol sebebdin Sevinç Hân Kırgız Hânga kişi yiberdi.

(ŞT; 54, 30/4)

Ol Cingiz Hânga kişi yiberip bakınıp her yılda mal yiberür erdi.

(ŞT; 61, 40/9)

Cingiz Hân Hıtây üstine yörür bolganda Ala Kuş Teginge kişi yiberdi manga bakınsun tep.

(ŞT; 64, 46/4)

Kereyit pâdişâhı Ong Hân Mönglik Eçigege kişi yiberdi.

(ŞT; 68, 50/15)

Cingiz Hânga kişi yiberdi ulug oğlu Coçığa kızımını bereyin özi bizning öyge kelsün ekkimizning hem murâdımız ve maksûdımız turur.

(ŞT; 68, 50/19)

Karındaşları ve urukları ve nökerleri barçaları yığılıp Calâyir halkıga kişi yiberdiler şundak iş bolup turur ne ayta-siz tep.

(ŞT; 71, 55/4)

Ol pinhân kişi yiberip Naymannıng hânları Tayang Hân ve Buyuruk Hân birlen sözleşse tururlar ekki üçümüz bir bolalı takı Ong Hân birle oğlu Sengünni orta yeridin kötereli tep.

(ŞT; 79-80, 67/13)

Gür Hân inisi Ong Hânga köp kişi yiberip aytdı.

(ŞT; 80, 68/16)

Bu yahşılıklarnı unutup Cingiz Hânga kız bere-miz tep çakırta kişi yibereli takı kelgende başın keseli tep Bukaday Kıbcat tegenni çakırta yiberdi.

(ŞT; 81, 69/4)

Hân anga kişi yiberdi heç vaktı yamanlaşganımız yok kuda-anda bolup kele turgan-miz.

(ŞT; 82, 70/18)

Sultân Muhâmmedge kişi yiberdi kim sening sarı müteveccih bolduk sanga malûm bolsun tedi.

(ŞT; 93, 87/14)

Ol vaktıda Çingiz Hân Sultân Muhâmmedning songındın çene Noyan ve Sübedey Bahâdur Togaçar Kongiratnı yibergende Hân Melik kişi yiberip-men el-men tep kalıp erdi.

(ŞT; 102, 102/1)

Sultânga kişi yiberip aytdı kim men hem sizge bara-men bek u merdâne bolsunlar tep.

(ŞT; 102, 102/7)

Sübedey Bahâdur Kıpçakga kişi yiberip aytdı kim bizning karındaşımız turur-siz.

(ŞT; 106, 107/14)

Pâdişâh-ı gâtî-sitân Ögedey Hân Hıtâyını feht kılıp ve şehzâdeler hem özge vilâyetlerni feth kılıp ve kelgendin song kalgan etrâf u cevânibga kişi yiberdi aytdı kim tamâm karındaş ve uruğum kelsünler mening enâmımnı alıp bir neçe kün mening birlen ıyş u işretga meşgûl bolsunlar tep.

(ŞT; 116, 122/18)

Batu şâhzâdelerga noyanlarga ve ümerâlarga kişi yiberdi kim dest-i Kıpçakda hâzır bolunglar ittifâk birlen birevni tahtda olturtup hân kötereli tep.

(ŞT; 119, 126/11)

Hân bu âvâznı eşitip kişi yiberdi barıp şol kıçkırgannı alıp kel tedi.

(ŞT; 127, 138/5)

Her çend Kamare'd-dîn kişi yiberdi bermedi.

(ŞT; 128, 139/17)

Kamare'd-dîn üçün bîşege kişi yiberdiler.

(ŞT; 128, 140/8)

Hân aytdı emdi men bu hastalıkdın kutulman tep oğlu Berdibeg Hânga Azerbaycânga kişi yiberdi munda kelsün tep.

(ŞT; 136, 151/1)

Bu sebebdin yandaşa olturgan halk özge törege ketdi anda Uygur halkının ak sakalları yığılıp orda eşikige keldiler takı hanınga kişi yiberdiler takı aytdılar kim el barçası ketdi biz takı kete turur-miz.

(ŞT; 140, 158/2)

Kırdın kaytıp atdın tüşdi takı ekki kişini yiberdi eldin haber alın keling tep.

(ŞT; 143, 163/5)

Olar kelip vezir halkıga haber berdiler ekâbirler barçaları yığılıp oturup kişi yiberdiler.

(ŞT; 147, 168/15)

Ol kişi kelip Elbars Hânga aydı bendelikdin song halkning arz-dâştı bu kim kaladın körünmes dey yerge keçesi birlen kelsünler takı buksunlar da bizge kişi yibersünler.

(ŞT; 147, 168/16)

Sübhânkulı Ürgençning kömegin kolıga alıp şehrdin yarım ferseng yerge çıkıp uruşupdur Elbârs Hân basıp öltüre şehrge kelip kiripdur Sübhânkulı barça nökerleri birlen ölüptür andın song Elbârs Hân öyine ve eline kişi yiberip köçürüp alıpdur.

(ŞT; 148-149, 170/11)

Anda barça begler aytdılar biz sizni mundın ilgerirek kişi yiberür mü erkin tep könglümüzge kelür erdi.

(ŞT; 149, 170/20)

Anıng oğlanlarına kişi yiberdiler aytıp turur kim biz kelip vezir birlen Ürgençni alduk.

(ŞT; 149, 171/11)

Sufyân Hân Türkmenge kişi yiberdi ol vaktıda Ersarı halkı Ebu'l-hânda oltururlar erdi tengri buyrukında zekât bermek farz turur her yılda mâllarındın zekât bersünler.

(ŞT; 152, 175/20)

Men kişi yiberip çapturmayın bu sözni kabûl kılıp her yılda mâllarındın zekâtların berip bakındılar bir neçe yıl berip turdılar.

(ŞT; 152, 176/1)

Bir yıl Sufyân Hân kişi yiberdi her yılda ulug uruklarıga bir kişi ve kiçik uruklarga ekkisine bir veya üçüsine bir kişi yiberür erdi.

(ŞT; 152, 176/3)

Ekkinci yılı kişi yiberip tiledi erse yana berdiler.

(ŞT; 154, 178/13)

Anı baş kılıp tokkuz kişi yiberip tururlar mâl algalı.

(ŞT; 155, 180/5)

Sultân Gâzî Sultân Yangı şehrde Bilikeç Sultânning oğlanlarına her künde bir kişi yiberür erdi tez keke kösünler tep.

(ŞT; 160, 187/5)

Yunus Hân Akatay Hânı Selmân erbâbning öyinde sakladı takı Vezîrdeki oğlanlarga kişi yiberdi.

(ŞT; 166, 196/21)

Ekki oğlıga kişi yiberdiler Hânning şehîd bolganın aytıp bu haberni eşitkendın song ekki atlandı takı Vezîrdeki inilerige kişi yiberdi atlansun fülân küni Ürgençde tapuşalı tep.

(ŞT; 167, 197/12)

Hâcim Hân kişi yiberip turup keltürüp öltürdi.

(ŞT; 167, 198/2)

Ekkisi ekki yerde yav bolup turdılar takı ekkisi hem Alî Sultânga kişi yiberip çakırtıldılar.

(ŞT; 168, 199/5)

Akası Dost Hân Hivâkda erdi kişi yiberip anı hem öltürdiler.

(ŞT; 168, 199/21)

Eşik halkı Yolum Beydin hânga köp gıybet aytdılar yaman zâhir nişân kıldılar Yolum Bey bu sözni eşitdi takı Hândın korkdı Hân neçe mertebe kişi yiberdi kelmedi kelmesin bilgendin song ottuz min kişi yiberdi tutup alıp keling tep.

(ŞT; 169-170, 201/19)

Leşker Merv üstige kelgendin song Abiverdde Dîn Muhâmmmed Hânga kişi yiberdi Merv olarning pîşkeşi meni bu belâdın kutkarsalar tep.

(ŞT; 170, 202/2)

Her künde Hâcî Muhâmmmed Hânga bir kişi yiberdiler takı olturdılar.

(ŞT; 179, 218/2)

On kün turgandın song Hâcî Muhâmmmed Hân keldi tep Horâsândın kişi keldi eşitip çın ve yalğanın bilmedi takı ellig kişi yiberdi.

(ŞT; 179, 218/4)

Bu haberni eşitkendin song Abdullâh Hân kişi yiberdi Polâd Sultân birlen Temür Sultânga yaraşalı tep.

(ŞT; 180, 218/12)

Bir aydın song kişi yiberdi kim Baba Sultânning kılğan işine açığlanıp kelip erdi.

(ŞT; 182, 223/1)

Esferâyın tegan vilâyetde kızılbaş kabalıp erdi kelip anı kabadı Esferâyın hâkimi yişi yiberdi Şâh Abbâs ulug çerik birlen Gazvîndin altanıp Bestâm keldi.

(ŞT; 184, 226/5)

Bizning halkning garazı bu kim ıssıg künde çölde ala körelî suga bargandın song togayda urus bir künde kala salur andın song Urusga kişi yiberür andın kömek kelür.

(ŞT; 189, 233/3)

Hivâkda devlet şarabına mest bolgan Özbekning yiğitleri Habeş Sultân birlen Elbars Sultânning atlandurup Ürgençke Vezîrge car kıla kişi yiberip cerikning aldı ve artı

yıgılğunça Pîşgâh tegan kudukda Ürgençdin yıldam atlıkga bir künlük yol bolur barıp on kün turdılar.

(ŞT; 191, 235/15)

Arab Muhammed Hân kişi yiberdi kaytıp kelsünler şehr-i Vezîrni bereyin tep.

(ŞT; 191, 235/18)

Mening bu sözimni bir biringizge ayting tep hükm kılsa kişi yiberip şehrlerde ve bâzârlarda uşbu sözni aytıp car carlatsa bir kişinin haddi yok erdi öyindin taşkarı çıkabilgey.

(ŞT; 191, 236/5)

Habeş birlen bizning Hânning arası erteng ketgen kişi tüş bolmasdın burun barıp kelür erdi yâ bir kişini yibermedi barıp körüp kel ne mikdâr kişi bar tep aytmadı.

(ŞT; 192, 237/7)

Hastegan kelgenini eşitkeç beş yüz kişi yiberdi barın takı atamnı tutup alıp kel tep Hân havlige kabaldı.

(ŞT; 193, 238/17)

Bu vâkıâtın beş ay ötkendin song peşimân boldılar oğlanlarıdın ötmegenige İsfendiyâr Sultânga ve fakîrga kişi yiberdi atlansunlar tep.

(ŞT; 194, 241/6)

Bu sözni aytıp oğlanlarıga kişi yiberdi kişi bargan sâatı çerigi sürmekge kişi tayin kıldım.

(ŞT; 195, 241/12)

Men bargandın song ol ekkisining katıga kişi yiberür men siz yıldam yörüng bir ok atmay kaçıp keter.

(ŞT; 195, 242/4)

Ol İsfendiyâr Sultânga kişi yiberip erdi.

(ŞT; 197, 244/7)

Ol isfendiyâr Hânga Derûn ve Nisây ve Ürgençke kişi yiberdi.

(ŞT; 201, 251/5)

Ebû'l-hân Türkemnine kişi yibertip ruhsat berip uzatdı.

(ŞT; 201, 251/5)

İsfendiyâr Hân Derûn keldi bizge kişi yiberdi kelsün yurtını birge taleb kılalı tep.

(ŞT; 201, 251/6)

Şerîf Muhâmmmed Sultân başlık barçaları aytdı tört yakga kişi yibereli tang atkanda ming kişi dervâzega hâzır bolsun.

(ŞT; 203, 254/14)

Şol zamân men mundın atlanayın Şerîf Muhâmmmedge kişi yibereyin.

(ŞT; 204, 255/6)

Men aytdım İsfendiyâr Hânga kişi yibereli.

(ŞT; 204, 255/17)

Yettinçi kün kişi yiberip yaraşalı tep yaşarduk.

(ŞT; 205, 257/8)

Her ketkening keyinidin kovup kişi yiberdim anı alıp kelgünçe iki üç böleki ketdi.

(ŞT; 206, 258/9)

Mening Buhârâga kelgenimni eşitip Türkmen kişi yiberdi.

(ŞT; 206-207, 259/3)

Şerîf Muhâmmmedni aylandurup yortagulnı Ebû'l-gâzîga koşulmasdın burun al tepdür yortaguldın bizge kişi keldi kişi karşılaying tep bizning Şerîf Muhâmmmedning atlanganıdın heç haberimiz yok yortagulga yüz kişi yiberdük Hivâkning Gülbân-bag kendining kible tarafıda Şerîf Muhâmmmed yortagulga uçraptı şol vaktıda bizning yibergen yüz kişi hem yetipdi Şerîf Muhâmmmed İsfendiyâr Hânga kişi yiberipti kömek üçün bizge hem kişi keldi kömek üçün bizning kişi uruşa uruşa Hivâk sarı yörüptür.

(ŞT; 207, 260/1)

Anıng birle küni erte seher İsfendiyâr Hân kişi yiberip Türkmenning yahşı kişilerin bir bir çakırıp alıp.

(ŞT; 208, 260/18)

Ebû'l-gâzî Buhârâdın Özbekni kişi yiberip Aralga keltürdi.

(ŞT; 208, 260/19)

Meni kaçıp baradur tegan ak sakallık kişi yibergen erkendür.

(ŞT; 210, 264/9)

Kalmakning pâdişâhı mening kelgenimni eşitip yahşı kişilerini yiberip meni alıp bardı da bir yıl saklap Ürgençde olturgan öz halkımızning içine yiberdi.

(ŞT; 211, 266/8)

Kişi yiberip arz kıldılar kim biz Ebu'l-gâzî Hânning yurtı erkenini bilmeslikimizdin keldük.

(ŞT; 218, 277/8)

leşker (Far.) yiber-: Asker yollamak.

Gâh gâh Hıtây birlen yav bolurlar erdi ve Hıtât pâdişâhı leşker yiberip öltürtüp çapturtup takı özige bakındurur erdi.

(ŞT; 62, 42/13)

Ol sebebdin Şâh Tamasb leşker yiberdi.

(ŞT; 169, 200/14)

yörü-:

üstige yörü-: Üstüne doğru gitmek, ulaşmak.

Cingiz Hân Hıtây üstine yörür bolganda Ala Kuş Teginge kişi yiberdi manga bakınsun tep.

(ŞT; 64, 46/4)

Cingiz Hân bu sözlerni eşitkendin song çerig çakırtıp köp leşker birlen Altan Hânning üstige yörüdi.

(ŞT; 87, 79/2)

Çingiz Hân bu sözni eşitkendin song katıg açıqlanıp beglerin açkırıp kengeşip Sultân Muhâmmedning üstige yörümek bolup çerik yığışturmakga meşgûl boldı.

(ŞT; 92-93, 87/12)

Muhâmmed Hân ki Şeyh Hasan Calâyirning hânı erdi anıng üstige yörüdiler Azerbâynigânda Oyirat halkı birlen Mûsâ Hân kelip Togay Temürge koşıldılar.

(ŞT; 131, 144/6)

Vezir üstige yörüdiler.

(ŞT; 160, 187/4)

4.1.3. Karmaşık Fiiller

4.1.3.1. Alışkanlık Fiilleri (-Ar bol-)

Hudây ta'âlâ anı yaratur **boldı** erse Cebrâ'il aleyhi's-selâmgâ buyurdı kim yeryüzidin barıp tofrak alıp kel tep.

(ŞT; 40, 4/6)

Ol takı öler **bolganı**da oğlu Nuhnı ornına olturtdı.

(ŞT; 42, 7/1)

Öler **bolganı**da Türk Tütekni öz ornına pâdişâh kılıp uzak seferga ketdi.

(ŞT; 43, 9/5)

Atası öler **bol**ganıda kiçik oğlını töre kılınğ tep vasiyyet kıldı.

(ŞT; 70, 52/15)

Hâcı Toluy öler **bol**ganda oğlı Temür Şeyhni ornıga olturtup ketdi.

(ŞT; 140, 157/17)

Hân ol tarafge altanur **boldı** takı Batu Hânga hükm kıldı kim bu seferde mening birlen hem-râh bol tep.

(ŞT; 133, 147/14)

1.4. Tasvir Fiilleri

1.4.1. Yeterlik Fiilleri

1.4.1.1. –A bil:-

Kamare'd-dîn arz kıldı Emîr Hudâydâd yaş turur mundag ulug elge serdârlik kılıp başkara **bilmes**.

(ŞT; 127, 139/2)

Andın bularning heç haber yok erdi nâgâh Buhârâdın gürûh gürûh yav çıka başladı anı körüp Hân-ı Kışveristân atlandılar takı ketgen halkning artındın yörüdi ammâ bu ketken halkning aldındın bir ulug arık kelip teveleri ol arıkdın öte **ilmey** yığılıp turup erdiler.

(ŞT; 220, 280/8)

Anası oğlın kıy**abilmedi** takı tengrinin birlikine îmân keltürdi andın song oğlan emçekin emdi.

(ŞT; 44, 13/8)

Oguz Hân temâm Mogol ve Tatar elining leşkerini cem kılıp Talas ve Sayramga keldi ve Taşkend ve Semerkand ve Buhârâ pâdişâhları saff tartıp uruş**abilmediler**.

(ŞT; 49, 20/8)

Anda hem oltur**abilemey** İmil teger yerge köçüp kelip şehir saldılar ve anda olturdılar ve ekin ekdiler âbâdân boldular.

(ŞT; 65, 46/12)

Köp atışıp çapıştılar bir birisining tüpini kötere al**abilmediler**.

(ŞT; 79, 66/8)

Atadın kalgan elni ve mâlnı yahşı alışıp oltur**abilmediler** az el ve köp töre boldı.

(ŞT; 80, 68/10)

Az kişi birlen Ong Hân uruş**abil**medi kaçıp takı Yesügey Bahâdurga keldi.

(ŞT; 80, 68/22)

Yav şol yerde turup kaldı yüzi kaytıp erdi anıng üçün ayır**abil**medi.

(ŞT; 81, 70/13)

Bulakning suyu az erdi yahşı yetişmedi anıng üçün oltur**abil**medi köçdiler takı Kula suyining yakasına barıp suynıng lebi birlen köçüp bara erdi.

(ŞT; 81-82, 70/14)

Cingiz Hân birlen turup uruş**a bil**medi kaçıp Nayman Buyruk Hân katıga bardı.

(ŞT; 85, 75/18)

İrtiş yakasında Güçülük birlen Tokta Bekini taptılar uruş**abil**mey kaçdı yetip turup Toka Bekini öltürdiler.

(ŞT; 86, 76/21)

Heç kişi sındur**abil**medi.

(ŞT; 90, 83/18)

Cingiz Hân oğlanlarıga bakıp aytdı kim bu oklar sizlerge ohşar eger barçangız birikip biringizni pâdişâh kılsangız anıng tilidin çıkmasangız heç kişi sındura **bil**mes eger ittifâk kılmay muhâlefet kılsangız bu oknı neçük sındursalar sizlerni hem şundak sındurular tep yahşı nasîhatlar kıldı.

(ŞT; 90, 83/19)

Çene Noyan takı sanıdın barıp her cend izlep soradı tapa **bil**medi.

(ŞT; 90, 84/11)

Uruş küninde Rüstem ve İsfendiyâr anıng aldında tâkat keltürüp tur**abil**mes erdi.

(ŞT; 97-98, 94/21)

Ol kemelerni minip künde andag uruştilar ve merdânelıklar kıldılar kim tamâm Mogollar tahsînler kıldılar anı **alabil**mediler.

(ŞT; 98, 95/8)

Ol işdin Ürgenç halkı haber-dâr bolup kelip üç ming Mogolnı ortağa alıp andag uruşdılar kim o üç ming Mogoldın bir kişi kurtulmadı heç vech birlen Mogollar Ürgençni **alabil**mediler anıng anıng üçün şâhzâdelerning arasında endek muhâlefet tüşüp erdi.

(ŞT; 100-101, 99/11)

Çingiz Hân eşitti kim yetti ay boldı Ürgençni **alabil**mey tururlar.

(ŞT; 101, 99/15)

Emdi yaman künde neçük bularnı taşlap barayın ve men bar**abil**mes-men tedi.

(ŞT; 101, 100/10)

Ilgap songındın keç bolganda yetti keçe uruş**abil**meyin erte uruşayın tep keçe tüşti.

(ŞT; 103, 102/12)

Sultân Celâle'd-dîn kışkırdı kim Mogollar hîle kılıp tururlar korukmang andın song köngüllerin berkitip bir mertebe hamle kıldılar takı Mogollarnı orta yerge aldılar âhirü'l-emr tâkat kılıp tur**abil**mediler kaçdılar.

(ŞT; 103, 103/2)

Ol çakda Sultân Celâle'd-dîn Çingiz Hânning sansız çerig birlen kele turganın eşitip tur**abil**emeyin Sîr suyındın keçmeknin karar berip ketdi.

(ŞT; 103, 103/12)

Begler barçası kengeşip korkunçdın heç yerde tur**abil**mey Karandarga ketdi.

(ŞT; 105, 106/8)

Andın Kulzüm deryâsıga bardı andın Abeskun cezâresiga bardı anda tur**abil**meyin ol kün kim Sultân çıkıp ketdi.

(ŞT; 105, 106/15)

Halk andag hayâl kıldılar kim Çingiz Hân Sultân Celâle'd-dîn birlen heç rû-be-rû bol**abil**megez.

(ŞT; 110, 114/3)

Anıng üçün işi kün kündin yahşı bolup devleti ziyâde boldı takı aytur erdi kim tümen agası ve hezâre ve sade ve dehçe her yılning evvelinde vü âhirinde meni körüp mening biligimde biligimni eşitse ol kişi ulug leşkerge baş bola **bil**ür ve her kaçan mundag kılmasalar alar halkga baş bolmakga yaramas tuturlar.

(ŞT; 114, 119/9)

Kırk kündin song barçaları biz Çingiz Hânning sözün özge kıl**abil**mes-miz tep Çagatay Hân ong kolını ve Toluy Hân sol kolını alıp Ögedeyni taht üstinde oturdılar.

(ŞT; 114, 120/6)

Yazning ısıq künide kar birlen yagmur yaga başladı andag savuk boldı kim köp kişi kolını koynıdın çıkar**abil**mediler.

(ŞT; 115, 121/12)

Her çend kasd kıldı al**abil**medi.

(ŞT; 120, 128/5)

Dâd u adlning dâdın berdi ve ekki mertebe Îrân yurtıga Ebû Saîd Hân üstige bardı takı Îrânı **alabil**mey kaytıp keldi âhirü'l-emr dünyâdın nakl kıldı.

(ŞT; 135, 150/6)

Ebû Saîd Mirzâ dört ay kabal kılıp olturdi **alabil**medi âhir Hâce Ubeyd Semerkanddın barıp arada ant içip Muhâmmed Coki Mirzânı kaladın çıkarıp Ebû Saîd Mirzâga körnüş kıldurdi.

(ŞT; 143, 162/4)

Bir ekki ötdi heç iş kıl**abil**mediler.

(ŞT; 147, 168/4)

Tangla karındaşlaringız kelgen song şundak buzuk sözley turgan yamanlardın birini ekkini öltürmesengiz tüzük bol**abil**mes-siz tep turur.

(ŞT; 149, 171/8)

Ol sebebdin atga minip oltur**abil**mes erdi arabaga minek erkendür.

(ŞT; 150, 172/7)

Ertedin tâ pîşîngeçe ururşup **alabil**megenlerine nâmûs kılıp çapguçılarga baş bolup çapdı.

(ŞT; 151, 174/13)

Aybı şol turur kim suvı bolmas yok erse yav kelip yüz yıl kabasa **alabil**mes.

(ŞT; 153, 177/5)

Ol ekkisining hâkimleri ekin ekebilmediler ve mâl saklay**abil**mes erdiler.

(ŞT; 155, 179/17)

Aminek Hânning oğlanlarning Hivâkda ve Hezâresbde olturganı tur**abil**mey kaçıp Avâniş Hân katıga bardılar.

(ŞT; 161, 189/6)

Avâniş Hân takı Ürgençde tur**abil**medi kır tarafına barçası birikip kaçdılar.

(ŞT; 161, 189/7)

Hacîm Hân on sekiz yaşında erdi yav kelip elge aralaşgandın song kaçıp çık**abil**medi.

(ŞT; 162, 190/4)

Halkning sözün yık**abil**medi atlandı da Ürgenç keldi Yunus Hân karşı çıkdı.

(ŞT; 166, 196/9)

Hâmile bolup şol ogulnı tapdım bu vaktgaça Hân haremleri hanımındın korkup ay**abil**mey erdim.

(ŞT; 171, 204/8)

Ababek arkasındın Özbek piyâde aldıdın Allah Allah tep kızılbaşga aralaşa kaldı tâb keltürüp tur**abil**medi kaçdı.

(ŞT; 174, 208/10)

Evvel kelgenide al**abil**medi Yangı Arıkdın kaytıp keldi.

(ŞT; 176, 212/17)

Uruş kızgandın song ayrıl**abil**mediler yavning kömeki köp kelipdür kaçıp durlar.

(ŞT; 177, 213/2)

Ol kişining hâtırın yık**abil**medim tüşdüm.

(ŞT; 178, 214/11)

Abdullâh Hân mundın burun kelgende atam Hezâresbni taşlap Hivâkga öyi eli birlen köçüp bardı takı Hivâkda ulug yığın kıldı erse Abdullâh Hân tur**abil**mey kaytıp ketdi.

(ŞT; 181, 221/3)

Ekki kün turgandın song biri birine inan**abil**meyin Hazret-i pehlivânning mezârlarına barıp Kurândın ant içtiler.

(ŞT; 181, 221/7)

Muning birlen hem biri birine inan**abil**meyin Hivâkda yığın kılıp birikip yörüp bolmas.

(ŞT; 181, 221/9)

Yav takı yasav yasap keldiler uruş saldı kişini arabadın ve mâldın çıkar**abil**mediler.

(ŞT; 182, 222/7)

Hâcı Muhâmmmed Hân oğlanları birlen tirig turganda bizge yamanlık kılmak könglinde bolsa takı kıl**abil**mes halk köp zûr kılıp tururlar töre tegeren bî-devletlerning birisine halkning sözi makûl bolmay turur.

(ŞT; 183, 223/21)

Tap**abil**mey kaçkanning tengesini kefil bolgan kişidin aldı tapa almagan oğlın kızın satıp bergen köp boldı.

(ŞT; 184, 225/15)

Sevinç Muhâmmmed Sultân ekki oğlı birlen kâfir içinde tur**abil**meyin Rûmga ketdi.

(ŞT; 184, 226/1)

Evvel arabadın çıkıp uruşa erdi âhir arabaning içindin çık**abil**medi âciz boldı yettinçi kün barça ittifâk birlen çapdılar.

(ŞT; 189, 233/8)

Arab Muhâmmmed Hân keyinidin barıp esîrni mâlını alıp kaldı ammâ Kalmakdın kişi al**abil**mediler ve takı ol kim Mâverâü'n-nehr yörügen Elbars Hân oğlanlaridin Hüsrev Sultân tegenni Nayman halkı bir keçe Hivâknıng içige alıp kirdiler Arab Muhâmmmed Hânı öltürüp Hüsrev Sultânı pâdişâh kılalıp tep kengeş kıldılar.

(ŞT; 189-190, 233/17)

Emdi Ebû'l-gâzî Hân ayta turur kadîmi halk bu zamânening halkıdın yahşı erdi eger el ve halk yığılıp kişi öltür**ebilür** bolsa veyâ günâh-kâr soray **bilür** bolsa veyâ bir iş başkarmak kolıdın kelür bolsa ne üçün bir merdke pâdişâh at koyup öyining törine olturtup barça halk ihyitârların anıng kolıga bere tururlar âhir atamız Hânning barça yurt halkıning başıga Hânning kengliki artul günâhlarını afv kılgay tedi mundın on yıldın song.

(ŞT; 190, 234/17)

Şol vaktlarda halk Hândın andag korkar erdiler kim barça Özbek bir yıl öyine kirip hatunı birlen yatmasun tese heç kişining haddi yok erdi öyine bir kadem koy**abilgey**.

(ŞT; 191, 236/1)

Mening bu sözimni bir biringizge ayting tep hükm kılsa kişi yiberip şehrlerde ve bâzârlarda uşbu sözni aytıp car carlatsa bir kişinin haddi yok erdi öyindin taşkarı çık**abilgey**.

(ŞT; 191, 236/5)

Hân katındağı Hâce akiller aytıp tururlar barıp Hivâk dervâzesiga tüşmek kerek sizni keledür tep eşitkendin song tur**abilür** mü çıkar da keter tep ilgap kelip Hivâknıng Hastegan tegan kendige kelipdür.

(ŞT; 193, 238/14)

Elbars Sultânning üstine barduk uruş**abil**medi kaçdı da beş altı kişi birlen kırğa çıkıp ketdi.

(ŞT; 193, 239/10)

İsfendiyâr Sultân başlık barçaları aytdılar biz bu çakğaça ayarga ay**tabilmey** erdük bu iş mundın ilgerirek kerek erdi.

(ŞT; 194, 240/2)

Hân aytdılar men Hüseyin Hâcığa kengeşkenimde ol aytdı oğlanlarınızning heç kaysısı sizge inanmas eger birisin öltürsengiz men emdi kıl**abil**mey-men Ebû'l-gâzî.

(ŞT; 194, 240/5)

Bir sâat fikr kılıp turdılar da men bu işni kıl**abil**men koy Ebû'l-gâzî tediler.

(ŞT; 194, 240/16)

Mening sırrım âşkâre boldı ekki düşmân ortasından tur**abil**medim köçüp atam keyinidin ketdim Kât vilâyetni enâm kıldılar.

(ŞT; 194, 241/4)

Anda tur**abil**meyin Yem suynıng yakasında Mangıt mirzâlarıdın Şânik Mirzâ tegan bar erdi anı Habeş Sultân Üргеçde olturgan vaktı Mangıtdın tüşken ellerini Şânikge berip bar takı atang yurtında oltur.

(ŞT; 197, 245/12)

Ol sebebdin tur**abil**mey Hivâkga atamız katıga keldük.

(ŞT; 200, 248/21)

Özingiz tik turung bir kolingız birlen egerning keyin ka(yı)şın basıng ve kolingız birlen atning cılavını köterip tartıp turung mundak kılmasangız at savutlı ser u pâyılı kişini alıp çıkar**abil**mes tep.

(ŞT; 201, 250/12)

Şerîf Muhâmmmed Sultân Kâtıda Habeş Elbarsning katında kaldı tur**abil**meyin kaçıp mening katınga keldi.

(ŞT; 201, 251/3)

İsfendiyâr Hân katıga biz barmasak Hivâkda turgan Özbekni kır**abil**mes barmagalı eger barmaknı ohşatsangız Hivâkga yakın yetkende Özbek ve Türkmen İsfendiyâr Hân nökerlerning barı bizge karşı kelürler.

(ŞT; 202, 252/13)

Men aytdım bu Türkmenni kır**abil**mes-siz eşitip kaçır kışına Türkmenning barçası Hivâk üstünde turur anı hem al**abil**mes-siz Hivâk barıp yatsangız öyingiz egersiz bolur Kalmak kelür takı oğlan uşakingızni alur keter.

(ŞT; 203-204, 254/18)

Özbek halkına yatdum men bu yurtda tur**abil**mey-men her kaçan bolsa sizler ne ayt-siz tedim erse bu vaktı andag vakt bolup turur sen Türkmen içine bar.

(ŞT; 207, 259/7)

Her kaçan bolsa sening könglüng bizdin özge bolur tegan gümânımız yoktı ammâ Şerîf Muhâmmmedke itibâr kıl**abil**mey-miz köngli bizdemiydi veyâ Türkmendemiydi.

(ŞT; 207, 259/9)

Bir neçesi bizge çapkan yav araş**abil**medi tutduk.

(ŞT; 213, 268/16)

Ol kelgending song Hân-ı cennet-mekân yana kelip Hivâknı çaptı Yakûb Tüpît Hânga rû-be-rû bol**abil**mey bakıp kaldı.

(ŞT; 214, 271/14)

Halk içinde andak açlık boldı kim bir nânga bir at tap**abil**mediler takı leşker her yerde bölünüp bölünüp kaldı kim âhirü'l-emr Hân-ı cennet-mekânning yanında on ming kişidin dört yüz kişi kaldı.

(ŞT; 216, 275/4)

Kalmak uruşka tâkat kıl**abil**meyin Sekîn Ribâtga kapaldı.

(ŞT; 218, 277/7)

Andın song şol yılı Kara Köl üstige atlandılar takı barıp Kara Kölni yahşı çapıp kaytıp Kördüş teger yerge tüşdiler ammâ Abdü'l-azîz Hân karşıda erdi ve Buhârânıng içindeki begler Kara Kölning çapılğanını eşitip beş ming kişi birlen atlanıp Kördüşde Hânning artındın yetip rûy-be-rûy boldılar takı uruş**abil**mey kaçaberdiler.

(ŞT; 219, 278/18)

Abdü'l-azîz Hân ve Kâsım Hân eşitip Buhârâdın atlanıp Kökerdlikke kelip kaçgundın haber alıp rû-be-rûy bolurga tâkat kıl**abil**mey kaytıp kaçıp atların koyup azukın ve at yem<is>in taşlap aç bolur yörüp minnet ü meşakkat birlen Buhârâga barıp turur andın song şol yılı Kermine üstige bardılar takı Kermineni yahşı çapıp kalanı alıp târâc kılıp olca ve esîr kılıp deryânıng köprüsindin ötüp tüşdiler.

(ŞT; 219, 279/11)

Mogol anı uruşga tâb keltü**ebil**mey kaytıp bara turur tep arkasındın barıp yetişdi Mogolnı körgendi song Tatar kaytıp yasav yasadı.

(ŞT; 55, 30/21)

Keneni sunıng yokkarısına yörüte **bil**medük bilmeslikindin taşladık.

(ŞT; 62, 43/12)

Öz pâdişâhnıng öylerine tâb keltü**ebil**mey Kereyit halkı başka yat el.

(ŞT; 69, 52/4)

Kelgenin kaytkanın hem kördiler ammâ kişining suretini kö**ebil**mediler.

(ŞT; 73, 58/3)

Hândın köp söz sordılar heç cevâb bere**ebil**medi.

(ŞT; 84, 74/14)

Alak Noyan birlen Sektu Buka Mogollarga sizler hem deryâ lebi birlen Temür Melikning artıntın yörün tep hükm kıldı ve Mogollar takı rûd-hânening lebi birlen Temür Melikning kemesige yaraşıp uruşa uruşa yörür erdiler nâgâh Temür Melik Fenâkend şehrining rû-be-rûyiga yetdi kördi kim Mogollar rûd-hânening üstidin bir ulug zencîr tartıp keme öte**bil**mesin tep Temür Melik ol zencîrni bir teberzîn birlen urdı kim zencîr pâre pâre boldı ve kemeleri andın ötüp ketdi.

(ŞT; 98, 95/14)

Hân halvetde olturup erdi hân aytdı sen î mânâsız kişi itdin hem turur tedin ol sözüng manâsı ve turur tedi erse şeyh î mânâ andag tarîf kıldı kim Hânning taş dek katıg köngli mumday yumşak boldı ve küfrni andag mezemmet kıldı kim Hân küfrdin bîzâr boldı ve köp yıgladı takı şeyhga aytdı el-hân müsül mânâlıkni âşkâre kılsam halkni yolga keltüre**bil**men sabr kılğıl takı bir vakt mevrûsi memleketlerimni alsam elbette mening yanımga kelgil tep köp mübâlagalar kıldı.

(ŞT; 126, 137/11)

Ol ekkisining hâkimleri ekin eke**bil**mediler ve mâl saklaya**bil**mes erdiler.

(ŞT; 155, 179/17)

Muhâmmadning garazı bu erür kim Abdullâh Hân Mervni alıp meni kaytara yiberür anıng atığa hutbe okup oltursam Hâcim Hânning ini oglı manga tege**bil**mes tep.

(ŞT; 171, 204/20)

Kızılbaş tört közdin öte**bil**medi her kaçan Kızılbaş çapkanda Özbek karşı yügürüp turup kaydı.

(ŞT; 173, 207/12)

Andek uruşdı takı kaçdılar köp mâlga boldı kişi tüşüre**bil**medi.

(ŞT; 182, 222/8)

Uygur halkı hem öltüre**bil**mediler.

(ŞT; 190, 234/16)

Ebû'l-gâzî Hân ayta turur kadîmi halk bu zamânening halkıdın yahşı erdi eger el ve halk yığılıp kişi öltüre**bil**ür bolsa veyâ günâh-kâr soray bilür bolsa veyâ bir iş başkarmak kolıdın kelür bolsa ne üçün bir merdke pâdişâh at koyup öyining törine olturtup barça halk ihyitârların anıng kolıga bere tururlar âhir atamız Hânning barça yurt halkınıng başıga Hânning kengliki artul günâhlarını afv kılğay tedi mundın on yıldın song.

(ŞT; 190, 234/17)

Bakırgan üstidin yana ve ming Kalmak kelip elni çapup esîr ve mâl alıp ketdi aning keyinidin yetebilemediler.

(ŞT; 190, 235/2)

Yalguz bugday ekilür erdi atlı kişi on kün bugdayning başıdın aylanıp kelebilmes erdi.

(ŞT; 192, 237/19)

Hân kabûl kılmadılar Hânning beglerige hem aytdım olar hem mening sözümni makûl körmediler körebile barıp belâga uçraduk.

(ŞT; 195, 242/13)

Bizning haberimiz yok yavning bir ülüşü kalıp ve bir ülüşü kaçıp ketken erkendür anı bizning kara yaman bilmedi takı yana bir uruşmakga tâb keltürebilmedi kaçdı.

(ŞT; 205, 256/17)

Ol keşe şol yerde yatıp ertesi Kalmak uruşka tâb keltürebilmeyin kaçıp ketdi.

(ŞT; 216, 274/6)

Rûy-be-rûydın aning tütünidin kişi kişini körebilmedi malûm bolsun kim Ebû'l-gâzî Hânning oğlu Enuşe Muhammed Bahadur Hân ataları Kerminege atlanganda on dört yaşlarında erdiler.

(ŞT; 220, 281/6)

4.1.4.1.2. –y bil-:

Tayang Hânını atga alıp yörüy bilmediler uruş tagning etekinde tüşüp erdi.

(ŞT; 84, 74/13)

Mâverâü'n-nehrni saklay bilmes-miz.

(ŞT; 142, 161/14)

Keynindin çapavulnı koyaberdiler üç kün turup tirik mâlnı hayday bilgeninçe ölüg mâlnı yükleybilgeninçe alıp öyge kaytıp keldi.

(ŞT; 143, 162/1)

Ersarı birlen Horâsân Salurı aralaş oturup erdiler şundak çapdılar kim mâlnı sürüp yörüy bilmediler oğlan uşaknı esîr kıldılar.

(ŞT; 153, 177/1)

Sultân Gâzî Sultân inisining ölgenin eşitgeç heç kişiğe kengeşmey fikr kılmay karındaş açığaga çıdaybilmey şol sâat öyinde yatgan kayınagası Alî Sultânını tutup öltürdi.

(ŞT; 159, 186/12)

Bu ihânetke çıday**bilmeyin** barıp Buhârâda Abdullâh Hânga Mervni pîşkeş kılıp kördi.

(ŞT; 171, 204/18)

Atga minip yörüse derd kılur erdi takı yörü**bilmes** erdi.

(ŞT; 182, 222/21)

Tag içinde bir keçe ulug kar yagdı andın song yörü**y bilmey** şol yerde yatduk atlarımız tevelerimiz barçası öldi.

(ŞT; 49, 20/19)

4.1.4.2. Tezlik Fiilleri

4.1.4.2.1. –A ber-:

Hudâyning kudreti birlen ot kızgandın song tag temür bolup aka **berdi** takı teve çıkgu dek yol boldı.

(ŞT; 56, 33/14)

Tengrining fermânı birlen Abdü'l-azîz Hânning yasavı buzulup kaç**a berdi**.

(ŞT; 221, 282/3)

Nâ-gâh ol ming kişi kaç**a berdi** andek sâatdın song ol ming kişi biz ottuz kişige at saldı ve bu ottuz kişi hem kaç**a berdi** kelip yasavga yetmesdin burun bu ottuz kişi yana kaytıp at saldı.

(ŞT; 220, 280/21)

Bu çamalı köyüp kelgen Türkmenler kaytıp çepge kaç**a berdi** ammâ çepge yetmesdin burun bir Türkmenni kutkarmay öltürdiler.

(ŞT; 215, 273/14)

Keynindin çapavulnı koy**aberdiler** üç kün turup tirik mâlnı hayday bilgeninçe ölüg mâlnı yükleybilgeninçe alıp öyge kaytıp keldi.

(ŞT; 143, 162/1)

Eger bizning yamanlıkımız bolsa bir ulug yurt ottuz kırk kişisini şehrning içidin çıkarıp koya **berür** mü erdük.

(ŞT; 204, 255/19)

Şol vaktda mening katımda heç kişi kalmadı könglümdin aytdım bu halk koşga barıp atdın tüşüp birikse yahşı erdi eger andag kılmasa bu kün kün batkunça yav kovar

bolsa cân kalmas tedim takı at başını koya **berdim** takı her yerde bir kışkırdım çepke kir çepke kir eger kirmeseng tohmung kalmas tep çepke kirmedim.

(ŞT; 205, 256/21)

İsfendiyâr Hân aytıp Türkmen sözini tınglamay Hânkâhning Sartına çapavulnı koya **berdi**.

(ŞT; 205-206, 257/17)

Şıbaga çıda almay kaç**a berdi** keyinidin âheste âheste yörüdük.

(ŞT; 213, 268/17)

El çetige kelgendin song töreler top top bolup her kaysısı bir yerdin çapavulnı koya **berdiler**.

(ŞT; 153, 176/20)

Şol küni şehr içinde Uygur Naymandın yüz kişi özge Özbekdin on kişini öltürdi takı barça Özbekge çapavılını koya **berdi**.

(ŞT; 202, 253/5)

Kölge kirgen song ol kişining ayakındin buzning üstige kızıl kan aka **berdi**.

(ŞT; 145, 165/10)

Leşker kaç**a berdi** yıldam yigitler yüz kişi tüşürdi.

(ŞT; 164, 193/1)

İş Sultân Ürgençde olturgan özge elni öz ihtiyârıga koy**a berdi**.

(ŞT; 168, 199/3)

Hâkim dervâzeni aç**a berdi** ol barıp öyige tüşti keçe yatdı tangla dervâzega kişi tayin kıldı takı kızılbaşdın bir kişi kutkarmay barçasın öltürdi takı Abiverdde ferâgat olturdi.

(ŞT; 169, 201/3)

Dîn Muhâmmmed Hân kelip eġnin tut**a berdi** Şâh bir kolın boynıga salıp ve bir kolinkönglekindin yakasındın salıp yürekkindin tutup turdı yüreki heç urmadı.

(ŞT; 169, 201/12)

Özbek piyâde yügürüp okga tut**a berdi**.

(ŞT; 173, 207/11)

Biri kız tugurdi anı koy**a berdi** ve biri ogul tugurdi şol küni öltürtdi.

(ŞT; 176, 211/12)

Hânım aytur megecinning erikabandur tepdi takı çüb-malnı köterip havâle kılğanda turup kaç**a berdi**.

(ŞT; 177, 213/12)

Sultânning bu sözni makul körüp barçası yerdin köterdiler çapdılar yav ekki yarıl**aberdi** başı bütün yavdın çıkdılar.

(ŞT; 187, 230/1)

Arabaga kelgendin song atdın tüşüp küren içige kirip kılıçnı koya **berdiler**.

(ŞT; 189, 233/10)

Nökerlerining atın tonın alıp koy**aberdi**.

(ŞT; 198, 245/19)

Andın song şol yılı Kara Köl üstige atlandılar takı barıp Kara Kölni yahşı çapıp kaytıp Kördüş tegen yerge tüşdiler ammâ Abdü'l-azîz Hân karşıda erdi ve Buhârânıñ içindeki begler Kara Kölning çapılğanını eşitip beş ming kişi birlen atlanıp Kördüşde Hânning artındın yetip rûy-be-rûy boldılar takı uruşabilmey kaç**aberdiler**.

(ŞT; 219, 278/18)

Ol keçe andag ferâgat yatdılar kim öz öylerindin yahşırak ammâ seher bolganda ekser halk yüklenip kolıga tüşken at ve teve sığır ve koynı aldığa salıp ilgeri ketdiler ve takı tang at**abergende** köp halk köçüp olcası birlen ilgeri ketdiler ammâ bu leşker on beş ming kişi erdi.

(ŞT; 219, 279/17)

Her yerdin kıçkırıp tapılğanın öltüre **berdi**.

(ŞT; 202, 253/4)

4.1.4.2.2. –y ber-:

Ol kün ahşâmgaça uruşdılar keçe bolgandın song Mogollar her yerde ot yakdılar da takı yörüy **berdiler**.

(ŞT; 93, 88/14)

Çene Noyan takı muteriz bolmay Sultân Muhâmmmed sarı yörüy **berdi** ammâ Togaçar Kongirat song kalıp erdi.

(ŞT; 104, 104/21)

At turdı takı gavgâga kaçdı yörüy **berdi**.

(ŞT; 200, 249/12)

Az az Mîzânning âhiri Akrepning evvelinde üç top boldı takı birisi Buhârâga ve birisi Kazakga ve birisi Mangıtka bir kerret yörüy **berdi**.

(ŞT; 206, 258/12)

Şol yolga tüşüp yörüy **berdim** kelip Horâsânning Mehin tegin kendine çıkdım.

(ŞT; 211, 265/6)

Şol ekki avulga baralı tep yörüy **berdim**.

(ŞT; 211, 265/12)

Üçisi yalangaç bolur erdi suga tüşüp yörüy **berdi** yav yardın tüşeyin tese yol yok yârning üstindin yalguz meni atkulay berdi.

(ŞT; 200, 249/21)

Atning töşigeçe sudın yokkarı çıkdı takı ok atkanday yörüy berdi sudın amân çıkdım ol üç kişi suvdın yokkarı çıkdı takı ok atkanday yörüy **berdi** suvdın amân çıkdum ol üç kişi katınga keldi.

(ŞT; 201, 250/14)

Atlanıp yörüy **berdük** takı Ürgençke keldük.

(ŞT; 203, 254/3)

Âhirü'l-emr Abdü'l-azîz Hânning ulug yasavı altmış ming kişi erdi anı basıp alıp yörüy **berdiler**.

(ŞT; 221, 281/19)

Tolay elimizning tört beşde birini aldı takı yörüy **berdi**.

(ŞT; 205, 256/8)

Az az Mîzânning âhiri Akrepning evvelinde üç top boldı takı birisi Buhârâga ve birisi Kazakga ve birisi Mangıtka bir kerret yörüy **berdi**.

(ŞT; 206, 258/12)

Şol yolga tüşüp yörüy **berdim** kelip Horâsânning Mehin tegin kendine çıkdım.

(ŞT; 211, 265/6)

Şol ekki avulga baralı tep yörüy **berdim**.

(ŞT; 211, 265/12)

4.1.4.3. Süreklilik Fiilleri

4.1.4.3.1. –A dur-/tur-

Hatunıga aytdı savutnı ve kuyaknı çıkarıp koy bu keçe Ong Hân atlanıp barıp Cingiz Hânı evinde basadurlar ekki Hânning öyleri yakın erdi.

(ŞT; 69, 52/1)

Uyudı yanî yapuşıtı ve takı ayturlar kim îmânga uydum îmâm oltursa oltura tururlar tursa tur**adur**lar pes yapuşkanı bolur.

(ŞT; 59-60, 38/12)

Cingiz Hân bu sözge manıp Ong Hânning öyine ke**leturg**ada yolda Mönglik Eçiğe(ge) uçradı takı Ong Hândın eşitken sözlerni barçasın aytdı takı Hânnı ölümündin kutkardı.

(ŞT; 68, 51/2)

Hân alarning ahvâln sordı kim erse aytdılar kim bir neçe kişi leşkerning songındin ke**ledür** erdül.

(ŞT; 49, 20/18)

Bogunın kese **turg**anda aytdı men könglimdin aytur erdim Cingiz Hân mining kolumga tüşse bogun kılıp öltürsem tep mening tegenim bolmadı.

(ŞT; 85, 75/13)

4.1.4.3.2. –y tur-:

Bir yıl turdı ekkinçi yıl elge car kıldurdı İrân sarı yörüy **turur**-men tep neçe yıllık gamların yesünler tep.

(ŞT; 49, 21/11)

4.1.4.3.3. –A kal-:

Ürgenç ulug şehir tez ok kahtlık bol**akaldı**.

(ŞT; 152, 175/3)

Hasan Kulı Hân ve bir neçelerining eceli ve bir neçelerining emgekige Aganay Sultân öle **kaldı**.

(ŞT; 151-152, 174/20)

Dîn Muhâmmmed Hân birlen köp leşkerning içine kire kalduk işlep yörügende Dîn Muhâmmmed Hânning kolındin yay saçrap tüşe **kaldı**.

(ŞT; 164, 193/5)

Aytayıp tep yörügen vaktıda haste boldum haste(g)im uzakga tartdı könglümdin aytdım öle **kalsam** kitâb ayılmay kalur men dek bilür kişi yok.

(ŞT; 78, 65/16)

4.1.4.3.4. –İp kal-:

Ol kelgendin song Hân-ı cennet-mekân yana kelip Hivâknı çaptı Yakûb Tüpît Hânga rû-be-rû bolabilmey bakıp **kaldı**.

(ŞT; 214, 271/14)

4.2. Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk'te Birleşik Fiiller Sözlüğü

4.2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

bol-:

-A-

âbâdân (Far.) bol-: Mamur olmak, bakımlı olmak.

âciz (Ar.) bol-: Aciz olmak, gücü yetmemek.

aç bol-: Aç olmak, karnı acıkmak.

açlık bol-: Açlık, kıtlık olmak.

âgâh (Far.) bol-: Dikkatli olmak.

âhir (Ar.) bol-: Son bulmak.

ak bol-: Beyazlamak, ağarmak.

âkıllı (Ar.) bol-: Akıllı olmak, zeki olmak.

ala bol-: Rengi solmak, renk atmak.

amân (Ar.) bol-: Güvenli olmak, emniyetli olmak.

arık bol-: Zayıflamak.

ârız (Ar.) bol-: Sonradan ortaya çıkmak.

artuk bol-: Yükselmek, fazlalaşmak.

aruk bol-: Zayıflamak, cılızlaşmak.

âsî (Ar.) bol-: İsyan etmek, asi olmak.

âşık (Ar.) bol-: Sevmek, aşık olmak.

aşkâr (Far.) bol-: Ortada, belli olmak.

âşkâre (Far.) bol-: Açık olmak, belli olmak.

at bol-: Ad olmak, adı olmak.

âvâze (Far.) bol-: Ses olmak.

avcı bol-: Avcı olmak.

az bol-: Az olmak, yetmemek.

âzüre (Far.) bol-: İncinmiş olmak.

-B-

bahâr (Far.) bol-: İlkbahar mevsimi gelmek.

bâis (Ar.) bol-: Neden olmak.

bar bol-: Var olmak.

baş bol-: Baş olmak, önder olmak.

bâzâr (Far.) bol-: Çarşı, Pazar olmak.

bed-gümân (Far.) bol-: Şüpheli olmak.

beg bol-: Bey olmak.

bende (Far.) bol-: Kul, köle olmak.

berâber (Far.) bol-: Beraber olmak, denk olmak.

bey bol-: Bey olmak.

bî-çâre (Far.) bol-: Çaresiz, zavallı olmak.

bî-hûş (Far.) bol-: Baygınlık çökmek.

bî-ilâc (Far.+Ar.) bol-: Çaresiz olmak.

bîmâr (Far.) bol-: Hasta olmak.

bî-pervây (Far.) bol-: Korkusuz olmak.

bir bol-: Tek olmak.

bîzâr (Far.) bol-: Uzaklaşmak, ilgiyi kesmek.

bölek bol-: Hediye olmak.

buzukluk bol-: Bozukluk, yanlışlık olmak.

bütün bol-: Bütün, tam, eksiksiz olmak.

-C-

cânlı (Far.) bol-: Canlı olmak.

cem (Ar.) bol-: Birleştirmek.

cemî (Ar.) bol-: Bütün olmak.

cemiyet (Ar.) bol-: Bir araya gelmek, toplu olmak.

cüft (Far.) bol-: İkili, çift olmak olmak.

-Ç-

çâşt (Far.) bol-: Kuşluk vakti olmak.

çerig bol-: Asker, ordu olmak.

çöl bol-: Çöl olmak.

çüft (Far.) bol-: Evlenmek, eş olmak.

-D-

dâhil (Ar.) bol-: Dâhil olmak.
derkâr (Far.) bol-: İşin içinde olmak.
destmâyen (Far.) bol-: Sermayesi olmak.
devletli (Ar.) bol-: Kutlu, bahtlı olmak.
düşmân (Far.) bol-: Düşman olmak.
düşmanlık (Far.) bol-: Düşmanlık olmak.

-E-

ege bol-: Sahip olmak.
egesiz bol-: Sahipsiz olmak.
el bol-: Yabancı olmak.
emgek bol-: Dert, sıkıntı olmak.
emîn (Ar.) bol-: Emin, güvenilir olmak.
esîr (Ar.) bol-: Esir, tutsak olmak.

-F-

fârig (Ar.) bol-: Boş olmak.
fâş (Far.) bol-: Meydana çıkmak, bilinmek.
ferâgat (Ar.) bol-: Tokgözlülük göstermek.
ferâgat (Ar.) u âsâyîşde (Far.) bol-: Güvenli olmak.
firifte (Far.) bol-: Kandırılmak.
fursat (Ar.) bol-: Fırsat olmak.

-G-

gâfil (Ar.) bol-: Gafil, dikkatsiz olmak.
gâlib (Ar.) bol-: Üstün gelmek.
ganî (Ar.) bol-: Zengin olmak.
gark (Ar.) bol-: Boğulmak, batmak.
germ (Far.) bol-: Sıcak olmak.
gûyende (Far.) bol-: Söz etmek, söyleyen olmak.
günâh-kâr (Far.) bol-: Günah işlemek.
gürûh (Far.) bol-: Topluluk, takım olmak.
gürûh gürûh (Far.) bol-: Bölük bölük, takım takım olmak.

-H-

haber-dâr (Ar.+Far.) bol-: Haberi, bilgisi olmak.
haddi (Ar.) bol-: Sınırı, ölçüsü olmak.

hâkim (Ar.) bol-: Hâkim olmak, hükmetmek.
hâlî (Ar.) bol-: Yalnız kalmak.
hâmile (Ar.) bol-: Hamile, gebe olmak.
hân (Far.) bol-: Bey olmak.
harâb (Ar.) bol-: Viran olmak, yıkılmak.
hasta (Far.) bol-: Hasta olmak, hastalanmak.
haste (Far.) bol-: Hasta olmak, hastalanmak.
hâtır (Ar.) bol-: Hatıra olmak.
hayrân (Ar.) bol-: Hayran olmak, şaşkına dönmek.
hâzır (Ar.) bol-: Hazır olmak.
hem-râh (Far.) bol-: Yol arkadaşı olmak.
hevesi (Ar.) bol-: Arzusu olmak.
hizmetde (Ar.) bol-: Hizmetinde olmak.
hizmetide (Ar.) bol-: Hizmetinde olmak.
hoş (Far.) bol-: İyi, güzel olmak.
hoş-hâl (Far.) bol-: Hali vakti yerinde olmak.

-İ-

ısıg bol-: Sıcak olmak.
ıssık bol-: Sıcak olmak.
ıztırâbda (Ar.) bol-: Sıkıntıda olmak.

-İ-

ihtiyâc (Ar.) bol-: İhtiyaç olmak, gerekmek.
imânsız (Ar.) bol-: İnançsız olmak.
işâret (Ar.) bol-: İşaret, iz olmak.
ittifâk (Ar.) bol-: Anlaşmak.

-K-

kâbil (Ar.) bol-: Mümkün olmak.
kâfir (Ar.) bol-: İnkâr etmek, kafir olmak.
kalender (Far.) bol-: Her şeyi hoş görmek, derviş olmak.
kan bol-: Kanamak.
kara bol-: Kararmak, siyah olmak.
karangu bol-: Karanlık olmak, kararmak.
karı bol-: Yaşlanmak.

karındaş bol-: Kardeş olmak.
katl-i âmm (Ar.) bol-: Öldürmek, katletmek.
kavî (Ar.) bol-: Sağlam, güçlü, kuvvetli olmak.
kazak bol-: Asker olmak.
kefil (Ar.) bol-: Kefil olmak, korumak, gözetmek.
kem (Far.) bol-: Az olmak.
kemlik (Far.) bol-: Kötülük olmak.
keng bol-: Geniş, büyük olmak.
kengeş bol-: Danışmak, görüşmek.
kerek bol-: Gerekmek, gerekli olmak.
kılguçı bol-: Yapıcı, yapan, eden olmak.
kış bol-: Kış olmak.
kızı bol-: Kız çocuğu olmak.
kızıl bol-: Kızarmak.
kiçik çile (Far.) bol-: Küçük sıkıntı olmak.
konak bol-: Misafir olmak.
köp bol-: Çok olmak.
kûr (Far.) bol-: Kör olmak.
kuth bol-: Uğurlu olmak.
kutluk bol-: Uğurlu olmak, mübarek olmak.
küçli bol-: Güçlü, kuvvetli olmak.
küev bol-: Damat olmak.
küz bol-: Güz, sonbahar olmak.

-L-

lâyık (Ar.) bol-: Uygun, münasip olmak.

-M-

makûl (Ar.) bol-: Akla yatkın olmak.
malûm (Ar.) bol-: Açık olmak, bilinmek.
mayûb (Ar.) bol-: Kusurlu olmak.
medfûn (Ar.) bol-: Mezara konulmak.
mesel (Ar.) bol-: Örnek olmak.
mest (Far.) bol-: Sarhoş olmak.
meşgûl (Ar.) bol-: Oylanmak.

meşhûr (Ar.) bol-: Şöhret sahibi olmak, bilinmek.
mevcûd (Ar.) bol-: Var olmak.
mezkûr (Ar.) bol-: Anılmak, söz edilmek.
mihmân (Far.) bol-: Misafir olmak.
mihrbân (Far.) bol-: Sevgili olmak.
muteriz (Ar.) bol-: Karşı gelmek, itiraz etmek.
muzaffer (Ar.) bol-: Muzaffer olmak, galip gelmek.
mübârek (Ar.) bol-: Kutlu, bereketli olmak.
münâsib (Ar.) bol-: Uygun olmak.
münâzara (Ar.) bol-: Tartışma olmak.
münkat (Ar.) bol-: Boyun eğmek.
münkatı (Ar.) bol-: Boyun eğmek.
müslmân (Ar.) bol-: Müslüman olmak, İslam dininden olmak.
müşerref (Ar.) bol-: Şereflemek.
müşkil (Ar.) bol-: Zor durumda olmak.
mütearrız (Ar.) bol-: Hücum etmek, saldırmak.
müteferrik (Ar.) bol-: Ayrılmak, ayrı düşmek.
müteveccih (Ar.) bol-: Karar vermek, eğilimi olmak.
müyesser (Ar.) bol-: Nasip olmak.

-N-

nâ-bînâ (Far.+Ar.) bol-: Kör olmak, görememek.
nâmerd-lik (Far.) bol-: Soysuzluk olmak.
nebîre (Ar.) bol-: Torun olmak.
nifâk (Ar.) bol-: Bozguncu olmak.
nîst (Ar.) bol-: Yok olmak.
nişân (Far.) bol-: İşaret, iz olmak.
nizâ (Ar.) bol-: Kavga olmak, çekişmek.
nöker (Moğ.) bol-: Yardımcı (asker, subay) olmak.

-O-

olca (Moğ.) bol-: Yağmalamak.
omak bol-: Kabile, boy olmak.
ot bol-: Yangın olmak.

-Ö-

öylük bol-: Evli, evlenmiş olmak.

özge bol-: Başka olmak.

-P-

pâdişâh (Far.) bol-: Padişah, sultan olmak, hükmetmek.

pâre pâre (Far.) bol-: Parça parça olmak.

pâyedâr (Far.) bol-: Sabit, ebedi olmak, yerleşmek.

perîşân (Far.) bol-: Perişan olmak, zor durumda olmak.

pervâne (Far.) bol-: Dönmek.

peşîmân (Far.) bol-: Pişman olmak.

peydâ (Far.) bol-: Ortaya çıkmak.

-R-

raiyyet (Ar.) bol-: Halktan biri olmak.

râst (Far.) bol-: Doğru olmak.

râzî (Ar.) bol-: Razı olmak, hoşnut olmak.

revân (Far.) bol-: Akıp gitmek.

rızâ (Ar.) bol-: Rızası olmak.

rû-be-rû (Far.) bol-: Karşı karşıya olmak.

rûşen (Far.) bol-: Anlaşılır olmak.

rûy-be-rûy (Far.) bol-: Karşı karşıya olmak.

rûy-gerdân (Far.) bol-: Yüze bakmamak, yüz çevirmek.

-S-

sabâh (Ar.) bol-: Sabah, gündüz olmak.

sâdır (Ar.) bol-: Ortaya çıkmak.

sâhib (Ar.) bol-: Sahip olmak.

sâkin (Ar.) bol-: Sakin, rahat olmak.

savuk bol-: Soğuk olmak.

sebeb (Ar.) bol-: Neden, sebep olmak.

seher (Ar.) bol-: Seher vakti olmak.

seyl (Ar.) bol-: Sel olmak.

sırr (Ar.) bol-: Sır, gizem olmak.

sultân (Ar.) bol-: Hükümdar olmak.

süst (Far.) bol-: Gevşeklik yapmak.

-Ş-

şâyi (Ar.) bol-:Yayılmak, herkesçe bilinmek.

şehîd (Ar.) bol-: Şehit olmak.

şerîk (Ar.) bol-: Ortak olmak.

şermende (Far.) bol-: Utangaç olmak.

-T-

taalluk (Ar.) bol-: İlgili olmak.

tâbi (Ar.) bol-: Bağlı olmak.

tayin (Ar.) bol-: Yüze bakmamak, yüz çevirmek.

tayyâr (Ar.) bol-: Hazır olmak.

tâze (Far.) bol-: Taze olmak.

telef (Ar.) bol-: Harap olmak, zarar görmek.

teng bol-: Eşit, denk olmak.

tınç bol-: Dinç olmak.

tirik bol-: Canlı, diri olmak.

töre bol-: Töre, usul olmak.

tün yarımı bol-: Gece yarısı olmak.

tüş bol-: Rüya olmak.

tüz bol-: Doğru olmak.

tüzük bol-: Süs olmak.

-U-

ulug bol-: Ulu, büyük olmak.

unut bol-: Unutmak.

uruk bol-: İbret olmak.

uruş bol-: Savaşmak.

uzak bol-: Uzak olmak.

-V-

vâkıât (Ar.) bol-: Olay olmak.

vâki (Ar.) bol-: Meydana gelmek.

vâsıl (Ar.) bol-: Yetişmek, ulaşmak.

vefât (Ar.) bol-: Ölmek.

virân (Far.) bol-: Yıkılmak, harap olmak.

-Y-

yagı bol-: Düşman olmak.

yahşı bol-: İyi olmak.
yakın bol-: Yakın olmak.
yalangaç bol-: Çıplak olmak.
yalgan bol-: Yalan olmak.
yaman bol-: Fena olmak.
yamanlık bol-: Kötülük, fenalık olmak.
yapışkan bol-: Yapışkan olmak.
yaralı bol-: Yaralı olmak.
yav bol-: Düşman olmak.
yaz bol-: Yaz mevsimi gelmek.
yırak bol-: Uzak olmak.
yigit bol-: Genç, delikanlı olmak.
yok bol-: Yok olmak.
yumşak bol-: Yumuşak, hafif olmak.
yurt bol-: Yurt olmak.
yut bol-: Kıtlık olmak.

-Z-

zâife (Ar.) bol-: Güçsüz, kuvvetsiz (kadın) olmak.
zarûr (Ar.) bol-: Gerekli olmak, gerekmek.
zâyi (Ar.) bol-: Boşa gitmek.
ziyâde (Ar.) bol-: Artmak.

et:

-B-

baş et-: Baş, önder etmek.

-E-

emgek et-: Dert, eziyet etmek.

-H-

hayâl (Ar.) et-: Hayal etmek.

-İ-

inâyet (Ar.) et-: Yardım etmek.

-K-

kabûl (Ar.) et-: Kabul etmek, razı olmak.

-M-

men (Ar.) et-: Yasaklamak.

murassa (Ar.) et-: Süslemek.

-O-

olca (Moğ.) et-: Yağmalamak.

-T-

tarîf (Ar.) et-: Tarif etmek.

eyle-:

-A-

ayb (Ar.) eyle-: Ayıp, kusur, hata etmek.

kıl-:

-A-

âbâd (Ar.) kıl-: Bakım yapmak, imar etmek.

âbâdân (Far.) kıl-: Bakım yapmak, imar etmek.

avf (Ar.) kıl-: Affetmek.

âgâz (Far.) kıl-: Başlamak.

ahd (Ar.) kıl-: Sözleşmek, anlaşmak.

aklsızlık (Ar.) kıl-: Akılsızlık etmek.

alaçuk kıl-: Oba etmek.

amel (Ar.) kıl-: Yapmak, işlemek.

anbâr (Far.) kıl-: Depo yapmak.

âr (Ar.) kıl-: Utanmak, çekinmek.

arz (Ar.) kıl-: Sunmak, arz etmek.

arza (Ar.) kıl-: Teklif etmek.

arza-dâşt (Ar.+Far.) kıl-: Dilekçe, mektup, bildiri yazmak.

âşkâre (Far.) kıl-: Açıklamak.

âvâz (Far.) kıl-: Bağırarak, ses çıkarmak.

avf (Ar.) kıl-: Affetmek.

azâb (Ar.) kıl-: Eziyet etmek, acı çektirmek.

azl (Ar.) kıl-: İhmal etmek.

azlık kıl-: Az olmak, kıtlık.

-B-

- bâb (Ar.) kıl-:** Başlık yapmak.
- bahâ (Far.) kıl-:** Değer biçmek.
- bahâne (Far.) kıl-:** Bahane bulmak, bir sebep uydurmak.
- bahîl (Ar.) kıl-:** Cimrilik yapmak.
- baş kıl-:** Önder etmek.
- başçı kıl-:** Lider, kumandan etmek.
- bed (Far.) kıl-:** Kötü etmek.
- beg kıl-:** Beylik yapmak.
- bend (Far.) kıl-:** Bağlamak.
- bende (Far.) kıl-:** Kul, köle etmek.
- bendelik (Far.) kıl-:** Köle olarak kullanılmak.
- berâber (Far.) kıl-:** Denkleştirmek.
- ber-taraf (Far.) kıl-:** Etkisiz duruma getirmek.
- beyân (Ar.) kıl-:** Anlatmak, açıklamak.
- binâ (Ar.) kıl-:** İnşa etmek, yapmak.
- bir kıl-:** Birleştirmek.

-C-

- cem (Ar.) kıl-:** Bir araya getirmek.
- cezm (Ar.) kıl-:** Kararlılık göstermek.

-Ç-

- çâk (Far.) kıl-:** Yırtmak, parçalamak.
- çâre (Far.) kıl-:** Yardım etmek.
- çep (Far.) kıl(l)-:** Hata etmek.

-D-

- dâd (Far.) u adl (A.) kıl-:** Adaletli davranmak, adil olmak.
- dâg (Far.) kıl-:** Vücuda damga vurmak, dağlamak.
- dâhil (Ar.) kıl-:** Dâhil etmek.
- dahl (Ar.) kıl-:** Karışmak, girmek.
- darhan kıl-:** Ayrıcalıklı bir kişiye verilen unvan, ayrıcalık tanımak.
- daruga (Moğ.) kıl-:** Vali yapmak.
- davâ (Ar.) kıl-:** İddia etmek.
- davet (Ar.) kıl-:** Davet etmek.

def (Ar.) kıl-: Def etmek, önlemek.

derd (Far.) kıl-: Dert etmek.

dest-dırâzlık (Far.) kıl-: El uzatmak, zulm etmek.

dest-gîr (Far.) kıl-: Destek olmak.

destmâye (Far.) kıl-: Sermaye, kazanç etmek.

dostluk (Far.) kıl-: Dostluk, arkadaşlık etmek.

-E-

elçi kıl-: Elçi yapmak.

emgek kıl-: Dert, sıkıntı, eziyet etmek.

emr (Ar.) kıl-: Buyurmak, emretmek.

eser (Ar.) kıl-: Etki, iz bırakmak, tesir etmek.

esîr (Ar.) kıl-: Esir almak.

-F-

fâide (Ar.) kıl-: Yarar sağlamak.

fakîr (Ar.) kıl-: Yoksul, fakir etmek.

fehîm (Ar.) kıl-: Anlamak.

feryâd (Far.) kıl-: Feryat etmek, haykırmak.

fesâd (Ar.) kıl-: Haddini aşmak.

feth (Ar.) kıl-: Fethetmek, ele geçirmek.

fikr (Ar.) kıl-: Düşünmek.

-G-

galat (Ar.) kıl-: Yanlış yapmak.

gâlib (Ar.) kıl-: Üstün kılmak.

gâret (Ar.) kıl-: Baskın yapmak.

gark (Ar.) kıl-: Boğmak, batırmak.

gerden-keşlik (Far.) kıl-: İnat etmek.

geşt (Far.) kıl-: Gezmek, seyretmek.

gıybet (Ar.) kıl-: Gıybet etmek.

gûşîş (Far.) kıl-: Çabalamak.

gümân (Far.) kıl-: Şüphelenmek.

günâh (Far.) iş kıl-: Günah işlemek.

günâh (Far.) kıl-: Günah işlemek.

güvâh (Far.) kıl-: Şahit, tanık etmek.

-H-

- haber (Ar.) kıl-:** Haber etmek, söylemek.
hâkim (Ar.) kıl-: Hükmetmek.
hamîr (Ar.) kıl-: Hamur etmek.
hamle (Ar.) kıl-: Saldırmak.
hân (Far.) kıl-: Bey etmek.
hânlık (Far.) kıl-: Hükümdarlık yapmak.
harâb (Ar.) kıl-: Yıkmaq.
harc (Ar.) kıl-: Harcamak.
havâle (Ar.) kıl-: Yollamak.
havz (Ar.) kıl-: Havuz inşa etmek.
hayâl (Ar.) kıl-: Hayal etmek.
hayr (Ar.) kıl-: İyilik yapmak.
hâzır (Ar.) kıl-: Hazır etmek, hazırlamak.
hem-râh (Far.) kıl-: Yol arkadaşlığı etmek.
hemrâhlık (Far.) kıl-: Yol arkadaşlığı etmek.
heves (Ar.) kıl-: Arzu, heves etmek.
hezl (Ar.) kıl-: Şaka yapmak.
hîle (Ar.) kıl-: Tuzak kurmak, hile yapmak.
hisâb (Ar.) kıl-: Hesap sormak.
hizmet (Ar.) kıl-: Hizmet etmek.
humâr (Ar.) kıl-: Sersemlemek.
hurûc (Ar.) kıl-: Dışarı çıkmak.
hücûm (Ar.) kıl-: Saldırmak.
hükm (Ar.) kıl-: Hükmetmek.
hükûmet (Ar.) kıl-: Yönetmek, idare etmek.
hürel kıl-: Tarla sürmek.
hürmet (Ar.) kıl-: Hürmet etmek, saygı göstermek.

-I-

- ırım kıl-:** Yorumlamak, falına bakmak.
ıyd (Ar.) kıl-: Bayram etmek.
ıyş (Ar.) kıl-: Zevklenmek.
ıyş (Ar.) u işret (Ar.) kıl-: Yiyip içmek.

-İ-

- ibtidâ (Ar.) kıl-:** Başlamak.
- ihâta (Ar.) kıl-:** Kuşatmak.
- ihtiyâr (Ar.) kıl-:** Seçmek, tercih etmek.
- ilâc (Ar.) kıl-:** İlaç yapmak.
- iltifât (Ar.) kıl-:** Önem vermek.
- iltifât (Ar.) ve inâyet (Ar.) kıl-:** Yardımda bulunmak.
- iltimâs (Ar.) kıl-:** Talep, rica etmek.
- inâyet (Ar.) kıl-:** Yardım etmek.
- inâyet (Ar.) ve iltifât (Ar.) kıl-:** Yardımda bulunmak.
- inâyet (Ar.) şefkat (Ar.) kıl-:** Şefkat göstermek.
- isrâf (Ar.) kıl-:** İsrâf etmek.
- iş kıl-:** Yapmak.
- işâret (Ar.) kıl-:** İşaret etmek.
- işret (Ar.) kıl-:** Eğlenmek.
- itâat (Ar.) kıl-:** İtaat etmek, boyun eğmek.
- itibâr (Ar.) kıl-:** Önem vermek.
- itirâz (Ar.) kıl-:** Karşı çıkmak.
- ittifak (Ar.) kıl-:** Anlaşmak, uyuşmak.
- izzet (Ar.) kıl-:** Hürmet etmek.
- izzet (Ar.) ü hürmet (Ar.) kıl-:** Değer ve kıymet vermek.

-K-

- kabal kıl-:** Bir yeri veya kaleyi çevirmek, muhasara etmek.
- kabûl (Ar.) kıl-:** Kabul etmek, razı olmak.
- kâr (Far.) kıl-:** Kazanmak, kâr etmek.
- karâr (Ar.) kıl-:** Kararlaştırmak.
- kasd (Ar.) kıl-:** Niyetlenmek, karar almak.
- katl (Ar.) kıl-:** Katletmek.
- katl (Ar.) u gâret (Ar.) kıl-:** Katletmek ve yağmalamak.
- katl-i âmm (Ar.) kıl-:** Yok etmek, öldürmek.
- kebâb (Ar.) kıl-:** Yakmak.
- kem (Far.) kıl-:** Az etmek.
- kengeş kıl-:** Danışmak, görüşmek.

kısmet (Ar.) kıl-: Paşlaştırmak, bölüştürmek.

kıyâs (Ar.) kıl-: Kıyaslamak.

kömek kıl-: Yardım etmek.

körünüş kıl-: Görüşme.

kurultay (Moğ.) kıl-: Tolantı yapmak.

kuşnacılık kıl-: Falcılık yapmak.

-M-

mahrûm (Ar.) kıl-: Uzaklaştırmak.

malûm (Ar.) kıl-: Bildirmek, açıklamak.

mashara (Ar.) kıl-: Dalga geçmek.

maslahat (Ar.) kıl-: Takdir etmek, beğenmek.

mayûb (Ar.) kıl-: Ayıplamak.

mekr (Ar.) kıl-: Hile yapmak.

men (Ar.) kıl-: Men etmek, yasaklamak.

merdânelik (Far.) kıl-: Yiğitlik etmek.

meyl (Ar.) kıl-: Meyletmek, yönelmek.

mezemmet (Ar.) kıl-: Kınamak, yermek.

mihmân (Far.) kıl-: Konuk etmek.

muhâlefet (Ar.) kıl-: Karşı çıkmak.

muhârebe (Ar.) kıl-: Savaşmak.

muhassıl (Ar.) kıl-: Oluşturmak, meydana getirmek.

muhtasar (Ar.) kıl-: Kısaltmak.

mukarrer (Ar.) kıl-: Karara bağlamak.

mukâtele (Ar.) kıl-: Savaşmak, mücadele etmek.

mukâtele (Ar.) ve muhârebe (Ar.) kıl-: Savaşmak ve mücadele etmek.

mukâvemet (Ar.) kıl-: Sağlam durmak, dayanıklı olmak.

murassa (Ar.) kıl-: Süslenmek.

musahhar (Ar.) kıl-: İtaat ettirmek.

musallat (Ar.) kıl-: Musallat etmek, rahatsız etmek.

muvâfakat (Ar.) kıl-: Uymak.

mübâlaga (Ar.) kıl-: Abartmak, büyütme.

mübârek-bâd (Ar.+Far.) kıl-: Mübârek olsun demek.

mülâzemet (Ar.) kıl-: Bağlamak, bağlanmak.

münâdi (Ar.) kıl-: Bağdırtmak.

müslmân (Ar.) kıl-: Müslüman yapmak, İslam dinine almak.

-N-

nâ-bûd (Far.) kıl-: Yok etmek.

nakl (Ar.) kıl-: Anlatmak.

nâmus (Ar.) kıl-: Namusu etmek.

nâmzed (Far.) kıl-: Evlilik için hazırlık yapmak.

nasîhat (Ar.) kıl-: Nasihat etmek, öğüt vermek.

nazm (Ar.) kıl-: Şiir söylemek.

nezzâre (Ar.) kıl-: Gözlemlemek.

nikâh (Ar.) kıl-: Nikâhlanmak, evlenmek.

nimet (Ar.) kıl-: İhsan etmek.

nişân (Far.) kıl-: İşaretlemek.

nişâne (Far.) kıl-: İşaretlemek.

niyyet (Ar.) kıl-: Niyet etmek.

nöker (Moğ.) kıl-: Yardımcı (asker, subay) etmek.

-O-

olca esîr (Ar.) kıl-: Mallarını yağmalayıp esir almak.

olca (Moğ.) kıl-: Yağmalamak.

olca ve esîr (Ar.) kıl-: Mallarını yağmalamak ve esir almak.

olcalar (Moğ.) kıl-: Ganimetler almak.

ong kıl-: Destek sağlamak.

-Ö-

öy kıl-: Ev yapmak.

özr (Ar.) kıl-: Özür dilemek.

-P-

pâdişâh (Far.) kıl-: Padişah, sultan etmek.

pâdişâhlık (Far.) kıl-: Padişahlık etmek, hükmetmek.

pâk (Far.) kıl-: Temizlemek.

peşîmân (Far.) kıl-: Pişman etmek.

peydâ (Far.) kıl-: Ortaya çıkarmak.

peygâamber (Far.) kıl-: Peygamber etmek.

peygâamberlik (Far.) kıl-: Peygamberlik etmek.

pîşe (Far.) kıl-: İşini, mesleğini yapmak.

pîş-keş (Far.) kıl-: Hediye etmek.

piyâde (Far.) kıl-: Satranç oyunundaki piyade olarak vasıflandırılmak.

-R-

rıhlet (Ar.) kıl-: Ölmek.

-S-

sa'y (Ar.) kıl-: Çabalamak.

sabr (Ar.) kıl-: Sabretmek.

sarf (Ar.) kıl-: Harcamak.

say (Ar.) kıl-: Çalışmak.

secde (Ar.) kıl-: Secde etmek.

sefer (Ar.) kıl-: Savaşa çıkmak.

sened (Ar.) kıl-: Kuvvetli delil olabilecek söz söylemek.

serâncâm (Far.) kıl-: Konuşmak, anlatmak.

serdârlık (Far.) kıl-: Kumandanlık yapmak.

serencâm (Far.) kıl-: Macera yapmak.

serkeşlik (Far.) kıl-: Asilik, inatçılık etmek.

sevdâgerçilik (Far.) kıl-: Aşıklık etmek.

seyr (Ar.) kıl-: Seyretmek, gezmek.

soyurgal (Çin.) kıl-: Hediye etmek.

sulh (Ar.) kıl-: Barış yapmak.

sülûk (Ar.) kıl-: Yönelmek, bir yola girmek.

-Ş-

şart (Ar.) kıl-: Şart koşmak.

şefkat (Ar.) u merhamet (Ar.) kıl-: Şefkat ve merhamet göstermek.

şehîd (Ar.) kıl-: Şehit düşmek.

şermende (Far.) kıl-: Utandırmak, mahcup etmek.

şiddet (Ar.) kıl-: Sertlik, katılık yapmak, şiddet uygulamak.

şikâr (Far.) kıl-: Avlanmak.

şikâyet (Ar.) kıl-: Şikâyet etmek.

şükrler (Ar.) kıl-: Şükretmek.

-T-

taâlluk (Ar.) kıl-: Bağ kurmak.

tâbiyyet (Ar.) kıl-: Tertip etmek, düzenlemek.
tabiye (Ar.) kıl-: Düzenlemek.
tahallus (Ar.) kıl-: Serbest kalmak, kurtulmak.
tahâret (Ar.) kıl-: Temizlik yapmak, temizlenmek.
tahsil (Ar.) kıl-: Bilgi edinmek.
tahsîn (Ar.) kıl-: Takdir etmek.
tahsîs (Ar.) kıl-: Özgü kılmak.
taht (Far.) (u) târâc (Far.) kıl-: Hükümrânlık yapmak.
tâkat (Ar.) kıl-: Güçlü olmaya çalışmak.
takrîr (Ar.) kıl-: Yerini bulmak.
taleb (Ar.) kıl-: Talep etmek, istemek.
tamâm (Ar.) kıl-: Bitirmek, tamamlamak.
târâc (Ar.) kıl-: Yağmalamak.
târif (Ar.) kıl-: Tarif etmek.
tasnîf (Ar.) kıl-: Sıralamak.
tayîn (Ar.) kıl-: Tayin etmek.
tayyâr (Ar.) kıl-: Hazır etmek.
tâze tâze (Far.) kıl-: Tazelemek.
tazîm (Ar.) kıl-: Hürmet etmek.
tecâvüz (Ar.) kıl-: Sınırını, haddini aşmak.
tedbîr (Ar.) kıl-: İdare etmek.
tefahhuş (Ar.) kıl-: Teftiş etmek, incelemek.
tefsîr (Ar.) kıl-: Açıklamak.
tegâfûl (Ar.) kıl-: Anlamazlıktan gelmek.
teklîf (Ar.) kıl-: Yüklemek.
tenbîh (Ar.) kıl-: İkaz etmek.
teng kıl-: Eşit, denk tutmak.
terbiyyet (Ar.) kıl-: Eğitmek, iyi yetiştirmek.
tergîb (Ar.) kıl-: Heveslendirmek.
teveccüh (Ar.) kıl-: Yönelmek.
toy kıl-: Ziyafet vermek, tören yapmak.
töhmet (Ar.) kıl-: Suçlamak.
töre kıl-: Töre etmek.

tövbe (Ar.) vü inâbet (Ar.) kıl-: Tövbe edip hak yoluna dönmek.

tûde (Far.) kıl-: Yığın etmek.

tulû (Ar.) kıl-: Zuhur etmek, ortaya çıkmak.

-U-

uruş kıl-: Savaşmak.

-Ü-

ümîd (Far.) kıl-: Ümit etmek.

ümmîd (Far.) kıl-: Ümit etmek, umutlanmak.

-V-

vade (Ar.) kıl-: Söz vermek.

vasiyyet (Ar.) kıl-: Vasiyet etmek.

vefâ (Ar.) kıl-: Sadakat göstermek.

vefât (Ar.) kıl-: Vefat etmek, ölmek.

vehm (Ar.) kıl-: Kuruntu etmek.

vezir (Ar.) kıl-: Vezir tayin etmek.

vîrân (Far.) kıl-: Harap olmak.

-Y-

yada kıl-: Büyü yapmak, efsunlamak.

yahşı kıl-: Düzenlemek.

yahşılık kıl-: İyilik etmek.

yahşılıklar kıl-: İyilikler yapmak.

yalangaç kıl-: Soyundurmak.

yaman kıl-: Yanlış yapmak.

yamanlık kıl-: Kötülük, fenalık yapmak.

yâr (Far.) kıl-: Dost etmek, arkadaşlık etmek.

yarlık kıl-: Buyruk, emir vermek.

yasav kıl-: Düzenlemek, tertip etmek.

yeksân (Far.) kıl-: Benzer, uygun etmek.

yığın kıl-: Yığmak, toplamak.

yok kıl-: Yok etmek.

yoldaşlık kıl-: Dostluk, arkadaşlık etmek.

yurt kıl-: Yurt, yuva etmek.

-Z-

zabt (Ar.) kıl-: Kuşatmak.
zâhir (Ar.) kıl-: Ortaya çıkmak.
zebânlık (Far.) kıl-: Dil, lisan etmek.
zebûn (Ar.) kıl-: Zayıf, güçsüz düşürmek.
zevk (Ar.) kıl-: Eğlenmek.
zıkr (Ar.) kıl-: Bahsetmek, zikretmek.
ziyâde (Ar.) kıl-: Arttırmak, fazlasıyla vermek.
zûr (Far.) kıl-: Güç kullanmak.

ol-:

yüreki taşdın ol-: Taş gibi katı olmak.

4.2.2.Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

4.2.2.1.Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

4.2.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

âvâzı (Far.) çık-: Sesi çıkmak.
âvâzı (Far.) kel-: Ses çıkarmak.
boy yet-: Boyu yetmek, büyümek.
cânı (Far.) çık-: Ölmek.
cânı (Far.) ket-: Ölmek.
cânı (Far.) köy-: Canı yanmak.
çerâğı (Far.) sön-: Çırası sönmek, zor durumda kalmak, mahvolmak.
ecel (Ar.) kel-: Ölüm zamanı gelmek.
eceli (Ar.) yet-: Ölüm zamanı gelmek.
gussa (Ar.) bagla-: Dert, keder bağlamak.
havfı (Ar.) ket-: Korkusu geçmek.
kan ak-: Kan akmak, kan gelmek.
kan kel-: Kan gelmek, kanamak.
kan tol-: Kan dolmak.
kanı tökül-: Kanı dökülmek, öldürülmek.
kar yag-: Kar yağmak.
kış kel-: Kış gelmek.
kış öt-: Kış geçmek.

küçi yet-: Gücü yetmek.
kün bat-: Gece olmak, güneş batmak.
kün tog-: Gün doğmak, güneş doğmak.
kün tug-: Gün doğmak, güneş doğmak.
kün yayıl-: Sabah olmak.
nazarı (Ar.) tüş-: Nazar değdirmek.
reng (Far.) çık-: Rengi çıkmak.
saçı akar-: Saçı beyazlaşmak, ağarmak.
sözi öt-: Sözü geçmek.
tang at-: Sabah olmak.
tili tutul-: Dili tutulmak, konuşamamak.
tohmu (Ar.) kal-: Soyu, ailesi kalmak.
yamanlık çık-: Fenalık, kötülük çıkmak.
yamgur yag-: Yağmur yağmak.
yolu tüş-: Yolu düşmek.
zararı (Ar.) teg-: Zararı dokunmak.

4.2.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

artındın ket-: Ardından gitmek, takip etmek.
avga bar-: Avlanmak.
avga çık-: Ava çıkmak, avlanmak.
avga ket-: Ava gitmek.
belâga (Ar.) uçra-: Belaya rastlamak.
bendelikke (Far.) bar-: Kul, köle olmak.
dünyâdın (Ar.) öt-: Ölmek.
dünyâga (Ar.) kel-: Dünyaya gelmek, doğmak.
erge bar-: Kocaya gitmek, evlenmek.
erlikke yetiş-: Erkek olmak, büyümek.
hakk (Ar.) rahmetige (Ar.) bar-: Hak rahmetine varmak, ölmek, hakka ulaşmak.
hakk (Ar.) rahmetige (Ar.) ket-: Ölmek.
hastalıkdın (Far.) kutul-: İyileşmek.
hastalıkga (Far.) uçra-: Hastalığa, illete tutulmak.
işke yara-: İşe yaramak.

kitâbga (Ar.) sıg-: Kitaba sığmak.
könglinde sakla-: Gönlünde saklamak, sevmek.
özine kel-: Kendine gelmek.
seferga (Ar.) bar-: Sefere çıkmak.
seyrge (Ar.) çık-: Gezmek.
sözidin çık-: Dinlememek.
tahtda (Far.) oltur-: Başa geçirmek, hükümdar yapmak.
tahtda (Far.) olturt-: Başa geçmek, hükümdar olmak.
tahtga (Far.) oltur-: Tahta çıkmak, hüküm sürmek.
tilge kel-: Konuşmaya başlamak.
tüşige kir-: Rüyasına girmek.
üstige yörü-: Üstüne doğru gitmek, ulaşmak.
vücûdga (Ar.) kel-: Meydana gelmek.
yâdında (Far.) sakla-: Hatırında saklamak.
yolga tüş-: Yola düşmek.
yüzine bak-: İlgilenmek.
zindânga (Far.) sal-: Hapsetmek.

4.2.2.1.3. Zarf + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

âmân (Ar.) kal-: Emniyette kalmak, güvende kalmak.
az kal-: Az kalmak.
azîz (Ar.) tut-: Aziz, yüce, ulu tutmak, üstün görmek.
bâkî (Ar.) kal-: Baki, ebedi kalmak, sonsuz kalmak.
gâlib (Ar.) kel-: Üstün gelmek.
hoş (Far.) kel-: Hoş gelmek.
hoş (Far.) kör-: Hoş görmek, sevmek.
mâkul (Ar.) kör-: Uygun görmek, akla yatkın olduğunu düşünmek.
muavâık (Ar.) tüş-: Uygun düşmek.
münâsib (Ar.) kör-: Uygun görmek.
münâsib (Ar.) tüş-: Uygun düşmek.
müslümân (Ar.) kal-: Müslüman kalmak, başka dine dönmek.
râst (Far.) kel-: Doğru çıkmak, doğru gelmek.
revnâk (Ar.) tap-: Güzellik bulmak, güzelleşmek.

yahşı kel-: İyi gelmek.

ziyâd (Ar.) kel-: Çok, fazla gelmek.

4.2.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

ahvâl (A.ç.) sor-: Hal, durum, vaziyet sormak.

amân (Ar.) ber-: Emniyet vermek, himaye etmek, korumak.

âmân (Ar.) tile-: Emniyet istemek, istenmek.

ant ber-: Yemin etmek.

ant iç-: Ant içmek, yemin etmek.

aş ber-: Sofra kurmak, ziyafet vermek.

at koy-: Ad vermek, isim vermek.

âvâz (Far.) çıkar-: Bağırarak.

âvâz (Far.) kel-: Ses gelmek.

âzâr (Far.) ber-: İncitmek, kötü sözler söylemek.

azuk al-: Azık almak, yol yiyeceği almak.

baş ber-: Canını feda etmek.

baş kes-: Kafa kesmek, öldürmek.

baş köter-: İsyan etmek, baş kaldırmak.

baş ur-: Rastlamak, tesadüf etmek, çatmak.

boyun eg-: Katlanmak.

boyun sun-: Boyun eğmek, uymak.

cân (Far.) ber-: Ölmek, vefat etmek.

câningnı (Far.) tapşur-: Canını teslim etmek, güvenmek.

cevâb (Ar.) ber-: Cevap vermek, bir açıklamada bulunmak.

çapavul yiber-: Akıncı göndermek.

daruga (Moğ.) koy-: Vali koymak, yerleştirmek.

dem (Far.) ur-: Bahsetmek.

dost (Far.) bil-: Dost, arkadaş bilmek.

duâ (Ar.) oku-: Dua etmek, okumak.

ekin al-: Tarladan ürün almak.

ekkiz tug-: İkiz çocuk doğurmak, çift doğurmak.

elçi yiber-: Elçi yollamak.

emcek em-: Meme, süt emmek.

enâm (Ar.) ve soyurgal (Çin.) ber-: Nimet ve ikram vermek.

fâide (Ar.) ber-: Kocaya gitmek, evlenmek.

fâl (Ar.) bak-: Fal bakmak.

fâtiha (Ar.) oku-: Dua okumak.

fırsat (Ar.) bul-: Fırsat bulmak.

gam (Ar.) ye-: Kederlenmek, üzülmek.

günâhların (Far.) bağışla-: Günahları bağışlamak.

haber (Ar.) al-: Haber almak.

haber (Ar.) ber-: Haber vermek, bildirmek.

haber (Ar.) kel-: Haber gelmek.

haber (Ar.) sor-: Haber sormak.

hatt (Ar.) biti-: Mektup yazmak.

hikâyet (Ar.) ayt-: Hikâye anlatmak.

hilat (Ar.) ber-: Hilat vermek.

hizmet (Ar.) buyur-: İş görmek.

hutbe (Ar.) okı-: Hutbe okumak.

hutbe (Ar.) oku-: Hutbe okumak.

hutbe (Ar.) okut-: Hutbe okutmak.

imân (Ar.) keltür-: İnanmak, iman etmek.

kadem (Ar.) koy-: Adım atmak.

kan aldur-: Kan aldırarak.

kan iç-: Kan içmek, öfkeli olmak.

kanın bağışla-: Öldürmemek.

karâr (Ar.) ber-: Karar vermek.

karavul (Moğ.) sal-: Nöbetçi, gözcü çıkarmak.

kefil (Ar.) ber-: Teminat vermek.

kılıç ur-: Kılıç vurmak.

kız al-: Kız almak, kızla evlenmek.

kız ber-: Kız vermek, evlendirmek.

kişi yiber-: Birini yollamak.

kitâb (Ar.) biti-: Kitap yazmak.

kömek al-: Yardım almak.

kömek ber-: Yardım vermek.

köngül ber-: Gönül vermek, sevmek.
köz tik-: Nazar etmek.
kulak sal-: Dinlemek.
küreş tut-: Güreşmek.
lakab (Ar.) koy-: Lakap takmak.
leşker (Far.) yiber-: Asker yollamak.
mâl (Ar.) al-: Mal, malzeme almak.
meded (Ar.) ber-: Yardım etmek.
meded (Ar.) tile-: Yardım istemek.
mühr (Ar.) kazdur-: Mühür basmak.
nakkâre (Ar.) kak-: Çalgı çalmak.
nakş (Ar.) ayt-: Musikide bir makam söylemek.
namâz (Far.) oku-: Namaz kılmak.
nusret (Ar.) ber-: Yardım etmek.
olca esîr (Ar.) al-: Malları yağmalayıp esir olarak almak.
ot sal-: Yakmak, ateş tutuşturmak.
ot yak-: Ateş yakmak.
öç al-: Öç, intikam almak.
ömr (Ar.) ötker-: Ömür, yaş geçirmek.
öy bas-: Ev basmak, baskın yapmak.
öyin çap-: Evini dağıtmak, yıkmak.
özr (Ar.) ayt-: Özür dilemek.
pîş-keş (Far.) al-: Hediye, armağan almak.
piyâle (Far.) iç-: İçki, şarap içmek.
revâc (Ar.) ber-: Kocaya gitmek, evlenmek.
ruhsat (Ar.) al-: İzin almak.
ruhsat (Ar.) ber-: İzin vermek.
ruhsat (Ar.) tap-: İzin istemek.
ruhsat (Ar.) tile-: İzin istemek.
rûze (Far.) tut-: Oruç tutmak.
sadâ (Far.) ber-: Ses vermek.
saff (Ar.) tart-: Saf tutmak, sıralanmak.
sakal al-: Tıraş olmak, sakal almak.

salık ber-: Haber, bilgi vermek.
saltanat (Ar.) sür-: Hükümdarlık sürmek.
selâm (Ar.) ber-: Selam vermek.
sikke (Ar.) kaktur-: Madeni para bastırmak.
sillî (Far.) ur-: Tokat atmak.
söz ayt-: Söylemek, konuşmak.
söz ber-: Söz vermek.
söz eşit-: Söz, öğüt dinlemek.
söz tut-: Söz tutmak.
süt em-: Süt emmek (çocuk için).
şöhret (Ar.) tap-: Meşhur olmak.
tâb (Far.) keltür-: Güç, kuvvet getirmek.
tâkat (Ar.) keltür-: Güç vermek.
taziye (Ar.) getir-: Baş sağlığı dilemek.
teskîn (Ar.) tap-: Rahatlık bulmak, yatışmak.
til bil-: Dil, lisan bilmek.
toy ber-: Ziyafet vermek.
tüş kör-: Rüya görmek.
uruş sal-: Savaş çıkarmak.
vefât (Ar.) tap-: Ölmek.
yalgan ayt-: Yalan söylemek.
yamanlık yüzi kör-: Kötülük görmek.
yol izle-: Yol, yöntem izlemek.
yurt al-: Fethetmek, toprak almak.
yüz öyür-: Yüz çevirmek.
zarâr (Ar.) tap-: Zarar görmek.
zekât (Ar.) ber-: Zekât vermek.
zûr u zulm (Ar.) kör-: Zulüm, eziyet görmek.

V. BÖLÜM

YÛSUF EMİRÎ DEHNÂME

5.1. Yûsuf Emirî Dehnâme’de Birleşik Fiiller

5.1.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

bol-:

âgâh (Far.) bol-: Dikkatli olmak,
gözünü açmak.

Haber kıl servga kim bolsun âgâh
Uzatmasun öziğe gamnı nâ-gâh
(YED: 99, 790)

âhir (Ar.) bol-: Son olmak.

Kiçer cânıdın evvel suda gavvâs
Ki tâ âhir bolur bir dürge ol hâs
(YED: 79, 525)

artuk bol-: Yükselmek, artmak,
fazlalaştırmak.

Bar irdi bir kiçe kündüzdin artuk
Ni hoş saçı ki bolgay yüzdin artuk
(YED: 41, 30)

ayaging tozu bol-: Ayağının tozu
olmak.

Ayaging tozu bolgay sözme közge
Ulaşkay min yitip tartınmay özge
(YED: 75, 475)

bir bol-: Tek olmak.

Manga körgüzmesün Tingri hod ol
kün
Ki tofrak birle bir bolgay zülâlim
(YED: 61, 285)

bülbül (Far.) bol-: Bülbül olmak.

Bolup bülbül çemen içinde şeb-h’ân
Ünidin açılıp güller yüz elvân
(YED: 104, 845)

cân (Far.) bol-: Can olmak, samimi
olmak.

Hayâlim yolıdın közüngni alma
Çü boldum cân sanga könglüngni
salma
(YED: 70, 410)

dâne (Far.) dâne bol-: Tane tane
olmak.

Tigürdi tün ili zülfine şâne
Kevâkib yaşı boldı dâne dâne
(YED: 103, 835)

dem-sâz (Far.) bol-: Arkadaş, dost,
sırdaş olmak.

Ve ger iv içre salsang mesned-i nâz
Boluban ıyş ara ni birle dem-sâz
(YED: 94, 730)

efkâr (Ar.) bol-: Endişeli, kuruntulu,
sıkıntılı olmak.

Eger sin anda körseng nâ-geh âzâr
Min işitip bolur min munda efkâr

(YED: 89, 655)

emîr (Ar.) bol-: Emir, önde, ileri gelen kişi olmak.

Bu Cemşîd oldu cânım dest-gîri
Ki boldum şi'r mülkinin emîri
(YED: 106, 875)

fârig (Ar.) bol-: Boş olmak, boş kalmak.

Kalem tili çü fârig boldı andın
Devât agzını yaptı tercümandın
(YED: 87, 635)

ferah (Ar.) bol-: Rahat olmak, huzurlu olmak, gönlü rahat olmak.

Köngül boldı ferah öyine dâhil
Közümge âb-ı rûyî boldı hâsıl
(YED: 71, 425)

füsûn-sâz (Far.) bol-: Büyüleyici olmak.

Mugannî sihr ara boldı füsûn-sâz
Çıkardı her iligidin bir âvâz
(YED: 103, 840)

gâfil (Ar.) bol-: Gafil olmak, dikkatsiz davranmak.

Ki devlet kilgüsüdür bolma gâfil
Sa'âdet birle tüzgüngdür mahâfil
(YED: 90, 670)

gazel-hân (Ar.+Far.) bol-: Gazel okuyan olmak.

Gazel-h'ân boldı büstân içre dürrâc
Köngüldin sabrılarını kıldı târâc
(YED: 99, 785)

Gazel-h'ân boldı büstân içre dürrâc
Köngüldin sabrılarını kıldı târâc
(YED: 99, 785)

germ (Far.) bol-: Sıcak olmak.
Açılgay mihr bâzârı bolup germ
İçingdin raht bağlagay elemeler
(YED: 70, 410)

güher-pâş (Far.) bol-: Cevher saçan olmak.

Közümning kirpüki boldı güher-pâş
Kalem tig her hatına koyuban baş
(YED: 82, 560)

güzîde (Far.) bol-: Seçilmiş, beğenilmiş olmak.
Körüptür tâ yangaking sarı dîde
Boluptur almadın könglüm güzîde
(YED: 84, 595)

harîh bol-: Eskimiş olmak, modası geçmiş olmak.

Yarak bar mu anı dem-sâz kılsam
Ki harîh bolgay özge nâz kılsam
(YED: 87, 625)

harîdâr (Far.) bol-: Satın alıcı olmak.
Yok andak gevherî bî-kadr u mikdâr
Ki her müflis anga bolgay harîdâr
(YED: 59, 260)

hâsıl (Ar.) bol-: Vuku bulmak, tahakkuk etmek.

Köngül boldı ferah öyine dâhil
Közümge âb-ı rûyî boldı hâsıl
(YED: 71, 425)

Kanatın yaydı kök üzre havâsıl
Ferâg-ı bâl uluska boldı hâsıl
(YED: 101, 810)

hâyil (Ar.) bol-: Engel olmak.
Ne bülbül tig ki bolmas şermi hâyil
Bolur her niçe kün bir gülge mâyl
(YED: 80, 540)

hem-âvâz (Far.) bol-: Dost, arkadaş
olmak.
Gehî bolup sabâ birlen hem-âvâz
Gehî feryâd u efgân birle dem-sâz
(YED: 52, 170)

hevâ-h'âh (Ar.+Far.) bol-: Yar, dost
olmak.
İçimdin ötrü çıkkay nâle vü âh
Yüzüng hûrşidine bolup hevâ-h'âh
(YED: 94, 725)

huffâş (Ar.) bol-: Yarasa olmak, gece
kuşu olmak.
Yüzü hûrşid yanglıg nûr itip fâş
Yüzi alıda bolup kiçe huffâş
(YED: 103, 835)

ikki yüzlüg bol-: İki yüzlü olmak, iki
tarafılı olmak.
Kılıp ol ok tig il birle tüzülüg
Kılıç tig yok ki bolgay ikki yüzlüg
(YED: 47, 100)

karı bol-: Yaşlanmak, ihtiyarlamak.
Közümning merdümi çün boldı karı
Yüzüdin perdesin aldı yokarı
(YED: 101, 815)

karîn (Ar.) bol-: Hısım, komşu,
arkadaş olmak.

İting iy kâşkî bolsa karînim
Özün itse bu yirde hem-nişînim
(YED: 74, 465)

köngli kan bol-: Gönlü kan olmak, acı
çekmek.

Bolup kan köngli tınmay közyaşdın
Kiçip ot ortasıda su başdın
(YED: 88, 645)

künd (Far.) bol-: Cesur, yiğit olmak.
Mining itigligimdin bolmadıg künd
Özüngni kılmadıg teşnî'din tünd
(YED: 69, 400)

Kiriştım söz bizerge hâme tig tünd
İşimde serzeniştın bolmayın künd
(YED: 62, 310)

Mining itigligimdin bolmadıg künd
Özüngni kılmadıg teşnî'din tünd
(YED: 69, 400)

lâzım (Ar.) bol-: Lazım olmak, gerekli
olmak.

Hemîşe sâye tig künge mülâzım
Bolup irişmegi boynına lâzım
(YED: 86, 620)

malûm (Ar.) bol-: Bilinmek, belli
olma, açık olmak.

Kişige yok mu'ayyen tûl u arzing
Velî ma'lûm boldı tayy-ı arzing
(YED: 52, 175)

Yasarlar alma tig il iritip mûm
Bolur ol tişlegen agızga ma'lûm

(YED: 69, 395)

Çü mazmûnı ser-â-ser boldı ma'lûm
Ni kim bar irdi mübhem boldı mefhum

(YED: 82, 570)

Yasarlar alma tig il iritip mûm
Bolur ol tişlegen agızga ma'lûm
(YED: 69, 395)

mahbûs (Ar.) bol-: Hapsolmak, bir
yere kapatılmış olmak.

Reyâhîn rengi bir bir boldı mahbûs
Çemen tig cilvesin körgüzdi tâvûs
(YED: 99, 785)

mâyil (Ar.) bol-: Meyleden, hevesli,
düşkün olmak.

Ne bülbül tig ki bolmas şermi hâyil
Bolur her niçe kün bir gülge mâylil
(YED: 80, 540)

Hıred itip özin agzıngga mâylil
Boluban gayb esrarına mâylil
(YED: 93, 715)

meftûn (Ar.) bol-: Tutkun olmak, âşık
olmak.

Birev didi bu miskîndür kim ol kün
Sini kördi yol içre boldı meftûn
(YED: 57, 240)

merdâne (Far.) bol-: Mertçe, erkekçe
olmak.

Savup köngli bu hidmetka kavuşmas
Didim merdâne bol kim hiç buşmas
(YED: 62, 305)

mevcûd (Ar.) bol-: Bulunmak, var
olmak, mevcut olmak.

Tiledi kâgıd u çün boldı mevcûd

Kalem tilini itti anber-âlûd

(YED: 77, 505)

mihnet (Ar.) bol-: Sıkıntı, eziyet,
gam, keder olmak.

Gamıdın âh nâkil nâle râvî
Bolup ömride mihnet ömr ü râvî
(YED: 98, 770)

mukâbil (Ar.) bol-: Karşılığı olmak.

Bolur bir ayga her kün mukâbil
Tüşüptür ol nazar ilmide kâbil
(YED: 80, 530)

müberrâ (Ar.) bol-: Temize çıkmak,
aklanmış olmak.

Müberrâ boluban dünyâ gamıdın
Çıkıp ya'nî tekellüf âlemidin
(YED: 49, 130)

mübhem (Ar.) bol-: Belirsiz olmak,
anlaşılmakz olmak.

Çü mazmûnı ser-â-ser boldı ma'lûm
Ni kim bar irdi mübhem boldı mefhum
(YED: 82, 570)

müheyyâ (Ar.) bol-: Hazır olmak.

Zamâne çeşmesi körgüzdi sîm-âb
Yarudı yir müheyyâ boldı esbâb
(YED: 91, 680)

müretteb (Ar.) bol-: Dizilmiş, yerli
yerine konmuş olmak.

Biting esbâbı çün boldı müretteb
Gazabnı lutf ilen kıldı mürekkeb
(YED: 58, 250)

Müretteb boldı çün sohbət yaragı
Köngül tındı vü yüz birdi ferâgı
(YED: 102, 830)

müşterî (Ar.) bol-: Müşteri olmakı
satın alıcı olmak.

Bu devlet nûrı köründü közümgə
Ki gerdûn müşterî boldı sözümgə
(YED: 106, 875)

Bu devlet nûrı köründü közümgə
Ki gerdûn müşterî boldı sözümgə
(YED: 106, 875)

nefir (Ar.) bol-: Cemaaat, topluluk
olmak.

Manga rahm it ki köp boldı nefirim
Mu'anber zülfni kıl dest-gîrim
(YED: 84, 590)

nevrûz (Far.) bol-: Nevruz vakti
olmak, nevrüz dönemine gelmek.
Barıp bülbülni kılgin meclis-efrûz
Digin âheng tüz kim boldı nevrûz
(YED: 99, 790)

nişâne (Far.) bol-: Nişan olmak,
nişanlamak, belirtmek.
İşitkeç Mustafâ boldı revâne
Boluban Kâbe-Kavseyn-ni nişâne
(YED: 42, 40)

ohşaş bol-: Benzer olmak.
Firâkingda kiçer her kiçe yıl tig
Tenim bilimge ohşaş boldı kıl tig
(YED: 89, 650)

özr-hâh (Ar.+Far.) bol-: Özür dileyen
olmak.

Kutulmay kaygudın ger firkatingda
Gamingdın özge bolsa özr-h'âhım
(YED: 85, 610)

pâ-mâl (Far.) bol-: Ezilmek,
çığnenmek.

Eger sin anda bolsang yaşka pâ-mâl
Min özümdin barur min munda fi'l-hâl
(YED: 89, 655)

pây-bend (Far.) bol-: Ayak bağı
olmak.

Tüşüp cân boynına zülfüng kemendi
Bolup ser-geşlikte pây-bendi
(YED: 73, 455)

pây-mâl (Far.) bol-: Ayak altında
kalmak, çığnenmiş olmak.

Sanga körküzmegey ruh u zülf ü hâlim
Eger yüz katla bolsang pây-mâlim
(YED: 60, 280)

pend (Far.) bol-: Öğüt olmak, nasihat
olmak.

Sanga söz feyzi bolmay bir zamân
pend
Sözüng sihri kılıp ilni zebân-bend
(YED: 106, 880)

Sanga söz feyzi bolmay bir zamân
pend
Sözüng sihri kılıp ilni zebân-bend
(YED: 106, 880)

perîşân (Far.) bol-: Perişan olmak,
zor duruma düşmek.

Eger feryâd iter bî-çare bülbül
Sin ol ündin perîşân bolma iy gül
(YED: 55, 210)

Eger feryâd iter bî-çare bülbül
Sin ol ündin perîşân bolma iy gül
(YED: 55, 210)

peydâ (Far.) bol-: Ortaya çıkarmak,
görünmek.

Közüng şerh içre itip şûr u gavga
Bolup her kûşedin yüz fitne peydâ
(YED: 83, 580)

Gehî kıl kılsa yüzün kün hüveydâ
Kaçan hod sâye bolgay anda peydâ
(YED: 82, 565)

râyı (Ar.) bol-: Görüşünde olmak,
fikrini benimsemek.

Nige kirek kişi her câyı andak
Ni ber yigey çü bolsa râyı andak
(YED: 80, 530)

revân (Far.) bol-: Akmak, akıp
gitmek.
Sabâ alına taşlay birdi kim ol
Revân bol yol yörürde kılma ihmâl
(YED: 58, 250)

İşitkeç Mustafâ boldı revâne
Boluban Kâbe-Kavseyn-ni nişâne
(YED: 42, 40)
Revân boldı alıp peyk-i sebük-hîz
Yörüben yolda gâh âheste geh tîz
(YED: 53, 185)

Sabâ alına taşlay birdi kim ol
Revân bol yol yörürde kılma ihmâl

(YED: 58, 250)
Tenimdin cân körüp ra'nâ kadingni
Revân boldı kutuldı minnetimdin
(YED: 66, 350)

Revân bolgıl biri iy âb-ı hayvân
Közüm körsün dagı bir âşînâsın
(YED: 95, 735)
Revân boldı alıp gül bergini yil
İlig tişlep anıng barmagıdın il
(YED: 105, 865)

revâne (Far.) bol-: Gitmek, yürümek.

İşitkeç Mustafâ boldı revâne
Boluban Kâbe-Kavseyn-ni nişâne
(YED: 42, 40)

Serî üs-seyr bigin âşıkâne
İlimdin aldı vü boldı revâne
(YED: 82, 570)

sâî (Ar.) bol-: Çalışan, iş bitiren,
hizmet eden olmak.

Birev kim cân bilen yoktur nizâ'ı
Neçük min bolayın kanına sâ'î
(YED: 67, 365)

sarı bol-: Yön olmak, taraf olmak.
Tüzelmesün yüzümdin kıblesine
Ger özge sarı bolsa rûy u râhım
(YED: 85, 610)

sâyir (Ar.) bol-: Hareket halinde
olmak, yürümek.
Bolup eflâk kuşlağında sâyir
Kuşıng ilbesüni nesr-i tâyir
(YED: 43, 55)

ser-â-ser (Far.) bol-: Büsbütün olmak.

Çü mazmûnı ser-â-ser boldı ma'lûm
Ni kim bar irdi mübhem boldı mefhum
(YED: 82, 570)

ser-gerdân (Far.) bol-: Başı dönmüş olmak, sersem, şaşkın olmak.

Yüzüm hurşîdidin hayrân yörür mü
Bolup bir zerre ser-gerdân yörür mü
(YED: 77, 495)

şâd (Far.) bol-: Sevinçli olmak, mesut olmak, mutlu olmak.

Bu aslı yok heveska koyma bünyâd
Tükenmes derd ü gamdın bolmagıl şâd
(YED: 60, 275)

Yüzüm birlen saçımın itiben bâd
Boluban kiçelerde aydın şâd
(YED: 78, 515)

Çemende serv boyungdın bolup şâd
Körüp sini yiridin saçrap âzâd
(YED: 83, 575)

tâze (Far.) bol-: Taze olmak, güzel ve parlak olmak.

Didim iy munis ü yâr- sebül-rûh
Ki sindin tâze boldı cân-ı mecruh
(YED: 52, 170)

til bol-: Lisan olmak, lisan olarak verilmek.

Bu kün tuttum tamâmî til bolayın
Ni til birlen lebing özrin kolayın
(YED: 74, 460)

tîre-râyî (Far.+Ar.) bol-: Fikri karanlık olmak, fikir karanlığı yapmak.

Besâ âlim ki boldı tîre-râyî
Biligin kıldı sarf ammâ hevâyî
(YED: 40, 10)

tîz (Far.) bol-: Çabuk, tez olmak.

Yüzüdin şevk bâzârı bolup tîz
Araga kirdi her sa'ât yüz engîz
(YED: 105, 860)

tüz bol-: Doğru, düz, gerçeğe uygun olmak.

Köngül kînine bargandın ümîd üz
Ki hergiz igri işi bolmagay tüz
(YED: 59, 270)

uzun bol-: Uzamak, çok zaman tutmak, uzun sürmek.

Uzun boldı gamım mihnet tüni tig
Tulû itkil manga devlet küni tig
(YED: 84, 590)

Uzun boldı gamım mihnet tüni tig
Tulû itkil manga devlet küni tig
(YED: 84, 590)

yahşı bol-: İyi olmak.

Teni zahmetka kıl yanglıg tüzülüp
Gehî yahşı bolup gâhî üzülüp
(YED: 78, 510)

yâr (Far.) bol-: Sevgili olmak.

Saçıng birlen biling bir bolmaga yâr
Perîşân fikrlerge min giriftâr
(YED: 54, 200)

yoldaş bol-: Yoldaş, arkadaş olmak.

Buyurgıl yilge kim ferrâş bolsun

Közüng suyu bilen yoldaş bolsun

(YED: 100, 800)

zâyi (Ar.) bol-: Boşa gitmek, zayi olmak.

Didi ol gül çü zâyi boldı evkât

Kalem birlen devâtı kiltürüng bat

(YED: 58, 250)

it-:

ahd (Ar.) it-: Ant, yemin etmek, sözleşmek, anlaşmak.

Çü la'l itti ayân firuze-gûn mehd

Safâ kıldı cihân birlen itip ahd

(YED: 81, 550)

Çü la'l itti ayân firuze-gûn mehd

Safâ kıldı cihân birlen itip ahd

(YED: 81, 550)

arz (Ar.) it-: Sunmak, arz etmek.

Ni boldu gûy eger arz itti hâlin

Didi ser-geştelikdin öz melâlin

(YED: 64, 335)

asık it-: Fayda etmek, yarar sağlamak.

Velî ol mertebe her kimge yitmes

Bu sevdâda temennâ asık itmes

(YED: 74, 465)

Velî ol mertebe her kimge yitmes

Bu sevdâda temennâ asık itmes

(YED: 74, 465)

âşikârâ (Far.) it-: Belli etmek, açık etmek.

Tebessümde lebing kılma müdârâ

Güherni la'ling itip âşikâra

(YED: 83, 585)

bâd (Far.) it-: Yel, rüzgâr etmek.

Yüzüm birlen saçımını itiben bâd

Boluban kiçelerde aydın şâd

(YED: 78, 515)

Yüzüm birlen saçımını itiben bâd

Boluban kiçelerde aydın şâd

(YED: 78, 515)

bâg (Far.) it-: Bağ etmek, büyük bahçe etmek.

Agızdın taşladı çün lâleni zâg

Ziyâfet bergin itti nîl-gûn-ı bâg

(YED: 91, 680)

bî-bend (Far.) it-: Bağlı olmamak.

Bî-bend itip köngül özini gam yip

Yüzüngge çeşm zahmı tigmesün dip

(YED: 54, 195)

cehd (Ar.) it-: Gayret etmek,

çabalamak, gayret göstermek.

Salâbet birle sîmûrgı itip cehd

Temennâ körgüzüp bir sa'vedin ahd

(YED: 82, 565)

ciger-hûn (Far.) it-: Ciğeri kanlı etmek, çok acıklı etmek.

Kiyikler tig kizip itip ciger-hûn

Gamı tag u kızıl yaşı tabar-hûn

(YED: 88, 645)

cûş (Far.) it-: Coşmak, galeyana gelmek.

Demî kim bolsa deryâ perniyân-pûş

Temedduh kılsa hâşâk itmegey cûş
(YED: 94, 720)

cünûn (Ar.) it-: Deli etmek,
çıldırtmak.

Özin itip cünûn emrine ma'rûf
Bolup küfvi buzuglar içide kûf
(YED: 78, 510)

çâk (Far.) it-: Yırtmak, parçalamak.
Ulus yüzige tartıp tığ-i bî-bâk
İligidin yakasın subh itip çâk
(YED: 61, 290)

derc (Ar.) it-: Toplamak, biriktirmek.
Ni körer min ibâretler kılıp harc
Firâvân lutf yâkûtı itip derc
(YED: 72, 430)
Ni körer min ibâretler kılıp harc
Firâvân lutf yâkûtı itip derc
(YED: 72, 430)

efşân (Far.) it-: Saçmak, dağıtmak.
Kılıp söz gevheri birle dür-efşân
İtip köz kanıdın yüzige efşân
(YED: 53, 185)

eltâf (Ar.) it-: Lütuf etmek, iyilik
etmek, nezaket etmek.
İtip eltâf envârını zâhir
Saçıp eş'âr bahrindin cevâhir
(YED: 72, 430)
İtip eltâf envârını zâhir
Saçıp eş'âr bahrindin cevâhir
(YED: 72, 430)

fâş (Far.) it-: Açık etmek, meydana
çıkarmak.

Sabâ ilini öptüm koyuban baş
Anga ihlâs nûrın itiben fâş
(YED: 72, 435)

Tutayın itekingni töküben yaş
Yüzüng mihrini ilge itiben fâş
(YED: 65, 345)

Çü fâş itti felek ma'sûkası mihr
Cihân evreng boldı mihr-i gül-çihir
(YED: 71, 420)

Sabâ ilini öptüm koyuban baş
Anga ihlâs nûrın itiben fâş
(YED: 72, 435)

Yüzü hûrşîd yanglıg nûr itip fâş
Yüzi alıda bolup kiçe huffâş
(YED: 103, 835)

Yüzü hûrşîd yanglıg nûr itip fâş
Yüzi alıda bolup kiçe huffâş
(YED: 103, 835)

Sabâ ilini öptüm koyuban baş
Anga ihlâs nûrın itiben fâş
(YED: 72, 435)

Tutayın itekingni töküben yaş
Yüzüng mihrini ilge itiben fâş
(YED: 65, 345)

feryâd (Far.) it-: Feryat etmek,
sızlamak, inlemek.

Eger feryâd iter bî-çare bülbül
Sin ol ündin perîşân bolma iy gül
(YED: 55, 210)

Eger feryâd iter bî-çare bülbül
Sin ol ündin perîşân bolma iy gül

(YED: 55, 210)

fitne-engîz (Ar.+Far.) it-: Fitne

koparmak, fesatlık çıkarmak.

Körer min kaşı itip fitne-engîz

Îtâb u gamze bâzarın kılıp tîz

(YED: 62, 300)

genc (Far.) it-: Hazine etmek.

Nizâmî tig işin bî-derd ü renc it

Anıng Dehnâmesini penc genc it

(YED: 108, 900)

hâl (Ar.) it-: Yapmak, yerine

getirmek, çözmek.

Biri Oklîdis eşkâlin hal itip

Biri kök cedvelinde medhal itip

(YED: 44, 70)

halîl (Ar.) it-: Samimi olmak, dost

etmek.

Halîl itti tilin hamd içre bülbül

Ki kördi yiryüzün ot içre gül gül

(YED: 40, 20)

hâs (Ar.) it-: Mahsus etmek, özel

etmek.

Bitidim nâmeyi ünvânı ihlâs

Beyânımnı ma'ânîga itip hâs

(YED: 82, 570)

Bitidim nâmeyi ünvânı ihlâs

Beyânımnı ma'ânîga itip hâs

(YED: 82, 570)

helâk (Ar.) it-: Helak etmek, yok

etmek, mahvetmek.

Mini imdi helâk itti firâkıng

Şekîb âz u firâvân iştiyâkıng

(YED: 95, 730)

hired (Far.) it-: Akıl etmek.

Hired itip özin agzıngga mâyıl

Boluban gayb esrarına mâyıl

(YED: 93, 715)

Hired itip özin agzıngga mâyıl

Boluban gayb esrarına mâyıl

(YED: 93, 715)

hikâyet (Ar.) it-: Hikâye etmek.

Gehî itip özüm birlen hikâyet

Gehî itip firâkıdın şikâyet

(YED: 52, 170)

hüveydâ (Far.) it-: Apaçık, açık, belli

besbelli etmek.

Kılıp ay tig yüzüng nûrını peydâ

İtip kün zerrega mihrin hüveydâ

(YED: 74, 455)

ihşâs (Ar.) it-: Sezdirmek.

Çü kördi nâmeni mihr itti ihşâs

Katıştırdı ili kand-zâr ara as

(YED: 86, 615)

inâd (Ar.) it-: İnat etmek, direnmek,

ayak direktmek.

İnâd itip anga bulgaşmagaylar

Velî insâftın hoş aşmagaylar

(YED: 107, 895)

işârât (Ar.) it-: İşaretler, alametler

etmek.

Tili kânun bilen tartıp ibârât

Közi her nüktede itip işârât

(YED: 82, 560)

kesb (Ar.) it-: Kazanç elde etmek.

Kök üstündin salur ay yirge nûrın

Ki tâ kesb iter andın yir huzûrın

(YED: 87, 630)

Kök üstündin salur ay yirge nûrın

Ki tâ kesb iter andın yir huzûrın

(YED: 87, 630)

medhal (Ar.) it-: Başlangıç etmek.

Biri Oklîdis eşkâlin hal itip

Biri kök cedvelinde medhal itip

(YED: 44, 70)

mezîd (Ar.) it-: Arttırılmış,

çoğaltılmış etmek.

Okuganga mezîd itkil biligin

Bitigenge revân kılğıl iliğın

(YED: 108, 905)

Okuganga mezîd itkil biligin

Bitigenge revân kılğıl iliğın

(YED: 108, 905)

mihrâb (Ar.) it-: Mihrap etmek,

süslemek, yay şeklinde nakış çizerek
süslemek.

Közüng ösrük koparıp fitne-kâmet

Kaşıng mihrâb itiben yüz kıyâmet

(YED: 53, 190)

müheyyâ (Ar.) it-: Hazır etmek.

Kılıp âdemni hâkî kudretin ya

İtip bir çillede işin müheyyâ

(YED: 39, 5)

nakl (Ar.) it-: Aktarmak, nakletmek.

Bu nâzûk tarhlar kilmes kişidin

Nitûk min nakl itey Mânî işidin

(YED: 107, 885)

neşât (Ar.) it-: Sevinç, neşe, şenlik
etmek.

Neşât itti tarab sâzını tertîb

Heves körgüzdi âhengide terkîb

(YED: 92, 690)

perîşân (Far.) it-: Perişan etmek.

Seher sîmîn-beri çün sürdi rahşın

Perîşân itmek üçün nûr-bahşın

(YED: 51, 155)

Meğer katingda açtı beste agzın

Kim il urup perîşân itti magzın

(YED: 84, 585)

Meğer katingda açtı beste agzın

Kim il urup perîşân itti magzın

(YED: 84, 585)

pervâz (Far.) it-: Uçmak.

Bu sultân sa'y yitkürdi kanatım

Ki pervâz ittim ü bilgürdi atım

(YED: 106, 870)

ragbet (Ar.) it-: Yönelmek, rağbet
etmek.

Digin anda kelürge ragbet ittük

Revân sohbet yaragın kıl ki yittük

(YED: 88, 635)

rahm (Ar.) it-: Acımak, merhamet
etmek.

Manga rahm it ki köp boldı nefirim

Mu'anber zülfni kıl dest-gîrim

(YED: 84, 590)

İtim feryâdına geh geh yiter mü
Kişisizliğına ol rahm iter mü
(YED: 77, 505)
Manga rahm it ki köp boldı nefirim
Mu'anber zülfni kıl dest-gîrim
(YED: 84, 590)
Manga rahm it ki köp boldı nefirim
Mu'anber zülfni kıl dest-gîrim
(YED: 84, 590)

revân (Far.) it-: Akmak, gitmek,
hemen yapmak.
Revân itti sabânı nâme birlen
Tüzetti yolga türtüp hâme birlen
(YED: 77, 505)
Elâ iy gamda tapkan rengi tebdil
Revân itkey közi şengerftin nil
(YED: 88, 640)

revâne (Far.) it-: Giden, yürüyen
etmek.
Ruhına közyaşın itip revâne
Hayâlim birle oynap gâbiyâne
(YED: 78, 520)

say (Ar.) it-: Çalışmak, çabalamak,
uğraşmak.
Anga tapşurdum u ol uçtı derhâl
İtip say anda yitti fârigu'l-bâl
(YED: 63, 310)
Yüz elvân işveler bir bakmagında
Firâkı say itip kan akmagında
(YED: 49, 135)
Gedâ tuttum ki yüz ming say itkey
Velî ili muning tig dürge yitkey

(YED: 59, 260)
Anga tapşurdum u ol uçtı derhâl
İtip say anda yitti fârigu'l-bâl
(YED: 63, 310)
Bu kün huldıyise say it yüz elvân
Ki tangla kiltürür hûrîni rıdvân
(YED: 92, 695)

Sabr (Ar.) it-: Sabretmek, sabırlı
davranmak.

Gehî sabr itkeli ilimde gam-nâk
Gehî yıglap kılıban pîrehen çâk
(YED: 52, 170)
Gehî sabr itkeli ilimde gam-nâk
Gehî yıglap kılıban pîrehen çâk
(YED: 52, 170)

Selâm (Ar.) it-: Selam etmek.
Selâm itmekke çün igildi kaşım
Ayagıga yügürüp tüşti yaşım
(YED: 103, 840)

Ser-endâz (Far.) it-: Korkusuz,
fedakâr etmek.

Kılıp nâhîdni anda nevâ-sâz
İtip behrâmnı andın ser-endâz
(YED: 39, 5)
Çıkardı özini gam halvetidin
Ser-endâz itti ülfet şerbetidin
(YED: 96, 745)

suâl (Ar.) it-: Sormak.
Bitidim nâmeyi baglap hayâli
Cevâbıda itip andın suâli
(YED: 92, 700)

şikâyet (Ar.) it-: Şikâyet etmek,
sızlanmak.

Gehî itip özüm birlen hikâyet
Gehî itip firâkıdın şikâyet
(YED: 52, 170)

şükr (Ar.) it-: Şükretmek.
Kelîm ilin kötergeç şükr itti
Ki kiçe bir yıgaçtın ün işitti
(YED: 40, 20)
Kelîm ilin kötergeç şükr itti
Ki kiçe bir yıgaçtın ün işitti
(YED: 40, 20)

tâze (Far.) it-: Taze etmek.
Sirişki tâze itip güft ü gûyın
Figânı yilge birip âb-ı rûyın
(YED: 78, 515)

tefsîr (Ar.) it-: Açıklamak,
yorumlamak.
Kılıp gam ilidin heyâtını tagyîr
İtip ışk âyetin özige tefsîr
(YED: 79, 520)

tercîh (Ar.) it-: Tercih etmek.
Kim itiptür aselga sirke tercîh
Okuptur muhtasar ilmini telvîh
(YED: 85, 600)

terk (Ar.) it-: Terk etmek, bırakmak,
vazgeçmek.
Taallukdur ki sin gam hem-demi sin
Anı terk it ki hoş hoş âdemî sin
(YED: 59, 270)

tîz (Far.) it-: Tez etmek, çabuk etmek.

Bitidim nâme itip hâmeni tîz
Ser-â-ser derd ammâ öZR-âmîz
(YED: 72, 440)

tulû (Ar.) it-: Güneşin doğması,
doğuş.

Uzun boldı gamım mihnet tûni tig
Tulû itkil manga devlet küni tig
(YED: 84, 590)
Tulû itti biyiktin himmet ayı
Tüzeldi bezm ara işret sarâyı
(YED: 91, 685)

Uzun boldı gamım mihnet tûni tig
Tulû itkil manga devlet küni tig
(YED: 84, 590)

vâkıf (Ar.) it-: Bir şeyi elde eden, bir
işten haberdar olan.

Bitidi nâme mazmûnı letâyif
Kılıp şart u itip köngülün vâkıf
(YED: 77, 505)

vasl (Ar.) it-: Ulaşmak, birleşmek,
kavuşmak.

Tigürüp vasl itekine özini
Koyup mîkrâz tig ikki közini
(YED: 99, 780)

vehm (Ar.) it-: Kuruntu etmek, vehim,
yersiz korku.

Kebâb otka tüşen nâ-kâmlıktın
Kim andın vehm iter il hamlıktın
(YED: 69, 395)

yâd (Far.) it-: Anmak, hatırlamak.

Eger feryâd iter bî-çare bülbül
Sin ol ündin perîşân bolma iy gül

(YED: 55, 210)

Eger feryâd iter bî-çare bülbül
Sin ol ündin perîşân bolma iy gül
(YED: 55, 210)

zabt (Ar.) it-: İdaresi altına almak,
zabt etmek.

Uruş küni barı işi yaraglıg
Kara çerigi zabt itmey yasaglıg
(YED: 44, 65)

kıl-:

âgâz (Far.) kıl-: Başlamak.

Tüketti vü itâb âgâz kıldı
Gazabnı gamzega dem-sâz kıldı
(YED: 56, 230)

arz (Ar.) kıl-: Sunmak, bildirmek.

Bu niyyetnî özüngge farz bilseng
Sanga her ni ki disem arz kılsang
(YED: 52, 175)
Bitidim safha-yı min cân tilidin
Kılıban arz hicrân müşkilidin
(YED: 62, 310)
Niçük min kılmayın imdi du'â arz
Kim özge ilge vâciptür manga farz
(YED: 105, 870)

Bu niyyetnî özüngge farz bilseng
Sanga her ni ki disem arz kılsang
(YED: 52, 175)

âsân (Far.) kıl-: Kolaylaştırmak.

Kalmega su birip açtım tilini
Anga âsân kılıp söz müşkilini
(YED: 82, 570)

âşikârâ (Far.) kıl-: Açığa vurmak,
açıklamak.

Kılıp gam hil'atini âşikârâ
Kızıl atlas içi vü taşı hârâ
(YED: 98, 770)

atâ (Ar.) kıl-: Bağışlamak, ihsanda
bulunmak.

Anga birding çü dîvân defterini
Atâ kıldıng ma'ânî kişverini
(YED: 108, 900)

âvâz (Far.) kıl-: Ses çıkarmak,
bağırmak.

Yavuktur kim kisekler kılğay âvâz
Kılıp Îsî kuşu tig kökte pervâz
(YED: 99, 785)

bed-nâmlık (Far.) kıl-: Kötü adlılık,
fena tanınmışlık etmek.

Kılıp bed-nâmlık tablını çalmak
Özini tikle il tilige salmak
(YED: 57, 235)

Kılıp bed-nâmlık tablını çalmak
Özini tikle il tilige salmak
(YED: 57, 235)

bîat (Ar.) kıl-: Bağlılığını, itimadını
bildirmek.

Ulusga birdi mihr altun suynı
Kılıp bîat koyup itig hûynı
(YED: 81, 550)

bir kıl-: Birleşmek, bir araya gelmek.

Açık su bir kılıp divâne vü mest
Ki biriptür manga şûrâbe-i dest
(YED: 105, 870)

bî-tekellûf (Far.+Ar.) kıl-: Teklifsiz olmak.

Okur hâlet demini körgüzüp sin
Sivünüp bî-tekellûf kıldı tahsîn
(YED: 96, 745)

bünyâd (Far.) kıl-: İnşa etmek, bina yapmak.

Köngül kim bu azîmet sâz kıldı
Bu müşkil nakşını bünyâd kıldı
(YED: 42, 45)

cebînlik (Ar.) kıl-: Yüreksizlik, alçaklık etmek.

Bu kün ivi tigeç çün kıldı çinlik
Ki sîmûrg içide kılsun cebînlik
(YED: 97, 755)

cehd (Ar.) kıl-: Çok çalışmak, çok çabalamak, gayret göstermek.

Didi pes cehd kıl nidür teemmül
Cevâb ayturda körgüzme ta'allül
(YED: 62, 305)

çâk (Far.) kıl-: Yırtmak, parçalamak.

Gehî sabr itkeli ilimde gam-nâk
Gehî yığlap kılıban pîrehen çâk
(YED: 52, 170)

dâk (Ar.) kıl-: Çalmak, vurmak.

Lebimdin cân ki kıldıng ol zamân dâk
Ni sagındıng ki ol bir tüşti andak
(YED: 60, 280)

Dem-sâz (Far.) kıl-: Arkadaş, dost, sırdaş etmek.

Mesîh agzın semâga kıldı dem-sâz

Ki balçıktın kuşu körgüzdi pervâz
(YED: 40, 20)

Tüketti vü itâb âgâz kıldı
Gazabnı gamzega dem-sâz kıldı
(YED: 56, 230)

Yarak bar mu anı dem-sâz kılsam
Ki harîh bolgay özge nâz kılsam
(YED: 87, 625)

Derd-engîz (Far.) kıl-: Dert ortaya çıkarmak.

Elâ iy mihri derd-engîz kılgan
İçinde nâlelerini tîz kılgan
(YED: 78, 510)

Dest-gîr (Far.) kıl-: Elinden tutan, yardımcı olan.

Manga rahm it ki köp boldı nefirim
Mu'anber zülfni kıl dest-gîrim
(YED: 84, 590)

Duâ (Ar.) kıl-: Dua etmek.

Hırâmân yitti çün ol gül kaşına
Duâ kıldı vü ivrülde başına
(YED: 53, 185)

düşmen (Far.) kıl-: Düşman etmek.

Niçük kim dostnı düşmen kılayın
İlig birse ayagını sileyin
(YED: 70, 405)

fahr (Ar.) kıl-: Büyüklenmek.

Agız açmay olup nâ-kâmlıkdın
Kılıp fahr ism üçün bed-nâmlıkdın
(YED: 57, 235)

fasîhat (Ar.) kıl-: Aşikâr, açık, belli etmek.

Fasîhat kılmagıl özüngni amdâ
Ki hergiz kılmadı sûdî bu sevdâ
(YED: 60, 275)

fıkr (Ar.) kıl-: Fikretmek, düşünmek.
Kaşım çendân sining fikringni kıldı
Ki kaygudın boyı ya tig igildi
(YED: 89, 650)

füsûn (Far.) kıl-: Sihir, büyü etmek.
Yüzüng hâlî salıp ot içre fülful
Füsûn kılmakka açıp leblering til
(YED: 64, 325)

germ (Far.) kıl-: Sıcak etmek.
Kılıp sohbetni hem-demler demi germ
Teemmül perdesindin kitip âzerm
(YED: 48, 120)

haber (Ar.) kıl-: Haber etmek, söylemek, haber ulaştırmak.
Haber kıl servga kim bolsun âgâh
Uzatmasun özige gamnı nâ-gâh
(YED: 99, 790)
Haber kıldı yitip bir h'âce atlıg
İligi mâye sarıdın uyatlıg
(YED: 102, 830)
Haber kıl servga kim bolsun âgâh
Uzatmasun özige gamnı nâ-gâh
(YED: 99, 790)

hâlet (Ar.) kıl-: Durum, hal, nitelik kılmak.
Mugannî germ-i nakşın körgüzürde
Alar hâlet kılıban çarh ururda

(YED: 48, 115)

halhâl (Ar.) kıl-: Ayak bilekliği etmek.

Felek koydı ingine anberîn hâl
Ayagı ay başıdın kıldı halhâl
(YED: 103, 835)

hâlî (Ar.) kıl-: Boşaltmak.
Zamânî oturup sohbet tutalı
Kılalı şîşe tig köngülñi hâlî
(YED: 47, 100)

harc (Ar.) kıl-: Harcamak, vermek.
Ni körer min ibâretler kılıp harc
Firâvân lutf yâkûtı itip derc
(YED: 72, 430)

hazer (Ar.) kıl-: Korkmak, sakınmak, çekinmek.
Yüzüng közgüdür iy hüsn içre mâhım
Hazer kıl kim anı tutmasun âhım
(YED: 85, 605)

hû (Far.) kıl-: Ade, huy etmek.
Hemîşe uykusuzlıkka kılıp hû
Tüşide kirmeyin ömrîde uyku
(YED: 78, 515)

hüveydâ (Far.) kıl-: Apaçık, besbelli etmek.
Gehî kıl kılsa yüzün kün hüveydâ
Kaçan hod sâye bolgay anda peydâ
(YED: 82, 565)

ihmâl (Ar.) kıl-: İhmal etmek, önemsememek.
Sabâ alına taşlay birdi kim ol

Revân bol yol yörürde kılma ihmâl
(YED: 58, 250)

ihtiyât (Ar.) kıl-: Tedbirli, tedarikli
bulunmak.

Bu irdi söz çü kıldım ihtiyâtın
Ki yazlıg yirde yay sohbet bisâtın
(YED: 102, 815)

ilâc (Ar.) kıl-: İlaç yapmak, ilaç
kullanmak.

Dimâğının ilâcın kılğıl il ay
Ki Mecnûn tig boluptur bî-ser ü pây
(YED: 56, 225)

izhâr (Ar.) kıl-: Açığa vurmak,
meydana çıkarmak.
İçine derdi anıng kâr kıldı
Külüp bir zerre mihr izhâr kıldı
(YED: 66, 355)

kanâat (Ar.) kıl-: Razı olmak,
yetinmek, kanaat etmek.
Közümning merdümü kılğay mürâat
Körüp şurâbesin kılsang kanâat
(YED: 94, 725)

kâr (Far.) kıl-: Tesir etmek.
İçine derdi anıng kâr kıldı
Külüp bir zerre mihr izhâr kıldı
(YED: 66, 355)

kâr-fermây (Far.) kıl-: İş buyuran,
amir etmek.
Közin hatlarga kıldı kâr-fermây
Karangu kiçede yulduz tig ol ay
(YED: 56, 230)

kerem (Ar.) kıl-: Lutf etmek,
cömertlik göstermek, ihsanda
bulunmak.

Kerem kılğın yana bir katla bargın
Köngülñi gam gubârıdın çıkargın
(YED: 92, 695)

közü kan kıl-: Gözünü kan bürümek,
adam öldürecek kadar sinirlenmek.
Közi kan kılğuçı vü gamze gammâz
Yörüp ol tökülüben şîve vü nâz
(YED: 49, 135)

leb-â-leb (Far.) kıl-: Ağzına kadar
dolu etmek.
Arıttı müşğ ü anber birle agzın
Leb-â-leb kıldı şekker birle agzın
(YED: 42, 45)

medhâl (Ar.) kıl-: Başlangıç yapmak.
Felek takvimin ol kim bilmese hîç
Hem ol yahşı ki medhâl kılmasa hîç
(YED: 40, 15)

mey (Far.) kıl-: İçki etmek.
Çü mey kıldı müşevveş il dimâğın
Didim tut imdi atlanur ayagın
(YED: 49, 125)

mihmân (Far.) kıl-: Misafir, konuk
etmek.

Buyurdum kim kılğın mihmân yaragın
İsiting meclis içre h'âh ayagın
(YED: 102, 820)

muattar (Ar.) kıl-: Güzel kokulu
etmek.

Mu'âşirler dimâgını ser-â-ser
Kılıban micmer enfâsı mu'attar
(YED: 48, 115)

Saçıp hâme tilidin müşg ü anber
Kılıp âlem dimâgını mu'attar
(YED: 106, 880)

müdâra (Ar.) kıl-: Dost gibi
görünmek, tatlılık göstermek.
Tebessümde lebing kılma müdârâ
Güherni la'ling itip âşikâra
(YED: 83, 585)

mülhem (Ar.) kıl-: Elham edilmiş
olmak, içine doğmak.
Zihî sâni ki cân birdi köngül hem
Birip devlet ayagı kıldı mülhem
(YED: 39, 5)

münevver (Ar.) kıl-: Nurlandırmak,
nurlu kılmak, aydınlatmak.
Cemâlingdin münevver kıl közümnî
İşitme il sözün işit sözümni
(YED: 84, 590)

Közin saldı anga ol mâh-peyker
Şebistân şem'din kıldı münevver
(YED: 86, 615)

mürâat (Ar.) kıl-: Göz ucu ile
bakmak.
Közümning merdümi kılgay mürâ'at
Körüp şurâbesin kılsang kanâ'at
(YED: 94, 725)

mürekkeb (Ar.) kıl-: Birleştirmek, bir
araya getirmek.
Biting esbâbı çün boldı müretteb

Gazabnı lutf ilen kıldı mürekkeb
(YED: 58, 250)

Biting esbâbı çün boldı müretteb
Gazabnı lutf ilen kıldı mürekkeb
(YED: 58, 250)

müretteb (Ar.) kıl-: Dizilmiş, yerli
yerine konmuş olmak.

Özin çün seyrğa kıldı müretteb
Yıgıldı gerdine bir niçe kevkeb
(YED: 97, 760)

müşgîn (Far.) kıl-: Güzelce kokmak.
Kalem urdı karaga ol sözi çın
Kalem tilin yılan tig kıldı müşgîn
(YED: 97, 765)

müştâk (Ar.) kıl-: Özleyen, göreceği
gelen, can atan, bir şeyi şiddetli bir
biçimde isteyen.

Saâdet birle hûrşîdi yörüp tâk
Kılıp bir zerredin der-h'âst müştâk
(YED: 82, 565)

nâz (Far.) kıl-: Naz etmek, naz
yapmak.
Yarak bar mu anı dem-sâz kılsam
Ki harıh bolgay özge nâz kılsam
(YED: 87, 625)

nefiri (Ar.) kıl-: Cemaat, topluluk
etmek.

Köngül tig derd kûsın çaldı âfâk
Nefiri kıldı ilning tâkatın tak
(YED: 51, 155)

nevâ-sâz (Far.) kıl-: Okuyucu, çalgıcı etmek.

Kılıp nâhîdni anda nevâ-sâz
İtip behrâmnı andın ser-endâz
(YED: 39, 5)

nevmîd (Far.) kıl-: Ümidini kesmek, ümitsiz olmak.

Îlâhî mihridin bir nûr-ı câvid
Şefâ'at küni andın kılma nevmîd
(YED: 42, 40)

pedîdâr (Far.) kıl-: Açık, belli, ortada, meydanda olmak.

Kim evvel sûreti kıldı pedîdâr
Bu işde sûret ü ma'nî barı yâr
(YED: 107, 885)

perrân (Far.) kıl-: Uçan, uçucu etmek.

Kopuzçî zevk-bahş u nağme-perdâz
Kılıp perrân ili bülbül dik âvâz
(YED: 48, 110)

pervâne (Far.) kıl-: Pervane gibi döndürmek.

Yörüdüm iv sarı min zâr u giryân
Kılıp pervâne tig özümni biryân
(YED: 51, 155)

pervâz (Far.) kıl-: Uçurmak, uçmak.

Ki kimdür bu rakamga nükte-perdâz
Muhabbet kûyıdın kılguçî pervâz
(YED: 56, 230)
Yavuktur kim kisekler kılgay âvâz
Kılıp Îsî kuşu tig kökte pervâz
(YED: 99, 785)

perveriş (Far.) kıl-: Beslenme, yetişme.

Bu deryâ perveriş kıldı besî yıl
Ki körgüzdüm arıg güher açıp til
(YED: 106, 875)

peydâ (Far.) kıl-: Göstermek, ortaya çıkarmak.

Köngül közgüdür anı bilse bolur
İçindekini peydâ kılrsa bolur
(YED: 69, 395)

Kılıp ay tig yüzüng nûrını peydâ
İtip kün zerrega mihrin hüveydâ
(YED: 74, 455)

ragbet (Ar.) kıl-: Yönelmek, rağbet etmek.

Didim iy ömr öterge kılma ragbet
Didi ger ömr öter hoş bil ganimet
(YED: 50, 150)

râst (Far.) kıl-: Rast makamında çalmak.

Sanga ol zemezme bî-h'âst irmiş
Merâmıngı ki kıldıng râst irmiş
(YED: 69, 395)

Üni her kökke kim yüzlendi bî-h'âst
Özin yitkürdi kıldı kavlini râst
(YED: 104, 845)

red (Ar.) kıl-: Geri çevirmek, reddetmek.

İline ol ki sözdin aldı çevgân
Eger red kılrsa anıng gûy u meydân
(YED: 107, 890)

revân (Far.) kıl-: Akmak, gitmek,
hemen yapmak.

Okuganga mezîd itkil biligin
Bitigenge revân kılğıl iliğın
(YED: 108, 905)

Revân kıldı felek çün câm-ı Cemşîd
Açıklanıp kızarıp çıktı Hurşîd
(YED: 61, 290)
Hızır kıldı revân cân çeşmesini
İligi açtı hayvân çeşmesini
(YED: 71, 420)

Okuganga mezîd itkil biligin
Bitigenge revân kılğıl iliğın
(YED: 108, 905)

rivâyet (Ar.) kıl-: Rivayet etmek,
söylenti yapmak.
Mining işimge ohşar ol hikâyet
Ki Hârûndın kılurlar il rivâyet
(YED: 45, 75)

safâ (Ar.) kıl-: Gönül şenliği, zevk,
sefa etmek.
Çü la'ı itti ayân firuze-gûn mehd
Safâ kıldı cihân birlen itip ahd
(YED: 81, 550)

sarf (Ar.) kıl-: Harcamak, kullanmak,
işletmek.
Besâ âlim ki boldı tîre-râyî
Biligin kıldı sarf ammâ hevâyî
(YED: 40, 10)

sâz (Far.) kıl-: Çalgı çalmak.
Köngül kim bu azîmet sâz kıldı
Bu müşkil nakşını bünyâd kıldı

(YED: 42, 45)

serâsîme (Far.) kıl-: Sersem etmek.
Salıp yüzüng saçındın otka anber
Serâsîme kılıp ilni ser-â-ser
(YED: 93, 710)

sitâyîş (Far.) kıl-: Övmek, övüş.
Nevâziş gencini açıp iliği
Sitâyîşler kılıp deryâ iliği
(YED: 72, 430)
Kaçan kim kün çıkarsa şu'lelig yüz
Sivünmegey sitâyîş kılrsa yulduz
(YED: 94, 720)

sûdî (Far.) kıl-: Karlı, kazançlı
kılmak.
Fasîhat kılmagıl özüngni amdâ
Ki hergiz kılmadı sûdî bu sevdâ
(YED: 60, 275)

şart (Ar.) kıl-: Şart koşmak, belli bi
koşula bağlamak.
Bitidi nâme mazmûnı letâyîf
Kılıp şart u itip köngülñi vâkîf
(YED: 77, 505)

şerh (Ar.) kıl-: Yorum yapmak,
açıklamak.
Firâvân derd-i dil körgüzüp anda
Kılıp şerhî kim ol sığmas gümânda
(YED: 63, 310)

şîrîn (Far.) kıl-: Tatlandırmak.
Kalem tartınmayın aytıp zamirin
Kılıp söz kandidin tilini şîrîn
(YED: 82, 565)

tabîr (Ar.) kıl-: Rüya tabir etmek,
rüya yorumlamak.
Ki devlet tüşleringni kıldı tabîr
Melâmet közyaşing tig boldı bir bir
(YED: 91, 685)

tavîd (Ar.) kıl-: Alışkanlık haline
getirme, alıştırma.
Teberrük birle cân tavîdi kıldım
Kişi çün bilmedi özümni bildim
(YED: 61, 295)

tagyîr (Ar.) kıl-: Değiştirmek,
başkalaştırmak.
Kılıp gam ilidin heyâtnı tagyîr
İtip ışk âyetin özige tefsîr
(YED: 79, 520)

tahayyül (Ar.) kıl-: Hayale dalma,
hayalde canlandırma.
Hemîn kim zihni körgüzdi teemmül
Hayâlin yili tig kıldı tahayyül
(YED: 104, 855)

takrîr (Ar.) kıl-: Anlatmak, beyan
etmek.
Ni bolgay ger mining hâlimni bir bir
Barıp bir yirde kılsang imdi takrîr
(YED: 52, 175)

tang kıl-: Şafak sökmek, sabah olmak,
gün ağarmak.
Köterildi aradın tün gubârı
Hevânı kıldı tang nârenci nârı
(YED: 91, 680)

târâc (Ar.) kıl-: Yağma etmek,
yağmalamak.
Gazel-h'ân boldı büstân içre dürrâc
Köngüldin sabırlarını kıldı târâc
(YED: 99, 785)

tarh-engîz (Ar.+Far.) kıl-: Tertip
etmek, düzenlemek.
Özi munça tarh-engîz kıldı
Ki tâ kök atlasın gül-rîz kıldı
(YED: 40, 10)

tasdîk (Ar.) kıl-: Tasdik etmek, onay
almak, doğrulamak.
Tasavvur mantıkın çün kıldı tasdîk
Bitidi nâmeyi lutf ile talîk
(YED: 67, 375)

tasnîf (Ar.) kıl-: Sıralamak, sınıf ve
takımlara ayırmak.
Kılıban ışkı yüz mansûba tasnîf
Tapıp şatranc ivi tig tasfîf
(YED: 78, 520)

tâze (Far.) kıl-: Tazelemek,
yenilemek.
Yüzümdin bâgını kıl tâze kim yâr
Yaraşur yâsemîn reyhân içinde
(YED: 100, 800)

tebessüm (Ar.) kıl-: Gülümsemek,
tebessüm etmek, gülmek.
Tebessüm kıldı çün işitti Hârûn
Ri'âyet birle anı kıldı Kârûn
(YED: 46, 90)

teemmül (Ar.) kıl-: Etraflıca düşünmek, iyice düşünmek.

Bitigide teemmül kıldım irse
Bitigi tig demî açıldım irse
(YED: 62, 300)

Teemmül kıldı bir dem öz özige
Kalem tilini açtı söz yüzige
(YED: 67, 370)

Teemmül kıldı irse nükte sarfın
Kılıp zîr ü zeber ol harf harfın
(YED: 76, 485)

telkîn (Ar.) kıl-: Telkin etmek, fikir aşılama.

Barıp hoş hoş çü yittim menziline
Kılıp vasfını telkîn cân teline
(YED: 47, 110)

temâşâ (Far.) kıl-: Seyretmek, bakmak, izlemek.

Mini otka salıp durma yıraktın
Temâşâ kılma yat il tig kıraktın
(YED: 55, 210)

Temennâ kıl velî özüngge lâyık
Temâşâ kıl velî közüngge lâyık
(YED: 58, 255)

temedduh (Ar.) kıl-: Övünme, kendini övme.

Demî kim bolsa deryâ perniyân-pûş
Temedduh kılsa hâşâk itmegey cûş
(YED: 94, 720)

temennâ (Ar.) kıl-: Dilek ve istekte bulunmak, temenna etmek.

Temennâ kıl velî özüngge lâyık

Temâşâ kıl velî közüngge lâyık
(YED: 58, 255)

tevâzu (Ar.) kıl-: Kibirilenmemek, alçakgönüllülük göstermek.

Hemîn kim taptı Bârî hazretine
Tevâzu kıldı vü koydı katına
(YED: 63, 310)

tevkî (Ar.) kıl-: Padişah buyruklarına çekilen nişanı kullanmak.

Bitidi nâmeyi vü kıldı tevkî
Ayaktın baş barı ta'rîz ü teşnî
(YED: 58, 250)

tîre (Far.) kıl-: Bulanık etmek, karanlık etmek.

Köründi tâcîngning halka-i dâmi
Közümni tîre kıldı gussa sâmi
(YED: 55, 210)

tîz (Far.) kıl-: Çabuk, tez etmek.

Kiliptür bâgda güldin açılmak
Yaraşmas til tiken tig tîz kılmak
(YED: 67, 365)

Elâ iy mihri derd-engîz kılğan
İçinde nâlelerni tîz kılğan
(YED: 78, 510)

tünd (Far.) kıl-: Sert, şiddetli, haşin etmek.

Mining itigligimdin bolmadıng künd
Özüngni kılmadıng teşnî'din tünd
(YED: 69, 400)

unvân (Ar.) kıl-: Unvan, başlık etmek.

Çok körgüzdi muhabbetni yüz elvân
Tüketti nâmeni vü kıldı unvân
(YED: 67, 375)

yagı kıl-: Düşman etmek.
Kılıp adl ilini börige yagı
Kökermey yazıda kuzı kulagı
(YED: 43, 55)

yingillik kıl-: Hafiflik etmek.
Yingillik kıldım irse ni (ki ya'nî)
Sin ağır almagıl könglünge anı
(YED: 69, 390)

yokarı kıl-: Yukarı kaldırmak.
Benefşe saçing alığa açılmay
Uyattın başını yokarı kılmay
(YED: 74, 455)

zebân-bend (Far.) kıl-: Dili bağlı
olmak.

Sanga söz feyzi bolmay bir zamân
pend
Sözüng sihri kılıp ilni zebân-bend
(YED: 106, 880)

ol-:

hem-hâne (Far.) ol-: Aynı evde
oturan, ev arkadaşı olmak.

Beşâret vahyining hem-hânesi ol
Sa'âdet bahrining dür-dânesi ol
(YED: 41, 30)

künd (Far.) ol-: Cesur, yiğit olmak.
Sabâ künd olup aytıp tîz sözler
İşitip anda bâd-engîz sözler
(YED: 62, 300)

5.1.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller

aç-:

agız aç-: Konuşmaya başlamak.
Ağız açmay olup nâ-kâmlıkdın
Kılıp fahr ism üçün bed-nâmlıkdın
(YED: 57, 235)

Barı âlem anıng lutfuna kaçıp
Sitâyiş sofrasına ağız açıp
(YED: 40, 15)

perde (Far.) aç-: Perde açmak, peçeyi
çıkarmak, açılmak.
Cevâbıda didi ol kaşnı hâcib
Kim anda perde açmak bar münâsib
(YED: 87, 630)

söz aç-: Bir konu üzerinde konuşmaya
başlamak.

Biri eş'âr bahrindin su saçıp
Biri edvâr rûdındın söz açıp
(YED: 44, 70)

til aç-: Konuşmak, konuşmaya
başlamak.

Tening hem tanısun bir baş ayagnı
Til açıp sözge tındursun kulagnı
(YED: 90, 665)
Bu deryâ perveriş kıldı besî yıl
Ki körgüzdüm arıg güher açıp til
(YED: 106, 875)

açıl-:

köngül açıl-: Gönlü açılmak,
ferahlamak, huzur bulmak.
Öpüp sâkî ayagın dem-be-dem il
Köngül açılmagığa bağlaban bil
(YED: 48, 120)

ak-:

kan ak-: Kan akmak. Not: hala
kullanrl
Yüz elvân işveler bir bakmagında
Fırâkı sa'y itip kan akmagında
(YED: 49, 135)

al-:

cân (Far.) al-: Can almak, öldürmek.
Ni diben min anı közdin salayın
Köngül aldım barıp hem cân alayın
(YED: 67, 365)

ilidin al-: Elinden almak.

İlidin aldım u içtim töküp yaş
Ayagı tig ilin öptüm koyup baş
(YED: 104, 855)

könglünge al-: Sevmek, gönlüne
almak.

Yingillik kıldım irse ni (ki ya'nî)
Sin ağır almagıl könglünge anı
(YED: 69, 390)

köngül al-: Sevindirmek, kırılan bir
kimseyi güzel bir davranışla hoşnut
etmek.

Kılıban alma köngli bâr içinde
Ki saldı ösrük anı nâr içinde
(YED: 48, 120)

Ni diben min anı közdin salayın
Köngül aldım barıp hem cân alayın
(YED: 67, 365)

Ni kim disem yüzüngdür andın artuk
Köngül alıda la'ling cândın artuk
(YED: 94, 720)

art-:

ıztırâbı (Ar.) art-: Sıkıntısı, azabı,
büyük acı ve eziyeti artmak.
Pey-â-pey tende öksüp hurd u h'âbım
Dem-â-dem yil tig artıp ıztırâbım
(YED: 52, 170)

aş-:

haddin (Ar.) aş-: Haddini, sınırını
aşmak.
Hoş irmes cevri ni haddın aşurmak
Kilip ok atmak u yanı yaşurmak
(YED: 64, 330)
Kanatı içide hatnı yaşurup
İşimde cehdini haddın aşurup
(YED: 101, 810)

at-:

tang at-: Şafak sökmek, sabah olmak,
gün ağarmak.

Tilep ay vaslını evürmegem yüz
Sanagan kiçe tang atkınca yulduz
(YED: 68, 380)

Tımban turmayın bir yirde il tig
Kiziben kiçe tang atkınca yil tig
(YED: 78, 510)

Tang atkınca bu iş irdi ser-â-ser
Ki tâ mukrî didi Allâhü ekber

(YED: 105, 865)

bagla-:

hayâl (Ar.) bagla-: Hayale bağlamak,
hayal kurmak.

Bitidim nâmeyi baglap hayâli

Cevâbıda itip andın su'âli

(YED: 92, 700)

raht (Ar.) bagla-: Yol levazımı,
yolculukta gerekli olan araç gereçleri
bulundurmak.

Ferâgat kârvânı raht baglap

Vedâ otı bilen köksümni daglap

(YED: 51, 165)

Açılgay mihr bâzârı bolup germ

İçingdin raht baglagay elemeler

(YED: 70, 410)

bas-:

ayag bas-: Ayak basmak.

Kilip kûyungda serv ilin yiberip

Ayag basıp başını yilge birip

(YED: 63, 320)

kadem (Ar.) bas-: Ayak basmak,
adım atmak, girmek.

İlig birgey neşât ayagı her dem

Melâlet yüzine basıp kademler

(YED: 70, 415)

ber-:

müjde (Far.) ber-: Müjde vermek,
müjdelemek.

Saâdet mevkibidin müjde birip

Beşâretlik haberlerini yiberip

(YED: 87, 635)

ziyâfet (Ar.) ber-: Ziyafet vermek.

Agızdın taşladı çün lâleni zâg

Ziyâfet bergin itti nîl-gûn-ı bâg

(YED: 91, 680)

bil-:

farz (Ar.) bil-: Zaruri, lüzumlu,
gerekli bilmek.

Bu niyyetni özüngge farz bilseng

Sanga her ni ki disem arz kılsang

(YED: 52, 175)

özini bil-: Kendini bilmek, aklı
başında olmak.

Digin nergiske kim bilsün özini

Humâr uykusıdın açsun közini

(YED: 100, 795)

Sin ol künk ey nazarnı mindin alma

Bilip özüngni bimeslikke salma

(YED: 55, 210)

Teberrük birle cân ta'vîdi kıldım

Kişi çün bilmedi özümni bildim

(YED: 61, 295)

bir-:

arz (Ar.) bir-: Sunma, bildirme.

Köngül çün arz birdi cân telâşın

Bitimektin kalem köterdi başın

(YED: 92, 700)

bâr (Far.) bir-: Yük, ağırlık vermek.

Ümîdimning nihâli bâr birgey

Yüzüm âbı sirişk-i nâr birgey

(YED: 94, 725)

berât (Ar.) bir-: Rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman vermek.

Gehî kim birseng ivgülüg berâtın
Emîrîge nişân bir anda atın
(YED: 108, 900)

beşâret (Ar.) bir-: Müjde vermek, iyi haber vermek.

Beşâret birdi kim atlan revânî
Kim anda muntazırdurlar cihânî
(YED: 41, 35)

Yarudı yir közi tün Meryemidin
Beşâret birdi Îsî hem-demidin
(YED: 71, 420)

Tilekin lâleni sal söz araga
Beşâret birgin ol köngli karaga
(YED: 100, 795)

Tilekin lâleni sal söz araga
Beşâret birgin ol köngli karaga
(YED: 100, 795)

cân (Far.) bir-: Can vermek, ölmek.

Zihî sâni ki cân birdi köngül hem
Birip devlet ayagı kıldı mülhem
(YED: 39, 5)
Sining kûyungda ser-gerdân yörür min
Yüzüng şem'ini körüp cân birür min
(YED: 55, 215)

cevâb (Ar.) bir-: Cevap vermek, açıklamada bulunmak.

Ki kördüm min anıng nâz u itâbın
Kiçiksem anda kim birür cevâbın
(YED: 62, 305)

cezâ (Ar.) bir-: Cezalandırmak, ceza vermek.

Yamanlığını bilür yahşı rakîbing
N'itey birsün anıng Tingri cezâsın
(YED: 95, 735)

cilve (Ar.) bir-: Cilve etmek.

Aşugup kıldı atlanur yaragın
Zamânî cilve birdi hüsn bâgın
(YED: 97, 755)

destûr (Far.) bir-: Müsaade etmek, izin vermek.

Karadın közlerimge nûr birdi
Yaruğluk resmine destur birdi
(YED: 81, 555)

fursat (Ar.) bir-: Fırsat vermek.

Bi-hamdi'llâh ki fursat birdi devrân
Yazıldı nâmeler başına unvân
(YED: 107, 895)

haber (Ar.) bir-: Haber vermek, bildirmek, söylemek.

Tigürseng nâmeyi âşık tilidın
Haber birseng bir aynıng menzilidin
(YED: 52, 180)

Yitig birdi vü cân kızgürdi tenge
Haber birdi tirigликтin bedenge
(YED: 71, 425)

köngül bir-: Gönül vermek, sevmek, âşık olmak.

Köngül birdi sanga vü tigdi cânga
Tili ışkıng sözün yaydı cihânga
(YED: 57, 245)

müjde (Far.) bir-: Müjde vermek, müjdelemek.

Sa'âdet müjdesidin birgüçi hem ol
Şekâvet mühresin birgüçi hem ol
(YED: 39, 5)

nûr (Ar.) bir-: Işık vermek, nur saçmak.

Karadın közlerimge nûr birdi
Yarugluk resmine destur birdi
(YED: 81, 555)

özüngni bir-: Kendini vermek, meyil etmek.

Özüngni birmegil şeytân iline
Savurma gerdni tûfân yiline
(YED: 59, 265)

pend (Far.) bir-: Öğüt vermek, nasihat vermek.

Firâvân pend birdim öz özümge
Yüzüngdin özge körünmes közümge
(YED: 54, 200)

tesellî (Ar.) bir-: Teselli vermek, avutmak, avundurmak.

Du'â tig alıban sürtüp közümge
Tesellî birdim andın köp özümge
(YED: 61, 295)

teskîn (Ar.) bir-: Sakinleştme, yatıştırma.

Tevakku körgüzüp işide tahsîn
Birip su tig hevâ otına teskîn
(YED: 91, 680)

vehm (Ar.) bir-: Kuruntu, vehim, yersiz korku vermek.

Yıgaçtın vehm birgil nârvenga
Ki künde sâyesin salsun çemenga
(YED: 99, 790)

biti-:

nâme (Far.) biti-: Mektup yazmak.

Bitidim nâme itip hâmeni tîz
Ser-â-ser derd ammâ özr-âmîz
(YED: 72, 440)

Bitidi nâme mazmûnı letâyif
Kılıp şart u itip köngülñi vâkıf
(YED: 77, 505)

Bitidim nâmeyi ünvânı ihlâs
Beyânımnı ma'ânîga itip hâs
(YED: 82, 570)

Bitidi nâme altun suyı birlen
Vefâ vü mihr resm ü hûyı birlen
(YED: 87, 635)

Bitidim nâmeyi bağlap hayâli
Cevâbıda itip andın su'âli
(YED: 92, 700)

safha (Ar.) biti-: Yazılmış veya yazılabilir sayfaya yazı yazmak.

Bitidim safha-yı min cân tilidin
Kılıban arz hicrân müşkilidin
(YED: 62, 310)

bulga-:

kanga bulga-: Kana bulamak, kan etmek.

Çıkayın yir içidin nâle yanglık
Kefenni kanga bulgap lâle yanglık

(YED: 65, 340)

çal-:

çeng (Far.) çal-: Çeng çalmak.

Eger bâğ içre oltursang çalıp çeng
Biyiklerde tüzüp boynıng tig âheng
(YED: 94, 725)

çık-:

âhı (Far.) çık-: Ahı, feryadı çıkmak.

Îlâhî sindin özge yok penâhım
İsinip hazretingde çıktı âhım
(YED: 107, 895)

cânı (Far.) çık-: Ölmek, vefat etmek.

Bu kündin songra açıldı cihânıng
Savuk dey çillesidn çıktı cânıng
(YED: 99, 780)

dûd (Far.) çık-: Duman çıkmak.

Köngül zülfüngde vü andın çıkıp dûd
Nevâ birlen tüzeliş igri vü ûd
(YED: 54, 195)

tüzge çık-: Düze çıkmak.

Neciy minnet gül-âbın saçtı yüzge
Ki tûfân igrimindin çıktı tüzge
(YED: 40, 15)

çık-:

at çıkar-: Ad çıkarmak, isim vermek.

Mu'ammâ fikri tig her işke barıp
Anıng zihni ol iştin at çıkarıp
(YED: 44, 65)

âvâz (Far.) çıkar-: Ses, seda
çıkarmak.

Mugannî sihr ara boldı füsûn-sâz

Çıkardı her iligidin bir âvâz

(YED: 103, 840)

yoldın çıkar-: Doğru yoldan ayrılmak,

kötü yola düşürmek.

Ni kim didi sin anıng sarı bardıng
Anı hoş söz bile yoldın çıkardıng
(YED: 57, 240)

çivür-:

yüz çivür-: Gösterdiği ilgiyi kesmek,
yüz çevirmek.

Gül-âb idi ki kilse yüz çivürme
Anıng ol hidmetin yüzige urma
(YED: 64, 325)

dagla-:

köksünni dagla-: Göğsüne kızgın
demirle yara açmak.

Ferâgat kârvânı raht bağlap
Vedâ otı bilen köksümni daglap
(YED: 51, 165)

evür-:

yüz evür-: Gösterdiği ilgiyi kesmek,
yüz çevirmek.

Tilep ay vaslını evürmegem yüz
Sanagan kiçe tang atkınca yulduz
(YED: 68, 380)

iç-:

ayag iç-: Kadeh, içki içmek.

Ayag içip kopup atlandım andın
Begayet hurrem ü fâriğ cihandın
(YED: 49, 130)

mey (Far.) iç-: İçki içmek.

Mey iç peymâne tolmasdın burunrak
Bu sudın ur hired közine toprak
(YED: 47, 105)

ig-:

boynın ig-: İsteyerek veya
istenmeyerek uymak, katlanmak.
Anıng hükmi felek gûyına tigip
Felek çevgânı tig öz boynın igip
(YED: 43, 50)

ışit-:

kulagı ışitme-: Duyamamak.
Figânımnı rebâb alığa iy dost
Ni aytayın çü ışitmes kulagı
(YED: 56, 225)

söz ışit-: Laf ışitmek.
Söz ışitmey diseng sin söz ışitkin
Yok irse hem köngül kînine yetkin
(YED: 59, 270)
Sözüngni ışitip iy cân hayâtı
Çıkarmay kand Hindûstân nebâtı
(YED: 83, 585)
Cemâlingdin münevver kıl közümnı
İşitme il sözün ışit sözümni
(YED: 84, 590)

ün ışit-: Ses ışitmek.
Kelîm ilin kötergeç şükr itti
Ki kiçe bir yıgaçtın ün ışitti
(YED: 40, 20)

ivür-:

yüz ivür-: Gösterdiği ilgiyi kesmek,
yüz çevirmek.
Melâmet kıblesidin yüz ivürmes

Halayık niçe ta'n ura dem urmas
(YED: 66, 360)

Nasîhat birle ol kilmes özige
Yüz ivürmey turuptur bir sözige
(YED: 67, 360)
Min ol it min ki ger yüz katla sürseng
Yüz ivürmen egerçi yüz ivürseng
(YED: 75, 470)

kaç-:

uyku kaç-: Uykusu kaçmak,
uyuyamak.
Tilep uykunı tapmay közün açıp
Yumup açkınca közin uyku kaçıp
(YED: 98, 770)

kal-:

kiç kal-: Geç kalmak, gecikmek. Not:
hala kllnr
Hemîn kim yitti anda kalmayın kiç
İline birdi vü dem urmadı hîç
(YED: 92, 700)

mahzûn (Ar.) kal-: Üzüntülü, kaygılı,
tasalı kalmak.
Anga ol şî'r ara kim kaldı mahzûn
Redîfî bar idi makbûl u mevzûn
(YED: 86, 620)

karart-:

köz karart-: Bir işe atılırken hiçbir
şeyden çekinmemek.
Kirişme közlerige sürme tartıp
Köngül nakdine kâsıd köz karartıp
(YED: 49, 135)

kil-:

katına kil-: Huzuruna gelmek.

Yitip ol Ümmühânî halvetine

Ki kildi Sidre Tâvûsı katına

(YED: 41, 30)

özige kil-: Kendine gelmek, aklını başına almak.

Nasîhat birle ol kilmes özige

Yüz ivürmey turuptur bir sözige

(YED: 67, 360)

yaş kil-: Gözünden yaş gelmek, ağlamak.

Közümdin ol sanem tig uyku barıp

Kilip yaş özine tûfân koparıp

(YED: 51, 160)

Közümdin ol sanem tig uyku barıp

Kilip yaş özine tûfân koparıp

(YED: 51, 160)

kiltür-:

imân (Ar.) kiltür-: İnanmak, iman etmek.

Lebing alıda il cân kiltürürler

Közüngni körüp imân kiltürürler

(YED: 63, 315)

söz kiltür-: Bir kimseye söz gelmesine yol açmak.

Eger min anda kiltürdim sözümni

Bu fen birlen sagındurdum özümni

(YED: 45, 75)

teşrîf (Ar.) kiltür-: Şeref getirme, onurlandırma.

Yoluktı bir kün körgüzdi teklîf

Ki kiltürgil bu kün öyümge teşrîf

(YED: 47, 100)

kir-:

araga kir-: Engel olmak, araya girmek.

Ni hâcet kim kasem kirgey araga

Yeminsiz bilgil işingning yesârın

(YED: 80, 545)

Alarning çün bu sözge tüşti râyı

Araga kirdi ragbet ked-hüdâyı

(YED: 87, 630)

Yüzüdin şevk bâzârı bolup tîz

Araga kirdi her sa'ât yüz engîz

(YED: 105, 860)

Tafsîle (Ar.) kir-: Uzun uzadıya anlama, açıklama.

Acun rahtı tiler min tile kirgey

Cihân sûfi barı tafsîle kirgey

(YED: 96, 750)

Tile kir-: Dile girmek.

Acun rahtı tiler min tile kirgey

Cihân sûfi barı tafsîle kirgey

(YED: 96, 750)

kol-:

Özr (Ar.) kol-: Özür dilemek, mazeret beyan etmek.

Bu kün tuttum tamâmî til bolayın

Ni til birlen lebing özrin kolayın

(YED: 74, 460)

Sanga yoktur vukûfi müşkilimdin

Lebing kolgay meger özri tilimdin

(YED: 94, 715)

İçide perde-dârı Zühre bolsun

Muhâlifni çıkarıp öZR kolsun
(YED: 97, 755)

kop-:

kıyâmet (Ar.) kop-: Kıyamet kopmak.

Not: hala kllnr

Şeker sözlüg nigâr-ı serv-kâmet
Ki sin olturdung u koptı kıyâmet
(YED: 73, 445)

kopar-:

tûfân (Ar.) kopar-: Ortalığı kasıp
kavuran pek şiddetli yağmur ve fırtına
koparmak.

Közümdin ol sanem tig uyku barıp
Kilip yaş özine tûfân koparıp
(YED: 51, 160)

koy-:

ayak koy-: Kadeh koymak, içki
koymak.

Anga işret yiri keyvân revâkı
Ayak koyguçı baht u arş sâkî
(YED: 43, 50)

baş koy-: Bir şey uğruna ölümü göze
almak.

Kilip ikbâl baş koygay katıngda
Bozulmaklıgka yüz koygay siteimler
(YED: 70, 415)

Sabâ ilini öptüm koyuban baş
Anga ihlâs nûrın itiben fâş
(YED: 72, 435)

Közümning kirpüki boldı güher-pâş
Kalem tig her hatına koyuban baş
(YED: 82, 560)

Ayagingga koyuban başını kand
Lebingdin suyu bir sormakka hursend
(YED: 83, 580)

İlidin aldım u içtim töküp yaş
Ayagı tig ilin öptüm koyup baş
(YED: 104, 855)

kadem (Ar.) koy-: Ayak, adım
koymak.

Cemâlimdin okugay ol rakamrı
Kim evvel başına koygay kademni
(YED: 60, 275)

kan içinde koy-: Kan içinde koymak.

Visâlim ayıdın közümni yarut
Şafak tig koyma anı kan içinde
(YED: 100, 800)

ortada koyma-: Birini çok güç bir
durumdayken terk etmemek.

Çagır suydın atıng şîre gerdûn
Koyung ortada koymang tîre gerdûn
(YED: 102, 825)

yüz koy-: Yönelmek.

Çü Aksa mescidine koydu ol yüz
Kazâ eflâktın kiltürdi tokkuz
(YED: 42, 40)

Manga yüz koydı devlet her tarafdın
Sa'âdet küni togdı ol şerefedin
(YED: 62, 300)

Kilip ikbâl baş koygay katıngda
Bozulmaklıgka yüz koygay siteimler
(YED: 70, 415)

Sanga yüz koygusıdur dil-nevâzing
Kilip baş tizgisidür serv-i nâzing

(YED: 90, 670)

Tilegen tig sanga yüz koydı maksûd

Tileklerinî bir bir birdi ma'bûd

(YED: 92, 695)

köker-:

ot köker-: Ot yeşermek, göğermek.

Ki çün közüm suydın ot kökerse

İşikingdin sanga kimni köterse

(YED: 75, 470)

kör-:

âciz (Ar.) kör-: Aciz, zavallı, perişan görmek.

Mini sin körme âciz kim kavîdür

Muhabbet pâyesinde dest-gâhım

(YED: 85, 605)

közi kör-: Bakmak, görmek.

Didim turgıl revânî sürdi atın

Közüm kördi baradurgaç hayâtın

(YED: 51, 155)

Öter könglide her dem bir dil-ârây

Tiler közi ki körse bir yangı ay

(YED: 80, 530)

tüş kör-: Rüya görmek, düş görmek.

Tiger mü kirpükümdin cânına ok

Belânı түş körer mü közi bayuk

(YED: 76, 490)

uykuda kör-: Rüyada görmek.

Havâdîs itine zahmet kavuşkan

Cefâsın körmey uykuda tavuşkan

(YED: 43, 55)

Yüzüm aksini közüm suda körgey

Közümni özge il uykuda körgey

(YED: 59, 260)

körün-:

közge körün-: Belirgin olmak, var

olmadığı halde varmış gibi görünmek.

Bu barça şem tig köründi közge

Velî ay şem'ining nûrıdur özge

(YED: 41, 20)

Yüzüng ayına köptür müşteriler

Utanıp közge körünmes periler

(YED: 54, 195)

Firâvân pend birdim öz özümge

Yüzüngdin özge körünmes közümge

(YED: 54, 200)

Tüşüptür tâ işiking gerdi közge

Körünmeptür közümge sürme özge

(YED: 84, 595)

Eger cân tartsam cândın ni hâsıl

Körünmes közge ol andın ni hâsıl

(YED: 74, 460)

Hayâlîdür ki tapkay sin visâlim

Körüngey közüngen ay tig cemâlim

(YED: 59, 260)

Yüzüm âyînesindin ger dem ursang

Körüngey közüngen geh geh hayâlîm

(YED: 60, 280)

Bu devlet nûrı köründü közümge

Ki gerdûn müşterî boldı sözümge

(YED: 106, 875)

kutkar-:

kaygudın kutkar-: Kaygıdan,

endişeden, üzüntüden kurtarmak.

Arada niçe bolgay mihnet ü gam

Özüngni kaygudın kutkar mini hem
(YED: 89, 660)

kutul-:

gamdın (Ar.) kutul-: Dert ve
kederden kurtulmak.

Zekan çâhıda kim gamdın kutulmas
Niçüktür anda ol köngli tutulmas
(YED: 77, 500)

illettin (Ar.) kutulma-: İltteten,
hastalıktan kurtulmak.

Perîşân fikridin könglü tutulmay
Özi ma'lûl u iletin kutulmay
(YED: 40, 10)

saç-:

eşâr (Ar.) saç-: Şiirler saçmak,
söylemek.

İtip eltâf envârını zâhir
Saçıp eşâr bahrindin cevâhir
(YED: 72, 430)

sal-:

belâğa (Ar.) sal-: Belâya, musibete,
afete salmak, düşürmek.

Didi nitsün kişi bu mübtelâğa
Ki küç birlen özin saldı belâğa
(YED: 66, 355)

bilmeslikke sal-: Bilip bilmezlikten
gelmek.

Sin ol künk ey nazarnı mindin alma
Bilip özüngni bimeslikke salma
(YED: 55, 210)

dimâğına (Ar.) sal-: Aklına salmak.

Köngülni koymay ol ruhsâr hâli
Dimâğına salıp sevdâ hayâli
(YED: 83, 580)

hezîmet (Ar.) sal-: Bozguna salmak,
bozguna uğratmak.

Salalı gam çerigine hezîmet
Bileli ıyş u işretni ganimet
(YED: 47, 105)

ırak sal-: Uzak salmak, uzak etmek.
Yavuk kilding ırak salmay özüngni

Açıktın bağlamay şîrîn sözüngni
(YED: 69, 400)

ışk (Ar.) otı sal-: Aşk ateşi düşmek.

Köngülde ışkıng otı saldı bulgag
Yine dâğ üstine sin koymagıl dâğ
(YED: 64, 330)

könglüngni sal-: Sevmek.

Hayâlim yolıdın közüngni alma
Çü boldum cân sanga könglüngni
salma
(YED: 70, 410)

köz sal-: Bakmak.

Ni diben min anı közdin salayın
Köngül aldım barıp hem cân alayın
(YED: 67, 365)

Barıp min tâ tışing fikride özdin
Salıp min bahr ara gevherni közdin
(YED: 84, 600)

Közin saldı anga ol mâh-peyker
Şebistân şem'din kıldı münevver
(YED: 86, 615)

kulak sal-: Kulak salmak.

Hikâyeler ulaşp bir birige

Kulak salmay yıravçılar yirige

(YED: 48, 125)

nazar (Ar.) sal-: Bakmak, nazar etmek.

Gamım deryasına salma nazarnı

Ki su iltiptür imdi ol güzerni

(YED: 60, 280)

Eger salsam nazarnı közyaşına

Ni bolgay katreyî deryâ kaşına

(YED: 74, 460)

Nazar saldı bitig yüzine ol hûr

Duhân içinde ya'nî közleri nûr

(YED: 76, 485)

Nazar saldı salıban söz araga

Nitük kim söz birür nûrın karaga

(YED: 96, 745)

nûr (Ar.) sal-: Nurlandırmak, aydınlatmak.

Kök üstündin salur ay yirge nûrın

Ki tâ kesb iter andın yir huzûrın

(YED: 87, 630)

Cemâling nûr salgay tofragınga

Sivüngey kâlibım rûh u revânı

(YED: 75, 475)

ot sal-: Tutuşturmak, yakmak, ateş salmak.

Mini otka salıp durma yıraktın

Temâşâ kılma yat il tig kıraktın

(YED: 55, 210)

Yüzüng hâlî salıp ot içre fülful

Füsûn kılmakka açıp leblering til
(YED: 64, 325)

Tegâfûl defterin açmak ni yanî

Salıp ot ivge vü kaçmak ni yan

(YED: 64, 330)

söz sal-: Söz salmak.

Tilekin lâleni sal söz araga

Beşâret birgin ol köngli karaga

(YED: 100, 795)

Tilimni agzığa alur mu yâ yok

İraga sözini salur mu yâ yok

(YED: 77, 495)

Ki her nergiske ol köz salguçıdur

Tili sûsen bigin söz salguçıdur

(YED: 79, 530)

Ne yimekdin ne uykudın salıp söz

Yimektin toyup uykudın yumup köz

(YED: 68, 380)

savur-:

gerdni (Far.) savur-: Toprak vermek, toprak kaybetmek.

Özüngni birmegil şeytân iline

Savurma gerdni tûfân yiline

(YED: 59, 265)

sig-:

tonına sigma-: Donuna, elbisesine sığmamak.

Külüm sındı neşât agzını yıgmay

Sivünüp gül bigin tonına sığmay

(YED: 76, 490)

sür-:

at sür-: Atını sürmek.

Didim turgıl revânî sürdi atın
Közüm kördi baradurgaç hayâtın
(YED: 51, 155)
Öyünni hem oyun birle kiçürgil
Sanga kim dir tama atını sürgil
(YED: 59, 265)

tap-:

kâm (Far.) tap-: İstek, arzu, zevk bulmak.

Boyung zülfüng ağızdın tapıban kâm
Ulaşmas gerçi tenvîn ü elif lâm
(YED: 83, 575)

nûr (Ar.) tap-: Nur, ışık, aydınlık bulmak.

Înâyet tapşurup iline mensûr
Karasıdın akargan köz tapıp nûr
(YED: 91, 680)

ser-encâm (Far.) tap-: Bir işin sonunu bulmak.

Tüzeldi alıda rûd u mey ü câm
Ulaştı sohbet ü taptı ser-encâm
(YED: 103, 840)

söz tap-: Söz bulmak, laf bulmak.
Bitigleringde saldım min besî köz
Tiledim köp sözüngde tapmadım söz
(YED: 69, 400)

tasfîf (Ar.) tap-: Saf saf dizme, sıralama bulma.
Kılıban ıskı yüz mansûba tasnîf
Tapıp şatranc ivi tig tasfîf
(YED: 78, 520)

yol tap-: Yol bulmak, yol girmek.
Min ol ay min ki kündür firkatimde
Köyer içi vü yol tapmas katımda
(YED: 58, 255)

tart-:

cân (Far.) tart-: Can çekmek.
Eger cân tartsam cândın ni hâsıl
Körünmes közge ol andın ni hâsıl
(YED: 74, 460)
Min imdi bir gedâ sin pâdişâhî
Meğer cân tartkay ilingde âhî
(YED: 74, 465)

tın-:

köngli tın-: Gönlü rahatlamak.
Nigârîn pençega ol kim ilindi
İlig birdi murâdı köngli tındı
(YED: 81, 545)

Zamânî âh ilidin köngli tınmay
Figânlar tartıban ney tig irinmey
(YED: 78, 510)

tındur-:

kulag tındur-: Kulak dinlendirmek.
Tening hem tanısun bir baş ayagnı
Til açıp sözge tındursun kulagnı
(YED: 90, 665)

tig-:

cânga (Far.) tig-: Cana değmek.
Köngül birdi sanga vü tigdi cânga
Tili ıskıng sözün yaydı cihânga
(YED: 57, 245)

cânına (Far.) ok tig-: Canına ok değmek, canı yanmak.

Tiger mü kirpükümdin cânına ok
Belânı tüş körer mü közi bayuk
(YED: 76, 490)

tiril-:

cânı (Far.) tiril-: Canı dirilmek,
yeniden canlanmak.

Cihânı yarugay cânı tirilgey
Tirigler sanına atı kirilgey
(YED: 76, 480)

tök-:

kan tök-: Öldürmek, kan dökmek.

Gehî kan tökmege kâfir-hûyî tig
Gehî tofrakka agnap köz suyu tig
(YED: 52, 170)

yaş tök-: Ağlamak, gözyaşı dökmek.

Tutayın itekingni töküben yaş
Yüzüng mihrini ilge itiben fâş
(YED: 65, 345)

İlidin aldım u içtim töküp yaş
Ayagı tig ilin öptüm koyup baş
(YED: 104, 855)

Bulut tig közleringdin tökmegin yaş
Çıkar çimren bigin tofraktın baş
(YED: 99, 780)

tut-:

âhı (Far.) tut-: Feryadı tutmak.

Yüzüng közgüdür iy hüsn içre mâhım
Hazer kıl kim anı tutmasun âhım
(YED: 85, 605)

fâyık (Ar.) tut-: Üstün tutmak
(manevi olarak).

Ni su bir kölmegi kölmekke lâyık

Körüben tuttu ol zemzemka fâyık
(YED: 45, 80)

ilig üstide tut-: El üstünde tutmak.

Visâlim hânıdın ol hasta toygay
Ki cânını ilig üstide tutgay
(YED: 60, 275)

sohbet (Ar.) tut-: Sohbet etmek,
görüşüp, konuşmak.

Zamânî oturup sohbet tutalı
Kılalı şîşe tig köngülñi hâlî
(YED: 47, 100)

tevakku (Ar.) tut-: Bekleme, umma,
ümit etme.

Gehî kim birse ay şem'i ziyâdın
Tevakku tutmagay tahsîn sühâdın
(YED: 94, 720)

tilbeligi tut-: Deliliği tutmak.

Yitiben ışkı tolgadı iligim
Yangı ay irdi tuttı tilbeligim
(YED: 50, 140)

yırak tut-: Uzak tutmak.

Arada kiltürüng kâfûrdın şem
Yırak tutmang zamânı nûrdın şem
(YED: 102, 820)

tutul-:

könglü tutul-: Gönlü tutulmak,
hoşuna gitmek.

Perişân fikridin könglü tutulmay
Özi malûl u ilettin kutulmay
(YED: 40, 10)

tüs-:

köngülge tüş-: Özlemek.

Hayâling yüzlenip tüşkey köngülge
Yasanıp tipregey gam kârvânı
(YED: 75, 480)

otka tüş-: Ateşe düşmek, yanmak.

Kebâb otka tüşen nâ-kâmlıktın
Kim andın vehm iter il hamlıktın
(YED: 69, 395)

tüz-:

âheng (Far.) tüz-: Nağme düzmek.

Zamîri meşveretka tüzdi âheng
Gamı tag itekine uruban çeng
(YED: 87, 625)
Eger bâg içre oltursang çalıp çeng
Biyiklerde tüzüp boynıng tig âheng
(YED: 94, 725)

maâşın (Ar.) tüz-: Maaş düzmek,

geçinilecek kaynağı düzmek.
Yığaçtın berg alıp tipretti başın
Birîşim vechidin tüzdi ma'âşın
(YED: 103, 845)

sâz (Far.) tüz-: Çalgı çalmak.

Mini ol kün kim gamıng sâzını tüzdüm
Sini didim köngülni cândın üzdüm
(YED: 65, 340)

ulaş-:

cünûnge (Ar.) ulaş-: Deliliğe

ulaşmak, çılgınlığa ulaşmak.
Mini saldı tapa mihring bu künde
Ulaştı hoş hoş ahvâlim cünûnge
(YED: 54, 200)

ur-:

berhem (Far.) ur-: Dağıtmak.

Sanga tigmes ki mihrimdin dem
ursang
Özüngni zerre yanglıg berhem ursang
(YED: 58, 255)
Lebingni kördüm ü hâling habını
İliğin berhem urdı hayretimdin
(YED: 65, 345)

Müselsel zülfi tig çün urdı berhem
Köngül hâlini anda taptı derhem
(YED: 66, 355)

Özin koymay zamânî berhem urmay
Yutup hûn-âbe vü andın dem urmay
(YED: 88, 650)

Saçım ez-pes ki özin urdı berhem
Sining hâling bigindür vakt-ı derhem
(YED: 89, 655)

Saâdet sehmidin saldı sipergam
Mezellet rüzgârın urdı berhem
(YED: 92, 690)

boyun ur-: Öldürmek, boynunu
vurmak.

Anga tiger ki yir kökünü tüzdi
Muhâlifni urup boynını üzdü
(YED: 40, 15)

çarh (Far.) ur-: Dönmek, sema
etmek.

Mugannî germ-i nakşın körgüzürde
Alar hâlet kılıban çarh ururda
(YED: 48, 115)

çeng (Far.) ur-: Çeng çalmak.

Zamîri meşveretka tüzdi âheng
Gamı tag itekine uruban çeng
(YED: 87, 625)

dem (Far.) ur-: Bir şeyden söz etmek,
konu açmak.

Ki şâh âmin Arab min yirde tozgan
Tiken birlen muhabbettin dem urgan
(YED: 45, 85)

Sanga tigmes ki mihrimdin dem
ursang

Özüngni zerre yanglıg berhem ursang
(YED: 58, 255)

Yüzüm âyînesindin ger dem ursang
Körüngey közüngge geh geh hayâlim
(YED: 60, 280)

Melâmet kıblesidin yüz ivürmes
Halayık niçe ta'n ursa dem urmas
(YED: 66, 360)

Didi dem urmay atlanmak kirek sin
Egerçi yilesin yanmak kirek sin
(YED: 68, 375)

Eger ilingde dem ursam figandın
İşitip hâtırıng agrıgay andın
(YED: 74, 460)

Özin koymay zamânî berhem urmay
Yutup hûn-âbe vü andın dem urmay
(YED: 88, 650)

Visâlingdin dem urgıl subh yanglıg
Yarutup mihr ara nûr u safâsın
(YED: 95, 735)

Anga tapşurdı kim bir yirde turmas
Yörür kün yogra ırmaktın dem urmas
(YED: 97, 765)

İşitip kiçeler otlug demidin
Tabîb alıda dem urmay gamıdın
(YED: 98, 775)

Bu kün tuttum Utârid tig elemdin
Dem urgaylar barı levh ü kallemdin
(YED: 107, 895)

Mesîhâ sarıdın mutrib dem urdı
Ünini köterip kökke aşurdı
(YED: 104, 845)

lâf (Ar.) ur-: Bahsetmek.

İlig yup özidin su hidmetingde
Arıglık lâfın urmay hazretingde
(YED: 64, 325)

Meger lâf urdı gül bilmey nihânı
Kim agnating tiken üstinde anı
(YED: 64, 325)

Nitük kim lâf urayın öz gamımdın
Ki pûlâd irigey otlug demimdin
(YED: 84, 585)

Yüzüngnüng ıskıdın tâ lâf urup min
Kopup cân u cihandın oturup min
(YED: 95, 730)

tan (Ar.) ur-: Yermek, ayıplamak.

Melâmet kıblesidin yüz ivürmes
Halayık niçe ta'n ursa dem urmas
(YED: 66, 360)

yüzige ur-: Ayıplayarak kusurunu
yüzüne söylemek.

Gül-âb idi ki kilse yüz çivürme
Anıng ol hidmetin yüzige urma
(YED: 64, 325)

uzat-:

söz uzat-: Lafı, sözü uzatmak.
Tasarruf küçidin sözni uzatmak
Yırac yolıda yüz ming katla atmak
(YED: 107, 890)

til uzat-: Kötü söz söylemek.
Kılıcı iş küni tilin uzatıp
Yitip elmâsını lal içre katıp
(YED: 44, 65)

yarat-:
cân (Far.) yarat-: Can, ruh yaratmak.
Sipâs u şükr anga kim cân yarattı
Köngül teni ara sultân yarattı
(YED: 39, 5)

yaşar-:
közin yaşart-: Üzmek, ağlatmak.
Belâ zindânıda közin yaşartıp
Koyup özini vü âhını tartıp
(YED: 98, 775)

yiber-:
haber (Ar.) yiber-: Haber göndermek,
haber yollamak.

Saâdet mevkibidin müjde birip
Beşâretlık haberlerni yiberip
(YED: 87, 635)
Kayandur meyl tâ fikring kılaysın
Yiber yıldın haber tâ açılaysın
(YED: 94, 725)

yum-:
köz yum-: Göz yummak.
Ne yimekdin ne uykudın salıp söz
Yimektin toyup uykudın yumup köz
(YED: 68, 380)
Mini diseng dime sin özge cândın
Közüngni yum bârî cân u cihandın
(YED: 79, 525)
Tilep uykunı tapmay közün açıp
Yumup açkınca közin uyku kaçıp
(YED: 98, 770)

yut-:
hûn-âbe (Far.) yut-: Kanlı su yutmak.
Özin koymay zamânî berhem urmay
Yutup hûn-âbe vü andın dem urmay
(YED: 88, 650)

5.1.3. Karmaşık Fiiller

5.1.3.1. Alışkanlık Fiilleri (-Ar ol-, -Ar bol-, -mAs ol-)

Perîler ârızına tartkıl hat
Köngülde tilemes **bolsang** gubârın
(YED: 80, 540)

Lebim nuklın **alur bolsang** agızga
Çıkargıl baştın ol meyning humârın
(YED: 80, 540)

5.1.4. Tasvir Fiilleri

5.1.4.1. Yeterlik Fiilleri (-A al-/ -A bir-)

Sabâ özin katingda sala**aal**may

(YED: 68, 380)

Yügürüp köp demini ala**aal**may

Koy**abir**me özüngni su sıfatlıg

(YED: 73, 450)

Çü körseng bir melâhat çeşme-sârın

Yir öpti vü tut**abirdi** iliğe

(YED: 80, 545)

Risâlet itekin sançıp bilige

Tut**abirdi** manga cân tuhfesini

(YED: 53, 185)

Tigürdi yanî cânân tuhfesini

Yok irdi nâle mahrem çıktı bî-h'âst

(YED: 81, 555)

Anga didi ki köre**bir** reh-i rast

Aç**abirdi** anga ser-beste râzın

(YED: 87, 625)

Didi bir bir barı sûz u güdâzın

1.4.2. Tezlik Fiilleri (-A bİr-)

Mübârek hâtırını birme gamga

Tut**abirdi** manga ol hüsn bâgı

Tut**abir**gil Arab birlen Acemga

Yükünüp töre birlen mihr ayagı

(YED: 46, 95)

(YED: 104, 855)

Teniga çulgaşıp zahmet cünun tig

Kil iy sâkî ki bardı cân çerâgı

Koy**abir**ip özin renc içre tün tig

Tut**abir**gil manga baş tang ayagı

(YED: 66, 360)

(YED: 105, 865)

Özim gam şeş-derine koy**abir**gen

Ferâgat tahtasıdın mihre tirgen

5.2. Yûsuf Emirî Dehnâme'de Birleşik Fiiller Sözlüğü

5.2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

bol-

-A-

âgâh (Far.) bol-: Dikkatli olmak, gözünü açmak.

âhir (Ar.) bol-: Son olmak.

artuk bol-: Yükselmek, artmak, fazlalaştırmak.

ayaging tozu bol-: Ayağının tozu olmak.

-B-

bir bol-: Tek olmak.

bülbül (Far.) bol-: Bülbül olmak.

-C-

cân (Far.) bol-: Can olmak, samimi olmak.

-D-

dâne (Far.) dâne bol-: Tane tane olmak.

dem-sâz (Far.) bol-: Arkadaş, dost, sırdaş olmak.

-E-

efkâr (Ar.) bol-: Endişeli, kuruntulu, sıkıntılı olmak.

emîr (Ar.) bol-: Emir, önde, ileri gelen kişi olmak.

-F-

fârig (Ar.) bol-: Boş olmak, boş kalmak.

ferah (Ar.) bol-: Rahat olmak, huzurlu olmak, gönlü rahat olmak.

füsûn-sâz (Far.) bol-: Büyüleyici olmak.

-G-

gâfil (Ar.) bol-: Gafil olmak, dikkatsiz davranmak.

gazel-hân (Ar.+Far.) bol-: Gazel okuyan olmak.

germ (Far.) bol-: Sıcak olmak.

güher-pâş (Far.) bol-: Cevher saçan olmak.

güzîde (Far.) bol-: Seçilmiş, beğenilmiş olmak.

-H-

harîh bol-: Eskimiş olmak, modası geçmiş olmak.

harîdâr (Far.) bol-: Satın alıcı olmak.

hâsıl (Ar.) bol-: Vuku bulmak, tahakkuk etmek.

hâyil (Ar.) bol-: Engel olmak.

hem-âvâz (Far.) bol-: Dost, arkadaş olmak.

hevâ-hâh (Ar.+Far.) bol-: Yar, dost olmak.

huffâş (Ar.) bol-: Yarasa olmak, gece kuşu olmak.

-İ-

ikki yüzlüg bol-: İki yüzlü olmak, iki taraflı olmak.

-K-

karı bol-: Yaşlanmak, ihtiyarlamak.

karîn (Ar.) bol-: Hısım, komşu, arkadaş olmak.

köngli kan bol-: Gönlü kan olmak, acı çekmek

küfvi (Ar.) bol-: Eş, benzer, denk olmak.

künd (Far.) bol-: Cesur, yiğit olmak.

-L-

lâzım (Ar.) bol-: Lazım olmak, gerekli olmak.

-M-

malûm (Ar.) bol-: Bilinmek, belli olma, açık olmak.

mahbûs (Ar.) bol-: Hapsolmak, bir yere kapatılmış olmak.

mâyil (Ar.) bol-: Meyleden, hevesli, düşkün olmak.

meftûn (Ar.) bol-: Tutkun olmak, âşık olmak.

merdâne (Far.) bol-: Mertçe, erkekçe olmak.

mevcûd (Ar.) bol-: Bulunmak, var olmak, mevcut olmak.

mihnet (Ar.) bol-: Sıkıntı, eziyet, gam, keder olmak.

mukâbil (Ar.) bol-: Karşılığı olmak.

müberra (Ar.) bol-: Temize çıkmak, aklanmış olmak.

mübhem (Ar.) bol-: Belirsiz olmak, anlaşılmaz olmak.

müheyyâ (Ar.) bol-: Hazır olmak.

müretteb (Ar.) bol-: Dizilmiş, yerli yerine konmuş olmak.

müşterî (Ar.) bol-: Müşteri olmak, satın alıcı olmak.

-N-

nefir (Ar.) bol-: Cemaaat, topluluk olmak.

nevrûz (Far.) bol-: Nevruz vakti olmak, nevrüz dönemine gelmek.

nişâne (Far.) bol-: Nişan olmak, nişanlamak, belirtmek.

-O-

ohşaş bol-: Benzer olmak.

-Ö-

özü-hâh (Ar.+Far.) bol-: Özür dileyen olmak.

-P-

pâ-mâl (Far.) bol-: Ezilmek, çiğnenmek.

pây-bend (Far.) bol-: Ayak bağı olmak.

pây-mâl (Far.) bol-: Ayak altında kalmak, çiğnenmiş olmak.

pend (Far.) bol-: Öğüt olmak, nasihat olmak.

perîşân (Far.) bol-: Perişan olmak, zor duruma düşmek.

peydâ (Far.) bol-: Ortaya çıkarmak, görünmek.

-R-

râyî (Ar.) bol-: Görüşünde olmak, fikrini benimsemek.

revân (Far.) bol-: Yürümek, akıp gitmek.

revâne (Far.) bol-: Gitmek, yürümek.

-S-

sâî (Ar.) bol-: Çalışan, iş bitiren, hizmet eden olmak.

sarı bol-: Yön olmak, taraf olmak.

sâyir (Ar.) bol-: Hareket halinde olmak, yürümek.

ser-â-ser (Far.) bol-: Büsbütün olmak.

ser-gerdân (Far.) bol-: Başı dönmüş olmak, sersem, şaşkın olmak.

-Ş-

şâd (Far.) bol-: Sevinçli olmak, mesut olmak, mutlu olmak.

-T-

tâze (Far.) bol-: Taze olmak, güzel ve parlak olmak.

til bol-: Lisan olmak, lisan olarak verilmek.

tîre-râyî (Far.+Ar.) bol-: Fikri karanlık olmak, fikir karanlığı yapmak.

tîz (Far.) bol-: Çabuk, tez olmak.

tüz bol-: Doğru, düz, gerçeğe uygun olmak.

-U-

uzun bol-: Uzamak, çok zaman tutmak, uzun sürmek.

-Y-

yahşı bol-: İyi olmak.

yâr (Far.) bol-: Sevgili olmak.

yoldaş bol-: Yoldaş, arkadaş olmak.

-Z-

zâyî (Ar.) bol-: Boşa gitmek, zayi olmak.

it-:

-A-

ahd (Ar.) it-: Ant, yemin etmek, sözleşmek, anlaşmak.

arz (Ar.) it-: Sunmak, arz etmek.

asık it-: Fayda etmek, yarar etmek.

âşikârâ (Far.) it-: Belli etmek, açık etmek.

-B-

bâg (Far.) it-: Bağ etmek, büyük bahçe etmek.

bî-bend (Far.) it-: Bağlı olmamak.

-C-

cehd (Ar.) it-: Gayret etmek, çabalamak, gayret göstermek.

ciger-hûn (Far.) it-: Ciğeri kanlı etmek, çok acıklı etmek.

cûş (Far.) it-: Coşmak, galeyana gelmek.

cünûn (Ar.) it-: Deli etmek, çıldırtmak.

-Ç-

çâk (Far.) it-: Yırtmak, parçalamak.

-D-

derc (Ar.) it-: Toplamak, biriktirmek.

-E-

efşân (Far.) it-: Saçmak, dağıtmak.

eltâf (Ar.) it-: Lütuf etmek, iyilik etmek, nezaket etmek.

-F-

fâş (Far.) it-: Açık etmek, meydana çıkarmak.

feryâd (Far.) it-: Feryat etmek, sızlamak, inlemek.

fitne-engîz (Ar.+Far.) it-: Fitne koparmak, fesatlık çıkarmak.

-G-

genc (Far.) it-: Hazine etmek.

-H-

hal (Ar.) it-: Yapmak, yerine getirmek, çözmek.

halîl (Ar.) it-: Samimi olmak, dost olmak.

hâs (Ar.) it-: Mahsus etmek, özel etmek.

helâk (Ar.) it-: Helak etmek, yok etmek, mahvetmek.

hîred (Far.) it-: Akıl etmek.

hikâyet (Ar.) it-: Hikâye etmek.

hüveydâ (Far.) it-: Apaçık, açık, belli besbelli etmek.

-İ-

ihsâs (Ar.) it-: Sezdirmek.

inâd (Ar.) it-: İnat etmek, direnmek, ayak diretme.

işârât (Ar.) it-: İşaretler, alametler etmek.

-K-

kesb (Ar.) it-: Kazanç elde etmek.

-M-

medhal (Ar.) it-: Başlangıç etmek.

mezîd (Ar.) it-: Arttırılmış, çoğaltılmış etmek.

mihrâb (Ar.) it-: Mihrap etmek, süslemek, yay şeklinde nakış çizerek süslemek.

müheyyâ (Ar.) it-: Hazır etmek.

-N-

nakl (Ar.) it-: Aktarmak, nakletmek.

neşât (Ar.) it-: Sevinç, neşe, şenlik etmek.

-P-

perîşân (Far.) it-: Perişan etmek.

pervâz (Far.) it-: Uçmak.

-R-

ragbet (Ar.) it-: Yönelmek, rağbet etmek.

rahm (Ar.) it-: Acımak, merhamet etmek.

revân (Far.) it-: Akmak, gitmek, hemen yapmak.

-S-

say (Ar.) it-: Çalışmak, çabalamak, uğraşmak.

sabr (Ar.) it-: Sabretmek, sabırlı davranmak.

selâm (Ar.) it-: Selam etmek.

ser-endâz (Far.) it-: Korkusuz, fedakâr etmek.

suâl (Ar.) it-: Sormak.

-Ş-

şikâyet (Ar.) it-: Şikâyet etmek, sızlanmak.

şükr (Ar.) it-: Şükretmek.

-T-

tâze (Far.) it-: Taze etmek.

tefsîr (Ar.) it-: Açıklamak, yorumlamak.

tercîh (Ar.) it-: Tercih etmek.

terk (Ar.) it-: Terk etmek, bırakmak, vazgeçmek.

tîz (Far.) it-: Tez etmek, çabuk etmek.

tulû (Ar.) it-: Güneşin doğması, doğuş.

-V-

vâkîf (Ar.) it-: Bir şeyi elde eden, bir işten haberdar olan.

vasl (Ar.) it-: Ulaşmak, birleşmek, kavuşmak.

vehm (Ar.) it-: Kuruntu etmek, vehim, yersiz korku.

-Y-

yâd (Far.) it-: Anmak, hatırlamak.

-Z-

zabt (Ar.) it-: İdaresi altına almak, zabt etmek.

kıl-:

-A-

âgâz (Far.) kıl-: Başlamak.

arz (Ar.) kıl-: Sunmak, bildirmek.

âsân (Far.) kıl-: Kolaylaştırmak.

âşikârâ (Far.) kıl-: Açığa vurmak, açıklamak.

atâ (Ar.) kıl-: Bağışlamak, ihsanda bulunmak.

âvâz (Far.) kıl-: Ses çıkarmak, bağırarak.

-B-

bed-nâmlık (Far.) kıl-: Kötü adlılık, fena tanınmışlık etmek.

bîat (Ar.) kıl-: Bağlılığını, itimadını bildirmek.

bir kıl-: Birleşmek, bir araya gelmek.

bî-tekellûf (Far.+Ar.) kıl-: Teklifsiz olmak.

bünyâd (Far.) kıl-: İnşa etmek, bina yapmak.

-C-

cebînlik (Ar.) kıl-: Yüreksizlik, alçaklık etmek.

cehd (Ar.) kıl-: Çok çalışmak, çok çabalamak, gayret göstermek.

-Ç-

çâk (Far.) kıl-: Yırtmak, parçalamak.

-D-

dâk (Ar.) kıl-: Çalmak, vurmak.

dem-sâz (Far.) kıl-: Arkadaş, dost, sırdaş etmek.

derd-engîz (Far.) kıl-: Dert ortaya çıkarmak.
dest-gîr (Far.) kıl-: Elinden tutan, yardımcı olan.
düşmen (Far.) kıl-: Düşman etmek.
duâ (Ar.) kıl-: Dua etmek.

-F-

fahr (Ar.) kıl-: Büyüklenmek.
fasîhat (Ar.) kıl-: Aşîkâr, açık, belli etmek.
fıkr (Ar.) kıl-: Fikretmek, düşünmek.
füsûn (Far.) kıl-: Sihir, büyü etmek.

-G-

germ (Far.) kıl-: Sıcak etmek.

-H-

haber (Ar.) kıl-: Haber etmek, söylemek, haber ulaştırmak.
hâlet (Ar.) kıl-: Durum, hal, nitelik kılmak.
halhâl (Ar.) kıl-: Ayak bilekliği etmek.
hâlî (Ar.) kıl-: Boşaltmak.
harc (Ar.) kıl-: Harcamak, vermek.
hazer (Ar.) kıl-: Korkmak, sakınmak, çekinmek.
hû (Far.) kıl-: Ade, huy etmek.
hüveydâ (Far.) kıl-: Apaçık, açık, belli besbelli etmek.

-İ-

ihmâl (Ar.) kıl-: İhmal etmek, önemsememek.
ihtiyât (Ar.) kıl-: Tedbirli, tedarikli bulunmak.
ilâc (Ar.) kıl-: İlaç yapmak, ilaç kullanmak.
işâret (Ar.) kıl-: İşaret etmek.
izhâr (Ar.) kıl-: Açığa vurmak, meydana çıkarmak.

-K-

kanâat (Ar.) kıl-: Razı olmak, yetinmek, kanaat etmek.
kâr (Far.) kıl-: Tesir etmek.
kâr-fermây (Far.) kıl-: İş buyuran, iş buyuruu, amir etmek.
kerem (Ar.) kıl-: Lutf etmek, cömertlik göstermek, ihsanda bulunmak.
közü kan kıl-: Gözünü kan bürümek, adam öldürecek kadar sinirlenmek.

-L-

leb-â-leb (Far.) kıl-: Ağzına kadar dolu etmek.

-M-

medhâl (Ar.) kıl-: Başlangıç yapmak.

mey (Far.) kıl-: İçki etmek.

mihmân (Far.) kıl-: Misafir, konuk etmek.

muattar (Ar.) kıl-: Güzel kokulu etmek.

müdâra (Ar.) kıl-: Dost gibi görünmek, tatlılık göstermek.

mülhem (Ar.) kıl-: Elham edilmiş olmak, içine doğmak.

münevver (Ar.) kıl-: Nurlandırmak, nurlu kılmak, aydınlatmak.

mürâat (Ar.) kıl-: Göz ucu ile bakmak.

mürekkeb (Ar.) kıl-: Birleştirmek, bir araya getirmek.

müretteb (Ar.) kıl-: Dizilmiş, yerli yerine konmuş olmak.

müşgîn (Far.) kıl-: Güzelce kokmak.

müştâk (Ar.) kıl-: Özleyen, göreceği gelen, can atan, bir şeyi şiddetli bir biçimde isteyen.

-N-

nâz (Far.) kıl-: Naz etmek, naz yapmak.

nefiri (Ar.) kıl-: Cemaat, topluluk etmek.

nevâ-sâz (Far.) kıl-: Okuyucu, çalgıcı etmek.

nevmîd (Far.) kıl-: Ümidini kesmek, ümitsiz olmak.

-P-

pedîdâr (Far.) kıl-: Açık, belli, ortada, meydanda olmak.

perrân (Far.) kıl-: Uçan, uçucu etmek.

pervâne (Far.) kıl-: Pervane gibi döndürmek.

pervâz (Far.) kıl-: Uçurmak, uçmak.

perveriş (Far.) kıl-: Beslenme, yetişme.

peydâ (Far.) kıl-: Göstermek, ortaya çıkarmak.

-R-

ragbet (Ar.) kıl-: Yönelmek, rağbet etmek.

râst (Far.) kıl-: Rast makamında çalmak.

red (Ar.) kıl-: Geri çevirmek, reddetmek.

revân (Far.) kıl-: Akmak, gitmek, hemen yapmak.

rivâyet (Ar.) kıl-: Rivayet etmek, söylenti yapmak.

-S-

safâ (Ar.) kıl-: Gönül şenliği, zevk, sefa etmek.

sarf (Ar.) kıl-: Harcamak, kullanmak, işletmek.

sâz (Far.) kıl-: Çalgı çalmak.

serâsîme (Far.) kıl-: Sersem etmek.

sûdî (Far.) kıl-: Karlı, kazançlı kılmak.

-Ş-

şart (Ar.) kıl-: Şart koşmak, belli bir koşula bağlamak.

şerh (Ar.) kıl-: Yorum yapmak, açıklamak.

şîrîn (Far.) kıl-: Tatlandırmak.

-T-

tabîr (Ar.) kıl-: Rüya tabir etmek, rüya yorumlamak.

tavîd (Ar.) kıl-: Alışkanlık haline getirme, alıştırma.

tagyîr (Ar.) kıl-: Değiştirmek, başkalaştırmak.

tahayyül (Ar.) kıl-: Hayale dalma, hayalde canlandırma.

takrîr (Ar.) kıl-: Anlatmak, beyan etmek.

tang kıl-: Şafak sökmek, sabah olmak, gün ağarmak.

târâc (Ar.) kıl-: Yağma etmek, yağmalamak.

tarh-engîz (Ar.+Far.) kıl-: Tertip etmek, düzenlemek.

tasdik (Ar.) kıl-: Tasdik etmek, onay almak, doğrulamak.

tasnîf (Ar.) kıl-: Sıralamak, sınıf ve takımlara ayırmak.

tâze (Far.) kıl-: Tazelemek, yenilemek.

tebessüm (Ar.) kıl-: Gülümsemek, tebessüm etmek, gülmek.

teemmül (Ar.) kıl-: Etraflıca düşünmek, iyice düşünmek.

telkîn (Ar.) kıl-: Telkin etmek, fikir aşılama.

temâşâ (Far.) kıl-: Seyretmek, bakmak, izlemek.

temedduh (Ar.) kıl-: Övünme, kendini övme.

temennâ (Ar.) kıl-: Dilek ve istekte bulunmak, temenna etmek.

tevâzu (Ar.) kıl-: Kibirlenmemek, alçakgönüllülük göstermek.

tevkî (Ar.) kıl-: Padişah buyruklarına çekilen nişanı kullanmak.

tîre (Far.) kıl-: Bulanık etmek, karanlık etmek.

tîz (Far.) kıl-: Çabuk, tez etmek.

tünd (Far.) kıl-: Sert, şiddetli, haşin etmek.

-U-

unvân (Ar.) kıl-: Unvan, başlık etmek.

-Y-

yagı kıl-: Düşman etmek.

yingillik kıl-: Hafiflik etmek.

-Z-

zebân-bend (Far.) kıl-: Dili bağlı olmak.

ol-:

-H-

hem-hâne (Far.) ol-: Aynı evde oturan, ev arkadaşı olmak.

-K-

künd (Far.) ol-: Cesur, yiğit olmak.

5.2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller Sözlüğü

5.2.2.1. Tek Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

5.2.2.1.1. Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

âhı (Far.) çık-: Ahı, feryadı çıkmak.

âhı (Far.) tut-: Feryadı tutmak.

cân (Far.) yarat-: Can, ruh yaratmak.

cânı (Far.) çık-: Ölmek, vefat etmek.

cânı (Far.) tiril-: Canı dirilmek, yeniden canlanmak.

dûd (Far.) çık-: Duman çıkmak.

ışk (Ar.) otı sal-: Aşk ateşi düşmek.

ıztırâbı (Ar.) art-: Sıkıntısı, azabı, büyük acı ve eziyeti artmak.

kan ak-: Kan akmak.

kıyâmet (Ar.) kop-: Kıyamet kopmak.

köngli tın-: Gönlü rahatlamak.

könglü tutul-: Gönlü tutulmak, hoşuna gitmek.

köngül açıl-: Gönlü açılmak, ferahlamak, huzur bulmak.

közi kör-: Bakmak, görmek.

kulagı işitme-: Duyamamak.

ot köker-: Ot yeşermek, göğermek.

tang at-: Şafak sökmek, sabah olmak, gün ağarmak.

uyku kaç-: Uykusu kaçmak, uyuyamamak.

5.2.2.1.2. Yer Tamlayıcısı + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

araga kir-: Engel olmak, araya girmek.

belâga (Ar.) sal-: Belâya, musibete, afete salmak, düşürmek.

bilmeslikke sal-: Bilip bilmezlikten gelmek.

cânga (Far.) tig-: Cana değmek.

cünûnge (Ar.) ulaş-: Deliliğe ulaşmak, çılgınlığa ulaşmak.

dimâgına (Ar.) sal-: Aklına salmak.

gamdın (Ar.) kutul-: Dert ve kederden kurtulmak.

ilidin al-: Elinden almak.

ilig üstide tut-: El üstünde tutmak.

illettin (Ar.) kutul-: İletten, hastalıktan kurtulmak.

kanga bulga-: Kana bulamak, kan etmek.

katına kil-: Huzuruna gelmek.

kaygudın kutkar-: Kaygıdan, endişeden, üzüntüden kurtarmak.

könglünge al-: Sevmek, gönlüne almak.

köngülge түş-: Özlemek.

közge körün-: Belirgin olmak, var olmadığı halde varmış gibi görünmek.

ortada koy-: Birini çok güç bir durumdayken terk etmek.

otka түş-: Ateşe düşmek, yanmak.

özige kil-: Kendine gelmek, aklını başına almak.

tafsîle (Ar.) kir-: Uzun uzadıya anlatma, açıklama.

tile kir-: Dile girmek.

tonına sığ-: Donuna, elbisesine sığmak.

tüzge çık-: Düze çıkmak.

uykuda kör-: Rüyada görmek.

yoldın çıkar-: Doğru yoldan ayrılmak, kötü yola düşürmek.

yüzige ur-: Ayıplayarak kusurunu yüzüne söylemek.

2.2.1.3. Zarf + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

âciz (Ar.) kör-: Aciz, zavallı, perişan görmek.

fâyık (Ar.) tut-: Üstün tutmak (manevi olarak).
ırak sal-: Uzak salmak, uzak etmek.
kan içinde koy-: Kan içinde koymak.
kiç kal-: Geç kalmak.
mahzûn (Ar.) kal-: Üzüntülü, kaygılı, tasalı kalmak.
yırac tut-: Uzak tutmak.

5.2.2.1.4. Nesne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

agız aç-: Konuşmaya başlamak.
âheng (Far.) tüz-: Nağme düzmek.
arz (Ar.) bir-: Sunma, bildirme.
at çıkar-: Ad çıkarmak, isim vermek.
âvâz (Far.) çıkar-: Ses, seda çıkarmak.
ayag bas-: Ayak basmak.
ayak koy-: Kadeh koymak, içki koymak.
bâr (Far.) bir-:Yük, ağırlık vermek.
baş koy-: Bir şey uğruna ölümü göze almak.
berât (Ar.) bir-: Rütbe, nişan ve imtiyaz verildiğini bildiren ferman vermek.
berhem (Far.) ur-: Karışık, dağınık.
beşâret (Ar.) bir-: Müjde vermek, iyi haber vermek.
boynın ig-: İsteyerek veya istenmeyerek uymak, katlanmak.
boyun ur-: Öldürmek, boynunu vurmak.
cân (Far.) al-: Can almak, öldürmek.
cân (Far.) bir-: Can vermek, ölmek.
cân (Far.) tart-: Can çekmek.
cân (Far.) yarat-: Can, ruh yaratmak.
cevâb (Ar.) bir-: Cevap vermek, açıklamada bulunmak.
cezâ (Ar.) bir-: Cezalandırmak, ceza vermek.
cilve (Ar.) bir-: Cilve etmek.
çarh (Far.) ur-: Dönmek, sema etmek.
dem (Far.) ur-: Bir şeyden söz etmek, konu açmak.
destûr (Far.) bir-: Müsaade etmek, izin vermek.
eşâr (Ar.) saç-: Şiirler saçmak, söylemek.

farz (Ar.) bil-: Zaruri, lüzumlu, gerekli bilmek.

fursat (Ar.) bir-: Fırsat vermek.

gerdni (Far.) savur-: Toprak vermek, toprak kaybetmek.

haber (Ar.) bir-: Haber vermek, bildirmek, söylemek.

haber (Ar.) yiber-: Haber göndermek, haber yollamak.

haddın (Ar.) aş-: Haddini, sınırını aşmak.

hayâl (Ar.) bağla-: Hayale bağlamak, hayal kurmak.

hezîmet (Ar.) sal-: Bozguna salmak, bozguna uğratmak.

hûn-âbe (Far.) yut-: Kanlı su yutmak.

imân (Ar.) kiltür-: İnanmak, iman etmek.

kadem (Ar.) bas-: Ayak basmak, adım atmak, girmek.

kadem (Ar.) koy-: Ayak, adım koymak.

kâm (Far.) tap-: İstek, arzu, zevk bulmak.

kan tök-: Öldürmek, kan dökmek.

köksünni dagla-: Göğsüne kızgın demirle yara açmak.

könglüngni sal-: Sevmek.

köngül al-: Sevindirmek, kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek.

köngül bir-: Gönül vermek, sevmek, âşık olmak.

köz karart-: Bir işe atılırken hiçbir şeyden çekinmemek.

köz sal-: Bakmak.

köz yum-: Göz yummak.

közin yaşart-: Üzmek, ağlatmak.

kulag tındur-: Kulak dinlendirmek.

kulak sal-: Kulak salmak.

lâf (Ar.) ur-: Bahsetmek.

maâşın (Ar.) tüz-: Maaş düzmek, geçinilecek kaynağı düzmek.

müjde (Far.) bir-: Müjde vermek, müjdelemek.

nâme (Far.) biti-: Mektup yazmak.

nazar (Ar.) sal-: Bakmak, nazar etmek.

nûr (Ar.) bir-: Işık vermek, nur saçmak.

nûr (Ar.) sal-: Nurlandırmak, aydınlatmak.

nûr (Ar.) tap-: Nur, ışık, aydınlık bulmak.

ot sal-: Tutuşturmak, yakmak, ateş salmak.

özini bil-: Kendini bilmek, akli başında olmak.

özü (Ar.) kol-: Özür dilemek, mazeret beyan etmek.

özünge bir-: Kendini vermek, meyil etmek.

pend (Far.) bir-: Öğüt vermek, nasihat vermek.

perde (Far.) aç-: Perde açmak, peçeyi çıkarmak, açılmak.

raht (Ar.) bagla-: Yol levazımı, yolculukta gerekli olan araç gereçleri bulundurmak.

safha (Ar.) biti-: Yazılmış veya yazılabilir sayfaya yazı yazmak.

sâz (Far.) tüz-: Çalgı çalmak.

ser-encâm (Far.) tap-: Bir işin sonunu bulmak.

sohbet (Ar.) tut-: Sohbet etmek, görüşüp, konuşmak.

söz aç-: Bir konu üzerinde konuşmaya başlamak.

söz işit-: Laf işitmek.

söz kiltür-: Bir kimseye söz gelmesine yol açmak.

söz sal-: Söz salmak.

söz tap-: Söz bulmak, laf bulmak.

söz uzat-: Lafı, sözü uzatmak.

tan (Ar.) ur-: Yermek, ayıplamak.

tasfîf (Ar.) tap-: Saf saf dizme, sıralama bulma.

tesellî (Ar.) bir-: Teselli vermek, avutmak, avundurmak.

teskîn (Ar.) bir-: Sakinleştirme, yatıştırma.

teşrîf (Ar.) kiltür-: Şeref getirme, onurlandırma.

tevakku (Ar.) tut-: Bekleme, umma, ümit etme.

til aç-: Konuşmak, konuşmaya başlamak.

til uzat-: Kötü söz söylemek.

tilbeligi tut-: Deliliği tutmak.

tûfân (Ar.) kopar-: Ortılığı kasıp kavuran pek şiddetli yağmur ve fırtına koparmak.

tüş kör-: Rüya görmek, düş görmek.

ün işit-: Ses işitmek.

vehm (Ar.) bir-: Kuruntu, vehim, yersiz korku vermek.

yaş kil-: Gözünden yaş gelmek, ağlamak.

yaş tök-: Ağlamak, gözyaşı dökmek.

yol tap-: Yol bulmak, yol girmek.

yüz çivür-: Gösterdiği ilgiyi kesmek, yüz çevirmek.

yüz evür-: Gösterdiği ilgiyi kesmek, yüz çevirmek.

yüz ivür-: Gösterdiği ilgiyi kesmek, yüz çevirmek.

yüz koy-: Yönelmek.

ziyâfet (Ar.) ber-: Ziyafet vermek.

5.2.2.2. İki Ögeli Kalıplaşmış Birleşik Fiiller

5.2.2.2.1. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil Bağlantısı İle Birleşenler

cânına (Far.) ok tig-: Canına ok değmek, canı yanmak.

SONUÇ

Çağatay Türkçesinde birleşik fiiller: *Şiban Han Dîvân*, *Mevlânâ Lutfî Gül ü Nevruz*, *Yûsuf Emîrî Dehnâme*, *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk* ve *Hüseyin Baykara Dîvân* adlı beş temel eserin içerisindeki birleşik fiilleri sırasıyla *İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller*, *Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller*, *Karmaşık Fiiller*, *Tasvir Fiilleri* şeklinde sınıflandırılarak çalışılmıştır.

Yaptığımız çalışmada eserler birleşik fiiller bakımından ayrı ayrı incelenmiş ve her eserin sonuna tespit edilen birleşik fiillerin sözlüğü eklenmiştir. Ayrıca ele alınan eserler, yazarları ve bulundukları dönem hakkında bilgi verilmiştir.

Yapmış olduğumuz çalışmada elde ettiğimiz sonuç ve veriler şu şekildedir:

1. Genel dilbilimde üzerine kesin çizgiler çekilemeyen konulardan biri de şüphesiz birleşik fiiller konusudur. Birleşik fiillerin tanımı ve sınırlılıkları birçok araştırmacı tarafından farklı yorumlanmış ve farklı sınıflandırılmıştır. Birleşik fiillerin nitelikleri ve sınırlılıkları hakkında kesin bir fikir birliğine varılamamıştır. Bir başka sorun da birleşik fiillerin birleşik sözcüklerden net sınırlarla ayrımının belirlenememiş olmasıdır. Bazı araştırmacıların birleşik fiil olarak kabul ettikleri ek veya sözcükleri bazı araştırmacılar birleşik sözcük çerçevesinde incelemişlerdir. Birleşik fiiller çalışma alanının arttırılması gereken konulardan biridir. Birleşik fiiller yabancılara Türkçe öğretiminde kalıp olarak öğretilmelidir. Ayrıca Türkçenin her dönemi için yapılan her eser incelemesinin sonuna bir birleşik fiil sözlüğü oluşturulmalıdır. Her dönem için de birer birleşik fiil sözlüğü oluşturulmalıdır.
2. Birleşik fiiller Türkçe için bir olgunun, durumun, hareketin, olayın başladığının, devam ettiğinin hatta bittiğinin niteleyicisi olmaktadır. Birleşik fiiller, bir durum/olgunun, olayın niteliği, niceliği, sürekliliği, devamlılığı, istikrarlılığı, yönü gibi birçok anlamı da bünyelerinde barındırırlar. Birleşik fiiller tek kelime muamelesi görürler.
3. Birleşik fiillerin dilimize katkıları şöyle sıralanabilir: “dili daha ilgi çekici hale getirir, anlatımı güzelleştirir, dilin özgünlüğünü gösterir, üzerinden uzun yılların geçtiği durumları iki kelimeye sığdırarak açıklama basitliği sağlar, dilin değişim ve gelişim gücünü gözler önüne serer, diller arası gerçekleşen kültür

alışverişini görmemizi sağlar, dilimizdeki deyim ve atasözlerine karşılık yargı ve hüküm verme niteliği taşımaz anlık duygu, düşünce paylaşımı sağlar, yapılarında en az iki sözcük bulunmasına rağmen cümlelerin bütün öğelerine rastlanabilir.

4. Taradığımız eserlerde birleşik fiil yapısını oluşturan sözcüklerin birden fazla anlam taşıdığını tespit ettik. Bu durum birleşik fiili oluşturan yapının hangi anlamı taşıdığını belirleme noktasında sorun oluşturabilmektedir:

Cem bol-: Toplanmak, birikmek.

Dâk (Ar.) kıl-: Çalmak, vurmak.

Âgâh (Far.) bol-: Dikkatli olmak, haberdâr olmak, gözünü ayırmamak.

Sâf (Ar.) bol-: Açılmak, sıralamak, dizilmek, tâbi olmak.

Takrîr (Ar.) kıl-: Anlatmak, konuşmak, bildirmek.

5. Çalışmamızda, incelediğimiz eserlerin tamamında *İsim + Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiillerin* sayısı 2369, *Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiillerin* sayısı 455, *Karmaşık Fiillerin* sayısı 21 ve *Tasvir Fiillerinin* sayısı 221 olarak tespit edilmiştir.
6. Çalışmamızda, incelediğimiz eserlerin tamamında *İsim + Yardımcı Fiille Kurulan Birleşik Fiiller* başlığı altında *bol-* fiili ile kurulan birleşik fiil sayısı 779, *kıl-* fiili ile kurulan birleşik fiillerin sayısı 953, *et-* fiili ile kurulan birleşik fiillerin sayısı 67, *eyle-* fiili ile yapılan birleşik fiillerin sayısı 87, *ol-* fiili ile yapılan birleşik fiillerin sayısı 131 olarak belirlenmiştir. Ayrıca bazı eserlerde *et-* fiili yerine *it-*, *eyle-* fiili, yerine ise *iyle-* fiili kullanılmıştır. Bu fiillerle yapılan birleşik fiillerin sayısı ise şöyledir: *it-* fiili ile yapılan birleşik fiil sayısı 210, *iyle-* fiili ile yapılan birleşik fiillerin sayısı ise 122 olmaktadır.
7. Çalışmamızda, incelediğimiz eserlerin tamamında *Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller* grubunda en çok kullanıldığı görülen on fiil şunlardır: *ur-*, *at-*, *ber-/bir-/ver-*, *yi-/ye-*, *ivür-/evür-/çivür-/çevür-*, *işit-/eşit-*, *tur-/dur-*, *al-*, *kal-*, *bil-*.

8. Çalışmamızdaki eserlerde tespit ettiğimiz birleşik fiillerin türlerinin ve sayılarının daha anlaşılır olabilmesi için, eserlerde fişlediğimiz birleşik fiillerin türleri ve sayıları beş ayrı tablo üzerinde gösterilmiştir:

Tablo 4: Mevlâna Lutfî Gül ü Nevrûz'daki Birleşik Fiiller

1. Mevlâna Lutfî Gül ü Nevrûz'daki Birleşik Fiiller					
1.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller					
	Toplam Sayı	Arapça Toplam Sayı	Farsça Toplam Sayı	Arapça+Farsça Toplam Sayı	Farsça+Arapça Toplam Sayı
<i>Bol-</i>	117	35	56	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
<i>Et-</i>	58	37	19	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
<i>Eyle-</i>	1	1	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
<i>İt-</i>	1	1	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
<i>Kıl-</i>	173	95	50	3	Tespit Edilmedi
1.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller					
a. Tek Ögeli Birleşik Fiiller					
1.Özne + Fiil : 35		2. Nesne + Fiil : 120		3.Yer Tamlayıcısı + Fiil: 25	
4. Zarf + Fiil : 19					
b. İki Ögeli Birleşik Fiiller					
1.Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil: 9			2.Nesne + Yer Tamlayıcısı + Fiil: 1		
1.3. Karmaşık Fiiller					
1. Öncelik Fiili : Tespit Edilmedi		2. Alışkanlık Fiili :6		3. İstek Fiili : Tespit Edilmedi	
1.4. Tasviri Fiiller					
1.Yeterli lik Fiili : 11		2. Tezlik Fiili : 1		3. Süreklilik Fiili : 3	
				4. Yaklaşma Fiili : 4	
				5. Uzaklaşma Fiili: Tespit Edilmedi	

Tablo 5: Hüseyin Baykara Dîvân'da Birleşik Fiiller

2. Hüseyin Baykara Dîvân'da Birleşik Fiiller					
2.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller					
	Toplam Sayı	Arapça Toplam Sayı	Farsça Toplam Sayı	Arapça+Farsça Toplam Sayı	Farsça+Arapça Toplam Sayı
Bol-	110	40	34	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
İyle-	122	54	51	1	1
İt-	62	34	19	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
Kıl-	147	84	50	1	Tespit Edilmedi
Ol-	39	25	10	Tespit Edilmedi	3
2.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller					
a. Tek Ögeli Birleşik Fiiller					
1.Özne + Fiil : 15		2. Nesne + Fiil : 64		3. Yer Tamlayıcısı + Fiil : 8	
				4. Zarf + Fiil : 5	
b. İki Ögeli Birleşik Fiiller: Tespit Edilmedi					
2.3. Karmaşık Fiiller					
1.Öncelik Fiili: Tespit Edilmedi		2.Alışkanlık Fiili: Tespit Edilmedi		3. İstek Fiili: Tespit Edilmedi	
2.4. Tasviri Fiiller					
1.Yet erlilik Fiili :13	2.Tezlik Fiili: Tespit Edilmedi		3.Süreklilik Fiili: 2	4.Yaklaşm a Fiili : Tespit Edilmedi	5.Uzaklaş ma Fiili : Tespit Edilmedi

Tablo 6: Şiban Han Divan'daki Birleşik Fiiller

3. Şiban Han Divan'daki Birleşik Fiiller					
3.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller					
	Toplam Sayı	Arapça Toplam Sayı	Farsça Toplam Sayı	Arapça+Farsça Toplam Sayı	Farsça+Arapça Toplam Sayı
Bol-	240	120	90	Tespit Edilmedi	2
Eyle-	85	34	44	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
İt-	87	51	32	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
Kıl-	220	139	67	1	3
Ol-	88	48	28	Tespit Edilmedi	2
3.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller					
a. Tek Ögeli Birleşik Fiiller					
1.Özne + Fiil : 9		2. Nesne + Fiil : 109		3. Yer Tamlayıcısı + Fiil : 13	
4. Zarf + Fiil : 9					
b. İki Ögeli Birleşik Fiiller					
1.Özne + Yer Tamlayıcısı + Fiil: 2					
3.3. Karmaşık Fiiller					
1.Öncelik Fiili: Tespit Edilmedi		2.Alışkanlık Fiili : 7		3.İstek Fiili: Tespit Edilmedi	
3.4. Tasviri Fiiller					
1.Yeterlilik Fiili :9	2.Tezlik Fiili: Tespit Edilmedi		3.Süreklilik Fiili: 9	4.Yaklaşma Fiili: 2	5.Uzaklaşma Fiili: Tespit Edilmedi

Tablo 7: Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk'te Birleşik Fiiller

4. Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk'te Birleşik Fiiller					
4.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller					
	Toplam Sayı	Arapça Toplam Sayı	Farsça Toplam Sayı	Arapça+Farsça Toplam Sayı	Farsça+Arapça Toplam Sayı
Bol-	254	100	65	1	2
Et-	9	6	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
Eyle-	1	1	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
Kıl-	303	187	67	2	Tespit Edilmedi
Ol-	1	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi	Tespit Edilmedi
4.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller					
a. Tek Ögeli Birleşik Fiiller					
1.Özne + Fiil : 35		2.Nesne + Fiil : 130		3.Yer Tamlayıcısı + Fiil : 32	
4.Zarf + Fiil: 19					
b. İki Ögeli Birleşik Fiiller: Tespit Edilmedi					
4.3. Karmaşık Fiiller					
1.Öncelik Fiili: Tespit Edilmedi		2.Alışkanlık Fiili: 6		3.İstek Fiili: Tespit Edilmedi	
4.4. Tasviri Fiiller					
1.Yet erlilik Fiili: 106	2.Tezlik Fiili: 39		3.Süreklilik Fiili : 11	4.Yaklaşma Fiili: Tespit Edilmedi	5.Uzaklaşma Fiili: Tespit Edilmedi

Tablo 8: Yûsuf Emirî Dehnâme’de Birleşik Fiiller

5. Yûsuf Emirî Dehnâme’de Birleşik Fiiller					
5.1. İsim + Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller					
	Toplam Sayı	Arapça Toplam Sayı	Farsça Toplam Sayı	Arapça+Farsça Toplam Sayı	Farsça+Arapça Toplam Sayı
Bol-	78	31	28	3	1
İt-	60	36	22	1	Tespit Edilmedi
Kıl-	110	56	44	2	1
Ol-	3	Tespit Edilmedi	2	1	Tespit Edilmedi
5.2. Anlam Kayması Yoluyla Oluşan Birleşik Fiiller					
a. Tek Ögeli Birleşik Fiiller					
1.Özne + Fiil: 21		2.Nesne + Fiil : 102	3.Yer Tamlayıcısı + Fiil: 26		4.Zarf + Fiil : 7
b. İki Ögeli Birleşik Fiiller					
1. Yer Tamlayıcısı + Özne + Fiil: 1					
5.3. Karmaşık Fiiller					
1.Öncelik Fiili: Tespit Edilmedi		2. Alışkanlık Fiili: 2		3. İstek Fiili: Tespit Edilmedi	
5.4. Tasviri Fiiller					
1.Yet erlilik Fiili: 3	2.Tezlik Fiili: 8		3.Süreklilik Fiili: Tespit Edilmedi	4.Yaklaşm a Fiili: Tespit Edilmedi	5.Uzaklaş ma Fiili: Tespit Edilmedi

9. Yukarıda listelenmiş tablolardan da anlaşılacağı gibi *Mevlâna Lutfî Gül ü Nevruz*’daki yardımcı fiiller kıl-, eyle- ve bol- fiillerinin yanında aynı anlamı paylaşan et- ve it- fiillerinin ayrıca kullanıldığı örneklerle rastlanırken bol-fiiline denk olan ol- fiili ile yapılan birleşik fiil tespit edilmemiştir. *Hüseyin Baykara Dîvân*’da aynı niteliği belirten bol- fiilinin yanında ol- fiili, kıl-, et-yardımcı fiili yerine it- fiili ve eyle- yardımcı fiiline karşılık iyle- fiilinin kullanıldığını tespit ettik. *Şiban Han Divan*’da kıl- ve eyle- yardımcı fiillerinin yanı sıra bol- fiiline ol- fiili eşlik etmiştir. Ayrıca et- yardımcı fiili yerine

eserde it- yardımcı fiili kullanılmıştır. *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk*'te ol- ve bol- yardımcı fiilerinin yanında kıl-, eyle ve et- yardımcı fiilleri kullanılmıştır. *Yûsuf Emirî Dehnâme*'de aynı şekilde ol- ve bol- fiilleri ile kıl-et- ve eyle- yardımcı fiilleri yerine it- ve iyle- yardımcı fiilleri kullanılmıştır. İncelediğimiz serlerin neredeyse tümünde karşımıza çıkan fiillerin değişik ses birimleri ile okunması orijinal eser üzerindeki yazım ile alakalıdır: ا ت harfleri ile yazılan yardımcı fiil et- şeklinde aktarılırken, ا ي ت harfleri ile yazılan yardımcı fiil ise it- şeklinde aktarılmaktadır.

10. Çağatay dönemi metinlerinden elde edilen sonuca göre Arapça ve Farsça sözcüklerin yanı sıra karşımıza Moğolca ve Çince kökenli sözcükler de çıkmıştır. Tespit edilen Moğolca sözcük sayısı *Mevlâna Lutfî Gül ü Nevruz*'da 3 adet iken *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk* adlı eserde 4 adet olarak tespit edilmiştir. Ayrıca bulunan Çince sözcük sayısı 1 olup o da *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk* adlı eserde geçmiştir.
11. Çalışmamızda elde ettiğimiz verilere göre karşımıza çıkan Arapça ve Farsça sözcüklerin sayısı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 9: Toplam Arapça ve Farsça Sözcük Sayısı

	Toplam Arapça Sayısı	Toplam Farsça Sayısı
<i>Mevlâna Lutfî Gül ü Nevruz</i>	237	171
<i>Hüseyin Baykara Dîvân</i>	271	183
<i>Şiban Han Divan</i>	445	286
<i>Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk</i>	379	166
<i>Yûsuf Emirî Dehnâme</i>	172	128

Yukarıdaki verilere göre en fazla Arapça kökene sahip sözcük *Şiban Han Divan*'da iken en az rastlanan Arapça kökenli sözcük *Yûsuf Emirî Dehnâme*'de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca en fazla kullanılan Farsça sözcük sayısı yine *Şiban Han Divan*'da olup en az kullanılan Farsça sözcük sayısı da *Yûsuf Emirî Dehnâme*'de tespit edilmiştir. İncelediğimiz eserlerde Arapça sözcük sayısı Farsça sözcük sayısından fazla olmakla beraber Türkçe sözcük sayısının oldukça az kullanıldığı görülmektedir.

12. İncelenen eserler doğrultusunda çalışmamızın *Karmaşık Fiiller* başlığı altında *Öncelik ve İstek Fiillerinin* tespit edilememiş olmasına karşılık *Alışkanlık Fiili* sadece *Hüseyin Baykara Dîvân*'da tespit edilememiştir. Aynı şekilde *Tasvir Fiillerinin* alt başlıklarından olan *Uzaklaşma Fiili* eserlerde karşımıza hiç çıkmamış fakat *Yeterlilik Fiili* incelenen beş eserde de tespit edilmiştir. Ayrıca *Tezlik Fiili Şiban Han Divan* ile *Hüseyin Baykara Dîvân*'da tespit edilememiş; *Süreklilik Fiiline* sadece *Yûsuf Emirî Dehnâme*'de rastlanmamış ve *Yaklaşma Fiili Şiban Han Divan* ile *Mevlâna Lutfî Gül ü Nevruz* adlı eserleri dışında diğer eserlerde bulunamamıştır.
13. *Anlam Kayması Yoluyla Tespit Edilen Birleşik Fiiller* başlığı altında *Tek Ögeli Birleşik Fiillerden Nesne + Fiil* bağlantısı ile kurulan birleşik fiil sayısının toplam 525 ile en fazla kullanıldığı, *Zarf + Fiil* bağlantısı ile kurulan birleşik fiil sayısının ise 59 olarak en az kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca *İki Ögeli Birleşik Fiiller* sınıflandırmasının *Hüseyin Baykara Dîvân* ve *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk* adlı eserlerde rastlanmamasına karşılık *Mevlâna Lutfî Gül ü Nevruz*'da 10 adet, *Yûsuf Emirî Dehnâme*'de 1 adet ve *Şiban Han Divan*'da 2 adet tespit edilmiştir.
14. Çalışmamıza dâhil ettiğimiz eserlerde kullanılan ve günümüze kadar bazı ses değişiklikleri geçirerek ulaşan üstelik hala kullanılan birleşik fiiller tespit ettik. Tespit edilen bu birleşik fiiller Çağatay Türkçesinin yerini alan Özbek ve Yeni Uygur Türkçesinin detaylı incelemesi sonucunda listelenebilir. Bu durum çalışmamızın boyutunu aşacağından incelememize dahil etmedik.

Sonuç olarak Çağatay Türkçesi dönemine ait *Şiban Han Dîvân*, *Mevlânâ Lutfî Gül ü Nevruz*, *Yûsuf Emirî Dehnâme*, *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk* ve *Hüseyin Baykara Dîvân* adlı beş temel eserde birleşik fiillerin türleri ve sayıları tespit edilmiş tablo şeklinde verilmiştir. Bundan sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlayabilmek için incelenen her eserin sonuna o eserde bulunan birleşik fiillerin sözlüğü eklenmiştir.

KAYNAKÇA

- Ağca, H. (2001). *Türk Dili*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- Ahmed Cevdet Paşa – Fuat Paşa. (2000). *Kavâid-i Osmaniyye*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akçataş, A. (2010). “Türkiye Türkçesinde Fiil Kökleri Arası İlişkilerde Etkili Unsurlar Üzerine”. *Türkish Studies*, 5/1: 137-153.
- Akdemir, Y. (2019). “Eski Anadolu Türkçesinde Birleşik Fiiller Üzerine”. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 37: 1434-1456.
- Akın, C. (2021). “Kırgız Türkçesinde Tabanlaşmış Birleşik Fiiller”. *Selçuk Türkiyat*, 51: 155-164.
- Aksan, D. (2005). *Türkçenin Zenginlikleri İncelikleri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aksan, D. (2006). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksoy, Ö.A. (1973). *Gelişen ve Özelleşen Dilimiz*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktaş, Ş; Gündüz, O. (2015.) *Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Ankara Akçağ Yayınları.
- Alibekiroğlu, S. (2018). “Türkiye Türkçesinde Yarı Yardımcı Fiiller”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 15, 1140-1147.
- Argunşah M; Sağol Yüksekaya, G. (2016). *Karahanlıca Harezmece Kıpçakça Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Arı, N. (2010). *Harezme Türkçesinde Birleşik Fiiller ve Durum Ekli Tamlayıcıları*. Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa.
- Atabay, N; Özel, S; Kutluk, İ. (2003). *Sözcük Türleri*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Atsız, M. (2021). “Sırrî Râhik Hanım’ın Gazellerinde Birleşik Fiiller”. *Hikmet Akademik Edebiyat Dergisi*, 14: 406-422.
- Aydın, F. (2021). “Tarama Sözlüğünde Geçen İkilemeli Birleşik Fiiller”. *Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 6: 15-26.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Banguoğlu, T. (2007). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Baydar, T. (2013). “İsim + Yardımcı Fiil Şeklinde Oluşan Birleşik Fiiller Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 49: 55-66.
- Bayraktar, N. (2017.) *Dil Bilimi*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Boz, E. (2005). “Bir Birleşik Zarf-Fiil Fiil + Sıfat – Fiil Eki + (iyelik eki+) Hal Eki Yapısı Üzerine”. *İlmi Araştırmalar Dergisi*, 19: 43-48.
- Bulak, Ş. (2017). *Karşılaştırmalı Tarihi Türk Yazı Diller Grameri-Fiil Çekimi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Buran, A; Alkaya, E. (2017). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Caferoğlu, A. (1958). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Çelik, H. K. (2019). *Eski Anadolu Türkçesinde Et-, Eyle- ve Kıl- Yardımcı Fiilleri (13.-14. Yüzyıllar)*. Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çıraklı, M. (2016). *Âşık Paşa'nın Garibnâme'sinde Birleşik Fiiller*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- Çolak, D. (2016). “Saha Türkçesinde İsim + Yardımcı Fiil Yapısındaki Birleşik Fiiller”. *Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 13-14-15: 966-984.
- Çolak, G. (2020). “Birleşik Fiil Yapılarında Bağımlı Sözlükbirimler”. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 27: 31-45.
- Dağıstanlıoğlu, B. E. (2009). *Kıyasü'l-Enbiyâ'da Birleşik Fiiller*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.
- Delice, H. İ. (2002). “Yüklem Olarak Türkçede Fiil”. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26/2: 185-212.
- Delice, H. İ. (2014). “Birleşik Fiil Sorunu”. *Türk Dilbilgisi Toplantıları Birleşik Fiil Bildiriler ve Tartışmalar*, 33-44.
- Demir, N. (1994). “Birleşik Fiiller ve Vurgu: -iver- Şeklinin Görevlerini Tespitte Vurgunun Rolü”. *TDAY-Belleten*, 633: 83-94.
- Demir, N; Yılmaz, E. (2003). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara: Grafiker Yayınları.

- Demiral, A. (2012). *Harezm Türkçesinde Birleşik Fiiller*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Demiral, A. (2012). *Harezm Türkçesinde Birleşik Fiiller*. Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Diyarbakır.
- Demirci, K. (2006). “Japonca’daki Birleşik Fiiller ve Türkçedeki Fiillerle Benzerlikleri: fiil + fiil”. *Bilig Dergisi*, 38: 123-136.
- Dizdaroğlu, H. (1963). *Türkçede Fiiller*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Eckmann, J. (2003). *Harezm, Kıpçak ve Çağatay Türkçesi Üzerine Araştırmalar* (Çev. Osman Fikri Sertkaya). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Efendioğlu, S. (2019). *Mevlâna Lutfî Gül ü Nevruz*. Erzurum: Eser Yayınları.
- Eker, S. (2005). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Eker, Ü; Avcı, Y. (2019). “Son Dönem Çağatay Türkçesiyle Yazılmış Bir Siyer Nüshasında Birleşik Fiiller”. *International Journal of Languages Education and Teaching*, 7: 422-433.
- Emre, A. C. (1949). *Türk Lehçelerinin Mukayeseli Grameri*. İstanbul: Bürhaneddin Erenler Matbaası.
- Engin, M. (1962). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (1984). *Kutadgu Bilig Grameri-Fiil*. Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergönenç Akbaba, D. (2007). “Türkiye Türkçesinde Yapısında İsim-Fiil Bulunan Birleşik Fiiller”. *Dil Araştırmaları Dergisi*, 1: 83-95.
- Erkul, R. (2007). *Cümle Metin Bilgisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ersöz, S. (2020). “Orhun Yazıtlarında Birleşik Zarf-Fiiller”. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları (HÜTAD)*, 33: 231-246.
- Filan, K. (2001). “Rûz-nâme’de Birleşik Fiiller”. *TDAY-Belleten*, 49: 114-128.

- Gabain, A. V. (1953). “Türkçede Fiil Birleşmeleri”. *TDAY-Belleten*, 1953: 16-28.
- Gabain, A. V. (2003). *Eski Türkçenin Grameri* (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gedizli, M. (2013). “Türkiye Türkçesindeki Kök Fiillerin Yapı ve Anlam Özellikleri”. *International of Human Sciences*, 2: 567-582.
- Gencani T. N. (1966). *Dilbilgisi*. İstanbul: Ahmet Sait Basımevi.
- Gençer, Z. (2015). “ver- Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiillerin Lütuf ve Şükran İfadesi Olarak Kullanımı Üzerine- Japonca ve Türk Lehçeleri Karşılaştırmalı”. *Dil Araştırmaları*, 16: 199-223.
- Göğüş, B. (1962). “Türkçede Birleşik Kelimelerin Oluşumu ve Nasıl Yazılması Gerektiği”. *TDAY-Belleten*, 10: 245-264.
- Gökdayı, H. (2020). *Türkçede Kalıp Sözler*. İstanbul: Kriter Yayınları.
- Gözütok, A. (2009). *Eski Anadolu Türkçesi'nde Anlamca Kaynaşmış (Deyimleşmiş) Birleşik Fiiller*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- Gülensoy, T. (2000). *Türkçe El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Güner, G. (2008). *Karahanlı Türkçesinde Fiil*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.
- Güner, G. (2008). *Karahanlı Türkçesinde Fiil*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.
- Güner, G. (2016). “Karahanlı Türkçesinde Deyimleşmiş Birleşik Fiiller”. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 2: 81-130.
- Hacıeminoğlu, N. (1884). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Fiiller*. İstanbul: Cönk Yayınları.
- Hacıeminoğlu, N. (2003). *Karahanlı Türkçesi Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1969). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Hatiboğlu, V. (1972). *Türkçenin Sözdizimi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hengirmen, M. (2002). *Türkçe Temel Dilbilgisi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Hepçilingirler, F. (2005). *Türkçe Dilbilgisi*. İstanbul: Rezmi Kitabevi.
- İlhan, N. (2001). “Birleşik Fiil Kuruluşunca A-I-U Ünlüleri”. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 596: 177-184.
- İlhan, Z. N. (2021). *Kutadgu Bilig’de Anlamca Kaynaşmış ve Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.
- İlker, A. (1997). *Batı Grubu Türk Yazı Dillerinde Fiil*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Karaağaç, G. (2005). *Çağatayca El Kitabı*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karaca, H. (2018). “ol- Yardımcı Fiiliyle Kurulan Birleşik Fiillerde Ana Fiilde Yer Alan –Acak, -miş, -r, -Ar/-mAz, -dİ, -mAktA ve –yor Ekleri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2: 89-97.
- Karaca, H. (2021). “Birleşik Fiillerin Tasnifi ve Yapısında Birleşik Fiil Olan Birleşik Fiiller”. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 22: 258-266.
- Karahan, L. (2006). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Karahan, N. (2012). *Eski Anadolu Türkçesi’nin Selçuklu Dönemine Ait Bazı Eserlerde Birleşik Fiiller*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- Karasoy, Y. (1988). *Şiban Han Divanı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kargı Ölmez, Z. (1998). “Çağatayca Sözlükler”. *Kebikeç*, 6:137-144.
- Kaya, H. İ. (2019). *Eski Anadolu Türkçesinde Birleşik Fiillerin Kuruluşu*. Siirt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Siirt.
- Kaya, Y. (2007). *Olmak Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Koç, N. (1996). *Yeni Dilbilgisi*. İstanbul: İnkılap Kitabevi Yayınları.

- Korkmaz, Z. (1959). “Türkiye Türkçesinde İktidar ve İmkan Gösteren Yardımcı Fiiller ve Gelişmeleri”. *TDAY-Belleten*, 7: 107-124.
- Korkmaz, Z. (1998). “Türkçede Birleşik Fiiller ve Anlam Kaymaları”, *Türk Dili Dergisi*, C. 1998/II, S. 559, Temmuz: s. 3-14.
- Köktekin, K. (2011). *Eski Anadolu Türkçesi*. Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
- Köktekin, K. (2013). *Yûsuf Emiri Dehnâme*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Kundakçı, E. (2020). “Ahkâmü’l-Külliye Alâ Tahvil-i Sini’l-Alem’de Esas Fiillerle Kurulan Birleşik Fiiller”. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 246, 73-94.
- Mansuroğlu, M. (1958). “Türkiye Türkçesinde Birleşim ve Yazılışları Üzerine”. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 8: 35-38.
- Merhan, A. (2009). “Atabetü’l-Hakayık’ta Birleşik Eylemler”. *Bilig Dergisi*, 49: 101-112.
- Ölmez, Z. (2021). *Ebulgazi Bahadır Han Şecere-yi Türk*. Ankara: Bilgesu Yayıncılık.
- Ölmez, Zühal. (2007). “Çağatay Edebiyatı ve Çağatay Edebiyatı Üzerine Arştırmalar”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5, S.9: 173-219.
- Özkan, A. (2016). “Mehekkü’l-İlim ve Ve’l-Ulemâ İsimli Eserde Birleşik Fiiller”. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34: 11-45.
- Özkan, M. (2013). *Türkiye Türkçesi Ses ve Yazım Bilgisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Öztürk, J. (2007). “Dilimizde –mAyA (-mAğA) Başlamak Yapısında Bir Birleşik Fiilden Söz Edilebilir mi?” *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 1: 111-120.
- Parlatır, İ. (2014.) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. Ankara: Yargı Yayınevi.
- Salar, İ. (2013). *Atabetü’l-Hakayık’ta Fiil*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Saussure, F. (2001). *Genel Dilbilim Dersleri* (Çev. Berke Vardar). İstanbul: Multilingual Yayın.
- Sev, G. (2001). *Etmek Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Soydan, S. (2016). *Çağatay Türkçesinde Anlam ve Fonksiyon Açısından Fiilde Çatı*. Yıldırım Bayazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Şahin, H. (2001). “Kutadgu Bilig’de Tasviri Fiiller”. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2:95-105.
- Şahin, H. (2003). *Eski Anadolu Türkçesi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Şahin, H. (2018). “Türk Dili Sözlüklerinde Madde Başlı Olarak bol-, ol- ve er-/i-Fiilleri”. *Uluslararası Türk Lehçe Araştırmaları Dergisi*, 1: 156-162.
- Şen, O. (2010). *Göktürk Yazıtlarının Kelime Varlığı*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tekin, T. (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*. İstanbul: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:9.
- Tokyürek, H. (2005). *Eski Türkçede (VIII. YY.-XII. YY.) Yardımcı Fiiller*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Tokyürek, H. (2005). *Eski Türkçede Yardımcı Fiiller*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Torun Öğretmen, Y. (2017). “Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü Verilerine Göre Ur-/vUr-Fiilinin Deyimleşmiş Birleşik Fiillerdeki Kullanımları”. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 6: 1316-1333.
- Tuna, O. N. (2012). “Türkçede Tekrarlar”. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 2-3: 429-447.
- Turgut, A. (2010). *Çağatay Türkçesinde Fiil*. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kayseri.
- Türk, V; Doğan, Ş; Şerifoğlu, Y. (2017). *Eski Anadolu Türkçesi Dersleri*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Uçar, E. (2016). “Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri”. *Türkbilig*, 32: 21-56.
- Uğurlu, M. (2009). “Birleşik Fiil Üzerine”. *İstanbul Kültür Üniversitesi Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi*, 2: 399-413.

- Uysal, S. (2010). *Nehcü'l-Ferâdis'te Kıl- Fiiliyle Yapılan Birleşik Fiiller ve Tamlayıcılarla Kullanılışı*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bolu.
- Üçok, N. (2004). *Genel Dilbilim (Lengüistik)*. İstanbul: Multilingual Yayın.
- Ünlü, S. (2012.) *Harezmi Altınordu Türkçesi Sözlüğü*. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Üstüner, A. (2015). *Türkçenin Tarihi Gelişmesi*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Yıldırım, T. (2021). *Hüseyin Baykara Dîvân*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yıldız, M. (2005). “Kutadgu Bilig’de kıl- Yardımcı Fiilinin Fiil + Fiil Şeklinde Kurulan Birleşik Fiil Yapılarındaki Kullanımı Üzerine”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13: 419-423.
- Yiğitbaşı, H. (2003). “Bugünkü Uygur Türkçesinde Birleşik Fiiller”. *TDAY-Belleten*, 47: 365-380.
- Zeynalov, F. M. (1993). *Türk Lehçelerinin Karşılaştırmalı Dilbilgisi (Çev. Yusuf Gedikli)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Zeynalov, F. R. (1986). “Türk Dillerinde Birleşik Eylem Meselesi”. *İstanbul Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 24-25: 455-468.